תנ״ך · אחרונים

צפנת פענח על התורה

רבי יוסף רוזין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

צפנת פענח על התורה

רבי יוסף רוזין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/צפנת-פענח-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

בראשית 7
פרק א 7
פרק ב 7
פרק ג 8
פרק ד 9
פרק ה 9
פרק ו 10
פרק ז 10
פרק ח 11
פרק ט 12
פרק י 13
פרק יא 14
פרק יב 14
פרק יד 16
פרק טו 16
פרק טז 17
פרק יז 17
פרק יח 18
פרק יט 21
פרק כ 22
פרק כא 22
פרק כב 23
פרק כג 24
פרק כד 24
פרק כה 28
פרק כו 29
פרק כז 30
פרק כח 32
פרק כט 35
פרק ל 35
פרק לז 36
פרק לח 37
פרק לט 38
פרק מ 39
פרק מא 40
פרק מב 42
פרק מג 43
פרק מד 44
פרק מה 45
פרק מו 46
פרק מז 46
פרק מח 47
פרק מט 50
פרק נ 52
שמות 53
פרק ב 53
פרק ג 54
פרק ד 54
פרק ו 55
פרק ז 56
פרק ח 56
פרק ט 57
פרק י 57
פרק יב 58
פרק יג 66
פרק יד 70
פרק טו 72
פרק טז 72
פרק יז 73
פרק יח 74
פרק יט 74
פרק כ 76

פרק כא 80
פרק כב 89
פרק כג 91
פרק כד 93
פרק כה 93
פרק כח 94
פרק כט 95
פרק ל 95
פרק לא 96
פרק לב 99
פרק לד 99
פרק לה 99
פרק לו 101
פרק לז 101
פרק לח 102
פרק לט 102
פרק מ 104
ויקרא 106
פרק א 106
פרק ב 109
פרק ג 111
פרק ד 113
פרק ה 117
פרק ו 122
פרק ז 124
פרק ח 129
פרק ט 130
פרק י 133
פרק יא 138
פרק יב 146
פרק יג 151
פרק יד 155
פרק טו 161
פרק טז 161
פרק יז 164
פרק יח 167
פרק יט 168
פרק כ 171
פרק כא 173
פרק כב 177
פרק כג 183
פרק כד 186
פרק כה 187
פרק כו 192
פרק כז 194
במדבר 198
פרק ד 198
פרק ה 199
פרק ו 210
פרק ז 225
פרק ח 230
פרק ט 234
פרק י 236
פרק יא 242
פרק יב 245
פרק יג 247
פרק טו 249
פרק טז 260
פרק יז 262
פרק יח 264
פרק יט 278
פרק כ 284
פרק כא 285
פרק כב 286

פרק כג 287
פרק כד 289
פרק כה 291
פרק כו 293
פרק כז 293
פרק כח 294
פרק כט 297
פרק ל 297
פרק לא 300
פרק לב 302
פרק לג 303
פרק לד 303
פרק לה 303
פרק לו 306
דברים 306
פרק א 306
פרק ב 310
פרק ג 311
פרק ד 312
פרק ה 313
פרק ו 313
פרק ז 315
פרק ח 316
פרק י 316
פרק יא 317
פרק יב 326
פרק יג 334
פרק יד 337
פרק טו 339
פרק טז 342
פרק יז 343
פרק יח 347
פרק יט 350
פרק כ 352
פרק כא 355
פרק כב 361
פרק כג 369
פרק כד 372
פרק כה 376
פרק כו 377
פרק כז 381
פרק כח 381
פרק כט 381
פרק לא 383
פרק לב 385
פרק לג 394
פרק לד 401
מגילת רות 402
פרק א 402
פרק ג 403
פרק ד 403
הפטרות 404
לך לך 404
וירא 404
חיי שרה 405
וישב 406
ויגש 406
ויחי 407
וארא 407
יתרו 407
משפטים 408
תרומה 408
תצוה 408
כי תשא 408

פקודי 408
שקלים 409
זכור 409
שבת הגדול 409
ויקרא 409
מצורע 410
אחרי מות 410
קדושים 410
אמור 410
בהר 411
בהעלותך 412
שלח 412
קרח 413
חקת 413
בלק 414
מטות 414
מסעי 415
דברים 416
ואתחנן 417
עקב 418
ראה 419
שובה 419

בראשית

פרק א

פסוק כ

ועוף יעופף. עיין חולין דף כ"ז, ע"ב, ולשיטת הרמב"ם ז"ל דיש מין שהוא דג וגם עוף, כמבואר בסה"מ ובהל' מא"ס פ"ב, י"ל דזה ר"ל כאן. ואכמ"ל.

פסוק כא

עוף כנף. עיין חולין דף קל"ט. וגם נ"מ אם עיקר בעוף הוא כנף. עיין בפלוגתא דחולין דף קמ"א, ע"ב.

רש"י שם. **התנינים**, **דגים גדולים שבים**. ובאמת הם חיות הים, לא דגים, וזה ארזילי, וא"ש מ"ש רשב"ם ולא כתוס', ועליהם נגזר, ועיין ברמב"ם ה' מא"ס דחיות הים אסורים, ועיין תוס' ע"ז דף ל"ט גבי תורא דימא, ורשב"ם ב"ב דף ע"ד, וב"ק דף נ"ה גבי הרבעה. ואכמ"ל.

פסוק כב

והעוף ירב בארץ. ר"ל לשון יחיד, דגבי עוף ליכא גסה ודקה וכולם הם סוג אחד, ועיין זבחים דף ע', ע"ב, ועיין תוס' חולין דף ס"ג, ע"ב, דיש סוג אחד וכמה מינים, ע"ש.

פרק ב

פסוק ז

עפר מן האדמה וגו'. בירוש' פ"ז דנזיר [ה"ב] וברמב"ם פ"ב מהל' בה"ח כתב דנברא מן מקום המזבח ע"ש. ור"ל, דעל ידו נעשו שיתין דסוכה דף מ"ט ודף נ"ג, ולכך מהני להתקדש אף דאין ק' בתהום, עיין בירוש' פ"א דבכורים ועיין זבחים דף כ"ד כי קדיש דוד ותוס' פסחים דף ס"ז ע"ב מ"מ שיתין [ומי הניסוך הם מהנבקעים, כמבו'] בתוספ' סוכה. וזה גדר [תשובה] על ידי ניסוך, שפכי כמים לבך, ודמעות כמעיין של שיתין, עירובין דף י"ט ע"ש בזה, ולהוציא מלבן של צדוקים וביתוסין, כדי לעשות פומבי בירוש' סוכה שם. ועיין סנהדרין דף ל"ח אדם הראשון כו' ומ"ש שם וכתובות דף קי"א כאילו קבור תחת המזבח, ע"ע בזה. וזה ר"ל שיתין.

ויבא וגו'. ודגים עיין תוס' ס"ו, ע"ב, ע"ש, דהוה ב' שיטות אם קרא. והנה באמת לא הוה קנין בדגים עיין בירוש' גיטין פ"ה, דמחלק גבי חיה ועופות בין קטנים לגדולים ותוס' ב"ב דף ע"ט, ע"ב. ועמ"ש בפי' וארא גבי דגה אשר ביאור. ע"ש בזה.

שם. **נפש חי' וגו'**. כבר כתבתי בזה, דכל מין הסגולה שיש בו מה שאין בשאר מינים זה השם שלו שנתן לו אדה"ר, ועמ"ש בתו"כ פ' בחוקותי גבי והשבתי חי' רעה. וגם כדי

לקנותם, ע' קידושין דף כ"ב, ע"ב קורא לה. וע' במה שכתבו התוס' חולין דף ס"ו, ע"ב אם גם לדגים קרא שם. וע' סנהדרין דף נ"ט, ע"ב.

פסוק כ

ויקרא האדם שמות וגו'. ר"ל כי בכל מין ומין יש איזו סגולה מה שאין במין האחר ואדה"ר השיג כל [הסגולות שאין באחר] השם שלו בהלשון, אך אין אנו יודעים זה. ונ"מ דאם ישתנה הסגולה אין עליו זה השם. ועיין ת"כ פ' בחוקותי בזה גבי חיה רעה ע"ש. ובנחש הוה סגולה מה דמבואר בכורות דף ח' ע"ב [תאוה] לצורך המציאות, ובלה"ק נקרא זה נחש. וזה הגדר דירוש' פאה דאין לו שום הנאה לנשיכה כלל, ומ"ש התוס' ב"ק דף ט"ז ע"א. ע"ש בזה.

ברש"י פסוק ז. לנפש חיי'. אף בהמה וחי' נקראו נפש חי' כו'. עיין נזיר דף מ"ח, ע"א. ע"ש בזה.

פרק ג

פסוק א

והנחש וגו'. ע' בכורות דף ח' ע"ב, דנחש הוא בעל תאוה במותרות, דגם מעוברת מקבלת זכר ע"ש, וע' חולין דף מ"ט, ע"ב שטיא הוה, וע' ע"ז דף [מ"ג, ע"א].

שם. והנחש וגו'. והנחש הידוע, ר"ל המין. וזה הוא התלי שכל חגורת המזלות תלוי בו, ודרקון ע' ע"ז דף מ"ב, ע"ב ומ"ג ע"א ציצין וע"ש בפה"מ בזה, וזה מלכ(ו)ת שמים, וזה מקור התאוה לכל דבר, עיין בספר יצירה, וגלגל עינו עגול כשל אדם עיין נדה דף כ"ד, ע"ב, וכן פסק הרמב"ם ז"ל, וזה דמות נחש. וע' בירוש', דנ"מ בין אדם לבהמה בעין, דגבי בהמה שחור רבה וגבי אדם לבן רבה ע"ש, ונחש כמו אדם, וזה נשאר אדם ונחש שווים גלגל עין, וזה הוה חטא של דור המבול, כמבואר סנהדרין דף ק"ח ובספרי עקב, וזה סמי עיני דידיה ע"ז דף ל', ודף מ"ג, וע' בירוש' שקלים גבי צלמא דרודוס עבור קומו וסמו עיני, וזה עין של בלעם דנסמא ולע"ל יסמא שני עיניו וע' סנהדרין דף ס"ד כחלינהו לעיני' ורק לעין אחת.

פסוק ו

ותרא וגו' ותתן וגו'. איתא במדרש כי אחזו בולמוס ונעשה מסוכן, ועוד (אולי צ"ל: ועד) שיאורו עיניו ע' יומא דף פ"ג ע"ש, ומתחלה נצרך לאכול לחם ואח"כ מיני מתיקה, ע"ש. וזה לשון הכתוב טוב למאכל ואח"כ תאוה לעינים ואח"כ יבחין בין טוב לרע וא"כ היה מסוכן, אך מ"מ ע"י מה אחזו בולמוס, ע"י שגירה בעצמו את היצה"ר, ע' נדה דף י"ג, ע"ב מקשה עצמו כו', והוה תחילתו בפשיעה, אף דיצרו אונסו ע' בהך דכתובות דף נג

ע"א ודף נ"ד ע"א, ועי' בתוס' ב"ק דף מ"א כגון שקפץ עלי' כו', ע"ש בתוס' בזה, ועי' ב"מ דף צ"ג ע"ב הרי הוליכן. ואכמ"ל בזה.

פסוק טו

ואיבה אשית וגו'. ר"ל אעשה, וכתרגומו שעי"ז גרם מיתה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל במורה דחומר הוה אשה זונה, וזה שטן ונחש ומה"מ ויצה"ר, והצורה נזכרת מה דגרם לה והוא רוצה בההעדר שלה.

שם. בינך וגו'. זה נ"מ להך דין דסנהדרין דף ב' ודף ט"ו דנחש א"צ בי"ד, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין ורק דסגי בא'.

שם. תשופנו עקב. ועי' נזיר דף נ"א דאין לו חיות בעקב וזה מה"מ באדם.

פסוק כא

ויעש וגו'. כאן נקט ויעש, דזה הוה. הגמר של אדם ונעשה גדר טבע, וכמ"ד נדה דף כ"ה, ע"א, דר"ל עור ממש, וקודם לכן הוה בלא עור, דזה בא מזרע ע' נדה דף ל"א, וזה אם עור מטמא או לא ע' נדה דף נ"ה, אם זה מחלק עצם האדם או רק גדר שמירה ע"ש בגמ', ועי' תוספ' ברכות [פ"ב] ובירושי' נדה פ"ג גבי [בהא דאדם לא נברא] ערום רק ענן וחושך שפיר ושליא, וזה לא שייך באדם הנברא מעפר, ועי' בכורות דף ז', ע"ב ע"ש בזה. עכ"פ גמר הוה עכשיו, וזה ויעש. ובהך מחלוקת דסוטה דף י"ד אם צמר או פשתים, ע"ש בזה.

פרק ד

פסוק א

והאדם וגו' את אחיו את הבל וגו' והבל הביא גם הוא וגו'. והוה זה עד לידת שת, עדיין לא אז גדר הטבע, גדר הנמשך, רק כל ימי הבל הוה רק גדר נס, ולאחר הריגת הבל עד שת הוה רק גדר להפך, כמו כישוף וילדי תוהו וזנות, ועי' עירובין דף י"ח, ע"ש, וכל ימי הבל לא הוה כלל טבע רק ניסי, וזה דאמר בת"כ פי שמיני כימי עולם זה הבל שלא הוה ע"ז, ר"ל טבע, ועי' סנהדרין דף ל"ח, ע"ב מ"ש בזה.

פרק ה

פסוק א

זה ספר תולדות אדם. ע' בירושי' נדרים פ"ט זה כלל גדול בתורה ואהבת לרעך, כמו שכתב רבנו בספר המורה, דכל המציאות שאירע אז הוא לעולם, כך באדם הפרטי וכמו באדם הכללי, ועמ"ש ב"ב דף ט ובהג"מ דכל דבר הנכתב הוא לא לשעה רק כל רגע ורגע הוא מציאות חדש.

פרק ו

פסוק ג

בשגם הוא בשר. חולין קל"ט, ע"ב, דעיקר הבריאה הוא משה רבנו ולא יותר מן ק"כ, ולכך ע"כ אז נעלם מן [העולם], כך לעולם, כי אין בגרת בקבר ושוב הוה התורה נצחית ועומדת.

פסוק יד

עשה לך וכו'. [ר"ל] לך משלך, ע' ע"ז דף מד, ולא נאסרה ע"י ע"ז של סנחריב, וזה הוה עץ של המן כמבואר במדרש.

עשה לך. וזה הוה מצוה שהיא עשה, ועיין רש"י סוכה דף נ"ב, ע"ב דגם שֵם עזרו במלאכת תבה, ואם זה גדר שליחות גבי ב"נ, וזה נ"מ אם עשה רק בפועל לא גרם, עמ"ש שבת דף ק"י, ע"ב גבי סירוס, ודף ק"כ, ע"ב גבי מחיקה, ודף קל"ג, ע"ש גבי נגע צרעת, ועיין בירושלמי פ"א דמגילה גבי קטורת, ואכמ"ל. ועיין בירוש' ר"ה ספ"ג גבי דזה פירש, ועיין ע"ז דף מ"ד, דכ"מ לך ר"ל רק משלך, ועיין בהך דיומא דף ג', ע"ב. ונ"מ דבאמת דור המבול מלבד דהוה מרביעים גם הוה מרכיבים מין בשאינו מינו. ועיין בירושלמי כלאים אם... [ועיין בהך דסנהדרין דף צ"ו] דסנחרב עשה דף של תיבת נח ע"ז ע"ש, ונ"מ דאין אדם אוסר כו' ואכמ"ל.

פרק ז

פסוק ב

מכל הבהמה הטהורה וגו' שבעה שבעה וגו' שנים וגו'. שבעה גו', ר"ל כי כבר כתב רבינו הגדול הרמב"ם במורה דגבי אדם השגחה בכל פרט, אבל בע"ח רק במין, ע"ש מ"ש בזה, והנה הא יש סוגים ומינים פרטים כמו כמה מינים באיה, ע' חולין דף ס"ג, ע"ב, וכן ביונה ע"ש דף ס"ב, וכן בחיה ובהמה. והגדר כך, דגבי טהורים השגחה הוה גם במין פרטי, דנ"מ לכמה דברים לקרבן ושאר דברים, אבל גבי טמאה, השגחה רק במין כללי דווקא, ולכך באו מאליהם, ע"י השגחה עליונה שיש על מין, וגבי טהורים באו פרטים מינים, ואז הוה ז' מינים בכל מין, וכן גבי טמא, ונ"מ למשל בהך מחלוקת דכלאים גבי כלב אם מין חיה וכלב כופרי, ע"ש בזה, וכן נ"מ אם אזלינן בתר פרט. ועיין בהך פלוגתא דנגעים [פ"ב], אם משערין בכל אחד כמו שהוא או מין המציאות, ע"ש מ"ש בזה ואכמ"ל.

פסוק ג

גם מעוף השמים וגו'. מעוף, והנה למה לא נקט ציפור, ע' חולין דף קל"ט ציפור טהור, אך נ"מ דהנה לפמ"ש בחבורי, דאווזים כיון דאין להם זפק לקרבן ב"נ פסולים, וע' מ"ש

בתוס' חולין דף כ"ב, ע"ב, ורש"י דף ס"א, ע"ב, ולכך [לא] נקט צפור. וכן נ"מ להך דתרנגולא דאגמא, ע' חולין דף ס"ב ונדה דף נ', ע"ב, הזכר טמא, והנקבה טהורה, ולכך נקט מעוף השמים, וא"ש בזה דגם מזה זכר, דנקבה טהורה, ובעוף ובקרבן אין נ"מ בין זכר לנקבה ואכמ"ל, גם הא יש כמה וכמה מינים היונה ותור ושאר עופות טהורים, עיין חולין דף ס"ב [ע"א], עוף המסרט ואציפי, וע"ש דף סג, ע"ב.

פסוק יד

כל צפור כל כנף. חולין דף קל"ח, דרק טהור, ועיין בירושלמי מגילה, דלקרבן מורט פסול ע"ש. ועיין בירושלמי פ"ט דפסחים, דשה שהיא חלקה בלא צמר כשרה, ע"ש בזה.

פרק ח

פסוק יא

והנה עלה זית. הנה עיין מנחות דף נ"ג, ע"ב, ובירוש' שביעית פ"ז, ובתוספ'. ע' גיטין דף כ"א, ע"ב בתוס' דזית עלה שלו מתקיים, ואין לו ביעור בשביעית. וכן העץ הוא קשה, ע' תוספ' ב"מ, ובירוש' שם [פ"ב] דזית קשה, ובירושלמי כלאים פ"א דאין מקבל הרכבה, וספ"ג דשביעית דעומד ש"מ שנה, ובספרי פ' האזינו, ע"ש בזה.

טרף. ר"ל מרובע, ע' נדרים דף כ"ה דטרף, ע"ש בירושלמי, ור"ל דהביאה לפני נח דבר מרובע ע"ש בירושלמי דליכא זה משמת ימי בראשית, ועיין בירושלמי סוף מעשרות. עמ"ש במכלתא פ' בשלח אריכות בזה בדרש.

טרף. הוא מרובע, ע' נדרים דף כ"ה, ע"א, ובנגעים גבי (טהרת) [בהרת], ור"ל שהראתה לו שיש מרובע משמת ימי בראשית דבר לצורך דבר, וכמ"ש לקמן בפ' בשלח ע"ש. וזה ג"כ הביאה מג"ע מעשה נס.

[**טרף**]. וע' בירושלמי פ"ב דסוטה, ות"כ פ' מצורע גבי... [ועץ ארז] ע"ש.

פסוק טז

צא מן התבה וגו' ונשי בניך וגו'. משום דבר שבמנין צריך אחר להתירו, ועיין בירושלמי תענית פ"א וסנהדרין דף ק"ח ע"ש.

פסוק כ

ומכל העוף הטהור. הנה בירושלמי מגילה פ"א אמר דכל עופות טהורים כשרים לקרבן ב"נ ע"ש. והא דלא נקט צפור כמו לעיל, דהוה רק טהור כמבואר חולין דף קל"ט. צ"ל דנ"מ להך דין שכתבתי די"ל דאווזין פסולין לקרבן ב"נ משום דחסר בהם סימן טהרה. וזה דדייק התוס' חולין דף כ"ב, ע"ב. וזה ר"ל הך דשם דף ס"א, ע"ב לקרבן ע"ש ברש"י. וכן נ"מ דמה דממעט בירוש' מרוט פסול מן כנף, וכאן נקט עוף דהוא ג"כ גדר עפיפה דוקא. וכן נ"מ גבי חגב חולין שם, ומ"ש ע"ז דף נ"א ע"ש בזה.

פסוק כא

וירח וגו'. עיין עירובין דף ס"ה, ע"א, ומה זה מתפתה, מה זה לשון. אך כך, דהנה מבואר זבחים דף קי"ג, ע"ב דאין ריח ניחוח בבמה ע"ש בזה, ור"ל דשם רק הפועל לא הנפעל. ונ"מ גבי מעילה, דגם לא מעל תיכף, וכמו גבי קטורת דפסחים דף כ"ו, וכ"מ בזה. וע' במעילה דף י', ותוס' פסחים דף ע"ז, ע"ב מ"ש בזה, ועיין זבחים דף ק"ח, דיליף מכאן לחד תנא דגם מזבח צריך בנין ע"ש. אך כאן הוה הגדר כך, דהנה מבואר בכמה מקומות דגבי מקדש לא הוה טבע כלל [רק] נסים גלוים, כמבואר ביומא דף כ"א, וכ"מ בזה. וגם מהאברים החומרי הוה ריח ניחוח דבר שהנשמה נהנה, עמ"ש ברכות דף מ"ג, ע"ש, וזה רק צורה ולא חומר, אבל בבמה ליכא זה, וכן גדר של יעקב אבינו כמ"ש בזה לקמן בפי תולדות, דאברהם ויצחק הוה רק במה, כמבואר פסחים דף פ"ח משא"כ יעקב בגדר כהונה ומנחה וריח, אך הנה מבואר בת"כ פי שמיני דגם הקרבן של נח הוה ערבה מאד שלא הוה ע"ז, ר"ל כי טבע לא היה שנת המבול, וזה הקריב תיכף אחר יציאה מן התיבה, ולכן הוה ריח ניחוח כן ר"ל, וזה מתפתה ביינו כי חמרא וריחני פקחין, כן ר"ל שם.

פרק ט

פסוק יא

ולא יהי' עוד מבול וגו'. שבועות דף ל"ו דב"פ לאו, הוה שבועה ע"ש, ועיין ב"ב דף ע"ד, וסוטה דף י"א וזבחים דף קט"ז.

פסוק יג

את קשתי נתתי בענן וגו'. חץ הוא מורה נ' אמה, ערכין דף ט"ו, ע"ב. ועמ"ש ע"ז דף כ"ה ע"ש. וע' בירוש' ברכות פ"ט וע"ז פ"ג דשרשי חטים בוקעים באדמה נ' אמה ע"י המטר יורה עורפילא. וחטה היינו לחה"פ, וע' ב"ב דף כ"ה צג ודף קמ"ז. וזה גירא בעיני דשטנא לאחר גמר לולב, וזה נידון על מים וניסוך המים ואכמ"ל. ובאמת קודם המבול הוה הענן מן הארץ, וע' בירוש' סוכה, הובא בתוס' סוכה דף י"ב, ע"א, אם הענן מן הארץ או מן הרקיע ע"ש, וע' תענית דף י' בהך דר"א ור"י. ונ"מ ג"כ בגדר תחומין למעלה, ע' עירובין דף מ"ה, ע"ב. וע' בחולין דף ס', ע"ב, ותענית דף ט' גבי חזיז, אם יש קנין להפרטי בגשמים, וע' ברכות דף [נ"ט, ע"ב] גבי הטוב והמטיב, וביצה דף ל"ט ע"ש, וע' ב"ב דף נ"ט, ע"א גבי מיא דאיגרך, ותוס' גיטין דף ע"ט ע"ש. וקודם המבול הוה אשר יש בארץ לבד, ואח"כ נתשטש הארץ, כמבואר במדרש, ונצרך לעורר את כח הצומח ע"י גשמים וזריעת אדם, ולכך בכל זמן הצמיחה שנבראת בעצם הארץ נתמעטה, וכח המושך של השמש המושכים כל הלחות שיש בהארץ ג"כ כך, וע' שבת דף פ"ה גבי מריחין כנחש. והמן שירד לישראל הוה כח הצומח שב... האכילה שאדם אוכל

נשאר בהאדם רק כח הצומח שנקלט בהדבר ע"י הזריעה והצמיחה והטל והגשמים, וע' בירוש' תענית.

פסוק כ

ויחל נח וגו'. ר"ל דנטע כרם מנטיעות שהוה בן ה' שנים, ע' שביעית פ"א, תוספ' דב"מ פ"ט עד שיחלו, כדי שיהי' פטור מן רבעי. וגושן עמן, ערלה פ"א גבי אילן שנעקר, וב"מ דף ק"א בגושיהן ע"ש בזה, והוא הוה ס"ל דרק כרם רבעי, לכן ביקש לקיים מצוות רבעי ולקח גפן בת ג' שנים, ונטע [אותו] בגושיהן ונהג [דין] רבעי ושתה היין גדר מצוה, אך מ"מ ע"י זה [נשתכר] וע' בספרי גבי...

פרק י

פסוק ה

מאלה נפרדו איי הגוים וגו'. כי כ"כ בסוף מגילת אסתר כי אין קנין [לגבי] ב"נ באיי הים, כי לא שייך בהם גדר צירוף, עי' ר"ה דף י"ז דהוה כיחידים, וע' בסוף אהלות דאין בכותי גדר מדור עכו"ם, ולכך כל שבים טהור, וע' בתוס' ע"ז דף מ"א ובירושלמי שם דבים הם מודים, דאין בהם גדר ע"ז וטבע. וע' סנהדרין דף ס"ז, ע"ב גבי כשפים, וגיטין דף נ"ו, ועי' בירושלמי ברכות פ"ט. אך יפה זכה להדבק אחשורש באסתר וזכה למלוך על איי הים וליתן עליהם מס ע"פ דין, ועיין חגיגה דף ח' ע"א. ומשיח יקבל מהם מתנות ג"כ (אין) נקברים בבגדיהם. וגם... עליהם גדר גירות ואכמ"ל.

איש ללשונו וגו'. איש ללשונו, והנה נקט לשון יחיד ולא כמו בחם ושם, משום דכל לשונות הוה לכל אומה, והנה בירוש' מגילה פ"א, מבואר דלשון ארמי בידה להם בורגני (יפת) אחד מתוך יוני ע"ש, וזה מבני יפת כמבואר במגילה שם, (יפת) ולכך נקט לשון יחיד, וגם דהנה מבואר בר"ה דף י"ז, ע"ב גבי יורדי הים דהוה כיחידים ע"ש. ור"ל דלא הוה בגדר דהארץ מצרפן, ע' בחלה בזה, ועיין בסוף אהלות דאין מדור ב"נ באיי הים דלא הוה דירה קבועה, ועיין עירובין דף נ"ה גבי בית שבים הוה דירה קבועה, וע' חולין דף קל"ט, ע"ב גבי קן בים.

פסוק לא

לגויהם. כאן נקט לגויהם. משום דמבואר בסנהדרין דף ל"ט, דישראל לא יתערב בגוים ע"ש מ"ש בזה דכל ישראל נקרא יחיד, וגם יחיד יש עליו שם ישראל, וזה דנקט כאן זה.

פרק יא

פסוק ה

וירד ד' וגו'. גדר דין. והם נידון, עיין בסנהדרין דף ק"ח, ע"ש מ"ש, משא"כ דור המבול דהוה כמו שאינם כלל, וגם בספר רשעים אינם כלל, עי' ר"ה דף ט"ז. וגדר בא במחתרת עמ"ש בהל' רוצח ובהל' סנהדרין בזה.

פסוק ח

ויחדלו לבנות העיר וגו'. נ"מ להך דע"ז דף נ"ג, ע"ב, אם הוא גדר ביטל ע"ז ע"ש בזה.

פרק יב

פסוק ב

ואגדלה וגו' בן חמש שנים ושבעים שנה וגו'. ע' תוס' ב"ק דף צ"ז, ע"ב, דעשה מטבע ע"ש, ולשיטת רש"י, הוה שם צורה, דב"נ מותר בצורה. לפי דכאן אמר בן ע"ה שנים, וזה לאחר כיבוש מלכים, ע' תוס' ברכות דף ז', ע"ב, ושבת דף י', ע"ב, ותוס' ע"ז דף ט', ע"א, וע' נדרים דף ל"ב, ע"ש בזה. ואז תיקן מעשר, ע' ברמב"ם וראב"ד בהלכות מלכים בזה, ובמע"ש צריך כסף שיש עליו צורה לכן עשה מטבע עם צורה. וע' פסחים דף קי"ז, ע"ב, דאז תקן מגן אברהם, וזה המטבע שלו.

פסוק ה

ואת הנפש וגו'. עיין ע"ז דף ט' יא דאז הוה בן נ"ב שנים ואז הוה התחלה של שני אלפים תורה, וזה בת דנקרא בכל זה בן נ"ב שנה, דתורה הוא זה, עיין רפ"ח דקדושין, וע' ספרי פרשת ואתחנן ע"ש בזה פיסי' ל"ב, עכ"פ אברהם אבינו למד בל התורה ונתגלו לו כל טעמי תורה, כמבואר בתוספ' סוף קדושין קכ"ג שנה כמו שנותיו של אהרן הכהן, דלא יגע בתורה [נ"ב הגה: אך אברהם גדול מאהרן, דאהרן לא הי' מניח תפילין של יד דא"א מחמת בגדי כהונה, כמבואר זבחים דף י"ט, ואהרן הי' משמש תמיד כהן גדול, ולא הי' אפשר לקשר המעשה עם המחשבה וזה דעת, אבל אברהם אבינו אחר כיבוש המלכים זכה לזה, וזה הרימותי ידי לד' מעשה עם מחשבה, ואקצר בזה. וזה ר"ל האדם הגדול בענקים ע' סוף אדר"נ. ע"כ הגה] רק ניתנה לו במתנה, דעשה מעלות למנורה, זה חכמה, מנורה בדרום ב"ב דף כ"ה וכ"מ, [משא"כ משה רבינו יגע בתורה עיין נדרים דף ל"ח] וע' בירושי' פ"ג דהוריות בזה ואכמ"ל. ואברהם ג"כ כן. וזה גדר שבח ושם כאחת, עיין פסחים דף קי"ז דהדבר מעיד על עצמו בלא גדר חלוקה, נקודה, לא גדר עילה ועלול רק כמו כסא, לא סולם, והיינו יוד של תפילין של יד, וזה גדר של אברהם אבינו הרימותי ידי, וזה נסוע הנגבה, וזה הוא קכ"ג פעמים של הללוי', כמ"ש בירושי' שבת פט"ז, הובא ברמב"ם סוף ח"א, ע"ש בזה גבי הלל, ואז אמר אברהם בזמן שניצול מן מלכים, ואז הוה

ליל פסח וכמבואר פדר"א, ואז הפריש מעשר, ואז זמן ביעור מעשר לחד גרסא במשנה. [ר"ל כך, דכבר כתבתי דאברהם אבינו לא יגע בתורה רק הוה עצם החכמה, שכל הפועל, וכל התורה גלוי' לו. וכל מלכי מזרח ומערב מחזירין לפתחו, ב"ב דף ט"ז ע"ב, וביומא דף כ"ח ע"ב, ובת, תורה היתה בתו, לזה התחיל מבן נ"ב שנה...].

פסוק ט

ונסוע הנגבה וגו'. דאז זכה לתורה חכמה, יחכים ידרים, ב"ב כ"ה ע"א.

פסוק יא

הקריב לבוא מצרימה וגו'. מצרים היתה עיר ששם חכמה בני קדם, ... ואאע"ה חיבר חכמה עם תורה גדר [איחוי] אלכסנדרי מצרים ואמר לשרה, חכמה, יפת מראה חכמת אדם, לאחר נ"א שנה, אחותי, שנעשה מחובר זה לזה.

כי אשה יפת מראה את. לא כתיב יפת תואר כמו ברחל, משום דגדר תואר הוא באיברים וזה בעצם הדבר, והיא היתה אילונית דאין לה דדים, וע' ברכות דף י' בהוד יפי', ובירוש' פ"ב דיבמות בזה, וביבמות דף פ', ע"ב ע"ש. והגדר כך, דאברהם כל התורה נתגלה לו בלא דוחק, כמבואר בתוספתא סוף קדושין, וזה מרגליות שהיתה באברהם ב"ב דף ט"ז, ע"ב, והיא קיים רק בגדר קנין, לא בגדר עצם ולא שיעבוד הגוף, וזה דאמר הרימותי ידי לד', ר"ל שבועה, ור"ל דהוה נס, ובכ"מ הוה הכול ע"י נס, וגם המילה יש מ"ד דהוה גדר נס, וקיים מעשר רק תרומת מכס, לא מתבואה רק מע"ש, עשר בשביל שתתעשר, ומביא לידי תלמוד ויראה, וע' בספרי ותוס' ב"ב דף כ"א וקדושין דף כ"ד, ולא שייך יפ"ת. וביצחק כתיב טובת מראה מאד, ר"ל עין מ"ש שם.

פסוק יג

אמרי נא אחותי את וגו'. והגדר כי בינה רק ע"י יגיעה יתירה, וע' ברכות דף י' גבי דדים במקום בינה ע"ש, ובינה יתירה כמבואר נדה דף מ"ה, ואז גדר שרה לא הוה לה הוד יפיה, כי היתה אילונית, וזה ר"ל חסר גדר בינה אצלם רק גדר חכמה וגדר אחות.

פסוק יז

וינגע וגו'. אבל לקמן בפ' וירא נקט בעולת בעל, ור"ל כך דהרמב"ם כ' בהל' מלכים דב"נ יכולה אשתו לומר שאינה רוצה בו ותפטר ע"ש, וא"כ מה שאמרה אחותי, הוה זה כמו שאמרה אין אני רוצה בו, ושוב פקע אישות אבל לקמן הוה באברהם אחר המילה וכבר הוה ישראל, עיין חגיגה דף ג' ע"ש וכ"מ, וצריכה גט כד"ת, לכן נאמר שם כן. וכאן נקט לשון שם בן ד', ושם נקט גדר דין, וכאן רק בזכות אברהם, וזה דאמר על דבר שרי כו' כנ"ל.

פרק יד

פסוק טו

ויחלק וגו'. עמ"ש במכלתא פ' בא גבי פסח.

ויכם וגו'. א"כ כבש גם בבל דשנער הוא בבל, כמבואר שבת דף קי"ג ובירושי' ברכות פ"ו, וכ"מ. וזה ר"ל במס' ידים פ"ד דבבל מעשה [ישן או מעשה נביאים].

פסוק יז

בתרגום אונקלוס: אתר בית, ריפא דמלכא. עיין ב"מ דף ל"ג ורש"י יומא דף ס"ז דהוא רס"ו אמה ע"ש, והוא פחות מבית כור, עיין רש"י בהך דקידושין דף ס', ע"ב, ועיין עירובין דף כ"ו גבי חצר המלך דהוא כבית כור, ושם יש מחיצות ואכמ"ל.

פסוק כ

מעשר מכל וגו' הרימותי ידי וגו'. עיין נזיר דף ג', ע"ב ע"ש, משום דבשמאל מניח תפילין, ואז זכה אברהם לתפילין וציצית כמבואר חולין דף פ"ט, ור"ל כי הכול של הקב"ה, כבלא דעבדא, כמבואר מנחות דף מ"ג, ע"ב חותם של טיט ע"ש. וכן המוח והיד והלב הם כאחד, ר"ל מחשבה ומעשה ושכל, ולכך הוה שבועה, וא"כ אמר כי לא זכה כלל בהנפש ולא ברכוש, אך זה רק במה שנטל של סדום אבל של כדרלעומר זכה, וגם נ"מ אם המעשר הוה ניטל גם משל סדום, ע' יבמות דף ע"ט ומ"ש בזה בהל' צדקה דזה א"א למחול.

פסוק כב

הרימותי ידי וגו'. עיין ספרי פרשת ואתחנן פיסקא ל"ג ע"ש דהוה שבועה, ועיין רש"י תענית דף י"ב, גבי קבלת תענית, וע' נזיר דף ג', ע"ב דיד הוה שבועה, ואז הניח תפילין ע"ש בתוס' ורש"י. והגדר דהא הפריש מעשר, ור"ל מעשר של מכס ע' בפרשת מטות, ומה דס"ל לבה"ג דזה מצוה הנוהגת לדורות, וא"כ מחלק של סדום ג"כ כך, וע"ז א"א לו למחול, עמ"ש בהך דב"ק דף ל"ו, ע"ב. אך אמר דזה היה נס, ולא קנה כלל, ע' תענית דף ה' ע"ב, דזה אמר דידי לא הוא רק גדר נסים [כמבואר תענית וסנהדרין, ואין נהנין, אך רק של סדום, אבל של ד' מלכים הוה שלו ממש].

פרק טו

פסוק ז

לרשתה וגו'. לרשתה, במה אירשנה, ר"ל כך, דהנה כבר אמר כי יתן לו בגדר מתנה, וע' ב"ב דף קי"ט א"י מוחזקת, ובירושי' אמר דהוה מתנה וירושה ע"ש. ונ"מ דעיין בירושלמי פ"ו דשביעית ופ"א דקידושין וברמב"ם פ"א מהל' תרומות דכיבוש א' דוקא אם כבשה הכול וחלקו אז נתקדש ובלא זה לא, וכבוש שני גם מקצת ע"ש, והטעם דכבוש א' הוה

גדר נקודה כל א"י ולא מתחלק, ובגדר לוחות ראשונות דהוה נקודה, וגדר מתנה, ומקצת לא כלום, ע' ע"ז דף ס"ה, ע"א ומ"ש שם, ובכתובות דף צ"ח, אבל כיבוש שני הוה גדר ירושה וגם מקצת, ואברהם אבינו איך יהי' מציאות של ירושה, ואמר ע"י יסורין וגלות, אז הוה שיעבוד הגוף, ועיין ברכות דף ה' דרק ע"י יסורין תורה וא"י, ולכך כאן לא הזכיר בהפרים פר כהן משיח, משום דאז הוה אחר גלות בבל, ובית שני לא הוה אז כהן משיח, וזה ר"ל אדע דזה יסורין, כמ"ש סוטה דף ה' ע"ש ברש"י, ור"ל באיזה יסורין, ואמר ע"י שיעבוד מלכיות כמבואר במד'.

פסוק יח

[**לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת**]... וע' הוריות דף ג', ע"א ובירושי' שם גבי חמת, וירושי' חלה פ"ב אם זה ג"כ מכיבוש יהושע או של [יואש], וחמת הוא אנטוכיא, ע' גיטין דף מ"ד וסנהדרין, וזה ר"ל הך דגבולות של פ' מסעי, ע"ש בזה, ועיין ב"ב דף נ"ו ע"ש ברשב"ם, ובירושי' פ"ג דשביעית.

פרק טז

פסוק ה

חמסי וגו'. עיין ר"ן נדרים דף צ', ע"ב, ותוספ' סוטה דשרה אמרה לאברהם השמים כוי' ע"ש, וע' תוס' ב"ק דף צ"ג ע"ש.

פרק יז

פסוק ה

אברהם וגו'. זה כי י' של שרי נחלקה לשנים, וע' סוטה דף י"ז, ע"א איש ואשה כו'. וכבר כתבתי כי באמת אברהם במלחמת המלכים נעשה ונגלה לו גדר י' של תפילין של יד, כסא, חכמה בעצם, שרו של עולם, ועיין בהך דבכורות דף מ"ה דגבי אשה יש ה' אברים יתרים, וזה הכרעה דשמן המשחה דכריתות דף ו' ע"ש, דע"י אברהם ושרה נשלמו ת"ק אברים והמפתח הוה גדר הכרעה ולא [נמסר לשליחין], וזה אברהם ע"י המקבל, וע' לקמן בהפטורה מ"ש גבי מילה בזה, וזה חכמה, עיין נדה דף ע', ע"ב מן מה שלפניו, ג' מפתחות לא נמסרו לשליח, וזה נקראת חכמה ע' שבת דף קכ"ח, ע"ב ור"ה דף כ"ד, ע"ב וכ"מ בזה, גדר חכמה שלא נמסר לשליח, ואברהם זכה בזה. וזה הגדר חצות הלילה, וזה הגדר ויחלק עליהם, ועמ"ש במכילתא פ' בא.

פסוק כג

בעצם היום הזה וגו' ובתרגום אונקלוס בכרן יומא וכו'. ר"ל גדר גירות, לא מצות מילה. וזה צריך דוקא מהנץ החמה, ע' רש"י מנחות דף ה', ע"ב ד"ה האיר המזרח, ובירושי' פסחים פ"י והנה כאן יש סתירה בפסוק, מי נימול קודם, אברהם או ישמעאל ומקנת

כספו. אך לפי מ"ש במ"א, דגבי מילה וטבילה אף דגמר גירות הוי ע"י טבילה מ"מ הוה גר למפרע, והנה קי"ל דעכו"ם לא ימול ישראל כמבואר בע"ז דף כ"ז, אך מ"מ בזמן שמל אברהם [את בני ביתו] הוה קודם טבילה לאחר מילה, ועי' מ"ש הרמב"ם ז"ל דכל שנוהג בדרכי ישראל זה גופו הוה גדר גירות אף בלא טבילה, וכיון שמל אברהם את מקנת כספו זה גופה הוה בד' ישראל, וא"כ ע"י המילה שמל את מקנת כספו ע"י זה נעשה הוא גופו ישראל וע"י זה נכשרה המילה. וזה דאמר הנביא איש את רעהו וכו', ר"ל כך דע"י שאחד עוזר חבירו ע"י זה נעשה הוא נעזר, מכה בפטיש דמבואר בשבת דף ק"ב, ע"ב ודף ק"ג, וע"ש בירושי', דע"י שהוא מכה בסדן נגמר הפטיש ונחלק, וזה דאמר ויחזק חרש צורף, כהחרש מחזק הצורף, מחליק הפטיש בהולם פעם, וכן הוה המילה של א"א כנ"ל.

פסוק כד

ברש"י כ' ורצה כו' מה עשה הקב"ה כו'. ר"ל כך דזה כבר הארכתי דכיון דקודם מילה עדיין הוה ב"נ, ע' חגיגה דף ג', איך מהני שהוא עצמו יעשה עצמו לישראל ע"י עצמו ויבוא כאחד, ועמ"ש סוכה דף ל"א. אך באמת זה הגדר רק בהקב"ה עצמות העצם והיחוד, וכמ"ש רבינו במורה ובספר המדע, וכן הדין גבי גט, ע' בירושי' [רפ"א] דקידושין גבי הקב"ה ייחד שמו, וכן הדין גבי יובל דרק מהני היכי דהוה צמיתות, והוה אפקעתא דמלכא, וזה הגדר מה דאמרינן אמר מלכא עקרנא טורא, ור"ל דאז ג"כ נקרא הר ולא אמרינן דבטל שם הר מעליו, והוה צמיתות ויובל מוציא, ועי' ב"מ דף ק"ט, וה"נ כן זה ר"ל כאן. ועמ"ש ב"ב דף פ"ה, ע"ב ע"ש בזה.

פרק יח

פסוק א

וירא וגו'. וירא כו', זה הוה עד פרשה שלישי בנבואה אחת, וזה הוה מנחה של אברהם אבינו, יומא דף כ"ח, ע"ב וברכות דף כ"ז ובירושלמי שם כחום היום, רגע ונקודה של חצות, וקטורת, דמנחה כנגד קטורת, וכן המילה, ונעשה גדר כהן גדול בקטורת של לפני ולפנים. ועמ"ש בזה ביומא דף [כ"ח].

פסוק ו

סלת וגו'. הנה בזה פליגי, גדר אברהם דנעשה לאחר מילה עצם חכמה טהרה, וס"ל כמ"ד בחלה פ"ב גבי אינו יכול לעשות בטהרה דיעשה קבין לא בטומאה. ולכן אמר קמח שלא יהיה מוכשר לקבל טומאה, [דא"כ לא יאכלו האורחים משום טומאה], עי' פסחים דף מ'. והיא תעשה במי פירות שאין מקבל טומאה, ואף שפטור מחלה, אך שרה

אמנו רצתה לקיים מצות חלה אף בטומאה ממש, לכן לקחה סולת אף שמוכשר, ולשה במים או בז' משקין והפרישה חלה אבל בטומאה.

סלת לושי ועשי עוגות. עי' ב"מ דף פ"ז, משום דסולת ע"י לתיחה, עי' פסחים דף מ' דאי אפשר לזה בלא לתיחה, וא"כ הוכשר, לכן לא אכלו זה, אבל אברהם אמר קמח ונילוש במי פירות דאין מכשיר, וזה ר"ל עוגה דבר דאין מחמץ. אך הוה מצה עשירה ואז הוה פסח, עי' תוס' ר"ה דף י"א דרק אצל לוט הוה, ע"ש בזה.

פסוק ז

רך וגו'. רצה לקיים גדר מתנות כהונה, והוא היה כהן, אך אם חייב גבי טבח כהן, חולין דף קל"ב, ע"ב, ועי' בירושלמי דמאי פ"ב דעל ידי ג' אנשים נעשה איתחזק אף בבת אחת, כמו הוא ובנו [ופועלו] ע"ש, וה"נ כן. וזה לשון בחרדל, עי' חולין דף קל"ב, ע"ב וקל"ג, ע"א.

פסוק כא

ארדה נא ואראה וגו'. מכאן למד רבינו הרמב"ם ז"ל בהל' ע"ז גבי עיר הנדחת, דתחילה מתרין בהם לתשובה, ואם עשו תשובה אז אותם שעבדו ע"ז נסקלין, ושאר, כנשים וטף וגוף העיר תשאר, אבל אם לא עשו תשובה אז הוה עיר הנדחת וכולם נהרגים והעיר תשרף וכן שללה, וזה ר"ל כאן הפסוק וכתרגומו, ועי' בירושלמי ובתוספתא דסנהדרין דסדום הוה גדר עיר הנדחת, וכן ר"ל התרגום כאן.

ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו'. וזה הוה דין ב"ד הגדול, גדר עיר הנדחת. והנה קי"ל סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו, לכן כיון שלמד אברהם אבינו זכות שוב נגמר דינם. והוה כמו קומץ למנחה כמבואר מנחות דף כ"ו ע"ש, והנה אם לא הוה נאבד סדום, ח"ו לא הוה תקנה לישראל, דצריך להוציא מאד הרבה גרים ע"י מה שנתן אברהם אבינו לסדום בחזרה הנפש, רק ע"י שנשרפו לא הוה צריך רק מעט.

בתרגום אונקלוס: **ואם תיבין לא אתפרע**. [בכ"מ] זה הגדר גמר. עי' סוטה דף י"ג, ע"ב בא גבריאל וכו' גבי פוטיפר, וזה ר"ל כאן.

פסוק כד

אולי יש חמשים צדיקים וגו'. דהעיקר, התחלת דברי אברהם אבינו הוה, דהארכתי בזה דבכל התורה כולה לא נתברר ברור פרטי גדר מחצה על מחצה, בחולין ובפסחים, ועי' במשנה מכשירין פ"ג ונגעים פי"א וכ"מ בזה. ועי' ברמב"ם הלכות מע"ש ובהך דגיטין דף ע"ה וכ"מ בזה אין מספר, משום דהתורה לא אמרה לנו רק דבר הרגילות, לא סיבה רחוקה. ועי' בירושלמי פ"ד דסנהדרין אילו ניתנה התורה חתוכה לא היה לרגל עמידה, ועמ"ש בזה בסנהדרין דף כ"א, וברמב"ם בהל' עבודת יוה"כ, בגדר סיבה הכרח אם

יש בזה [דין] ואכמ"ל. והנה כך, עיקר הדבר של סדום הוה גדר עיר הנדחת, כמבואר בירושלמי סוף סנהדרין, ולזה צריך ב"ד הגדול, ואז נהרגים גם נשים וטף שלא חטאו, אבל אם עשו תשובה אז הני שחטאו נהרגין בדין ע"ז, והטף והנשים שבעיר נשאר. ושולחין להם שני תלמידי חכמים כמ"ש רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, וזה הוה ב' מלאכים גדר ב' ת"ח, וזה ר"ל ארדה נא וגו' (מדבר) [מגדר] ב"ד הגדול, הכצעקתה ר"ל שאין חוזרין, אז כלה, כדין עיר הנדחת, ואם לא, רק אדעה, כמ"ש רש"י סוטה דף ה' [על] ויודע [בהם] אנשי סכות. והנה בעיר הנדחת לא פחות ממאה כמבואר סנהדרין דף ט"ו, ואם הודח רובה הוה עיר [הנדחת] ומיעוט לא, ומחצה על מחצה מאי? זה לא נתברר, וע"ז שאל אברהם אבינו ע"ה למה העילה היחידה לא יעשה משפט גם על סיבה, מחצה על [מחצה], שלא תהיה עיר הנדחת וישאר המקום. ובאמת זה נמסר רק לב"ד, פעמים להחמיר ופעמים להקל, וזה ר"ל משפט דר"ל דין. ועמ"ש ביומא דף ע"ג ע"ב גבי גזרת אורים ותומים, ובדברי רבינו בהל' אישות. והנה קי"ל דעיר הנדחת רק שנים ולא ג', ולכך בפסוק כ"ד גבי אש וכתב שם בן ד', דזה דין עיר הנדחת, כתב רק סדום ועמורה, אבל שאר רק מהפכה ושם לא נזכר שם בן ד', ע"ש בפסוק כ"ה ופסוק כ"ט, רק שם אלקים. וכן לזה צריך רק הנץ החמה, השמש יצא וגו', עמ"ש סנהדרין דך ל"ד, ע"ב וסוטה דף י"ז, ע"ב, וכן שם הוה כמו מנחה, עי' מנחות דף כ"ה, ע"ב קיטור, וכמו עולה. ויש בה שיריים, וזה לוט ובנותיו [כן] הגדר של כאן, וזה ר"ל במה דאמר "בתור העיר ונשאתי [לכל] המקום", ר"ל ג"כ לא פסק, רק מטה כלפי חסד דר"ה דף י"ז.

אולי יש חמשים צדיקים. ועמ"ש לעיל פי' לך ובמכלתא, דאברהם אבינו דהוה גדר י' של תפילין וחכמה, שרו של עולם, ידע ג"כ [גדר] חצי הלילה וחצי היום, וזה ביקש ג"כ שהקב"ה יעשה לנו דין פסק בגדר חצי מצומצם. וזה כל פלפול של אברהם אבינו בזה וכמ"ש ואכמ"ל.

פסוק לג

ואברהם שב למקומו. שב למקומו, ר"ל דזה הוה נבואה נמשכת, דמן תחילת הפרשה דוירא עד פה [הוה זה נבואה גדולה, והכל הוה גדול מן הנבואה של במחזה], אז נתעלה אברהם אבינו לאחר המילה גדר כהן גדול שמשמש בה' בגדים, דזה ג"כ זכות מילה, כמבואר בירושלמי פ"ז דיומא בריתי היתה אתו, וזה כל הנבואה הוה גדר אורים ותומים, במשפט האורים, וזה היתה כל הפרשה וקודם זה הוה נבואת אברהם גדר מחזה (זה לך) [אמור] לחכמה אחותי [את], וזה אמר לשרה, דהיינו גדר חכמה, אחות. ואח"כ נתהוה בגדר אורים ותומים, וכשכלה הנבואה הגדולה בזה שב למדרגתו א' גדר כהן לבד וה'

של אברהם, וגם גדר קטורת של מילה כמבואר בפדר"א. וזה הוה במנחה, דאז התפלל אברהם מנחה, דהוא מתפלל כחום היום [תיכף לאחר חצות, עי' פסחים דף ה' ודף נ' ודף נ"ח ודף צ"ג, ע"ב בזה] משחרי כותלי ביומא דף כ"ח, ועי' בהך דברכות דף כ"ז, וזה הוה קטורת על בין הערבים דהוה צריך לג' כהנים בזה, למחתה של גחלים וכף ובזך של קטורת דתמיד ע"ש בזה. וזה לשון קיטור, דהוה מקושר לד' ית' בלא הפסק ועי' בירושלמי ברכות פ"ד ותוס' [ברכות] דף כ"ו, ע"ב, ואח"כ נפסק, ונשאר אברהם במדרגה של קודם. זה הוה תפלת מנחה של אברהם, ואליהו אז נענה. עי' ברכות דף ו', ותוס' פסחים דף [ק"ז] ע"ש בזה.

פרק יט

פסוק א

ולוט ישב בשער סדום וגו'. ר"ל דנ"מ אם הוה בכלל בני העיר [וזה גבי עיר הנדחת לזכות מצטרף אבל לא לחוב כיון שהוא במקום מחיצה בשער], עי' בהך פלוגתא דערכין דף ל"ב גבי בית של בתי ערי חומה, ופסחים דף פ"ה, ע"ב ונדרים דף נ"ו, ע"ב וזבחים דף י"ד וחולין דף קכ"ו ושבת דף ט' ודף קכ"ד, ומ"ש בזה ברמב"ם בהל' מעה"ק ובהל' מעש"ש וחולין דף ס"ח גבי מקום חתך, ותוס' מכות דף י"ח וכ"מ בזה, אם שער כלפנים או כלחוץ, וכן כאן כן [לכך נשארו הבנות שהיו בבית, אבל נשים שהיו בעיר נהרגו. ועי' בערכין דף ל"ב, [ע"א] בקיר החומה].

פסוק יב

ובניך וגו' הוצא מן המקום וגו'. ר"ל כי בעיר הנדחת נשים של העובדים נהרגות וכן טף, אך בזה אם יצאו מן העיר קודם אין מחזירין אותם, וכבר כתבתי בזה בסנהדרין, וכן מוכח בספרי וזה ר"ל כאן, אבל הם לא יצאו לכן גם הם נהרגו.

פסוק טו

הנמצאות. יבמות דף ע"ז, זה בזכות דוד.

פסוק כ

ותבט אשתו וגו' ותהי נציב מלח. שעברה על דברי נביא, [ובידי שמים], כמבואר סנהדרין דף פ"ט.

פסוק כג

השמש יצא וגו' וד' המטיר וגו' [ויהפך את הערים האל וגו'. זה את אדמה וצבוים, עי' נצבים, דזה לא הוה בגדר עיר הנדחת] הנה כיון דהוה עיר הנדחת ובגדר דין של ב"ד הגדול, וד', והנה מבואר בסנהדרין דאין עושין ג' עיירות עיר הנדחת, לכן בשרפה הוה רק ב' עיירות, אבל שאר בהפיכה, כמבואר בפ' נצבים בזה. וכן כתבתי דדיני נפשות

דוקא מהנץ עד שקיעה, עי' סנהדרין דף ל"ד, ע"ב, אבל דיני ממונות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, לכך כתיב השמש יצא, כן נ"ל.
ואת כל יושבי הערים וגו'. ר"ל גם קטנים, ונ"ל דרק של סדום ועמורה, אבל לא של אדמה [וצבוים], דהני לא היו גדר עיר הנדחת.

פסוק כח

וישקף וגו'. כי זה היה טוב לאברהם אבינו כמ"ש, כי אברהם אבינו היה צריך גלות בשביל ליקח לגרים כל הנפש אשר נתן למלך סדום, נדרים ופסחים פ"ז, וכל הנפשות היוצאים מהם, וא"כ ח"ו לא הוה תקנה להם [הזמן הגדול], אך כיון שנשרפו כולם, רק הני שהיו אז.
קיטור הארץ כקיטור הכבשן. עי' מנחות דף כ"ה, ע"ב דיליף מכאן למנחה ע"ש, [דמתיר שיריים, היינו לוט], ור"ל דס"ל דהוה כפרה ותיקון, לא גדר עונש וקנס, וכמו עיר הנדחת דהוה גדר עולה כליל, כמבואר סוף סנהדרין דף קי"א, ע"ב דהוה כמו עולה כפרה, ועי' סנהדרין דף ט"ז ע"ש בזה בתוס' אם הוה כפרה, אך נ"מ להני דאיקטיל גדר קנס כמו נשים וקטנים. ועי' מ"ש סנהדרין דף מ"ב, ע"ב ודף ע"ב, ע"ב וכ"מ בזה, ואכמ"ל. ולכך מבואר דאנשי סדום עומדין בדין, עי' סנהדרין דף ק"ז ע"ב ויהיה להם תקנה לעתיד, וכן מבואר בירושי' שקלים פ"ו דמעיין של ק"ק מתקיים על סדום, ע"ש.

פרק כ

פסוק ה

אחותי היא. והנה לעיל פ' לך אמר אברהם לשרה שתאמר אחותו אני ולא שתאמר אחי הוא, וכאן הוא אמר, והגדר כך, דהנה עי' בקדושין דף פ', ע"א ומ"ש בזה הרמב"ם בהל' איסורי ביאה פ"א ופי"ט, ובהל' נחלות וממרים דלהחזיק עליו רק ממילא, וגם על (עצם) [עצמו] אין להחזיק רק ממילא, וכן גבי ירושה. ועמ"ש גבי שחיטה לא הוה סימן בראי"ש חולין לגבי הך דקדושין דף ס"ג, ע"ב...

פרק כא

פסוק ד

[**וימל אברהם את יצחק בנו**]... אצטגנינות, עי' יומא דף כ"ח, ע"ב מל מעלות השחר, אך זה רק כאן, אבל בפי' לך אז מל רק בעצם היום, דשם המילה הוה גירות, ומשפט כתיב, עי' יבמות דף מ"ו, ע"ב, ובאמת ר"ל כמו משפט של [נפשות] לא של דיני ממונות, ולכך גם גמר דהיינו טבילה רק ביום. ועמ"ש בזה בתוס' שם, ובירושי' שם בזה ע"ש. ועי' בתוס' סוטה דף י"ז, ע"ב ע"ש. והנה דיני נפשות רק מהנץ, כן מוכח בסנהדרין דך ל"ה,

ע"ב, נגד השמש. ועי' מו"ק דף י"ד, ע"ב דרק קודם שקיעה, ע"ש בזה, ולכך לעיל גבי סדום דהוה דין נפשות, עיר הנדחת, כתיב השמש יצא דוקא. ולכך אע"ה רק בעצם, ועי' בפדר"א דהיה בחצי היום גדר גירות, ולכך נקט דיבר לא צוה, דזה גירות, דין, עי' מכות דף י"א גבי ערי מקלט. ועי' שבת דף פ"ז ע"ש בזה.

פסוק מז

הרחק כמטחוי קשת וגו'. זה הוה ערך נ' אמה וזה רחוק, עי' ערכין דף ט"ו, ע"ב, ועי' כתובות דף כ', ע"ב גבי תלולית, ועי' ב"ק דף ס"א, ע"ב וב"ב דף כ"ג, ע"ב ובירושי' ע"ז פ"ד ה"א וכ"מ בזה.

פרק כב

פסוק ג

ויבקע עצי עולה וגו'. זה שיפרד לגזרים, דמנחות דף ע"א או את דאליתא, יומא דף כ"ד ודף כ"ז ודף מ"ה ע"ש בזה. ועי' תמיד, ומ"ש מעילה דף י"ד ע"ש. ועי' סנהדרין דף [ט"ו] ומנחות דף ק"ז [צינורא של הקדש].

פסוק ו

ויקח את עצי העולה וגו' ויקח בידו את האש ואת המאכלת וגו'. הנה עצי עולה הניח על יצחק ולא המאכלת, ובזה פליגי, גמ' דילן פסחים דף ס"ו ס"ל דאסור להניח סכין על קרבן לאחר הקדש, והירושי' ס"ל דמותר, ע"ש דהוה לצורך קדשים. אך אנן ס"ל כיון דאין צריך כלי שרת, עמ"ש התוס' בכ"מ בזבחים דף ט"ו וחולין ע"ש, וברמב"ם, דרק לכתחילה צריך. אבל לעצים לכ"ע כיון דקדוש קדושת הגוף, עי' מנחות דף ק"א וכ"מ בזה, מותר להניחם. גם י"ל דהנה אברהם אף דהוה כהן מ"מ לא הוה כהן גדול, עי' בפסיקתא דר"כ בזה, וא"כ יהיה אונן על יצחק, ואיך יהיה מותר שאר דברים? עי' זבחים דף ט"ז ע"א דגם גבי במה הוי ספק אם מותר אונן. אך לשיטת רש"י יומא דף י"ג ע"ב אם התחיל גומר ע"ש. והנה שחיטה לא הוה התחלה, לכן הניח תחילה העצים, והוה גדר סידור מערכה. ועי' מנחות דף כ"ז, ע"ב ע"ש, ויומא דף כ"ו ע"ש.

פסוק יג

וילך אברהם ויקח את האיל וגו'. ר"ל דכ"כ בזה דכל דבר שהוא גדר חובה צריך דוקא חסרון ממון, ועמ"ש רש"י חולין דף קל"ט ע"ש, וספ"א דשבועות ותמורה דף [י'] ע"ש. והנה האיל הוה הפקר, עי' פסחים דף נ"ד ובירושלמי פ"א דנדרים גבי כאימרא דלא ינק מן יומוהי ע"ש, ולכך צריך תחילה קנין ואח"כ עשאו לעולה תחת בנו. ועי' תוספתא סוף חולין גבי לטהר מצורע לא יקח מן הפקר משום ולקח, וה"ג כן.

פסוק נד

ואת מעכה. וזה הוה ארם מעכה, אשר לפי המבואר בירושלמי חלה פ"ב ובספרי דברים זה כבש ירבעם בן יואש, ורק שנים מועטות הוה אצל ישראל.

פרק כג

פסוק ג

מעל פני מתו וגו'. עיין ברכות דף י"ח. ובאמת לפי המבואר בפסיקתא ב, אברהם היה עליו שם כה"ג, וא"כ אסור לטמא לקרובים, רק דאז היה גדר מת מצוה, כי יצחק לא היה שם, ועמ"ש נזיר דף מ"ג, ע"ב ע"ש בזה.

פסוק ו

נשיא אלקים וגו' אשר בקצה שדהו. משום דמבואר מכות דף י"ב, הובא ברמב"ם הלכות רוצח ובהלכות שמיטה, דבית הקברות של ערי מקלט דוקא חוץ לעיר וגם חוץ לתחום, ושדות היה עדיין תוך התחום ועיין שם וסוטה דף כ"ז, ע"ב ועירובין דף מ' ע"ש, וגם היה ערי מקלט חברון, כמבואר מכות דף, ע"ש בזה וב"ב דף קכ"ב, והם אמרו לו, עכשיו לא היה ערי מקלט רק אח"כ, וקבר מלך ונשיא אין מפנין, וע"ש בתוספ' פ"א דב"ב וירושלמי נזיר פ"ט ומס' שמחות, וזה ר"ל נשיא אלקים, מלך וגם נביא, וקברם אין מתפנין, לכן זה דוקא חוץ למגרש [וזה דדייק בקצה שדהו].

פסוק ט

בכסף מלא וגו'. עיין מנחות דף פ"ח וזבחים דף פ"ח מלאים שלא יחסר, ומנחות דף ח', והנה כבר כתבתי דגבי ב"נ ליכא גדר צירוף לא בזמן ולא במקום ולא במציאות, וקונה בכסף רק בשוה הדבר, וצריך ליתן בבת אחת, לכך נקט כסף מלא, וכן כסף השדה, וכן וישקל דוקא שיעור הדבר, ואז ויקם כו', משא"כ ישראל, וזה גדר ואברהם זקן בא בימים.

פסוק יט

ואחרי כן קבר וגו'. מחמת הך דב"ב דף ק"י קבור בקבר שאינו שלו, ועיין [בכורות דף נ' ע"ב] ע"י"ש.

פסוק כ

ויקם השדה וגו' לאחזת קבר. ר"ל דמבואר בירושלמי ב"ב פ"ג ובנזיר דף ס"ד, ע"ב ובאהלות דבגי קברים נעשה בה"ק וקנין, וזה היה אדם וחוה ושרה.

פרק כד

פסוק א

ואברהם זקן בא בימים. בא, עיין ברמב"ן, ולדינא ר"ל כך, דהנה ע' ברמב"ם הלכות מלכים דגם ב"נ רק גדול ולא קטן, אך מ"מ נ"מ כך, דע' בנזיר דף ס"ד מבואר דאף למ"ד

מופלא סמוך לאיש דרבנן, גבי ב"נ מה"ת ע"ש, והנה שיטת רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בהל' שבועות. ובפה"מ נדרים ונזיר כך דמופלא ר"ל בן י"ג בלא שערות, וכן הוא בספרי פ' נשא ופרשת מטות ע"ש בזה, עכ"פ כך דבן נח הוה גדול בן י"ג בלא שערות וישראל רק בשערות, והגדר דגבי ב"נ ליכא גדר צירוף בזא"ז רק בב"א ולא מצטרך בכדי אבילת פרס וכדומה, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' מא"ס, גבי שיעורין ובהל' מלכים, לכך ליכא גבי ב"נ דין דנזירות, עי' בנזיר דף ס"א ע"ש ודין תרימין (?) לר"ע דהעדר (?) אין לו כלל, וזה הגדר דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וזה שאמר כאן דמאז שנעשה אברהם גדר ישראל גמור דמצרף וזה [שערות] וכן שליחות וקידושין וכמה דברים.

[**וה' ברך את אברהם בכל**.] מן זמן של 'בכל' דהיינו נ"ב, עיין ע"ז דף ט' ע"א דאז בזמן שאאע"ה התחיל לגייר גרים הנפש אשר עשו [בחרן] אז היה בן נ"ב ואז התהלך בו אלהים, תורה, וזה בת של אברהם ומרגליות טובה ב"ב דף ט"ז ע"ב, ואצטנגינות דשם והלאה בגלגל חמה, ומזה הוה לוחות הראשונות [חצוצרת] למלחמה במדרש. וזה בת של אברהם אבינו תורה כלולה כתב וע"פ ביחד, וזה אשה שיש לה לדידן ה' אברים יתירים כמבואר בכורות דף מ"ה, ע"א, ועיקר הוא מפתח לר"ע, וזה מפתח של תורה לר"ע, עיין בירושלמי שקלים פ"ה כללות ופרטות וריבוי ומיעוט ועל כל קוץ וקוץ ודריש, עיין סוטה דף מ"ט ומנחות דף ס"ח וסנהדרין דף נ"א וכ"מ בזה, ועיין קדושין דף פ"ב ע"ש בזה.

[**וד' ברך את אברהם בכל**. מה דמבואר בירושלמי פ"ט דברכות אברהם הפשיר עמו ועשה אותו טוב, וזה הוה אף קודם המילה כמ"ש התו"י נדרים דף ל"ב גבי לב דאברהם הי' בו ד' גדרים, בן ג' הוה בו אמונה שכליות, ובן נ"ב היה לומד תורה כמבואר בע"ז דף ט', ע"א גמירי כו'. וזהו הגדר בכל, וזה מרגליות טובה דמבואר בב"ב דף ט"ז, ע"ב שאח"כ נקבע בגלגל חמה, וזהו מה דמבואר במדרש דלוחות הראשונות נחצבו מגלגל חמה, ר"ל משל מרגליות של אברהם. ואח"כ בעת מלחמות המלכים כשהיה בן ע"ה לפי שיטות הראשונים אז התחיל עשיית המצות, דהיינו מחוט כו', וזה תפילין וציצית כמבואר בחולין דף פ"ט, וזה כנגד הלב, וזהו דמבואר ברש"י תענית דף י"ב, ע"ב דהרימותי ידי הוה שבועה, וכעין דמבואר בנזיר דף ג', ע"ב דיד שמאל הוה שבועה משום תפילין, וכן מבואר בספרי ואתחנן פי' ל"ג. ואח"כ בן ק' הוה גדר מילה, ר"ל מעשים טובים דסוטה דף מ"ד, ע"א, וזהו תחילה לגרים דחגיגה דף ג', ועיין בירושלמי תענית פ"ד דששה טפחים הוה לוחות, שנים בידו של משה, ר"ל למסור לישראל, ושנים בידו של הקב"ה, ר"ל סתרי תורה, כעין הך דפסחים דף קי"ט ושנים באמצע זהו טעמי תורה

המבואר שם בפסחים, ומשה חטפם לעצמו, כמבואר בנדרים דף ל"ח דפלפול לא ניתן רק למשה לבד, וזה גדר דפסקי טעמים לאו דאורייתא לדידן לר"י בנדרים שם, רק ללוים נתנה משום שירה, וזה ניתן למשה רבינו כמבואר בערכין דף י"א, עיקר שירה מן התורה יליף מן הך משה ידבר כו', ע"ש ברש"י דמשה לוי היה, ועיין בתוספתא סוף קדושין שנתגלה לאברהם טעמי תורה ודקדוקיה, וזה הני ב' טפחים, ועיין יומא דף כ"ח, ע"ב].

פסוק ב

שים נא ידך תחת ירכי. עיין שבועות דף ל"ח, ע"ב ע"ש, ואף דזה הי' שבועה לא של ב"ד ומה שייך בזה בנק"ח, עיין רש"י גיטין דף ל"ה, ע"א ע"ש, צ"ל דבאמת שליח עשה אותו יצחק אבינו, אך אברהם אבינו התנה עליו התנאי הנ"ל וגדר ב"ד.

פסוק י

ויקח העבד עשרה גמלים וגו'. ר"ל לבד שלו מחמת דצריך לברכת אירוסין עשרה [ב"ח] ועבד לא מצטרף, כמ"ש הר"מ ז"ל בהל' ברכות, וגם נקט אנשים לקמן גבי ויאכלו, ר"ל גדולים לא קטנים, ועיין בקדושין דף פ"ב גמלים רובם כשרים, לצרפן לברכת חתנים ע"ש.

פסוק טו

וכדה על שכמה. ע"ז דף כ"ט.

פסוק טז

והנערה טובת מראה מאד. כאן נקט טובת כו' מאד, ור"ל כי יצחק היה עולה תמימה, אימרא דלא ינק מן יומוהי, כמבואר בירושלמי נדרים פ"א על הך דדף י', ע"ב, ועיין בתו"כ פ' בחקתי דיצחק לא שייך זכירה רק ראי' מחמת אפרו, ועמ"ש זבחים דף ס"ב וברכות דף ס"ב, הי' בגדר עצם לא נרכב, וגדר קודש ולא קדוש, ועיין שבת דף פ"ט [בני ולא בניך], ר"ל דהוא עצם כמו אדה"ר קודם החטא. וטוב הוא גמר ולכך גבי' כתיב וישקף אבימלך כו' דהוה כמו אדה"ר קודם החטא ולא יתבוששו דכן הוא המציאות לא ח"ו תאוה.

פסוק כא

והאיש משתאה לה וגו'. בירושלמי ר"ה ספ"א דברה, משום דכ"כ בתוס' חולין דף צ"ה ע"ב וברמב"ם בהל' ע"ז וע"ש בהשגות ואם גדר נחש למ"ד ב"נ מוזהר על כישוף וזה הוה מספקא לאליעזר איך לעשות וזה תליא אם כ"ג ישנו בגדר השגחה פרטית אז גם הוא מוזהר על כישוף דזה גדר פעולה ע"י הטבע בשינוי ואם לא אז מותר וזה ר"ל מחריש לדעת כו' דרכו רק גדר פרט, אך מ"מ אח"כ הכריע דב"נ אין מוזהר על זה ועשה מעשה ע"י נסיון וקדשה כד"ת כי עתה בת י"ד שנה כמ"ש התוס' ביבמות דף ס"א ע"ב ע"ש ודף

ס"ד, אך מ"מ אח"כ בזמן שסיפר זה להם ולבן מזכיר עליו בגדר ברוך ה', ועי' בירושלמי ערלה פ"א ברכה, ור"ל דלבן אמר דגם ב"נ הוה גדר השגחה עליונה מעצם העילה לכן הוכרח לומר הדבר בספק שלא ידונו אותו למיתה, ועי' בירושלמי פ"א דקדושין דגם מפי עצמו.

פסוק כב

בקע משקלו וגו' עשרה זהב משקלה. זה הוה גדר קידושין וא"כ צריך שומא ובפרט דבר שאין שומתו ידוע דהבא [פריכא], ועיין קידושין דף [ז'] ודף ט' בתוס' וב"מ דף מ"ד ע"ב וכתובות דף ס"ה וכ"מ בזה.

פסוק ל

כה דבר אלי האיש וגו' בוא ברוך ה' וגו'. ר"ל דרבקה סברה איך שמתחלה קדשה דאח"כ שאל אותה וא"כ ס"ל דאין ב"נ מוזהר על הכישוף וכמ"ש התוס' והרמב"ם, וא"כ ס"ל דליכא גבי ב"נ השגחה פרטית רק גדר מזלות וכמו דכתיב אשר חלק כו', לכן אמר בא ברוך ה', ר"ל דגם אתה יש לך גדר השגחה וא"כ אתה חייב מיתה, ועיין סנהדרין דף נ"ז ע"ב וירושלמי קידושין פ"א ...

פסוק לא

בא ברוך ה'. ירושלמי פ"א דערלה, ע' בזה.

ברוך ה'. ר"ל דגם אתה יש לך גדר פרט השגחה, וא"כ אתה חייב מיתה... עי' סנהדרין דף סו... ירושלמי...

פסוק לג

ויושם לפניו לאכל. [סעודת אירוסין] פסחים דף מ"ט סעודת סבלונות, ועיין ב"ב דף קמ"ו, אבל [ע"י] שליח לא, והם רצו שיהי' הסבלונות שלהם אף אם ימות... עדיף מן שליח עיין ב"מ דף צ"ו ע"ש בזה.

פסוק לט

אלי לא תלך האשה אחרי. ר"ל כך, דזה ספק אם אחד עשה שליח לקדש לו אשה ויש לשליח בת קטנה או נערה אם יכול לקבל הקידושין עבור בתו הקטנה, ועמ"ש גיטין דף כ"ד וב"מ דף י' ע"ב בזה.

פסוק מז

ואשים הנזם וגו'. לקידושין, ודוקא שיהיה לה הנאה מן החפץ, גדר דקידושין דף מ"ז בקע בו קנאו ע"ש, ובתוספתא קידושין פ"ג, וכבר כתבתי בזה ברמב"ם בהל' אישות ואכמ"ל.

פסוק נג
ויוצא העבד וגו' ויאכלו וישתו וגו'. זה סעודה שני' פסחים דף מ"ט ע"ש בזה דהוה ב' אחד מצוה ואחד רשות, [ע"ש דהוה פלוגתא אם של סבלונות הוה מצוה וזה שייך להלכה וכאן נתן זה שליח של החתן ומטעם שכתבתי מחמת חשש הפסד סבלונות ועבד גרע כמ"ש מהך דב"מ דף צ"ו ע"ב בזה, ועי' ב"ב דף קמ"ו ואכמ"ל], וזה דנקט "הוא והאנשים" ר"ל דאז לא הוה גדר מצוה.

פסוק ס
ויברכו את רבקה וגו'. עי' תוס' כתובות דף ז' ע"ש גבי ברכות אירוסין, והוא נטל עשרה גמלים דצריך עשרה לבד ממנו וצריך בני חורין דוקא כמ"ש הרמב"ם ז"ל.

פסוק סג
ויצא יצחק לשוח בשדה וגו'. תפילת מנחה כמבואר בברכות, ועיין ביומא דף כ"ח ע"ב דאברהם ג"כ התפלל מנחה ע"ש בתוי"י בזה, ועי' ברכות דף ו' ע"ב, וזה גדר אפרו של יצחק ברכות דף ס"ב ע"ב, ועי' זבחים דף ס"ב ובתוי"כ פ' בחקתי דלכך לא [כתיב] זכירה ביצחק דזה ראיה שמש [והוה] מס"נ, וזה גדר רבקה טובת מראה, וטוב הוא גמר הדבר וא"צ שום תיקון לזה, כמו אדה"ר קודם חטא, ובזמן שאדם קידש החודש, עי' תוס' ר"ה דף ח' ע"ב עולה תמימה הכל לגבוה.

פרק כה

פסוק א
ושמה קטורה. זבחים דף ס"ב ע"ב ע"ש.

פסוק ב
ותלד וגו'. הנה חשב כאן משפחות בני קטורה וגם משפחות ישמעאל, ושל בני קטורה הוה ט"ז ושל ישמעאל רק י"ג, משום דהא כתב הרמב"ם בהלי' מלכים דכל משפחות בני קטורה חייבים במילה אבל של ישמעאל פטורים, והם נתערבו, לכך אין חיוב מיתה אם לא מלו, ומ"מ חייבים, וזה משום דרוב הוה של קטורה, ומ"מ פטורים, ועי' בר"ש דמאי פ"ב ובתוספתא שם ומכשירין ופ"ב דדמאי דבעכו"ם לא אזלינן בתר רוב לגמלי ע"ש ואכמ"ל, וזה דדייק הקרא כאן 'כל אלה' ר"ל דכל הני חייבים במילה.

פסוק כז
רש"י: היאך מעשרין כו' את התבן כו'. את התבן, עיין במעשרות פ"ה דיש גדר מעשר בתבן, ע"ש בירושלמי וברמב"ם בזה, ולכך לא נקט תרומה דזה פטור כמבואר שם.

פסוק לב
למות. ר"ל כשיטת הרמב"ן פ' תצא דרק בזמן שהבכור חי אז אינו יכול האב להעביר בכורה ולא לאחר מיתה מהבנים שלו ע"ש.

פרק כו

פסוק ג

אתן את כל הארצות וגו'. הנה באברהם קודם ברית נקט אתן ואח"כ נתתי ר"ל כבר נתתי כמ"ש בירושלמי פ"א דחלה, וזה גדר א"י מוחזקת ב"ב דף קי"ט דף מ"ו ודף נ"ד, ועיין תוס' ר"ה י"ג, ע"ב. אך ביצחק מחמת שלא יהי' גם לעשו חלק, דהוא ישראל מומר, עיין קדושין דף י"ח, חזר ואמר אתן ואח"כ אמר ונתתי לזרעך, ועיין נדרים דף ל"א, ומ"ש הרמב"ם ז"ל שם אקרא דכתיב לקמן ויתן לך את ברכת אברהם, ע"ש בזה.

פסוק יב

ויזרע יצחק. עיין בתוספ' פ"ט דברכות דרש אין הברכה שולט רק במעשה ידי ע"ש, משום דיצחק היה לו כספים ופרדות, עיין תוס' ב"מ דף פ"ו וכאן ברש"י, והני לא שייך ברכה עיין קדושין דף י"ז לכך זרע.

פסוק יט

באר מים חיים. עיין ב"ק דף פ"א גבי מעיין היוצא בתחילה, וגם נ"מ בין מעיין לבאר, ועיין תוס' ע"ז דף מ"ז ודף נ"ט ומעילה דף י"ג וביצה דף ל"ט, ולכן אז [מריבות] מחמת באר מים חיים. ועמ"ש בספרי פ' חקת גבי פרה אדומה, ואכמ"ל ... ולכך התחילו (במקוה) [במעיין] בגדר פרה וצריך מים חיים, וכן בזב טה"ג [=טומאת הגוף] צריך מים חיים, וגם בע"ק לכתחילה כן, כמבואר בירושלמי פ"ג דברכות ע"ש, ועיין רש"י סנהדרין דף פ"ח ע"ש בזה, וזה לתקן של עשו דהוא ע"ז רציחה ותאוה, וזה תקן יצחק, ולכך מצא מים חיים דוקא [ויצחק רצה גדר ניסוך גם בבמה לכן נצרך רק מים חיים], וכן רצה גדר טהרה של פ"א [=פרה אדומה] דרק ע"י מים חיים. וזה הגדר דכתיב ברבקה טובת מראה כאן ולעיל, בגדר קרבן של פרה, עיין שבועות דף י"א מצא נאה כו', ע"ש בתוס' דף ט"ו, ואף דלא הוה קרבן גמור, עיין ביומא דף ס"ה, ע"ב ודף מ"ב בש"ס אם קדשי מזבח או בדה"ב [ע"ש ברש"י], מ"מ מראה שלה צריך להיות טובה לא לקוי, ועיין בפרה פלוגתא דר"י ור"ש גבי היתה בה יבלת וחתכה, ועיין בהשגת [מחמת] דהשיער, וזה הגדר נאה ולא יפה, ועיין בירושלמי פ"ו דיומא משובח בגופו משובח במראה, ועש"ש דף כ"ה ע"ב גבי איברא דבישרא, עכ"פ נאה זה דבר [המתוקן] ביותר, וזה גדר טובת מראה, טוב, הוא מתוקן, וכן באסתר כה"ג הוה זה הגדר ולא יפה, עכ"פ זה גדר יצחק דהו' גדר משפיע לגדר ניסוך המים ולפרה אדומה, ועיין בספרי פ' חקת בזה, ולכן רצה יצחק לתקן עשו והוה אוהב גבי', וכמ"ש לקמן, וגדר קטורת וכמ"ש רבינו הרמב"ם בספר המורה טעמי המצוות, ויצחק תקן תפילת מנחה כנגד קטורת, כמ"ש התוס' ברכות דף כ"ו, ובירושלמי

שם פ"ד וע"כ רצה לברך עשו ולחון רשע, וזה שדה של תפוחין ... בזה, וכן עשה ניסוך המים, ואכמ"ל בזה.

פסוק כט

רק טוב. מבואר ביבמות דף ק"ג טובתם של רשעים רעה כו', והטוב האמיתי של רשע לצדיק במה שאין עושה לו רע כנ"ל.

פרק כז

פסוק ג

תליך וקשתך, זה הוה גדר סכין וקופיץ דשקלים בסוף ודף ע' ע"א בהך דפסחים, ועיין בר"ש בכלים פי"א ע"ש בזה.

וצודה לי צידה וגו'. עיקר הגדר דיצחק ציו' שמתחילה יצוד הצידה כי היכי שיהי' הפסח משלו מתחילה (לו) דצריך שיהי' קנין תחילה, עיין בפ' בא משכו וקחו דוקא, דהו' דבר שבחובה עיין בתוספתא סוף חולין מד, [ואף דקי"ל דיכול להמנות אף [לאחר] שהקדיש לפסח, ע' פסחים דף צ', וגם מתנה מהני ע"ש ברש"י ובירוש', מ"מ עצם המצוה לא קיים]. [אך] רבקה דאצלה הוה פסח לא חובה רק טפילה, אמרה הביאה לי ציד, והארכתי בזה הרבה.

פסוק ז

לפני ה' וגו'. ורבקה הוסיפה ג"כ לפני ה', [משום] דכתבתי בזה דיעקב לא נתן ליצחק רק אימורים דקרבי לגבוה בפסח דורות ובזה ליכא שלא למנויו, ורק אלי' לא נתן לו משום דהוה גדי, ושם לא קרב, וזה ר"ל יצחק ואכל מכל, ולא כל, וזה אמרה רבקה ליעקב דיעשה כן גדר קרבן לגבו', ולכן אמרה לפני ה' כן ר"ל. גם י"ל דאלי' אף של גדי אין בו שלא למנויו, עיין זבחים דף כ"ח, ע"א דליכא למשחה, וגם אף דלא קרב, מ"מ הוה בכלל איסורים גבי כבש, וזה הגדר דאף דמכלתא בכ"מ אמרה דכבש עדיף, כאן אמרה רבקה להפך.

פסוק ט

שני גדיי עזים טבים וגו'. עיין פסחים דף נ"ז במלך ומלכה, ונ"מ לאלי', והיא האכילה ליצחק מאלי', וגם גדי [כבר כתבתי בזה דמשום דיש גדר לטהר ולהעלות מידות עשו] דהוא חזיר, פסחים דף קי"ח, וגדי מוחא דשיבוטא, חולין דף ק"ט ע"ב, וזה עז הים עיין ב"ק דף נ"ה ותוס' ע"ז דף ל"ט וב"ב דף ע"ד, [זה רצה יצחק אבינו], ויצחק בקש על עשו, מגילה דף ו' ... עכ"פ ... כן מבואר מן זה ג"כ מאי פי, פי חזיר אף דסליק מנהרא, ברכות דף כ"ה, [ועיין מ"ש יומא דף ע"ה ע"ש], ועיין שבת דף ק"י ע"ש דלירקון מוח שיבוטא או חזיר מנומר ע"ש בזה, והיא (חזי גבי חד גדי) פניה מוריקות [אך גם זה בימי ניסן דזה

זמן גאולה, קשה לצרעת], עיין פסחים דף קי"ב, ע"ב שיבוטא ביומי ניסן קשה לצרעת (דמנוגע), קדושין דף מ"ט, בניסן נגאלו, וכולן חזרו לבד מקולייס, שבת דף קמ"ה, ע"ב, והוא שיבוטא, ירושלמי פ"ד דתענית, דג קטן, עמ"ש בערוך, וברמב"ם בפה"מ, וזה קטן נתתיך כו' בזוי כו' (ירמי' מט, טו), ובניסן עתידין ליגאל.

שם ברש"י, כ' כי טעם הגדי כטעם הצבי. עיין [בכורות] דף כ"ט, ע"ב.

פסוק טו

בנה הגדול החמודות. בגדי כהונה גדולה, ירושלמי פ"א דמגילה ע"ש, דהוה בכור, ועיין רש"י פסחים דף נ"ד וע"ז דף י"א, ע"ב ע"ש, בגדים של אדה"ר.

פסוק כא

האתה זה וגו'. הפסוק מרבה לומר דיצחק הי' מסתפק אם זה עשו ולכך לא טעות בברכה, עיין ב"ב דף קמ"ב, ונדרים דף פ"ז, ע"ב גבי קריעה, ובכריתות כ"ד דכל היכא דחזינן דאין הדבר ברור לו ומ"מ עשה נחית לספק ולא קפיד ע"ש.

פסוק כג

ויברכהו. משום דהא מבואר בכריתות דף כ"ד גבי הפריש [ב' א"ת] דגם ר"מ מודה דלא הו' טעות ע"ש, וה"נ כיון שברכו ב' פעמים שפיר חל הברכה ואכמ"ל, ועמ"ש ב"ב דף קמ"ב, ובהך דנדרים דף פ"ז ע"ש בזה.

פסוק כה

ויבא לו יין וישת. זה גדר נסכים [ואף דפסח אין לו נסכים] מ"מ צריך הלל בגדר שיר כמבואר בירושלמי פ"ה דפסחים וברמב"ם ובתוס' [מ"מ ס"ל דצריך] דיעקב הי' עושה גדר מזבח לא במה ובזה לכו"ע יש נסכים, עיין זבחים דף קי"א ע"ש, [וגם יש ריח נחוח, זבחים דף קי"ג ע"ש], וגם זכר לארבע כוסות דהו' אז. ועיין במה דפליגי במנחות דף כ' אם אכילה ושתי' או כפרה ושמחה, ועמ"ש סוכה דף מ"ט, ע"ב. וזה גדר תורה שבע"פ, עיין רש"י סוטה דף כ"א בית היין ע"ש, ועיין במ"ש מגילה דף ו', ע"ב, אך באמת יעקב הוה בגדר [זית] חכמה מצוי', מנחות דף פ"ה, ע"ב, גדר מנחה דבעי שמן, וזה מה שבקש יעקב לחם לאכל, ר"ל מנחה ורק מזבח, ועיין סנהדרין דף כ"ד נוחין זה לזה כשמן, וזה שבקש יצחק גשה נא, בקשה, כי אז נתגדל מן יצחק וזיכה פלפול התורה, אגרא דשמעתא סברא ושמן אין מקבל כלום כמבואר תוספ' ב"ק פ"ו ע"ש, וגם כי יצחק, פחד יצחק, ויין מפיגו, כמבואר ב"ב דף י' ע"ש, [ולכך בקש יצחק, נא, ושקה לי, כי הו' יעקב משפיע ויצחק מקבל תפארת על גבורה, שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדה"ר].

פסוק כז

וירח. עיין סנהדרין דף ל"ז, ויעקב טהרה עיין יבמות דף ע"ז, ועיין סוטה דף מ"ח טהרה בטל ריח.

כריח שדה. עיין בכורות דף ח' דחזיר מוליד לס' כמו תפוח, תענית דף כ"ט, דגם קטנים חייבים במעשר, ופריו קודם לעלים, עיין פ"א דמעשרות ושבת דף פ"ח, ועיבור לס' יום ... ותקן לחזיר, ועי' בכורות דף ה', וזה תחת התפוח עוררתיך עיין סוטה דף י"ב ע"ש, וכמו ששה עתים עיין ב"מ דף ק"ה ע"ב, ועיין ב"ק דף צ"ב ע"ב, וששה בכרס אחד ואכמ"ל.

פסוק ל

אך יצא יצא וגו'. אך יצא, ר"ל דקודם שבא עשיו היה יכול יצחק לחזור מהברכות [עיין תוס' שבועות דף ל"ט ע"א] וב"ב דף קי"ד קנין עד אימתי חוזר כל זמן שיושבין ע"ש בזה, אבל כיון שקם והתחיל ליצא לא מצי.

פסוק לג

ויחרד וגו'. ר"ל דהוה גדר פסח וא"כ אכל שלא למנויו, אך מבואר בפסחים דף פ"ח ע"ב דמלך כו' מחמת דיש להם הרבה לאכול לא קפדי, וזה אמר ואוכל מכל, שוב גם [ברוך וגו'].

ואכל מכל וגו'. ר"ל דיעקב נתן ליצחק רק אימורים, ולגבוה סלקי גדר הקטרת אימורים, ובזה לא הוה שלא למנויו, וכיון דבזמן פסח קרב, וכה"ג כתבתי בהל' ק"פ, ועיין פסחים דף צ"ו, וכן אז אם הקטיר על חמץ רק המקטיר חייב דליכא על זה בני חבורה ומנין וזה חלב, עיין ברמב"ם בהל' מא"ס דהוא המבחר וזה דאמר מכל, ולכך אמר גם ברוך וגו' דלא ספי לי איסורא, ומתחילה חרד יצחק מטעם זה דשלא למנויו וא"ש, אך אליה לא נתן לו כיון דהוה גדי ואסור, ולכך לא נתקן זה, ולכך שלט שר עשו בירך יעקב, וגם נשאר חכמה של בלעם [לבן של השכל], וזה ירך יעקב, נגע בבניו של יעקב, ועי"ז גרם כל החרבנות וגלות.

פסוק מ

כאשר תריד וגו'. ר"ל אם ירדה אותם, ועיין בירוש' ר"ה פ"א דדוד נענש על זה עולו על אדום ע"ש בזה.

פרק כח

פסוק ג

לקהל עמים. הוריות דף ו'.

פסוק ד

ויתן לך את ברכת אברהם. עיין מ"ש רבינו הרמב"ם בהל' נדרים. גבי הנודר מזרע אברהם ע"ש.

פסוק יב

[**והנה סלם מצב ארצה**] ... לא רצה זה אלא ד' לי' וכו' רק כמו באי"י עיין תענית דף י' הקב"ה משקה בעצמו לא ע"י שליח, וזה צנצנת המן שזה בק"ק, מפתח של פרנסה לא נמסר לשליח, וזה גדר כסא ג' מעלות כמ"ש בירושלמי סוף פ"ג דשבת, וזה חכמה, מנורה, שהוה ג' מעלות, מנחות דף כ"ט, וזה אצל באר מצא יעקב ג' עדרים, וזה הך דנדה דף ע' ע"ב, ועיין כתובות ס"ח פרנסה [שמין באב] ע"ש בזה ואכמ"ל. וזה נ"מ דמשה רבינו ראה קשר של תפילין מאחוריו, וזה ד', וזה סולם הנהגת כל העולם דרך עילה ועלול, אך יעקב לא נתרצה בזה, רק במנורה, חכמה, כסא ג' חווקים כמבואר, וזה גדר קשר של יד יוד, עיין רש"י ברכות דף כ"ג ושבת דף ס"ב, ולך לאות ולא לאחרים, והיא נחלק ג"כ רק לג' לשיטת ר"ת תוס' מנחות דף כ"ט, ב' קוצים ונקודה, דנער יכתבם דסנהדרין, וזה ג', ובזה א"ש דברי רבינו בהל' תפילין, דסתר עצמו אם הוה גדר אות ע"ש, ובזה א"ש דלך לאות דוקא. ובזה זכה משה לפני מותו, וזה שער החמישים עמ"ש ר"ה דף כ"א ע"ב. וזה צורת יעקב בכסא, וגדר ר"ע מנחות, ולכך רק לפני מותו התיר נידוי של יעקב ביהודה עיין ב"ק צ"ב, ע"ש בזה. ויעקב השיג כל התורה כולה עד ימות המשיח, אבל מה שעתיד להתחלף בדור של משיח, זה גם יעקב לא השיג, וזה ג' עדרים שמצא.

פסוק יג

אשר אתה שוכב עליו' וגו'. עמ"ש חולין דף צ"א, ע"ב ע"ש. [ר"ל דהוה בגדר מציע מצעות דב"ב דף נ"ג, ע"ב, ואף דהתוס' כתבו שם דרק אם הוא עשה מצעות ולא בשמצא מצעות, וכאן לאחר שהציע מצעות אז קיפל, כבר הארכתי בדרוש דלכך לקח יעקב אבינו אבנים, משום דמבואר במס' כלים פרק כ' בתוספתא, הובא בר"ש שם גבי מקום מושב הסתת דרק בזמן שהוא יושב יש עליו שם ישיבה והוא טמא, וכשעומד ממנו פקע ונטהר משום דהוה ישיבה של צער, וכמבואר בירושלמי פ"א דביצה אבנים שישבנו עליהם כו' עשו עמנו מלחמה, הובא ברמב"ן במלחמות פי"ז דשבת על דף קכ"ה ע"ש. נמצא לפי"ז דהני אבנים שעשה למשכב הוי פעולה נמשכת לא פועל נגמר... וכמ"ש רבינו בס' מו"נ ח"א (פס"ח) [פס"ט], וכמו גבי הקדש דפעולת המקדש עושה פעולה תמיד בההקדש כיון דאם נשאל עליו בטל ממנו ההקדש, וכ"כ בזה בח"ב, וגם כאן כן, וא"כ נמצא דהוה כמציע עכשיו המצעות ולכך קנה].

פסוק יז

מה נורא וגו'. ובאמת ראה בהמ"ק א' וב', ואחד שהוא יפה מראה דהוא מקדש ראשון ארי בתורה ב"ק דף קי"ז, וב"מ דף פ"ה, וברכות דף י"ח בת"ר ע"ש מ"ש, וזה ירבעם ומנשה ואחאב, ועיין תענית דף ט"ז, אבל לא במעשה דעבדו ע"ז, ובית שני הו' ספיקות וצדוקים כמ"ש הרמב"ם, אך מ"מ הו' צדיקים, עיין בירושלמי פ"א דיומא ע"ש בזה.

כי אם בית אלקים. כי יעקב לא רצה רק דין מקדש, לא במה, ואין בנין בלילה שבועות דף ט"ו, ע"ב, ע"ש. ומה בית, עיין פסחים דף פ"ח, ועיין בספרי פ' קורח דראה מזבח, וזה ר"ל בגד, לחם, דהיינו בגדי כהונה ומנחה דאינם בבמה רק במקדש, [וכן קידוש ידים כמבואר סוף זבחים, וזה פכים קטנים ששכח, זה גדר קידוש ידים, עיין חולין דף ק"ח, וזה בחוץ מותר בכ"ח עיין זבחים דף כ' ע"ש]. וזה ג"כ עשר אעשרנו, ר"ל דין מע"ב [=מעשר בהמה], דרק במקדש, עיין בזבחים דף מ"ה ובכורות דף ד', ע"ב ע"ש בזה. [ולכך הפריד כל העדרים שלא יהי' מעורב לקוח, וכן רצה לקנות העוברים במעי אמם, כדי לשיטת ר"ש דמע"ב חל על מח"ז [=מחוסר זמן] דהוה לקוח תיכף מלידה, לכן עשה כל הפעולות בזמן עיבור], וכן נתן ליצחק יין, גדר נסכים דאינו בבמה, ואף דהו' פסח דא"צ נסכים, מ"מ החגיגה בעיא נסכים, ועיין פסחים דף צ"ו, ע"ב ע"ש.

פסוק יח

וישכם וגו' ויקח את האבן. בנין מקדש דוקא ביום.

פסוק כ

וידר יעקב נדר. עיין ברמב"ם בהל' ערכין, דהביא ראי' מכאן דזה הוה נדר גמור דאח"כ אמרו לו שיקיים הנדר, אך זה יש כמה סתירות אם מחויב לראות שיהא ממה לעשר, ועמ"ש ב"ק דף ל"ו, ע"ב וכ"מ בזה, ולכך עשה יעקב אבינו איזה פעולות שיהי' לו הרבה כנ"ל, אבל לגבי אברהם לא הו' לו, לכן החזיר לסדום הכל ולא עישר מזה, עמ"ש לעיל, והעיקר כי אברהם לא נגע בגזל, עיין ברכות דך ה' (ברית) ודף ס"ב, ע"א ... בב"נ, עיין נזיר דף ס"ב, ע"ב גבי שבועה בעבד, ומשום דב"ג אין לו חיוב על הגוף, וזה דר"ל יעקב התנאי שלו, וא"ש בזה.

פסוק כג

עשר אעשרנו לך. זה גדר דמעשר בהמה, וליכא בבמה, ולא גבי ב"נ לכ"ע, ועיין זבחים דף מ"ה ודף קי"ח ובכורות דף ד', ע"ב וזה רצה יעקב, ישראל.

פרק כט

פסוק ב

והנה באר וגו'. והנה יצחק הוה לו מים חיים, גדר טהרה לזב ולפרה אדומה, וכן גבי מצורע, אבל יעקב לא הו' בזרעו שום גדר טומאה ח"ו, ועיין יבמות דף ע"ו אטו כ"ע יעקב כו', והוא תקן נט"י כמ"ש לקמן, ועיין במה שכתב רבינו ז"ל במס' פרה [פ"ב] מ"ג ע"ש.

שלשה עדרי צאן. שלשה עדרי, ר"ל כי זה נשאר הג' דורות של משיח כמבואר דף צ"ט, עיין במ"ש רבינו בפה"מ סוף סנהדרין והוא ובנו ובן בנו.

והאבן גדולה על פי הבאר. ר"ל זה האבן הוא מרגליות של אברהם, תורה גבי יעקב הו' ע"י [יגיעה] גדולה, גדר לוחות השניות ועיין בתוספ' סוף קדושין.

פסוק ה

לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים. [ר"ל עד ביאת המשיח וגמר כל התורה וטעמה], כי אז יתגלה כל תורה שבע"פ בלא שום ספק, אם יעקב אבינו ע"י יגיעה של בהמ"ד דשם ועבר [גילה תיכף] גלל לבדו האבן, וזה ר"ע דורש על כל קוץ, ועיין סוף סוטה ובספרי פי' ואתחנן, כי יעקב כלול מן משה ור"ע, וזה יפת תואר ויפת מראה, לא כשרה שהיתה רק יפת מראה לא תואר, ועמ"ש ב"ב דף ט"ז וב"מ דף פ"ו הדרת פנים ע"ש.

פרק ל

פסוק יד

וילך ראובן וגו'. דאז הו' בזמן שהי' יעקב רק באהל רחל, ושוב לא נתן אז מזונות ללאה רק בגדר צאי מע"י במזונות, ואז גם בנה הקטן הו' זן כפי שיטת רש"י והר"ן ז"ל דבזמן שאין זנה אין נותן גם לבנו הקטן פחות מבן שש, וס"ל כר"י ב"מ דף י"ב, ע"ב לא גדול גדול ממש כו' רק כיון דאין סמוך על שלחן אביו, ולכך לא הו' של יעקב, וזה דאמרה רחל לכן גו', ושוב הו' שייך זה ליעקב ואכמ"ל.

אל לאה אמו. דגבי ב"נ אדם הו' ג"כ שייך לה מציאות בנה, ועמ"ש ב"מ דף י"ד.

פסוק ל

לביתי. ר"ל כמ"ש, דרצה בית המקדש ורק קרבנות שיקריב שם, ועיין בכורות דף ד', ע"ב מע"ב שם קרב.

פסוק לא

לא תתן לי מאומה וגו'. עיקר כוונת יעקב לעשר מעשר בהמה דנפסל בלקוח, וספק פטור, ורצה שיקנה בזמן שהם במעי אמם מחמת חשש דר"ש, עיין בבורות דף כ"א ולכך...

פרק לז

פסוק ג

וישראל וגו'. ר"ל דכ"מ דכתיב ישראל זה ר"ל על האומה הישראלית, לא על הפרט יעקב אבינו, והנה על האומה היה מוטל חוב גלות ברית בין הבתרים [ואז נעשו לאומה בפ"ע ונבדלו מכל האומות], ויעקב אבינו קבל זה על עצמו והוציא עשו הרשע מזה, ולכך יצא מא"י, וביצחק, נדרים דף ל"א וכ"מ, והתחלת הסיבה מהקנאת אחיו בין יוסף, שנה בן בין הבנים, לכך ע"ז כתב ישרא' כי זה הו' זה ע"י שיהי' גלות. וכבר כתבתי בזה דלכך ביוסף כתיב יפ"ת ויפ"מ דאצלו הו' נצח והוד תרין שוקין שווים, לא נצח את הוד, ועיין בנדרים דף ט', ע"ב ונזיר דף ג', ע"ב, ורצה להיות נזיר לעולם ורק מיקל בתער ולא גילוח גמור כנזיר דשמעון הצדיק, ולכך בפ' מקץ גבי ויגלח וספר ולא תגלחת גמורה, רק ע"י מעשה אשתו של פוטיפר [נסתכן] בזה עמ"ש לקמן, וזה קמה אלומתי וגם נצבה, ר"ל של ימין ושמאל, דהוה שולט בשתי רגליו בשוה, וכן בפ' מקץ בעמדו לפני פרעה, וכן מבואר במדרש דהוה קפצן, ועיין בירושלמי ביצה פ"ה [ובאהלות] דהוה בשתי רגליו בב"א, וזה שולט בשתי רגליו [עמ"ש בזה בפ"ה בה' שבועות ברמב"ם בזה].

ועשה לו כתונת פסים. ועשה לו, עיין רש"י שבת דף י', ע"ב דרק בית יד כך, והגדר כך, דעיין יומא דף ע"ב גבי בגדי כהונה הו' נצרך לעשות הבית יד דבר בפ"ע, לא מחובר עם הבגד, רק אח"כ מעשה מחט ע"ש .[ויעקב בקש ליתן זה ליוסף, וע"כ הי' נזיר ג"כ, וגדר בגדי כהונה דהו' בכור לאמו ונצרך פדיון, אך יעקב הוה ג"כ גדר כהן, אך זה נעשה לאחר שהודה לו עשו יהי לך כו' ואז כבר נולד יוסף], ומה זה, וע"כ דאף דבכ"מ צריכין להניח תפילין של יד ושל ראש דהיינו המעשה עם המחשבה כאחד, וכן הלב עם המוח, ומוח בלבד הו' רק פלגא, ואף דקיי"ל כמ"ד מנחות דף מ"ד ודף ל"ח אין מעכבין, מ"מ הא בתוספתא גרס דמעכבין, ור"ל כמ"ש במנחות דף ל"ז דמי שאין לו יד פטור מן התפילין, ור"ל גם משל ראש, כיון דאין ראוי מתחילה, אבל מקדש רמזה לנו התורה ששם הן חלוקין לגמרי, ושם כהנים פטורים משל יד רק בשל ראש יכולים, ע"ש בזבחים דף י"ט וערכין דף ג', ע"ב ועיין זבחים כ"ט, ע"א [כוף] אזנך לשמוע, ודף ל"ו, ע"א ע"ש דעיקר מחשבה, וכן הו' ביוסף ע"ה.

פסוק י

ויאמר לו מה החלום וגו'. משום דמבואר בברכות דף נ"ו כל חלמא דלא מפשר, לכן רצה יעקב לפתור שע"י יתקיים, ולכך קנאו בו אחיו.

פסוק כ

לכו ונהרגהו. דס"ל דהו' בגדר נביא השקר [מתנבא] מה שלא שמע.

פסוק כז

לכו ונמכרנו לישמעאלים וגו' וימכרו את יוסף לישמעאלים. ולא למדינים, לשיטת הרמב"ם ז"ל בהל' עדות דרק אם מכרו לישראל [אז יש גדר גונב נפש], ומדינים כיון דהוה בני ברית [לשיטת הרמב"ם בני קטורה ג"כ בגדר גרים דחייבים במילה], הוה עליהם גדר של ישראל [ולכך מכרו לישמעאלים כנ"ל].

פסוק לא

שעיר עזים וגו' חי' רעה וגו'. שעיר עזים, הגדר כך, דהנה מבואר נדה דף י"ט, ע"ב דדם בחור שלא נשא אשה עד כ' סומק טפי כדם שור, ושעיר חיור, עיין יומא דף נ"ו, ע"ב, [דשל שעיר לא הוה אדום כ"כ רק דיהא ע"ש, וכן הו' בירושלמי נדה פ"ב דשעיר דיהא ע"ש, וכיון דראה דם זה דיהה ואמרו לו שזה יוסף, נפל חשד עליו מאשה ואמר טרף טורף כו'], וזה ר"ל יעקב אבינו חי' רעה, יצה"ר דעבירה, ברכות דף י"ח, ע"ב ארי כו' ועיין סנהדרין דף ס"ד, וזה בכה מאד, וע"י זה הו' השגגה מלפני השליט ועשה סיבה של פוטיפרע, וסיבה שלא יצאו ממנו י"ב שבטים, סוטה דף ל"ו והו' מוש"ר אין לו מחילה כו', ירושלמי ב"ק פ"ה ואכמ"ל.

פסוק לה

כי ארד וגו' אבל שאולה וגו'. ר"ל כי חשד את יוסף בעבור שנשתנה דמו מאדום, וא"כ ח"ו יפול לשאול, ואמר כי ארד [להציל] וכו', וזה נעשה, כמו דאמר בסוטה ל"ו דע"י דיוקנו של אביו פסק מהדבר, וזה אמר יעקב אבינו בהנבואה שלו.

ויבך אתו אביו. דכל שמתאבל עליו מתאבל עמו כמבואר מ"ק דף [כ, ע"ב] ובאפה דוקא, וזה ר"ל אתו.

פרק לח

פסוק יח

חתמך וגו', דלא מושלי אינשי, כמבואר ב"מ דף כ"ז, ע"ב.

פסוק כד

ויהי כמשלש חדשים וגו'. נדה דף ח', ע"ב, ובירושלמי פ"ד דיבמות.

ויאמר יהודה וגו'. ב"ד של שם, ע"ז דף ל"ו ע"ש בזה, דזה הו' תקנה אז [נכרי] על בת ישראל, דהיא היתה כמו בת ישראל, נתגיירה בב"ד של שם ושל יעקב אבינו, עיין סוטה דף י"ב, ע"ב ע"ש בזה.

הוציאוה ותשרף. סנהדרין דף נ"ו ע"ש בתוס', וע"ז דף ל"ו, ע"ב ב"ד של שם, ותוס' קדושין ע"ה, ע"ב.

פסוק כו

צדקה ממני וגו'. עיין מכות דף כ"ג, ע"ב הופיע כו', ובירושלמי סוף ברכות. והנה גבי יבום ס"ל להרמב"ם דלא מהני כה"ג לפטור, וכן מחלק בין אם אמר על עובר בין אם אמר על ילד, דס"ל דזה רק דין, וכל שאין דבר ברור במציאות א"א לפטור מיבום היכי דאין נ"מ רק גבה, ועיין תוספ' נדה פ"ג ע"ש.

פסוק כח

ויתן יד ותקח המילדת ותקשור וגו'. ירושלמי פ"ד דקדושין נאמנת חי' כו', אך ס"ל דכיון דעבדה מעשה שאני, עיין סוף יבמות מ"ש שם.

ותקשור. נדה דף כ"ח ע"ש, ועיין חולין דף ל"ח אם יש לידה לאברים.

פרק לט

פסוק ב

ויהי איש מצליח. עיין מדרש דהוה קפצן, ר"ל דהא מבואר בירוש' ביצה דזה שולט בב' רגליו, ועמ"ש לקמן בזה.

פסוק ד

וימצא יוסף חן וגו'. כבר כתבתי דיוסף ... מסלסל, וקליעה הוה ג', ועיין בירושלמי פ"ב דע"ז דזה הוה בגדר חן ע"ש דעובר על לא תחנם, ועי' ברכות דף נ"ז דהרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין, ע"ש ברש"י וב"מ דף מ"ד ודף ק"ז ע"ש, וזה ג' אבות, יעקב חבל נחלתו, ספרי פרשת האזינו וכ"מ בזה, ושבת דף ס"ד, וגדיל מנחות דף מ"א ע"ב וכ"מ בזה, עיין ראב"ד במס' עדיות פ"ג בזה, ועיין ירושלמי שקלים בסוף, וסוכה דף ל"ב ע"ב הדס קלוע, ועיין ממגילה הדסה זה אסתר, דף ט"ו, ונשאה חן, וזה גדר דיוסף כלול מג' אבות, דנזירות שלו מנה משה דהוה משפיע ומקבל בב"א, מתחילה קדושת פה ונעשה קדושת הגוף כמבואר בספרי פ' נשא.

פסוק ו

ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. ר"ל כי הוה נזיר כמבואר שבת דף קל"ט, ועיין במ"ש רבינו בהל' בימ"ק דזר ג"כ אסור ליכנס פרוע ראש אלא עשה ראשית ... וזה כיון שהוה בפלטין הוה מסלסל בשער, וזה הגדר [הוה אצלו גדר עבודה], והנה כך הוה בג' אבות מצינו חילוקים רק בחומר ולא בצורה, אברהם החומד שרה יפת תואר ויפת מראה, אבל ביוסף גם הצורה יפה תואר ומראה, וזה גדר נזיר נזר אל' וגו', עיין רש"י נזיר דף ה' ודף ט' אם שייך גבי נזיר עצם ואין שאלה בהקדש דנזיר גופו, וזה חומר וצורה בנושא אחד, וזה הגדר דיוסף לא הרג ליצה"ר בגדר ביטול, כמו דוד כירושלמי פ"ט דברכות, שחטו, ע' מ"ש סוכה דף נ"ב וזה הך דחולין דף צ"ב [צ"א] פרע להם בה"ש, וזה הוה גדר

יוסף דשכלו יפ"ת ויפ"מ, זה ר"ל כאן גדר נזיר, וגם כן [להי"ר], עיין מ"ש בת"כ פ' אמור, וגדר מכרה, עמ"ש בזה בת"כ שם מכשיר ומצוה בנושא אחד, ועמ"ש בה"ג בהקדמה דהתורה צריכה לחסד, וזה הקליעה שלה, גדלת ע' גדר חן, כמבואר בירושלמי ע"ז פ"ב [סוף פרק א'] דאסור לגדל עכו"ם מחמת לא תחנם, וזה חן של יוסף, ועיין בקדושין דף מ"ט באשה גדולה ע"ש בזה, וזה הסלסול בשער של יוסף וא"ש, וזה תורת חסד, עיין סוכה דף מ"ט, ע"ב ע"ש בזה, ועיין בירושלמי נזיר פ"ב דנזירות יש עלי' שם זכר ונקבה כליל, ור"ל גדר משפיע ומקבל בעצם אחד, גדר שחיטה, וזה הו' יוסף דהוא בחינת יסוד והו' שולט בשתי רגליו, ועיין בכורות דף מ"ה, ע"ב, ועיין שבת דף ס"ו, ע"ב ומ"ש בזה גבי רצועות.

יפה תאר ויפה מראה. הארכתי בזה במ"א דיוסף הו' בגדר אדה"ר קודם הנסירה, זכר ונקבה ביחד ושניהם שוים, ונזיר הו' זכר ונקבה כמבואר בירושלמי פ"ב דנזיר, והו' לו שני שוקים שווים, נצח והוד, ולכן לא הו' להתגבר הנצח על הוד, ויעקב עשה לו כמו בשבת דף ס"ו ע"ב רצועה, אך כיון דהוה שניהם שוים הם ג"כ סכנתא וזה תליא ג"כ בפלוגתא בכורות דף מ"ה ע"ב גבי שולט בשתי רגליו וידיו ע"ש בזה, ומ"ש בהפטרה גבי בית יוסף ובני יהודה, אבל אברהם יצחק ויעקב הם נצחו את הוד לכן בהם נאמר רק שהמקבל הוה יפה וגו' או טובת וגו', ועיין במדרש מצליח קפצן ע"ש, ועי' סוכה דף נ"ג ובירושלמי דהוה משתבח בקפיצותיו, ועי' בירושלמי פ"ה דביצה ואהלות פ"ח ע"ש ברמב"ם ור"ש ואכמ"ל.

פרק מ

פסוק ט

והנה גפן לפני. עיין בבלי חולין דף צ"ב דזה כנגד ישראל, ר"ל דאף עלים יש בהם גדר רפואה, כמבואר בירושלמי שבת פ"ח, ועיין בת"כ פ' ויקרא דעלי גפנים מתחלפין בפילון ע"ש, ועיין שבת דף [ס"ג] ע"ב בזה.

פסוק יא

וכוס וגו' שלשת ימים הם. עיין בירושלמי פ"ג דמעשרות ובדברי הרמב"ם ז"ל בהל' מעשר דכיון שנתן לכוס חל עליו שם יין [קבע למעשר], ועיין ב"ב דף צ"ז, ע"ב, וא"צ משיכה, וגם אני כתבתי במ"א לשיטת רש"י נדה דף ח', וברכות דף כ"ז, ועיין מנחות דף פ"ז, דיש ב' מיני יין מגיתו מיד ולאחר ג' ימים, ועיין תוס' נזיר דף ל"ח ע"ב וסנהדרין דף ע' וכ"מ, ולכך כאן אמר שלשה ימים דמקודם אין ראוי ליתן למלך שלא יהי' יין מגיתו ואסור לנסכים.

פסוק טז
שלשה סלי חרי. עיין בירושלמי פ"ה דביצה.

פרק מא

פסוק א
על היאור. בר"ה העולם נידון, ר"ה דף ט"ז ... ואז הוה ר"ה, שפע של הקב"ה על הטבע נקרא נהר, כמ"ש רבינו ז"ל במורה ח"א וח"ב פי"ד, ועיין בהך דברכות דף נ"ז, ע"א גבי נהר בחלום, ומכאן רמז מה שאנו הולכין לנהר ר"ה, ומשום דאף דזה בליל ר"ה, כמבואר כריתות והוריות, מ"מ צריכין להמתין על קידוש ב"ד ר"ח, משא"כ עצם הטבע אין צריך לזה לקידוש ב"ד, פרעה ב"נ, זה ר"ל כאן.

פסוק ב
שבע פרות יפות המראה והבריאות וגו'. [כאן הקדים מראה לעצם ובסיפור הפך] עיין בירושלמי פ"ו דיומא מי קודם לקרבן, משובח בגופו או משובח במראה, וע"ש דף כ"ה, ע"ב בבבלי דזה הוה גדר מחלוקת דשמן או גדול בבשר ע"ש בזה, ובשבלים בהפך בריאות וטובות [וע"ש בירושלמי דמביא מן יבש מחובר ולח קצור ע"ש בזה], ונ"מ גבי כחוש בקדשים, עיין מנחות דף ס"ד, ודף ס"ט, ודף פ"ד, ע"ב, ועיין תוס' שבועות דף ט"ו גבי פרה אדומה נאה כו', וביומא דף [ס"ב] ודף ס"ד, ע"ב גבי מובחר, וא"כ י"ל דגבי מנחה עדיף בגופו, דשם עיקר של הקטרה קומץ, אבל בקרבן רק גדר הקרבה לפחתך, דהא הקטרה לא מעכב [אך מאימתי ירשו ... מן עומר ע"י] ועיין נדה דף י"ט, ע"ב גבי דם, ועיין שבת דף כ"ג, ע"א צליל, ועיין מנחות דף פ"ו גבי ראשון שבשני, ובירושלמי יומא פ"ג ע"ש גבי פליטין והנדיין, וביומא דף ל"ט גבי סגן לכה"ג, וביבמות דף ל"ט גבי חליצה ויבום, וכ"מ בזה ואכמ"ל.
ויגלח. ובתרגום אונקלוס וספר, לא כמו בכל מקום גבי גילוח, עיין פ' נשא משום דס"ל דיוסף הוה נזיר [דאין נזיר מגלח, והוא הוה נזיר עולם] ומיקל בתער ליב"ח, ואז הוה ר"ה, כמבואר ר"ה דף י"א ודף ל"א, ע"ב, וירצהו שיבא עבר החדש ונעשה אלול מלא, והוה ר"ה למחר ולא חלל י"ט.

פסוק יח
שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר וגו'. שינוי הלשון כך, דכבר כתבתי דזה פלוגתא מה עדיף בשר שמן או הרבה בשר, עיין יומא דף כ"ה, ע"ב, וכן זה בעיא דאיפשטא בירושלמי פ"ו דיומא מי קודם טובת מראה או משובח בגוף עדיף. והנה קודם מתן תורה הוה מראה עדיף מן שמן ושמן מן הרבה בשר, אבל לאחר מ"ת אז מעשה עדיף, וכן סיני עדיף קיי"ל, כרב יוסף ולא רבה ועיין בכורות דף נ"ג ע"ב טובה חכמה כו', וכן הוה אצל

יוסף קודם סיבה של פוטיפר הוה אצלו מראה עדיף, וריח, פלפל התורה [וכן אף נזיר הוה כמ"ש לעיל בזה]. אבל אח"כ לאחר שנעשה סיבה דסוטה דף ל"ו, ע"ב, אז נתעלה אצלו גדר מעשה המצוות בפועל ממש יותר מן גדר שכל ומחשבה, ולכך נקט תחילה בריאות בשר, ואח"כ יפה תאר, דזה ג"כ עדיף דהוה שומן, אבל יפות מראה זה נאה, ועיין שבועות דף י"א, ע"ב גבי פרה אדומה, ודף ט"ו ע"ש בזה ואכמ"ל. ועיין ברמב"ם רפ"ז מהל' אס"מ ע"ש, ועיין בהך דשבת דף כ"ג גבי משהא דשמשמין (דצליל) [דמשיך] טפי ושמן זית (דמשיך) [דצליל] טפי וע"ש בזה, ועיין ביצה דף ט"ז גבי שמאי ע"ש בזה.

פסוק כה

את אשר האלקים עשה וגו'. עושה, ר"ל נמשך, לא עבר ולא להבא, ורמז הרמב"ם ז"ל במורה גבי ידיעה, דאצלו הזמן כחוט השערה ... מבואר תוספ' עדיות ... וכן ס"ל דין ... דהשגחה פרטית אף ... בהל' שחיטה ... גבי פ"ב בהל' מא"ס (ו)גבי תולעים של בשר, דשחיטה נמשך, ועמ"ש בהל' אה"ט גבי שחיטות ב"נ דהוה פועל, וגבי מגדף ב"נ דצריך קריעה, ולכך ס"ל יוסף דב"נ מוזהר על כישוף, דזה הכחשה בהנהגה עליונה, ולכך עשה עם הגביע דזה מותר גם לישראל. וכן גדר מעשה מנורה דפ' בהעלותך, ר"ל דזה נמשך חינוך של מנורה לא פועל עבר.

פסוק כח

אשר האלקים עשה הראה את פרעה. ר"ל אף דבפסח נידון על התבואה, מ"מ חוזר מזכיר ברי"ה, כמ"ש התוס' ר"ה דף ט"ז, ע"א.

פסוק לה

ויקבצו וגו' ויצברו. עיין ב"ב דף צ', ע"ב דלצורך שביעית ומוצאי שביעית מותר, וה"נ בשביל שידעו שיהי' רעבון מותר.

פסוק לט

אין נבון וחכם כמוך וגו' רק הכסא אגדל ממך. ר"ל כי כבר כתבתי דלאחר מעשה של פוטיפר ירד יוסף מן מדרגה שלו שהי', שהי' בעצם חכמה, הוד ונצח בב"א, נזיר, יפה תאר ומראה בעצם, לא ע"י מקבל ומשפיע, קלוע מן ג' אבות ביחד, וזה קלועה, גדר בכל הרואה, חכמת אדם תאיר פניו, ואפיי נהירין, וזה גדר (נצח), חכמה, זה מנורה של אהרן שעשה מעלות בעצמן מבואר בספרי בהעלותך ג' מעלות, זה יוד ג' נקודות, ועיין במרדכי [ותוס'] מנחות דף כ"ט, וזה כסא כמבואר בירושלמי שבת פ' כירה דג' מעלות [כסא], וכעת ירד יוסף, ואמרה תורה רק מיעט, כסא אגדל ממך.

פסוק מו

ויוסף בן שלשים שנה בעמדו וגו'. ירושלמי סנהדרין פ"ז לית ארחא דגברא רבא כו' פחות מן ל'.

פרק מב

פסוק ה

ויבאו בני ישראל וגו'. עמ"ש חולין דף ק', ע"ב ע"ש, ודף ק"א, ע"ב ע"ש.

פסוק ח

והם לא הכירוהו. עיין כתובות דף כ"ז, ע"ב, וביבמות דף פ"ח, וב"מ דף ל"ט, ע"ב. ובאמת י"ל דהנה מבואר חגיגה דף ט"ז אסור להסתכל במלך, לכן לא הסתכלו בו, ועיין ברמב"ם בהל' מלכים דצריך ליתן כתר בראשו בשעה שנכנסים אצלו. וי"ל הטעם כדי שלא יסתכלו בו, ע"ש מ"ש.

פסוק ט

מרגלים אתם וגו'. אין מחנה במלחמה פחות מעשרה, ירושלמי פ"א דעירובין ע"ש, ועיקר הכעס של יוסף מחמת שהם בכונה שחטו שעיר עזים כדי שיעקב יחשוד ליוסף מחמת שזה דם לבן וזה אדום, עיין ביומא דף נ"ו ע"ב, ועיין נדה דף י"ט ע"ב, וזה גרם ליוסף הסיבה ע"י פוטיפרע ולא היה לו י"ב שבטים, ולכך רצה דוקא להביא בנימין, וזה ר"ל כאן ערות הארץ, כי כבר כתבתי כי יוסף הוה בגדר אדה"ר קודם נסירה, דהוה נצח והוד בב"א שניהם שוים, והוה שולט בשתי רגליו, וזה הוה כמו קודם נסירה דהוה נצח והוד, ואם לא הוה הגרם של פוטיפרע אז הוה כל ישראל כמו י"ב שבטים של יוסף מזה הגדר כולם נזירים, כמו נזיר שמעון הצדיק, דזה יהיה לאחר תחה"מ, גדר עוה"ב לאחר שני משיח, וזה יהיה ... העולם אלף ז' יום שכולו שבת, שאז כמו קודם נסירה גדר אדה"ר קודם החטא, וזה יהיה יצירה א', עיין בהך דכתובות דף ח', ע"ש בתוס'. וזה הוה יסוד, צדיק יסוד עולם, עיין חגיגה דף י"ב, יפה תאר ויפה מראה, וע"י מסבב כל הסיבות הוה זה מכירת יוסף ונחלק הפרצופין ואכמ"ל, וכן אז הוה עיקר עבודה (ו)[ב]שכל ומחשבה, כמו גבי כהנים דעיקר הוה המחשבה, ולעבדו בכל לבבכם, עיין בספרי דזה אזהרה לכהנים והם פטורים משל יד, כמ"ש לעיל גבי כתונת פסים. אך ע"י הדבור של יעקב אבינו שלטה החיה רעה ביוסף, וע"י נחלק בדברים, ומבואר בקרא דנשני כל עמלי ששכח(ו) תלמודו, כל הלימוד שלו, וגם ע"י זה נתקלקל ירבעם שהיה מזרע יוסף, והוא הוה הגדול של הבקיאים בתורת כהנים, חמור שבספרים, דהוא שנה ק"ג פנים, כמבואר סנהדרין דף ק"ג, ועשה עגל, ר"ל כי נעשה לו התורה סם מות ר"ל, (ולכך פסק, נהרג

מזרעו גבור כפרה מה בן למלך...) מחמת זה... עשו פירוד בין יעקב ליוסף, וזה הוה הכעס של יוסף הצדיק, וכן מה שבני אפרים יצאו קודם הקץ ונהרגו, ואכמ"ל.

פסוק יז

אל משמר שלשת ימים. עיין בתוספתא ע"ז ובירושלמי שם דנסיון הוה ג' ימים, ולכן נתנן במשמר ג' ימים, ע"ש בזה.

פסוק כ

ויעשו כן. מה ר"ל כאן התורה.

פסוק כה

כספיהם וגו'. כספיהם, דעיקר כונה של יוסף דרצה שיתחיל הגלות כעת שלא יהיי עליהם הרבה עינוי כי מזמן שבאו לשם התחיל גדר גלות, ועד שמתו כל השבטים לא עינו אותם, ועיקר הגדר כמ"ש דיוסף עיקרו הוה הצורה ולא החומר, יפ"ת ויפ"מ בעצם, וכן החלום של פרעה זה שייך לנבואת יוסף, גם בהפרות נקט יפות מראה קודם, אף דבאמת אנן קיי"ל משובח בגופו קודם עיין בירושלמי יומא פ"ו, אך לשיטת יוסף לא כן, והוה רוצה שכל (העבדים) [העבדות] במצרים יהיי רק בצורה לא בחומר, וכן ס"ל דא"י הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, עיין גיטין דף י"ב, וב"מ דף צ"ב, ע"ב, ולכן חשב דכיון שבאו קנה אותם פרעה, וא"כ צריך ליתן להם מזונות, ולא רצה ליקח הכסף. אך יעקב אבינו לא נתרצה בזה, כי ידע שצריך גם בחומר לעבוד, וא"כ יכול הרב, ולכך בלא דעת פרעה לא רצה ליקח, ועיין ברמב"ם בסוף הלכות עבדים, ובירושלמי כתובות, וב"ק, וזה רק מידת חסידות.

פרק מג

פסוק ו

ויאמר ישראל. גם כאן התחיל גדר מקור להגלות, ואז נקרא ישראל שם האומה הכללית.

פסוק יא

קחו מזמרת הארץ. לתפילה ולדורון אבל לא למלחמה, למד לנו בגלות, וכמבואר כתובות דף [קי"א] ע"א.

מעט צרי וגו'. דדברים שיש בהם חיי נפש או אוכל נפש ממש אין מוציאין מארץ לחוץ לארץ, עיין ב"ב דף צ', ע"ב וברמב"ם פרק י"ד מהלכות מכירה ע"ש, ודבש, וכן צרי דהוא שמן של פלייטין עיין שבת דף כ"ו, ובפ"ק דדמאי ספ"א ולכך נקט רק מעט ע"ש.

פסוק יב

אולי משגה הוא. אולי משגה, ר"ל כי באמת אז התחיל הגלות, וקנה אותם פרעה גדר עבדים וחייב...

פרק מד

פסוק יח

ויגש אליו יהודה. עמ"ש בזה בהך דזבחים דף קי"ח, ע"ב עיקר הדבר דיוסף רצה שהוא יהי' עיקר לבנימין, דגם בזמן שילה הו' עיקר בחלקו של בנימין, ואז אם הו' תורה עם עבודה במקום אחד הו' קיים, וכן יהודה רצה זה, אך שניהם לא הועילו, כי בנימין לא הסכים, רצון הבורא כן שיהי' גלות אחר גלות עד משיח במהרה, ואז יתגבר מבני יהודה משיח בן דוד אי"ה, זה הכוונה דהפטרה.

פסוק ל

ונפשו קשורה כנפשו. עיין שבת דף ס"ו גבי יש לו גיעגוע קושר כן (בגד) [כנגד] רצועה של תפילין ע"ש, עיין חולין דף פ"ט שרוך נעל, תפילין ע"ש.

פסוק לג

והנער יעל וגו'. והנער יעל כו', דזה הו' מחלוקת בנזיר אם הו' קיים התנאי כיון דהוא לא הביאו, עיין נזיר דף י', והוא אמר לא הביאותיו אליך, ועיין גיטין דף ע"ד, ע"ב והא לא דלה ע"ש, ומ"ש יומא דף י"ג ונדרים דף כ"ז ע"ש. אך כיון דע"י שיהודה ישב אצל יוסף תחתיו שלחו יוסף הו' כמו שהוא הביאו, ע"ש מנחות דף ל"ט, ע"ב גבי ציצית דהו' מעשה, ועיין שבועות דף כ"ח, וחולין דף קל"א משתרשי, ועיין מנחות דף מ"ח גבי חולין בעזרה, ובדברי הרמב"ם בפה"מ פ"ה גבי מקומו מושכר, ועיין תוספות קדושין דף כ"ו, ד"ה בחבילי זמורות ע"ש, ומ"ש ב"מ דף י"ד, ועיין בע"ז דף ע"א ברש"י ע"ש.

פסוק לד

והנער איננו אתי. והנער כו', הנה מבואר במכות דף י"א, וב"ק, וסוטה דלכך עצמותיו מגולגלין כו', ועיין במה שהקשה הרא"ם ז"ל דלמה לא התיר לו יעקב ע"ש. אך באמת עיקר הוה בזה אם יהודה קיים הערבות, דהוא אמר שהוא יביא את בנימין, ובאמת בנימין נסע בגדר פרטי, לא טפל ליהודה, כי זה לא רצה יוסף, וכן בנימין לא נתרצה, וזה גדר רצועה שהוא מזבח, זבחים דף נ"ד וכ"מ, וכן בשילה מזבח כמבואר זבחים דף קי"ח ע"ש, וא"ש דיהודה מלך מ"מ בנימין לא רצה להיות כפוף תחתיו, ולו הוסיפו אות באו"ת כמבואר סוטה דף ל"ו ע"ב, והאות הזה הוה י' גדר הכמה, ומבואר בברכות יעקב דהוה זאב, וזה גדר מזבח, עיין זבחים דף נ"ד וסוכה דף נ"ו, ע"ב לוקס, וטורף מלפניו ולאחריו כמבואר במכילתא דשבת פ' יתרו. וכבר כתבתי בזה דזה גדר יעקב, בריש פ' ויצא, וזה נקרא ידיד כו', מנחות דף נ"ג, בהך דנדה דף ע', ע"ב נתן לאוהביו ממה שלפניו, ומבואר בתוספתא דחלקו הוה מקדים מכל ומאחר מכל בתוספתא שבועות פ"ח [צ"ל: שביעית פ"ז, ה"י] ע"ש. עכ"פ בנימין לא רצה כך, ועיין בנזיר דף ט', ע"ב פלוגתא דב"ש

וב"ה אם זה הוה קיים התנאי, ועמ"ש יומא דף י"ג, וגיטין דף ע"ד הא לא דלה, ועיין בתוס' (שם ד"ה רבה), וזה הוה גדר לא עבר על תנאי ולא קיים והארכתי בזה, ולכן יעקב ס"ל דא"צ היתר ולא התיר לו. אך באמת על פי דין גבי חכם מ"מ לא קיים, ולכך הוה מגולגלין כל זמן עד זמן פטירת משה רבנו, הוה קטן מיעקב כמ"ש לעיל פ' ויצא, ועיין בספרי בהעלותך עניו מאד ולא מאבות, אך לפני מותו דנקרא איש הא' כו', אז הוה גדול כיעקב והתיר לו הנידוי זה ר"ל, ועיין מ"ק דף י"ז, ע"א דצריך גברא כמנדה ע"ש בזה ואכמ"ל. ועיין בהך דחולין דף כ"ג, ע"ב גבי היכי דהביא רק (העני) [שיאור] אם מהני, ושם להפך הוא עשה אך שהשני לא קיים, ועיין גיטין דף ל' הא פייסא, ועיין ב"ק דף קט"ז ירד להציל כו'. וזה הוה להיפך מחלוקת גבי נשיא דיהודה, הביא נחשון בשביל שבטו, עיין בזה בספרי, אך הא קטורת של נחשון קלקלו נדב ואביהוא כת"י יומא דף מ"ז ודף נ"ג, וא"כ הוה צריך קטורת אחרת, והוה ספק להם מי צריך להביא אם השבט או נחשון, דאף דאמר להביא קרבן חבירו והביא בעזרה, מ"מ הא לא נפטר משנתקלקל, ופסק ג"כ משה רבנו ז"ל דצריך נחשון להביא דמ"מ עדיין לא יצא השבט, ולכך ג"כ נקט גבי נחשון ב"פ (הקריבה) [קרבנו] ר"ל שם ואכמ"ל.

פרק מה

פסוק יז

זאת עשו וגו' וקחו את אביכם וגו' ואתה צויתה וגו'. זה הוה התחלת הגלות, עיין שבת דף פ"ט ראוי הי' יעקב לירד כו', וזה הוה גדר צוי מאת פרעה לעשות, וקחו את אביכם ר"ל בע"כ, וכן אמר לקמן עגלות ע"פ פרעה ר"ל בצויו דוקא.

פסוק כא

עגלות וגו'. עיין בכורות דף כ"ח, ע"ב אין פרה כו', ועיין ע"ז דף י"א בהמה טהורה, ולכן צריך רשות.

פסוק כג

ומזון. עיין בירושלמי פ"א דחלה, ופ"ג עירובין ובגמ' (שם) דף ל', ע"א ע"ש.

פסוק כח

ויאמר ישראל וגו'. הנה עיקר הגדר דישראל הוא שם האומה הכללית לא הפרט, וכן בני ישראל לא ר"ל בנים הפרטים רק הכלל, ועיין חולין דף ק"א, ע"ב, וב"ב דף ל"א גבי דבי בר סיסן, ובכורות דף נ"ה גבי מי פרת, ועמ"ש בסוכה פ"ג ובירושלמי שם גבי כפת תמרים, וחולין דף ע"ד, ובתוספי פ"ד דתרומות גבי מע"ש ומ"ע, ונ"מ דגרים ג"כ בזה הכלל, עיין מ"ש בנדרים דף ל"א גבי הנודר מישראל ומזרע אברהם, עיין בתוס' ב"ב דף פ"א ובספרי פ' נשא וכ"מ דכ"מ שנאמר בישראל צריך לרבות גרים, ועיין בסוכה דף

כ"ח ומנחות דף ע"א [צ"ל: ס"א], וסוטה דף ל"ה, ות"י כריתות דף ח' ע"ש. ועיקר הגלות הוא לאומה הישראלית לא לפרטים, וזה הוה גרם לכל הגלות כי גר יהי' כו', ועיין רש"י שבת דף פ"ט ע"ש, וזה ג"כ הך פלוגתא בגיד הנשה דחולין דף ק', ע"ב וק"א, ע"ב אם ר"ל להפרטים וכל בני יעקב נצטוו על גיד הנשה או רק להאומה הישראלית, וזה דאמר כאן וישאו בני ישראל, ר"ל כפיה בע"כ, עיין סנהדרין דף ל"א, ע"ב השיאו וכו', ר"ל דמחמת דהאומה הישראלית הוה נצרך לגלות בע"כ הוכרח יעקב אבינו ליסע למצרים, ועיין שבת דף פ"ט ע"ש בזה שרשראות של ברזל.

פרק מו

פסוק א

לאלהי אביו יצחק. עמ"ש סנהדרין דף צ"ג ודף צ"ח, ע"ב.

פסוק ד

ויוסף ישית ידו על עיניך. ב"ב דף ק"ח, ע"ב ברשב"ם.

פסוק ה

וישאו בני ישראל. עיין סנהדרין דף ל"א, ע"ב השיאו לשון כפי'.

את יעקב. נ"ב עיין חולין דף ק"ד, ע"ב ור"ל כפי', כיון דבאמת יעקב לא רצה כלל ורק בע"כ וגדר התחלת הגלות וגדר שלשלאות של ברזל דשבת דף פ"ט ע"ש, והם נקראו בני ישראל, ר"ל שם האומה, אבל הוא אז רק בגדר פרט לכך נקרא שמו יעקב, וא"ש דהא נקראו בני [ישראל] לעיל בפסוק כ"א ופי' מקץ פרשה מ"ב פסוק ה', אך שם ר"ל הבנים של ישראל, וכאן ר"ל האומה הישראלית והתחלת גלות, דלא על ישמעאל ועשו רק עליהם ובע"כ של יעקב, ועמ"ש חולין דף [צ"א] ודף ק"א ע"ש בזה.

פסוק כח

ואת יהודה וגו'. עיין ירושלמי פ"ג דהוריות דגבי מלחמה צריך יהודה להתחיל ע"ש, וע"ז דף כ"ה, ע"א, וכיון ששלח תחילה יהודה הוה זה גדר מלחמה, ועיין יומא דף כ"ו, ע"א דיהודה לא היה להוראה [רק לוי וישכר, עיין ב"ק ע"ש] רק פילפולא. אך הנה זה מבואר בזבחים דף נ"ד, ע"ב ודף קי"ח, ע"ב דלעולם בין בשילה בין במקדש הוה סנהדרין או בחלקו של יוסף או בחלקו של יהודה ע"ש.

פרק מז

פסוק ו

במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך וגו' ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך. הגדר כך, דהנה עיין בעדיות פ"ב, מ"ט גבי במספר הדורות, ור"ל דחשבינן שנותיו של יעקב כולם בגדר שנות גלות במצרים, ולא רק י"ז שנה רק קמ"ז שנה, ואח"כ חשבינן

של לוי ושל קהת וא"כ הוה ד' מאות. אך פרעה לא רצה רק אמר כך, דיעקב לא יקחו בגדר גלות רק במיטב הארץ, ורק השבטים יתחילו, לא לחשוב שנותיו כלל, רק יוסף לא עשה כן ונחשב גם שנותיו, ולכך שאל פרעה ליעקב כמה שני חייך, משום דנ"מ לגלות כמה יהי' ישראל בגלות אצלו. וזה ר"ל כאן ו', ר"ל כי זה הפסק, ועיין תוס' שבת י"ג, וגיטין דף ס' ע"ש, ושבועות דף ל"ו, וזבחים ל"א וכ"מ בזה, ב"ב דף קע"ו [וכך א"ל פרעה דאביך במיטב הארץ בכ"מ, אבל אחיך הם הוה כמו בגלות גדר עבדים (אם) [הם] רק בגשן, ועיין ב"ק דף ס"ה ואת, ומגילה דף ב', ע"א וכ"מ].

פסוק ז

ויברך יעקב את פרעה. גדר כופלין שלום למלך, גיטין דף ס"ב.

פסוק יב

לפי הטף. עמ"ש הרמב"ם בפה"מ ספ"ח דב"ב דקטנים אוכלים יותר מגדולים ע"ש.

פסוק טו

אפס כסף. עיין ע"ז דף מ"ג, ע"א סר אפיס, וזה ע"ז שלהם גדר יוסף שור, ועמ"ש ברכות דף נ"ח, ע"ב.

פסוק כא

ואת העם העביר. חולין דף ס' ע"ש. והנה י"ל כך, עיין בתוס' ב"ק דף ק"ט, ע"א וב"מ דף ל"ה, ע"ב דכל דבר שנותנו וחוזר ונוטלו לא [מחזיק בה] ע"ש, ועיין בירושלמי ב"ב ספ"ג גבי המוכר שדה לחברו ונתעצל הלוקח וחזר והחזיק הוה גדר חזרה, ועיין עירובין דף ס"ח ודף ס"ט גבי דמבטלין, ע"ש בזה וכ"מ בזה, ורמב"ם הל' גירושין גבי כתב גט ונתיחד לאחר כתיבה דנתבטל הגט, ע"ש בהשגת הרמב"ן ואכמ"ל בזה, עכ"פ אם היו הם באותם שדות אשר מכר לפרעה ביטול מכירה, לכן העביר אותם. ועיין בהך דנדרים דף מ"ח ע"א גבי כותב חלקו לנשיא אם צריך לזכות, וה"נ דאין זכות ושליחות לב"נ, ועיין ב"מ דף ע"א, ע"ב ע"ש בתוס', לכך נצרך זה ואכמ"ל.

פסוק כב

רק אדמת הכהנים וגו', כי חק לכהנים. עיין נדרים דף כ"ז, ע"ב שהן של תרומה, ע"ש בזה.

פסוק כד

ונתתם חמישית. עיין גיטין דף נ"ח, ע"ב ע"ש גבי חומשא. ועיין ערכין דף ל"ג ע"ש, ועיין ספרי פ' משפטים מאחיו ולא מהקדש ע"ש בזה.

פרק מח

פסוק א

ויקח את שני בניו עמו. עיין שאלתות דרא"ג פ' אמור דאין לבקר חולה יחידי ע"ש.

פסוק ב

ויתחזק ישראל וגו'. ויתחזק כו', רמז להאומה הישראלית דאם יבא עליהם מלך צריכים להתחזק ולעמוד כנגדם שלא להסכים עמהם, וזה הרמז.

פסוק ג

ויאמר יעקב וגו' כראובן ושמעון יהיו לי. כאן אמר יעקב, ר"ל דכבר כתבתי דברכת יעקב ליוסף שעשאו בכור לא הוה לעולם, וכמבואר בב"ב דף קכ"ב דלע"ל יהיו רק שבט אחד [ועיין בהוריות דף ו' מבואר רק לחלוקת א"י הוה ב' שבטים ולא לשבט דנקרא קהל, ובב"ב דף קכ"ב דלע"ל גם בנחלה יתבטלו, ועיין בספרי פ' בהעלותך גבי סנהדרין דיהיו לי לעולם, אך זה בזמן שהבורא יתברך אמר זה], עיין בכורות דף כ"מ שנאמר יהיו לי לעולם [משא"כ יעקב, וכאן כתיב יעקב ולא ישראל, דזה לעולם. ובזה תליא אם באו"ת הוה כתיב יהוסף או יוסף, דגמ' דילן סוטה דף ל"ו, ע"ב מסקינן דיוסף, אבל לרבינו הרמב"ם ז"ל נשאר יהוסף, וזה דגזרת או"ת לא נתבטל, יומא דף ע"ב ע"ש, וכן נ"מ למה דקי"ל ב"ב דף קט"ו, ע"ב גמירי דלא כלה שבטא, אם גם לזה הוה כמו ב' שבטים, עיין ת"י יומא דף נ"א ע"ש בזה, ועמ"ש גבי עיר הנדחת בסנהדרין ע"ש בזה], עמ"ש בזה בסוטה דף ל"ו וב"ק דף י"ז ע"ש.

פסוק ו

ברש"י: **ואע"פ שנחלקה הארץ**. זה תמוה ולהפך מדברי הגמ', עיין ב"ב דף קכ"ב, וע"ש דף קי"ח ע"ש בתוס'. אך י"ל דר"ל רש"י לחלוקת יחזקאל, ע"ש דף קכ"ב, ואז נתבטל החלוקה של מנשה ואפרים, עיין בהוריות דף ו' ע"ש בזה.

פסוק ז

ואקברה שם. מחמת הך דמ"ק דף כ"ח של חיה תיכף למיתה קבורה, והיא היתה חיה שילדה בנימין אז [לכן לא הוליכה למקום אחר].

ברש"י: **כרוב ותני**. ב"ב דף י"ב.

ברש"י: **כמה דמסיק תעלא מבי כרבא**. יומא דף מ"ג, ע"ב.

פסוק ח

וירא ישראל וגו' ויאמר מי אלה. דרק ליעקב הפרטי הוה הם ב' שבטים, אבל גבי ישראל הכללי לא נחשבו רק כמו כל זרע בני ישראל, לא שבט בפ"ע, ולכך לא הוה קהל לקרבן כמ"ש, רק לשעה גדר יעקב, ולכך ג"כ אף שהמלך מצווה לעשות כך ישראל לא ישמע לו כלל, רק כמו שצריך, זה רמז לנו כל הנהגה עד ביאת משיח.

פסוק י

ועיני ישראל וגו'. ר"ל כך, דעצם התואר ישראל ס"ל דהם רק שבט אחד ולא איקרי קהל, וליכא בהם לאו דלא תסוב נחלה, וכן לע"ל לא יהי' להם ב' חלקים, ולא שייך דב"ב דף

קט"ז לא כלה שבטא וע"ש ברשב"ם, ות"י יומא דף נ"א וכ"מ. אך מ"מ לשיטת הרמב"ם דפסק כמ"ד בסוטה ל"ו דכתוב על אפוד יהוסף כר"י ולא כרנב"י, וזה לעולם משפט, עיין ביומא דף ע"ג ור"ה דף כ"ו, ע"ב זכרון, א"כ הוה ספק, וזה דאמר ועיני ישראל ר"ל לסנהדרין [גדולה, כמבואר בהוריות דף ה' וכ"מ עיני העדה, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המורה ח"א ע"ש] זה ספק, ועיין סנהדרין דף מ"ב נזדקן הדין.

פסוק יא

ראה פניך וגו' גם את זרעך. עיין שבת דף ק"י גבי ירקון דיש רפואה רק ע"ז נעקר, והנה דמות של יעקב פעלה ליוסף שלא יהי' לו גדר ירקון, עיין סוטה דף ל"ו וזה דאמר יעקב אבינו ראה פניך לא כו', ר"ל דחשש מחמת סימן לעבירה כו' פניו מוריק, עיין יבמות דף ס', ע"ב ואף דיש לו רפואה מ"מ ע"ז נעקר, וכאן ראה לו בנים וע"כ לא חטא כלל.

פסוק יד

שכל את ידיו. עיין ברשב"ם ב"ב דף צ"ט ע"ש בזה.

פסוק יח

לא כן אבי. הנה מבואר סנהדרין דף פ"א וקדושין דף ל"ב דאסור לומר כן לאב ע"ש, וצ"ל דרק בד"ת כן ולא בשאר דברים, וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל בהל' ממרים.

פסוק כח

שבע שנים וגו'. קמ"ז של יעקב מבואר דזה נגד קמ"ז מזמורים של תהלים, שבת פט"ז בירושלמי משום דמבואר...

פסוק כט

ויקרבו ימי ישראל. ר"ל אז התחיל שיעבוד, לכך נקרא ישראל על שם אומה הישראלית. **שים נא ידך וגו'**. הנה כאן בעצם לא שייך כלל גדר נק"ח, דלא נ"מ לממון כמו גבי אליעזר דשבועות דף ל"ח, ע"ב, דשם הוה כל טוב אדוניו וגם שליחות. אך כך, דכתב הרמב"ן בשם גאון דנשבע בנק"ח אין לו התרה ע"ש בזה, ושוב לא הוה פרעה יכול לומר אתשיל, אך יוסף לא נשבע כך משום שכתב בה"ג דלא אפשר לראות ערות אביו (לא), כמבואר פסחים דף נ"א ע"ש, ויעקב ס"ל כהך דנדה דף י"ג גבי הך דר"י אימתא כו', ועיקר הגדר דיעקב סבר דלא שייך ביוסף זה החשש דפסחים הנ"ל כמ"ש, ויוסף לאחר מעשה אשת פוטיפר נפל מן מדרגה שלו וכמ"ש, ולכך לא רצה.

פסוק ל

ונשאתני ממצרים. עיין נזיר דף ס"ה, מוכח דנקבר שם בארץ מצרים ונטל עמו אח"כ עפר.

פסוק לא
השבעה לי וגו'. עיין בה"ג בהל' כיבוד, ר"ל כך דהנה אם ב"ד משביעין צריך בנק"ח, עיין רש"י גיטין דף ל"ה, ואם נשבע מעצמו א"צ נק"ח, והנה גם אליעזר נשבע בב"ד, ולכך נקט ואשביעך, וכאן יוסף לא רצה לישבע בנק"ח לכך א"ל שישבע מעצמו וא"ש.

פרק מט

פסוק ב
הקבצו ושמעו. עיין ב"מ דף פ"ט, ע"ב דאין קיבוץ פחות משנים, ור"ל דתחילה רצה לעשות אסיפת כולן, ואח"כ רק שנים, וכמו גבי שמעון ולוי.

פסוק ט
בתרגום אונקלוס: שלטון יהא בשרויא וכו'. מוכח בזה דס"ל כמ"ש דמלכי דוד וכ"ש מלכי ישראל אין להם גדר [מלך] ממש רק נשיא, ורק אי"ה לע"ל יהי' זה משיח ג' דורות, וזה ר"ל בסנהדרין דף צ"ח קיסר ופלגא, דפלגא הוה כמו של תורה נשיא, וקיסר הוה של תורה מלך, והארכתי בזה הרבה. וזה ר"ל הך דקדושין דף ל"ז, ע"ב דזה רק אחר ירושה וישיבה, ומ"מ ישראל אז לא זכו לזה מחמת דקלקלו בלשון הבקשה כמבואר סנהדרין דף כ', ועיין בספרי פ' דברים ופ' ראה ופ' שופטים, וברפ"א דהל' מלכים ברמב"ם, והארכתי בזה הרבה גדר מורח ודאין זה גדר שמו של משיח כמ"ש בזה, ואח"כ לאחר ג' דורות אז יתבטל זה, ולא יהי' רק נשיא ולא יתנהגו ע"פ דרך הטבע כלל, וזה מבואר לעיל בהפטרה של פרשת ויגש ע"ש בזה, ובסנהדרין שם ואכמ"ל.

פסוק י
ולו יקהת עמים. **ברש"י**. יבמות ק"י, ע"ב.

פסוק יא
סותה. עיין מס' נגעים [כלים פט"ז ע"ש].

פסוק יב
בתרגום אונקלוס: נעווהי. רש"י ע"ז דף ע"ד, ע"ב.

פסוק יד
יששכר חמר גרם. עיין ב"ק דף י"ז וע"ז דף ה', ע"ב ע"ש.

פסוק יז
שפיפן. ירושלמי פ"ח דתרומות דקרקע נבקעת מפני' ולא כלי, ותוס' חולין דף ו' [צ"ל דף י'].

פסוק כב
בן פורת יוסף. ב"ק דף י"ז כילה כיוסף, ר"ל כילת חתנים ע"ש ברש"י, משום דהא מבואר כתובות דף ס"ו לכבוד החתן וכלה מוסיפין חומש ע"ש, וכאן הוסיפו לו על שם

שלו ה' כמבואר סוטה דף ל"ו ע"ש, ועיין במה דס"ל להרמב"ם בהל' כהמ"ק דנשאר זה וכן כתוב באפוד ע"ש, לא כמסקנת גמ' דילן דסוטה שם, ועיין ב"ב דף קכ"ב אם לע"ל יהי' יוסף ב' שבטים או שבט אחד ע"ש, וכן נ"מ גבי עיר הנדחת עמ"ש בזה בהל' ע"ז ובסנהדרין דף ק"ב ע"ש בזה.

בנות צעדה עלי שור. כבר כתבתי בזה כיון דנשים [אינם] חייבים בראי' רק בשמחה וא"כ די שיאכל קדשים בגבולין דנאכל בכל הרואה דשילה, ואין צריך לילך לרגל להמשכן [ועמ"ש חגיגה דף ו' ע"ש בזה ועיין זבחים דף ק"ח ע"ש], וזה צעדו עלי החומה שיאכלו קדשים בכל הרואה. ועמ"ש ב"ק דף י"ז שם וסוטה דף ל"ו גבי ה' של יהוסף, וזה גדר חכמה ראיה, ולא בינה, ומן יעקב הוה בינה, באר בשדה, עיין ברכות דף נ"א ע"ש, וזה ישששכר יודעי בינה, ושמש ת"ח, אגרא דשמעתא סברא, וזה הוה בני רכבים כמבואר במכילתא פ' יתרו, וזה ר"י פסקה הבינה דירושי' סוטה פ"ט ונמוקו עמו, זה שמן זית, עיין סנהדרין דף כ"ד וזה הוה בימי עזרא סנהדרין שם, ועמ"ש מגילה דף ז', ע"ב רבה ור"ז ע"ש עוקר הרים וחריף ומקשה ואכמ"ל, וזה אזן שומעת האזינה, ועיין חולין דף ס' ודף ע"ט, ע"א ע"ש של (חומר) [חמור], וזה ר"ל חמור גרם.

פסוק כו

עד תאות גבעות עולם. תאות הנה מבואר בספרי פ' ברכה דהרים של יוסף קודם לכל הרים, וא"כ בזמן חלוקה הוה צריך מדידה גדר קודר, עיין עירובין דף נח, ע"ב ע"ש גבי מומחה, וזה ר"ל כאן, וזה מקום מזבח של שילה דהוה ג"כ גדר רצועה, עיין זבחים דף ק"ח, ע"ב, ועיין בירושלמי פ"א דמגילה.

פסוק כז

בנימין זאב וגו'. ובתרגום אונקלוס: מקדשא וגו'. הנה בזבחים דף נ"ד הוה פלוגתא אם גרס מדבחא או מקדשא, ר"ל מקום המקודש לדמים, לא בית מקדשא כתרגום ירושלמי, והנה מבואר סוכה דף נ"ד דמזבח הוה נקרא זאב ע"ש בזה, מחמת תמידים כבשים בהמה דקה, ועיין מכילתא פ' יתרו דשבת הוה כזאב הטורף מלפניו כו', ור"ל דמזבח הוא מן ב' שבטים וגם בבית שני הוסיפו עליו, ועיין זבחים דף ס"א, ע"ב ע"ש, ועיין תוספ' שביעית פ"ז דבנימין הוה לו ארץ מקדים פירות וארץ המאחר ע"ש, ועמ"ש בחומש הישן שלי בגדר חילוק קדשים דלא הוה חלוקה, וזה גדר עד, ורק לאכילה ניתנה כמבואר קדושין דף נ"ב, ע"ב, ולערב דהיינו העורות, כמבואר פסחים דף נ"ז, זה הוה חילוק הגמורה ומקדשין בו אשה, וזה נקרא שלל וחלוקה.

פרק נ

פסוק ב

לחנט את אביו ויחנטו הרופאים את ישראל. עיקר הפירוש חניטה הוא תיקון, וגמר התאנה חנטה, והנה יוסף ציוה רק לתקן את הפרט בשאר דברים כמו חכמת חיצונות, דגם זה נצרך, וכמ"ש רבינו הרמב"ם זצ"ל בהלי' רוצח דמלמדו חכמה גם זה נקרא ברשות גבי אב שהכה בנו, כי החכמה [עטרה] ותקופות פרפראות, אך (לא) קביעות לעשות לא, וכן לצבור אסור לעשות בית חכמה ואומנות, עיין בספרי פ' ואתחנן דפ' עקב וביומא דף י"ט, ע"ב, וזה ר"ל דיוסף אמר רק לפרט, והם עשו לכלל ישראל, וע"י זה נעשה תקלה, דהנה מבואר בכתובות דף ק"ג, ע"ב דרק ל' יום...

פסוק ה

[**בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני**]... ס"ה, ע"א על פסוק ונשאתני ממצרים דקברו אותו שם, דאמר להם שיטלו תבוסה מעפר מצרים, וע"י זה נתעלה מצרים שיש גדר מעשרות דרבנן, כמבואר בידים מעשה חדש וישן ע"ש בזה, וגם לשיטת הראב"ד ז"ל דארון של אבן הוה כמו קבר ממש, וכן מוכח בירושלמי פסחים פ"ח, וי"ל דגם כאן הוה ארון של אבן.

פסוק יד

לקבור את אביו אחרי קברו את אביו. כפל הלשון לקבור אחרי קברו, דהנה מבואר בירושלמי תענית פ"ד דאבות העולם הם מונחים דרך הסב, וא"כ יצחק מימין אברהם, וזה רק לאחר שקברו את יעקב וקודם הוה לשמאל כמבואר שם, וברכות דף מ"ו, ע"ב ע"ש, וא"כ לפ"ז פינו יצחק לקברו אותו מימין אברהם ואח"כ קברו את יעקב, זה ר"ל כאן.

פסוק כה

והעליתם את עצמותי. ר"ל כך ע"פ דין, כי יוסף נקבר בשכם, כמבואר בסוטה ובקרא, והנה שכם הוה ערי מקלט ושם אסור לקבור מת, כמבואר במכות דף י"ב לא ניתנו לקבורה, ועיין בירושלמי מכות פ"ב, לכן אמר דרק עצמותי, דזה לא קנה קבר בגדר מת שחסר ומותר לקברו שם, כן ר"ל, ועיין סוטה דף י"ג בזה למה נקרא.

שמות

פרק ב

פסוק א

ויקח את בת לוי. הוסיף דין של נשואין, ב"ב דף קכ"א, ועמ"ש הרמב"ם בהל' מלכים דעמרם הוסיף דינים ומצוות.

פסוק ג

ותשם בסוף על שפת היאור. ולא בתוך היאור, מחמת דהם היו עובדים לנילוס, רק דאין בו תפיסת ידי אדם, ועי' פסחים דף נ"ג סימן לנחלים קנים ע"ש מ"ש, ר"ל דנחל איתן למ"ד שלא נשתמש לעבר, אבל תוך היאור לא דהוה תפיסת ידי אדם, ב"מ דף ק"ג, ע"ב (ונ"מ) אריסא. רק כיון דבת פרעה הלכה לרחוץ ביטלה [הע"ז] שזה להתגייר ושוב באתה התבה בתוך היאור.

פסוק ו

והנה נער בוכה. עיין בהך דקדושין דף ע"ג, ע"ב דאם אברים גדולים אין בו משום אסופי, וה"נ דהוה נער.

פסוק יב

וירא כי אין איש. אין איש, ר"ל שעדיין לא הוי בן כ' וא"י לדון (ב"נ) [דיני נפשות], רק גדר מלוכה, קמונא חלילא, ע"ז דף י' ובירושלמי פ"ט דסוטה, וזה ויך בלא מיתה, ובחול, זה קמונא חלילא ע"ש...

ויך את המצרי. ולא המיתו, עי' סנהדרין דף פ"ד, ע"ב, דלא כתיב וימת, ובנזיר דף ג', ע"ב, והטמנה בחול זה גדר קמונא חלילא דע"ז דף י', ע"ב, ות"י גיטין דף כ"ח, ע"ב, וזה גדר דסנהדרין דף נ"ח, ע"ב אין לו תקנה רק קבורה, ור"ל כך, דמיתה בידי אדם לא, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' מלכים פ"י ובהל' חובל פ"ה, וזה צריך שיהיה מושל, כמבואר בירושלמי פ"ט דסוטה מסרן בקמין ע"ש.

פסוק יד

שר ושופט וגו' הלהרגני אתה אומר וגו'. כמ"ש, ועי' ברמב"ם דכל הני דרק חייב מיתה אבל אין ממיתין אותן צריך לומר לו שחייב מיתה ע"ש, וזה מה דאמר כאן אתה אומר.

פסוק כא

ויואל משה וגו'. עי' נדרים דף ס"ה, ועי' בירוש' פ"א דנדרים במוהי ע"ש, ועי' שבועות דף ל"ה ע"ש בזה.

פרק ג

פסוק כב

כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם וגו'. הנה הגדר דגבי שמלות רק על בניכם. ועי' לקמן פ' בא פעם אחת נקט רק כלי כסף ופעם נקט שמלות, והוא כך, דהנה מבואר בספרי פ' ראה דהענקה צריך ב' פעמים, גבי יובל, א' ברי"ה דהוה רק יציאה מעבדות, והשני ביוהי"כ דהוה יציאה גמורה, וכן הוה ב' פעמים של מצרים ושל ביזת הים ע"ש. והנה כספים לחד מאן דאמר יש הענקה, בספרי ובקדושין דף י"ז ע"ש. ועי' בכתובות דף ס"ז גבי אם מוסיפין שליש ע"ש בזה, אבל שמלות לכ"ע לא שייך הענקה, רק זה נתנו לו משום עבדות, ועי' בכתובות דף נ"ד גבי שכיר דשלח ופוק, אך מה שעל בניהם י"ל דאין נוטלין, כמו הך דב"ק דף י"ב, ע"ב, וזה ר"ל כאן.

פרק ד

פסוק ו

והנה ידו מצרעת כשלג, ויאמר השב וגו'. ... עיקר הגדר עמ"ש רבינו בספר המורה ח"ב, פכ"ט ע"ש בזה בגדרי הנפלאות, ומ"ש שם בח"ג במעשה מרכבה, והנה כך: דאף דלא... (פעולה)... טבע שם, מ"מ לדינא הוה מציאות גמור ולא מעשה ... דבהוריות דף י' ממעטינן נגעי כשפים מן דין נגעים ע"ש, זה רק היכי דרק דמיון בעלמא מעשה (שד) בע', אבל נפלאות הבורא יתעלה זה מציאות גמור. וכמו גבי מרים דהוה עליה גדר מצורע ממש לדינא, והי"נ כן. ולכך ציוה לו הקב"ה להשיב (ודי) [ידו] בחיק, גדר טהרה ממש לומר דזה דין. ועי' תוספתא מעשרות פ"א גבי המטליא דע"ז דף ל"ח ע"ב דהוא תערובות מזגי ע"י כישוף דלא הוה מין אחד ע"ש בזה.

פסוק י

כי כבד פה. ר"ל כי משה רבנו עצם התורה, לית בו גדר דיבור של לשון אחר לא לשון הקודש, וא"כ יהיה נצרך מתורגמן, ומבואר בספרי פ' שופטים דנבואה דוקא מפי הנביא, לא ע"י מתורגמן.

פסוק יד

ושמח בלבו. שבת דף קל"ט.

פסוק כו

למולות. בירושלמי יליף מזה פריעה וציצין המעכבין, וזה דנ"מ דגם מדינים נצרך להם מילה רק לא פריעה. ועי' יבמות דף ע"א, ע"ב ע"ש. ועי' ע"ז דף כ"ז דמשה גמרה, ור"ל את הפריעה, וזה דתחילה אמרה חתן דמים סתם, ואח"כ כשגמר משה אז אמרה למולות וא"ש בזה.

פרק ו

פסוק ז
המוציא. עיין מ"ש בירושלמי פ"ג דר"ה.

פסוק ח
ונתתי אתה לכם מורשה אני ה'. עיין בספרי פ' עקב והוריש ד', דרק ד' מוריש ולא בי"ד, ור"ל דכל תק"ח צריך קנין, ועי' רש"י כתובות דף ע"ט ע"ש, ועי' בבא בתרא דף קי"ט א"י מוחזקת, ור"ל דא"צ קנין, אבל דרבנן צריך קנין, עמ"ש בכתובות דף ע"ט גבי פירות, וב"ק דף מ', ע"ב גבי שומר אבידה, ורק מתנת שכיב מרע דהוה כירושה, ועמ"ש בהך דכתובות דף ק"ב ע"ש. ועי' ב"ב דף קל"ט ודף קנ"א, ובהך פלוגתא גיטין דף ס"א עשו שאין זוכה כזוכה.

פסוק ט
ולא שמעו אל משה וגו'. ולמה נכפלו הדברים. אך הגדר כך, דכעת נעשה עוולה חדשה, דכיון דכעת כלל ישראל לא שמעו אל משה רבנו הוה בגדר כמו ע"ע דאמר אהבתי כו' לא אצא כו', וא"כ נרצעים, ורק על ידי יובל, וזה רק על עצם המציאות, יובלא אפקעתא דמלכא, ר"ל דאדרבה ע"י שקנה השדה לעולם ע"י זה תצא ביובל, כמבואר ב"מ דף ע"ט ודף ק"ט ע"ש, וקה"ג דוקא, ורק כל יכול שייך זה, והוה נצרכים שפרעה יקנה אותם קה"ג דוקא, ולכך אמר להם פרעה שלא יתן להם תבן כלל, בגדר עשה עמי ואיני זנך, ובגדר אמר מלכא עקרנא טורא ב"ב, ערכין ר"ל כמ"ש שם דלאחר עקירה יהי' ג"כ שם הר דעיקר הר ועמק לא מעקר הוה, עיין נדה דף כ"ג ... בהך מה שזה גבוה משאר וכן מה שזה עמוק משאר, וא"כ אמר הקב"ה שזה ג"כ יקחו עליהם ישראל שישלחו, שאין נוהג רק בזמן שהיובל היא קנין.

פסוק יג
ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים וגו'. עי' בירושלמי ר"ה פ"ג דזה הוה גדר תנאי דע"מ כן יצאו שאם יהי' שש או יובל יוציאו עבדים ב"י לחירות ע"ש בזה ואם יעברו אז ישארו עבדים, ולכן בימי ירמי' נענשו כמבואר ערכין דף ל"ג ע"ש, וכן נצרך להם להחזיר הביזה שלקחו גדר הענקה ביזת מצרים ועל הים, ועי' בספרי פי' ראה ועי' פסחים דף פ"ז, ע"ב ביזת מצרים חזרו, ועי' שם דף קי"ט, ועי' סנהדרין דף צ"א גבי גביהא, ולכן לוקחים כל הכסף מישראל תשלום בעד חזרה של הענקה כיון דלא השלימו תנאם, אך ע"י זה היה טובה לישראל, דאל"כ כיון שנבוכדנצר כבשם הוה קונה אותם קה"ג ממש על ידי מלחמה, והוה ח"ו גדר באו פריצים כו', גיטין דף ל"ח וכ"מ, רק זה דמבואר בסנהדרין קמחא טחינא, דכיון דבטלו יובל ולא שלחו עבדים נתבטל התנאי

הוצאה מן מצרים, ורק ע"י שנבוכדנצר כבש מצרים זכה בהם, ולא עדיף מן גברא דאתא מחמתו, ולא ניתוסף לו קנין חדש ע"י כבושה של ישראל, וכמ"ש בגיטין דף ל"ז גבי עבד שנשבה, ועמ"ש גיטין דף מ"ח, ע"א וב"ק דף מ"ה, ע"ב בזה.

פרק ז

פסוק יז

הנה אנכי מכה במטה וגו'. הנה אף דאהרן הכה, אם שייך בזה לומר שלוחו, עי' מ"ש התוס' ב"ב דף פ"ב מ"ש על הרשב"ם אם שייך לומר הבאתי ע"י שליח, אך י"ל דעל היאור הכה משה רבינו לא שליח דשם... ע"פ טבע לגמרי, וזה רק ע"י משה רבינו, כמ"ש רבינו הרמב"ם בגדר בכל ביתי נאמן.

אשר ביאור ונהפכו לדם. זה חפירה בידים וקנו אותו המצרים, ועי' תוס' ב"ק דף פ"א, ולכך נלקה, משא"כ במעיין של רבים דלא הוה שלהם.

פסוק יח

והדגה וגו'. עי' נדרים דף נ"א והדגה ע"ש, ולפמ"ש י"ל דגדולים -כיון דלא הוה בהם קנין, גיטין דף נ"ט, ובירושלמי סנהדרין גבי עיר הנדחת, — לא מתו, ועי' בירושלמי גיטין פ"ה שם הדא דתימר וכו'.

פסוק יט

על נהוריהם על יאוריהם וגו' ויהיו דם וגו' ויהפכו וגו' והדגה וגו'. ר"ל כך, כמו דאמר דמים של רבים אינם נאסרים ה"נ כאן כן, ועי' ביצה דף ל"ט, וב"ק דף פ"א, ועירובין דף מ"ה, ע"ב ומ"ו, לכך הני דחפרו נאסרו, וכן מים שאינם נובעים, וכן דגים אין להם קנין עי' גיטין דף נ"ט וכ"מ, ועי' בירושלמי פ' חלק גבי עיר הנדחת דגים אינם נאסרים, אבל קטנים יש להם זכיי' כמבואר בירושלמי פ"ה דגיטין, ודגה הם קטנים עי' נדרים דף נ"א, ע"ב ע"ש בזה, וזה ר"ל הפסוק.

ויהיו דם. כאן לא כתיב ונהפכו, רק ביאור דהוה שלהם לא של כל העולם, נהפכו לדם, אבל אגמים וכדומה רק והיו לדם, ר"ל שיהיו שם דם ג"כ ולא שיהפך המציאות, ועי' נדרים דף פ', ע"ב, ודף פ"א, ושביעית פ"ז, ומעילה דף י"ג וכ"מ בזה, ועירובין דף מ"ה ואכמ"ל.

פרק ח

פסוק יד

להוציא את הכנים. עיין בגמ' סנהדרין, ועיקר הגדר דכל דבר שאין ממין פרטי לא שייך בו גדר מזל, עי' שבת דף ק"ז גבי ביצי כינים כיון דאין פרה ורבה, ועי' ע"ז דף ג' ע"ש,

והם אין להם כח רק בגדרי הכוכבים והמזלות ומינים, ולא כמ"ש רבינו בספר המורה ח"א פרק ע"א ואכמ"ל.

פסוק יז

וגם האדמה אשר הם עלי'. אין חי' גדילה, פסחים דף נ"ב, ע"ב ע"ש, ובירושלמי שביעית.

פרק ט

פסוק ח

מלא חפניכם פיח כבשן. ירושלמי פסחים ספ"ה ע"ש.

פסוק ט

לאבק וגו' לשחין פרח וגו'. עי' בכורות דף מ"א, ודף ל"ח, ע"ב, ובי"ק דף פ' ע"ב ע"ש. ובאמת אפר מקלה רפואה למכה, עי' מכות דף כ"א, ומנחות דף נ"ב, עמ"ש בזה.

פסוק יא

ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה. עי' ג'יטין דף מ"ג, ע"א והא חזי למיקם, ותירץ במוכה שחין ע"ש, זה ר"ל כאן.

פסוק יט

ועתה שלח העז את מקנך וגו'. עי' ב"ב דף ה', ע"א (ברשב"ם) [ברש"י], ולכך נקרא עיזים משום דצריך לכנסם, עי' ב"ב דף ל"ו, ע"א ע"ש בזה.

פסוק כט

כצאתי את העיר אפרוש את כפי וגו'. זה הוה גדר תפלה, ועי' בהך דתענית דף ט"ז, ודף י"ג, ע"ב, מה דנ"מ בין צעקה דזה רק גדר גזרה, ועי' סנהדרין דף י"ד, ובהך דיבמות דף ס"ד, נעתר זה לשון ויעתירו, מהפך, אבל כאן הוה תפלה וברכה שלא יזיק החטא, וגם גדר דאבני אלגביש דברכות דף נ"ד ע"ש, ולכך זה נצרך חוץ לעיר דוקא.

פרק י

פסוק יא

לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' וגו'. עי' בת"כ פ' אחרי דגם נשים כשרים להקריב בבמה, אך רש"י בזבחים דף קי"ח, ע"א וקי"ט, ע"ב ... נשים, וכן בירושלמי מגילה פ"א אמר לית כאן אשה, איש כתיב בפרשה. ועי' בתוספתא סוף מס' קרבנות דיש בזה סתירה... דעל במה שבגנו עבדו ושפחתו, חזינן דגם אשה כשרה, ושם אמר בתחילה דרק עבדים ע"ש. וצ"ל דהיכן דקבעו במה לא בגדר סיבה אז בעי גדר שליח ורק עבד משוחרר, ואף דדי ב..., ג'יטין דף כ"ג, מ"מ י"ל דצריך יחסן, עי' תוס' קדושין דף ע"ו, ע"ב

ואכמ"ל, אבל בעראי גם עבד ושפחה, עכ"פ דייק כאן פסוק דרק גברים, ועי' במכילתא כאן לקמן לחק לך ולבניך דאמר להוציא בנות, ור"ל כמ"ד דאשה טפילה ואכמ"ל.

פסוק כח

אל תוסף ראות פני וגו'. עיין חגיגה דף ט"ז....

פרק יב

פסוק א

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר.

מכילתא בפתיחתא: עד שלא נבחרה ירושלם היתה כל א"י כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלם יצאת א"י, שנאמר: השמר לך פן תעלה עולותיך וגו' כי אם במקום אשר יבחר.

באמת מלשון המשנה דזבחים דף קי"ב, ע"ב, משמע דבזמן נוב וגבעון אף שהותרו הבמות, זה רק באי"י, וע"ש בפה"מ לרבינו, ובאדר"נ פכ"ו, ובמכילתא ריש פ' בא דמשמע שם דרק אי"י.

במכילתא שם: אם תאמר דן אנכי מן הנביאים שנדבר עמהם בחוץ לארץ, לא נדבר עמהם אלא בזכות אבות..., ואע"פ שנדבר עמהם בחו"ל דבזכות אבות לא נדבר עמהם אלא במקום טהור של מים..., תדע שאין השכינה נגלית בחו"ל, שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה וכי מלפני ה' הוא בורח ... אלא אמר יונה אלך בחו"ל מקום שאין השכינה שורה ונגלית... א"ל הקב"ה יש לי שלוחין כיוצא בך, שנאמר וה' הטיל רוח גדולה אל הים.

כבר כתבתי בזה דנהרות המושכים הם שייכים לכל כמבואר בכ"מ, ועי' בירושלמי חלה פ"ב ובגיטין דף ז', ע"ב גבי נהרות, ועי' בהך דבכורות דנ"ה, ע"א פלוגתא גבי ירדן אם הוי כאי"י או כחו"ל, ובירושלמי חלה פ"ד אי שם דהוי גבול בפ"ע, ור"ל כהך דעירובין דע"ו, ע"ב, וירושלמי שם, וב"מ דק" ובירושלמי שם בסוף דשני רשויות עליו, ובתוספתא ב"ק פ"ז, ומע"ש פ"ג גבי תחומין, ונ"מ דבכל מקום שהוא הולך מתחיל משם הרשות, ועי' מ"ש הרמב"ן במלחמות פ"א דב"ב על הך דב"ב דמ"א גבי מקום מחיצה, וכבר כתי בזה בשי' רבינו בה' מעה"ק פי"א ה"ה ו' דמחיצה אין עליו שם פנים ולא שם חוץ, דכיון דהוה כלול משניהם בגדר הרכבה מזגית, והאוכל שם קדשים לוקה משום לא תוכל וגו' אבל מ"מ אינו נפסל עד שייצא לחוץ ממש, וזהו דדייק קרא בשעריך, וא"ש מה שהקשו התוס' מכות די"ח, ע"א ע"ש, ועי' במכילתא פ' בא על הך דמ"ק דכ"ה דלא שרתה נבואה בחו"ל, אך דעל נהר שפיר שורה ועי' בספרי פ' שופטים מקרבך ולא מחו"ל, אך נ"מ

לתחומין של א״י אז אם הוא הולך לא״י חל ע״ז גדר א״י ואם לחו״ל הוי גדר חו״ל כמ״ש, והנה מבואר בכ״מ בתוספתא דמאי ובאהלות ובירושלמי דמאי וכ״מ, ועי׳ עירובין דמ״ז דצידון הוה עליה שני הגדרים, ובגדר עיירות שעומדין על הגבול, סנהדרין ד״ה ע״א ובירושלמי ספ״ד דחלה, ובזה א״ש הך דיונה בן אמיתי, עי׳ סנהדרין דפ״ט, ובמכילתא פ׳ בא, דהאיך עלה על דעתו להיות כובש נבואתו, אך הוא היה מצידון, עי׳ ירושלמי רפ״ה דסוכה ובירושלמי חלה פ״ב גבי הני שכבש ירבעם בן יואש, ולכן שכר ספינה היוצאת לחו״ל ולא היה חל עליו שם נביא, אך הקב״ה עיכבו בגבול א״י ושוב הוי נביא.

פסוק ב

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה.

מכילתא פרשה א: ר״ע אומר זה אחד משלשה דברים שנתקשה משה והראהו המקום את כולם באצבע ... רשב״י אומר והלא כל הדברות שנדבר עם משה לא נדבר אלא ביום, החדש הזה הראהו בלילה, וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו החדש כלילה? ר״א אומר נדבר עמו ביום עם חשכה והראהו החדש בחשכה.

ברמב״ם הל׳ קדוש החודש פ״א, הלכה א׳: כך אמרו חכמים כו׳ הראהו הקב״ה למשה כו׳, הנה רבינו ז״ל כתב במראה הנבואה, ועיין במכילתא ורש״י מנחות דכ״ט, ע״ב ור״ה דכ״ה, ע״א ד״ה ואמאי, ובירושלמי כאן, והנה באמת כונת רש״י ז״ל כך, דגבי עדות בכ״מ תיכף בשעת הראיה נעשים עדים ואח״כ כשהם באים לב״ד הם אומרים העדות, והארכתי בזה בהך דכריתות די״ב, ע״ב, ובדברי רבינו ז״ל בה׳ שבועות ובה׳ עדות, נמצא דהעדים הם שני פעולות, הראיה שלהם וההגדה בב״ד, וזהו הך מחלוקת דמכות ד״ו גבי קרוב או פסול ע״ש, וסנהדרין ד״ט וכ״מ, ויש בזה נ״מ בין עדי קנס לעדי נפשות ואכמ״ל. אך בעדות החודש, הנה באמת הראיה הוא רק ראיה דמיונית, דהא באמת אינו רואה את הלבנה, וכן ההגדה בב״ד הוא גדר מצוה ולא משום קדוש החדש, דהא קיי״ל אם קדשוהו בלא עדים או בעדים ונמצאו זוממים מקודש, ועיין כאן דף כ׳, ע״א דמצוה לקדש עפ״י הראיה, ולכך ס״ל לר״ש דף כ״ב דקרובים כשר, נמצא לפי״ז כל ראיה והגדה שאינו עושה פעולה גבי קדה״ח הוה כמו שלא ראה כלום ולא הגיד כלום, וזהו כוונת הירושלמי פ״א דהוריות הובא בתוס׳ דף ד׳, ע״ב דכל מי שאינו ראוי להוראה נעשה כאבן, ר״ל דאינו בגדר הדבר כלל, ועיין במה דפליגי רבינו והראב״ד ז״ל בהל׳ סנהדרין פי״א ה״ז ח׳ ובה׳ עדות פי״ב ה״ב ע״ש, וכן נ״ל דגבי גיטין וקדושין לא שייך נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה, משום דקדושין וגט, העדות הם עושין הפעולה, ובלא עדים הוה כמו שלא נעשה כלל, וכן עדים פסולים, וא״כ הוה עדים פסולים כמו שלא ראו

כלל והוה כאבן ואכמ"ל, א"כ כך, גבי עדות החודש באמת הא לא ראו הלבנה האמיתית, רק שהתורה אמרה שאם יראו כך וכך אז יאמרו בב"ד ויוכלו ב"ד לקדשו, וא"כ ע"כ היה צריך לראות למשה רבינו את הלבנה כמו שנדמה לנו, וזה ע"כ היה במראה הנבואה.
והנה הירושלמי דר"ה ספ"א ר"ל כך, דכיון דקי"ל דצריך שיהא הלילה והיום מן החדש, ר"ה ד"כ, ע"ב ובירושלמי ספ"ב דר"ה, לכך נתקדש למפרע ומחללין שבת, וכן ר"ל הירושלמי שם משמש ידע כוי ר"ל משקיעת החמה ולא מצאת הכוכבים, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפה"מ ובה' קדה"ח דאז מקדשין, והוה שני גדרים, יום ושייך לאחריו. וכן הוא במכילתא פ"א דכן הוה הקידוש של משה רבינו, אך הרמב"ם ס"ל דאז לקבל עדות א"י רק ב"ד גופא, כמו הך דרפ"ג, והארכתי בזה בחיבורי דגם לגבי הך דגיטין ד"ע ע"ב, השמיט הרמב"ם שחט שנים, רק רוב שנים, לא כמו בהך דחולין דף קכ"א ע"ב, דזה הוה ג"כ דבר ממוצע מן שני מציאות, אך בפסיקתא מבואר דאז ג"כ הוה קבלות עדות ואכ"מ, ועי' ר"ה ד"ז ע"ב גבי ליל ר"ה, וסנהדרין ד"י"ב ע"ב מחלוקת, לשיטת הרמב"ם גבי עיבור ואכמ"ל, ועי' חולין דף ס', ע"ב.

פסוק ג

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו וגו'. פס' ג', עי' בתוספתא פסחים פלוגתא דתנאי אם דוקא שכנו בפסח מצרים, ומשום דהוה נ"מ בין פסח מצרים דשם גם ההקדש מן עשור לחדש, ועי' פסחים דף צ"ו ומכילתא דס"ל דהך מעשור ר"ל לא קודם, דעדיין לא נצטוו והוה גדר ב"נ דלא מקדיש פסח, עי' בירושלמי רפ"א דתרומות אם חל קדושה של ב"נ על פסח מחמת דיש ממנו שלמים, ועיין זבחים דף מ"ה, א"כ י"ל דקודם עשור הוה מחוסר זמן, עכ"פ הוה צריך להקדיש בעשור, וא"כ אם אח"כ ימנה עמו רחוק עי' בירושלמי פ"ח ובבלי דף צ' דיוצא לחולין, וא"כ שוב לא מוקדש למפרע, לכן דוקא שכן כנ"ל.

פסוק ז

ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזת ועל המשקוף וגו'. וכאן לא כתיב ליקח אגודה ולטבול, ועי' בירושלמי פ"א דיומא דלא מעכב כאן, משום דקדשים צריך שנה לעכב, לכך לא שנה בהם, וגם דמאמר הקב"ה לא שייך זמן ולא שייך שעה ודורות כנ"ל, ועמ"ש לקמן פ' בשלח. והנה גבי אמירת משה רבינו כתיב והגיעו, דכאן הוה עיקר המצוה לא הזאה, רק שיהיה על המשקוף, וכאן גבי אימורין דהקטרה שלהם היא המצוה וה"נ, ולא כמו בשאר דם דרק הנחה, לא מה שמונח, ועי' זבחים דף ט"ו נקטע ידו של מזה ע"ש, ונ"מ דא"צ לקנח הדם של פסול אם נתנו על גב המזבח אף למ"ד ירד, כמ"ש התוס'

זבחים דף פ"ז ע"ב ע"ש, משא"כ כאן כיון דצריך להגן מן המזיק, ומצוה רק בעידנא דעסיק בו מגנא ואכמ"ל, ולכך נאמר והגעתם, אבל במאמר הקב"ה הוא לדורות.

מכילתא פרשה ו: ולקחו מן הדם, שומע אני בין ביד בין בכלי, ת"ל: אשר בסף, מגיד הכתוב שעוקר וחוקק בצד האספוקה ושוחט בתוכה, ואין סף אלא אסקופה..., דברי ר' ישמעאל. רבי עקיבא אומר אין סף אלא כלי.

י"ל דזהו כוונת הגמרא בזבחים דף ס"ט, ע"א אין קידוש בכ"ש במנחה בבמה, ר"ל דבבמה ל"ש גדר קדושה כלל על מנחה, דעיקר הקדושה ע"י כלי ובבמה ליכא כלי, ועי' בלשון רבינו בפ"ג מה' פסוהמ"ק הט"ו, ובירושלמי פסחים פ"ט, ובמכילתא פ' בא דהוה שם מחלוקת דתנאי אי בפסח מצרים הוה שם קבלת הדם בכלי.

פסוק ח

ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מררים יאכלהו.

מכילתא פרשה ו: בלילה הזה, שומע אני כל הלילה, ת"ל: לא תותירו ממנו עד בקר, אני אקרא והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו, עד בקר למה נאמר, לא בא הכתוב אלא ליתן תחום לבוקרו של בקר, ואי זה זה עמוד השחר.

ועי' רפ"א דפסחים קריה רחמנא, חזינן דזה שני גדרים, וכ"ה בירושלמי ברכות פ"ח מחלוקת ר"י ור"ל גבי ויבדל, ונ"מ בין בה"ש אותו רגע קטנה בחלק שאינו מתחלק שהיא יש בה הרכבה מזגית מן יום ולילה, וזה יוצרו חלקו, וזה חדש אברהם אבינו אז, וזה הך דברכות ד"ד, וזה נקרא בוקרו של בוקר בירושלמי ובמכילתא.

מכילתא פרשה ו: מגיד הכתוב שמצות הפסח צלי מצה ומרור. ומנין אתה אומר שאם אין להם מצה ומרור הן יוצאין ידי חובתן בפסח, ת"ל: יאכלוהו, אין לי אלא בזמן שאין להם מצה ומרור יוצאין ידי"ח בפסח, ומנין שאם אין להם פסח יוצאין ידי"ח במצה ומרור, הרי אתה דן הואיל והפסח מ"ע ומצה ומרור מ"ע, אם למדת שאם אין להם מצה ומרור יוצאין ידי"ח בפסח כך אם אין להם פסח יוצאין ידי"ח במצה ומרור.

וכן נ"מ גבי מרור, דבפסח ראשון אף דמיקרי גם מכשירי מצוה של פסח, כמבואר בפסחים דף צ', מ"מ יש עליו שם מצוה בפ"ע ע"ש דף צ"א, ע"ב ברש"י ד"ה לית ליה דגם נשים חייבות במרור, וקדושין דף ל"ז, ע"ב, וכ"כ בזה בח"א, ולכך בעי כזית כמבואר דל"ט, ע"א, ודף קי"ד ע"ב, אבל גבי פסח שני שם רק בגדר מכשיר לפסח וא"צ כזית, וזהו באמת כונת המכילתא הובא בדברי רבינו בס' המצות, מ"ע נ"ו, דאמר שם שאם אין להם פסח אין יוצאין במצה ומרור, ר"ל שצריכים לעשות פסח שני ולאכול עמו מצה

ומרור ולא די להם במה שאכלו מצה ומרור ביו"ט ראשון ומשום דהם בגדר מכשירין וכמש"כ, ולקמן בהל' ק"פ אאריך בזה, עכ"פ חזינן דמכשיר די בכ"ש.

פסוק י

ולא תותירו ממנו עד בקר והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו.

מכילתא פרשה ו: דבר אחר מה ת"ל עד בקר, מגיד שאינו נשרף עד אור ששה עשר. רבי ישמעאל אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: כל מלאכה לא יעשה בהם, שריפה מעין מלאכה היא, ומה ת"ל עד בקר, אלא אם חל אור ששה עשר להיות בשבת, מגיד שאינו נשרף אלא עד אור י"ז.

במכילתא פ' בא פ"ו דר"י אמר דצריך קרא שלא ישרופו בשבת אם חל לאחר יו"ט ע"ש, והיא תמוה, אך כך, דהנה עיין בזבחים דנ"ו ע"ב דחזקיה ס"ל דהמחשב לאור שלישי לא הוה פיגול וכן אינו חייב משום נותר כרת, וא"כ לפי"ז י"ל דגבי פסח ראשון כיון דא"א בלא יו"ט הוה כמו שהתורה אמרה דהשריפה לא יהיה רק בקר שני ולא הוה פיגול וכרת בנותר לחזקיה, ועי' בתוספתא פסחים פ"ה ומגילה פ"ב, אך אם חל ט"ז בשבת דזה רק סיבה מאי, אם זה ג"כ הוה כמו לא אנתיק לשרפה או רק סיבה, וכן למ"ש התוס' ביבמות דף ע"ב, ע"ב לענין אם מקרי שלא בזמנו לגבי לילה ע"ש, ותוס' מנחות דף נ"א וכ"מ, ואמר דזה ג"כ בטל והוה כמו שהוא עדיין יו"ט ולחזקיה לא הוה פיגול והוה בזמנו, ועי' בתוספתא שבת פט"ז גבי מילה אם הוה אז בקום מהול וכ"מ בזה כנ"ל.

פסוק כא

ויקרא משה לכל זקני ישראל וגו'.

מכילתא פרשה יא: ויקרא משה לכל זקני ישראל מלמד שעשאן ב"ד.

מה שהקשו התוס' בסנהדרין ד"י ע"ב ד"ה שכבר על יש מפרשים, אך באמת ר"ל כך דקידוש ב"ד של מעלה ר"ל היינו מולד הלבנה, אך הלבנה אינה נולדה רק באמצע היום או הלילה, וחצי היום הוא מחדש שעבר רק משום דאנן קיי"ל במגיל' דף ה' ע"א דאין מונין שעות לחדשים, רק לזה צריך קידוש ב"ד ובלי ב"ד א"א לעשות מן החדש שעבר שיהא להבא, אך כשב"ד מקדשין נתקדש למפרע, כמבואר בירושלמי ספ"א דר"ה אבל ביום ל"א א"צ ב"ד, ובזה יש לבאר ד' הפסיקתא פט"ו ע"ש משום דאז עדיין לא היו ב"ד סמוכין, עיין במכילתא פ' בא פרשה י"א ויקרא משה וכו' מלמד שעשאן ב"ד, ר"ל שאז סמכן דדי בשמא, עי' סנהדרין ד"י"ד, ע"ב ולא היה אפשר לקדש למפרע ואכמ"ל.

ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח. ולעיל לא אמר כן, משום דבירושלמי פ"א דקדושין למד מכאן דבהמה דקה נקנית במשיכה ע"ש, וכאן

במכילתא, אך אנן קיי"ל ד"ת מעות קונות, רק אז היו ב"נ קודם מ"ת ורק במשיכה, משא"כ לדורות וא"ש.

פסוק כג

ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף.

מכילתא פרשה יא: והלא דברים ק"ו ומה אם דם פסח מצרים הקל שאינו אלא לשעה ואינו נוהג ביום ובלילה ואינו נוהג לדורות נאמר בו ולא יתן המשחית, מזוזה שהיא חמורה שיש בה עשרה שמות ונוהגין ביום ובלילה ונוהגת לדורות על אחת כמה וכמה שלא יתן המשחית, אלא מי גרם, עונותינו וכו'.

עי' מכות דף י' דברי תורה קולטים, אך לשון הירושלמי לא משמע כן, ועי' תוס' שבועות שם דלסכנת נפשות מותר, ובהך דסוטה דף מ' ע"א בתוס' גבי פסוקים דברכת כהנים, והך דעירובין דכ"ו הנ"ל, ומש"כ רבינו ז"ל לקמן פ"ה מהל' מזוזה ה"ד, ומפרש הך דברכות דכ"ג ננטרן, לא כפירש"י דהתפילין ישמרו (ראשו) [אותו], רק דהוא ישמרם, וכן מבואר שם מדברי רבינו, ועי' רש"י פסחים ד"ו וסנהדרין דף כ"א, ע"ב, ובמכילתא פ' בא פרשה י"א.

פסוק כד

ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם.

מכילתא פרשה יא: לחק לך ולבניך למה נאמר, לפי שהוא אומר ולקחו מן הדם שומע אני אף הנשים במשמע, ת"ל לחק לך ולבניך, האנשים ולא הנשים.

עיין רש"י זבחים דף קי"ח, ע"א ודף קי"ט, ע"ב דהשמיט שם אשה, ונקט רק עבד וזר דכשר בבמה, והטעם משום דבירושלמי פ"א דמגילה כ' לית כאן אשה איש כתיב בפרשה, ועי' במכילתא פ' בא פי"א נקט שם לבניך אנשים ולא נשים ור"ל גם אקרבן במה.

פסוק כז

ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל וגו' ויקד העם וישתחוו.

מכילתא פרשה יב: ללמדך שכל מי שרואה ושומע הנסים האלו שעשה הקב"ה לישראל במצרים צריך לשבח, וכן הוא אומר: ויספר משה לחתנו וגו' ויחד יתרו וגו' ויאמר יתרו ברוך ה'.

בגדר הלל בז' של פסח לשיטת הרמב"ן ז"ל היא חובה ע"פ דין, וזה מבואר בגמרא דפסחים דף קי"ז דישראל אמרו הלל בזמן הנס של קי"ס, ובאמת הגדר כך דיש ב' גדרי הלל, וא"ש מ"ש התוס' ברכות י"ד מה דמברך לקרות או לגמור, ועי' סוכה דף מ"ד ע"ב

ע"ש בתוס' בזה, ובאמת אין הפי' כלל כן, הלל של יו"ט הם בגדר קריאת פרשה וע"פ ד"ת צריך דוקא שיקרא מכתובים דנכתבים כד"ת כמו ספר אפטרתא, ומתרגמין ג"כ כמו דמבואר מגילה דף כ"א ע"ב ע"ש כי זה קריאה ממש כו' ואז צריך לברך לקרוא הלל, אבל בזמן שרק בשביל נס אז מברך לגמור, וזה הוא מנהג כמו בליל א' של פסח בבהכ"נ, ועיין במכילתא פ' בא, ובירושלמי פסחים פ"ה, ורש"י ברכות דף נ"ו, ע"א, ובירושלמי ספ"ג דתענית ואכמ"ל, ועיקר הגדר תליא דפליגי רש"י ותוס' פסחים דף ס"ד וסוכה דף נ"ד בזמן שחיטת הפסח אם רק לוים אמרו הלל, כן שיטת הרמב"ם והתוס' ובתוספתא, אך רש"י ז"ל ס"ל דכל ישראל כו' ולכן אומרים זה בבהכנ"ס כמבואר במסכת סופרים.

פסוק מב

ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים וגו' שמורים לכל בני ישראל לדורותם.

מכילתא פרשה יד: שמורים לכל בני ישראל, מגיד שכל ישראל צריכין להשתמר בו.

דכ"מ שנאמר שימור צריך לעשות כל הפעולות שלא לבטל הדבר אף בהתר, ועיין יומא דף פ"ה, ע"ב גבי פקי"נ דוחה שבת מן ושמרו, ועי' מנחות דף נ"ג, ע"א גבי כל המנחות נילושות בפושרין ג"כ מן ושמרתם וכו', עכ"פ הגדר כך דכל מקום שנאמר שמירה צריך לעשות כל הפעולות שהדבר יתקיים, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בה' חמץ פ"ד גבי חמץ, וכ"כ הרמב"ם בה' ק"פ בסוף דצריך להשתדל שלא ישאר מבשר הפסח, ור"ל דהא א"א ליתנו לאחר מחמת דשלא למנויו א"א, וזה ר"ל ליל שמורים, עיין במכילתא פ' בא שצריך להשתמר בו ע"ש בזה.

פסוק מד

וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו.

מכילתא פט"ו: ומלתה אותו אז יאכל בו, רבו, מגיד שמילת עבדיו מעכבתו לאכול בפסח... דברי רבי יהושע. רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו לאכול בפסח, ומה ת"ל ומלתה אותו, הרי שהיו לפניו עבדיו ערלים מנין אתה אומר שאם רצה למולן ולהאכילן רשאי, ת"ל ומלתה אותו אז יאכל בו, העבד.

עיין במכילתא פ' בא דלר"א דס"ל במכילתא שם דאין מילת עבדיו מעכב מלאכל בפסח, ועי' בתוס' יבמות דף ע', ע"ב, ומפרש הקרא כך דאף אם קנה עבדים ומלן וטבלן לאחר שחיטת הפסח אוכלים, ולא נקראים כלל שלא למנויו שהם בטילים להאדון, וזה פי' הפסוק ומלתה אותו אז, ואינם צריכין קרבן גירות, וכבר כתבתי בזה.

עכ"פ מציאות העבדות והחרות לא חל על העצם רק פנים חדשות, ועיין גיטין דפ"ה ע"א. וכבר כתבתי דמה דעבד אוכל בק"פ עם האדון הוא ג"כ רק בשביל שבטל לרבו, ואף דמבואר בירושלמי פסחים פ"ח דאין הרב יכול לומר לעבד א"א שתאכל קרבן פסח, אך

מ״מ אינו אוכל מצד עצמו רק מצד קנין שהוא קנוי לרבו, ולכך מבואר במכילתא פ׳ בא דאף אם קנה רבו לאחר זריקת דם הפסח מ״מ אוכל בהפסח ואין עליו גדר שלא למנויו, ונ״מ דאף דהא ק״ל בכריתות ד״ח ע״ב וד״ט ע״א דגר שמל וטבל ולא הביא קרבן גרות לגבי קדשים עדיין אינו ככשרי ישראל ואינו אוכל דעדיין אינו ככשרי ישראל, וכמ״ש רבינו ז״ל בפ״א מה׳ מחוסרי כפרה וכו׳, ואף דעבד כנעני לאחר מילה וטבילה אוכל בתרומה ובקדשים ובפסח אף שלא הקריב קרבן גרות, זה רק מחמת אדון ולא מצד עצמו וכמ״ש. ואף חציו עבד וחציו ב״ח למשנה ראשונה וכן חציה שפחה וחציה ב״ח וכן מחוסרי גט שחרור מ״מ כיון דלא כפינן לאדון ויוכל שישאר כך אוכל בפסח בגדר עבד ואין רבו מעכב עליו כלל, וזה ר״ל הירוש׳ גיטין פ״ד בשעה שאינו עובד את רבו אין רבו מעכבו.

וכמו גבי נולד מהול דס״ל לרבינו בהל׳ תרומות פ״ז דאוכל בתרומה, ומ״מ לגבי פסח ביבמות דף ע״א, ע״א מרבינן מקרא דאינו אוכל רק אם הטיף ד״ב, אך זה נראה דמ״מ לגבי שיעכב את אביו מלעשות פסח לא מעכב, ובזה א״ש הך דפסחים דס״ט, ע״ב מה דבעי מימר שם גבי ערל, ע״ש בתוס׳ ד״ה האי, מה דהקשה שם שישחוט עליו, ומי גרע ממילת זכריו דמעכב לעשיה לחוד כמבואר ביבמות דף ע״א, אך י״ל דשם קאי לר״א דס״ל במכילתא הובא בתוס׳ יבמות דף ע׳ ע״ב דאין מילת זכריו מעכבו ע״ש, אך לפמ״ש י״ל דרק המילה שמוטל על האב זה מעכבו מלאכול בפסח ולא מה שמוטל על עצמו כמו הטפת ד״ב לנולד מהול, ועיין ביבמות דף ע״א ע״ב דלעשות ע״י שליח המילה אינו מעכב לעשיית פסח ע״ש ברש״י ד״ה כגון, הרי חזינן דרק מה שהוא בעצמו מוטל עליו למול את בנו זה מעכב דאז מקיים ב׳ הפעולות שימולו וע״י״ז אינו ערל וע״י שליח אינו מקיים רק מצות מילה.

מכילתא פרשה טו: ד״א ומלתה אותו אז יאכל בו, להביא את שנתקיימה בו מצות מילה אפילו שעה אחת אפילו שחזר הבשר וחפה העטרה אינו מעכבו לאכול בפסח ולא בתרומה, על זה נמנו רבותינו בלוד ואמרו אין חוצץ לטומאה.

עיין שבועות די״ג ע״א וביבמות דף ע״ב ע״א, ועיין במש״כ רבינו בפ״ג מהל׳ מילה ה״ח, ולא ס״ל כהתוס׳, רק אף דערל לא מיקרי מ״מ המצוה מבטל ממנו, ועיין במכילתא פ׳ בא גבי פסח במשוך דאינו מעכב לאכול בפסח ע״ש, ואף אם אח״כ מל עצמו עוד פעם לא תיקן הדבר, כעין הך דאמרינן בב״מ דכ״ו ע״ב, מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה ע״ש, ועיין בכורות דף ג׳ ע״ב בהך דרב מרי בר רחל ע״ש.

ובאמת לפמש"כ לעיל דרק מצות מילה מעכבת מלאכול בפסח ולא מה דהוא ערל, ונ"מ למשוך אף למ"ד דהוה ערל מה"ת מ"מ אין מעכב בפסח כמבואר במכילתא, ועיין ברש"י יבמות דף ע' ע"ב, ד"ה אדרבה, שכ' שם דמשמל פ"א שוב אינה חוזרת עליו, ש"מ אף אם נמשך.

ובמה דמבואר ביבמות דף ע"א, ע"ב, וכ"כ רבינו בהל' פרה פי"א ה"ג דטובל דוקא לאחר מילה, י"ל דשם הטעם דהוה כעין חציצה כיון דסופו לחתוך, אף דהיינו רביתיה כמבואר יבמות דף ע"ח, ע"ב, והוה כאבר ובשר המדולדלים דפסק רבינו בפ"ב מהל' מקואות דהוה כעין חציצה כיון דסופו לחתוך אף דהיינו רביתיה, ועיין בירושלמי פ"ג דפסחים גבי כשות של קטן ואבר המדולדל, ובתוספתא פ"ג דכלים, ובפרה, ובמ"ש רבינו בהל' טומאת מת פ"א ה"ד ע"ש בהשגות, ובזבחים דף מ', ע"ב גבי אמין שבאצבע ע"ש, ועיין במכילתא פ' בא דאמר שם דנמנו ואמרו דאין חוצץ לטבילה גבי משוך ע"ש.

פרק יג

פסוק ב

קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא.

מכילתא פרשה טז: ד"א הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם, מה הבהמה הנפלים פוטרים בה הבכורה אף האדם הנפלים פוטרים בו את הבכורה.

וכה"ג מבואר בכורות דף ג', ע"א הכא כיון דעריבה בו חולין, ואף דנפלים הוה כמו חסר כמבואר בירושלמי נזיר פ"ז ה"ב דאין להם רקב דהוה כמת שחסר, מ"מ לא עריב בו דבר הפוטרו, ועיין תוס' זבחים דף פ"ד, ע"ב ד"ה שם דנפל עדיף ממשונה, ושם דף קי"ד לא ס"ל כן כו', אך יהיה נ"מ לגבי גוף אטום אם שם בקדשים קדוש, ועיין בנזיר רנ"ב, ע"א דלא נפלה בו נשמה, וכן לגבי בכורה אף דאיתרבי נפל מפטר שגר כמבואר בכורות דף ג', ועיין תוס' חולין דף ע"ז, ע"ב, י"ל דזה רק אם הוא שלם ולא אטום, כעין הך דנדה דף כ"ד, וגם אז י"ל דאינו פוטר מן הבכורה, ע"ש דכ"ט ע"א ע"ש ברש"י דרוח אינו פוטר, ובכורות דף י"ט, ע"ב ודף כ"א, ע"ב גבי שליא וחררת דם וטינוף דפוטר ולא חייש לגוף אטום, ובאמת זה הוה מחלוקת בין רבינו ורש"י בהך דחולין דס"ט, ע"ב גבי חותכו ומשליכו לכלבים דלא חל עליו קדושת בכור אם פוטר מן הבכורה, דרבינו ס"ל דלא פטר בהל' בכורות פ"א הי"א ע"ש, ורש"י ס"ל דפטר, וכן יהיה נ"מ גבי דמות יונה וקלוט לר"ש וב' גבין וב' שדראות למ"ד בנדה דף כ"ד דאסור הולד משום בהמה טמאה, ובודאי אין קדושה חל עליו גם בולדי קדשים, עיין תוס' זבחים דף קי"ד וחולין שם, וזה כונת הגמרא בתמורה דף י"ז, ע"א כבהמה טמאה כו', ר"ל כה"ג אם זה פטר מן

הבכורה, ועיין במכילתא פ' בא פי"ח דמבואר שם דאף שהוא בעצמו אין עליו קדושת בכור מ"מ פוטר מן הבכורה, וי"ל דמיירי בגוף אטום, וע"ש [במכילתא] פט"ז, ובספרי קרח פסקא קי"ח דיליף שם בכור אדם דנפל פוטר מן הבכורה, ור"ל אף דגבי בכור אדם נפל אין עליו דין בכור לענין פדיון, ואף דמהך דמנחות דף ל"ז מוכח דלשיטת התוס' רק אם נטרף אחר הלידה אז אין עליו דין בכור אדם משא"כ כשנולד טריפה, ובאמת י"ל דגם בבכור בהמה טהורה כן, דאף דמבואר במנחות דף ו' ובחולין דף קל"ו, ע"ב דטריפה הוה בכור, זה רק כשנולד כך, להכי דייק לשון רבינו בהל' בכורות פ"א דשם כי שהיה טרפות, ובה' בכורים פי"א הי"ז כי נעשה טריפה ע"ש.

מכילתא שם: מה בכור אדם אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה אף בכור בהמה אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה, לפי שהוא אומר: והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם, שומע אני אפילו הוא במקום רחוק יהיה עליו חובה להביאו לבית הבחירה, ת"ל: באדם ובבהמה, הקיש בכור אדם לבכור בהמה, מה בכור אדם נותנו לכהן בכל מקום שירצה אף בכור בהמה נותנו לכהן בכל מקום שירצה.

אף דמתוס' תמורה דף י"ח, ע"א בשם הספרי פ' ראה פסקא ע"ז נראה דרק בבכור בחו"ל אין מוטל עליו החיוב להוליכו לירושלים, וע"ש דף כ"א, ותוס' ב"ק דף י"ב, ע"ב, אך באמת מדברי הספרי פרשת קרח פסקא קי"ח וכן במכילתא פ' בא פרק ט"ז מבואר דאינו מוטל על הבעלים אף באי"י רק נותן לכהן בכל מקום שהוא ואז יכול ליתן אף לכהן שאינו מאנשי משמר, וכמש"כ רש"י זבחים דף ק"ב, ע"ב, רק כשהבעלים עולים לרגל ועדיין לא נתן הבכור לכהן דאז עוברים בעשה בכל רגל או בלאו דבל תאחר בג' רגלים, וזה רק הישראל אז צריך ליתנו לכהן שבמשמר וכמבואר בירושלמי פ"ד דחלה ובתוספתא סוף סוכה.

פסוק ט

והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך וגו'.

מכילתא פרשה יז: ומה ת"ל על ידך, להביא את הגידם שיהא נותן בימין.

הך דאין לו זרוע והך דגדם ר"ל כך, דאין לו זרוע ר"ל שנולד כך, וגדם שנגדם אח"כ, וזה ר"ל התוס' שם, ובאמת י"ל דאז פטור אף מתפילין של ראש, ובזה א"ש דברי התוספתא מנחות פ"ו ע"ש וכן דייק לשון הגמרא מן תפילין ע"ש, והרבה יש להאריך בדברי הספרי [והמכילתא בשם] ר"ל להפך דאם נתגדמה יד הימין ונשאר הזרוע נקראת ידכה כהה ויניח בה תפילין ואכמ"ל.

פסוק יב

והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'.

מכילתא פרשה יח: שמעון בן עזאי אומר 'והעברת' מה ת"ל, לפי שהוא אומר 'כל אשר יעבור תחת השבט' שומע אני אף היתום במשמע, והדין נותן ומה אם בעל מום שאינו כשר לגבי מזבח נכנס לדיר להתעשר יתום שהוא כשר לגבי מזבח לא יהא נכנס לדיר להתעשר, והרי הלקוח יוכיח שהוא כשר ע"ג המזבח ואינו נכנס לדיר להתעשר - הוא יוכיח על היתום אע"פ שהוא כשר ע"ג המזבח לא יהא נכנס לדיר להתעשר, לא אם אמרת בלקוח שאינו נולד ברשותו לכך אינו נכנס לדיר להתעשר תאמר ביתום שנולד ברשותו לכך יהא נכנס לדיר להתעשר, לא זכיתי מן הדין, נאמר כאן העברה ונאמר להלן העברה, מה העברה האמורה כאן אין קדושה חלה עליו אלא בחיי אמו אף העברה האמורה להלן דין הוא שלא תהא קדושה חלה אלא בחיי אמו.

הנה עיין במכילתא פ' בא מבואר שם דב"ע ס"ל דאינו נוהג יתום בבכור, ועיין בספרי פ' ראה פסקא ע"ז ממעט ב"ע יתום ממעשר בהמה מקרא דרק ע"ש, ובמכילתא שם אמר דיתום שפיר קרב לגבי מזבח, והוא תמוה, דהרי מבואר להדיא בכ"מ להיפך, ודוחק לומר דהמכילתא קאי איוצא דופן וכמ"ד בבכורות דף נ"ז ע"ב דבקדשים קדוש, ובאמת נראה דאף למ"ד [קדוש] כה"ג, לא קדוש רק לרעות ולא לקרב... אך באמת כך דהא לפי המבואר בחולין דף ל"ח, ע"ב דבעינן חיותא בסוף לידה, ור"ל דאם הוציא ראשו בשעה שהיתה חי ואח"כ שחטה או מתה אף דהוה לידה גמורה כמבואר בחולין דף ס"ח ודף ס"ט ע"ש בע"ב, מ"מ י"ל דבעי דגם שאר האברים יוצאו בשעה שיש בזה חיות, וזה תליא אם מה דאמרינן דיצא ראשו או רובו הרי הוא כילוד היינו דזה הוה לידה או הוה כמו ששאר האברים כבר יצאו, ועיין חולין דף ס"ח ע"ב גבי מחותך ובכורות דף מ"ו ע"ב וכ"מ, ואף דהקדושה חלה אף על האברים שבפנים מ"מ שפיר ממעט מחמת יתום דשאר האברים נולדו לאחר מיתה ולא עדיף מולדי קדשים דאף אם נימא דממעי אמן הם קדושים מ"מ פקע מהם קדושת הגוף אם נעשה יתום כמבואר בכורות דף מ"ב ע"א, אך אם נימא דהוה שאר אברים בילודים אז לא הוה יתום... והנה באמת נראה דהמכילתא ס"ל דזה נ"מ בין בכור לשאר ולדות קדשים, דגבי קדשים כיון דחזינן דאם יש בו מקצת שינוי באברים שוב לא חל עליו קדושה, א"כ ע"כ כיון דאמרינן דתיכף שיצא ראשו או רובו הוה כילוד ע"כ ר"ל דגם האברים שבפנים הוה כילודים, דאל"כ לא חל עליהם קדושה כלל דהוה כמו נדמה, משא"כ גבי בכור דאף אם יש בו מקצת סימנים דומה לאמו חל עליו קדושת בכורה, וגם י"ל כמו דאמרינן בחולין דף ס"ט ע"ב דגבי מעשר

בהמה אינה באברים ועוברים משום דבעינן יעבור תחת השבט ע"ש ברש"י... וכיון דבהם לא מהני אברים ה"ה גבי בכור, ולכך יליף לה במכילתא שם מקרא דוהעברת.

פסוק יד

והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

מכילתא פרשה יח: נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול, חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אותנו, אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

ומ"ש בתוס' פסחים באמת אין הביאור כן, רק דזה דין תורה דאב אוכל עם בניו הקטנים הפסח, ולא מחמת זכיה בעצם רק בטלים להאב, וכן עבד כנעני ג"כ כן, ועיין בירושלמי פסחים פ"ח דהוה שם בעיא אם עבד מפריש פסח שלא מדעת האדון כיון דהאדון משועבד לו ליתן לו פסח ואכמ"ל בזה, ומאוד הארכתי בזה דנ"מ גבי' עבד כנעני דהנה זה מבואר ברמב"ם בפ"א מהל' מחס"כ דגר בלא קרבן אף לאחר מילה וטבילה ח"ו לאכול קדשים לא בגדר מחס"כ רק דלזה הוא עדיין עכו"ם, ועיין כריתות ד"ח ע"ב ובפסקי תוס' שם, והנה עבד ג"כ כ"ז שלא נשתחרר אין מביא קרבן ורק אוכל בשביל שבטל לרבו. אך מגמרא דפסחים דף פ"ח, ע"א גבי משל עצמו ודף פ"ח ע"ב לא משמע כן ובירושלמי שם בזה ומאוד הארכתי ואכמ"ל. ובזה יש לבאר דרך הדרוש שאלת הבן חכם להאב, דמיירי שהבן כבר גדול בשנים אך לא הביא ב' שערות, וא"כ יש לו ב' עצות או שיאכל אצל האב בגדר שה לבית אבות או שהאב ימנה אותו, ואם האב ימנה אותו שוב יפטר מפסח שני כמ"ש, ואם יאכל אצל אב בגדר שה לב"א אז אם יביא ב' שערות קודם פסח שני יהיה נצרך להביא, והבן ראה שהאב המנה לו וכמו הך דפסחים דף פ"ט, ואמר לו הבן [ולכך נקט "אותנו" כגרסת הרמב"ם], דלמה זה הרי עדיין אינו בן חיוב לגמרי, כי הבן רצה שיהא יוכל להביא פסח שני אם יביא ב' שערות. והשיב לו כך, דהנה הארכתי בזה דמוכח מתוספתא פסחים פי' בתרא גבי מצה ופסח דזה המצוה נמשך כל הזמן של אכילת פסח ומצה לא נפסק ובכל רגע ורגע הוא מקיום המצוה וכן מוכח ברמב"ם בזה, ולכך אין מפטירין כדי שישאר הטעם בפיו כל זמן מצות אכילה של הפסח והמצה לר"ע כל הלילה ולראב"ע עד חצות, ונ"מ דכמו דקיי"ל ביבמות דף ע"א דמילת עבדיו וזכריו מעכבים גם בזמן אכילה כן נ"מ אם יביא ב' שערות לאחר זריקה או בלילה קודם אכילה שוב אם לא יהיה בגדר מנין א"א לו לאכול מהפסח ולכך מנה אותו ואכמ"ל.

פסוק יט
כי השבע השביע את בני ישראל.

מכילתא: **השביעם שישביעו לבניהם**.

כתובות דף ק"י [השבעתי אתכם] השבועות, הנה ודאי חל על הציבור, דהוה תואר ומציאות ואין מיתה בציבור, הוריות דף ו', ותמורה דף ט"ו, ומעילה דף ט' ע"ב. ועיין משנ"כ התוס' יומא דף נ' ונ"א, כי זה תואר, ועיין משנ"כ הר"ן בנדרים דף ל"א ומ"ש הריטב"א בנדרים דף מ"ט גבי דברים של אותה העיר, ועיין ב"ב דף קכ"א, ע"ש גבי בנימין. ואף דבמכילתא אמר שם, דגבי יוסף השביע, ואח"כ האבות השביעו לבנים, זה רק קודם שנכנסו ישראל לגדר ציבור וקהל, ועיין נזיר ס"א ע"ב, אבל אח"כ וגם אחר שנכנסו לא"י נעשו ציבור ונעשו מציאות אחת נצחית.

נ"מ בין גדר פרט לגדר ציבור בהתואר, ועיין ברי"ן נדרים דפ"ד, ע"א, דפליג שם עם הריטב"א גבי מודר הנאה מבני העיר אם אסור גם באותן שבאו אחר זה, ר"ל דהתואר ישנו אבל הפרטים אינו והתואר לא נשתנה, וזה ר"ל הך דיומא דף נ' גבי מקופיא, ובהוריות דף ו' גבי מת אחד מן הציבור ע"ש, אף דמה שייך בזה מיתה, דהמציאות לעולם יש וכמבואר שם, ועיין בתו"י יומא דף נ',... והנה עיין במכילתא פרשת בשלח גבי שבועה שהשביע יוסף דאמר שם דאח"כ השביעו בניהם לבניהם וכו', א"כ חזינן דהוה רק בגדר פרטי לא בגדר ציבור תוארי. ועיין בהך דשבועות דף ל"ט גבי שבועת מרע"ה לישראל. ועיין בהך דיבמות דף ע"ט, ובירושלמי פ"ד דקדושין, דמרע"ה גזר רק לאותו הדור. והגדר, בגדר ציבור מציאת תוארי לא חל רק על ישראל לאחר מ"ת דרק כשהן בא"י, ועיין נזיר דף ס"א ע"ב, דגבי ב"נ ליכא גדר קהל, ולכך אף מרע"ה בתקנה שתיקן כיון שלא נכנס לא"י לא היה יכול לגזור לדורות ולכך לא גזר רק לדורו. ועיין בירושלמי פ"ד דקדושין הובא בתוס' ב"ב דף קכ"ב, דאף לימות המשיח יהיו אסורים, ועיין ב"ב דף קכ"א, גבי שבועה בימי פלגש בגבעה אם נשבעו סתם הוי לעולם, ועיין גיטין דף ל"ו, ע"ב גבי פרוזבול.

פסוק כא
ללכת יומם ולילה. מנחות דף צ"ה.

פרק יד

פסוק כ
לפני פי החירות. לפני ולא על, דמה שהקב"ה מצוה הוא לדורות, וזה הוה דין קבוע, דהא אמר במכילתא דפי החירות הוה מרובע, וכל מרובע הוא בידי אדם, כמבואר מעשרות פ"ה, וכ"מ, וא"כ ע"ז אסורה ליהנות, עיין ע"ז דף מ"ה, ע"ב, רק דכאן הראה להם הקב"ה

דבר חדש, דהכל בידי שמים וא"כ אז מותר, אבל לדורות אסור על, רק לפני, ועמ"ש לעיל בזה.

לפני בעל צפון.... וזה הוה ע"ז של בעל וכמבואר במכילתא כאן, דהוה זכר ונקבה, ועיין בירושלמי... דמשה ...., עיין ברש"י סנהדרין דף ק"י, ע"ב גבי קטן מאימתי זוכה לעוה"ב ע"ש בזה וע"ז דף ... חד מציאות, ועמ"ש סנהדרין דף ל"ז ע"ש, וע"ז דף נ"ד ע"ב ע"ש, וזה נזיר ... חנם דזה עריות וזה ... פי החירות.

פסוק כז

וישב הים לפנות בוקר לאיתנו.

מכילתא: **אין איתנו אלא תקפו, שנאמר**: **'איתן מושבך'** (**במדבר כד, כא**), **רבי נתן אומר, איתן לשון קשה, שנאמר**: **'הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל נאום ד' גוי איתן הוא גוי מעולם הוא'** (**ירמיה ה, טו**).

מ"ש רבינו בהל' כלי המקדש פ"א הי"ג, דאף דכ"ש שנפגמו לא מהני בהו תיקון כמבואר בזבחים דף פ"ח, מ"מ אם מתיכים אותה נעשה כמו חדשים ואין קדושתה מסתלקת לעולם. ועיין ב"ק דף צ"ו, ע"ב דהוי פנים חדשות. וזה רק לחומר, אבל לא להצורה. וזה ר"ל הספרי פי נשא פסקא נ"ד, דכלי המקדש אם התיכן ואח"כ חזר ועשאן כלים לא נחסר. ועיין רש"י ב"ק דף צ"ו ע"ב, בד"ה פנים חדשות, ועיין בהך דסוטה דף מ"ג, גבי בונה בית על מכונו כו' ע"ש, ושבת קי"ב, ע"ב, ובמכילתא פי בשלח, גבי ים שלאחר הקריעה ושחזר לאיתנו, ר"ל ליושנו ור"ל דבנס בידי שמים לא נעשה פנים חדשות. והוא הוא הדבר הראשון כי הצורה לעולם קיימת וזה שר"ל בספרי הנ"ל.

אמר ר' יונתן תנאים התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, זה דהתם אם לא זה התנאי יהיה הדבר פנים חדשות, עיין ב"ק דף צ"ו ע"ב ע"ש מ"ש. ושבת קי"ב ע"ש וכ"מ. וא"כ יהיה הים חדש ולא ממעשה בראשית, ועיין בירושלמי פי"א דתרומות, גבי מי הים הגדול וכ"מ בזה גבי תפיסת ידי אדם. אך באמת כל דבר הנעשה ע"י נס הוה בריאה כמו שכתבתי לעיל..., וזה התנאי דזה בריאה לא ... ואכמ"ל בזה. וגם ר"ל כמ"ש דהנה ... בתחלה נקרא עצמים הפרדים עיין לעיל (ח"א) פרק ע"ב וע"ג וחומר בלא צורה וצורה בלא חומר, וזה גדר מחשבה שכתבו התוס' ר"ה דף כ"ז, ואח"כ נצטרפו ונעשה ... מציאות וחומר עם צורה, ואי אפשר כעת זה בלא זה. ותנאי דע"ז דף ג', אם מקבלין וכו', ר"ל ג"כ שיחזיר לנקודות ועצמים פרדים, וזה תוהו ובוהו, וזה שייך לומר שיחזיר, דעל העדר גמור לא נופל כלל לשון זה, ואין לנו שום לשון על זה. וכן כל התנאים זה

ר"ל דזה נברא של מציאות בשביל זה ולכך נקרא הים לאיתנו כמבואר במכילתא, לא בריה חדשה ומ"מ הנס בזה.

פרק טו

פסוק כ

ותקח מרים הנביאה וגו' את התוף בידה וגו' ותען להם מרים וגו'. רק בכלי כי קול באשה כו', ועיין סוטה דף מ"ח, דיותר טוב שהאשה תענה, ולהם קאי אאנשים. וגם אשה אף שחייבת בהלל של פסח, כמ"ש התוס' בסוכה דף ל"ח, מ"מ אם גדר שירה על נס אם מחויבת הארכתי בזה בחיבורי.

פרק טז

פסוק ד

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'. וכאן לא אמר לאכלה כמו לקמן, דכאן קאי גם אמן של ע"ש לשבת ושם הוה קק"ל [קדשים קלים] וחלק הבעלים דשני ימים ושפיר יש בו קנין לתוס' ב"ק דף י"ב, ע"כ, ע"ש בזה.

פסוק ח

בשר לאכל וגו'. עיין יומא דף ע"ה, ועיין בפי' בהעלותך. ועיקר הגדר כי הם רצו בשר כמו של אדה"ר, סנהדרין דף נ"ט, דלא יהיה צריך שחיטה וניקור ושום דבר וכמו דגה, אבל זה הוא מזוהם, דגים פריצי וזהימי עמ"ש ב"ב דף ע"ד ושבת דף ק"ח. וגדר דגה קטנים בנדרים, וקוליס האספנים שיבוטא, כמ"ש הרמב"ם בפה"מ מכשירין פ"ו, ושבת דף קמ"ה ע"ב, ובירושי' תענית פ"ד טעם חזיר. אף שהיתר עיזא דימא מאיס ומזוהם, ברכות דף כ"ה אף דסליק מנהרא... קדושין דף מ"ט, שבת דף קכ"ט, פסחים דף קי"ב, דגבי יומי דניסן שיבוטא קשה לצרעת, היינו בזמן שיהיה אי"ה הגאולה וכן זמן יצ"מ רק חזיר אסור.

פסוק טו

לאכלה. ר"ל רק לאכילה גדר קדשים ומשלחן גבוה וכמבואר קדושין דף נ"ב ע"ש בזה. ועיין תוספתא בכורות פ"ג גבי מעשר שני ומן ע"ש, ובירושלמי פ"א [דמע"ש], והוה כמו ק"ק ולכך יש לאו דאל יותר ממנו כו'.

פסוק יח

ולא העדיף המרבה וגו'. עמ"ש רבינו בספר המורה ח"ג פ"ב ע"ש מ"ש בזה. אך בפשט באמת המן הוה רק גדר נקודות ולא שטח כלל ובלא קו, וא"כ מה שייך בזה צירף. עיין בח"א בהקדמה א' ... אך מה נצרך לאכילה, עיין עירובין פ"ג, ע"ב הוה מצטרף ושוב לא.

פסוק כג

את אשר תאפו אפו וגו' ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר. עיין במכילתא, ותוס' פסחים דף קט"ז וביצה דף ב' ע"ב, דיש פלוגתא אם מן ירד ביו"ט, ואף למ"ד ירד אם יו"ט ע"ש לא ירד ביו"ט, א"כ ביום ה' ירד לשבת וע"ש ירד רק עומר אחד עבור יו"ט, ועיין תוספ' ר"ה פ"ג ע"ש. וא"כ ר"ל כך דעיין פסחים דף ע"א ודף ק"כ גבי בקר בקר שני, והבקר י"ל שני, וזה משכחת דעדף יהיה למשמרת עד בקר שני כמ"ש.

לכם למשמרת וגו'. כמ"ש, דיש בזה קנין, וגם סעודת שבת כיון שיש חובה לא יצא רק מן שלו גדר קנין וצריך הגבהה.

פסוק לג

והנח אותו לפני ד' למשמרת לדרתיכם. דשם אין לינה, עיין זבחים דף [פ"ז ע"א], גבי אין לינה במזבח ע"ש ... דשם ליכא שינוי צורה. ועיין שבועות דף י"א ע"א, גבי קטרת, וכן שם ליכא גדר זמן. ועיקר הגדר דפ"א דתענית, דמפתח של פרנסה לא נמסרו לשליחות, למלאכים ... דשם ליכא מלאכים ... ותוס' מנחות דף ע"ט ע"ש, משא"כ שלחן דזה עשירות שם שייך מלאכים וכהנים, וזה דר"ל כאן דלחם היינו מנחות רק ע"י השגחה של ... ועיין בהך דמנחות דף צ"ט, דהוה ד' כהנים בסידור. ועיין בהך דחולין דף צ"ה ע"ב, דשם ג"כ ד' מלאכים, וסולם ד' חווקין כמבואר ב"ב דף נ"ט, ובירושלמי דשבת ספ"ג וזה עילה ועלול.

פרק יז

פסוק יד

ושים באזני יהושע וגו'. עיין מס' תמורה בגדר דרק בזמן מלך מוטל הדין של מחיית עמלק, עיין סנהדרין דף י"ד ע"ב ופסחים דף ה' ע"א ע"ש בזה.

פסוק טז

ויאמר כי יד על כס יה וגו'. עיין בהך דפסחים דף קי"ז, דהוה פלוגתא אם הוה תיבה אחת ואז הוה חול ואם ב' אז הוה כס חול ע"ש בזה. אך הרמב"ם בס' המורה ח"א, גבי גדר כסא, ס"ל דהיא תיבה אחת וקודש ובלא זה הוה כפירה ע"ש בזה. ועיקר הגדר דהא כפר בהשגחה עליונה למטה מגלגל הירח, וזה מ"ש התוס' קדושין דף ל"ג ע"ב דעל עון של מידות בא עמלק ע"ש. ועמ"ש ה"ה ז"ל בהל' גניבה, גבי מדות. וזה מלחמה לעולם עד דור המשיח, כמבואר במכילתא כאן, דאז יפקחו עיני עוורים ונראה אי"ה שהכל ע"י השגחתו יתעלה. ועמלק כפר בזה. והנה כמו דגבי ישראל ליכא גדר אומה רק כל פרט ופרט הוא שם הכולל ישראל, עמ"ש בסנהדרין דף ל"ט ... ומ"ש ביבמות דף ע"ט וברמב"ם בזה גבי גר מואבי. ולכך כשנתבלבל כל האומות ליכא נ"מ בין עמנים ומאבים

ושאר אומה דבטל מציאות הפרטי. משא"כ בישראל, ולהפך גם בעמלק גם על הפרט יש שם הכולל, לכך גם זכר עמלק, ולכך קרא להם ראשית גוים, ולכך אף אחר בלבול, כמו בהמה הוה מין עמלק, כן הוא לדינא, ואכמ"ל.

פרק יח

פסוק ט

ויחד יתרו. עי' סנהדרין דף צ"ד, ור"ל מכיון דמדינים ג"כ מלים לשיטת הרמב"ם בהל' מלכים, רק דצריך פריעה והטפה ולזה צריך חרב חדה מאד, עי' שבת דף קל"ה וברי"ף שם, וזה לשון חרב חדה דגמ' וא"ש.

פסוק יג

ויהי ממחרת. עי' תוס' ע"ז דף כ"ד ע"ב, ועי' סנהדרין דף ט"ו ע"ב ע"ש, דמוכח להפך דהוה קודם זה.

פסוק כז

וישלח משה את חותנו.

מכילתא, מסכתא דעמלק פ"ב: שלשה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל... מנין, שנאמר: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם.

כל דבר שאפשר שיתבטל ע"י איזה סיבה זה לא מיקרי עצם, ועי' בהך דשבועות דף ט"ז ע"א בתוס' ור"ה דף י"ב ע"ב דנחלה אין לה הפסק, וב"ב דף קכ"ט, ודף קל"ג, דרחמנא לא אפסקי', וירוש' יבמות פ"ח ה"ז, ואתן אותם כו', ועי' במכילתא פ' יתרו, דא"י נתנה על תנא', ובירוש' פ"א דקדושין וב"ב פ"ח, לאחר שקראה אותה מתנה כו'. אך כך דא"י שייכא לישראל מחמת ב' דברים אחד מחמת ירושה ואחד מחמת דשייכא למין ישראל וזה לא יפקע לעולם.

פרק יט

פסוק י

ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וגו'.

מכילתא, מסכתא דבחדש פ"ג: ומה עשה משה בחמישי השכים בבקר ובנה מזבח, שנאמר: וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר, העמיד שתים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים שתים עשרה מצבה על כל שבט ושבט.

קי"ל בהוריות דף ד' גבי העלם דבר דכל שבט ושבט צריך להביא פר בפ"ע או פר ושעיר בע"ז, אם זה דוקא שיביאו כולם או כל א' וא' לעצמו, ועי' בדברי רבינו בהל' שגגות פי"ב הל' א', מוכח שם מלשונו דגבי ע"ז צריך דוקא שיביאו כל השבטים ובשאר דברים כל

שבט בפ"ע, ועי' בספרי פי שלח, מבואר שם דגבי ע"ז כפרת שבט א' מעכבת על כולם ובשאר דברים משמע דלא ... ובזה י"ל כונת המכילתא פרשת יתרו גבי בנין המזבח שבנה קודם מתן תורה אם היו י"ב אבנים או כל מזבח היה מי"ב אבנים, ור"ל דגם דשבט א' הוא קהל בפ"ע מ"מ מעכבים זה את זה. עכ"פ יש חילוק בין ע"ז דמפי הגבורה שמעו כולם הוי אז ישראל בגדר הרכבה מזגיית אף דכל שבט ושבט היה מציאות בפ"ע ומעכבים זא"ז משא"כ בשאר מצות.

פסוק יב

השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו. הנה כאן לא נקט אל מול ההר ושם לא תגע לא כתיב (ונגיעה), וצ"ל כך דיש ב' גדרים, עי' במה דפליגי ב"ש וב"ה בעדיות אם אדם הוא צמות לדבר אחד לא גדר הצטרפות או מחובר ע"י גדר הצטרפות, ועמ"ש בפסחים דף כ"ז ע"ב ודף כ"ד, מ"ש גבי חלב שור הנסקל, ורש"י קדושין דף כ"ד ע"ש. והנה יש מעלה בשניהם דבר שזה כלי יש בו אחורו ותוכו ... ומטה ואויר כלי, עי' זבחים דף כ"ה ודף פ"ח ע"ב ושבועות דף י"ז ופסחים דף מ"ג ... דבר גדר כלי שייך בו אויר, ולא דבר עצם הפשוט, ולהפך עצם הפשוט לא שייך בו אחורו ... דכל מציאות אחת ולכך כאן ליכא אויר ולא תוכו [הלוחות שניות] ליכא נגוע בקצה וזה גופא נשתנה.

ונגע בקצהו, כל הנגע בהר מות יומת.

מכילתא פ"ג: הרי זה עונש. לא תגע בו יד לא בשילה ולא באהל מועד ולא בבית עולמים.

הא דטמא שנגע בקודש לוקה, זה לא מחמת שמטמא, רק זה דין. ועי' מ"ש התוס' יומא דמ"ד ע"א, דעצי משכן לאחר שנתפרקו אסור לטמא ליגע בהן מחמת שנמשחו בשמן המשחה. וזה ר"ל הך דיומא דע"כ ע"א, לא בטלה סכוים, ר"ל המשיחה שלהם. ובאמת כן ר"ל המכילתא פי יתרו, גבי הך דנוגע בקצהו דממעט שם לגי' רבינו ז"ל בה' בימ"ק פ"ג הי"א, גבי נגע בעזרה מאחוריה דפטור, וכן בת"כ תזריע. אך י"ל דרק פטור ממיתה או ממלקות אבל איסור יש. וגם י"ל דבאוהל מועד אסור לכ"ע מחמת דהם נמשחו בשמן המשחה וכמ"ש התוס'.

פסוק יג

אם בהמה אם איש כו'. עי' סנהדרין דף ט"ו ע"ב, דמקיש בהמה לאיש. אך זה נ"מ למ"ד שם דף ט"ז בהמה של כה"ג צריך ע"א, גם בהמה של סיני של משה או של אהרן מותרת במחיצה פנימית.

פסוק יט

משה ידבר והאלהים יעננו בקול.

מכילתא פ"ד: מה ת"ל משה ידבר, אלא מלמד שנתן הקב"ה כח וגבורה במשה והיה הקב"ה מסייעו בקולו, ובנעימה שהיה משה שומע בו היה משמיע את ישראל, לכך נאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול.

מבואר ערכין, קול, יש שירה מה"ת מקרא דמשה ידבר כו' ע"ש. וזה ר"ל הגמרא ברכות דף מ"ה, בקולו של משה, ר"ל דמשה רבינו לוי היה ועליו חיוב שירה, וזה טעמי תורה דעיקר שירה בפה, וכמבואר במכילתא מה שמשה רבינו שומע וכו' משמיע לכל ישראל, ר"ל צריך לשמוע בנעימה, ר"ל עם הטעמים, דהא הוא נצרך לומר שירה, אבל כל ישראל א"צ זה, כמבואר נדרים, דהוה רק מדרבנן פסקי טעמים בנדרים דף ל"ז, וזה בגדר פלפול התורה, וכן נדרים דף ל"ח, דמשה רבנו נתנה לישראל טוב עין, וע"ש בראי"ש, ופסחים דף קי"ח.

פסוק כג

לא יוכל העם לעלות. ר"ל דהא מבואר בע"ז דף ה', דנעקר יצה"ר מלבם, ור"ל כך דכל דבר שאסור א"א להם לעשות כלל ולא יוכלו כלל בגדר טבע לילך לשם. אך מ"מ הקב"ה אמר לו דמ"מ הגבול, דהוא גדר מחיצה יש ב' שמות בו, עי' עירובין דף ע"ו ע"ב, ובירושלמי סוף ב"מ ע"ש. ומ"ש הרמב"ם בהל' מעה"ק גבי חומת ירושלים, ובזה נצרך לרצון. וגם משום דזה תליא אם צריך התראה ... כב"נ דא"צ התראה. וגם נ"מ דמשה לא ידע שהם עתידים לחטא, ועי' תוס' ב"ק פ"ז, דמזמן שאמרו נעשה ונשמע הוה חרש מצופה כסף סיגים דבלבם הוה כו', ולכך ציוה הקב"ה לומר להם, וזה [רד העד] כמו מעשה עגל. ועי' מ"ש רבינו בספר המורה ח"ב, דהכול ... מחמת החומר גדר אשה זונה ע"ש, ומשה הוה סבור דהם ... כמו אדה"ר קודם החטא ודבר שאסור הוה לא אפשר כלל...

פרק כ

פסוק א

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

מכילתא פ"ד: לאמר, שהיו אומרים על הן הן ועל לאו לאו, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר על הן הן ועל לאו הן.

כל דיני התורה חל בין על האדם בין על החפץ בין על הזמן, וזה פלוגתא דר"ע ור"י במכילתא פי יתרו, אם אמרו על הן הן ועל לאו לאו או גם על לאו הן, כן ס"ל לר"ע, ר"ל שהדברים האסורים לא בגדר העדר הרע היא העדר כמ"ש הרמב"ם במורה ובה"מ

בשבועות דף כ"ז, רק זה ג"כ פועל פי מפי עליון לא תצא כו', ור"ע ס"ל כן בכל התורה כולה ואזיל לשיטתו בגדר יוחלט השור, ובגדר אין קדושין גם בחייבי עשה לחד תנא, ובגדר משלימין דיבמות דף נ' וכ"מ אין מספר. ואיסור דרבנן רק על האדם כי אין להם כח לתקן על החפץ, כן ס"ל להרמב"ם ז"ל בה' מכירה ספט"ז.

פסוק ג

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני.

מכילתא פ"ו: לא יהיה לך למה נאמר, לפי שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה, אין לי אלא שלא תעשו, העשוי כבר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יהיה לך.

העושה ע"ז לעצמו כו' לוקה כו'. והנה מה ר"ל עושה, אם ר"ל שאמר שתהא לע"ז וזה גופא הוי גדר עשיה, וישראל אינו חייב עד שיעבוד, עי' סנהדרין דנ"ו ע"ב, ולא הוי כמו קיבל דחייב מיד, די"ל דכאן מיירי שאמר שיעבדה וכ"ז שלא עבדה פטור מסקילה, וכמו דאמרינן בדס"א איני מקבל עלי כו'. ובאמת בתו"כ פ' קדושים, יליף מקרא דאלוהי מסכה, ורבינו יליף לה מקרא אחרינא, ושם פליגי תנאי, דחד אמר, דיש בזה ג' חיובים על העשיה ועל הגרם שנעשה ועל המציאות שיש לו, ואידך סבירא ליה דרק משום העשיה ומשום הגרם שנעשה והגרם אינו חייב רק אם נעשה בעבורו, וקיום הדבר ס"ל דלא הוה רק עשה דאבד תאבדון, ועי' במכילתא פרשת יתרו פרשה ו', דמבואר שם, דעל הקיום עובר בלאו דלא יהיה לך. אך נ"מ למה דאמר שם שלא יקיים, ור"ל בשכבר נעבדו, דחל עליה שם ע"ז ואז עובר בלאו אם מקיימה, מה שאין כן כאן דעדיין אין עליה שם ע"ז כלל. ובפרט לדידן דקיי"ל כר' עקיבא, דע"ז של ישראל אינה אסורה עד שתעבד כמבואר בע"ז דף נ"ב, ולכך רבינו מביא פסוק אחר, דלא תעשה לך, דעדיין אין עליה שם אלוה. ועיין רש"י ע"ז ד"ט ע"ב, דס"ל דאם ישראל עשה ע"ז למכור לעכו"ם הוה כמו ע"ז של ישראל ואינה אסורה רק לכשתעבד, לדידן, ואם עשו בשביל עכו"ם מיקרי ע"ז של עכו"ם. ועי' בתוספתא ע"ז, דאם גוי עשה ע"ז בשביל ישראל אינו יכול לבטל. ולקמן בפי"ז, ולכך כאן גבי העושה עכו"ם כו', עשאו לגוי לוקה משום לאו דואלהי, דכיון דעשאו משום גוי אסורה מיד וחל עליה שם זה. עכ"פ בע"ז שכבר נעבדה אז יש לאו על ישראל לקיימה ממילא וכגון שירשה מאביו ממילא ובאם קנה אותה בקנין הוי בגדר לאו דלא תעשו, אבל בע"ז שלא נעבדה אז רק הני ב' לאוין דחשיב רבינו כאן.

פסוק ח

זכור את יום השבת לקדשו.

מכילתא פ"ז: זכור ושמור, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש. משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו.

יש שני בין השמשות, יש בה"ש עצם הנקודה וזה הוי דבר משותף לא בגדר הרכבה שכוניות רק מזגיות ומ"מ יש בו שני הגדרים יום ולילה לא בגדר ספק רק מציאות. ועי' בירושלמי שבת פי"ט, דאמר ג"כ כן רק משום דא"א לכוין, ובירושלמי ברכות פ"א, אמר ג"כ כך דאי אתי אליהו כו'... וכן בהך אם הוי בין שבת ויוהכ"פ, מ"מ הוי ספק שמא חצי עשה בשבת וחצי ביוהכ"פ וא"כ פטור, ... ועכ"פ כך דכמו דמבואר בעירובין דף ע"ו ע"ב, גבי מחיצה אויר שתי רשויות שולטות בו ע"ש ... וה"נ גבי בה"ש. אך זה רק בזמן שאנו יודעים הזמן הזה אבל בסתם הוי אצלינו ספק אם ביום או בלילה. ובזה כך דגבי שבת ויו"ט אמרה לנו התורה בה"ש זה יש לו גדר בין בערב בין במוצאי שייך לשבת רק בגדר איסור לא חיוב, וכן הדין הך דמבואר בהוריות דף ד', גבי זרק בה"ש כו' דנתכפר לו, ואף דזה הזמן יש עליו גדר שני הזמנים לילה ויום לא מחמת ספק מציאות ולא מחמת ספק למי שייך רק שיש עליו גדר שני הגדרים עליו, וכמו גבי בריה בכוי וכן באנדרוגינוס ועי' ביבמות דף פ"א ופ"ב, וביומא דף ע"ד, ותוס' חולין דף כ"ג ... עכ"פ כך גבי שבת זה הוי זמן בפ"ע והתורה אמרה דיש עליו שני הגדרים וזה הוי מציאות תמידי ושייך בו גדר התורה דא"א לשבת ויו"ט בלא בה"ש ... ועי' במכילתא, דאמר שם דשבת הוה כזאב הטורף מכאן ומכאן, ר"ל דהבריה שיש בהזמן שייך לשבת, ורק היכי דיש שבת ויוהכ"פ וא"כ א"א לומר דשייך לשניהם בגדר ודאי אז הוה ספק ושייך אז אשם תלוי וכמבואר בכריתות דף י"ט, וברמב"ם בה' שגגות בזה. ועי' בתוספתא שבת בזה ואכמ"ל. והמכילתא בפי יתרו יליף זה מזכור ושמור זה מלפניו וזה מלאחריו ע"ש בזה. אבל יוהכ"פ יש שם תוספות מלבד גדר הזמן וזה הוי מ"ע פרטית וצריך לקבל עליו זה מה"ת....

פסוק י

ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה וגו'.

מכילתא שם: אין לי אלא עונש ואזהרה על מלאכת היום, עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מנין, תלמוד לומר: מחלליה מות יומת.

יש נ"מ בין שבת ליה"כ בגדר הזמן, דשבת הוה הזמן דבר מצטרף וכל רגע ורגע זמן פרטי וזה נקרא הרכבה שכינית, ומרבין במכילתא מחללה כל רגע ורגע. ונ"מ קטן שהגדיל בסוף שבת רגע אחת הביא בי' שערות, חייב מיתה על רגע, וכ"ה ביבמות דף ל"ג ודף ל"ד וכ"מ. אבל יה"כ הוא הזמן עצם ואין מתחלק כלל ונקודה אחת כל היום, ואם קטן נתגדל באמצע יוה"כ א"צ מה"ת להתענות, דעצם אין מתחלק וגדר הרכבה מזגית, ולכך יש כרת פרטי על הלילה והיום. עי' יומא דפ"א ע"ש בת"י, [ועי' כריתות י"ד]. ובאמת

נעלם מהם דברי המכילתא פ' יתרו ותשא, רק גמרא דילן לא הביאו זה, רק דגבי שבת כל רגע ורגע מציאות בפ"ע א"צ קרא, אבל ביה"כ דהוה נקודה בלא חלוקה צריך לחלק בין לילה ליום. ועי' ב"מ דף קי"א, גבי שכיר שעות, וכ"מ בש"ס גבי לילה מחוסר זמן, ובירושלמי יבמות פ"ח גבי ליל ח' בקטן במילה, וספ"א דר"ה גבי מכשירין אם דוחה בלילה בשבת, ורש"י סוכה דף י"ג ע"א גבי דיחוי בהדס בלילה וכ"מ ואכמ"ל.

פסוק כ

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם.

מכילתא פ"י: לא תעשו לכם, שלא תאמר הואיל ונתנה תורה רשות לעשות בבית המקדש הריני עושה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, תלמוד לומר: לא תעשו לכם.

במחלוקת דהרמב"ם ותוס' ע"ז דף מ"ג בשם כתבו רק משום דלא הוה פרצוף שלם, ובתוס' יומא לא קאי אפרצוף אדם. ובאמת מלשון הרמב"ם ז"ל בהי"א דחשיב שם צורת מלאכים ושם אף בצבע נראה דאסור ומה זה. וע"ש בתוס' דמ"ג ע"א, דאין להם צורת אדם מחמת הך דחגיגה דאין להם עורף. ומ"ש התוס' גבי ד' פנים בע"ז ובר"ה וביומא ומ"ש בהך דכרובים, וכן ב"ב דצ"ט, וסוכה דף ה' ע"ב, אפי זוטרי, וחגיגה. וגבי כרובים של ארון מבואר במכילתא דאסור לעשות בבהכ"נ, לא כתוס', מטעם אחר, גדר לאו דעשיית ע"ז. והרמב"ם ז"ל בה' ע"ז שם גבי ישראל בעשה ע"ז נקט לאו דלא תעשה וגבי עשאה לנכרי נקט לאו דע"ז, ובת"כ פ' קדושים מבואר להפך.

פסוק כא

מזבח אדמה תעשה לי וגו'.

מכילתא פי"א: מזבח אדמה תעשה לי, מזבח מיוחד לי, שלא תבנהו מתחלה לשום אחר.

מזבח צריך לבא מתחילה לשם כמבואר במכילתא פ' יתרו, ולא כמו כל בנין דבונין בחול ואח"כ מקדישים במעילה וכ"מ, אבל זה מתחילה לשם, ולכך יש בה הך לאו דלא תבנה, עמ"ש התוס' סוכה דף מ"ט ע"א, וזה ר"ל הך דאמרינן ביבמות דף ז' ע"ב לא ממקדש כו', ר"ל דזה רק הבשר לא עצם, דהרי בונין בחול, משא"כ מזבח. וזה ר"ל מה דאמר בסוכה דף מ"ה, יופי לך מזבח כו', דאינו מובן כלל, ור"ל דמתחילה נבנה לשם כמו דאמר במכילתא.

פסוק כב

ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית וגו'.

מכילתא שם: לא תבנה אתהן גזית ... רבי נתן אומר הרי שבנה שתי אבנים גזוזות שהניף עליהם ברזל שומע אני יהא המזבח כולו פסול, ת"ל: לא תבנה אתהן גזית, הן

פסולות ולא המזבח כולו פסול.

אבן שנפגם דמשמע שם מדברי רבינו דרק אם נפגם לאחר בנין אז שאר המזבח כשר. אך ע' במכילתא פ' יתרו, דמבואר שם ר' נתן אומר, דגם אם בנה בתחילה במזבח אבנים שהניף עליהם ברזל שאר המזבח כשר, אף דבשעת הבנין עבר בלאו. וע' בהך דכתובות דף י' ע"ב מכפר. ובספרי פ' נשא פיסקא מ"ד מבואר שם דכ"ז שלא נתקדש כולה לא נתקדשה כלל. וצריך לחלק בין מזבח של משכן דהוה כ"ש (- כלי שרת) כמ"ש בכ"מ ובין מזבח אבנים דמקדשי. ועי' בתמורה דף כ' ע"ב אין מכפרין בדבר הבא בעבירה.

פרק כא

פסוק ו

ורצע אדוניו את אזנו במרצע.

מכילתא פ"ב: לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו אבל כאן הוא ולא שלוחו.

הנה גבי שלד"ע ר"ל ג"כ דבר דא"צ כלל שליחות דהאחר יכול לעשות זה (ולא) [בלא] שליחות רק דנימא דיהיה לזה גדר שליח [לעבור] א"א, אך דבר דאין החיוב הפועל רק פעולה בזה י"ל דיש שלד"ע כמו מעילה וטביחה ומכירה, ושליחות יד וכן בהריגה כיון דגם גרם חייב ... וכן גבי ורצע משום דשם צריך פועל עצם, דהרי סם לא מהני וזה ג"כ עשה פעולה שירצע, וע"כ לא פעולת הרציעה רק שהוא ירצע מתחילה ועד סוף, ולזה לא שייך שליח.

פסוק ח

אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה.

מכילתא פ"ג: לא ייעד לשנים כאחת.

כתבתי גדר אחר זה גדר הפוסקים בהך דיבמות דף ס"ח ע"א דבמ"כ לא ראו הגמרא בקידושין ולא לשון הרמב"ם ז"ל שכתב ונמצא אין לה אלא חצי איש, חזינין דזה הוה גדר קנין הגוף בחצי מציאות ורק חצי, ועיין בהך בעיא בערכין דף ח' ע"א גבי שני ערכי עלי בב"א והוה לו בזה בעיא, ועיין בהך דכתובות דק"ג ע"א חדא כריסא כו' ע"ש בזה ומאוד יש להאריך בזה, ועיין במכילתא פ' משפטים דצריך מיעוט גבי שלא ליעד לשנים, ומה זה, וגבי מכירה שלא ימכרנה לשנים, וע"כ בגדר קה"ג, במה שנוגע לגבי ממון שייך זה.

פסוק י

אם אחרת יקח לו.

מכילתא שם: מכאן אמרו חייב אדם להשיא את בנו קטן.

ובאמת בהך דכתובות דף צ' ע"א גבי קטן שהשיאו אביו אשה, עי' בדברי רבינו בהל'

אישות פי"א דלא כתב שהשיאו אביו ע"ש משי"כ דבאמת למה כתובתה מאתים מ"ש מחרשית שנתפקחה, ובאמת במכילתא פ' משפטים יליף מקרא דגם קטן מצוה על אביו להשיאו אשה, והנה בירושלמי בכתובות שם פריך ניחא קטן מקדש קטן מגרש, ר"ל כך, דס"ל לירושלמי דזה אתי כמ"ד בירוש' פ"א דקדושין דמיעדה לבנו קטן, וא"כ לא הוי קדושין גמורים ... אך אנן קיי"ל דיעוד ארוסין עושה, ולכך נקט דהנשואין היו ע"י האב ולכך כתובתה קיימת דבכה"ג גם ארוסה יש לה כתובה, ובאמת מדברי המכילתא נ' ג"כ כך, והך דאם אחרת יקח לו ר"ל דאחר היעוד שמיעדה לבנו קטן הגדיל הקטן ולקח לו אשה אחרת ואח"כ נשא זו וקמ"ל דכיון דארוסין של זו קדמו אף דנשואין היו מאוחרים לגבי השניה מ"מ היא קודמת, וכה"ג מבואר בירוש' רפ"י דכתובות.

וכן ... אם אשה שקנתה אמה העבריה אי יכולה לייעד לבנה. ועי' במכילתא פ' משפטים דמשמע שם ... דגדר יעוד לבנו הוא מחמת דאב חייב להשיאו אשה, ולכך מבואר בירוש' פ"א דקדושין דבבן בנו ליכא יעוד, וא"כ באשה ג"כ לא שייך זה.

ובאמת הארכתי בזה דהיכא שהגיע לשני גדלות וגם יש בו שערות רק פחות מכשיעור, אז לאחר שהביא הפעולה שנעשה הוי גדול למפרע, וזה ר"ל רבינו ז"ל בהל' אישות פי"א ה"ו אין משיאין את הקטן עד שבודקין אותו ויודעין שהביא סימנים, והוא תמוה דא"כ לא הוי קטן, עי' ב"ב דף קנ"ו, וכתובות דף צ' ע"א, אך ר"ל כך דלא נגמרו עדיין אצלו הסימנים, ועי' שבת דף פ' ע"ב הגיע לפרק' ... ופירקן היינו השערות, וכן ר"ל הך דקידושין דף י"ט ובמחלוקת בירוש' שם גבי יעוד אם דוקא לגדול או אף לקטן, ובמכילתא מבואר בפ' משפטים דאף לקטן, ור"ל כה"ג דוקא ... ואז גבי איש כה"ג אף דבזמן הקידושין לא נגמר עדיין מכ"מ אח"כ הוי קדושין למפרע.

פסוק יא

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף.

מכילתא שם: ואם שלש אלה לא יעשה לה, ייעד לך או לבנך או פדה ... ויצאה חנם ... חנם מהכסף ולא חנם מהגט.

באמת גבי יעוד לשיטת הירושלמי בקדושין, דס"ל ליעדה בדברים, ועיין רש"י קדושין דף י"ב ע"א דאומר לה הרי את מיועדת, וכ"כ הרשב"ם ב"ב דף ק"ח ע"ב, וזה לא מצינו כלל בגמרא, עיין דף י"ט ע"ב, ובירושלמי בזה, ועיין במכילתא לחד שיטה דכיון דהתורה זכתה לאדון שיכול ליעדה אף שעדיין לא יעדה מ"מ יש לה שאר כסות ועונה גם קודם יעוד, ואם לא יעדה צריכה שטר בגדר שיחרור ומועיל גם לזכות שלו בה, וכתובה אין לה, וזה ר"ל אין כסף. וזה ר"ל הרמב"ם ז"ל בהל' מלכים, גבי פילגש דהדיוט דליכא גבי'

רק גדר אמה העבריה ביעוד ע"ש. ור"ל כמ"ש דאל"כ תמוה, הא היעוד הוה לכל הפחות ארוסה גמורה כמבואר בקדושין דף י"ח ע"ב, וברמב"ם בהל' עבדים. וה"ה בפילגש כן, אשת איש אינה, אך מ"מ צריכה גט להקנין שיש לו בה מחמת העשה ודבק, ועיין ברש"י קדושין דף ט' ע"ב, גבי דעת מקנה, דיש בהגט שני גדרים פוטרה ממנו ומתירה לאחרים וע"ש בזה, אבל חשש ממזרות ליכא בה ... אף דלשיטת המכילתא יש בה שאר כסות. קידושי ייעוד כיון שהתורה חידשה לנו שיכול לייעדה במעשה ידיה ובגירעונה אם יש בהם שוה פרוטה לפי החשבון, עיין רש"י ד"ה בקידושין, ובירושלמי שם, כבר חל ע"ז שם קדושין רק היא עדיין אינה מתקדשת ולכך מהני דאף אם אח"כ מת האב, דזה ר"ל הכתוב לשיטת המכילתא, דיצאה חנם אין כסף, ור"ל לאחר ייעוד לו ואינו נותן לה החיובים אז צריך לגרשה בגט כדין, רק דנ"מ, דהנה מבואר בקידושין דף ט"ז ע"ב, דיוצא בגירעון כסף אין לו הענקה, דאין שילוחה מעמך ע"ש לדידן, ובלשון רבנו בהל' עבדים, דאין עליו שם חפשי. והנה נ"מ גבי ייעוד אי נימא כרי יוסי ברי" דמייעדה במעשה ידיה וגם בע"כ כשיטת התוס', ושוב ע"ז יוצאה לחירות, וא"כ נימא שצריך להעניק אותה. אך מ"מ אין עליה שם חפשי ואין עליה שם ששילחה מעמך. אך אם מגרשה נימא שיהא צריך ליתן לה הענקה. וזה ר"ל אין כסף שא"צ להעניקה. וכן למ"ד כתובה דאורייתא אך ארוסה אין לה כתובה קמ"ל קרא דייעוד אירוסין עושה ואין לה כתובה.

פסוק יד

מעם מזבחי תקחנו למות.

מכילתא פ"ד: מעם מזבחי תקחנו למות, למות ... ולא ללקות ולא לגלות.

עיין יומא דף פ"ה ובדברי רבנו בהל' רוצח פ"ה הי"ב, ובמכילתא פרשת משפטים מבואר דגבי שוגג וגלות המזבח קולט ע"ש. ונ"מ בין מזיד לשוגג היכא דעדיין לא התחיל העבודה, דבמזיד לוקחים אותו אבל לא בשוגג. וכן היכא דכבר נגמר דינו אז המזבח לא הוה קליטה, רק באמצע העבודה דאז יש חיוב מיתה על הכהן המפסיק, כמ"ש רבנו בהל' ביאת מקדש, גם לאחר גמר דין כן, ועיין מכות דף ז' ע"א, דגם אם ברח מחו"ל לא"י גם כן סותרין דינו, וא"כ י"ל דגם במזבח ועבודה בידו כן, והוה כמו קודם גמר דין.

פסוק יח

וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף.

מכילתא פ"ו: ר' נתן אומר הקיש אבן לאגרוף ואגרוף לאבן מה אבן שיש בו כדי להמית אף אגרוף שיש בו כדי להמית ומה אגרוף בידוע אף אבן בידוע הא אם נתערבה באבנים אחרות פטור.

כבר כתבתי בזה גבי הך דסנהדרין דף ע"ח ע"ב, גבי אמדוהו לחיים ומת פטור שיצא

מב"ד זכאי, ע"ש רש"י ותוס', דזה רק באבן או באגרוף, דשם כתיב יד, וצריך ע"ז אומד ב"ד לא גדר טבעיות עפ"י רופאים, עיין ב"ק דף צ' ע"ב, בהך פלוגתא דשמעון התימני ור' עקיבא, אם אגרוף מיוחד לעדה או לעדים, וכן הך דסנהדרין דף ע"ו ע"ב, במה דאמר שם מפני מה לא נאמר יד בברזל, ור"ל כך דיש ג' מיני אמידות, אחד באדם הנהרג אם בזמן שהרגו היה שלם או טרפה, עיין בדברי רבנו בהל' רוצח פ"ב ה"ח, דרק אם יאמרו הרופאים שהמכה שהיה בהנהרג מקודם אין לה תעלה ע"ש לא בדבר שעפ"י הל"מ הוי טרפה, כמש"כ רבינו בהל' שחיטה פ"י הי"ב וי"ג ע"ש, רק כאן תליא בטבעיות ובאומד הרופאים ... עכ"פ ס"ל לרבנו בהל' רוצח, דהאומד בהנהרג אם היה בן קימא אין זה גדר דין רק גדר טבעיות וזה שייך לרופאים, וכן הדין גבי ברזל, כיון דהתורה לא אמרה בו דצריך שיעור שוב האומד שלו ג"כ רק בגדר טבע לא דין, ולכך כה"ג אם הכוהו בברזל ואמדוהו לחיים ומת ודאי הוי אומד של טעות, רק באבן או באגרוף, דשם אמרה התורה דצריך שעור, אז אם אמדוהו לחיים ומת פטור, דזה כמו טעות דין. ועיין במ"ש רבנו בפ"ג מהל' רוצח ה"א עד ה"ט, דמדמה שם גבי דוחף מראש הגג לגדר בור דגבי בהמה עשרה טפחים. וכבר כתבתי במ"א דשעור בור עשרה זה ג"כ שעור התורה ואין נ"מ בין גדולה לקטנה ועוף קטן, אבל לגבי נזקין של בהמה אז אזלינן אחר הפרט, ולכך כתב רבנו בהל' נזקי ממון פי"ב הט"ו, דגם בכ"ש חייב, ולא ר"ל כל שהו ממש רק לפי ערך הניזק, ועיין בירושלמי ב"ק פ"א, ובתוספתא ב"ק פ"ו, כמילאו של נופל וזה קאי אניזקא, ועיין ב"ק דצ"א, דיש אומד לנזקין אך לפי שיעור הניזק. וכ"כ בזה. ובאמת זה מחלוקת מה שמבואר בתוספתא דסנהדרין פי"ב, גבי אם נתערב האבן באחרות דאמר שם דמשערין בקלין שבהם, ובמכילתא פ' משפטים פ"ו מבואר דפטור, וע"כ דפליגי אם האומד הוא על עצם המזיק או על מה שניזק על ידו, ועיין בדברי רבנו בהל' חובל ומזיק פ"א הי"ח, דצריך להביא החפץ שהזיק לב"ד, לא כמו גבי רוצח, חזינן דגבי חובל נצרך לב"ד לראות את הדבר שחבל בו, ואף דא"כ איך כתוב שם דאם אבד החפץ ישבע הנחבל כו', ומה שייך בזה שבועה, כיון דהב"ד לא אמדו את הדבר, וע"ש בהשגות, ובפ"ה ה"ו בשיטת רבנו דחובל בלא עדים פטור מהתורה מנזק, משום דמבואר בספרי פ' תצא, דכל מקום שנאמר ונמצא צריך עדיים, עיין בירושלמי סוטה פ"א, וסוטה פ"ט, גבי עגלה ערופה ולא מהני ידיעה בלא ראיה ... עכ"פ גבי רוצח החיוב הוא בשביל הפעולה שנפעל ולכן [כל] זמן שנפטר בספק לא הוי זה פסק דין רק מחמת שאין יודעין, כמו בנתערב ולכך אוסרין אותו אבל בשאר חייבי מיתה בנתערב פוטרין אותו לגמרי והוי כמו יצא לזכות. וכן באומד גבי רוצח בברזל הוי רק אומד בירור, ואם טעה באומד חוזר, אבל באבן או

באגרוף הוי אומד דין ואם אמדוהו לחיים ומת פטור, כמבואר בסנהדרין ד' ע"ח. ומ"מ אם נתערב באבנים אחרות ס"ל להתוספתא דאומדין את הקלה, כמ"ש בזה. ועיין ב"ק דף צ"א ע"א, גבי אמדוהו והבריא או אמדוהו והיה מתנונה דנותנין לו כהאומד, חזינן דהאומד של חבלה הוי דין לא בירור, ועיין מכות ד' כ"ב ע"ב, במה דאמר שם גבי מלקות דאמדוהו ליומא, ע"ש ברש"י, דזה הוי כמו אומד טעות, וגבי חבלה לא אמרינן כן אלא אמרינן משמים רחמי עליה ולא הוי אומד טעות. עכ"פ חזינן דאומד של חבלה הוי רק דין ושם מצמצם פטור ולכך רק ע"י ב"ד ואם טעו אמרינן משמיא רחימא עליה.

פסוק יט

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה.

מכילתא שם: ונקה המכה שומע אני יתן ערבים ויטייל בשוק ת"ל אם יקום והתהלך בחוץ מגיד שחובשין אותו עד שמתרפא.

באמת כל הדברים שבתורה. כמו בחבישה גבי רוצח קודם שמת הנהרג, בסנהדרין דף ע"ח ודף פ' וכתובות דף ל"ג, אם הטעם כדי שלא יברח או כך הוא הדין דצריך לחבשו. ובאמת הנה במכילתא פ' משפטים פ"ו ממעט שם מקרא גבי חבישה דלא מהני ערבות, וזה אינו מובן, ועיין בדברי רבנו בהל' מלוה פכ"ה הי"ד גבי ערב לגוף אם שייך, ע"ש בהשגות ודברי ההי"מ אש שייך שיעבוד בגוף בלבד, ועיין תוס' כתובות דף ס"ג ע"א, ובירושלמי נדרים פ' ר' אליעזר פ"ט, מגופי גבאי ע"ש, ועיין בתוספתא ב"ק פ"ט גבי עבד שחבל בעצמו דצריך לשלם לרבו כשיוצא לחירות. ואפשר דגמרא דילן ב"ק דף צ' במה דאמר שם החובל בעצמו כו' פטור, ע"ש בתוס' דף צ"א, אך נ"מ אם עבד חבל בעצמו.

פסוק כ

וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם.

מכילתא פ"ז: אמר רבי יצחק שומע אני עבד של שני שותפין ועבד שחציו בן חורין במשמע, תלמוד לומר עבדו ואמתו, מה עבדו שכלו שלו, אף אמה שכולה שלו, יצא עבד של שני שותפין ועבד שחציו בן חורין שאין כולו שלו ... ומה ת"ל בשבט אלא מופנה להקיש לדון גזרה שוה נאמר כאן בשבט ונאמר להלן בשבט (ויקרא כז, לב) מה להלן להוציא הלקוח של שני שותפים אף כאן להוציא הלקוח של שני שותפים.

עיין בדברי רבינו בהל' בכורות פ"ו ה"י, דס"ל שם דגבי מעשר בהמה הוה אחים ושותפים שוים ואף שאח"כ נשתתפו לא אמרינן דחזרו כבתחילה רק דהוה לקוח ... אך באמת מה דס"ל לרבינו שם, דשותפים ג"כ חייבים במעשר בהמה, זה רק כשיש בכל אחד שיעור, אבל אם לא נולדו רק חמשה לזה וחמשה לזה, נראה דאז יש חילוק בין אחים לשותפים, אף לשיטת רבינו. ובזה א"ש ג"כ מה דמבואר במכילתא פרשת

משפטים פ"ז, דיליף שם ג"ש בשבט, גבי עבדים, דעבד של ב' שותפים אינו בדין יום או יומים, כמו במעשר בהמה, ודלא כהתוס' ב"ק דף צ' ע"א ע"ש. וא"כ יקשה מזה לשיטת רבינו כאן, אך למש"כ דגבי שותפים בעי שיעור לכל או"א ולכך אינו נוהג גבי עבד, וא"כ לפי"ז גבי אחים שנפל להם עבד בירושה שפיר נוהג בהם הך דין דיום או יומים. ועיין ב"ב דף קל"ז ע"ב, גבי אתרוג. אך שם נקט שקנו מתפוסת הבית ולא שירשו, ודלא כהרשב"ם שם. ועיין מ"ש רבינו בהלי' ביכורים פ"י הי"ג, גבי ראשית הגז, דהא דהשותפים חייבים הוא רק כשיש לכל אחד כשיעור, ופסק כר"א, רק דס"ל דר"א לא פליג רק אם אין בכל אחד כשיעור גיזה. ואף דא"כ מה מדמה בחולין דף קל"ה ע"ב זה לתרומה, הא תרומה לא בעי שיעור וכ"ע מודו בה, ועיין ברי"ש כלאים פ"א מ"ט מ"ש שם בשם רב האי גאון, דגם גבי מעשר שייך צירוף, ותמה עליו שם. אך י"ל דר"ל לענין קבע וכעין הך דב"מ דף פ"ט ע"ב, גבי ספיתה.

מבואר בחולין דכ"ח ע"ב, דהיכא דצריך שיהא גם הנשאר לשם זה א"א דתרי רובי בחד מאנא ליכא, וזה ר"ל הגמרא דגיטין דמ"ג ע"א, דלכך משלם רק חצי קנס לרבו, ואף דהא מכ"מ הרג כל העבדות שלו, מכ"מ כיון דיש עליו גדר לומר שמשלם חצי כופר, א"א לומר שיהיה באדם אחד ב' מציאות שלימים, זהו כונת הגמרא שם. וכן יהיה נ"מ גבי פטר חמור אם לאחד שה של שותפות, אם יכול לפדות פט"ח בחלקו, דהרי גם השותף האחר יהיה יכול ג"כ לפדות בחלקו וזה א"א, ועיין בהך דב"ק ד"צ ע"א, גבי עבד של ב' שותפין דאין יוצא בשן ועין וכן דין דיום או יומים, וע"ש בתוס' ד"ה איש, אך באמת במכילתא פ' משפטים פ' ז' מבואר להדיא דהוה כמעשר בהמה וה"נ גבי יום או יומים.

ומת תחת ידו נקם ינקם.

מכילתא שם: ומת תחת ידו, שתהא מכתו ומיתתו ברשותו הא אם הכהו ומכרו לאחר ומת הרי זה פטור.

עיין בתוספתא ב"ק פ"ט, המכה את עבדו ומכרו לאחר ומת פטור שנאמר כוי [והכהו ומת תחת ידו] עד שתהא הכאה ומיתה ברשותו, ובמכילתא פ' משפטים פ' ז' ע"ש ומה ר"ל אם מת אף תוך יום או יומים, ומ"מ כיון שלא מת ת"י פטור, ואיך שייך בזה גדר מכירה, עיין גיטין דמ"ג, וגם על כרחך מירי שהיה ע"ז עדים והתראה, ועל כרחך צריך לזה אמידה בב"ד, א"כ בלא זה יהיה גדר יציאה לחרות, דלא גרע משן ועין, ועיין בירושלמי בב"ק פ"ד ה"ו, גבי אם יש נזקין בכולו ... ועיין בהך דמכות ד"ה ע"ב, גבי מכה אביו, דהיכא דהרגו לאביו מ"מ יש עליו חיוב של חבורה ... אך י"ל דהתוספתא

ר"ל כהך דב"ק ד"צ גבי מוכר עבדו ופסק עמו ע"מ שישמשו ל' יום והכהו ביום אחרון כשכלה זמן השימוש.

פסוק כו

וכי יכה איש את עין עבדו וגו' ואם שן עבדו וגו' יפיל לחפשי ישלחנו.

עיין תוס' ב"ק דצ"א ע"א מש"כ שם בשם התוספתא, דבעי שיעשה מעשה בהעבד, ובתוספתא ב"ק פ"ט ממעט שם דאם האדון אמר לאחר לעשות להעבד אינו יוצא לחירות, ומאי קמ"ל, אך זה תליא אם הקנס שיוצא לחירות הוא תשלום להעבד או קנס לאדון, וזה תליא בהך דרשב"ג ורבנן, קדושין כ"ד ע"ב, היכי דנתכווין לרפואה, ובחבל בו דהוי ברשות וגדר איסור לא שייך ע"ז, עיין בסנהדרין דפ"ד ע"ב, מכה אדם לרפואה פטור, ובמכילתא פ' משפטים דפטור מגלות גבי רופא, דהוי כבשליח ביי"ד וזה ר"ל הגמרא בב"ק דפ"ה התורה נתנה רשות לרופא ... ובתוספתא ב"ק פ"ט, דרק אם ריפא ברשות ביי"ד אז פטור אם הזיק וע"ש בפ"ו דמ"מ דינו מסור לשמים, ורש"י סנהדרין דפ"ז ע"ב, מוכח דהיכי דהלקה אותו מלקות ואח"כ נתברר שלא היה צריך להלקותו עפ"י דין צריך ליתן לו ה' דברים עי"ש. עכ"פ אי נימא דזה בגדר תשלום להעבד אז אף ברשות יצא לחירות ואי נימא דזה רק קנס להאדון אז ברשות לא יצא לחירות, ועיין רש"י גיטין דף כ"א ע"ב.

מה דעבד יוצא לחירות בראשי איברים אי משום מחמת הפועל כמ"ש רש"י גיטין דכ"א ע"ב ד"ה לא, אי משום הפעולה הנעשה בהעבד. ובאמת הרי מבואר בתוספתא ב"ק פ"ו ופ"ט ובמכילתא פ' משפטים, דרופא שריפא ברשות ב"ד והזיק פטור, כמו שליח ב"ד דב"ק דכ"ח ודל"ב, ומכות ד"ח ... עכ"פ מבואר דרופא הוה כמו שליח ב"ד ופטור וגם מותר כשצריך לזה, ומ"מ מבואר בקידושין דכ"ד ע"ב ודברי רבינו בהל' עבדים פ"ה הי"ג, דעבד יוצא לחירות אם האדון רופא והיה צריך ליטול את העין ונטלה האדון דיוצא לחירות. ונראה דרק בעין משום דשם גם בעינו סמוי' וחטטה יוצא, חזינן דלא לבד שבוטל ממלאכתו, לא כמו גבי שן דשם רק מחמת המלאכה, ובזה א"ש מה שהקשו התוס' בכורות דל"ז ע"א.

באמת נ"ל דהא דמבואר בב"ק דף פ"ז דהחובל בעבד כנעני שלו פטור מכולם, נ"ל דר"ל אם עשה בו מום שעי"ז יצא לחירות, ועיין תוס' שם, ... אך כיון דעי"ז יצא לחירות זה הוי תשלום גם במקום הרפואה. ובאמת זה תליא דהקנס דקנסינן ליה להוציאו לחירות הוא תשלום לעבד או קנס לרבו, ועיין רש"י גיטין דף כ"א ע"ב דבשביל איסור החבלה עי"ז יוצא לחירות. וגם נ"מ אם אין בחבלה שוה פרוטה דלוקה אם ג"כ יוצא לחירות,

אי זה הוי בגדר לוקה ומשלם. ובאמת רבינו ז"ל בהל' חובל ומזיק פ"ה ה"ג כתב הכה עבד חבירו, משמע דרק דחבירו, ועיין הל' רוצח פ"ב הי"ב, שעבדו יש לו רשות להכותו, שם בהל' י"ד כתב דרק בשבט, אז אם חי מעל"ע פטור, ועיין בתוספתא ב"ק פ"ז, דנקט שם דאם חבל בעבד כנעני שלו יותר מהראוי חייב, ור"ל מלקות, או דר"ל כמש"כ רבינו ואף לאחר מעל"ע אם מת חייב ... וגם נ"מ אם חבל בע"כ שלו בשבת אם יוצא לחירות, אי שייך בזה קים ליה בדרבה מניה. ובזה יש ליישב אם נימא כמ"ד בירושלמי דב"ק פ"ד, דיש נזקין בכולו, עיין ב"ק דף מ"ג, וכן מוכח במכות דף ח' ע"ב, דלמ"ד חנק חמור בהרג את אביו חייב גם משום מכה אביו דהוי כמו חבלה, וא"כ למה ע"ז לא יצא העבד לחירות, ומבואר בתוספתא ב"ק פ"ט, דהיכא דלאחר הכאה יצא מרשותו פטור לגמרי, ובמכילתא פ' משפטים הגירסא להיפך, ונ"מ למ"ד ב"ק דף צ', דהמוכר עבדו ופסק עמו ע"מ שישמשנו ל' יום, הראשון ישנו בדין יום או יומים אם חבל ביום ל', א"כ נמצא דבשעה שמת לא היה ברשותו מאי, עכ"פ איך משכחת לה להך דין דיום או יומים, ובפרט אי נימא כמ"ד דא"צ גט שחרור, וע"כ צ"ל דהוי בגדר חייבי מיתות שוגגין דפטורין מדבר אחר, ובפרט לשיטת רש"י ב"ק דף ל"ה וכן מבואר בירושלמי פ"ב דשבת דמקלקל בשבת ג"כ פטור מממון, אך התוס' ורבנו בהל' חובל ומזיק פ"ד ה"ט לא ס"ל כן.

מכילתא פ"ט: את עין עבדו, שומע אני אפילו העלת ירוד ת"ל ושחתה לא אמרתי אלא מכה שיש בה השחתה.

עיין ב"ק דצ"א ע"א גבי כנגד עינו וקידושין דף כ"ד ע"ב, באמת אין הפירוש כן רק דר"ל אם הפעולה הוה שלא במקום השן והעין אז אינו יוצא לחירות, ואף דבתוספתא ב"ק שם, מבואר דהכהו על ראשו וע"ז נסתמא יוצא כו', [ועיין במכילתא פ' משפטים, דאם ע"י הכאה נעשה בהעין יארוד אינו יוצא לחירות, ועיין תוס' בכורות דל"ח ע"ב, ומ"ש מדברי התוספתא ב"ק שם ומים חפו את עיניו יוצא לחירות, וצ"ל דזה לא נעשה בגוף הראיה רק בהעין ונחשך ונתכסה הראיה ויהיה זה לא מום בהראיה רק בהעין, ונ"מ להמכריעין אם צריך גט שיחרור, וזה ר"ל המכילתא], שם עכ"פ זה גופא הוה הפעולה בהעין ובגדר הך דב"ק דמ"ט ע"א גבי דמי וולדות כנגד בית כו', דסליק שיחמא ע"ש, ור"ל דאף דגבי חבלה עיין ב"ק פ"ה גבי צמחים מחמת המכה, וכן גבי נפשות עיין סנהדרין דף ע"ז, כיון שע"י ההכאה או ע"י אבן או אגרוף פעל בו שע"ז חלה ומת חייב, רק דנ"מ לגבי אבן ואגרוף צריך אומד ב"ד ואומד כללי שזה הדבר ראוי להמית, עיין סנהדרין דע"ו ע"ב, וב"ק ד"צ ע"ב, בפלוגתא דשמעון התימני ור"ע, ובדברי רבנו פ"ג מהל' רוצח, וסוף פ"ק

מהלי חובל, ולכך מבואר בסנהדרין דע"ח דשייך בזה גדר יצא מב"ד זכאי, ע"ש ברש"י ותוס', ועיין ב"ק דף פ"ה, אבל גבי ברזל לא שייך זה וזה רק אומד פרטי והוה כמו הך דיבמות דצ"ב הורו ב"ד כו', וכבר כתבתי בזה.

מכילתא שם: אם היה רודהו והפיל את שינו וסימא את עינו ... הרי זה קונה עצמו ביסורים, והרי דברים ק"ו מה אם מידי בשר ודם קונה עצמו ביסורין קל וחומר מידי שמים.

אם העבד הכה לבעה"ב כל השניים ואח"כ הכה הבעה"ב לו שן... ג"כ יוצא לחירות, עי' ברכות ה', ק"ו משן ועין, ומה הק"ו, הלא שם קאי על עוונות שאדם חטא, וע"כ דגם בכה"ג יוצא בשן ועין.

פסוק כח

סקול ייסקל השור ולא יאכל את בשרו.

מכילתא פ"י: ולא יאכל את בשרו למה נאמר להביא דמו חלבו ועורו.

דם האדם אסור כו' הנה כבר כתבתי דרבינו ס"ל הטעם לא משום דמחלף בדם רק משום דנפרש מן חי ... ואף דבחלב לא אסרו אם פירש זה משום דדם חשיב כגופו, עיין מעילה דף י"ב ע"ב, מה דמחלק שם בין דם לחלב משום דאינו מתקיים בלא דם, ואף דדם לא הוה בכלל בשר, כמש"כ התוס' פסחים דף כ"ב וכ"מ, ועיין חולין דף קי"ג ע"ב ד"ה דם, מ"מ נקרא יוצא מן הבשר, ונ"מ לענין דם של שור הנסקל דאף דאימעוט בע"ז דף ל"ד ע"ב בשרו דוקא ולא פרשו, מכל מקום דמו אסור בהנאה ג"כ וכמו גבי קדשים מחיים.

פסוק לג

וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור וגו' בעל הבור ישלם.

מכילתא פי"א: בעל הבור ישלם, מכל מקום.

ירושה הוה ב' גדרים א' שהדבר שלו ממילא, ירושה הבאה מאליה שאני, ב"ב קמ"ב וכ"מ, ב' שהוא במקום האב. ועיין בהך מחלוקת דזבחים דף ד' ודף ז' ופסחים דף ס"א, אם שייך שינוי בעלים לאחר מיתה ע"ש. ומאד הארכתי בזה במה דבירושלמי ב"ק פ"ה ומכילתא מרבה גבי בור יורש ולוקח ונתן במתנה, והרמב"ם ז"ל בהלי נזקי ממון (פי"ב הל' י"ג) השמיט יורש. והנה זה ודאי לבור ברה"י א"צ ריבוי, דממילא כיון שהחצר שלו ממילא חייב על בורו, ועיין ב"ק דף מ"ח, דבעל החצר חייב בנזקי בור, רק דר"ל בור בר"ה, ומ"מ שייך לקח ונתן במתנה גדר קנין בניזקים, עיין בירושלמי פ"א דב"ק, דחפר בור ובא אחר וחפר דב"ק דף נ"א, זה ג"כ גדר קנין, אך ירושה השמיט הרמב"ם ז"ל, כיון דדבר שאין לו שוה בעצם ליכא ירושה ממילא גדר הך דגיטין דף ל"ט איסורא וכו'.

פרק כב

פסוק י

שבועת ד' תהיה בין שניהם.

מכילתא פט"ז: בין שניהם להוציא את שכנגדו חשוד על השבועה.

באמת בגדר לפסול לשבועה בגדר פסול הגוף צריך ע"י ב"ד ודיעבד לא מהני שבועה שלו, עיין ב"ק דק"ח ע"א בתוס' ובמכילתא פ' משפטים שבועת כו' להוציא חשוד, והרבה יש להאריך בדברי הרמב"ם בהל' טוען פ"ב ה"ט וה"י, ובהל' עדות פי"ב הל' ט' ע"ש, דלכאורה סותר עצמו, ועיין בירושלמי בזה, אך בהל' טוען מיירי, שאומר שהוא חשוד ובהל' עדות מיירי שכבר נפסל בב"ד במ"א על השבועה, אז לא מהני שבועתו כלל באמת, אבל ליפסל ע"פ עצמו א"א כלל, ועיין רש"י ביבמות דכ"ה ע"ב, והארכתי דפסול הגוף בין לעדות בין לשבועה א"א רק ע"י ב"ד סמוכים כמו קנס וכמו דיני נפשות, ונ"מ דעדות לקדושין שיתבטל הקדושין א"א רק ע"י ב"ד סמוכין אבל בגדר שאין נאמן שפיר ואכמ"ל.

מכילתא שם: בין שניהם, להוציא את הדיין שלא ישביעו בעד כרחו.

עיין בסנהדרין דף ס' גבי עדות, ובהך דשבועות דכ"ט ע"ב, גבי העונה אמן כו' וע"ש בדברי רבינו פ"ב מהל' שבועות דלא דוקא אמן, וכן סבירא לי' לרבינו בהל' סוטה פ"ג דלא דוקא אמן, ועי"ש בהלכה ז' ולא כדמשמע מדברי הירושלמי בסוטה שם דגבי סוטה דוקא אמן, משום דאצלה מעכבא רק שתאמר אמן על שבועת הכהן, ועיין שבועות דף ל"ו ע"א ברש"י שם, ובספרי פ' נשא ועיין במכילתא פ' משפטים פרשה כ' כת' שם גם כן דשבועת הדיינים בלא אמן הוי שבועת שוא ודלא כמ"ש התוס' שבועות דף ל"ח ע"ב ד"ה לאתפוסי, ולכך מבואר במכילתא שם פ' ט"ז דאין משביעין בע"כ מחמת דבלא עניית אמן הוי שוא. ועיין נדרים ד"י ר"ש כו', בת"י יומא דל"ט ע"א, רק בב"ד לא מחייך כמ"ש הר"ן דכ"ז ע"ב ולכך רק מדעת ... עכ"פ היכא דענה אמן בשבועה בב"ד למ"ד שבועה קונה י"ל דזה ג"כ הוי כמו שבועת עצמו וקנה לרב כיון דעשה כן עפ"י דין זהו גופו הוי קנין כמו דס"ל לרב בסנהדרין ע"ב בדמים קנינהו, עכ"פ זה ג"כ רק באמן ולא בהסכם בלבד כמו הן, וכמו בשיטת הירושלמי גבי סוטה.

הנה בלשון הגמרא דשבועות דף ל"ו וכן בירושלמי פ"ב דסוטה, דא' שם דרק דסוטה צריכה לומר אמן ולא בשאר שבועות, ובאמת הא בספרי פרי' נשא פיסקא י"ב ופיסקא י"ד, מבואר דכל שבועות הדיינים צריכה אמן ע"ש. ועיין במכילתא פרשת משפטים פ"כ מבואר ג"כ כן, ולא כמ"ש התוס' שבועות דל"ח ע"ב, דמוכח דס"ל דא"צ אמן. ועיין

במכילתא שם פרשה ט"ז, דאין משביעין בע"כ, ומה ר"ל כיון שצ"ל דוקא אמן, וכן הך דשבועות דל"ו ע"ב, דמבואר שם לר"מ דמפי אחרים אינו חייב רק בב"ד, ור"ל שבועת הדיינים, ולכאורה תמוה כיון דגם בב"ד ליכא שבועה רק ע"י מה שהוא אומר אמן א"כ הוה כמושבע מפי עצמו, וגבי שבועת סוטה שאני, דאף דהיכא דאומרת אמן, מכ"מ כיון דשם בלא שמשביעה כהן לא כלום הוא ע"כ הוי ג"כ כמו שבועה מפי אחרים, ולכך בירושלמי רפ"ב דסוטה, יליף מאמן דסוטה לקבלה ולא לשבועה כמו בגמרא דידן, משום דיש נ"מ גבי סוטה, כגון אם בשעת שנשבעה וקבלה עליה שבועה שכחה שזנתה אם המים בודקין אותה, דזה הוי לדידן שבועת אונסין, עיין שבועות דכ"ו ... עכ"פ לדידן איך ראיה מה שאין המים בודקין אותה שהיא מותרת שמא בשעת קבלת שבועה שכחה, וע"כ צ"ל דשם החיוב הוא בגדר קבלה ... ועיין בדברי רבנו בהל' שבועות פ"ב, דגם אם השביע בן נח או קטן וענו אמן הוי כמו שהוא נשבע. אך גבי סוטה לא שייך זה דשם צריך דוקא שבועת כהן, וזה ר"ל שיטת ר"ת הובא בר"ן נדרים ד"ב ע"א דהוי כמושבע מפי אחרים, וככ"ב בחלק ג'. וכן נ"מ לשיטת הראב"ד ז"ל דס"ל דמלקות לא לקי רק בשם המיוחד, אם השביעו חבירו בשם המיוחד והוא ענה אמן אם זה הוי כמו שם המיוחד שילקה ... עכ"פ לגבי סוטה כיון דכן גזרה התורה ב' דברים שיהיה המשביע כהן והאשה אומרת אמן דהוי כמו שניהם בב"א מפי אחרים ומפי עצמן, ובאמת מלשון הירושלמי דסוטה פ"ב, שם נראה דס"ל דדוקא אמן אבל לא במשמעות אחת וכמו הן, וגבי שאר שבועות מהני זה כמ"ש רבינו בפ"ב מהל' שבועות ה"א, ועיין סנהדרין ד"ס גבי אף אני כמוהו, דמהני, וברי"ף שם, על ד"ה, דגם הן מהני וכן כ' רבינו בהל' עדות פ"כ, ועיין נזיר דכ"א גבי ואני, אך מדברי רבינו פ"ג מהל' סוטה נראה דאף דסוטה א"צ לומר דוקא אמן רק גם בשאר לשון אך רק פירוש הלשון ובגדר קבלת הדברים וכמבואר בירושלמי הנ"ל.

פסוק כז

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר.

מכילתא פי"ט: אלקים לא תקלל, אין לי אלא דיין, נשיא מנין ת"ל 'ונשיא בעמך לא תאר' אני אקרא ונשיא בעמך לא תאר אחד נשיא ואחד דיין במשמע, ומה ת"ל אלקים לא תקלל, לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו ... ר' יהודה בן בתירא אומר 'אלקים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר', שומע אני לא יהא חייב עד שיהא דיין ונשיא, ת"ל אלקים לחייב עליו משום דיין 'ונשיא בעמך לא תאר', לחייב עליו משום נשיא.

עיין בסנהדרין דף ס"ו ע"א, לא ראי נשיא ע"ש ברש"י. אך באמת שם אין הפירוש כן,

דהנה עיין במש"כ רבינו בהלכות סנהדרין פכ"ו ה"א, דנשיא מקרי גם כן ראש הסנהדרין והוא ר"ל מופלא שבב"ד, ועיין בסנהדרין דף ט"ז, ובתוס' סוכה דף נ"א, ובהוריות דף ד' ע"ב, דמוכח שם דלא היה מן הסנהדרין, אך מ"מ כשהוא אינו שם אין הוראתם הוראה. ועיין בחגיגה דף ט"ז ע"ב ע"ש, ובתוס' סנהדרין דף ג' ע"ב, וזמנין דמשכחת לה ג"כ כגון שהמופלא הוא גר או עבד... ובזה א"ש הך דב"ב דף ד', דאמר שם ולא יהא אלא נשיא, ור"ל כה"ג, ועיין במה דפליגי במכילתא פ' משפטים ובמס' סופרים ספ"ד, דהוי מחלוקת אם קילל נשיא אי עובר גם משום דיין ע"ש. וזה תליא בזה אם הוא גם כן מחשבון הדיינים או לא. ומה דמבואר בסנהדרין דף ס"ו דחייב על המראתו, ר"ל בהך דלא תענה על רב דגם עליו קאי, וכן דואג האדומי היה ג"כ כן, דהוא היה גר כמבואר במכילתא סוף פ' בשלח, והוא היה מופלא שבב"ד ואינו מחשבון הסנהדרין.

פסוק כט

שבעת ימים יהיה עם אמו וגו'. ... מאי כתיב תחת אמו ועיין חולין דף ל"ז ע"ש וכ"מ, אך כך דהנה מבואר בחולין דף קל"ו, דבכור חל עליו קדושה יתום ע"ש, אבל בשאר קדשים לא קדשי כלל, עיין בכורות דף מ"ד ע"ש, וזה ר"ל כך דגבי בכור עם אמו זה פירש לחיים כוי' ג"כ קדוש אף דלא קריב אבל גבי קדשים רק תחת וע"ש בת"כ פ' אמור, ומכילתא פ' בא, וספרי פ' ראה בזה.

פרק כג

פסוק ג

ודל לא תהדר בריבו. עיין חולין דף קל"ד ע"ש ובירושלמי פיאה פ"ה גבי ספק לקט כו', וי"ל דאם נימא גבי מתנות עניים ספק להקל כמו בכל ממון שוב הוה ודאי פטור כיון דאין העני יוכל ליטלו והוה בגדר לא לעורבים ולעטלפים דשם בגמרא, וחייב במעשרות, וא"כ הוה להפך הטיה דודאי פטור ואכמ"ל.

מכילתא פ"כ: ודל לא תהדר בריבו, אבא חנן בשם רבי אלעזר בלקט ושכחה ופאה הכתוב מדבר.

הך דחולין דף קל"ד ע"א, גבי ספק לקט לקט, ר"ל דהתורה אמרה דקרא דעני ורש הצדיקו דהוי ודאי לקט ולא רק ספק, ועיין במכילתא פ' משפטים פ' כ' דיליף זה מקרא דדל לא תהדר בריבו, ולקמן שם יליף מלא תטה משפט, וברש"י סוכה דף נ"ה ע"א ד"ה ימוטו, ומשמע שם דאם לא עשה כן נענש בודאי, ועיין בירושלמי פאה ספ"ד דמחלוקת שם בזה מהיכן ילפינן, ונ"מ לזה אם זה בגדר ודאי מתנת עניים או רק ספק, ונ"מ למעשרות אם חייב, ובאמת זה סתם משנה בפאה פ"ז הל' ג', גבי עוללות דאם ספק לעניים משום דגבי

עוללות זה נעשה מאיליו וא"צ שום פעולה מבעה"ב, ועיין מחלוקת בפאה פ"ז ה"ו, גבי כרם שכולו עוללות אם לבעה"ב או לעניים, ואנן פסקינן דלעניים ורק אם יש שם בציר אז אין לעניים קודם הבציר.

פסוק ד

כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו'.

מכילתא שם: שור אויבך, רבי אליעזר אומר בגר שחזר לסורו הכתוב מדבר. רבי יצחק אומר בישראל (עבריין) הכתוב מדבר.

[ברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ט] כגון החוזר לדתו כו' עיין בהשגות. ועיין בגיטין דף מ"ה ע"ב, כש"כ דהוי ליה מין, ועיין ע"ז דס"ה ע"א כמין שבאומות, ונ"ד ע"א ע"ש, ... ועיין בירושלמי פ"ב דע"ז דסבירא ליה כס"ד דגמרא בגיטין שם, ועיין מה שכתב רבינו ז"ל בהל' א"ב פי"ג הי"ז ומצוה להחזיר ע"ש, ועיין במכילתא פרשת משפטים גבי פריקה פ' כ', ר"א אומר במי שחזר לסורו ע"ש. אך גר י"ל דגרע טפי משום דמומר לד"א הוה מומר לכה"ת כולה גבי גר ע"ש בבכורות ר"ל ע"ב, ורבינו ז"ל ס"ל דזה ר"ל הך דרה"ש די"ז ע"א, שפירשו מדרכי ציבור, ועיין סנהדרין דמ"ז ע"א, יכול אף שפירשו אבותיו מדרכי ציבור, ומה שכתב רבינו שם בפ"א מהל' אבל הלכה י' ע"ש, ועיין מנחות דק"ט ע"ב.

פסוק יט

ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ד' אלקיך.

מכילתא שם: למה נאמרה פרשה זו, לפי שנאמר, ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כו, ב), אין לי אלא פירות דרך ביכורים, משקין מנין, ת"ל תביא בית ד' אלקיך, מכל מקום. ומה הפרש בין אלו לאלו, אלא אלו מביאין וקורין ואלו מביאין ואין קורין.

גבי תרומה יש ב' גדרים א' התרומה והב' האיסור. והנה ענבים של תרומה שדרכן ועשה אותם יין, על היין לא שייך לאמר שם קדושה רק דהוא בא מתרומה, ועיין חולין דף ק"כ ע"ב, וערכין דף י"א, גבי הך דהביא ענבים ודרכן ע"ש בתוס' ד"ה מנין. אך באמת קמ"ל דלא נימא דשוב אין עליהם שם ביכורים רק דין, וגם באמת למה נקט ר' יוסי רק ענבים ולא זיתים ... ובאמת במכילתא פ' משפטים מביא זה סתם ע"ש, אך כך דהנה כבר הארכתי בזה בח"ב דהך הביא, ר"ל בירושלים וכשיטת רבינו דאז חלה עליהם קדושה בגדר תרומה, ועיין תמורה דף ד' ע"א תוס' ד"ה מלאתך דמבואר שם דביכורים רק ביבש ורש"י מנחות דף פ"ד ע"ב ד"ה מנין דביכורים רק ביבש. אך כך דהנה מבואר בדברי רבינו בהל' ביכורים פ"ג ה"ז והי"ד דבעי כלי גבי ביכורים ומעכב וכלי לא קבעא רק בפנים, ובזה א"ש ג"כ מה דרבינו פ"ד הי"ג פסק דאף אם הפרישן קודם החג יכול

להביאן אחר החג והוא להיפוך מגמרא דילן ועי"ש ספ"ב דפסק שם דאם לקטן להעלותן בידו לא ישלחנו ביד אחר, אך שם ר"ל לא דגם בדיעבד לא, רק דלכתחילה אסור שלא לבטל מצוות קריאה ולכך רבינו דייק שם בספ"ב לשון מותר. ואף דבירושלמי מבואר להיפך בפ"א דביכורים ה"ו וה"ח דמעכב שם ר"ל שכבר הובא לירושלים וחל עליה שם קדושה, וגם י"ל דשם קאי לר"ל דאזיל לשיטתיה דס"ל במנחות דף ט' דמנחה שחסרה לאחר שקדשה בכלי נפסלה וה"נ כן. אך אנן לא קי"ל כן רק דכלי לא קבעא וגבי ביכורים ההבאה לירושלים קבעה ושם קדיש בכלי... עכ"פ הכלי קובע. והנה בתוס' דביכורים הובאו בדברי רבינו הל' ביכורים פ"ג ה"ז דהזיתים היו בתוך הכלי והענבים היו חוץ לכלי וא"כ הענבים לא נקבעו, ועיין זבחים דף פ"ח ע"א גבי בירוצין ומנחות דף ז' ע"א גבי ביסא גדושה ודף י"א ודף פ"ח ע"ב גבי מלאין ע"ש וא"כ לפי"ז הענבים אף לאחר ההבאה אין עליהם שם ביכורים כיון דהם חוץ לכלי ולכך הוי כמו לכתחילה וא"ש קושית התוס' בערכין שם.

פרק כד

פסוק י

ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ותחת, עמ"ש הרמב"ם בח"א במורה נבוכים, והפשטות דהם סברו דהשגחה עליונה רק בגדר סובב לא ממלא (ממילא), ר"ל רק מחוץ להגדר לא בעצם הדבר. ועיין בהך דין דב"מ דף ח' ע"ב גבי רכוב ומנהיג ועיין במה דס"ל לר' יוסי שבועות דף ל"ה צבאות כולו נמחק ואזיל לשיטתו דלא ירדה שכינה למטה מעשרה בסוכה דף ה' ומכילתא וזה רק גדר סובב ואכמ"ל.

פרק כה

פסוק י

ועשו וגו'. כאן נקט ועשו, דבר הנקרא על שם משה רבנו לא נתבטל לעולם, עי' סוטה דף ט. והנה גבי כלי שרת כ"כ דלא בטל הקדושה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' בהמ"ק גבי ... אך ארון לא הי' כלי שרת ולכך נגנז, אבל כפורת הוה כלי שרת מחמת דין זריקה ביה"כ.

פסוק יז

ועשית כפרת זהב טהור. לפי המבואר בסוכה דף ה ובתו"כ פ' אחרי, זה לא הוה רק בשביל כיסוי אלא זה מציאות בפ"ע רק צריך להניחו על ארון. ועי' בכלים פט"ז גבי כיסוי קופסא דטמא וקמטרא טהור ע"ש. ועי' בפי"ד גבי כלי מתכות, ופי"ב ע"ש מה דמחלק בין של רופאים, ור"ל דיש עלי' שם בפ"ע.

פסוק כא

ואל הארון תתן את העדות. עי' ירושלמי שקלים וסוטה פ"ח, דזה קאי על ס"ת שהי' מונח על הדף, עי' ב"ב דף יד ע"ש בזה.

פסוק ל

ונתת על השלחן לחם פנים וגו'. וכאן לא נאמר לבונה, משום דהא באמת מבואר בתוספתא, דז' ימים ראשונים לא היה להי"פ, כיון דצריך לסדר בשבת ואנן קיי"ל דביום א' הוקם המשכן. ועי' מ"ש זבחים דף סז ומנחות דף כז ע"א, ורמב"ם בהל' תמידין ומוספין. אך באמת מחמת חנוך היה להי"פ, ולא בגדר מנחה ולבונה קומץ רק דין להי"פ, והמצוה רק שיהי' על שלחן לא כמו מנחה. וגם הא קיי"ל דלבונה בא מן מותר נסכים, כתובות דף קו ע"ב, וכאן לא הוה עדיין. וזה דאמר בזה הלחם, לפני תמיד, לא בגדר הקטרה. ועי' חגיגה דף כו ע"ב ומנחות דף צט ע"ב, ובמה דפליגי הרמב"ם והראב"ד אם זה מצוה בפי"ע הקטרה.

פרק כח

פסוק לב

והיה פי ראשו בתוכו ... לא יקרע. [עיין ברמב"ם] הלכות כלי המקדש פ"ט ה"ג, והוא הדין לכל בגדי כהונה. ובאמת נראה לי דנפקא מינה בין בגדי כהונה למעיל, דשם האיסור משום לא תעשון כן וכו', וכמו הא דמכות דף כ"ב וסנהדרין דף נ"ו ע"א וע"ז דף י"ג ע"ב. וזה רק היכא שעי"י זאת הפעולה תסתלק הקדושה, ולכך גבי מטיל מום בקדשים לא עבר משום הך לאו, רק אם עשאן גיסטרא, דאז הוי כמו קדשים שמתו, דאין בהם מעילה. ובהך דסנהדרין דף נ"ו, לא משום דהשם נפסל ע"י נקיבה רק משום דמקום הנקב נסתלקה הקדושה, וכמבואר בשבת דף קט"ז, אזלא כתב כו' ... וה"נ גבי בגדי כהונה כן מיירי שעי"ז הם נפסלים. משא"כ במעיל, דאף אם נקרע באופן שלא יהא פסול. ובמי"א הארכתי בזה בהל' ביאת מקדש פ"א הי"ד, דמוכח שם דמקורעים לא נפסל ... וצ"ל או דמיירי שאין בהקריעה טפח ופחות מזה אין עליה שם קריעה, ועי' במו"ק דף כ"ב ע"ב ודף כ"ו ע"ב. ובמי"א כתבתי תירוץ אחר ומ"מ במעיל לוקה אם קרע כה"ג ... וגם י"ל דנ"מ בין בגדי כהונה למעיל, דגבי בגדי כהונה אסור רק קריעה בידים ולא גרמא, עי' שבת דף ק"כ ע"ב עשייה אסור הא גרמא שרי, ודף קל"ג ע"א ושם דף קי"א ע"ב גבי סירוס ע"ש. משא"כ גבי מעיל דאף גרמא אסור לכן מדויק לשון הפסוק דכתיב לא יקרע.

פרק כט

פסוק יט

ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל. ב' הידים הוי מציאות אחת או שתי מציאות, היכי דצריכים שניהם. ובזה אתי שפיר למה לא אמרינן בהך דמנחות דכ"ה גבי שמאל שהותרה ביוה"כ עיי"ש ברש"י במחתה, וביומא דמ"ח ע"ב, עיי"ש בתוספו' ישנים. הרי משכחת דהותרה בחפינה דצריך בשתי ידים וחפינה הוי עבודה כמבואר שם דמ"ח. ועל כרחך משום דהיכי דהתורה הצריכה שניהם אז אין שייך לומר כלל גדר שמאל או ימין, דהוי כמו עצם אחד. וכבר כתבתי בזה במקום אחר. וכן נ"מ לדידן, דקיי"ל דיורש סומך אם היו כמה יורשים דהם סומכים, אם הסמיכה שלהם היא מחמתם אז הם סומכים בזה אחר זה, אבל אם הם במקום האב אז יי"ל דסומכים בבת אחת, עי' תוספ' פ"י דמנחות גבי איל המילואים אהרן ובניו סמכו בבת אחת ע"ש. ובאמת בקרא יש שינוי מן פ' תצוה לפי צו גבי לשון בהסמיכה, ומשום דלאחר מעשה העגל הוי זה ג"כ גדר כפרה לאהרן, עי' בת"י יומא ד"ג ע"ב ע"ש.

פסוק לח

וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו'. עי' רש"י מנחות דף כ"ט, דזה קאי אשחיטה, ועי' תוס' שם דף מ"ט (דזה) תעשו קאי אדם. ור"ל דדם אין עליו שם מציאות בפ"ע רק ע"י שחיטה דסכין מקדש, עי' זבחים דף י"ג וסוטה דף י"ד ע"ב ומנחות דף ט"ז ודף י"ג ע"ש, ודף ע"ח. ור"ל כך, דכל זמן שלא נשחט הוה דם ובשר חד דבר ועצם אחד, ועי' מעילה דף י"ב, גבי מקיז דם מועלים, רק לאחר קדוש דם ע"י סכין, ר"ל דנפרש הדבר מן הגוף חל עליו מציאות אחר. ועי' סוטה דף ט"ז גבי וורידים וחולין דף כ"ט, הוא עצמו לדם צריך. ומ"ש בהך דזבחים דף כ"ה ע"א, דדם סכין פסול.

פרק ל

פסוק י

וכפר אהרן על קרנתיו וגו' קדש קדשים הוא לה'. עי' בירושלמי סוכה פ"ד. דמזבח הפנימי דהוה ככ"ש כמבואר בזבחים דף, כ"ז ע"ב, מקדש שלא לדעת, וזה גדר לה' דלעולם קדוש. עי' בירושלמי סנהדרין ספ"ד גבי כה"ג. ועמ"ש בהך דקודש ישראל לה' דהם הוה קדושת כ"ש דנמשחו בשמן המשחה, ועי' בשבת דף קנ"ג, שמן על ראשך אל יחסר. והנה מזבח הנחשת נפסל לבהמ"ק כמבואר זבחים דף נ"ט ע"ב, לכן לא נכתב לה', וכן רק וקדשת. וכן מבואר בפי' פקודי. אבל מזבח הקטורת הוה גם במקדש, ועי' כתובות דף ק"ו ע"ב, לא משמע כן, אך בהרמב"ם ז"ל ... משמע כן, ועי' בירושלמי שקלים.

פסוק טז

ולקחת את כסף הכפורים וגו' ונתת אתו על עבודת אהל מועד וגו'. עי' ברכות דף ס"ב ע"ב אם שייך ע"ז גדר ראי' הוה פלוגתא, ועי' תו"כ פ' בחקתי דכל היכא דשייך גדר ראי' לא שייך זכרון ע"ש. וזה תליא באה"מ שנגנז כמבואר בסוטה, אם שייך אז גדר אדנים כיון שכבר אינו עומד, ועי' יומא דף ע"ב שמא תאמר בטל סיכוים ר"ל משיחה של שמן המשחה, ועי' במה דמבואר בפסחים דף פ"ו דשל היכל גם מחילות נתקדשו, וזה נגנז תחת מחילות של היכל, ועי' זבחים דף כ"ד כי קדיש דוד ריצפה כו', ומ"ש ביומא דף נ"א ע"ב ובירושלמי שקלים פ"ד וסוטה פ"ח ע"ש בזה. ועי' ר"ה דף כ"ו גבי זכרון של איפוד, ע"ש.

פסוק כא

ורחצו ידיהם ורגליהם וגו'. עי' זבחים דף י"ט ע"ב אם בב"א או בפ"ע פלוגתא, ולמ"ד בב"א למה הך ואת. ועי' מגילה דף ב' וב"ק דף ס"ח וע"ז דף נ"ב וכ"מ. ונ"ל דנ"מ דהרי מבואר בחולין דף ק"ו דחציצה פוסלת בקדוש, והנה מן הסתם דוקא רוב. והנה עי' במה דפליגי הרמב"ם והגאונים בהלי מקוואות גבי רוב שער בפ"ע ורוב גוף בפ"ע, וכאן ג"כ אם רוב ידים בפ"ע ורגלים בפ"ע או רק אם יש על שניהם רוב וא"ש הכל, ותליא אם הוה אברים פרטים או נקודה, ועי' גיטין דף ט"ו ע"ב וחגיגה דף כ' ע"ב וסוכה דף ט"ז ע"א ומ"ש בזה ביומא דף מ"ג וגיטין דף ע"א וקדושין דף כ"ב וכ"מ בזה. וזה דאמר כאן היינו בגדר נקודה, דאז הוה הכל נקודה לא חלקות וכל התורה והעולם וישראל הוה נקודה, בגדר יה"כ עצם ואין מתחלק, אבל לאחר העגל נעשה הכל לפרטים ואכמ"ל בזה.

פרק לא

פסוק ג

ואמלא אותו רוח וגו'. ר"ל דאז עדיין לא ידע כלום בזה רק אמר אמלא אותו, והוא צריך להיות בקי בכל הדברים, כמו גבי סמיכה כמבואר ברמב"ם בהלי סנהדרין, ובירושלמי פ"ב דחגיגה ופ"י דמס' נדרים ע"ש בזה, ולכך לא קנו את המשכן גדר אומן קונה בשבח, כיון דבאמת תחילה לא ידע כלל בזה ואח"כ כשגמר שכח. אך עי' ערכין דף ט"ז ע"ב לא משמע כן, אך זה רק באהליאב הוה אומן ממש ע"ש ולא בצלאל כנ"ל, ורק הוה אצלו גדר נבואה ואח"כ נסתלק ממנו לאחר גמר משכן.

פסוק יב

ויאמר ה' אל משה לאמר. ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו וגו'. מכילתא פ"א: ויאמר ה' אל משה, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. אך את שבתותי תשמורו למה נאמר, לפי שהוא אומר לא תעשה כל מלאכה אין לי אלא דברים שהם

משום מלאכה, משום שבות מנין, תלמוד לומר את שבתותי להביא דברים שהן משום שבות.

עי' במכילתא פ' תשא דאמר שם גבי שבת דלא נאמר ע"י מלאך ושליח כו', ומה ר"ל הלא כל התורה כן, רק דר"ל כך, דהנה לפי המבואר במכילתא שם כל גדרי השבותין לגבי שבת נאמרו אז אך לא בגדר דין רק בגדר מנוחה כלליות, ובב"ב עי' שבת דקי"ד ע"ב גבי קניבה וע"ז ד"נ גבי טרחה, אך מ"מ במדבר היו נענשין על זה מחמת כמ"ש דהוי בגדר עובר על דברי נביא, וזהו דר"ל במכילתא הנ"ל דרק בשמעו מפי הנביא עצמו וכמ"ש בשם ספרי דלא מפי המתורגמן.

פסוק יד

מחלליה מות יומת וגו'.

מכילתא שם: מחלליה מות יומת למה נאמר, לפי שהוא אומר כל העושה מלאכה ביום השבת עונש שמענו אזהרה לא שמענו, ת"ל ויום השביעי שבת וגו' אין לי אלא עונש ואזהרה על מלאכת היום, עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מנין, ת"ל מחלליה מות יומת כו' ומה תלמוד לומר שבת אלא להביא את הלילה בכלל אזהרה דברי רבי אחא ברבי יאשיה.

גבי יוה"כ מבואר ביומא דפ"א דצריך כל הני קראי על הלילה בפ"ע ועל היום בפ"ע, וע"ש בת"י גבי שבת. ובאמת במכילתא גם בשבת יש קרא, וגבי פורים מבואר במגילה ד"ז דאכלו בלילה לא יצא וכו', ובירושלמי פ"ב דתענית נקט שם הגדר כלילי שבת ויומו, ור"ל דהקבלה הוא שגם הלילה יהא בכלל התענית ע"ש וכ"מ בזה נדרים דע"ו, ונדה דף ל"ו.

מכילתא שם: מחלליה מות יומת למה נאמר וכו', ר' יהודה בן בתירה אומר הרי הגוים שהקיפו את ארץ ישראל וחללו ישראל את השבת שלא יהו ישראל אומרין הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כלה, ת"ל מחלליה מות יומת אפילו כהרף עין.

הארכתי בזה ג"כ דנ"מ כגון אם הביא ב' שערות באמצע יום, דגבי שבת חייב על כל רגע ורגע דכל רגע הוא מציאות בפ"ע, וכמבואר במכילתא פרשת יתרו, ופרשת ויקהל מחלליה מות יומת אפילו כהרף עין, ועי' יבמות דף ל"ג, אבל גבי יו"כ לגבי יום י"ל דהוי בגדר נקודה, ואם הביא ב' שערות באמצע היום פטור, אך רבינו בפי' המשניות כריתות פ"ג לא פירש כן, ולכן צריך כרת ללילא וכרת לימא כמבואר ביומא דף פ"א, ע"ש בתוספת ישנים בזה משום דכאן הלילה נקודה בפ"ע והיום נקודה בפ"ע.

כי כל העושה בה מלאכה וגו'.

מכילתא פ"א: כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא [ולא בו ובחבירו הרי שחל יוהכ"פ להיות ע"ש ועשה מלאכה בין השמשות שומע אני יהא חייב ת"ל כי כל העושה בו מלאכה וגו' ולא בו ובחבירו].

באמת יש בזה כמה סתירות אם הזמן הוא מתחלק או הוא עצם אחד ... ונ"מ ג"כ למה דפליגי ר"א ורבנן בכריתות דף ט"ז, אי שבתות כגופין דמיין ואי שבתות מצטרפות, ובירושלמי שבת פ"ז, ובמכילתא פ' כי תשא דיליף מקרא דהעושה בו, ולא בו ובחבירו.

פסוק טו

ששת ימים יעשה מלאכה וגו'. יעשה, עי' בפ' ויקהל שמשה רבינו אמר תעשה, ועי' במכילתא מ"ש בין בזמן שישראל עושים כו' אז אחרים כו', כמבואר ברכות דף ל"ה, אך הגדר שיש מלאכות דחייב גם על גרם לא על עצם, כמו כתיבה דנטל לגגו דחי"ת ועשאו ב' זיינים חייב משום כותב וכן להיפך בעשה מב' זיינים חי"ת חייב משום מוחק כמבואר בבלי וירושלמי וכן צידה ע"י כלבים וכן זורה ורוח מסייעתו ורק במכבה פטור גרם, עי' שבת דף ק"כ ע"ב, וזה דאמר קרא.

פסוק טז

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת וגו'.

מכילתא שם: רבי אלעזר בן פרטא אומר כל המשמר את השבת כאלו עשה השבת שנאמר לעשות את השבת.

עיין יומא דף פ"ה ע"ב גבי פיקוח נפש דוחה שבת מן ושמרו, ועי' מנחות דף נ"ג ע"א גבי כל המנחות נילושות בפושרין ג"כ מן ושמרתם, ועיין במכילתא פ' תשא דמשמר שבת כאילו עשאו לשבת ע"ש, ומה ר"ל דנ"מ דגבי שבת לא הוה בגדר העדר רק פועל מנוחה, ועיין תוס' סנהדרין דף ל"ח ע"א מה היה העולם חסר כו', (ותוס') מגילה דף ט' ע"א, ע"ש בזה, וזה ר"ל הך דשבת דף י"ב, חייב אדם למשמש כו', ר"ל דאם לא משמש ומצא לא הוה גדר מתעסק רק עבר בשוגג ... עכ"פ הגדר כך, דכל מקום שנאמר שמירה צריך לעשות כל הפעולות שהדבר יתקיים, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהל' חמץ פ"ה ה"ט גבי חמץ, וכן כתב הרמב"ם בהל' קרבן פסח בסוף, דצריך להשתדל שלא ישאר מבשר הפסח, ור"ל דהא אי אפשר ליתנו לאחר מחמת דשלא למנויו א"א ..., זה הגדר דשומרי שבת שיראו לעשות פעולות שלא יהא חילול שבת ולא מחמת האדם שלא יעבור רק שלא יהא השבת מחולל, וזה ר"ל כאילו עשאו לשבת.

פרק לב

פסוק טו

משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. הנה למה כאן נקט קרא לא לעיל (לא, יח) גבי ויתן, וצ"ל דהנה באמת איך שבר משה הא עבר על לאו דונתצתם כו', ועי' ע"ז דף י"ג וסנהדרין דף נ"ו ובירושלמי ובהל' יסוה"ת ובהל' כהמ"ק וכ"מ, אך משום דקי"ל אזלא כתב אזלא קדושה כמבואר שבת דף קט"ז, ועי' פסחים דף פ"ז ע"ב ע"ש, אך הא נשאר גליון ע"ש בשבת וא"כ אסור, ואמר דהם כתובים מכל צד וא"כ מותר לשברם.

פסוק יט

וירא את העגל ומחלת וגו'. עיין בירוש' תענית פ"ד דלכך לא שבר מרע"ה את הלוחות אף דנאמר לו בנבואה כי שחת עמך כו' עד וירא את העגל כו' דאסור לאדם לדון אומדות, חזינן דצריך דוקא לראות. ונפקא [מינה] נמי לדין מחמת לא תעשון כן דמכות דף כ"ב, ומ"מ מבואר ביומא דע"ה דמרע"ה דן דין ע"י בירור מהמן, דזה הוה ראי', וכמו שכתבתי להך מ"ד בזבחים דס"ב שראו המלאך מקריב אף דזה הוה במראה הנבואה.

פרק לד

פסוק כט

כי קרן עור פניו וגו' ויתן על פניו מסוה. זה הוה גדר מלוכה דאז נעשה מלך וכתר מלכות, ועי' חגיגה דף ט"ז דאסור להסתכל בפניו ע"ש.

פסוק לג

ברש"י ד"ה ויתן וגו' סוי לבה. כתובות דף ס"ב ע"ב.

ברש"י ועוד בכתובות. כתובות דף ס' ע"א.

פרק לה

פסוק ד

אל כל עדת בני ישראל. עיין באדר"נ גם מן קטנים קבלו נדבה למלאכת המשכן.

פסוק ו

ותכלת. מה ר"ל כאן אם הצמר הצבוע או עצם התכלת, ואפשר החלזון בעצמו כיון דבעי זה וזה צביעה לשמה, כמו במנחות דף מ"ב ודף מ', ובגמרא יליף מן [כליל] דזה בבגדי כהונה, ועיין שבת דף ע"ד ע"ב צדי חלזונות, ושם דף ע"ה, ובאמת הרמב"ם ז"ל בהל' בהמ"ק לא כתב כלל גדר התכלת רק גבי ציצית, אך הא מבואר בתוספ' דמנחות דגם במקדש כן, וא"כ י"ל דרק החלזון. וכן התולעת שני, ר"ל התולעת שבהרים כמבואר בתוספ' שם, וגם בע"ח דוקא כמבואר בירוש' כלאים פ"ח, וכל הצמר צריך לגזוז דוקא מן חיים ולא מן מת, כמו [בראשית הגז] עיין בתוספ' חולין וברמב"ם בזה. וארגמן,

ר"ל הצבע עלה של ארגמן, שבת דף צ', אך נ"מ בין המשכן לבגדי כהוגה, דשל משכן דהו' מציאות אחת כל היריעות כמו שמשמע מן עשית לא איכפת לן, משא"כ גבי בגדי כהונה כנ"ל.

פסוק י

ויעשו וגו'. ויעשו הנה בפ' כי תשא במה שאמר הקב"ה למשה לא נאמר רק ועשו, ועיין לקמן פ' ל"ו כתיב ועשה ועי"ש בתרגום, והגדר כך, דעיין במנחות דף מ"ב ע"ב וע"א פליגי בזה היכא דכתיב ועשו אם זה ציווי על עשיית הדבר או רק שהדבר יעשה ויתלה על בגדים, ונ"מ אם עכו"ם יכול לעשות ציצית, וכן אם צריך ברכה, ור"ל עשיה, תליה בבגד, אבל היכא דכתיב תעשה או יעשו אז ודאי מצוה על עשיה, ועיין מכות דף י"ב גבי הך קרא דורצח ע"ש בזה, והנה זה הארכתי לעיל דדיבר הקב"ה למשה בכל מקום לא לשעה, רק לדורות, גדר קול גדול ולא יכוך, דלא שייך זמן ומקום בזה, ועיין סוטה דף י"א, אבל משה רבינו אך דאמר מפי הקב"ה שכינה מדברת כו' מ"מ יש לצורך שעה, והנה כבר כתבתי דמשכן הוה המצוה הבנין וכל פרט ופרט מהמשכן הוה מצוה לא מחמת דבר לצורך דבר רק לעצם [הגה: ונ"מ די"ל דמשכן דוחה שבת דזה לא הוה הכשר מצוה דיבמות, דשם ר"ל דאין הבנין מצוה רק שיהא ולכך קי"ל בונין בחול וכו', אבל משכן שאני דזה גופא מצוה, ועיין כאן במכילתא, ועיין שבועות דף ט"ו ע"ב] ולכך המנין כאן בכל פרט אך שרק חצי דבר מ"מ כעין ויעש דכל הוה פרטי מצוות וצריך על כל אחד ואחד ברכה בפנ"ע זה הדין, ולכך בפ' תשא כתיב ועשו י"ל דרק גדר סיפור ומציאות שהדבר יהא כן, מחמת דכיון דזה צריך שיהא מקדש ע"כ יהי' המציאות שיעשו, אבל כאן דזה הגדר משכן ולצורך שעה הוה כל פרט ופרט שעושה מצוה בפ"ע ולכן נקט בקרא ויעשו זה הוא הגדר, ועמ"ש ברכות דף נ"ה ובתו"כ פ' שמיני ע"ש בזה, ונ"מ דקטן ועכו"ם במשכן פסול לעשיה אבל במקדש כשר.

פסוק כ

ויצאו וגו' ויבאו וגו'. הנה זה היה ביום הכיפורים שאז ירד משה מן ההר כמו שמבואר תענית דף ל' ע"ב ע"ש, ועיין שבת דף צ"ו ע"ב, ע"ש בתוס' בגרסת ר"ח, וע"כ איך הביאו, וצ"ל דהיה רה"י ע"ש דף צ"ח וצ"ט.

פסוק כב

ויבאו האנשים על הנשים וגו'. ר"ל דאין מקבלין מנשים לבד עיין ב"ק דף קי"ח ע"ב, לכן באו ביחד, ואף דהא הנשים ג"כ חייבים בבנין כמ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' בהב"ח, וא"כ נצרך לבעלה ליתן כמבואר בסוף נגעים, ועיין ב"מ דף ק"ד [ע"א] ונדרים ל"ה ע"ב ונזיר דף כ"ד ותוס' סוטה דף כ"ג ע"ש, ועיין באדר"נ דגם הקטנים חייבים, ומשום [הקרבה]

לא מחמת מצוות בנין דזה הקטנים פטורים, וגם נשים בגדר מ״ע שהזמ״ג, רק דבעי מקום להקריב, ומ״מ בעי דעתם של האנשים.

פסוק כו

וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים. דברים המעכבים במקדש אף נשים חייבות לצורך קרבן, אבל בדברים שאינם מעכבים נשים פטורות דזה רק גדר מ״ע שהזמ״ג ונשים פטורות, ועיין שבת דף כ״ח ע״א דעיקר אוהל הוה היריעות התחתונות ואם קפל הרוח את היריעות העליונות מ״מ המשכן כשר ועיין תוס׳ גיטין דף מ״ה ע״ב בשם ר״ת, ותוס׳ מנחות דף מ״ב ע״ב דאין לאשה לאגוד לולב, נמצא דביריעות העליונות אינם יכולות נשים לעשות, ולכך היו צריכות הנשים לטוות מעל העזים דהוי חכמה יתירה ולא מלאכה, כמבואר שבת דף ע״ד ע״ב ע״ש.

פרק לו

פסוק א

ועשה בצלאל ואהליאב וגו׳. עיין מכות דף י״ב ע״א אם זה מצוה או רק סיפור, ורש״י ב״ק דף נ״ד ע״ש בזה.

ועשה. עיין רש״י מכות דף י״ב ע״א דס״ל דהיה ציווי שהוא יעשה, ובאמת התרגומים פליגי בזה, התרגום אונקלוס תרגם ועבד זה רק גדר סיפור ות״י תרגם ויעבד זה ציווי, ולמ״ש דבצלאל הוה אצלו רק גדר נבואה רוח, א״כ הוה הכרח לו לעשות, בגדר כובש נבואתו דחייב, ולכך נקט קרא ועשה, דאף דקאי אשניהם, דרק על בצלאל הוי גדר חיוב וצווי, ועל אהליאב רק סיפור כנ״ל, ועמש״כ רש״י ב״ק דף נ״ד ע״א ע״ש בזה.

פסוק ד

איש איש ממלאכתו וגו׳. עיין סנהדרין דף מ״ט ע״ב דרק בן י״ג שנה כשר לבנין המשכן ע״ש, אך זה רק גבי משכן דשם מצוה היא העשיה, אכל היכא דהמצוה היא שיהיה כמו במקדש מותר גם קטן, וכן נ״מ גבי עכו״ם, עיין ערכין דף ו׳, דרק בחנם אסור.

פסוק יב

מקבילות הלולאות וגו׳ קרסי זהב וגו׳ ויהי המשכן אחד. דצריך שניהם תקועים וקבועים, ועיין בירושלמי שבת פי״ב, ועיין בהך דמקואות גבי ידות [הקרדומים] ע״ש.

פרק לז

פסוק א

ויעש בצלאל את הארון. ר״ל כך משום דהא הם לא קבלו שכר על הפעולה וא״כ בא משל יחיד וצריך למסור, עיין יומא דף ל״ה ע״ב ור״ה דף ז׳ וכ״מ בש״ס, ובירושׁ מגילה

פ״א, אך הנה מבואר ע״ב דכל ששמו כתוב עליו עדיין לא הוה מסירה גמורה, ולכך בכל כלי שרת אסור זה, לבד מארון דלא הוה עליו דין כ״ש ממש, עמ״ש הרמב״ם בה׳ בהב״ח.

פסוק ו

ויעש כפרת זהב טהור וגו׳. כבר כתבתי דהוה מציאות בפ״ע ג״כ, עיין סוכה דף ה׳ ע״ב, ובתו״כ פ׳ אחרי, ועיין בכלים בזה, וזה הוה ג״כ גדר כ״ש מחמת הזאה של יה״כ, ותליא אם צריך ליגע, עיין בירוש׳ בזה ביומא, ועי״ש דף נ״ו ונ״ז, לכך כאן לא נקט בציאל, אף דנקט ויעש לשון יחיד, וכמש״כ דאם שמו כתוב עליו דהוה של יחיד ואומן קונה בשבח כלי ואכמ״ל.

פסוק טז

ויעש את הכלים אשר על השלחן את קערותיו וגו׳. משום דהא אין עליהם שם כלי השלחן עיין תוס׳ מנחות דף צ״ד, לכן כתב כאן פסיק באמצע.

פסוק כט

ואת קטורת הסמים טהור. עיין מנחות דף כ״א אם קטורת מקבל טומאה ומחמת חבת הקודש ע״ש מ״ש בזה.

פרק לח

פסוק כז

מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. עיין קדושין דף י״ז גבי הענקה ומ״ש שם דכ״מ שאמר סתם שיעור א״צ לשלש, עיין חולין דף קל״ה וכ״מ בזה, אבל כאן דוקא זה השיעור, ומחמת כי מבואר בירושלמי שבת פ״ז ופ״ב אדנים עשו כקרקע, וזה רק דבר שכבידו קבעו, עיין עירובין דף ע״א ודף ק״ב, וה׳ סאין הוה משא אדם כמבואר ב״מ דף פ׳ ע״ב, וזה שיעור ככר של הקדש עיין בכורות דף ה׳, ודף כ׳, נמצא דככר הוא ק״כ ליטרא, וליטרא לפ״מ שכתב רש״י עירובין דף כ״ט הוא לוג, וכן ס״ל לשאלתות פרשת שמות, וזה חמש סאין, וזה קבע, ועיין סוטה דף ה׳ ע״ש וסנהדרין דף ע״א ומ״ש עירובין דף כ״ט.

פרק לט

פסוק א

ומן התכלת. הנה לכאורה כך דבאמת הא צריך עשיה לשמה כמו גבי ... ציצית תכלת כמבואר מנחות דף מ״ב ודף מ׳, וא״כ גם בגדי כהונה הוה [צריך] לעשות הכל לשמה, ועיין בירושלמי יומא פ״ב בקודש דוקא אריגתו כו׳, ולכן עשו מן מה שהביאו תכלת וארגמן שכבר נצבעין ונטוו רק בגדי שרד, לא בגדי כהונה ממש, עיין יומא דף ע״ב דמשמע דהוה בגדי כהונה ממש, ועיין חולין דף קל״ז ע״א, וגם י״ל דרימונים א״צ

כ"כ לשמה דזה רק תכשיט בגד, אבל בגדי כהונה עשו והם ארגו וצבעו לשמה, כן ר"ל הפסוק.

פסוק ו

פתוחי חותם על שמות בני ישראל. ר"ל דצריך מלבד מה שהשמות הוה פתוחי חותם הוה צריך לשרטט מחמת ד' תיבות כמבואר גיטין דף ע' ע"ב וכ"מ, ותוס' סוטה דף י"ז ע"ב, וזה מהני שירטוט גם לאחר כתיבה, וזה דאמר על שמות, וכן נ"מ דאפוד מכפר על ע"ז, ובזה צריך כל ישראל לכפרה כמבואר ברמב"ם הל' שגגות גבי העלם דבר של ציבור, ע"ש ובספרי פ' שלח דנ"מ בין העלם דבר של ע"ז דרק כולם ושאר העלם הוה כל שבט ושבט בפ"ע ע"ש, ואכמ"ל.

מפתחות פתוחי חותם. כמ"ש דמלבד זה הוה צריך שירטוט כיון דהוה על אבן אחת ששה תיבות, משא"כ חשן דהוה רק תיבה אחת.

פסוק יד

והאבנים וגו' פתוחי חותם. והאבנים, והנה בתוספ' פ"ו דמנחות נקט דמעכבין זא"ז, אך אם מעכבין גם את הבגדים שיהיה כמו פסול בחושן אם לא הוה כתוב בהם, ובאמת נ"ל דזה הוה ... כתיבת השבטים, וזה ר"ל הרמב"ם ז"ל שצריך לעשות אות' גם בבית שני אף שחסר האורים ותומים וזה הוא כנ"ל.

פסוק ל

ויעשו את ציץ נזר הקדש וגו' ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם. הנה כאן נשתנה מן מה שצוה השם למשה, דשם נאמר לשון צווי ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה', וכאן נקט מכתב כו', ור"ל כך דכיון דלכתחילה צריך שיכתוב קודש מלמטה וכן הל' [הלמ"ד] בפ"ע ואח"כ שם (מלמטה) [מלמעלה], ובדיעבד כשר אם כתב גדר קודש לה' עיין שבת דף ס"ג, ובירושלמי מגילה פ"א, ובדברי רבינו הרמב"ם ז"ל, כך מצוותו הוא שיכתב שיהי' ב' תיבות וגם אות אחת יש עליה שם תיבה לשיטת ב"ש בירושלמי פ"ב ופ"ג דסוטה, והרמב"ם ז"ל פסק כב"ש בהל' תפילין גבי מזוזה שכתבה איגרת ע"ש בזה, ומ"ש בהך דקדושין דף ל' ע"ש, ובירושלמי סוטה ובירושלמי תענית פ"ד וכ"מ בזה, ועמ"ש ברכות דף נ"ה דזה ג"כ גדר עצמים פרדים, ומ"ש לעיל בזה, וע"ש שבת דף קט"ו ע"ב פלוגתא בזה, אך מ"מ הם עשו בגדר דשיטה אחת וא"צ שירטוט שהם שיטה אחת, והטעם נ"ל כך דמצוות שאמר אז הוה קודם מעשה העגל ואז הוה גדר על כל קוץ וקוץ כו' וא"כ הוה גם אות אחת תיבה שלמה, אך אח"כ לוחות האחרונות לא ניתנה רק למשה רבינו פלפול, ושוב א"א לחלוק התיבה לאותיות נפרדים ועשו כך, ועמ"ש בזה

נדרים ל"ז ופסחים קי"ז וקי"ח, וכ"מ, גם לפמש"כ הרמב"ם דכשר בכל גווני אם נכתב בשיטה אחת או בשתי שיטות, וכן דבר שאין מעכב שייך לשון כתיבה.

פסוק לו

את המנורה הטהורה. עיין מנחות דף כ"ט, ובאמת זה מחלוקת בין רש"י ותוס' אם הוה חל על המנורה גדר כ"ש, עיין מנחות דף ק' ע"א ותמורה דף י"ד ופסחים דף נ"ט, דנראה דס"ל לרש"י לגרסא דזה הוה גדר קרבן ומנורה כ"ש, אך התוס' לא ס"ל כן, וכן רש"י מנחות דף נ' ע"א לא ס"ל כן ע"ש.

פסוק לט

את מזבח הנחשת. כאן יש פסיק, וכן לקמן פסוק כ"ט גבי מזבח וישם כו', רק משום דזה לא הוה נצחיות דזה נפסל בבהמ"ק כמבואר בזבחים דף נ"ט ע"ב [ע"ש], ושוב לא הוה כלי ורק רצפה, כמבואר זבחים דף כ"ז ע"ב ודף נ"ט ודף ס'.

פסוק מג

ויברך אותם משה. זה הוה שירה של משה רבינו, והוא הוה לוי ומשורר כמבואר ערכין דף י"א ע"ש, והנה באמת שירה ג"כ התחילה ז' ימים כניסן, דהא נצרך הזאת הלוים, ושני בחודש נשרפה הפרה כמבואר במגילה בירושלמי, ועיין גיטין דף ס' וכ"מ, ובסד"ע דהם קבלו הזאה ג"כ ב"פ, ובשבת הזו עליהם אז נסדר להם לחם הפנים על השלחן ואז אמרו שירה ומשה רבנו עמהם.

פרק מ

פסוק ד

וערכת את ערכו. וערכת את ערכו סתם, משום דאז לא הוה עדיין לחם, כמבואר בתוספ' מנחות דרק בז' לחודש אז ערכו לחם הפנים, וגם דמשמע מכאן דאחי"כ נמשח וא"כ אם יניח (על) [עליו] להי"פ קודם הוה כמו שסדרו הקוף, עיין יומא דף כ"ט וכ"מ בזה, עיין מנחות דף ז' וכ"מ, ועיין תוס' סוכה דף נ' ע"ש בזה.

פסוק ח

ונתתה את מזבח הזהב לקטרת וגו'. הנה לקמן פסוק כ"ז כתיב ויקטר כו', משום דמבואר בירושלמי פ"א דיומא דז' ימים לא הקטירו רק פעם אחת ביום גדר חינוך ע"ש מ"ש בזה, וכן במזבח החיצון ג"כ כן, ועיין מנחות דף מ"ט ודף נ' ע"ש.

פסוק ט

וקדשת אותו ואת כל כליו והיי קודש. והי' קודש, ר"ל כמ"ש בספרי פ' נשא דגבי משכן כל הכלים מעכבין וכל הפרטים מעכבים משא"כ במקדש, וזה נעשה בגדר השלמה למשכן, ועיין בספרי פ' נשא פיס' מ"ג ומ"ד, ומש"כ בזה ברמב"ם בסה"מ, וכן הדין

בכל דבר דלמנות לכתחילה צריך שיהיה ראוי לכלים, אבל אח"כ להעמידו די בדברים יחידים ע"ש בזה, ועמ"ש בזה לקמן פ' בהעלותך בזה.

פסוק יא

ומשחת את הכיור ואת כנו וקדשת אותו. עיין זבחים דף כ"ב ובתו"כ, וי"ל דזה ר"ל כאן אותו, דאף דנמשח מ"מ אינו מקדש כנ"ל.

פסוק כג

ויערוך עליו ערך לחם וגו'. ר"ל לא הלה"פ דזה לא נסדר עד שבת הבאה כמבואר תוספ' מנחות כו' ע"ש, רק ערך לחם דהיינו כל הכלים הנצרך לזה, וא"ש הלשון בזה, וגם נ"מ בין לחם לחינוך דהוה בלא לכונה, ובין לחם תמיד, ועמ"ש בתו"כ פ' אמור.

פסוק לא

ורחצו וגו'. ונ"מ למ"ש דמשה לא הוה מקדש רק ידיו, דאז לא הוה כלל רק גדר במה מחמת פירוק והקמה, עיין תוס' ע"ז דף ל"ד ות"י יומא דף ב' ודף ז', ובסוכה דף מ"ג, ע"ש [מ"ש] בזה תשבו, ועמ"ש בזה ברמב"ם בהל' בימ"ק.

ממנו. ממנו כתיב קודם הרוחצים ולעיל בתשא כתיב להפך, משום דהנה מבואר בזבחים דף כ"ב ורחצו לרבות כ"ש, והנה זה לא הותר בז' ימי מילואים דאז הוה משה עמהם, עיין רש"י זבחים דף י"ט ע"ב ע"ש, וגם נ"ל דלמ"ד משה כה"ג הוה בזבחים דף ק"א, מ"מ לא קדש מכ"ש רק מן כיור, כיון דכבר כתבתי ברמב"ם וכס"מ דלשיטת הירושלמי יומא פ"ה דרק קידוש אחד רק בכיור, ורק היכי דצריך עוד פעם קידוש מחמת הסח הדעת וכדומה או ביוה"כ אז די בכלי שרת, וגבי משה לא שייך זה כלל דאצלו לא הוה הסח הדעת כלל, כי קרן עור פניו, ועיין בדברי רבינו בספר המורה בהקדמה ע"ש, וא"כ רק מן כיור וזה כוונת התורה.

ברש"י: **בו ביום קידש עמהם**. נראה דס"ל לרש"י דז' ימי המילואים לא קדש משה רבינו כלל, עיין ברש"י זבחים דף י"ט ע"ב דלא ס"ל כן, ומשום דכתבו התוס' דהוה רק במה עיין ע"ז דף ל"ד, לכן ס"ל דזה א"צ קידוש כמבואר במשנה סוף זבחים, ע"ש בזה ואכמ"ל.

ויקרא

פרק א

פסוק א

תו"כ, ברייתא דר' ישמעאל, פרק א, ברייתא ה: 'דבר הלמד מענינו' כיצד, ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא כו'. חולין דף קט"ו ודף ק"מ כריתות דף ד', ועיין בירושלמי פסחים פ"ה ע"ש.

שם, ברייתא ז: הלל הזקן דרש שבע מדות לפני זקני בתירה : ק"ו, וגזירה שוה, ושני כתובים, וכלל ופרט, וכיוצא בו במקום אחר, ודבר למד מענינו. עיין בתוספתא פ"ז דסנהדרין.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.

תו"כ, פרשה א, ברייתא יב: 'מאהל מועד'; יכול מכל הבית וכו' ר"ע אומר 'כי לא יראני האדם וחי' אף חיות הקדש הנושאות את כסא הכבוד אינן רואות את הכבוד. אמר ר"ש, איני כמשיב על דברי רבי, אלא כמוסיף על דבריו: אף מלאכים שחיים חיי עולם, אינן רואין את הכבוד.

ולפיכך נקראים חיות [ע"ז דף מ"ג ע"ב] ועי' חולין דף צ"ב ע"א וחגיגה דף ט"ו ע"ב. 'והם למעלה מן הכל', עיין בתו"כ פ' ויקרא מוכח דיש מלאכים שגדולים מחיות.

פסוק ב

דבר אל בני ישראל וגו'.

שם, פרשה ב, ברייתא ב: בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות, רבי יוסי ורבי שמעון אומרים הנשים סומכות רשות.

כבר כתבתי בזה בשיטת הראב"ד בתו"כ פ' ויקרא גבי אשה לסמיכה, דמ"מ אם סמכה הוה גדר סמיכה, ונ"מ היכא דהיא ירשה קרבן מאביה, לדידן דקיי"ל יורש סומך, וכן להיפך אם בן ירש קרבן מאמו אם יש עליו חיוב סמיכה וכו', ועיין זבחים דף ל"ג ע"א דיש מ"ד דסמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא ותוס' דף ה' ע"א ד"ה מה, ונדה דף ע' ע"ב, ור"ל ג"כ דגדר מ"ע דסמיכה אין בהם רק משום ההכשר בקרבן, כמ"ש לעיל דאף דסמיכה לא מעכבא מ"מ יש חסרון בהקרבן קמי שמיא כמבואר זבחים דף ו' ונ"מ דהיכא דשחט שלא לשמה, לדידן דהקרבן כשר אלא שלא עלה אף באשם מצורע, כמבואר מנחות דף ה' וע"ש דף פ"ט ע"ב, אז י"ל דשוב א"צ סמיכה באשם מצורע, ועי' בירושלמי ביצה פ"ב ה"ד דמחלק שם כה"ג גבי אשם מצורע שעבר זמנו, דאז א"צ תיכף לסמיכה שחיטה לד"ה, ור"ל, כגון הך דמנחות דף ה' הובא בדברי רבינו פ"ה מהל' מחוסרי כפרה

הלכה ב', כגון שלא נתן מדמו על גבי בהונות, דמבואר שם דבעצם הקרבן יצא רק דעדיין המצורע לא נכשר לאכול בקדשים, שם לכ"ע א"צ תיכף לסמיכה שחיטה, חזינן דזה רק משום חסרון בקרבן לא משום מצות עשה.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה'.

שם, ברייתא ג: אדם, לרבות את הגרים.

עיין בדברי רבינו בפ"ג מהל' מעה"ק הלכה ג, מוכח דס"ל דאף דקיי"ל שלמי עכו"ם עולות, מ"מ אם התנדב שלמים ונתנם לישראל, שפיר קרבי שלמים, ולא כגירסא דגמ' דילן מנחות שם, דרק אם הפרישן בשביל ישראל. והטעם משום דרבינו פסק כמ"ד דקדשי עכו"ם אין מועלין בהם ואין עושים תמורה, ולאו משום דגוי לא עביד תמורה, רק דקרבנו אינו עושה תמורה, דאין קדושת הגוף חלה עליהם, כמבואר בדברי רבינו הלכות תמורה פ"א ה"ו ... ועי' בתו"כ פ' ויקרא פ"ב אדם לרבות את הגרים, ונראה דנ"מ אם הקדיש קרבן כשהיה בן נח, למ"ד שלמי עכו"ם עולות כמש"כ, ואח"כ נתגייר, אם יכול לשנותו לשלמים, אי זה הוה דין שהוא עולה או בעצם הוא עולה, וכמש"כ לעיל.

שם, ברייתא ד: קרבן לה', שיקדים הקדשו להקרבתו, דברי רבי יהודה.

לפי הנראה כך; דגבי קרבנות אף המחויבין או לאחר שנדר יש עליו ב' חיובים מתחלה להקדישם ואח"כ להקריבם, וכבר הארכתי בזה בה"ב מהך דמעילה דף י"ט אם ההקרבה היא ג"כ חלק מהנדר, או זה חיוב בפ"ע, וזה תליא בהך פלוגתא דרי' יהודה ור"ש שם, ונ"מ דאף אם קבע בנדר שור והביאו לעזרה ומת, די"ל דשוב יכול לפטור עצמו בכבש, דאז חיוב הנדר אזלא לה ורק חיוב הקרבן נשאר, ועי' ר"ה דף ו' ע"א חד דאמר וכו', והנה חיוב ההקדש, אם הוא מצד שבלא זה אינו קרבן, או מחמת שצריך להקדיש ולהפריש, עי' נזיר דף מ"ה ע"א דהוה מחלוקת דרשב"ג ורבנן, היכא דהוא מחויב עפ"י דין להביא קרבנות להקדיש אותם ולא קרא עליהם שם, אי די בזה, וע"ש דף כ"ז ע"א, ובתו"י נדרים דף ד' ע"א ד"ה דלא מתפיס, וכ' שם בשם יש מפרשים דיש נ"מ בין קרבנות נזיר לשאר דברים דשם א"צ לפרש הקרבנות, וע"ש דף ו' ותוס' חולין דף מ"א ע"ב, ובדברי רבינו פי"ד מהל' מעה"ק הי"ב, דמדייק שם גמר בלבו וכו' הרי זה חייב להביא ולא כתב הרי זה עולה, וזהו ג"כ כוונת התו"כ פ' ויקרא פרשה ב' פ"א שיקדים הקדשתו להקרבתו, וגבי נזיר טעמו דרשב"ג דס"ל דא"צ לפרש משום דס"ל דבשעה שקיבל עליו הנזירות הוה כמי שקיבל עליו להביא השלש קרבנות וכמ"ש רבינו בהל' נדרים פ"א ה"י, ולכך כשמביא אותם ומקדיש אותם א"צ לפרש.

פסוק ג

אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו.

שם פרשה ג, ברייתא יב: תמים יקריבנו; תמים יקדישנו, ר' יוסי אומר: 'תמים יקריבנו' יבקרנו ויקריבנו. אמר ר' יוסי שמעתי בשוחט תמיד בשבת שאין מבוקר חייב חטאת ויביא תמיד אחר.

בגדר ביקור (ברש"י עירובין דף ק"ג ע"א דקרבנות ציבור צריכין ביקור, והרי בפסחים דף צ"ו הוזכר רק בתמיד ופסח. ועי' בתוס' זבחים דף ק"ג ע"א דאסור לשרוף הפרה במקום טומאה, לכן צריך לבדוק אחר הטומאה, וכן בחולין דף י"ז ע"ב דבדיקת סכין מה"ת ומקשה פשיטא כיון דכי נקוב טריפה בעי בדיקה, וא"כ גבי קרבנות דבע"מ פסול צריך בדיקה שלא יהא בו מום. ועי' בתוספתא פסחים פ"ה ובתו"כ ריש ויקרא, דיליף ביקור מ'תמימים יהיו לכם ונסכיהם' ו'תמים יקריבנו', והני קראי לא איירי בתמיד ופסח דוקא), כבר האריכו בזה וכ"כ קצת בחבורי ה"א בהל' חמץ (פ"ב ה"ג) דהבאתי מזבחים ומב"ק וחולין ועי' במחלוקת תנאי' במס' פרה פ"ח מי"א גבי אמת המים הבאה מן מקום רחוק, דת"ק ס"ל וכן פסק הרמב"ם דצריך שמירה שלא תפסק, ור"י לא ס"ל כן ... לכן אף לדידן דלא ס"ל כר"י גבי ביקור מ"מ בשעה שמקדיש ומקריב צריך לידע דבר ברור ובלא זה לא חל ההקדש קדוה"ג.

יקריב אותו לרצונו לפני ה' וסמך ידו על ראש העולה.

שם, פרק ד, סוף ברייתא א: לפני ה' וסמך; אע"פ שסמך מבחוץ, יחזור ויסמוך מבפנים.

עי' בדברי רבינו בהל' מעשה הקרבנות פ"ג הי"א דגבי סמך חוץ לעזרה כתב דצריך לחזור ולסמוך בפנים, ועי' תוספ' מנחות פ"י, וכן הוא בתו"כ פ' ויקרא, ועי' תוס' יומא מ"ה ע"ב וגבי תיכף לסמיכה שחיטה לא כתב שאם סמך קודם, שיסמוך עוד פעם, משום דס"ל דסמך בחוץ אין שם סמיכה עליה כלל, אבל סמך בפנים רק השחיטה לא היתה תיכף, הסמיכה עשויה כהוגן רק מה שהסמיכה פועלת בקרבן לא תפועל, ולכן לא שייך שיעשה עוד סמיכה, ונ"מ די"ל דאם בן ירש מאמו קרבן שלה, אז הסמיכה היא רק בגדר מצות עשה, ולא מחמת תיקון הקרבן שלה, דקרבנה אין צריך סמיכה, ואז מותר לכתחילה להרחיק הסמיכה מהשחיטה.

פסוק ה

וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד.

שם, פרשה ד, ברייתא יד: אשר פתח אהל מועד; ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה.

עי' שבת דף ק"ב ע"ב גבי קרש המשכן שנעשה בו נקב ע"י דרנא יוכל לסותמו באבר,

דאף דאין זה מינו, ועל ידי זה נכשר, אך י"ל דנקב קטן לא מעכב במקדש, עי' זבחים דף כ"ד ע"א גבי נעקרה האבן משמע שם דהמקדש כשר, וע"ש דף מ' דרק נפרסה תקרה של היכל לא הי' מזה, ורק להזאה ועי' בתוספ' סוף קרבנות ותו"כ פ' ויקרא גבי אם הרוח קפלה היריעה פסול, משמע אבל נקב לא איכפת לן, ורק גבי מזבח מבואר בסוכה ד' מ"ט דפסול, ובחולין דף י"ז גבי נפגם ובכמה מקומות דפסול. בזבחים דף מ' ע"א יליף שם מקרא, דאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה, ומשמע דגוף ההיכל לא נפסל. וע"ש דף נ"ה ע"ב גבי אם פרקו הלוים את המשכן, ודף ס"א ע"א ובכמה מקומות, ובתוספתא דמס' קרבנות פי"ג, דאם קפל הרוח את היריעה נפסל המשכן, וכן מבואר בתו"כ פרשת ויקרא פ"ד ע"ש, ועי' בספרי פרשת חקת פיס' קכ"ג מבואר ג"כ כן, וצ"ל דתקרה שאני, ועי' עירובין דף נ"ה ע"ב גבי שלש מחיצות שאין עליהן תקרה דשפיר יש עליהן שם דירה.

פסוק ט

והקטיר הכהן את הכל המזבחה.

שם פרשה ד, פרק ו, ברייתא ח: והקטיר; אע"פ שפסול, אע"פ שיוצא, אע"פ שפגול. יכול כשהן למטה, ת"ל: המזבחה; כשהן בראש המזבח אמרתי, ולא כשהן למטה.

עי' זבחים דף פ"ז ע"א דכלי שרת לכ"ע מקדש, ואף דלהקרבה אסור זה רק משום דנהי דקדוש מ"מ יש בו איסור הקרבה ..., ובאמת נראה דזהו כונת התו"כ פ' ויקרא הובא בירושלמי סוף פ"ה דפסחים והקטירו אותו כשר ולא פסול, והכוונה דאף אם נקדש בכלי שרת דמקדש את הפסולים ליקרב, מ"מ אסור להקטירו. ועי' בתו"כ פ"ה פ"ז [וכן גם בפ"ד פ"ו] מה דמרבה שם והקטיר אע"פ שפסול, רק בזמן שהוא בראש המזבח, ועי' בזבחים דף פ"ז ע"א וע"ב מה דאמר שם היכי מסיק לו מכבש למזבח, ושם דף ע"ז ע"ב כגון שעלה על הכבש ע"ש, משמע דאף פסולים הכבש מקדש, ורבינו בפ"ג מהל' פסוהמ"ק הלכה ז' לא דייק כן רק ראשו של מזבח, וע"ש בהלכה י"ח ותוס' שם דף כ"ו ע"ב ד"ה אמר, ודף נ"ח ע"א ותוס' יומא דף מ"ה ע"ב אם על גבי כבש מיקרי ירידה, ועי' בתו"כ פ' אחרי מות פ"ח ולא על קרקע של מזבח.

פרק ב

פסוק א

ונפש כי תקריב קרבן מנחה להי' סלת יהיה קרבנו.

שם, פרשה ח, פרק י, ברייתא ג: קרבנו; היחיד מביא מנחה נדבה, אין השותפין מביאין מנחה נדבה.

ברייתא ו: כשם שאין שנים מביאין מנחה נדבה, כך אין מביאין לא יין ולא לבונה ולא עצים. עי' מנחות דף ע"ט ע"ב דאמר שם שמן גופה דמנחה הוא, ונ"מ כך, דעיין במנחות דף ק"ד ע"ב דנקט שם במשנה דאין מנחה בא בשותפות, משום דאין שנים מתנדבים עשרון. ועי' מנחות דף ה' ע"א וזבחים דף ה' ע"ב ותוס' סוטה דף כ"ג ע"א, אך זה יהי' נ"מ, אם שותפים יכולים להתנדב מנחה של שני עשרונות ותהיה נקראת מנחה אחת ... ועי' בתו"כ פ' ויקרא פ"ח פ"י דיליף שם מקרא דקרבנו דאין שנים מביאין מנחה, וממעט שם יין ולבונה ועצים, ובאמת קרבן עצים מבואר בירושלמי שקלים פ"ח דיחיד אם אמר הרי עלי עץ די באחד, ומ"מ משמע שם דאין יכולים להביא בשותפות אף שנים.

פסוק ב

וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה וגו' והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו.

שם, פרשה ט, ברייתא י—יא על כל לבנתה; שתהא שם לבונה בשעת הקמיצה. על כל לבונתה והקטיר; שילקט לבונה ויעלה לאשים, והנותרת; אע"פ שלא המלחה, אע"ג שלא הוגשה, אעפ"י שלא הקטיר את כל לבנתה.

באמת נ"ל לפי שיטת רבינו דס"ל בהלי' אס"מ פ"ה הי"ב אם הקריב האימורים בלא מלח אף דלוקה מ"מ הקרבן כשר והורצה, ר"ל דהקטרה לא מעכבא, אך מ"מ אף דלא הוה הקטרה מ"מ לא נפסלו, והני אין בהם מעילה לאחר שהעלן על המזבח, דמ"מ אין עליהם שם לחמו של מזבח. ועי' תו"כ פ' ויקרא פ"ט פי"א דיליף שם מהך קרא דוהנותרת אע"פ שלא הומלחו, ובגמ' דילן במנחות דף כ' לא מייתי זה, ונראה דקאי אלבונה, דבמנחות שם מבואר דגם לבונה הבאה עם המנחה צריכה מלח, וע"כ דמיירי כמ"ש בח"ג, דעי' בסוטה דף י"ד ע"ב מבואר דקודם הקמיצה אסור לסלק הלבונה מעל המנחה, עי' תוס' זבחים דף מ"ג ודף פ"ג ע"ב ורש"י מנחות דף י"ג ע"ב ודף ט"ז ע"ב, אך לא דאין הלבונה מותרת רק בקמיצה כמ"ש התוס', רק דא"א לקמוץ המנחה אם אין לבונה עלי'. הנה לכאורה קשה, דבתו"כ פרשת ויקרא פ"ט פי"א מרבה מן והנותרת אף שלא הומלחה, ובגמ' דילן במנחות דף כ' לא מייתי זה. וע"ש דף ט' ע"ב ובמעילה דף ח' ע"ב דדריש לה לדרשה אחריתי, אך נ"ל כך דודאי בלא מלח כלל פסול כמ"ש רבינו, רק הך דמבואר בזבחים דף ק"ח דאי פריש מצוה לאסוקי, דאז כבר בטל מעליו שם מכשיר ונעשה כמו עצם הקרבן, י"ל דלא מעכב אף דמצוה לאסוקי, וכמו בהך דזבחים דף פ"ו וחולין דף צ', ואין עליו שם קומץ חסר.

פסוק יב

קרבן ראשית תקריבו אותם לה'.

שם, פרשה יב, ברייתא ז—ט: קרבן ראשית; שיהא ראשית לכל המנחות וכו', יכול אם קדמן דבר אחר לא יקרבו, תלמוד לומר תקריבו.

[בדברי הרמב"ם התמוהים, דפסק נקצר העומר שלא כמצותו כשר, ופסק דדוחה שבת], דודאי מצות קצירה לא קיים, רק העומר כשר, כי יש בעומר ג' דברים, המצוה של קצירה, והמצוה של הבאה, ומה שמתיר חדש במקדש, ועיין מכות דף ח' ושבת קל"א וירושלמי ספ"ב דמגילה וראש השנה ... ועיקר הגדר דאם המצוה לא מקיים, אך דהדבר כשר, דוחה שבת, וכן מבואר בירושלמי מגילה וראש השנה וה"נ כן, וזה ר"ל הך דמכות דף ח', וכן נ"מ גבי שתי הלחם, דיש קרא בתו"כ דאף דהביא מנחה חדשה מ"מ צריך שיביא שתי הלהם מן חדשה דוקא, דזה שני דינים שתהיה חדשה ולא יביא חדשה קודם.

פרק ג

פסוק א

ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא מקריב.

שם, פרשה יג, פרק טז, ברייתא, ד: בקר; לרבות את אחד עשר, מן הבקר; להוציא את התשיעי.

ע' תמורה דף כ"א ע"א דממעט לו מהקרבה מקרא דעשירי, ובתו"כ פ' י"ג פ' ט"ז ממעט לה מקרא דמן הבקר, והנה גבי ט' אם חל על בע"מ, אם יש עליו דין מעשר בהמה או דין שלמים רק שאינו קרב, וי"ל דזה תליא בהני טעמי אם המיעוט הוא בגדר שלמים או המיעוט הוא בגדר מעשר בהמה, וגם תליא בהך מחלוקת דבכורות דף נ"ט אם גם בט' של מעשר צריך שיעקר שם עשירי ע"ש.

פסוק ב

וסמך ידו על ראש קרבנו.

שם, פרק יז, ברייתא ג: קרבנו; לא קרבן אביו. קרבנו; לא קרבן הגר שר' יהודה אומר אין יורש סומך.

נ"מ במה דקי"ל בערכין דף כ"ח ע"ב דמחרים אדם את קרבנו, ומבואר שם ובדברי רבינו בהל' ערכין פ"ו ה"י"ב דאם היה נדבה, יכול גם אחר לפדותם ולהקריבם וא"צ דעתו, אף דהכל צריכים דעת בעלים להקרבה, כמבואר בנדרים דף ל"ה ע"ב וע"ש בדף ל"ו בר"ן, ובאמת לזה מהני יאוש בעלים, וי"ל דגם יכול לסמוך עליהם, אתי שפיר מה שהקשו התוס' בזבחים דף ע"ה ובכמה מקומות בסמיכה, וכן מוכח בדברי רבינו בהל' פסולי המוקדשים פ"ו ה"ד דמהני גדר מתנה לסמיכה, אך שם הסמיכה הוי רק משום צורך

קרבן ולא המצוה, ובזה י״ל המיעוט דריש ערכין ותמורה גבי קרבן חבירו ובתו״כ פ׳ ויקרא, די״ל כה״ג דאם פדה קרבן שהקדיש אחר אינו סומך. עי׳ בהך דזבחים דף ק״ג ע״א דממעט שם קרבן של גר שמת ואין לו יורשים דאין עורות לכהנים, ע״ש ברש״י, משום דאין לו בעלים. וקשה למ״ד שם דף ז׳ ע״ב דיש שנוי בעלים לאחר מיתה, ורש״י מפרש שם דר״ל היורשים, ולשי׳ רש״י צ״ל דגבי גר לא הוי היורשים שלו בגדר עצם, ואף אם נימא דיכול לזכות בהקרבן, עיין בנדרים דף ל״ו ע״א בר״ן גבי בהמה שנמצאת וכו׳, ובנזיר דף י״ב גבי קנים, וכבר כתבתי בזה במקום אחר, וכן נ״מ למ״ד שעבודא דאורייתא, א״כ אם מת הגר צריך להביא הקרבן מנכסיו, וכ״כ בזה, די״ל דאף למ״ד אין היורש סומך, עיין מנחות דף צ״ג ובזבחים דף ה׳ ע״ב ובריש פרק קמא דערכין ותמורה, זה רק בשהניח האב הקרבן אבל אם הניח נכסים וצריך להפריש מחמת שעבודא דאורייתא, שם שפיר י״ל דגם היורש סומך, וכה״ג גבי המחזיק בנכסי הגר י״ל דהוא אינו סומך, ולכך בתו״כ פ׳ ויקרא פרשה י״ג פי״ז ממעטי שם גבי סמיכה קרבנו ולא הגר, משום דיורש אינו סומך ור״ל כה״ג.

פסוק ט

והקריב מזבח השלמים אשה לה׳ חלבו האליה תמימה.

שם, פרשה יד, פרק יט, ברייתא ב: חלבו האליה; להביא את החלב הסמוך לאליה, זה החלב שבין הפקוקלות דברי ר״ע. ר׳ יהודה אומר חלבו האליה, הקיש החלב לאליה, מה החלב בשני לאוים, אף אליה בשני לאוים.

עיין בתוס׳ חולין דף צ״ג ע״א גבי אליה, ובאמת הנה מבואר בתו״כ פ׳ ויקרא דאף דאליה לא שייך בה דין חלב, זה רק באליה דחולין אבל באליה דמוקדשים חייב ג״כ משום חלב, ובזה מדויק לשון הגמ׳ דכריתות דף ד׳ אליה דחולין תיתסר, אבל בקדשים ודאי אסור גם משום חלב, ועי׳ בתוספתא חולין סוף פ״ז דנקט שם האוכל אליה מן המוקדשים חייב ב׳ משום אליה ומשום מוקדשים, ומאי חייב ב׳, וליכא למימר משום הך דמנחות דף ע״ד, הא שם נקט חלב רק ב׳ ואמאי לא נקט ג׳, ועי׳ תוס׳ שבועות דף כ״ד ע״ב, ולפי משי״כ א״ש דאליה ג״כ יש בה משום חלב גבי מוקדשים, וכן הוא בתו״כ, ועיין בהך דבכורות דף ט״ו גבי פסולי המוקדשים לענין חלב, וי״ל דנ״מ לחלב דאליה גבי פסולי המוקדשים אם נימא דפקע ממנה האיסור חלב מן האליה, וכמו לר״י גבי דם שיש מיעוט על זה בתו״כ.

פסוק י

ואת שתי הכלית וגו׳ על הכלית יסירנה. כאן חסר, ומשום דמכאן יליף בבכורות דף ל״ט לרבות בעל כוליא אחת, ועיין בתו״כ בזה ע״ש.

פרק ד

פסוק ב

נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה.

שם, דבורא דחובא, פרשה א, ברייתא ז—ח: אשר לא תעשינה, יכול דברים שזדונן כרת ודברים שאין זדונן כרת, ת"ל תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה, הרי כל העושה בשגגה כע"ז, מה ע"ז דבר שחייבין על זדונה כרת..., או דבר שאתה לומדו בדרך אחת אתה לומדו בכל דרכין שיש בו, מה ע"ז מיוחדת ... ולא הותרה מכללה ... ומה אני מרבה את משכב זכור והבהמה ..., לא הותרו מכללן.

לענין אם ביאת זכור ובהמה צריך למסור עצמו כמו גבי רודף בסנהדרין דף ע"ג ע"ש, ועיין יבמות דף נ"ד ובסנהדרין דף נ"ד, דזה לא הוי בגדר גילוי עריות, ועי' בתו"כ פ' ויקרא דאמר שם דזה הותרה מכללה וזה לא הותרה מכללה, ועי' בירושלמי פ"ב דע"ז דר"ל בפקוח נפש.

שם: אלא שיש בזכור מה שאין בבהמה ובבהמה מה שאין בזכור, הזכור בין במינו בין שלא במינו אסור, והבהמה במינה מותרת ושלא במינה אסורה.

[ברמב"ם הל' כלאים פ"ט ה"א כ': המרכיב זכר על נקבה שאינו מינו וכו' לוקה מה"ת, ע"כ.] והנה אם הרכיב זכר ע"ג זכר, אם שייך בזה גדר מרכיב, עיין בתו"כ פ' ויקרא בפי' הראב"ד במה דאמר שם הזכר בין במינו וכו', ור"ל כך דהזכר חייב ובבהמה גבי כלאי הרבעה לא הוה, ועי' מכות דף כ"ב ע"א ובדברי רבינו לקמן בהלכה י"א גבי המרביע שור פסוהמ"ק, דבגמרא נקט חייב שתים גבי מרביע, וצ"ל דזה הוה כמו עבודה בקדשים, וכמבואר במו"ק דף י"ב ע"א ובדברי רבינו בהל' מעילה פ"א ה"ט, אך רבינו השמיט זה ונקט רק משום כלאים ובהל' מעילה נקט רק אסור וי"ל דנ"מ לענין זכר, ולקמן אבאר זה.

שם, ברייתא יא: וכשהוא אומר מכל מצות ה', לרבות נערה המאורסה והמחלל את השבת, אלא שיש בנערה המאורסה מה שאין בשבת, ובשבת מה שאין בנערה המאורסה..., השבת הותרה מכללה, נערה המאורסה לא הותרה מכללה.

באמת כך, דהנה רבינו ז"ל בפיהמ"ש על הך דמנחות דף ס"ח ע"ב מפרש שם דמה שהעומר מתיר מכללו אצל הדיוט ר"ל לענין קצירה ע"ש, ולכאורה כונתו כס"ד במנחות דף ה' ע"א דיום ט"ז אף קודם לעומר, ואף אם נימא דרק עומר מתיר, מכל מקום המנחה כשרה, וס"ל דהטעם הוא משום דקצירה מתרת לקצור, עי' מנחות דף ע ע"ב, ובירושלמי פ"א דחלה ה"א ע"ש. ומשום דס"ל דמה שאחר העומר מותר זה לא מיקרי הותר מכללו, כיון דהדין הוא כן, עיין במה דפליגי בפסחים דף כ"ג ע"ב גבי חלב, אם מיקרי הותר

מכללו, ועי' תוס' זבחים דף ט"ז ע"ב, ועיין ברא"ש יומא פ"ח מה שמביא שם בשם הראב"ד לחלק בין היתר שבת אצל סכנת נפשות ובין היתר שאר איסורים, ור"ל דמה דמותר להחולה עצמו זה לא מיקרי כלל היתר, רק מה שמותר לאחרים שיעשו בשבילו, אף שבשביל עצמן הם מוזהרים, ולכך שבת מיקרי הותר מכללו ולא נבלה דנבלה ההיתר הוא רק להחולה עצמו וגם שם בשבת הותר גם מכשירי הדברים, ובשאר דברים לא הותר רק עצם הדבר וכו', ועי' שבת דף קל"ז ע"ב ושם בתוס' דף צ"ה ע"א ד"ה והרודה דר"א ס"ל דמכשירין דוחה יו"ט מכל מקום, דלא כתוס' פסחים דף ס"ח ע"ב ובירושלמי, ולכך שתי הלחם ביו"ט, וע"כ משום מש"כ לעיל דהותר מכללו לא מיקרי זה, משא"כ גבי מילה וחולה דגם אחרים דוחים שבת, וזה ר"ל הך דפסחים דף ע"ב שניתנו לדחות אצל תינוקות, ע"ש ועי' ירושלמי שבת פ' שמונה שרצים מה דמביא שם ראיה דאין מתרפאין מגילוי עריות מהך תו"כ פ' ויקרא דהותר מכלל שבת ולא הותר מכלל נערה המאורסה, ולפי מש"כ אין זה ראיה דעצם הדבר לא מיקרי הותר, ועי' בפי' הראב"ד בתו"כ שם ומ"ש הרמב"ן במלחמות בסנהדרין פ"ח, ועי' בחולין דף קט"ו ע"ב בתוס' ד"ה כלאי ודף ק"כ ע"א בד"ה חלב ע"ש וכו', לכן סבירא ליה לרבינו דרק זה מיקרי הותרה מכללה מה שיכול לקוצרם, אף שיש עדיין איסור חדש.

שם, ברייתא יב: וכשהוא אומר מכל מצות ה' לרבות אשת איש והנדה, אלא שיש באשת איש מה שאין בנדה ובנדה מה שאין באשת איש... אשת איש מותרת לבעלה והנדה אסורה לכל אדם.

מבואר בגיטין דף פ"ג ובתו"כ פ' ויקרא דגם אשת איש לבעלה הוי גדר אשת איש רק דהותר, וכל היכי דעושה שלא כדין תורה אז י"ל גם בזה גדר איסור אשת איש, וכן מוכח משיטת רש"י ז"ל הובא בס' הישר לר"ת דכתב שם [בבא] על אשתו נדה דהוי בניה ממזרים, ותמה עליו ר"ת ז"ל אך בזה א"ש ואכמ"ל. וכן מוכח מסנהדרין (נ"ז) [נ"ח] ע"ב, וכן מסיק בירושלמי פ"א דקידושין בב"נ שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה, ואינו מובן, דבפנויה ודאי פטור ב"נ, רק בזה א"ש ואכמ"ל.

נפש כי תחטא בשגגה וכו' ועשה מאחת מהנה.

שם, פרק א, ברייתא ב: או מה ע"ז מיוחדת וחייבים עליה מיתת ב"ד, אף אינו מרבה אלא את מחויבין מיתת ב"ד, הא מה אני מרבה את המקלל אביו ואמו המסית והמדיח והמכשף ונביא השקר והעדים הזוממין, תלמוד לומר ועשה, יצאו אלו שאין בהם מעשה.

עי' ברמב"ם המכשף חייב סקילה וכו', ע"כ. אבל כרת אין בו. עי' תוס' זבחים דף מ"ט ע"א, וכן הוא בתו"כ פ' ויקרא.

פסוק ו

והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרכת הקדש.

שם, פרשה ג, ברייתא ט: שבע פעמים; לא שבע טיפים. שבע פעמים; שיהא מונה שבע פעמים, לא אחת ושבע.

יש נ"מ גבי הזאות של יוה"כ, עיין יומא דף נ"ה ומנחות דף כ"ז דנקט רק ז', ואמאי הא הוי ח', אך כך, דע"ש בגמ' ביומא ובירושלמי שם בתוס' ישנים, מהו גדר המנין, ועי' בשבת דף צ' ע"ב. מחלוקת אם שייך טעות במנין בפחות מה', ובתו"כ פ' ויקרא גבי פר כהן משיח ובפרשת אח"מ גבי הזאות של המזבח, דאמר שם ג"כ דבעי מנין, אך נ"מ אם המנין הוא בגדר צירוף או בגדר נקודה, ונ"מ כגון אם קודם שהזה הזאה הד' כבר נתייבשה אחת מהן, ועי' בהך מחלוקת שם ביומא דף ס' וזבחים דף ג"כ גבי אם כלה כפר, וכן גבי אם נשפך בתוך המנין אם משלים או מתחיל כבתחילה, וזהו ג"כ הנ"מ בזה בלשון המנין, אם בגדר אחת שתים שלש או א' ב' ג', עיין בכורות דף נ"ח ע"ב דגבי מעשר בהמה המנין הוא א' ב' ג' וגבי הזאות המנין הוא אחת שתים שלש וכו' ר"ל גבי מעשר בהמה הוא המנין המצטרף, ואף אם מת אחד קודם השלמת הי' לא איכפת לן, אבל גבי מנין דהזאות שם הוא בגדר עצם, ועיין בפרה פ"ד הל' ה' גבי הזו ז' כהנים בזה אחר זה כשרה ע"ש, אבל הזאה הראשונה שמזה למעלה לא איכפת לן אם נתייבשה קודם גמר השבעה דלמטה, כיון דמפסיק ביניהם, כמבואר שם, ולכך לא חשיב ליה במשנה דמנחות.

פסוק יז

וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה שבע פעמים לפני ה' את פני הפרכת.

שם, פרשה ד, פרק ו: נאמר כאן פני פרכת ונאמר להלן פני פרכת מה פני פרכת האמור להלן פני פרכת הקדש אף פני פרכת האמור כאן פני פרכת הקדש.

עיין בזבחים דף פ"ב ע"ב גבי פר העלם דבר שהכניס מדמו לפני ולפנים אם זה מיקרי הכנסה, והנה שם בגמ' מיבעי גבי הזה מדם של הפרוכת ויצא למזבח וחזר והכניסן, אם זה מיקרי כמו הכנסה, ומלשון רבינו משמע דרק גבי פר יוהכ"פ, והטעם משום דמבואר ביומא דף נ"ה ע"ב דגבי פר העלם דבר היה עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת, לכך לא הוי בו גדר יציאה, וגם בירושלמי שם ביומא מבואר דיש נ"מ בין הזאה דפר העלם דבר שעל הפרוכת, דאז א"צ לכוון כנגד בדי הארון, ולכך לא כתיב הקודש, משא"כ בשל יוהכ"פ צריך לכוון כנגד בדי הארון וזהו כוונת הירושלמי תענית פ"ב, לפי שחטאו

הלמד והמלמד יוצא לחוץ ויפרסם, ר"ל חוץ למזבח, וא"כ לא הוה כנגד בדי הארון... אך בתו"כ פ' ויקרא מבואר להיפך דגם בפר העדה צריך לפני הבדים דוקא ע"ש.

פסוק כא

ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא.

שם, פרשה ד, סוף פרק ו: חטאת; שיהו כל מעשיה לשם חטאת. הוא; פרט לששרפו שלא לשמו.

עי' מ"ש רבינו בפיהמ"ש רפ"א דזבחים דגבי קרבן צבור לא שייך שחטו שלא לשמו, כיון דסכין מושכתו, ובזה א"ש דברי התוספתא פ"ה דפסחים גבי חטאת צבור ששחטה בשבת שלא לשמה, והוא תמוה, דקתני שם יקטיר אימורים לערב, דהא חטאת שנשחטה שלא לשמה פסולה, אך משום דחטאת צבור לא נפסלה. ועי' בזבחים ח' ע"ב בתוס' בשם תו"כ דיש ריבוי על חטאת צבור דפסולה שלא לשמה, אך י"ל דשם קאי אפר העלם דבר די"ל דהזקנים הם בעלים, עיין מנחות דף צ"ב ובהוריות ובירושלמי שם פ"א, וכבר כתבתי בזה, או י"ל כגון בשאר עבודות שעשה שלא לשמה, ועיין בתו"כ פ' ויקרא ספ"ד דמרבה שם שרפו שלא לשמה וט"ס הוא וצ"ל זרקו, וכמש"כ. ועיין בדברי רבינו בהל' פרה פ"א ה"ט גבי נשחטה לשם חולין, ר"ל ג"כ דבה לא שייך שלא לשמה דהוי כמו קרבן צבור.

פסוק כד

וסמך ידו על ראש השעיר ושחט אותו במקום אשר ישחט את העולה.

שם, פרשה ד, בריייתא ט: ושחט אותו; ולא תמורתו, כשהוא אומר למטה ושחט אותה ולא חילופה ולא ולדה ולא תמורתה, מיכן היה רבי שמעון אומר חמש חטאות הן מתות, ולד חטאת תמורת חטאת וכו'.

עיין במ"ש התוס' זבחים דף קי"ב גבי שעיר נשיא דלר"ש לא במיתה מחמת דלא שייך בה ולד חטאת, ועי' בתו"כ פ' ויקרא דיש מיעוט מקרא גבי תמורה של שעיר נשיא, וע"ש בזה דמייתי הך דר"ש על שעיר נשיא, ואיך, הא בא זכר וא"כ לא דמי. ובאמת כבר הקשו בירושלמי ריש פ"ו דיומא כיון דקיי"ל אין מפרישין לאיבוד, עיין מנחות ע"ד ומעילה י' ותמורה י"ז, וכן ס"ל בירושלמי פ"א דדמאי גבי להפריש מועט ולאבד, וכן כתב הרמב"ם בהל' ביכורים גבי פירות שנטמאו, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהל' פסוהמ"ק פ"ד הי"ח והקשה עליו הראב"ד מהך דתמורה דף כ', ועי' מש"כ הרמב"ם בהל' תמורה, אך זה תליא בהך מחלוקת דשמואל ור"י בתמורה דף י' ע"א גבי מקדיש טריפה ולדידן דלא חל קדושה ה"נ כאן, עיין ירושלמי פסחים פ"ט דפליגי בזה אמוראי, אך מ"מ מתמורת חטאת י"ל דזה ל"ה גדר שהוא מקדיש רק גדר גזיה"כ וחייב כיון דקיי"ל תמורה בטעות

ג"כ חל, ואין שאלה בתמורה עי' תוס' חולין דף פ"א ע"א ותמורה דף ב' ע"ב גבי קטן וכ"מ בזה ואכ"מ.

פסוק כו

ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו.

שם, פרשה ו, פרק ט, ברייתא ח: וכפר עליו שתהא כפרה לשמו, שלא יכפר לשנים כאחד.

עי' בירושלמי נזיר ספ"ה מה דאמר שם דר"ש אומר אינו מביא קרבן עד שיהיה. ור"ל דאמאי לא יתנו כמו שמבואר בתוספ' דנזיר פ"ג דיביאו קרבן בשותפות, ואמר שם דר"ש ס"ל דכל זמן שאינו ודאי נזיר אינו יכול להביא קרבן, וע"ש דף י"ג ומנחות דף ק"ה ע"ב ותוס' שבת דף ע' ע"ב ודף ע"א ע"ב, וה"נ גבי חטאת העוף הבא על הספק, ועי' בתו"כ פ' ויקרא פ"ו פ"ט שלא יכפר לשנים כאחת ר"ל כה"ג, ועי' בזה בתוספתא דנגעים.

פרק ה

פסוק ב

או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה.

שם, פרשה ח, פרק יב, ברייתא ג: כשהוא אומר בכל טמא, לרבות השורף הפרה ופרים והמשלח את השעיר, שהן מטמאין במשא.

הנה כבר הארכתי בזה בחיבורי ח"ד וח"א, והגדר בירושלמי תרומות אין הפירוש כך רק כך, דס"ל דא"א לומר דאינו, דאדרבה ע"י שהוא בעינו לכך הוא טמא, דצריך כביצה. וגם למשל כמו טב"י דרק תרומה פוסל, והארכתי בזה בחיבורי, דכל דבר שע"י המעלה שלו נפסל, א"א שזה יגרום לומר שהוא מחולל, וזה ר"ל הך דמנחות דף ק"א גבי דאין פדיון לעצים ולבונה, דאדרבה ע"י הקדש נעשה טמא, וא"א שזה יגרום להפקעת הקדש, וכן בע"מ בכהן דהוי לכל הדברים כהן גמור, אבל פצ"ד הוי נ"מ גבי גיורת ביבמות דף נ"ז ודף ע"ו, דפסול במום רק בכהן, משא"כ פצ"ד הפסול בכל. וכן שיטת התוספתא שבועות דטומאת קדושת אין חייבין עליהם על בימ"ק לא כהתו"כ פ' ויקרא וכמה מקומות בזה, וכן הגדר בדברי רבינו בספר המורה דכל חסרון הוא מגדר שחוץ ממנו, לא במה שממנו.

תו"כ שם: וכשהוא אומר בכל דבר טמא לרבות הסככות והפרעות והקרי דברי ר' יהודה.

הנה כאן בהלכה י"ט פסק דאם שהה כדי השתחויה חייב אי בביה"ק, ובאוהל המת אף אם חבירו פרע ראש הגג חייב משום דהוי כמו טומאה בעצם, כיון דהוא מלא טומאה,

משא"כ אם נכנס לביה"ק בשידה, אז ס"ל לרבינו בפ"ו ה"ט דאינו לוקה ע"ש, והטעם דשם ליכא לא ביאה ולא טומאה כיון דיש הפסק, ובזה י"ל ג"כ מה דמבואר בירושלמי כאן פ"ז ה"ג ושבועות פ"ב דסככות ופרעות מה"ת, ועי' רש"י נדה דף ס"ח ע"ב ודף ס"ז, וכבר כתבתי בזה, דמבואר שם בדף נ"ז דהוי מדרבנן בכל דבר, דשם מיירי על קבר, וכאן מיירי על מת, דאז הוי מדאורייתא, רק דאין הנזיר מגלח, וכמש"כ. וא"ש מ"ש הראב"ד ז"ל לקמן פ"ו ה"ט ע"ש, ועי' בתו"כ פ' ויקרא פ"ח פי"ב, דמרבה סבכות ופרעות גבי ביאת מקדש מכל דבר ע"ש.

פסוק ח

והביא אתם ואל הכהן.

שם, פרשה י, פרק יח, ברייתא ה: והביא אותם; אין לעוף פדיון.

מש"כ דגבי עוף קודם הקרבה אין עליה שם קרבן רק קדושה"ג, י"ל דיהיה נ"מ ג"כ, אם עשה מום בעוף הפוסלו מהקרבה כמו מחוסר אבר, אי לוקה עליו, כיון דאין עליו שם קרבן עדיין, וגם פדיון אין לו, כמבואר בכריתות דף כ"ו ע"ב ומנחות דף ק"א ובירושלמי סוף פ"ד דשקלים יליף לה דלאו בר העמדה הוא, ר"ל דאין בה פסול מום רק פסול הגוף, וכן כ' רבינו בהל' איסו"מ פ"ה, ועי' תו"כ פ' ויקרא פ"י פי"ח דממעט לה מקרא אחרינא, וכבר כתבתי בזה בח"ג.

פסוק טו

נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה'.

שם, פרשה יא, פרק כ, ברייתא ה: יכול אפילו הקדיש תורים למזכה יהו מועלים בביציהם, הקדיש בור ואח"כ נתמלא מים, אשפה ואח"כ נתמלא זבל, שובך ואח"כ נתמלא יונים, אילן ואח"כ נשא פירות, שדה ואח"כ נתמלא עשבים, יכול יהו מועלים [בהם] ובמה שבתוכן תלמוד לומר מקדשי ה' מיעט.

עיין בערכין דף י"ד וב"ב דף ע"ב ע"ב מ"ד שם דאזיל בתר פדיון ר"ל כך, דהקדש כיון דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא הוא, הוי כ"ז כמו הקדש חדש וכעין הך דנדרים דף כ"ח ע"ב. ועיין בכורות דף ל"ב בתוס', ועי' מש"כ הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' ויקרא דאם הקדיש תורים והולידו ביצים ונולדו מהביצים אפרוחים, חל עליהם קדושת הגוף כאילו קדשו עכשיו, וזהו ג"כ כונת רבינו בהלכות כלי המקדש פ"א הי"ג ואין קדושתן מסתלקת מהן לעולם, ר"ל דאם התיך אותם ועשה מהם חדשים חל עליהם תיכף קדושת כלי שרת וא"צ לקדשם פעם אחרת, ועי' בהך דע"ז דף נ"ב ע"ב גבי הך דהכנו, ע"ש ברש"י, דמשמע דצריך עוד הפעם לקדשם. ועי' בהך דמנחות דף ק"א ע"א, אך זה רק אם עכשיו חל עליהם ההקדש, ולכך בקדשי בדק הבית שפיר יש בהם מעילה, כמו

דקדשינהו עכשיו, אבל בקדשי מזבח דכעת לאחר שמתו א"א להקדישם, פקע מהם הקדושה. עיין בירושלמי פ"ג דקידושין ה"א, וכמש"כ הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' ויקרא, דאף דביצי תורים אין בהם מעילה, מ"מ אם ילדו תורים חל עליהם קדוה"ג ע"ש, ועי' בתוס' חולין דף קל"ח ע"ב דרק מדרבנן יש איסור על ביצים, ועי' במעילה דף י"א גבי תורים שלא הגיע זמנם ע"ש בתוס', דלאח"כ חל עליהם קדושה ממילא, וזה דמקשה, אך י"ל דמיירי שהם נולדו מביצים של תורים קרבן, וחל עליהם קדוה"ג וכמ"ש. כבר כתבתי לדברי התו"כ פ' צו דמוכח משם הך דין שכתב רבינו בהל' כלי המקדש דכלי שרת שנשברו ונפסלו ולא מהני תיקון מ"מ אם התיכן ונעשה פנים חדשות כשירים דהקדושה נשארה כמקדם ע"ש, וגבי אפרוח הבא מביצת ע"ז פליגי בזה בירושלמי ערלה סוף פ"א לחד מ"ד ס"ל דמותרת ועי' רש"י ע"ז דף מ"ו ע"ב גבי משתחוה לקמת חיטים דבע"ז אסור משום דכל מה שאתה מהוה ממנו, וכן גבי הקדש בהך מחלוקת במעילה דף י"ג אם יש מעילה בגידולין, ועי' תמורה דף ל"א דסתם משנה כן ולגבי קדשי מזבח מחלק שם בין גידולין דחזו למזבח, ור"ל כמ"ש הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' ויקרא דאף דביצת תורים של קרבן אין בהם מעילה מ"מ אם נולד מהם אפרוח הוי הוא עצמו קרבן, וגבי ביצת הקדש שנעשה אפרוח הוה זה ג"כ פלוגתא בירושלמי בערלה שם וצריכה פדיון רק בגדר הביצה, ועי' בדברי רבינו בהל' מעילה פ"ה הי"א ובירושלמי תרומות פ"ט דמחלק בין דבר שזרעו כלה לדבר שאין זרעו כלה, ובהך מחלוקת דע"ז דף מ"ח ע"ב וערלה פ"ב נטע אגוז של ערלה ונעשה אילן, דת"ק ס"ל דאף א"נ דזוז"ג אסור מ"מ זה מותר, והטעם דכל היכא דהוה שינוי פתאומי ונעשה דבר חדש ממש וכן המציאות וכו' עכ"פ כל דבר הבא בשינוי פתאומי אין לה שם האב שלו, ועי' בדברי רבינו בס' המורה ח"ב בהקדמה גבי כל משתנה מתחלק.

ונפש כי תמעל מעל וגו' והביא את אשמו וגו' בערכך כסף שקלים לאשם.

שם, **פי"א**, **פ"כ**, **ברייתא** ו: **לאשם**; **שהוא מפריש מעות לשום אשם**.

נ"מ גבי הך מחלוקת דכריתות דף כ"ב ע"א דר"ע ור"ט אם צריך להביא גבי ספק מעילה הקרן דמעכב את הכפרה, ואך דספק כפרה להחמיר כמ"ש רבינו בפי"י מהל' נזקי ממון גבי כופר, ובאמת ר"ע ור"ט אזלי לשיטתייהו בבכורות דף י"ז גבי ספק בכור אם צריך ליתנו לכהן, וכבר כתבתי בזה דלדידן א"ש משום דהביא מעילתו עד שלא הביא אשמו לא יצא, לפי שיטת רבינו בהל' מעילה פ"א ה"ה, וא"כ עדיין לא חל עליו החיוב כלל, ולא דמי לכופר, ואף לגירסא דידן מ"מ כיון שבזה לבד לא מתכפר א"צ, ועי' בתו"כ פ' ויקרא פי"א פ"כ מה דאמר שם לאשם שהוא מפריש מעות לאשם, ר"ל דאך שאינו

יכול להביא אשמו קודם מעילתו וס"ל דאינו יכול להקדיש הקרבן ג"כ [קודם] שהפריש המעילה דהוה כמו מחוסר זמן, עיין מנחות דף ה' ובירושלמי ר"ה פ"א דכאן התורה התירה להקדיש מחוסר זמן וכ"כ בזה, ומ"מ המעות יכול להקדיש קודם, זהו כונת התו"כ, ועי' בהך דכריתות דף כ"ו ע"ב דשם לא משמע כן, ובמ"א אבאר זה.

פסוק טז

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו יוסף עליו.

שם שם, ברייתא ז: מנין שמשלם חומש ואשם על התשלומים האלו, תלמוד לומר הקודש ישלם.

[על מש"כ הרמב"ם בהל' ערכין פ"ז ה"ב: "והחומש שמוסיף הרי כהקדש עצמו ודין אחד להם"], ר"ל לענין דצריך להוסיף חומש אם פודה את החומש, וכמבואר בב"מ דף נ"ד ע"ב, ועי' הל' מעילה פ"א דהביא זה גבי חומש שמשלמין אם מעל, ומשמע שם דעל הקרן א"צ להוסיף חומש, אך בפי' הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' ויקרא פי"א פ"כ מבואר להיפך, רק דגם התשלומין מיקרי מקדיש ולא מתפיס והוי הקדש ראשון, והטעם דחומש מקרי הקדש ראשון לגבי פדיון בגמ' יליף לה מקרא ע"ש ברש"י, ומשום דכיון דקי"ל דחומש לא מעכב לפדיון לא מקרי הקדש שני, ועי' לקמן הלכה י"א בסופה דאם שם את הטלית בי' סלעים תחת טלית של הקדש אז הבי' א"צ להוסיף חומש גם עליה, משום דאז אמרינן כמו הא דירושלמי פ"ד ה"ג דמע"ש דאדם עשוי להרבות בהקדשין והוי הקדש ראשון וא"כ שוב צריך להוסיף ואף דבלא ראשון לא היה מוסיף.

פסוק יט

אשם הוא אשם אשם לה'.

שם, פרשה יב, פרק כא, ברייתא ג: אשם הוא אשום אשם; מה תלמוד לומר, מנין אתה אומר הביא אשם תלוי, שחטו, וזרק את דמו, ואח"כ נודע לו שחטא, או נודע לו שלא חטא, מנין שמותר באכילה, ת"ל אשם אשם.

פליגי רבינו והרי"א ז"ל בהל' מעה"ק פי"ח ה"י אם אשם תלוי הוה קרבן ודאי שחייבה התורה וחייב על שחיטתו בחוץ בודאי או רק ספק ועיין בהך דכריתות דף י"ח ע"א, ואף דרבינו בהל' פסוהמ"ק פ"ד הי"ט פסק כחכמים דאף אם נודע לו שלא חטא מ"מ ירעה עד שיסתאב, ועי' בירושלמי נזיר פ"א סה"א גבי נעשה כמתנדב אשם וכו' ... והנה אף דכתבתי דגם חטאת העוף הבא על הספק הוה בגדר ודאי קרבן, עי' תוס' זבחים דף ס"ח ע"א ושבועות דף ח' ע"א ותוס' ד"ה ואימא, מ"מ זה לא דמי לאשם תלוי כיון דהוא אינו מין קרבן אחר דהרי אפילו לאחר הקרבה נודע שילדה ודאי יצאה בזה כיון דלא בעי ידיעה עי' בפסקי תוס' כריתות פ"ה וע"ש דף ז' ע"ב דמודה ר"י במחוסרי כפרה

דמהני תנאי כיון דלא בעי דעתו להקדיש, ואף דהא מבואר כריתות דף כ"ב דגם אשם ודאי לא בעי ידיעה לר"ע ומ"מ ס"ל לר"ע דאין מביאין אשם אחד על תנאי, ועי' בתוס' שבת דף ע"א ע"ב ובבעה"מ שם ותוס' שבועות דף ד' ע"ב גבי חטאת, התם לא משום דלא מתכפר בלא ידיעה, רק משום דלא חל ההקדש בלא ידיעה ולא מצי להקדישם, אך לר"ע כיון דמביא אשם תלוי על ספק מעילה א"כ שפיר חל ההקדש שוב מתכפר בו ג"כ, ודי בזה, וא"כ שוב אין עליו שם קרבן בפ"ע, ושפיר י"ל דהוה רק בגדר ספק, משא"כ בשאר אשם תלוי דזה הוה מין קרבן אחר, הוה קרבן ודאי ושפיר חייבין עליו בחוץ, כן ס"ל להראב"ד ז"ל, ועי' בתוי"ט פי' ויקרא הובא בדברי רבינו בפיה"מ תמורה פ"ז דמרבינן שם מקרא דאשם הוא דאם נודע לאחר זריקה דהוה קרבן ודאי, ובסוטה דף ו' ע"ב אף דלברר עון קאתיא כמבואר בכריתות דף כ"ד ע"ש, והך דכריתות דף י"ח ס"ל להרי"א ז"ל דקאי על אשם תלוי של מעילה ואליבא דר"ע אך רבינו לא ס"ל כן.

תו"כ שם: אשם הוא אשם אשם; מה ת"ל ... יכול אף על פי שלא נזרק הדם, תלמוד לומר הוא, מה יעשה לו, הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה.

עי' תמורה דף כ"ד ע"א דחד תנא ס"ל דגם על בשר בקדירה חל איסור דחטאות המתות, אך גבי אתנן לא שייך זה דחטאות המתות הוי גדר איסור, כמבואר בכורות דף ט"ז ושייך לחול אף על בשר משא"כ באתנן דרק על קרבן, ועי' בדברי רבינו פ"ד מהלי' פסוהמ"ק דלא הביא הך דין דבשר בקדרה, ועי' בפ"ה דמע"ש בהך מחלוקת דב"ש וב"ה אי שייך ביעור גם בתבשיל, אך גבי אתנן לא שייך רק גבי קרבן, אך זה יהיה נ"מ היכא דבא עליה בין קבלה לזריקה, וכן לגבי עה"נ כה"ג, ועיין בכריתות דף כ"ד ע"ב גבי הך מחלוקת דר"י ורבנן, ובתוי"ט פי' ויקרא פי' י"ב פי' כ"א דיליף שם מקרא גבי אשם תלוי לחלק בין נודע קודם זריקה לנודע לאחר זריקה, ועי' מעילה דף ז' ובירושלמי תרומות פ"ח דאם נודע לו בין קבלה לזריקה דהוא בן גרושה ובן חלוצה אם יכול לגמור הזריקה כיון שהוא באמצע העבודה, ועי' תוס' נזיר דף ס"ג ופסחים דף פ"א ע"ב גבי תגלחת דהיכא דלא נגמר גרע מקודם, ועי' ירושלמי יומא פ"ה גבי נשפך הדם בין חתיה להקטרה אי זה הוי כמו גמר או לא, ובזבחים דף ט"ו גבי נקטעה ידו של מזה בין זריקה להגיע הדם למזבח.

תו"כ, שם, ברייתא ה—ו: אשם לה', יכול אפילו כולו לבדק הבית, ת"ל אשם לכהן, אי אשם לכהן יכול ינתן כולו לכהן, ת"ל אשם לה' הא כיצד? מותר אשמות נופל לנדבה וילקח בהם עולות, הבשר לה' והעורות לכהנים. אין לי אלא מותר אשמות, ומנין מותר חטאות מותר עשירית האיפה... ומותר קרבנות נזיר ומצורע ... ת"ל אשם אשם, זה הכלל כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה. ילקח עולות, הבשר לה'

והעורות לכהנים.

הנה עי' בתוס' מנחות דף ט"ו ע"ב ודף פ"ח ע"א וכמה מקומות דהא דלב ב"ד מתנה לא שייך בשל יחיד, והנה רבינו ס"ל כמש"כ לעיל דהך דמותרות קרב עולות הוא משום תנאי ב"ד, וצ"ל דכיון דהתורה חייבה אותו להביא קרבן שפיר שייך הגדר דלב ב"ד מתנה, משא"כ גבי נזיר דהוא הביא עליו זה לא שייך זה כיון דהוא עצמו הביא עליו, א"כ לפ"ז יהי' נפ"מ אם הפריש ב' קרבנות לאחריות אז שפיר מותרו ירעה ויפול לנדבה, ועי' בתוי"כ פ' ויקרא פי"ב פ' כ"א דמרבה שם כל שהוא משום חטא ומשום אשמה ואף דהשיב שם גם קרבנות נזיר צ"ל כמש"כ.

פסוק כו

וכפר עליו הכהן לפני ה' ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה.

שם, סוף פרק כג: לאשמה בה; פרט לפחות משוה פרוטה.

הנה באמת גבי שמא ש"פ, הגדר כך דכבר כתבתי בזה בח"א בגדר שיעורים דיש בזה הרבה סתירות בגמרא שלנו ובירושלמי ... וכבר כתבתי בזה בהלי' שקלים גבי גדר מטבע של אש, וכן גבי גדר דמצריך בתוי"כ סוף פ' ויקרא למעט פחות משי"פ גבי שבועה וכ"מ, דנ"מ דודאי פחות מן פרוטה בימי משה רבינו לאו כלום היא, וכמו בזבחים דף ס"ב גבי עצים וגבי שקלים בכורות דף נ', וכן גבי ש"פ ג"כ כן, רק דנ"מ בשל גזרת מלך אם בשום מקום יש בו שוה פרוטה אז ג"כ כן דפחות מפרוטה לא חל עליה גדר קדושין על הדבר, וזה אם במקום אחד יש בו זה הגדר אז חל גדר גזה"כ, אבל מ"מ שתהא היא מקודשת בזה אז צריך שהיא תאמר לדידי שוה, וכן גבי פה"ב דרק אם עכ"פ של משה רבינו הוה וכן אם במקום אחד שוה, אך ע"כ צריך עדים שזה שוה במקום אחד ואף שכאן לא שוה והיא אמרה לדידי שוה י"ל דמהני, ובלא אמרה י"ל הך דשמואל, וזה ר"ל התוס' [קידושין] דף י"ב ע"ב שיש עדים ששוה ע"י קול, וכ' התוס' נראה דזה רק חומרא לכ"ע, ור"ל שבמקום אחד ודאי שיש בו שויא שייך זה הגדר.

פרק ו

פסוק ו

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה.

תו"כ, פ"א, פ"ב, י: אש תמיד; תמיד אף בשבת... לא תכבה; אף במסעות. מה עושים לה, כופים עליה פסכתר דברי ר' יהודה, ר' שמעון אומר אף בשכת ומסעות מדשנים אותה, שנאמר ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן.

הנה כ"כ דאף למ"ד דאינו נפסל, זה רק דלא נפסל אבל לאוכלו ג"כ אסור, דכ"כ דיוצא

לא מקרי עד שיהא בחוץ, ולאכול אינו נאכל עד שיהא בפנים, וזה אין עליו לא שם פנים ולא שם חוץ, ועי' רש"י זבחים דף קי"ז ודף מ' גבי נפחתה תקרה של היכל לא הי' מזה, ומשמע דעכ"פ לא נפסל, ובדברי רבינו סוף הל' עבודת יוה"כ ובתוספ' קרבנות פי"ג הנותן כו' בשעה שגלל הרוח את היריעה, ובת"כ פ' צו ספי"א גבי בשעת מסעות אם מותר לכבות את האש, ובירוש' ספ"ד דיומא ועי' זבחים ד' נ"ה ע"ב ודף ס"א דמ"מ יש עליו שם מזבח, ובת"כ פ' ויקרא פ"ד ספ"ד, וזה ר"ל הריב"ן הובא בתוס' יבמות ד' ז' ע"ב דמ"מ אין עליו שם דלפני ד' ע"ש בד"ה זה, וכעין הך דמנחות ד' מ"ח ע"א וכ"כ בזה.

פסוק יא

כל אשר יגע בהם יקדש.

שם, פ"ב, סוף פרק ג: כל אשר יגע בהם יקדש; יכול אעפ"י שלא בלע, ת"ל בהם משיבלע.

כבר כתבתי במ"א שיטת רבינו דס"ל בפיה"מ בערלה ספ"ב והל' מעה"ק פ"י דהקדש לא בטל כלל, לא מחמת דבר שיש לו מתירין, עיין פסחים דף כ"ז ע"ב ונדרים דף נ"ח דלא כשיטת התוס' שם, והגדר הוא משום דכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא חולין קל"ט וליכא ביה גדר מעורב דעומד בפי"ע... ובאמת רבינו בפי' המשניות פ"ג דערלה משנה ג' ס"ל דהא דקיי"ל במוקדשים מקדשים בכ"ש הוא משום דכיון דעירב בכוונה ההקדש עם החולין אז נעשה כל הבגד כולו הקדש, וכן מחלק בירושלמי שם דזה רק בקדשים שאין להם מתירין דזה חמור ולא כמ"ש הראב"ד בהשגות בהל' בכורות פ"ג הל' י"ג ע"ש דגבי הקדש אי"צ כלל דבר חשוב, וגבי בכור דבעי דבר חשוב כמו גיזה שלימה שם ר"ל אבעל מום, וכן מדייק שם רבינו, ועיין בכורות דף כ"ה ע"ב, וכן ר"ל הך דסוף תמורה, ומה דמבואר בזבחים דף צ"ז דצריך שיתן טעם, זה רק בנתערב לא בכוונה, ועיין רש"י חולין דף צ"ח וצ"ט ג"כ כן, אך הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' צו מחלק בין טעם לממש ועיין נזיר דף ל"ז ע"ב, ובמאי דמבואר בתרומות פ"ט, ובדברי רבינו בהל' מעילה פ"ה הל' י"א, אך שם מיירי דבר שזרעו כלה, וכמו שמחלק בירושלמי שם, וכן ר"ל בהל' ביכורים פ"ד הל' ט"ו, ובירושלמי שם פ"ג דקודם ההנחה אז אף דבר שזרעו כלה אוסר בכ"ש דכבר חל עליהם גדר קדוה"ג, וכמ"ד בפ"ג דביכורים דהוי בגדר קדשי מקדש, ועיין בירושלמי פ"ב דערלה גבי ביצה של הקדש שנעשה אפרוח, ובראב"ד בתו"כ פ' ויקרא דביצת של קרבן עוף אף דמבואר במעילה דף י"ב ע"ב דלא נהנין ולא מועלין מ"מ אם נולד מהם אפרוח חל עליו קדוה"ג, וכ"כ בזה דזה ר"ל הך דתמורה דף ל"א ע"ב, ועיין רש"י מעילה דף י"א ע"ב גבי דישיון מזבח הפנימי דכיון דהתורה קבעה במקום תרומת הדשן וא"א שלא

ידבק בה קצת נעשית כולה קודש ומועלין בה בזמן שהניחה והוי כמו הקדש בתחילה עיין שם, והך דמבואר ביבמות דף פ"א ע"ב, והובא בדברי רבינו סוף פ"ו מהל' פסוה"מ דלא בטילה, י"ל ג"כ מחמת זה הטעם, ואף דנקט שנתערבה דמשמע ממילא, והך דהל' מא"ס פט"ו הי"ג דכתב שם להיפך דבטילה, כבר כתבתי בזה בחיבורי בח"א.

פסוק יג

זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו עשירית האפה וגו'.

שם פ"ג, פ"ג ברייתא ג: אחד כה"ג ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביא עשירית האיפה משלו, עבודתם פסולה.

רבינו בהל' כלי המקדש פ"ה הט"ז פסק דאין מנחת חינוך מעכב, ועיין ביומא דף ה' ע"ב דאמר שם דמעכב עשירית האיפה, וכן בירושלמי שם, אך זה היה רק אז בזמן המילואים, ועיין בתוספ' סנהדרין פ"ז דמבואר שם דלא מעכב, ובתו"כ ובתוספ' חגיגה פ"ב דמבואר שם ג"כ דעבודתו כשירה.

פרק ז

פסוק ב

במקום אשר ישחטו את העלה ישחטו את האשם. רש"י שם: לפי שמצינו אשם בציבור נאמר ישחטו רבים. ר"ל דקיילי"ן דאשם בא לקיץ המזבח תמורה דף כ' ושבועות דף י"א וכ"מ בש"ס, וזה ר"ל בתו"כ ישחטו ימשכו דר"ל דצריך עקירה כמבואר פסחים דף ע"ג וניתוק ע"ש כמבואר לקמן בפסוק ה'.

תו"כ, פרשה ד, ברייתא ג: ישחטו; כאן שוחטים הרבה אף הגרים ואף הנשים ואף העבדים, אין לשון שחיטה אלא משיכה שנאמר 'זהב שחוט', ר' אליעזר אומר מיכן לעולת צבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון. למה צריך כאן לרבות זה, אך באמת כל לשון הת"כ כאן אינו ג"כ מה דאמר אין שחיטה אלא משיכה, מה שייך כאן, וגם הך דמרבה עולת ציבור והיכן נזכר כאן זה. אך כך, דהנה עיין פסחים דף ע"ג וזבחים בכ"מ ומנחות דיליף מן אשם הוא אשם שמתו בעליו, ועיין תמורה דף י"ג ע"ב ודף כ' דר"א ס"ל לנדבת יחיד וכן ס"ל לר"ש ע"ש, אך כתבתי בפסחים דף ע"ג וכ"מ דזה רק אם לא ניתק אבל אם ניתק הוה עולת קיץ המזבח לציבור ע"ש, והנה אז הוה בגדר סכין מושכתן דכ"מ ונעשה ע"י שחיטה ומשיכה לשם עולת ציבור, וסד"א דזה צריך דוקא כהן כיון דהוא עושה זה ע"י שחיטה, לכך צריך ריבה דגם נשים וגרים אף דלא שייך כלל לגדר ציבור עדיין, וזה ישחטו לשון משיכה ר"ל דמנתקים וממשיכים מן אשם יחיד

לעולת ציבור, וזה ג"כ צריך בצפון, זה ר"ל הת"כ, וכן ר"ל רש"י בפרשה ע"ש מה דתמהו עליו, ואכמ"ל.

פסוק טז

ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת. שם פ"ז, פי"ב, ברייתא ט: ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת; אין לי אלא אכילתן לשני ימים, מנין שאף תחלת זביחתן לא תהיה אלא ע"מ להיאכל לשני ימים, ת"ל תזבחו, וכי תזבחו זבח שלמים לה' ביום זבחכם יאכל וממחרת, שאין תלמוד לומר, אלא אם אינו ענין לאכילה תניהו ענין לזביחה, שאף תחילת זביחתן לא תהא אלא ע"מ להיאכל לשני ימים.

מה דפליגי רש"י ותוס' במנחות דף מ"ט ע"א גבי מחשב חטאת לשם שלמים אם צריך לפרש דהיינו לאוכלן לב' ימים ולילה ע"ש, והוא משום דהא מבואר בתו"כ פ' צו פ"ז פי"ב ופרשת קדושים פ"א דבשעת שחיטת שלמים צריך לחשוב לאוכלן לשני ימים ע"ש, אך כיון דאנן קיי"ל כר"י בזבחים דף מ"ו ע"ב ודף ב' ע"ב דסתם סמכינן על תנאי ב"ד ע"ש, לכך א"צ לחשוב. וא"כ לפי"ז אם שוחט חטאת לשם שלמים סתם, הוה כמו שחשב לאוכלו חוץ זמנו, או דתנאי ב"ד לא הוה רק אם עשה כדין אבל שלא כדין לא, וכעין דמבואר ביבמות דף צ"ב ע"א גבי הלכה וקלקלה דלהנשא לכה"ג לזה לא התירוה וכו', ועיין רש"י ב"ק דף ה' ע"א ד"ה מפגל ע"ש דלכאורה משמע דזה הוה פיגול אך בסתם, ועיין רש"י כריתות דף ב' ע"ב. אך באמת ר"ל כך, דקשיא ליה לרש"י דכיון דהא קיי"ן בכ"מ, עיין פסחים דף ק"כ, דפיגול מטמא ע"ש, וא"כ נמצא דע"י מחשבתו נטמא וזה חשיב ליה המטמא, ומאי פריך, לכן פירש דמיירי רק בפסול כה"ג וס"ל דזה לא מטמא, וע' זבחים דף י"ג ע"א ורש"י פסחים דף קכ"א ע"ש וברשב"ם.

פסוק יט

והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף.

שם, פרשה ט, ברייתא ה: יכול אף שמתו ושהפילו ונטמאו בחוץ ישרפו, תלמוד לומר (שמות כט, לד): הוא.

עיין בתוספתא סוף תמורה דהיכא דנטמאו בחוץ צריך לשורפו בחוץ, ועיין בתו"כ פ' צו ופ' שמיני דממעט זה מקרא, ובשקלים פ"ח דחלוקת ב"ש וב"ה, ובפסחים פ"א, והטעם י"ל משום דאסור להכניסם בפנים, עיין ירושלמי שקלים שם, ובהך דזבחים דף צ"ד ע"ב ובדברי רבינו פ"ג מהל' מעה"ק, ועיין ברש"י פסחים דף י"ד ע"ש גבי שמן קודש שנטמא, ובזבחים דף צ"ב ע"א מבואר שם דשורפם בעזרה ע"ש ברש"י, אך רבינו בפי' המשנה שם וכן בהל' איסורי מזבח פ"ו הל' ה' מבואר דשורפן ע"ג המזבח, ועיין בהך דמנחות דף ע"ד לר"א ברי"ש גבי שירי מנחה של כהן וגבי נסכים הטעם מחמת

לאו דלא תכבה ולכך צריך לעשות מערכה בפ״ע ואז הוי כמו אש מחתה דשם דף צ״א ע״ב דנתקיה ע״ש, ובאמת למאי דפסקינן בפסחים דף כ״ד דשריפתו בקדושה אם יכול לשורפן בלשכות כמו בהך דזבחים דף נ״ו גבי אכילת קדשים. דבמקום אכילתן שם שרפתן, וא״כ גם נטמאו בחוץ יכול להכניסן לשם, והך דתו״כ וכן הך דזבחים דף צ״ד ע״ב עם רק באימורים או בדם חטאת ומריקה ושטיפה דחטאת דשם הוי גזיה״כ, אבל בשאר קדשים גם בלשכה, וכן מבואר בתוספתא.

תו״כ עם: ר׳ יהודה אומר, יכול חטאת העוף הבאה על הספק ואשם תלוי וחולין שנשחטו בעזרה ישרפו, ת״ל: הוא.

לפי שיטת הראב״ד משמע דס״ל דהא דאין חטאת העוף נאכלת הוא מצד הדין אם צריך עיבור צורה לשריפה, ועיין במנחות דף מ״ו ע״ב דאמר שם גבי שתי הלחם בלא כבשים אף דמעיקרא לשריפה מ״מ לא ישרפם לאלתר שמא יזדמן להם כבשים, ושם דף נ׳ ע״ב כיון וכו׳ אי בעי האי מקריב, וה״נ שמא יתברר להם שילדה ונמצא מה״ת מותרת באכילה עיין כריתות דף כ״ו ע״ב, ע״ש, ועיין פסחים דף ל״ד בהך דמייתי שם הך דלול קטן מה דמקשי שם למ״ד היסח הדעת פסול הגוף ע״ש, וא״כ י״ל דה״ה לחטאת העוף הבאה על הספק, ובאמת י״ל דזהו תליא במחלוקת דר״י ורבנן בסוף תמורה ובפסחים דף כ״ח גבי אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק אם ישרף או יטילנה לאמה דת״ק סבר דמעיקרא לשריפה איתינהו והדין הוא כך שיהא בשריפה ור״י לא ס״ל זה, אך באמת מלשון התוספתא תמורה ספ״ד [דשם משמע דהך דחלון קאי על חטאת העוף הבא על הספק, ובתוספתא פ״ז דקרבנות לא משמע כן, ועי׳ במ״ש הראב״ד בתו״כ פ׳ צו פ״ט פי״ג— השמטות סוף הל׳ מת״ע דף ב] משמע שם דגם לרבנן לא בעי עיבור צורה בחטאת העוף הכא על הספק ע״ש. ועיין מ״ש התוס׳ פסחים דף ט״ו ע״א דהך עיבור צורה לא מחמת שיהא נותר רק משום גזיה״כ ע״ש.

והבשר כל טהור יאכל בשר. תרגום אונקלוס: כל די דכי לקודשא. ר״ל לאפוקי מחוסר כפורים ועמ״ש הרמב״ם בהל׳ פסוהמ״ק פי״ח ע״ש בזה וכמ״ש דכרת אמעוט מן וטומאתו עליו רק איסור לאו יש ואי״ש. או ר״ל גבי מחו״כ עיין פסחים דף ל״ה, או דר״ל כמו הך פסחים דף י״ח גבי רביעי, או דר״ל דצריך (כוונה) חגיגה דף י״ח ע״ש.

והבשר כל טהור יאכל בשר.

תו״כ, פרשה ט, ברייתא ו׳: והבשר; לרבות בשר הפנימי שיהא מותר, שהיה בדין הואיל והטמא פסול והיוצא פסול, מה הטמא אם נטמא מקצתו נטמא כולו פסול, אף היוצא אם (נטמא) [יצא] מקצתו יהא פסול, תלמוד לומר 'והכשר', לרבות בשר הפנימי

שהוא מותר.

ובזה יש ליישב מה דמבואר במס' כלים פי"ט משנה ד גבי מיזרן דאמר שם ר"י דנישא הזב על המיטה דהמיזרן עד עשרה טפחים מטמא שנים וכו' ומעשרה ולחוץ מטמא אחד, ואם נישא על המיזרן אז מעשרה ולחוץ טהור לגמרי, כן מוכח שם מדברי רבינו בפיהמ"ש ובהל' כלים פכ"א הל' ט', והטעם משום דבאמת הא הוה מגע בית הסתרים דלא מטמא, עיין חולין דף ע"ב ע"ב וכ"מ, אך זה רק אם הטומאה הוה מצד המיזרן, אבל אם הטומאה הוא מצד המיטה, רק דעד עשרה טפחים הוה המיזרן כמו חלק מן המיטה ומעשה עץ שימש, לכך יותר מעשרה לא מיקרי מגע בית הסתרים, דהוה כמו שנגע במיטה עצמה וכמ"ש לעיל גבי לבונת המנחה ובהך דמנחות דף ח' ע"ב, ועיין תוס' שם דף י"ג ע"ב גבי לחה"פ דאם נטמאת חלה אחת נטמא כל הסדר, וזה לא משום צירוף, רק דהוה כמו דבר אחד, ובירושלמי חגיגה פ"ג דקומץ ג"כ משום דהוה דבר אחד לא משום צירוף, ובתו"כ פ' צו פ"ט פי"ג דגבי טומאה נטמא מקצת אבר נטמא כל האבר ולא גבי יוצא, ועיין בתוספתא פ"ה דקרבנות ובהך דפסחים דף פ"ה ע"א ובירושלמי שם. וגם י"ל דר"ל דנ"מ למקום חתך דשל יוצא מותר ושל טמא פסול. עיין חולין דף ס"ח ושם דף צ"ט ע"א ע"ש ובזבחים דף כ"ו ע"א ובהשגות פ"א דהל' פסוהמ"ק הט"ו ע"ש ובהך דמנחות דף כ"ד אם כלי מחבר או כלי מצרף ע"ש.

פסוק כג

דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו.

שם, פרשה י, ברייתא ד: אין לי אלא חלב שור וכשב ועז המיוחדים, מנין לרבות את הכלאים, ת"ל 'שור כשב ועז', דברי רע"ק. ואם נפשך לומר, 'מן הבהמה' לרבות את הכלאים, שיכול כל שהיה בכלל עונש הרי הוא בכלל אזהרה, כוי ופחות מכזית שאינן בכלל עונש לא יהיו בכלל אזהרה, ת"ל 'כל חלב'.

כבר כתבתי דגם גבי כוי יש נ"מ בין כוי הראשון הנולד מן הכלאים, ובין הכוי של הדורות הבאים, ובזה א"ש דברי רבינו בהל' מאכלות אסורות ובהל' בכורים גבי מתנות כהונה, רק לדין החלב רק איסור מחמת קרא דיומא דף ע"ד וכריתות דף כ"א דמ"מ אין עליו שם שור כשב ועז, וכן מבואר בהל' מא"ס גבי חלב, וגם גבי דם מבואר ביומא שם ובכריתות דצריך ריבוי, וראיה דבתו"כ פ' צו מצריך ריבוי בחלב לכלאים הנולד מן העז ומן הכבש ולא אזלינן בתר מינו הנולד.

פסוק כה

כי כל אוכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה.

שם, ברייתא י: הנפש, להביא את השותה, האוכלת ולא המאכלת, אוכלת כדי אכילת

כזית.

עיין במ"ש הראב"ד בפירושו לתו"כ פ' צו פ"י לגבי חלב מחוי ע"ש דדבריו תמוהים לכאורה דכ' שם דלאו יש גם בפחות משיעור ור"ל דנעשה שיעור לאחר שמיחה דלגבי כרת פטור ולאו יש בו.

פסוק לד

שוק התרומה לקחתי וגו' ואתן אותם לאהרן וגו' לחק עולם. עיין בתו"כ כאן ובירושלמי פ"ח דיבמות ובמכילתא פ' יתרו בזה, דבאמת קודם חטא העגל היה חזה ושוק של קק"ל שייך לישראל ורק לאחר חטא לקחם מהם ונתן [לכהנים] לעולם, ועיין חולין דף ק"ל ע"ב ע"ש בזה אין חזה ושוק דין, ועיין פסחים דף נ"ט ע"ב ע"ש בזה, והארכתי בזה בהך דב"ק דף י"ב ודף י"ג ע"א דלמה רק לנגד האימורים, למה לא יאכל כנגד החזה והשוק, דזה לכהן משלחן גבוה.

פסוק לה

זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' ביום הקריב אתם לכהן לה'.

תו"כ, רפי"ח : ר' יהודה אומר, יכול יהו אהרן ובניו צריכים לשמן המשחה לעתיד לבא, תלמוד לומר 'זאת משחת אהרן ומשחת בניו'.

הנה באמת מדברי רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ז משמע קצת לכאורה דס"ל דמנסך הוי היזק ניכר דלא כתב הדין דשוגג פטור, ובגמרא מבואר להיפך, ע' ניטין דף נ"ב ע"ב קב ובתוספתא ב"ק פ"י אנזר דיין ונתנסך אימר הש"ל, אך כך, דהנה גבי פסלתו מלכות פשק רבינו קכא דאין יבול לומר הש"ל, והטעם משוש דמטבע עיקר הדבר הוא הצורה וההסכב וכמבואר ב"מ דף מ"ה ע"ב קכב וט"ו ע"ב, וכיון שנפסלה שוב אין זה הדבר ולא שייך לומר הש"ל, וע' מש"כ רבינו בפיה"מ ע"ז פ"ג קכג דצורה נקרא דבר הבדוי דשהוא רק בגדר הסכמי ע"ש וכו', ועיין ב"ק דף צ"ו ע"ב קכד גבי זוזי ועבדינהו נסכי וכו', ר"ל ג"כ דגבי כלי עיקר הדבר הוא צורתו וכיון דנשתנה הדי דבר חדש, ומש"כ רכינו בהל' כלי המקדש פ"א הי"ד קכד, דאף דאין מתקנין כלי שרת שנפגמו מ"מ אש התיכן שפיר דמי דהוי דבר הדש ומ"מ הקדושה נשארה עליהם, הרי חזינן ראש נשתנה הצורה מ"מ נשארה הקדושה, וכ"כ בזה בח"ג בהל' מת"ע, וגבי החזירן לכבשן האש שם לא הוי פנים חדשות רק בהעצם אבל צורת הדבר לא נשתנה, ולכך בסוטה דף ט"ו למ"ד דפסול משום דנעשה בו מלאכה לא מהני החזרה לכבשן, כיון דמ"מ צורתה היא הראשונה, ורק למ"ד דפסול משום דנשחמו פניהם הרי דאין הפסול משום צורת הדבר רק משום שינוי בעצם ולכך י"ל דמהני חזרה לכבשן האש, ולכך גבי יין נסך כיון דקי"ל בע"ז דף ע"ד דיין ביין אוסר את הכל דאסור למוכרו חוץ מדמי יין נסך שבו, וע"כ צ"ל

דהאיסור הוא מחמת הצורה דכל שהאיסור הוא בעצם א"א לעשות אחר כמותו, ועמש"כ הר"ן ז"ל פ"ג דשבועות גבי מתפיס בדבר האסור, וע' נדרים דף י"ב גבי נותר, והטעם ג"כ משום דמבואר בזבחים דף מ"ג דמזבח מקוה טהרה לפיגול ונותר וע"כ דזה אינו עצם, ולקמן אבאר זה. ולכך הוי יין נסך כמו דבר חדש ולא אמרינן ביה הש"ל, וגבי החזירו לכבשן האש בצורה לא הוי שינוי ולכך צריך טבילה דמ"מ צורת הכלי היא של גוי. ועיין תו"כ פ' צו פי"א פי"ח דאהרן ובניו אי"צ לשמן המשחה אחר לע"ל ע"ש, והוא ג"כ משום זה דהצורה לעולם קיימת כמש"כ רבינו בס' המורה ח"ב. וכן הדין אם בלע כפיפה טמאה השינוי לא הוי רק בהעצם לא בהצורה, וכיון דכבר נטמאת לא פרחה ממנה הטומאה, ולכך לא מהני אם החזירו לכבשן האש גבי טומאה. עיין רש"י ע"ז דף נ"ב ע"ב גבי כלים של אחז לס"ד דצריך משיחה חדשה, ולכאורה הא מבואר שבועות דף ט"ו דלדורות ליכא משיחה ע"ש, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בסהמ"צ מ"ע ל"ו והוא מספרי פ' נשא שע"י משיחה של כ"ש של אה"מ נתקדשו כל הכלים ע"ש, ולכך ס"ל לס"ד שם דכיון דנעבדו לע"ז פקע מהם קה"ג אף של המציאות מכלים של משה רבנו, דאך דפסק רבנו הרמב"ם ז"ל בהל' כהמ"ק פי"א הי"ד דכלים שנשברו דאין מתקנים אותם מ"מ אם לאחר שהתיכן כשרים ואי"צ קדושה אחרת רק הם כ"ש ע"ש, ור"ל דאף דע"כ נעשו פנים חדשות דהא הם פסולים מתחילה וע"י התכה הוה חדשים מ"מ הצורה נשארה בהם ולכך הם קדושין. וע' בתו"כ פ' צו דכה"ג לאחר תחה"מ אי"ה לא יהיו צריכים משיחה אחרת דהצורה נשארה לעולם מ"מ ע"י ע"ז פקע הצורה הראשונה וצריך משיחה אחרת.

פרק ח

פסוק כב

ויסמכו אהרן ופניו וגו' וישחט ויקח משה מדמו. הנה כאן מבואר דזה גדר שלמים וקדשי קדשים, אך התוס' ביומא דף ג' כתבו דהוה גדר חטאת. והנה כאן נשתנה מן פ' תצוה [דכתב לשון יחיד, ונ"מ אם כל אחד סמך פרט או ביחד] דכאן הוה סמיכה לאהרן ובניו בבת אחת כמו באיל ראשון, עיין תוספתא בהך דמנחות, ומשום דלאחר גדר מעשה העגל הוה נצרך כפרה לבניו של אהרן [וצריך ידיו דבעל דבר בשעת סמיכה, ועיין יומא דף ל"ו ע"ש בזה] גם בשביל אהרן ומקופיא, ולכך בטלים לאביהם ונצרך סמיכה בב"א. והנה באמת הא נדב ואביהו לא נתקיימו כלל בגדר כהונה, וזה דהוה ב' דברים א' שהוה להמשיך מן שלמים לגדר חטאת וכמ"ש לעיל גבי פסוק ישחטו לשון המשכה, והב' שהוה מספקא למשה רבינו אם צריך לשחוט גם עבור נדב ואביהו, ובאמת זה

פלוגתא כאן בתו"כ אם הוה נותן עליהם הדם, וזה מה דנמשך קרא בתנינא שלשלת, וגם יש הפסק.

פסוק לא

ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד. כאן נקט רק דזה אמר משה, וזה מפי הקב"ה, אך כמ"ש לעיל בכ"מ דכל דבר דרק לשעה לא נקט כך, וזה דצריך דוקא לאכול פתח אה"מ זה רק לשעה כמבואר זבחים דף נ"ו ע"א ע"ש בזה.

בשלו את הבשר פתח אהל מועד. הנה כאן שינה דהקב"ה בפי' תצוה ציוה למשה רבינו שהוא יבשל את הבשר וכאן משה רבינו אמר שהם יבשלו, וכבר כתבתי בזה דהקרבן ג"כ נשתנה דמתחילה ציוה הקב"ה שיהיה שלמים וקדש קדשים, וגדר של עצרת דשתי הלחם, וכאן נקרא גם גדר כפרה, ונשתנה הסמיכה, ומשום דקודם החטא הוה אז הבישול גדר הקטרת קרבן וכמו זריקה הכל לגבוה וכן אכילה, אבל אח"כ נשתנה.

פסוק לג

ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו' ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים. למה שינה הלשון [דגבי אזהרה לא נקט רק שבעת ימים וגבי ציוי נקט לילה ויום] עיין סוכה דף מ"ג וביומא בת"י דף ב' ודף ו' ע"א דהרי הוה מפרקו כמבואר בירושלמי פ"א דשם, ובתו"כ, וא"כ באמצע בטלה הקדושה. והנה יש ב' גדרי זמנים א' זמן שטחי ואחד זמן חיבורי והנה כל שאין הפסק הוה שטח אחד, וגם י"ל על זה גדר נקודה בלא התחלקות כלל, אבל אם יש הפסק הוה יום ולילה שני גדרים רק כמו חיבור, והנה כבר כתבתי בזה דיש דבר דצריך בפנים ויש דבר שפסול בחוץ [ועיין מכות דף י"ח] עמ"ש ברמב"ם בהל' מעה"ק גבי אכילת קדשים ויציאה [ופסוהמ"ק, ועיין פסחים דף פ"ה ע"ב ע"ש בזה, ודף פ"א ע"ב גבי גג שורפו ע"ש, וזבחים דף ק"ז ע"ב, [ובהך דמנחות דף ס"ט ע"ב, ונ"מ דעל מחיצה או על גג אף דלא נתקדשו מ"מ לא הוה חוץ וגם פנים לא הוה]. עכ"פ כך דבפנים לא הוה עד שיהא בפנים ממש, וכיון שנפרק אין עליו שם בפנים אך מ"מ חוץ לא הוה כיון דליכא מקום אחר, ועמ"ש זבחים דף י"ד גבי במה ע"ש, ולכן הלאו דלא תצאו [אם יצאו לגמרי מן המקום זה הוה כל שבעה נקודה אחת] קיימו בשטח אחד, אבל העשה [קיום המצוה לא הוה רק בזמן שהוה לאחר הקמה וזה הוה רק לילה ויום] הוה רק גדר חיבור, כן ר"ל כאן. [וא"ש].

פרק ט

פסוק ט

ויקרבו בני אהרן וגו'. עיין מו"ק דף כ"ח ע"ב, ולא נקט מקרא דלקמן וימציאו, דזה רק גדר גרם, הולכה שלא ברגל עיין זבחים דף י"ג [י"ד] ע"ב וזה הוה שלא כדין, (והם ס"ל

דאין צריך שאר הדברים המכשירים רק הכוונה שיזרק הדם, ואנן לא ס"ל כן וא"כ עשו שלא כהוגן בזה, ורק ויקריבו עשו כד"ת), רק מחמת שיטתם דס"ל דא"צ לאמצעיים, וכמ"ש בדרוש בגדר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, ר"ל דס"ל דהשגחה הוה רק אור ולא עצם, ונ"מ דאם אפשר לסלק האמצעים לא אכפת לן, וה"נ בהולכה, ועמ"ש ברמב"ם בהל' עיה"כ בזה פ"ג ע"ש, וגם שתויי יין ר"ל דלא הוה ע"י זה משתכרים עמ"ש ברמב"ם בהל' ביאמ"ק ע"ש, וכן גבי מעלה עשן דזה רק גדר מכשיר וכמבואר בירושלמי פ"ג דיומא והם הוה ס"ל דזה עדיין גדר חינוך של מזבח וא"צ מעלה עשן כמ"ש בירושלמי ביומא, והנה באמת כאן גבי חטאת כתיב ויקריבו, משום דס"ל כמ"ש במ"א גבי קורח דכל שיש לו מעלה זה רק בהפרט אבל בדבר השוה א"צ כלל המעלה, עמ"ש בגיטין דף נ"ט ע"ב ודף ס' ע"ש בזה, וגבי מנורה ברמב"ם בהל' בהמ"ק, וגבי כה"ג שעבד עבודת כהן הדיוט בד' בגדים וכ"מ בזה, וא"כ גבי קרבן דרק שיש במשכן צריך כל הדברים גם גדר הולכה כדת, אבל גבי עולה שיש גם בבמה אז הוה ג"כ גדר במה לא אכפת לן בזה כנ"ל (והארכתי בזה בדרשתי בהטעות שלהם בגדר ואל אצילי בנ"י: ועי' מ"ש בספר המורה ח"א ע"ש) אך באמת לא כן רק גם בזה צריך הולכה ולכך לא הוה כהוגן וכמ"ש, ועמ"ש גבי פרה אדומה לקמן.

פסוק יח

ואת האיל זבח השלמים אשר לעם. מה הוה אם קד"ק או קק"ל כיון דזה של ציבור, ועיין זבחים דף ק"א ע"ב, אך שם קאי אמה שהקריב משה רבנו בז' ימי המילואים הוה קד"ק, ועיין כאן בת"כ משמע דזה גדר שלמים, גם (מי אכלן) ולמה לא הוה השאלה של אנינות, והם הוה (קדשי ד') דליכא ... שלמים בציבור רק בעצרת, ועיין זבחים דף קי"ח, אך י"ל קק"ל, ונאכלים לבעלים לכל ישראל, והזה ושוק נאכל לבי' ימים, ונאכל למחר ופקע אנינות לכ"ע, כצ"ל, וגם נאכל לבניהם וכו', וזה ג"כ מה דמבואר בת"כ [פי' שמיני] פרשה א' פ"א (דיברא ד') דאיל המילואים נאכל בכל מקום ע"ש, והא הוה קד"ק כמבואר זבחים דף ק"א ע"ב הנ"ל, וצ"ל דזה לא הוה כן, ועי' לקמן פרי ד' מבואר דהוה קק"ל, וכ"כ רש"י זבחים דף נ"ה ע"ש בזה.

פסוק כב

וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעלה והשלמים.

ת"כ, מכילתא דמילואים, אות כט: וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם; זה מקרא מסורס ואין ראוי לומר אלא וירד מעשות החטאת העולה והשלמים וישא אהרן את ידיו ויברכם, שבירידתו נשא את כפיו וגידף את העם.

(ברמב"ם הל' תפלה פי"ד הי"ד: במקדש מברכין כו'). עיין בירושלמי פ"ד דתענית

מבואר דגם במקדש היו מברכין גם במוסף ע"ש, והנה באמת אם נשיאות כפים בגבולין הוה עבודה יש בזה כמה סתירות, עיין סוטה דף ל"ח איתקיש מברך למשרת, ועיין ערכין דף י"א ע"א דברכה לאו עבודה, ותוס' סוטה דל"ט ע"א דגבי נטילת ידים, ובדברי רבינו ז"ל לקמן פט"ו ה"ה, ועיין בספרי פ' קרח דנט"י לתרומה הוה גדר עבודה, ועיין זבחים ל"כ ע"ב גבי פרה אדומה, וסוף פרק בתרא דזבחים גבי במה דא"צ רחיצת ידים. אך באמת כך, דהנה כבר עמדו התוס' ברכות די"א ע"ב דמשמע שהיה ב' פעמים ברכת כהנים במקדש, ועיין תוס' סוטה דל"ח ובדברי רבינו שם, אך באמת נ"ל דהא דאמרינן בגמרא דמנחות די"ח ע"ב דב"כ בין בפנים בין בחוץ הוי עבודה לא ר"ל אגבולין, רק ר"ל בעזרה ובין האולם ולמזבח, וזה הני ב' פעמים ברכת כהנים. וכן מבואר בת"כ פ' שמיני, ועיין מגילה די"ח ע"א ע"ש, אבל ב"כ בגבולין הוה רק מ"ע, עי' כתובות דכ"ד ע"ב ומנחות דף מ"ד, ובזה א"ש דברי התוס' דתענית דף כ"ז ע"א מה דדחקו עצמן לדייק דכהן בעל מום כשר לנ"כ, ולא הביאו מהך דמגילה דכ"ד ע"ב, כמש"כ תוס' מנחות דק"ט ע"א רק דבתענית שם קאי על נ"כ שבמקדש ושם הוי כמשרת, והך דמגילה קאי על נ"כ שבגבולין, וכן מבואר בתוספתא דסוטה פ"ז הכל כשרין לעלות כו', ובזה א"ש מש"כ התוס' שם דף י' ע"א ד"ה התם דנ"כ חמור מתפילה לגבי שכרות, ועיין תוס"י כריתות דף י"ג ע"ב בשם בה"ג כתב להיפך, ובזה א"ש דשם ר"ל בעזרה והוה גדר עבודה ואסור אף בלא שכרות, ועיין עירובין דף ס"ד ע"א ע"ש.

פסוק כג

ויבא משה ואהרן אל אהל מועד וגו'.

שם שם, ל: ויבא משה ואהרן אל אהל מועד; למה נכנס משה ואהרן ביחד, ללמר אהרן על מעשה הקטורת.

באמת לפי המבואר בת"כ ריש פ' שמיני, גבי קטורת דשמיני למילואים, דנכנס ללמדו על מעשה הקטורת, וכן הוא בירושלמי יומא פ"א, ומה זה, הלא כל ז' הימים היה מקטיר קטורת. אך עיין מנחות דמ"ט ודי"נ דיש נ"מ בין קטורת לחינוך המזבח ובין קטורת להקטרה ע"ש, וכן לפי המבואר בת"כ פ' ויקרא ובזבחים דף מ' גבי מזבח קטורת הסמים מוכח כך, דהא מעלה עשן בהקטורת יומא דף נ"ג ודף ל"ח ובירושלמי פ"ג דיומא מבואר דזה הוה רק מכשיר להקטרה לא להעשיה, ובשעת עשיה לא היה צריך זה, ועיין בירושלמי פ"ב דיומא ובהך דכריתות ד"ו ע"א ע"ש ברש"י גבי חיסר, וביומא דנ"ג, וכבר עמדו על דברי רש"י ז"ל דהוא להיפך מהגמרא דע"ז גופא חייב מיתה, אך י"ט נ"מ בין קטורת שחסר בה מתחילה דאז הוה בגדר קטורת זרה, עיין יבמות דף ס"ט ע"א ובין

אם חיסר אח"כ אז רק פסולה, וכן מבואר בירושלמי שם דגבי חיסר נקט רק פסולה וכן בנתן בה דבש, עכ"פ מעלה עשן עיקר החיוב הוא בשעת הקטרה, ונ"מ גבי מפטם קטורת דחייב אף בלא מעלה עשן אף דצריך שיהיה קטורת כשירה, עיין בירושלמי מגילה פ"א גבי עובדא דאנטנינוס דא"ל חסור א' כו' ומשום דשם עשה לו ר' רומנוס ע"ש... לכן נראה דקטורת לחינוך לא היה צריך כלל מעלה עשן ולכך היה צריך ללמדו אז על מעשה הקטורת ור"ל ליתן לתוכו מעלה עשן. והנה יש מ"ד בירושלמי יומא פ"א ותו"כ פ' שמיני וספרי פ' נשא דגם בשמיני למילואים היה אז פריקה והעמדה וא"כ גם אז צריך חינוך ומשיחה בשמן המשחה כמבואר בירושלמי פ"א דיומא שם (וט"ס שם), ולכך הוי ס"ל לנדב ואביהוא דלא צריך מעלה עשן, עיין ביומא דנ"ג, אך באמת גם עם היה הדבר נעשה בב"א החינוך וההקטרה דאז נגמר וא"כ צריך מעלה עשן, עיין עבת רפ"ז ע"ב עשר עטרות כו'. ועיין בדברי רבינו בהלי' מעה"ק פי"ג ה"ד דלא היה חוצה אותה, ומשמע דלא היה עושה אותה חלות כמו חביתין, וזה הוה מחלוקת בירושלמי דיומא פ"א ה"א גבי הך דריב"ח בעי עשירית האיפה היך קריבה אם שלימה אם חציה, ומייתי ראיה מדמבואר בתו"כ דמשה בא ללמד את אהרן על הקטורת, ר"ל דאך דמשה היה מקריב כל ז' ימי המילואים קטרת, התם היה רק לחינוך וחינוך צריך להקטיר בין הערבים ושלמה, כמבואר במנחות דף מ"ט ודף נ' ע"ש בתוס', ועיין בתו"כ פ' ויקרא פ' ג' דדריש שם שיהיו סממניה לתוכה, ר"ל דצריך שיהיה שלמה לא פרס או כזית שדי לקטורת, רק לחינוך שלמה, ולכך שוב הוצרך אהרן להתלמד על מעשה הקטרת, ולמה לא יתלמד ג"כ על חביתין כיון דחינוך אינו דומה לחביתין, ודחי משום דזה בחוץ וזה בפנים (צ"פ הלכות מתנות עניים, פ"ב הי"א).

פרק י

פסוק א

ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו. לפי שיטת המדרש הובא בתוי"י יומא דף מ"ז ודף נ"ג דזה הוה קטורת של נחשון, אחד נטל מחתה של גחלים ואחד נטל קטורת. **שם**. **וישימו עליה קטרת**. עיין יומא דף נ"ג, והנה באמת קטורת בלא מעלה עשן רק להקטיר הוה גדר חסירה, ולא לעשיה, דאם פטמה חייב אף בלא מעלה עשן, וכן מבואר בירושלמי ביומא פ"ג דמעלה מכשיר קטורת, ולכך די בכ"ש, וס"ל דגם ביום השמיני הוה רק לחנך המזבח וכמ"ד גם בשמיני פרקו ולזה לא צריך מעלה עשן, ועיין בת"כ פ' ויקרא גבי פר העלם דבר ע"ש, וכן י"ל דקטורת נחשון דהוה לשעה כמבואר במנחות דף נ"ו, ועיין בת"י ביומא דף מ"ז ודף נ"ג דזה הוה של נחשון וא"ש כנ"ל.

פסוק ד

ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן וגו'.

ת"כ, מכילתא דמלואים, לז: ויקרא משה וכו', אמרו, כשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש אהרן נרתע ונפל לאחוריו אמר אוי לי שמעלתי בשמן המשחה.

הגמרא בכריתות ד"ה ע"ב, במה דאמר שהיה מרע"ה דואג כו' וכן אהרן, ורק משום חשש מעילה ולא חשש סיכה, וע"ש בכריתות דף ו' ע"ב דסיכה במשיחה די בכ"ש לכו"ע. אך באמת כך דמבואר בת"כ פ' שמיני דבשעה שמשחו מרע"ה נרתע ונפל לאחוריו, פי' שאהרן נרתע ונפל השמן לאחוריו ונשפך, ולכך היה מרע"ה חושש משום איסור מעילה, וכן אהרן חשש לגרם, ועיין מעילה דף י"ט פרט למזיק ע"ש.

פסוק ו

ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו.

ת"כ מכילתא דמלואים, כח: מיכן אמרו, הרוגי ב"ד אין מתעסקין עליהם לכל דבר. שמא תאמרו אנו הולכים לבתינו ומתאבלים ואוננים ובוכים, הלא פיקדנו המקום שלא נצא מבהמ"ק, שנאמר 'ומפתח אהל מועד לא תצאו', מיכן אמרו כה"ג שמת לו מת אינו יוצא אחר המטה.

באמת כן הדין גבי קברי הרוגי ב"ד, ועיין בתוספתא סנהדרין ובדברי רבינו פי"ד מה' סנהדרין מבואר שם דהליקוט עצמות של הרוגי ב"ד אין הקרובים מחויבים בזה רק שלוחי ב"ד, ויש להאריך בזה במה דס"ל לרבינו בהלכות אבל פ"ב ה"ז וכן משמע בסנהדרין דמ"ז ובתו"כ פ' אמור דאין הקרובים מטמאין להרוגי ב"ד ומשמע שם דאף אם עשו תשובה, ובאמת זה גדר אחד מה דמבואר במשנה סנהדרין דמ"ו דאין בהם דין אבילות רק אינות, וכבר כתבתי בזה אם ר"ל אונן גמור דהיינו אם כהן הדיוט מחלל עבודה או רק כמו כה"ג דכיון דליכא חיוב טומאה וקבורה על הקרובים הוי בגדר כה"ג דמקריב אונן ואינו אוכל, ועיין רש"י זבחים ד"ק ע"ב דכהן הדיוט ביו"ט מקריב בזמן שהוא אונן, רק אינו אוכל, וכמו הך דמו"ק ד"ד ע"ב דלכה"ג כולא שתא לגביה כרגל דמי. ובאמת רבינו ס"ל בפ"ב מהל' אבל דגם על אחותו הנשואה הוי אונן מן התורה, אף דאסור ליטמא לה, ואזיל לשיטתיה דס"ל דאשה אין בה חיוב כלל של טומאה לקרובים כמבואר בהל' אבל שם, ומ"מ מבואר ביבמות ע"א ע"א דגם לאשה יש אנינות לקדשים, אך שם ג"כ רק לגבי אכילה, אך מתו"כ פ' שמיני מוכח דעל הרוגי ב"ד כהן הדיוט הוי אונן גם לענין הקרבה.

פסוק ט

יין ושכר אל תשת אתה ובניך.

תו"כ, פרשה א, א: יין ושכר אל תשת; יכול כל שהוא, יכול מגיתו, ת"ל 'שכר', לא אמרתי אלא כדי לשכר רביעית בן ארבעים, א"כ למה נאמר יין, מוזהרין עליו כל שהוא ומוזהרים עליו מגיתו.

עיין כריתות דף י"ג ע"ב דאמר שם אפילו כ"ש, וכבר עמד ע"ז הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' שמיני דהא סתם שתיה ברביעית, אך י"ל דבאמת עיין בתוס' יומא דף מ"ט ע"א ד"ה זר כתבו שם דלר"י חייב מיתה אף בשאר דברים המשכרים, ובאמת בגמרא בכ"מ מבואר להיפך דרק לאו, רק דנ"מ אם מחלל עבודה, אך כך דגבי יין גזיה"כ הוא דאם שתה מחלל עבודה אף דלא נשתכר כלל כגון ששתה בתוך הסעודה, עיין תוס' תענית דף י"ז ע"א ד"ה ויודע ובתו"י יומא דף י"ח ד"ה לא מאכל, אבל בשאר משכרים אם נעשה ע"ז שכור ס"ל לר"י דחייב מיתה ולרבנן רק לאו ולא מחלל עבודה, ואם לא נשתכר אז לר"י לאו ומחלל עבודה ולרבנן רק משום דאינו שוה בזרעו של אהרן כמבואר בהך דבכורות דף מ"ה ותליא בגירסת רבינו בהלי ביאת מקדש פ"ו כו'. ועיין בתוס' סנהדרין דף מ"ב ע"א דרק דיני נפשות אסור ולא ד"מ, ור"ל גדר גזיה"כ אף דאינו מיסכר זה רק בדיני נפשות, ועיין במו"ק דף י"ד ע"ב דאכלי ושתי כו', ר"ל שאר משקין אף שלא ישכרו, וזהו מה דר"ל הגמ' בכריתות יכול אפילו כ"ש, ר"ל אם נשתכר מן היין אפילו בכ"ש יהא חייב מיתה. וגם י"ל דהו"א דהוה כמו יוה"כ דתליא בכל אחד במלא לוגמיו שלו כמבואר ביומא דף פ' ע"ש, וזה ג"כ כוונת ר"נ בעירובין דף ס"ד לא מעליא הא שמעתא כו', דר"ל דלדידיה לא הוה משכר וגם מלא לוגמיו שלו היה יותר גדול מרביעית, וגם י"ל דנ"מ לת"ק אם נתן לתוכו מים דהוה מזוג אם מצרפין המים להיין לשיעור, ועיין תוס' חולין דכ"ו ע"א דהמים נהפכין להיות כיין, וכן נ"מ לגבי נזירות כה"ג אם מזוג די ברביעית יין, ועיין בירושלמי דנזיר פ"ו דאמר שם כוס מזוג לוקין עליו ע"ש דר"ל משום משרת, ועיין בירושלמי ע"ז פ"ה דאמר שם על הך דיין במים דאם במדה הוה כיין ביין, ר"ל משום דהוא מתקן להיין.

אתה ובניך אתך וגו'.

שם, פרשה א, ג: אתה ובניך; יכול חללים, ת"ל 'אתך', אוציא חללים ולא אוציא את בעלי מומים, ת"ל 'אתה ובניך', מה אתה כשר אף בניך כשרים, יצאו חללים ובעלי מומים.

באמת כתבתי בזה דגם גבי שתויי יין בעבודה, עיין בדברי רבינו בהלי ביאת מקדש פ"א

הט"ז ובהשגות שם דשם קאי בלא עבודה רק ביאה בהיכל לשיטת רבינו דחייב מלקות, ורבינו דייק שם דרק כהן הכשר לעבודה, ור"ל לאפוקי בע"מ או אונן, וכ"ה בתו"כ פ' שמיני ופ' אחרי, אף דגבי טומאה כה"ג חייב עיין יבמות דף ל"ב ע"ב, אבל גבי שתויי יין פטור, ולכך מדייק בתו"כ פ' אחרי שעבדו בב"א ומתו בב"א, משום דלמ"ד שתויי יין היו, או מחוסרי בגדים היו, אז אם היה אחד מת קודם אז הוי השני אונן, ושוב אם עבד אז לא היה חייב מיתה רק עשה או לאו, כפלוגתא דרבינו ותוס' עיין מכות די"ג. אך זה לעבודה, אבל על כניסה, לשיטת רבינו י"ל, דכמו גבי נטמא לפנים צריך דוקא שיעור, כמבואר בשבועות די"ד ובנזיר וכ"מ, כמ"כ אם שתה בפנים. וגבי שתה בחוץ ועבד, מלשון הגמרא דב"מ הנ"ל נראה דרק גדר שכרות, אבל היכא דרק גדר שתיה כמו גבי רביעית יין דאף אם הדבר לא פעל בו כלום וכמו בתוך הסעודה או כמו הך דרב נחמן עירובין דף ס"ד ע"א מ"מ חייב, וכבר כתבתי בזה בהל' מא"ס דזה נ"מ לכו"ע בין שאר משקים ליין, דגבי שאר משקין צריך שיהיה שכור, שהמשקין פעלו עליו שכרות, ואז הוי מחלוקת בכריתות וביומא ובבכורות דמ"ה, ועיין תוס' זבחים די"ד, אז י"ל נ"מ רק אם שתה בפנים.

הנה מבואר בת"כ פ' שמיני דחלל או בע"מ או זר אינם מוזהרין על שתיית יין, ועיין ביבמות דף ל"ב ע"ב ובתוספתא דקרבנות הובא בדברי רבינו בהל' ביאת מקדש פ"ט הי"א דזר אין עליו גדר טומאה וגבי ב"מ שייך בגדר טמא ששימש ע"ש משום דבע"מ יש עליו גדר כהן לכל דבר רק דמחלל עבודה וגם זרות יש בו, ועיין סנהדרין דף נ"א ע"ב וזבחים דף י"ג ע"א, אבל שתויי יין גם בע"מ פטור אבל חלל הוי כזר לכל דבר דאין עליו שם כהן כלל רק מכ"מ העבודה אינו מחלל כשיטת רבינו בהל' בי"מ.

פסוק יא

ולהורת את בני ישראל את כל החקים וגו'.

שם, פרשה א, ט: ולהורות את בני ישראל; אילו ההוראות. את כל החקים; אלו המדרשות. אשר דבר ה' עליהם; אילו ההלכות. ביד משה; זה המקרא. יכול אף התרגום, ת"ל 'ולהורות'.

עיין ברכות דף ה' ע"א דהמצוה זו משנה ולהורותם זו גמרא ע"ש, ועיין מגילה דף י"ט ע"ב, אך זה תליא בהך פלוגתא דכריתות דף י"ג ע"ב גבי שכור אם גמרא מקרי הוראה וכו', ועיין במה דפליגי בהך דברכות דף י"א ע"ב גבי ברכות התורה ע"ש, ועיין בנדרים דף ל"ז ע"א ובתו"כ פ' שמיני.

ברש"י פסוק יד. ואת חזה התנופה. של שלמי צבור. אך בת"כ כאן מוכח דס"ל דזה קאי אשאר שלמים ותודה, ולא של כאן. ע"ש דנקט תנופת הסל וזה בתודה, וכאן לא הוה זה, וצ"ל דס"ל דזה הוה קד"ק, אך עיין לעיל לא משמע כן ואכמ"ל, ועיין זבחים דף נ"ה ע"ש.

שם. ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנתיך אתך כי חקך וחק בניך נתנו.

שם, פרשה א, פ"א, י: אתה ובניך ובנותיך; אתה ובניך בחלק, ובנותיך במתנות.

עיין בהך דיבמות דף צ"ט ע"ב ובדברי רבינו פי"ב מהל' תרומות מבואר דאף דגבי קק"ל אשה וקטן אף דאוכלים מ"מ לא בגדר חלוקה כמבואר קדושין דף נ"ג ע"א ובתו"כ פרשת שמיני פ"א פי"א דבנותיך רק בגדר מתנות, וכן מבואר בדברי רבינו בהל' מעה"ק פ"י הי"ז וה"ט דרק אוכלים אנדרוגנוס ואשה וקטן אבל לא חולקים, אך מ"מ אפילו למ"ד בחולין דף כ"ד ע"ב דאינו נכנס לעבודה עד שיהיה בן עשרים או עד שיתמלא זקנו, והנה מתוספתא דחגיגה מוכח בפי"א דלר' דס"ל עד שיהיה בן עשרים אף דזה אינו מעכב כמבואר בחולין שם מה"ת גם לחלוק אינו חולק, אך בתוספתא פי"א דקרבנות מבואר להיפך דלחלוק לכ"ע משביא שתי שערות, וזהו כונת התו"כ דבניך לחלוקה, דאל"ה בודאי חולק, רק דר"ל אף דאינו ראוי לעבודה לגמרי. ועיין בירושלמי ספ"ג דסוכה.

פסוק יט

ותקראנה אתי כאלה וגו'.

שם, פ"ב, ט: ומה ת"ל כאלה, שיכול אין לי אסור באנינה אלא בנים, מנין כל האמור בפרשה, מוסיף עליהם אחיו ואחותו מאמו, ואחותו נשואה, לכך נאמר אלה כאלה.

עיין בזבחים דף ק' ע"א מה דאמר שם, ומוכח שם כך דכיון דמצוה לטמא מוטל המת עליו וממילא חל עליה האנינות ואסור בקדשים, אך י"ל דזה רק גבי אשתו דעיקר הטעם דאנינות הוא משום קבורה וטומאה, אבל גבי שאר קרובים י"ל דלא תליא זה בזה אף לענין דאורייתא, והא דאמרינן בסנהדרין דף מ"ו ע"ב אבל אוננים, ר"ל אנינות מה"ת ואסורים בקדשים, אף דשם אין על הקרובים מצות קבורה וגם אין מתאבלים עליהם, וזה ראיה לשיטת רבינו דס"ל דאבילות ואנינות לא תליא בטומאה גבי אחותו הנשואה ע"ש פ"ב ה"א, ועיין בת"כ פ' שמיני דמרבה אנינות קרובים לענין קדשים אף אותן שאסור לטמא להם ע"ש, אך באמת נראה כך דהא חזינן דיש ב' דינים גבי אנינות אחד משום דין ואחד משום שמחה, דהרי כה"ג דאין עליו דין אנינות לענין דין, ומ"מ אסור לאכול,

והטעם דכיון דאסור לטמא לקרובים, אין דין אנינות חל עליו, אך מ"מ לאכול בקדשים אסור מה"ת, וזהו מה דאמר במו"ק דף י"ד ע"ב דכולה שתא לגביה כרגל דמי.
בירושלמי תרומות פ"ה מבואר דלמשחה קאי אתרומה ובירושלמי ביכורים פ"ב נקט ג"כ שמחה, עיין ספרי פ' קרח דג"כ שמחה, אך הנה רש"י ז"ל ביומא דף י"ד כתב גבי איטרודי וכו' משום למשחה וצריך שמחה, וע"ש בתוס' ישנים, רק רש"י ר"ל דמבואר בתו"כ דאף הני קרובים דליכא אנינות מה"ת מ"מ אסורים לאכילת קדשים באנינות, וזה כה"ג, והנה תרומה מותרת לאונן, ולמה הלא י"ט שמחה ועכ"פ יהיה גדר טירדא דיומא הנ"ל וכו', ובאמת אני הארכתי דאף דיש בתרומה שני גדרים, איסור וקדושה קודש תרומה בכ"מ בש"ס, מ"מ יש תרומה כמו הקדימו בשיבלים קודם גמר, אז אף דהוי תרומה מן התורה, מ"מ אין בו קדושה, וכן יש תרומה דפטור לגמרי להפריש, ואם הפריש הוי תרומה, כמו מפקיר במחובר וזכה ומירחו דאף דפטור, מ"מ אם הפריש הוי תרומה ושם ליכא קדושה. וכן בתרומת ב"נ, אף לת"ק דר"ש דתרומות וקידושין ומנחות ואכ"מ. עכ"פ כך, גבי קדשים אין נ"מ בין פת לבשר, כיון דאסור לאונן ובעינן שמחה ולמשחה, אך גבי תרומה דמותר לאונן, וכן זרוע ולחיים, דאף דמותר ליתן לכלב מ"מ בשעת אכילה צריך למשחה. וזה דנ"מ בין בשר לפת, זה ר"ל התוס', ובזה י"ל דתרומה היכי שיש בה גם גדר קדושה, אז אף דמותרת לאונן, מ"מ יש לומר בה גדר טירדא דיומא הנ"ל, וגם כיון דצריך לברך לשיטת הרמב"ם ז"ל אף בחו"ל דרק דרבנן, י"ל דשייך בה איסור טירדא.

פרק יא

פסוק ב

זאת החיה אשר תאכלו וגו'.

שם, פרשה ב, ו—ז: יכול אף חיה ובהמת הים, ת"ל 'על הארץ', להוציא את שבים [ובהגר"א: שא"צ סימנין אלו כצ"ל], או אינו אלא שעל הארץ תהא מותרת בסימנים, ושבים בין בסימנים בין שלא בסימנים, ת"ל 'זאת אשר על הארץ', אין לך אלא שעל הארץ.

(רמב"ם הל' מא"ס פ"ב הי"ב: כללו של דבר כל שאינו כו'), עיין בפי"ז דמס' כלים, וכן פסק רבינו דכלב הים טמא, וא"כ חייב ג"כ משום יבשה, והנה עיין בתו"כ פ' שמיני דנקט שם יכול אף חית הים ת"ל כו', ע"ש בהלכה ו' ז', ור"ל דשם לא תליא בהנך סימנים דיבשה רק שם תליא בסנפיר וקשקשת, ועיין בע"ז דל"ט ע"א גבי חמרא דימא שרי כו', ר"ל דסימני טומאה דיבשה יש לו אבל סנפיר וקשקשת יש לו, אך מלשון רבינו לא

משמע כן, ועמש"כ רש"י חולין דקכ"ו ע"ב גבי עכבר הים דכתב שם דהוא מין דג, ועיין תוס' ב"ק דף נ"ה ע"א דמחלקים בין חית הים לדג הים, ועיין בהך דנדה דף כ"ב ע"ב גבי תנינים ע"ש ברש"י, והני הוה גדר חיה, עיין ב"ב דע"ד ע"ב אורזילי דימא ע"ש, ובזה י"ל מה דפליגי הירושלמי והבבלי, דגמרא דילן ס"ל בחולין דס"ז ע"ב דלויתן דג טהור הוא דיש לו סנפיר וקשקשת, ובירושלמי ספ"ט דשבת מבואר דטמא הוא, והטעם משום דס"ל דהוה בגדר חיה, והיינו תנינים כמבואר בגמרא.

פסוק ד

אך את זה לא תאכלו וגו' את הגמל.

שם פ"כ פ"ד, א"ג: מנין לרבות חלב בהמה טמאה, ודין הוא אסר בהמה טמאה אסר ענבים בנזיר, מה ענבים בנזיר עשה מה שיוציא מהם כמותם, אף בהמה נעשה את שיוצא מהם כמותם. הין אם עשה את היין כענבים שהוא בגופן, נעשה חלב בהמה כבהמה שאינה כגופה וכו', ת"ל גמל גמל שני פעמים, אם אינו ענין לבשרה תניהו ענין לחלבה.

כל זמן שלא יצא המשקה אם יש עליו שם משקה, עיין תו"כ פ' שמיני פ"ב (פ"ג) [פ"ד] גבי יין בענבים הוי בגופן, ר"ל דחל עליהם שם משקה בגופן, עיין פסחים דל"ג דאם מפקיד פקיד, ועירובין דף מ"ו ותוס' חולין דפ"ז ע"ב ודקי"ז ע"ב דלא ס"ל כן, וס"ל דגם בזה אין שם משקה עליהם בזמן שהם בפרי, ועיין בתוס' מעילה דף. י"ג ע"א גבי חלב ושבת דף קמ"ד גבי סוחט ורש"י חולין דף ק"ט ע"ב גבי חלב זה מחלוקת בשני פירושים ברש"י שבת דף צ"ה וכו'.

פסוק ט

במים בימים ובנחלים אתם תאכלו.

שם, פרשה ג, פ"ד, ב: מנין לרבות שאר ימים ושאר נחלים וכו', עד שאתה מרבה מים שבבורות, ת"ל 'במים'. עיין בירושלמי פ"ז דסנהדרין דמרבה זה מהך ו' דוכל ע"ש.

ת"כ, שם, ו: תאכלו; לרבות את הטהור שבמעי הטמא, יכול אף טמא שבמעי הטהור, ת"ל 'אותם' וכו', 'תאכלו', לרבות את הטהור שנכבש עם הטמא. יכול אעפ"י שנימק, ת"ל 'אותם'.

עיין בתו"כ פ' שמיני מה דמרבה שם להיתר טהור שנכבש עם הטמא ואוסר אם נימק, ועיין בתוס' כאן, ונ"ל דר"ל דהך דמבואר בתרומות פ"ט דשלמים אינם בולעים.

פסוק י

ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם.

ת"כ, פ"ג, ז: חיה; זו חית הים, הנפש, להביא את הסירונית, יכול תהא מטמא באהל

כדברי ר' חנינא, **ת"ל** (**במדבר יט**, **יד**): **זאת**. עיין לקמן פ"ו ובפ"ח בזה, ובאמת למ"ד דבעי דוקא ישראל איך שייך זה, אך י"ל כאן כיון דמבואר ברוחות דמגדלין מאדם, א"כ נ"מ אם ישראל בא על זה וילדה מה היא, וכמו גבי בא על עכו"ם, ועיין בירושלמי פ"ג דנדה בזה.

פסוק יג

ואת אלה תשקצו מן העוף וגו'.

ת"כ שם, **יב**: **תשקצו**; **ולאסור צירם וכו' ואת ביציהם ואת עורותיהם ואת עירוביהם**. עיין שבת דף ק"ח ובירושלמי שם הובא בתוס' חולין דף ע"ז וכ"מ, ומ"ש הרמב"ם פ"א מהל' כלים ע"ש.

וגם נ"מ לעור של שליל דרבינו פסק לעיל פ"ד הלכה כ"א דחייבים עליהם גם משום איסור, אם לגבי בשר וחלב יש עליהם ג"כ שם גדי, די"ל דרק גבי נבלה דיש ריבוי לזה בתו"כ ולא לגבי בשר וחלב.

(רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ב הכ"ה ריסק נמלות כו'), עיין לקמן בדברי רבינו פ"ד ה"ב דס"ל דגבי טמאה ליכא נבלה, ע"ש בה"ה, ואפשר לומר דרבינו ס"ל כמו שהובא בתשובת הרשב"א ח"א סימן תקי"ג בשם ירושלמי לרבות הריסוקין מלא תאכל ע"ש, ועיין בת"כ פי' שמיני תשקצו לאסור כו' עירוביהן ע"ש, וקשה הא כבר מרבה שם מן ושקץ לרבות עירוביהן, אך נ"ל דר"ל כגון ריסוקין, ועיין בירושלמי נזיר פ"ו לרבות את הצרופין דיש על זה לאו בפ"ע, ונ"ל דהלאו הוא הך דבל תשקצו, עיין במעילה די"ז ע"א, ומש"כ הרמב"ן ז"ל בספר המצות בשורש ט' ע"ש, וס"ל לרבינו דזה הלאו רק על שרצים מרוסקים ולכך נקט רק מרוסקים, ואף דבירושלמי נזיר מבואר שם דאף על אחד אם הוא כזית חייב משום נבלה, י"ל דהירושלמי ס"ל שם דגם בבהמה טמאה חייב משום נבלה כמבואר שם בירושלמי וכו'.

שם. לא יאכלו שקץ הם.

ת"כ, **פרק ה**, **א**: **לא יאכלו**; **לחייב את המאכיל כאוכלו**. עיין בירושלמי פ"ב דפסחים ופ"ג דערלה, ובאמת כאן ר"ל דסחורה להאכיל אסור וכמו..., ובאמת כך כיון דזה חידוש, עיין ע"ז דף ס"ח ע"ב, ולא שייך בו גדר נהנה רק האיסור שלא לאכלן ולא על הפועל כיון דליכא על זה הנאה..., וא"כ אף לאחר ג"כ חייב כמו מטמא לכהן לשיטת הרמב"ם, וכן גבי מלביש כלאים ע"ש.

פסוק כו

לכל הבהמה וגו'.

שם, **פרשה ד**, **פ"ד**, **א**: **לכל הבהמה**; **להביא את השליל שיהא אבר מן החי ממנו מטמא**

וכו'. עיין דף ע"ד בהך דר"ח ורבה ותוס' דף ע"ב ע"א, ועיין תוספתא שבת פט"ז מבואר דיש אבר מן החי בבן ח' ע"ש. ועיין מ"ש תוס' זבחים דף ס"ט ע"ב.

ת"כ שם: **טמאים**; **מלמד שמצטרפים זה עם זה**.

עיין בהך דחולין דף קכ"ח ע"ב ובדברי רבינו בהל' טומאת מת פ"ב ה"ג ע"ש, ועיין בתוס' מעילה דף ט"ז ע"א ד"ה מיתיבי דס"ל דאם חלקו פקע שם טומאה מאבר מן הנבלה, ועיין בת"כ פ' שמיני בפי' הראב"ד דס"ל דהך דחולין דף קכ"ח ע"ב זה רק באבר שהוא כך אבל אם נחלק טמא להיפך משיטת התוס' שם, אך מן הירושלמי פ"ז דנזיר מבואר להיפך דאם חלקו טהור, ועיין בתוספתא דאהלות מבואר דאבר מן הנבלה שאין עליו בשר כראוי בנבלות ובשרצים טהור, הרי חזינן דטעם משום דחסר שיעורא ולא משום דבטל שם אבר מעליו, דהרי גבי אדם הוא טמא למגע ולמשא וכו'.

פסוק לא

אלה הטמאים לכם בכל השרץ וגו'.

שם, **פרשה ה**, **פ"ז**, **ב**: **טמאים**; **לרבות ביצת השרץ וכו'**.

עיין בתוס' חולין דף קכ"ו ע"ב ד"ה יכול מה דמקשה למה לן קרא, אך באמת ס"ד בלא קרא הוי אמינא דכל זמן שלא היה בו חיות לא שייך לומר עליו שמת, ועיין מ"ש הראב"ד ז"ל בתו"כ בפ' שמיני, ולכך צריך קרא על זה וכו'.

פסוק לב

מכל כלי עץ וכו'.

שם, **פרשה ו**, **ד**: **או יכול שאני** (מרבה) [**מוציא**] **השולחן והטבלא והדולפקי**, **ת"ל 'לכל כלי עץ' ריבה וכו'**, **אף אני מרבה השולחן והדולפקי**, **שהם משמשים את האדם ואת משמשי האדם**. עיין בירושלמי פי"ז דשבת, ע"ש בזה.

שם. **או בגד או עור**.

ת"כ, **שם**, **י**: **מה בגד מין הגדל בארץ**, **אף עור מין הגדל בארץ**. ואף דעוף ג"כ נתמעט כמ"ש הרמב"ם ז"ל. ועיין עירובין דף כ"ח אם נקרא גדל בארץ, אך שם נתמעט רק בגדר כלי וכאן נתמעט אף מדין מדרש ושאר דבר.

שם. **אשר יעשה מלאכה בהם וגו'**.

ת"כ, **שם**, **פ"ח**, **ז**: **או יכול שאני מרבה את חפויי כלים**, **ת"ל 'בהם' פרט לחפויי כלים**.

עיין במ"ש הראב"ד החילוק בין תיק לחיפוי בפירושו לתו"כ פ' שמינ דזה למשמר טמא, וזה לנוי טהור. ועיין שבת נ"ב ע"ב, ועיין בתוספתא הובא בר"ש פט"ז [כלים] שם דתיק של ס"ת טמא, ועיין מגילה כ"ו ע"ב לנטורי ע"ש וכו', והנה באמת הך מחלוקת דב"ש וב"ה בכלים פכ"ה מ"ד ג"כ דזה רק לנוי ספרים והוי רק חיפוי, אך ב"ש ס"ל דגם לחיפוי

טמא כדמוכח בתוספתא הובא בר"ש פכ"ו מ"ו ע"ש בזה, וכן ר"מ דהוא מתלמידי ב"ש ס"ל כן בסנהדרין דף ס"ח ע"ב בתוס' וסוכה דף י"ב ובכלים פכ"ו מ"ב ע"ש בזה.

שם. במים יובא.

ת"כ שם, ח: במים יובא; כולו כאחת. יכול מקצתו, ת"ל 'יובא השמש וטהר', מה טהרה אמורה למטן ביאת שמש כלו כאחת, אך כאן ביאת כלי כלו כאחת.

עיקר הגדר בטבילת כל הגוף אם ר"ל דלא מצטרפי או משום דאין שם טבילה לחצאין כלל, וזהו כונת התו"כ פי' שמיני כולו כאחת מביאת השמש, ר"ל דכל זמן שלא שקעה כולה אין עליה שם שקיעה כלל, ועיין ברש"י קדושין דף כ"ה ע"א בד"ה אף כל דמשמע ממנו דהטבילה בעי שיהא לכל האברים בפרטיות לא לכל הגוף, דאל"כ מה שייך לומר דכל הלשון א"א להטביל וטבילה למקצת לא אשכחן, ומה זה הא זה בגדר הגוף ומה שייך זה לפרטיות האברים היכא דאין נ"מ לדין, וכו'. ובאמת זה תליא בהך מחלוקת דב"ש וב"ה באהלות פי"א מ"ג אם אדם הוא דבר מצטרף או דבר עצמי', ועיין בסוכה דט"ז ע"א גבי מיטה אם מהני טבילת חצאין ובגיטין דף ט"ו ע"ב גבי ידים טהורות לחצאין, ובתוספתא חגיגה פ"ג מוכח דמה דאמר במשנה שם דף כ' ע"ב דבקודש מטבילין שניהם, ר"ל דלא מהני רק בב"א דשניהם הוה דבר אחד ואין טבילה לחצאין וכו', עכ"פ זה הוה מחלוקת אם הגוף הוה בגדר צירוף או בגדר עצם, ועיין שבת דף פ"ג ע"ב גבי נדה ישנה לאברים, ובדברי רבינו בהל' משכב ומושב פ"ח ה"ד ובהשגות שם ושם אבאר זה, וא"כ יהיה נ"מ גבי מעוברת לזה.

שם. במים יובא וטמא עד הערב וטהר.

ת"כ, שם, ט: הא כיצד, טהור לחולין מבעו"י ולתרומה משתחשך. עיין בירושלמי פ"ג דחלה, ועיין בחולין דף קכ"ח ברש"י ע"ש, ועיין בירושלמי פ"ה דסוטה ... ר"ל אם טבול יום הוה דבר חדש בתרומה, או שנשאר על זה שם הראשון של טמא, וכן נ"מ אם במע"ש לקח תרומה ונטמא בטבול יום, אם יכולים לפדות אם ... בטומאה מע"ש ... שזה...

פסוק לג

ואתו תשברו.

שם פרשה ז, יג: אותו תשבורו, יכול ישברנו ודאי, והרי הוא אומר בזב: וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר, יכול ישברנו ודאי ת"ל אותו תשברו, אותו אתה שובר ואי אתה שובר כלי חרס של זב, ק"ו ומה אם הנוגע בזב החמור אינו טעון שבירה הנוגע בשרץ הקל אינו דין שלא יטעון שבירה, וא"כ למה נאמר אותו תשבורו, מלמד שאין לו טהרה אלא שבירתו. כונת שבירה אי צריך דעיין בתוס' חולין דף נ"ה וזבחים דף צ"ד וצ"ה ושבת

דף צ"ו וכ"מ, ובשיטת הרמב"ם דמחלק בין כלי חרס דשם יש גסטרא, אך נראה כך, עיין בתוס' חולין ע"ב ע"ב וע"ג, ומ"ש בזה בהל' סוכה ובהל'... דרק אם נשבר מאליו אז יש גיסטרא אבל אם שברו בכונה אז טהור, והנה כאן נקט קרא 'תשברו', ר"ל בידים דוקא אז נטהרו, וכן מוכח לשון המשנה בפ"ב דכלים וכן גבי תנור יתץ דוקא בידים אז נטהר. והנה באמת בקרא גבי זב נקט רק ישבר, משמע לא ע"י אדם ובכונה, וא"כ הת"כ ס"ל דגם מעצמו מהני ... ולא נטמא, וכן נ"מ אם לסלק ממנו הטומאה או שלא יקבל טומאה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' כלים גבי מפץ ע"ש בזה.

ת"כ, שם: ואי אתה שובר אוכלים ומשקים לטהרתו. עיין תוס' פסחים דף ל"ג ע"ב וכ"מ. מאן דס"ל דפחות מכביצה מקבלת טומאה, אך אינה מטמאה אחרים עד שיהיה בה כביצה, עיין תוס' שבת דף צ"א ופסחים וב"ק וכ"מ, אם היה לו ב' חצאי ביצים שקבלו טומאה אם מטמאין אחרים, וזה ר"ל בזבחים דף ל"א ע"ש ברש"י ותוס' ובעדיות פ"ג וכ"מ. ועיין בדברי רבינו בהל' טומאות אוכלין פ"ז הי"ד והי"ז גבי אוכל פרוד דמצטרף לטמא טומאת אוכלין אחרים ע"ש בהשגות, ופליגי בזה דרבינו ס"ל דרק שני חצאי כביצה אז מצטרף לטמא אחרים אף שאינם דבוקים דכיון דיש בכ"א כזית כמבואר בכ"מ לכך חשיבא וכו'. אך באמת גבי צירוף לטמא אחרים תלינן כך, אם מה דקי"ל דאף דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה מן התורה, אך אין מטמא אחרים כמבואר בכ"מ, אי משום דאין פחות מכביצה יוכל לטמא אחרים מחמת החומר, או מחמת הצורה, דפחות מכביצה לא קיבל עליו טומאה רק לעצמו ולא לטמא אחרים וכו', עכ"פ גבי צירוף לטמא אחרים בכביצה, אף אם נעשה גוש יהיה ג"כ נ"מ במ"ש, אם מחמת כמות או מחמת איכות, דאי מחמת איכות אז צריך דוקא שיהיה הפחות מכביצה היה בתחילה כביצה בזמן שקיבלו הטומאה, ועיין זבחים דף ל"א ע"ש ברש"י ותוס' ופסחים דל"ג ע"ב בתוס' מ"ש מדברי התו"כ דאי אתה שובר אוכל לטהרו, ור"ל כך דמ"מ איכות הטומאה נשאר עליהם, ואם אח"כ יצטרפו יוכל לטמא אחרים.

פסוק לה

תנור וכירים יותץ.

שם פ"ח, פ"י, ה: תנור; שומעני בין חדש בין ישן, ודין הוא טימא כלי חרס וטימא תנור, מה כלי חרס משתיגמר מלאכתו אף תנור משתיגמר מלאכתו. דברי רבי אלעזר וכו'. ... תנור חדש מיקרי קודם היסק, דזה מלאכתו, וגם כ"ח חדש הוה קודם שנשתמש בו..., ועיין ברי"ש, ונ"מ למה דמבואר בתוספתא הובא ברמב"ם וברי"ש דאם הוסק ללבן אונין לא מיקרי תנור גמר, משום דזה לא לאפות רק ליבש. ועיין ע"ז דף ל"ח, אך דהוא

מחמת גמר, שהוא שפיר דמי גמר, מ"מ לא מיקרי תנור רק אם נעשה מלאכה. ועיין בכלים דיש ב'..., והטעם הוא דזה מחובר רק דגזיה"כ שיטמא, עיין שבת דף קכ"ה, ועיין תוס' ב"ב דף ס"ה ע"א לכך רק אם יש עליו שם תנור וכל זמן שלא הוסק למלאכה של תנור לא מיקרי זה, ועיין במשנה גבי תנור של מתכת ובפיה"מ ובראי"ש בזה.

ת"כ, **שם**. **אי מה כלי חרס כשמו אף תנור כשמו**. דתחילה הם כלי אדמה כמבואר בכ"מ בזה.

פסוק לו

אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור.

שם, **פרשה ט**, **א**: **אי בור**, **יכול אף בור שבספינה יהא טהור**, **ת"ל 'מעין'. מה מעין שעיקרו בקרקע אף בור שעיקרו בקרקע**.

מה שהקשה דשבת ל"ה ע"א [אמר רב, מעיין המטלטל טהור וזה באירה של מרים. והרי בתו"כ אמר אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור ת"ל מעיין מה מעיין שעיקרו בקרקע אף מקוה שעיקרו בקרקע]. מעין המטלטל זה הוי כמו מחובר כיון דהמציאות כן, וכמו כרם מטלטל בירושלמי פ"ז דכלאים ה"ו ויש כרם מטלטל, ובעירובין ל"ג רה"ר מטלטל, גם יי"ל כשבת ל"א ע"ב ועירובין נ"ה ע"ב ע"פ ד' יחנו, ולא הוה גדר סילוק וסתירה, ובירושלמי פ"ז דשבת ופי"ב קאמר דהוי כמו לעולם, וה"נ כן [גבי בארה של מרים הוי כמחובר], ולכך לא הביא הרמב"ם ז"ל זה.

שם. **מקוה מים וגו'**.

ת"כ, **שם**, **ד**: **פרט לשנפל לתוכו מי כבשים ומי צבעים ושינו את מראיו דברי ר"מ**, **שהיה ר"מ אומר**, **כל הפוסלו בשלשת לוגים**, **פוסלים אותו בשינוי מראה**. ירושלמי פ"ב דערלה, ועיין שבת דף קמ"ד ע"ש.

שם. **ונגע בנבלתם יטמא**.

ת"כ, **שם**, **ה**: **ונוגע בנבלתם יטמא**; **הלל אומר אפילו הם בתוך המים**. עיין נדרים ע"ו ע"א ע"ש.

פסוק לז

אשר יזרע טהור הוא.

ת"כ, **פרק יא**, **ב**: **מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו**, **ת"ל 'אשר יזרע טהור'. יכול אע"פ שלא השרישו**, **ת"ל 'הוא'**. דזריעה נקרא תיכף, עיין מנחות דף ע"א, ועיין רש"י פסחים דף כ"ה, וחולין דף ק"כ..., ועיין נדרים דף ע"ה וע"ו.

ת"כ, **שם**, **ז**: **לא אם אמרת במים שנעשין אב הטומאה לטמא אדם ולטמא בגדים וכו'**. עיין באז"ג הל' מקוואות ואכמ"ל, ובפיה"מ בהקדמה לסדר טהרות ור"ש ע"ש מ"ש.

פסוק מג

אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. עמ"ש ביומא דף פ' ע"ב ובכריתות דף י"ג ע"ש, וקרא אמר דבמגע לא מטמא אבל באכילה מטמא, ור"ל בלא שנגעו בטומאה, רק כן הדין דאם שקצים שאינם מן ח' שרצים מ"מ באכילה נטמא, אבל אם אכל חלבם ודמם טהור, וכה"ג ס"ל להרמב"ם בפה"מ טהר' פ"א ועוקצין דאם אכל חלב שלה ג"כ טמא וכן בעוף טמא וא"ש.

ת"כ, פרשה י, פי"ב, ג: אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ... יכול יטמאו טומאה חמורה, ת"ל 'ולא תטמאו בהם'. ... כך לא תטמאו, או אינם מטמאים במגען כמו בחי' שרצים או דגם אינם פוסלים ע"י אכילה, כן ר"ל. ועיין לעיל בפ"ה גבי חי' שרצים שם אמר דלא רק טומאות גויות, רק טומאה גמורה, אך מ"מ י"ל דגם טומאות גויות יש בהם מה"ת היכי דלא נגע בו, רק אחרים האכילוהו... נ"מ דצריך דוקא פרס ולא כזית כמו גבי נגיעה ...

ת"כ, שם: יכול לא יהו פוסלים את הגוף, ת"ל 'ונטמתם בם'. יכול אף דמם וחלבם כיוצא בהם, ת"ל 'בם', בם אתה מטמא, ואי אתה מטמא בדמם וחלבם. הנה לפי מה דמבואר כאן יש דין חדש ד... שרצים אם אכלן מטמא גוף, וכמו גבי אוכלין טמאים וממעט מזה דם וחלב שלהם, ועיין ברמב"ם בספ"ד מהל' אה"ט דלא משמע כן, אך שם ר"ל בטומאת מגע בלבד ואכמ"ל. ועיין כריתות דף י"ג מוכח ג"כ הך דין ע"ש.

פסוק מו

זאת תורת הבהמה והעוף וגו'.

ת"כ, שם, ו: ולמה בא להבדיל לא בלבד השונה אלא ביודע אי זה טמא ואי זה טהור. (רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"א, הלכה א, מ"ע לידע כו'), עיין בה"ה שכתב הטעם מחמת אכילה, אך באמת מכאן מבואר וכן בתו"כ דהידיעה בעצמה הוא מצוה בסוף פ' שמיני אלא ביודע איזה טמא כו', לכאורה משמע הטעם משום תקלה, וכ"כ בזה אם לעשות פעולה שלא יהא תקלה אם זה הוה מה"ת וכו', ועיין בחולין דס"ב ע"א דנקט שם בקי בהן ובשמותיהן וכו' אך באמת בהני הטעם כיון דבזה אזלינן בתר ההוראה דצריך מסורת כמבואר בחולין דף ס"ג ע"ב ע"ש בהך דקאמר נאמן הצייד לומר עוף זה טהור, ור"ל אם אומר שעוף זה הוא ממין כך ואנו יודעין שאותו המין הוא טהור, ועיין בתוספתא דע"ז פ"ה דנקט שם נאמן הצייד לומר עוף זה טמא ועוף זה טהור ע"ש ובתוספתא פ"א דבכורות, ר"ל דצריך לידע איזה עופות טמאים ואיזה עופות טהורים, וכעין דאמר בירושלמי ספ"ב דנדה וכו'. אך באמת כך דס"ל לרבינו דיש נ"מ לבין סימני בהמה לסימני עוף דגבי בהמה הסימנים הוא הטהרה שלה מחמת גזיה"כ, וזה מה דאמר

בגמרא ב"ב דף ט"ז בראתי שור כו' ע"ש ברש"י דר"ל דזה הוא המטהר, ועיין בהך דפסחים דק"ד ע"א בין טמא לטהור, ר"ל דהסימנים הם המבדילים או דהסימנים הם הגורמים הטהרה והטומאה, וכן בדגים כה"ג, ועיין בע"ז דף מ' ע"א גבי ראש ושדרה, אבל סימני עופות וסימני חיה לגבי חלבה זה רק הוה סימן איזהו הטהור ואיזה היא החיה וכו', והנה הני סימנים המטהרים צריך לידע אותם בלא הטעם דתקלה אבל שאר סימנים הוא הידיעה רק בשביל שלא יבוא לידי תקלה.

פסוק מז

להבדיל בין הטמא ובין הטהור וגו'.

ת"כ, שם, ז: א"כ למה נאמר ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור, בין טמאה לך לטהורה לך, בין שנשחט רובו של קנה, לנשחט חציו. וכמה הוא בין רובו לחציו, מלא שערה.

באמת הארכתי דשחיטה הוא בגדר הוראה לא פעולה ולכך צריך טבח חכם, ועיין חולין ד"ט ע"א וע"ש ברש"י, והרמב"ם בפיה"מ פ"ב דחולין ס"ל דגם בדיקה רוב סימן צריך חכם דוקא, וכן בדיקות סכין לא משום חשש בלבד רק הוא דין ומעכב וכו', אך באמת שאין לנו חכם ולא סמיכה לכך אנן קיי"ל דפגימה כ"ש אוסרת, וכן בעי דוקא רוב סימן לא בצימצום, עיין חולין כ"א וכ"ט ע"ב ודקכ"ג ע"ב דזה רק אם יש חכם סמוך אבל לדידן לא וכמו גבי בכור במומין שאינם מובהקין וגבי ראיית דם באשה דצריך דוקא סמיכה כמבואר בירושלמי פ"ו דנדרים וכו', וכן רוב מצומצם בשחיטה דזה יליף מקרא דתו"כ דלהבדיל ולהורות, אבל כעת שאין אצלינו סמוכים שוב צריך סכין חד וחלק וזה אינו בגדר שאלה והוראה כלל, וכן רוב גמור רק היא לדינא וכו'.

פרק יב

פסוק ב

דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וגו' ואל המקדש לא תבא.

תו"כ פרשה א, א-ב: אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים; מה ת"ל לפי שנאמר 'והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם', שומע אני בין מתוכו בין מאחוריו, ת"ל ביולדת 'ואל המקדש לא תבא'. יכול יולדת הקלה תהא מטמאה אותו מתוכו, ושאר כל הטמאים בין מתוכו בין מאחוריו, ת"ל 'בני ישראל' וכו', אף כולם לא יטמאו אותו אלא מתוכו.

כבר כתבתי בהך דפליגי ר"י ור"ל במכות דף י"ד ע"ב גבי טמא שנגע בקודש אם לוקה, ואמאי לא הוי כמו הך דע"ז דף י"ג ע"ב גבי לאו דונתצתם וכו' דע"י נפסל הקדשים,

אך י״ל דזה רק היכי דהפסול הוא בעצם לא מחמת דין, אבל טומאה הוי רק גדר דין וכו׳. גם באמת י״ל דהך פלוגתא דמכות דף י״ד הנ״ל לא ר״ל מחמת דמטמא קודש רק זה דין פרטי דאסור לטמא ליגע בקודש. ועיין בתו״כ ריש פרשת תזריע אם טמא מותר ליגע במקדש ע״ש, ומשמע שם דבמשכן אסור, וכן כתבו התוס׳ יומא דף מ״ד ע״א, ועיין בדברי רבינו בהל׳ ביאת מקדש פ״ג הל׳ יא, ובאמת נ״מ בין מקדש למשכן, ועיין במכילתא פרשת יתרו גבי לא יגע ביד, עכ״פ י״ל דזה איסור רק על הטמא ולא משום שמטמא, ונ״מ כגון אם הקודש לא הוכשר עדיין אם נימא דחיבה״ק לא הוי מן התורה מ״מ לוקה. ועיין תוס׳ זבחים דף ל״ג ע״ב.

וטמאה שבעת ימים.

שם, פרשה א, ח: וטמאה היא טמאה ואין הוולד טמא, הלא דין הוא, ומה אם שהולד גרם לה טומאה הרי היא טמאה, הוולד שגרם לטומאה אינו דין שיהא טמא, שעיר המשתלח יוכיח, שגרם לטומאה והרי הוא טהור.

בתו״כ פ׳ תזריע מצריך קרא לומר דאין הולד טמא שלא נאמר שהוא טמא מחמת שהוא גורם טומאה להיולדת, אך באמת זה תליא אם הולד גורם או הלידה גורמת הטומאה, וזה תליא בהך פלוגתא דר״ש ורבנן בנדה דף מ׳ גבי יוצא דופן דר״ש ס״ל דהולד גורם, ורבנן ס״ל דהלידה גורם. ועי״ש דף כ״ו ע״א דמשמע שם דאף אם הולד הוא עכו״ם עדיין אם נתגיירה האם יש עליה דין טומאת לידה. ועיין בהך דשבת דף קל״ה ע״ב גבי כל שאין אמו טמאה לידה וכו׳, ובהך דיבמות דף ע״ח גבי מעוברת שנתגיירה, ועיין בהך דבכורות דף מ״ו ע״ב גבי גיורת שיצאה פדחת וולדה וכו׳ דאין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה.

תו״כ, שם: לא אם אמרת בשעיר המשתלח שאין לו טומאה תאמר בולד שיש לו טומאה. עיין זבחים דף ט״ז ע״א.

תו״כ, שם, ט: וילדה וטמאה שבעת ימים; שתספור שבעה לולד האחרון.

עיין בהך דנדה דף ל״ג ע״א, במאי דאמר שם יכול יעלה לרגלה ת״ל וכו׳, ור״ל דמשך הזמן שלה הוא מציאות אחת וא״א לחלק, ועיין בשיטת הראב״ד בתו״כ פ׳ תזריע גבי דם טהור דכיון דמבואר בכריתות דף י׳ דצריך שיהיה כולם רצופים ואם היה הפסק ביניהם ע״י לידה שוב נתבטל לגמרי הימי טוהר דפחות מזה אי אפשר, והארכתי בזה במה דמבואר בזבחים דף פ״ח דאין כלי שרת מקדש אלא מלאים אם דעתו להוסיף ראשון ראשון קדוש, דזה רק גבי מידות, אבל גבי כלי שרת לכו״ע לא מהני זה, וכן משמע מדברי רבינו בהל׳ פסוהמ״ק (פ״ג ה״כ). ועיין במאי דפליגי בנזיר דף י״ד ע״ב ר״י ור״ל

גבי נזיר שבאמצע נזירותו נצטרע, וקיי"ל בנזיר דף נ"ד דימי חלוטו אינו סותר ואינו עולה כמבואר בכ"מ, אם נטמא אז אם סותר הקודמים או לא, דכיון דהזמן אינו עולה לו לא הוה עליו כלל גדר מנין ולא מחשב כלל. ועיין נזיר פ"ח דפליגי שם ג"כ אם יש קדושה בשערו שנצטרע בתוך ימי נזירותו, וס"ל לר"ל דפקע כל הקדושה מהשער ולא מיחשב כלל זה הזמן למציאות, ובגדר אין בגרות בקבר דכתובות דף ל"ט. ובאמת רבינו בהל' נזירות פסק בזה כר"ל בפ"י הל' ב' דשערו מותר, אף דגבי נטמא לא פסק כן ע"ש בפ"ז, ולכך כתב רבינו בהל' נזירות ספ"ז דנזיר מצורע לית ביה עשה דקדוש יהיה דפקע ממנו הקדושה, רק לאו יש.

הנה כבר כתבתי דכל דבר שיש לו שטח זמן או מקום או מנין אם זה מקרי דבר מצורף או עצם וכו', וכן במה דאמרינן בנדה דף ל"ג יכול יעלה לרגלה וכו', ויליף שם מקרא דטמא ז', וגבי בא על שומרת יום מבואר בתו"כ ס"פ מצורע דהבועל אינו טמא אלא יום אחד ע"ש, וע"כ דהמספר הז' הוא מספר עצם לא מצורף. ועיין נדה דף ס"ח ע"ב בהך מחלוקת דר' יהושע ורע"ק אם מצרפין הימים, ובכריתות דף י' דבעי רצופין, ופי' הראב"ד ז"ל בתו"כ פ' תזריע, דאם נעשה הפסק ע"י לידה בימי טוהר אין לה כלל, וזה ר"ל הך דנדה דף ל"ח ע"ב תשב ישיבה אחת לכולם, וכן הך דנדה דף ס"ח ע"ב דמייתי שם מנזיר בסככות ופרעות, ולמה לא מייתי מנזיר בימי חלוטו דאינו סותר ואינו עולה כמבואר בנזיר דף נ"ד, וע"ש דף י"ד ע"ב אם נטמא בימי חלוטו אם סותר, ובערכין דף י"ב ע"ב גבי יובל דאם גלו באמצע היובל וחזרו מצטרפין השנים, ושם דף ל"ג ע"א דמוכח ג"כ כן, וצ"ל דהזמן דאין אפשר שיעלה הוה כמו שאינו ולא מפסיק וכו'.

פי' הראב"ד בתו"כ סוף פרק א: ובירושלמי במס' שבת ר' יוחנן וריש לקיש אמרי אלא מן בגין דחזינן אצבעתיה דר' וכו'. [צ"ל ובירושלמי מס'] ביצה.

פסוק ה

ואם נקבה תלד וגו'.

תו"כ, פ"א פרק ב, א: נקבה; אין לי אלא נקבה, מנין לרבות טומטום ואנדרוגינוס, ת"ל 'ואם נקבה'. עיין ב"ב דף קכ"ז ע"ש, דנ"מ דקרבן שפיר חייבת אבל לא טומאה וטהרה, גם יהיה נ"מ אם דין מחו"כ יהיה.

תו"כ, שם: מנין לרבות טומטום ואנדרוגינוס, ת"ל 'ואם נקבה תלד וטמאה', אין הדבר תלוי אלא בלידה.

עיין בתו"כ פ' תזריע לר' ישמעאל דס"ל דיצירה של נקבה דוקא בשמונים נדה דף ל' אם ילדה אנדרוגינוס והיה היצירה פחות אם יש בה גם טומאת י"ד של נקבה, דהא הוי

לגדר נקבה כמיא בעלמא, ולכך צריך תרי קראי, עיין בתוי"כ שם, ונדה דף מ' ע"א וב"ב דף קכ"ז ע"ש.

פסוק ו

ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו.

שם פ"ג א: ובמלאת; אינה מביאה בתוך מלאת, ואם הביאה בתוך מלאת לא יצא. יכול לא יביא בתוך מלאת על הוולדות הראשונות, תלמוד לומר תביא.

עיין בדברי רבינו ז"ל בהל' מחוי"כ דס"ל דאינו יכול להביא קרבן על יולדת תוך מלאת של ולד אחר, ומטעם דהרי מבואר בנזיר דף פ"ה ע"א, בתוי"כ פ' תזריע, ופ' מצורע גבי זב, ובירושלמי פ"ח דנזיר הל' י גבי נזיר עד אימתי יכולין להביא קרבן בזמן שהן ראוין לבוא אל פתח אהל מועד. ועיין בירושלמי נדה פ"ג הל' ד' גבי סנדל דמבואר ג"כ כן. ועיין נזיר דף ס"ד ע"ב, ותוס' שם דף מ"ז ע"ש, ד"ה וחכמים, וא"כ אם נימא דהקרבן מעכב לטהרו ר"ל דהטומאה היא ע"י הקרבן, א"כ הוה כבתוך מלאת. ועיין בהך דכריתות דף ט' ע"ב דלדברי חכמים מנינן מאחרון, וה"נ בהך דשם דף ח' ע"א אינה יכולה להביא הראשון קודם שתביא האחרון, ולכך אומרת על האחרון כמבואר בגמ' שם.

שם. ובן יונה או תור לחטאת אל פתח אהל מועד.

שם שם, ג: ובן יונה או תור לחטאת, או זה או זה, הלא דין הוא ומה אם במקום שלא כשרה חטאת העוף עם עולת בהמה כשרה חטאת בהמה עם עולת בהמה, כאן שכשרה חטאת העוף עם עולת בהמה אינו דין שתכשר חטאת בהמה עם עולת בהמה. ת"ל: ובן יונה או תור לחטאת, או זה או זה. עיין כריתות דף ח' לעוף איתרבי.

תוי"כ שם, ד: אל פתח אהל מועד אל הכהן; מלמד שהיא מיטפלת בהם, ומביאה אותם אל פתח אהל מועד אל הכהן. עיין נזיר דף מ"ד ברש"י ע"ש.

היכא דהם רק נדבה כגון דאמר הרי זו מוטל עליו החיוב להביאו לביה"ב, אכל לא דין הקרבה, ולכך די שיביאם אל פתח אהל מועד כמבואר שם. ועיין תוספ' פאה פ"ד דקדשי המקדש חייב לטפל בהם ולהביאם לביה"ב, ובהך דמעילה דף י"ט גבי מחלוקת דרי יהודה ור"ש, ובתוספתא דשקלים, ובירושלמי שם דתיכף משהביאם לעזרה נסתלק מהם חיוב ההבאה, רק היכא דמוטל עליו להקריב אז לא נפטר עדיין מחמת שצריך הקרבה. וכבר כתבתי במק"א דנ"מ היכא דנדר קרבן גדול ואמר דמיו עלי דחייב דוקא גדול כמבואר במנחות דף ק"ח ע"ב, כיון שהביאם לפתח אהל מועד שם נתקיים הנדר, ואז אם מת די בקרבן קטן. וע' בכורים פ"א ותוספתא שם דהוה מחלוקת אי חייב באחריות עד שיביאם להר הבית או לבאר הגולה, וכן גבי מחוסרי כפרה, עיין רש"י

נזיר דף מ"ד ע"ב, ובת"כ פ' תזריע פ"ג דצריך להטפל בהם ולהביאם לפתח אהל מועד. ובאמת נראה דהיכא דיש עליה ה' לידות או ה' זיבות לפי הך דכריתות דף ח' להגירסא דהשאר עליה חובה, עיין בדברי רבינו בהל' מחו"כ, ובהר"א ז"ל, ותוס' ב"ב דף קס"ו ע"ב, היכא דנטהרה חמיר טפי דאז הקרבנות עלי' חובה שיקרבו ולא בהבאה בלבד, משא"כ במחו"כ אז די בהבאה, ואם מתו אז אין מוטל עליו חיוב אלא דנשאר מחו"כ.

פסוק ז

והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה.

שם שם, ו: ממקור; מלמד שכל דמים שהיא רואה אינן אלא מן המקור.

עיין נדה דף מ"א ע"ב גבי מקור שהזיע ע"ש ברש"י דפי' דם לבן, אך באמת רבינו בהל' מטמאי משכב ומושב (פ"ב) [פ"א] הל' י' אינו מפרש כן, רק דר"ל כך, דהוי דם גמור רק דטומאה דאשה ליכא רק שנפתח המקור והעורקים, אבל כאן המקור הזיע ולא הוה ראיה כלל. ובאמת כן הדין גבי אם חתך במקור ועי"ז נשפך הדם דשם לא הוה ראיה כלל. ועיין בלשון הגמרא נדה דף ט"ז ע"א דנקט שם הרואה דם מחמת מכה, ודף ס"ו ע"א נקט דם המכה ע"ש, ור"ל הנ"מ אם דם שיצא ע"י הכאה או שהדם הוא מהחבורה, ואף דבנדה דף ל"ו ע"ב מבואר דגם באונס טמאה, זה רק שע"י האונס נפתח המקור וראתה דם אז טמאה בוודאי. ועיין בלשון התוספתא נדה פ"א הכתה בעלה וראתה, ור"ל דע"י זה נפתח המקור וראתה, אבל אם ע"י מכה בהמקור יצא דם זה לא נקרא ראיה. ובאמת הארכתי בזה דע"ז הוה מה דמבואר בנדה דף ס"ה וכ"מ דדם בתולים טהור לדידן, דלא כר"מ, דר"ל דזה הוה מעיין דם, אך זה ע"י שהוא קרע המעיין, וזה לא נקרא ראיה, ולכך טהור. ועיין כתובות דף ה' ע"ב גבי מפקד פקיד וכו', ודף ט', ודף ל"ו גבי בוגרת ע"ש בגירסת התוס' גבי דמים ופתח, ובדברי רבינו בהל' אישות פי"א הל' י"ב י"ג בזה. וכבר כתבתי בזה מהך דחולין דף ק"ט ע"ב בתוס' ונדה דף ס"ה ע"ב, ובתו"כ פ' תזריע פ"ג, דנקט כל דמים שהיא רואה אינו אלא מן המקור. ובפי' מצורע פ' ד' ע"ש דנקט שכל דמים אינן אלא במקור. ועיין בתוס' נדה דף ע"א ע"א ד"ה מקור מקומו, ורש"י דף י' ע"ב ד"ה שמעוותות. וכן ר"ל בהך דיבמות דף ק"ה ע"א גבי וירקה, דרק רוק שבא ע"י רקיקה ולא שבא מאליו ע"ש. ועיין תוס' שבת דף קמ"ד גבי מעיין שמתעגל ויוצא ע"ש.

פרק יג

פסוק ב

אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' והיה בעור בשרו לנגע צרעת. עיין בתו"כ וגם נ"מ למה דמבואר במשנה דנגעים פ"ו משנה ז' לר"א דעל דלדולין אין מטמא, וזה ר"ל עור בשרו, ור"ל דעור יהיה בבשר ע"ש.

שם. והוכא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים.

תו"כ, פרשת נגעים פ"א, ברייתא ח: אין לי אלא אהרן עצמו, מנין לרבות כהן אחר, ת"ל 'הכהן' מנין לרבות בע"מ, ת"ל 'מבניו'.

הנה בירושלמי פ"א דיומא וכ"מ פליגי ר"ע ור"ט אם כהנים בע"מ כשרים לתקיעת חצוצרות, ועיין זבחים דף י"ג ע"א אם יש על בע"מ שם בני אהרן, ובדברי רבינו בהל' אבל פ"ג הל' י"א, ותו"כ פ' תזריע גבי ראיית כהנים את המצורע, ובסנהדרין דף נ"א ע"ב דמרבה שם מקרא אחרינא. ועיין בה"ג בהל' בכורות דמרבה שם מהך קרא דכהן סומא פודה את הבן.

תו"כ, שם: או יכול שאני מרבה חללים, ת"ל 'הכהנים', יצאו חללים. ר"ל כמ"ש בחבורי, דאך קודם שנודע לא מהני, דנהי שיש עליו דין כהן מ"מ זרעו של אהרן לא הוה, וכמבואר ביבמות דף ע"ד ע"ב ע"ש. ועיין בזבחים דף י"ג ע"ש בזה. ועיין בזבחים דף ק"ב ע"א.

פסוק ג

וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן.

שם פרק ב, ג: ושיער בנגע הפך לבן; מיכן אמרו שתי שערות עיקרן משחיר וראשן מלבין טהור, עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא. וכמה יהא בלבנונית, ר' מאיר אומר כל שהוא, וחכמים אומרים כשיעור, רבי מאיר אומר שלא יהא בני אדם מדמין שבגולם הם נידונים, אלא חוד שיער לבן טמא שאינו שיער לבן טהור.

עיין במה דפליגי הר"ש ורבינו אם השערות של הנתק דבעי דוקא קצר אם ר"ל קצר משיעור של שער לבן, דהר"ש ז"ל ס"ל דבעי שיהיה קצר, ורבינו לא ס"ל כן דמ"מ בעי שיהיו ניטלות בזוג, כמבואר בפ"ח הל' ה' ע"ש וברא"ש פ"י משנה א'. והנה לכאורה קשה במה דפסקינן בנדה דף נ"ב ע"ב גבי שיעור שערות דהלכה כדברי המחמיר בזה, ולא ר"ל מחמת ספק דהא גבי נגעים קי"ל ספק נגעים להקל, וע"כ צ"ל דזהו בגדר ודאי, וא"כ גבי צהוב לכאורה ארוך לא הוה רק אם גדול מכל השיעורים, וכן יהיה נ"מ לענין שערות השחורות המצילות את הצהוב דהם מן הסתם צריכים שיהיו כשיעור הגדול ויהיה אז מציאות שיהיה תרתי דסתרי במקום אחד דהיינו בגדול השחור והצהוב, ועיין

בנגעים פ"ד משנה ד' דר"ש ס"ל שם דבעי שיעור הלובן שיהיה נקרץ בזוג. ובאמת לולי דברי רבינו שם היה נראה דר"מ דאמר שם כ"ש ס"ל דאזלינן בתר ראשו ולא בתר עיקרן, וזהו כונת התו"כ חוד שער, ואזיל לשיטתיה בפרה פ"ב משנה ה' דס"ל הכל הולך אחר הנראה, ועיין בנזיר דף ל"ט בהך בעיא אם מלעיל רבי או מלתתא רבי, א"כ נמצא אם מה שעכשיו ראש היה בתחילה בעיקרו, ולכך מטמא. וזה כונת התו"כ שלא תאמר כגולם הם נידונים ר"ל דאין זזים ממקומם רק דהם זזים ולכך מטמא ר"מ גם מקצת כיון שהוא נראה.

שם. ומראה הנגע עמוק מעור בשרו.

שם, פ"ב, ה: מראה הנגע עמוק; אין ממשו עמוק. עיין בכורות דף מ"א ע"ש.

פסוק כט

ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן.

שם, פ"ה, ג: אין לי אלא בזמן שיש לו בראש ובזקן וכו', לא בראש ולא בזקן מנין וכו'. ר"ל אם הוה נתק בשאר מקום שער כמו גבות, וכמבואר במנחות דף ל"ז ע"ב, ע"ש.

פסוק לג

והתגלח ואת הנתק לא יגלח.

שם פ"ט, ו"ז: והתגלח; אע"פ שהוא נזיר וכו', יכול כשם שתגלחת הנגע דוחה להתגלחת הנזיר בזמן שהוא ודאי, כך תהא תגלחת הנזיר דוחה לתגלחת הנתק בזמן שהוא ספק, ת"ל ואת הנתק לא יגלח.

עיין בהראב"ד, ובאמת הא קיי"ל דאין ימי חלוטו עולה וא"כ איך שייך לומר שידחה. וצ"ל קודם שיטמאנו הכהן דמ"מ לוקה אך לפי שיטת הרמב"ם דנתק שאני דרק בתער, ומשמע דאין זה גדר נגע, רק גזית"כ, וי"ל דרק לאחר טומאה, יקשה מכאן ואכמ"ל. גם י"ל, כגון אם לאחר שמנה ימי נזירות וקודם גילוח נעשה מצורע דאז ודאי לא סתר ומ"מ לא יגלח כנ"ל.

פסוק לו

ואם בעיניו עמד הנתק וגו'.

שם פ"ה פ"ט, יד: ואם בעיניו; אין לי אלא בעיני עצמו, בעיני בנו, בעיני תלמידו מנין, ת"ל 'ואם בעיניו, עמד הנתק.

גבי נגעים דעיקר תלוי בפי הכהן וכ"ז שלא אמר טמא או טהור לא הוי כלום. והנה רבינו ז"ל בהלי' נגעים פ"ט הל' ד' כתב גבי פסיון א"א שיעשה זה ע"י כהן אחר שלא ראה הנגע מתחלה. ועיין מ"ש בפי' המשניות פ"ג דמס' נגעים משנה א', ובאמת בתו"כ גבי נתקים מבואר דגם ע"י בנו ותלמידו שאמרו לו שעמד בעינו מהני ובתוספתא מבואר

דגם המצורע עצמו נאמן לומר אם פשה או לא, וצ"ל כך, דהנה פליגי בזה תנאים במס' נגעים פ"ה משנה ד' אם אמירת הכהן טמא או טהור הוא על הנגע וממילא האיש שיש בו הנגע טמא, או קאי על האיש. ונ"מ אם אינו יודע איזה נגע פשה באיש אחד. ועיין במאי דפליגי רבינו והר"ש פ"ט דנגעים משנה ב' גבי אם אין יודע אם שחין או מכוה אם טמא או טהור, עיין בהל' טומאת צרעת פ"ה הל' ה' ע"ש. ועיין בהך מחלוקת דלר"א ור' יהושע בשבועות דף י"ח, ובכריתות די"ט, ובנדה דף כ"ח ע"ש, אם צריך לידע שם הדבר עכ"פ, כך זה מחלוקת אם אמירת הכהן על האדם או על הנגע. ועי' בהך דנדה דף כ' ע"ב מבואר שם כך דהאשה נאמנת לומר שראתה כזה והחכם אומר לה שהיא טהורה שעכ"פ הטהרה ע"י החכם, וגבי דמים די בזה כמבואר בירושל' פ"ב דדי שהחכם יראה מראה הכתם ואך שלא ראה עצם הכתם, משא"כ בנגע דצריך לראות עצם הנגע, וגבי נגע עצם הראיה פועל ויאמר טמא ולא מהני אומדנא, כמו בהך דכתובות דף פ"ה, ופסחים דף קי"ג, רק נתקים ס"ל לרבינו דלא דמי לשאר נגעים ואינו חייב עד שיגלחנו כמבואר בפ"י מהל' טומאת צרעת הל' א' ע"ש, ולכך מבואר בתו"כ דמהני בזה שיאמר לו בנו או תלמידו שכך היה, עיין ניטין דף י"ט ע"ב גבי שטר, וכתובות דף כ"ח, אבל לא בשאר נגעים. והנה עיין בקידושין דף ח' ע"א דנאמנת לומר שהדינר היה של נחושת ולא הוי קידושין, וע"ש דף י"ב, ותוספתא ניטין פ"ב דנאמנת לומר שזה הוא הגט, ועיין כתובות דף כ' גבי אם יכול הבע"ד להזכיר את העד ע"ש. אך כ"ז גבי דבר שהוה רק ממילא יש נאמנות גם לבע"ד בעצמו, אבל על עצם הדבר הבע"ד בעצמו אינו נאמן, וכמו בהך דנדה כ' ע"ב הנ"ל דאינה נאמנת לומר כזה טיהר לי חכם, וה"נ גבי נגע למ"ד דכהן מטמא הנגע וממילא האדם טמא שפיר נאמן הבעל דבר בעצמו, כמבואר בתוספ' הנ"ל, אבל א"נ דמטמא להאדם א"א לסמוך עליו.

שם. ואם בעיניו עמד הנתק וגו' נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן.

שם, פ"ט, טז: טהור הוא; יכול יפטור וילך לו, ת"ל 'וטהרו הכהן'. אי וטהרו הכהן יכול אם אמר כהן על טמא טהור יהא טהור, ת"ל 'טהור וטהרו הכהן'.

הך דין דנגע המובא בבכורות דף ל"ד ע"ב דאם קצצה מתכוין, שם ר"ל ג"כ דכיון דקיי"ל גבי נגע כ"ז שלא טיהרו הכהן הוא טמא, עיין ירושלמי פ"ו דפסחים, ובדברי רבינו בהל' טומ"צ פ"ט הל' ג', ע"ש המחלוקת דתנאי אם יכול הכהן לטהר אותו, וכן מה דבעי שם ר"פ אי טהור תנן וכו', ר"ל אם הכהן יוכל לטהר אותו תיכף, או ימתין, ודלא כדמשמע שם מתוס' ד"ה מקמייתא ע"ש, ולפי"ז אם עבר הכהן וטיהרו י"ל דלא מהני וכמש"כ. ובזה יש לפרש דברי הירושלמי פ"ו דפסחים הנ"ל, ובתו"כ פ' תזריע יכול אם אמר כהן

על טמא טהור יהיה טהור וכו', ואיך ס"ד לומר כן, רק דר"ל כה"ג, דבאמת אין עליו טומאה רק דחכמים לא נתנו לו רשות לראות אותו, וי"ל דגם מן התורה כן ושוב אף בדיעבד לא מהני הטהרה שלו.

פסוק מ

ואיש כי ימרט ראשו וגו' וכי יהיה בקרחת או בגבחת וגו'.

שם, פ"י, ו: יבול אפילו נמרט ראשו מחמת חולי יהא טמא, ת"ל 'קרחת וגבחת', מה קרחת בידי שמים אף גבחת בידי שמים. או מה קרחת שאינה ראויה לגדל שער וכו'. עיין ביבמות דף ע"ט ע"ב, וחולין דף נ"ה ע"ב גבי צמקה, וביבמות דף כ', ובירושלמי פ"ח דשם. ונראה כך דכל דבר שנברא כך זה יש לו רפואה כמו סריס חמה, וכל שנעשה ע"י חולי יש ב' גדרים, אם החולי נעשה חסרון בכח המגדל שער או החולי בהשער בעצמו וע"י זה נשר השער.

פסוק מו

כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו.

שם פי"ב, יב: בדד ישב; אין לי אלא זה בלבד, מנין לרבות שאר המנוגעים, ת"ל 'בדד ישב'. (**נראה לי דכן ראוי לפרשו לבדד ישב שיהא כמנודה שאסור בארבע אמות שלו. וכן כל המנוגעים, ומכאן למדו חכמים שהמצורע הוא כמנודה — הראב"ד**). ונ"מ אם ב' מצורעים מותרים לישב בב"א. ועיין ברכות דף נ"ד ורש"י מנחות דף צ"ה. ועיין ב"ב דף כ' ע"א ע"ש.

מחוץ למחנה מושבו. והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וגו'.

שם סוף פרק יב: ר' יוסי הגלילי אומר: מחוץ למחנה מושבו — הבגד; לימד על הבגדים שהם טעונים שילוח חוץ לשלש מחנות. עיין בתוספתא ספ"א דכלים ובירושלמי סוף מס' שקלים ע"ש.

תו"כ, פי"ג, ב: אין לי אלא בגד וארג בו שלש על שלש, בגד ולא ארג בו שלש על שלש מנין, ת"ל 'והבגד'. ר"ל היכי דאין דעתו להשלים, וכמו בטומאה כמ"ש התוס' והרמב"ם ז"ל פכ"ב מהלי כלים ע"ש בזה.

פסוק נב

ושרף את הבגד וגו' כי צרעת ממארת הוא באש תשרף.

תו"כ, סוף פרק יד: צרעת ממארת; תן בו מאירה ולא תהנה בו. אין לי אלא מוחלט, מוסגר מנין ת"ל 'צרעת'. או מה מוחלט ועשאו מוכין טמא ואסור בהנייתו, יכול אף מוסגר כן, תלמוד לומר 'כי צרעת'. עיין בירושלמי פ"ג דערלה.

פרק יד

פסוק ב

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן.

תו"כ, פרשה א, ג: תורת המצורע בכהן; מלמד שטומאתו וטהרתו בכהן. אין לי אלא טומאתו וטהרתו בכהן, מנין שחיטת ציפרים והזיית דם ציפור ותגלחתו בכהן, ת"ל תורת המצורע ככהן.

עיין בתוס' שבועות דף ג', בד"ה ועל, בסוף, במ"ש שם דאפשר לקיים גבי מצורע ע"י נכרי, והוא תמוה דהא מבואר בתו"כ פ' מצורע דהתגלחת של מצורע דוקא ע"י כהן. אך באמת עיין בהך דסוטה דף ט"ז בהך מחלוקת דר"י ור"ע גבי תגלחת דמצורע אם כדלעת או לא, והנה אם המחלוקת הוא רק בתגלחת שניה דשם פרט הכתוב, אבל בתגלחת ראשונה לדברי הכל כדלעת, ועמ"ש הראב"ד בת"כ פ' מצורע דפליגי גם בתגלחת הא', ועיין במשנה דנגעים פ"ב משנה ד' דשם מפורש דבית הסתרים גם בתגלחת ראשונה אינו מגלח. והנה באמת הנ"מ בין תגלחת הראשונה דלא פרטה לנו התורה הפרטים, ובין השניה דפרטה לנו הפרטים, ואף דמעכבי להדדי, אך נ"מ אם גלח הראש לבד והמתין עד שצמח ואח"כ גילח הזקן אם מהני, וכמו הך דנזיר דף מ"ב ע"א גבי שייר שתי שערות וכו', עכ"פ י"ל דזה יהיה נ"מ בין תגלחת ראשונה לתגלחת שניה, דשם כתיב סתם 'כל שערו', א"כ י"ל דאם גמר הגילוח הוה ע"י כהן, די בזה, דכ"ז שלא גמר לאו כלום היא, כמו דחולין דף י"ט ע"ב גבי שחיטת הקנה, וא"ש דברי התוס' בשבועות שם ור"ל ג"כ כה"ג, וכו'. ובאמת גם שם הוי בעיא בנזיר דף מ"ב וב"ק דף ק"ה היכי דשייר ב' שערות אם הוי כמו שלא גלח כלל, או כמו שלא גמר התגלחת או כמו שלא התחיל, דכל זמן שלא השלים התגלחת ליכא גדר 'כל שערו'. ועיין תוס' יבמות דף ד' ע"א די"ל דשער דהיתר הוי ג"כ בגדר כל שערו או בנמרט וכו', חזינן דסבירא להו דהוי התחלה וגמר. ועיין בדברי רבינו בפיה"מ סוף נגעים דמספקא ליה היכי דלא גמר הדבר אם הוי כמו שלא קיים כלל או לא.

פסוק ד

וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים.

שם, פרשה א, ט: 'וצוה הכהן ולקח'; הציווי בכהן והלקיחה בכל אדם.

עיין בהך דחולין דף ל"א ע"ב דאמר שם גבי תכבוסת דצריך לדעת, רק דנ"מ דתכבוסת ראשונה צריכה דעת כהן מה שאין כן בשניה. ועיין בתו"כ פ' מצורע גבי צפרים דבעי לדעת כהן, ועיין ב"מ דף כ"ב מה אתם לדעתכם וכו' ובנדרים דף ל"ו גבי התורם משלו על של חבירו ע"ש, ור"ל כך דמ"ד שם דעת לא בגדר שליחות רק דר"ל בגדר רצון בהדבר.

שם, פרשה א, י: 'ולקח למיטהר'; לשם מטהר, בין איש בין אשה בין קטן. מיכן אמרו, לקח לאיש — כשירות לאשה, לאשה — כשירות לאיש, לבית — כשר למצורע, למצורע — כשר לבית.

הנה גבי צפרי מצורע בהך מחלוקת בקדושין וחולין וכריתות באמת זה הוה גדר קנין, ואין הקינין מתפרשות רק או בשעת לקיחת הבעלים או בשעת עשית כהן, וה"נ כן. ובאמת לא מצינו אם המטהר צריך לזכות בהם, רק התוספתא חולין ר"ל ג"כ, דמי שקובען לשם טהרת מצורע צריך שיקנם סתם ואח"כ לקבען, ואי"צ לשם מצורע פרטי, רק סתם, ואף דאינם נאסרין. ועיין קדושין בהך דר"י ור"ל, מ"מ נקבעין וכמו גבי קנין, עיין בתוס' נזיר דף כ"ז וזבחים דף ס"ז דרק בקנין, וזה ר"ל רש"י במעילה דף ח' ע"א, ולכך ס"ל להרמב"ם דיש אתנן גבי קרבן עוף לאחר הקדש. אבל ודאי אם אחד זכה בהקן סתם אח"כ יכול למכרו לאחר בקנין מעות לשם טהרת מצורע. וכן לאחר ששלחן ונעשו הפקר, אם לא חזרו רק צדן, עושה איתם למה שירצה וכו'. והנה א"צ שיהיה בשעת לקיחה, דהיינו קנין, רק לשם טהרת מצורע איזו שירצה, בית או איש כמבואר בת"כ. דמבואר בתוספתא נגעים הובא בר"ש בסוף נגעים באם נתערבו לא איכפת לן וכו'. אך באמת גבי מצורע כיון דצריך רק צפור דרור ואין לו מרות, שבת ק"ו וביצה וע"ז דף י"ט ומנחות דף צ"ט ע"ב וחולין דף ס"ב רק במגדל, א"כ אימת קנה הלוקח וכו', עכ"פ דודאי א"צ שיהיה משל המטהר, רק צריך ליקח לטהרה, וגבי צפורי מצורע ל"ש לקיחת בעלים.

ושני תולעת ואזוב.

שם, פרשה א, יד: ושני; יכול פיקס, תלמוד לומר תולעת. אי תולעת, יכול אחד מן הצבעים, תלמוד לומר 'ושני', הא כיצד, זו זהורית טובה. יוחנן בן דהבאי אומר, 'ושני תולעת' שני שבתולעת. אך נ"ל כך, דהנה עיין בתוספתא דמנחות איתא שם דרק מן תולעת שבהרים, ומנ"ל זה, י"ל כך, דעיין במ"ש רש"י סנהדרין דף צ"א ע"א מבואר כך דחלזון עולה להר ושם משריץ הרבה ע"ש, ולהך דתכלת צריך דוקא הך שעלה מן הים, ולכך דמיו יקרים דהוא מועט, ולתולעת הוה הבי שהוא בהר, ולכך לנו אין לנו, מחמת כי שמא הוא הב', זה דאמר שני שבתולעת כנ"ל.

פסוק ה

וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת.

שם, פרשה א, פרק א, א: 'וצוה הכהן'; ציווי בכהן ושחיטה בכל אדם, דברי רבי יהודה ב"ר יוסי. רבי אומר, אף שחיטה בכהן.

עיין במה דפליגי בתו"כ בפ' מצורע, אם שחיטת ציפורי מצורע דוקא בכהן או אף בזר. וזה משום דכל עוף הוה השחיטה רק לסלק, אבל בציפורי מצורע הוה השחיטה בגדר פעולה, דשם לא שייך בגדר סילוק האיסור, דהא אסורה בהנאה, ולכך אסורה בזר. ועיין תוס' יומא דף ל"ב ע"ב גבי מריקה דצריכה בכהן דוקא, וזה י"ל ג"כ דגבי ציפורי מצורע כיון דצריך לדם, צריך דוקא שחיטת ב' הסימנין וגם הורידין, כמבואר בסוטה דף ט"ז ע"ב.

עיין בתו"כ פ' מצורע, דהוה מחלוקת דתנאי אם ציפורי מצורע אם הכהן צריך לשוחטן או ישראל, ע"ש. וזה משום מש"כ לעיל, אם השחיטה הוא תיקון, או שלא יהא אבר מן החי. ועיין בהך מחלוקת דר"נ וראב"א דחולין דף כ"ח ע"א אם השחיטה הדין כך או במיפק חיותיה תליא, ועיין תוס' חולין דף פ"ד ע"א דמשמע דס"ל דתליא במיפק חיותיה, וגבי ציפורי מצורע עיקר השחיטה משום דם, כמבואר בסוטה דף ט"ז ע"ב ולכך צריך כהן לזה.

שם, **שם**, **ב**: **'ושחט את הציפור האחת'**; **האחת שבשתים**. **האחת הברורה שבשתים**. עיין בהך דשבועות דף ט"ו ע"א גדולות במינם מי איכא חשיבותא, דמין גדול הוה חשיבותא כמבואר בירושלמי פ"ג דהוריות גבי עבד מביא פר ורבו מביא גדי בהלי' ז'. ועיין במה דפליגי ביומא דף כ"ה ע"ב אם אזלינן בתר איברא דבישרא או שומן דבישרא, ובירושלמי שם פ"ו משובח בגופא משובח במראה משובח בגופא קודם, ועיין בתוס' שם דף ס"ד ע"ב ד"ה ואם היה ושם בתוס' דף ס"ב ע"ב דדוקא גבי נאכלין צריך מן המובחר ע"ש, ועי' בתו"כ גבי ציפורי מצורע, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלי' טומאת צרעת דשוחטין את הברורה דהיינו השמינה ע"ש בפי' י"א, אך י"ל משום דבעי דם שיהא נראה במים, דהיינו אדמומית ממש, עיין סוטה דף ט"ז ע"ב, ועי' בנדה דף י"ט ע"ב דשמן הדם יותר אדום, ולכך צריך זה.

ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש.

תו"כ שם, **ג**: **האחת אל כלי חרס**, **ואין שתיהם אל כלי חרס**. (**כלומר שאין שוחטין שתי צפרים לשני מצורעים בכלי חרס אחד**, **ואם נתערבו דמים בדמים פסולים** — **הראב"ד**).

ועיין בהך דסוטה דף י"ח ע"א ע"ש גבי סוטה כה"ג.

שם. **על מים חיים**.

תו"כ, **שם**, **ד**: **ר"ש אומר**, **מה מים הברורים שבמינן**, **אף ציפור הברורה שבמינה**, **זו קיפל**. זה מין שליו. ועיין ביומא דף ע"ה ע"ב בזה.

פסוק ט

והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו.

שם פרק ב, ד: מה ת"ל 'ראשו, ומה ת"ל 'זקנו' וכו', הראש מותר ככל אדם והזקן אסור בכל אדם. בלא הקפה כל הראש והלא זקן ג"כ אם יניח פיאות, וצ"ל דהני לא הוה זקן. אך באמת צ"ל כך בראש דנזיר תגלחת נזיר אין צריך דוקא כהן אבל של מצורע דוקא כהן כמבואר בת"כ כאן. ועמ"ש בתוס' שבועות דף ג', ע"ש בזה.

פסוק יג

ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקום הקדש.

שם פרק ב, ד: מה ת"ל 'ראשו' ומה ת"ל 'זקנו' וכו' הראש מותר בכל הרוח. עיין מנחות דף כ"ז ע"ב ובירושלמי פ"ה דיומא ע"ש גבי על הפרוכת ע"ש כנגד בדי, ועיין זבחים דף נ"ח, ואכמ"ל.

פסוק יז

ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אוזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית.

שם, פרק ג, יא: אין לו בוהן יד, בוהן רגל, אוזן ימנית, אין לו טהרה עולמית. ר"א אומר, נותן הוא על מקומו. דכי שמעון אומר, אם נתן על שמאל יצא.

עיין בר"ן יבמות פ' מצות חליצה ובחולין פ' גיד הנשה ע"ש בזה, ועי' בנגעים ובסנהדרין דף מ"ה ע"ב ומנחות דף י' ותו"כ פ' מצורע וכ"מ בזה גבי אוזן, וברמב"ם ומשום דאוזן לא הוי בגדר אבר.

פסוק כא

ואם דל הוא ואין ידו משגת.

שם, פרשה ד, א: אי 'ואין ידו משגת', יש לו ואינו מוצא ליקח, ת"ל 'אם דל הוא'. הנה עיין בתוספתא דערכין דאין כופים לו ללות. והנה משמע דאם כבר לוה חייב, דרק דאין חייב ליקח משום דכיון ד[אין לו] פטור. וכן נ"מ אם אחרים נותנין לו רק לקרבן, ולא לעצם שיהא שלו, ואז אם היה חייב בקרבן עשיר, ועיין תמורה דף י' דלשון השג יד הוא משל אחרים, ועמ"ש נזיר דף כ"ד ע"ש.

עיין נדה דף ע' ע"א דנקט שם כותב נכסיו לאחרים, ולכאורה קשה למה לא נקט מפקיר נכסיו, אך כך, דהנה בתו"כ פ' מצורע ובתוספתא מבואר דאי"צ ללוות, ומשמע דאם לוה מיקרי עשיר' ועי' בדברי רבינו בהל' מתנות עניים פ"ו הל' ט"ז ובירושלמי ספ"א דפיאה. וא"כ דרק ללוות אינו מחויב, אבל אם יכול להביא קרבן עשיר יש עליו שם עשיר לענין זה, א"כ אם מפקיר נכסיו לא מהני, דהא יכול לזכות בהם, וע' נדרים דף ל"ד

ע"ב ובירושלמי פיאה פ"ד גבי הך דהקדשתי בעניי דאמר שם שהיה מקדיש סעודתו, ור"ל דרצה שיהא ההקדש בא משל צבור וגם הוא היה המקדיש, וזה היה סעודתו דהיינו סעודת מלכים, ומה שלא היה אוכל לא הוה שלו דהיינו מותר מזונות, וע' תוס' נזיר דף כ"ד ע"ב וירושלמי פ"ו דעירובין וכ"מ, ומ"מ היה יכול הוא להקדיש משום שאם היה רוצה היה שלו.

פסוק כב

ושתי תרים וגו', והיה אחד חטאת והאחד עולה. ר"ל דכאן עשה אותם חטאת ועולה בשעת לקיחה, דאין הקינין מתפרשות וכו' ולקמן גבי יולדת קאי אעשיית הכהן, דאין הקינין מתפרשות או בשעת לקיחה או בשעת עשיה, וא"כ חזינן דהתורה התירה להקדיש מחוסר זמן קודם אשם, משא"כ בבהמה י"ל דרק מביא ואח"כ מקדיש, זה ר"ל קודם.

פסוק לב

זאת תורת אשר בו נגע צרעת, אשר לא תשיג ידו בטהרתו.

שם, פרשה ד, טז: אשר בו נגע צרעת; מלמד שאדם מביא ע"י בנו וע"י בתו, וע"י עבדו ושפחתו קרבן עני, ומאכילו בזבחים. יכול אף ע"י אשתו יביא קרבן עני, ת"ל 'זאת', דברי רבי יהודה. ויהיה נ"מ גבי כה"ג שבו אין שייך עולה ויורד אם מביא על אשתו, מה, ועיין בהוריות דף י"א ע"ב, ומה דאמר גבי נשיא שנצטרע אף דירד ע"ש ברש"י אך לקרבן אשתו יהיה נ"מ, ואכמ"ל.

פסוק מ

והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום טמא.

שם פ"ו, פ"ד, ד: אל מקום טמא, שיהא מקומו טמא. רבי יהודה אומר, אל מקום טמא, לרבות את הניטל.

גבי אבנים מנוגעות עי' בתו"כ פ' מצורע שיהא מקומם טמא, דגם המקום שפינו אותן שם טמא, ובתוספ' דנגעים הובא ברי"ש פי"ב משנה ו', וגם קרקע שעמד שם הבית טמא בגדר תפוסה ג' אצבעות וכמו בנזיר דף ס"ד ועי"ש בנגעים פי"ג משנה י"א ברי"ש.

פסוק מה

ונתץ את הבית את אבניו.

שם פ"ז, פ"ה, ג: אבניו; ולא אבנים שהכניס לו משנבנה. והני אבנים שבנה בזמן החליצה נמי, ועיין בהך דבגד שארג בו מטלית ע"ש במשנה ובתו"כ בזה ובתוספתא. עיין בדברי רבינו פי"ד הל' ט' בית שלא היו בו אבנים וכו' ובהשגות שם מה דמחלק בין נתיצה לטומאה. אך באמת במשנה פי"ב הל' ב' ובתו"כ שם, נראה דאם היו בו כשיעור

אבנים וכו' בזמן הנגע, רק אח"כ בנו שם עוד, שפיר נתבטל להבית וחל גם על זה שם מנוגע, ואף דמלשון התו"כ בפרשה ז' פ"ה לכאורה לא משמע כן. וזהו ג"כ הגדר במה דפליגי בנגעים פי"א ובדברי רבינו שם פי"ב גבי בגד, אם גם המטלית שחיבר לבגד נשרף או לא. וכן בעיר הנדחת, אם לאחר שהודח קודם גמר דין נבנו בו עוד בתים, וכן השלל הנכנס לאחר כך מאי, אם נאסר או לא. ועיין תוס' ב"מ דף נ"ג ע"ב ובדברי רבינו לקמן בהל' י' במה דמפרש גבי נכסי רשעים המופקדים במדינה אחרת, דרק אם נקבצו עמה אז נשרפים, אבל של צדיקים רק הני שהיו שם בזמן שהודחה, ולקמן אבאר בזה דבאמת ר"ל כך, דנכסי צדיקים אין צריך לקבץ אל תוך העיר ולשרפם, וממילא מותרים. אבל של רשעים צריך לקבצם ולשרפם, ואם לא נקבצו מותרים.

פסוק נד

זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק, ולצרעת הבגד ולבית, ולשאת ולספחת ולבהרת.

תו"כ, שם, ברייתא טז: מנין אתה אומר כהן שבקי בנגעים אבל לא בנתקים, בנתקים אבל לא בקרחות, בקרחות אבל לא באדם, באדם אבל לא בבגדים, בבגדים אבל לא בנתקים, לא יראה את הנגעים עד שיהא בקי בהם ובשמותיהם, ת"ל 'זאת התורה ולצרעת ולשאת ולצרעת הבגד', וכו'.

עיין בהך מחלוקת דחגיגה דף ו' וכמ"מ גבי כללות נאמרו בהר סיני ובפרטים באה"מ, או גם פרטות נאמרו בהר סיני. וזה נ"מ למ"ש אם הם דברים נפרדים או הכל מציאות אחת. ובאמת זה הגדר היה החלוק בין לוחות הראשונות ולוחות האחרונות, דלוחות הראשונות הוי כל התורה כולה בגדר נקודה אחת כמבואר בירושלמי שקלים וסוטה וכל התורה כולה ענין אחד, כמבואר בתוספ' סנהדרין פ"ז פלוגתא שם, וכן מלאכת המשכן הוי כל הפרטים גדר מציאות אחת, וכמבואר בספרי פ' נשא. אבל בלוחות האחרונות הוי פרטים, וכן במקדש קיי"ל כחכמים בירושלמי פ"ד דשקלים דכלים שבמקדש אין מעכבין זה את זה. וכן נ"מ במה דפליגי ר"מ ורבנן ערובין דף ס"ט ובכורות דף ל' גבי מומר לדבר אחד אם הוי מומר לכל התורה, תליא בזה, אם זה הוי מציאות אחת או לא. ולכך גבי גר מבואר בבכורות דף ל' ע"ב דאם נחשד בדבר אחד נחשד לכל התורה, דאצלו הוי קבלה אחת לכל כמבואר בבכורות שם. וע"ש בבכורות גבי לוי ג"כ כן, ובירושלמי נדרים פ"י וחגיגה דאין סומכין רק אם ראוי לכל הדברים. וכן גבי נגעים מבואר בתו"כ פ' מצורע, דדוקא שיהא בקי בכל הנגעים גם בנגעי בתים ובגדים, וכן גבי כהן ג"כ כן.

פסוק נז

להורת ביום הטמא וביום הטהור, זאת תורת הצרעת.

תו"כ, שם: חנניה בן חכינאי אומר, ולמה בא 'להורות', מלמד שאינו רואה את הנגעים

עד שיורנו רבו.

עיין בהך דבכורות דף ל"ח ע"ב במה דאמר שם ואעפ"י שאמרו ע"ש וכו', ר"ל כך, דאף דקי"ל דגבי מום שאינו מובהק צריך מומחה, מ"מ יכול הרב להורות לתלמיד לומר שזה המום הוא מום קבוע, והתלמיד יכול להתירו אף שאינו מומחה. דזה הוה רק בגדר שליחות מהרב, ואף שהרב עצמו אינו יכול להתיר. וכן ס"ל לרבינו בהל' נגעים פ"ט גבי כהן שוטה, דאף דקי"ל דגבי נגעים צריך שיהא בקי בהן ובשמותיהן עיין תוס' ערכין דף ג' וכ"מ ועיין בתו"כ מצורע בפי' הראב"ד על פסוק דלהורות ע"ש, אך זה רק היכא שהוא מורה מדעת עצמו אבל בשליחות הרב מהני.

בתו"כ פ' מצורע יליף שם מקרא ד'להורות', דא"י לראות נגעים רק עד שיורנו רבו. והראב"ד ז"ל גרס שם בירושלמי רפ"ב דחגיגה דאין אדם רשאי לומר דבר בנגע צרעת, אא"כ ראה או שימש. ר"ל, לא מסברא. וזהו מה דאמרינן בחגיגה דף י"א א' מסתפקא לך מילתא בנגעים וכו' ולכך גבי נגעים וגבי דמים וגבי עופות טהורים מבואר בשבועות דף ו' ובחולין דף ס"ב ודף ס"ג ע"ב ובירושלמי ספ"ב דנדה דצריך שיהא בקי בהן ובשמותיהן, ר"ל בגוף העוף ובגוף הדם ובגוף הנגע.

פרק טו

פסוק ז

והנוגע בבשר הזב, יכבס בגדיו.

תו"כ, זבים, פרק ג, ו: בבשר הזב; ולא בעצם הפורש ממנו, ולא בבשר הפורש ממנו. ק"ו לפורש מן הטהור שיהיה טהור, הא מה אני מקיים 'או בעצם אדם או בקבר', זה אבר הפורש מן החי בין פרק לפרק. ומ"מ בזה הוה רק טומאה של אמה"ח לא של זב, כדס"ל לרש"י ותוס' שבת דף פ"ב ע"ב ופ"ג אין נדה לאברים ע"ש, אך הרמב"ם אין מפרש [כן]. וא"כ י"ל דגם יש עליו זה הטומאה, וכן משמע כאן וכן שיטת רש"י כריתות דף י"ג ע"א ע"ש בתוס' ואכמ"ל.

פרק טז

פסוק א

וידבר ד' אל משה, אחרי מות שני בני אהרן.

תו"כ, פרשה א, א: מנין שכשם שעבירת שניהם שוה, כך מיתת שניהם שוה, תלמוד לומר 'אחרי מות שני בני אהרן'.

באמת כתבתי בזה, דגם גבי שתויי יין בעבודה, עי' בדברי רבנו בהל' ביאת מקדש פ"א הט"ז ובהשגות שם, דשם קאי בלא עבודה רק ביאה בהיכל לשיטת רבנו דחייב מלקות,

ורבנו דייק שם דרק כהן הכשר לעבודה ור"ל לאפוקי בעל מום או אונן. וכ"ה בתו"כ פ' שמיני ופ' אחרי אף דגבי טומאה כה"ג חייב, עי' יבמות דף ל"ב ע"ב, אבל גבי שתויי יין פטור. ולכך מדייק בתו"כ פ' אחרי, שעבדו בבת אחת ומתו בבת אחת, משום דלמ"ד שתויי יין היו או מחוסרי בגדים היו, אז אם היה אחד מת קודם אז הוי השני אונן, ושוב אם עבד אז לא היה חייב מיתה, רק עשה או לאו, כפלוגתא דרבנו ותוס', עיין מכות דף י"ג.

פסוק ב

דבר אל אהרן אחיך ואל יבא.

שם, פרשה א, ו: אחיך באל יבא, ואין משה בבל יבא. (שהרי משה תמיד היה נכנס לפני ולפנים לשמוע הדיבור מבין שני הכרובים — הראב"ד). חס ושלום, רק בהיכל. ושלא לצורך עבודה אסור כהן, ומשה רבנו מותר. ועי' ביומא דף ד' ע"ב ע"ש בזה.

פסוק ח

גורל אחד לד' וגורל אחד לעזאזל. כאן הוא בהטעם מחובר משום דהא מבואר בירושלמי פ"ד דיומא דכאן הוה כתוב על הגורל "אחד לד'" ע"ש, משא"כ בעזאזל לא הוה כתוב רק "עזאזל", וא"ש, כנ"ל.

פסוק יז

וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקודש. זבחים דף פ"ג ע"א.

שם. וכל אדם לא יהיה וגו', בבואו לכפר.

תו"כ, פרק ד, ו: אין לי אלא בשעה שנכנס לכפר כקטורת, מנין כשנכנס לכפר בדמים, ת"ל 'בבואו לכפר'.

עי' בזבחים דף פ"ג ע"א, ובתו"כ פ' אחרי, דאף בשעה שנכנס להקטיר ולכפר אסור לאדם שיהיה שם. אך מלשון רבנו בהל' תמידין ומוספין פ"ג משמע דס"ל לחלק בין קטורת לזריקת דמים, דגבי זריקת דמים תיכף בשעת הולכת הדם אסור, דזה הוה עבודה, וגבי קטורת רק בשעת הקטרה.

פסוק יח

ויצא אל המזבח אשר לפני ד', וכפר עליו.

שם שם, ט: 'וכפר עליו'; כפרה שהיא כגופו.

בירוש' פ"ב דיומא ה"ג יליף לדישון מזבח הפנימי משום דמקיש להזאה, דמה הזאה בגופו, ר"ל כמבואר [יומא] דף נ"ט ע"א דעליו לא על אפרו, כן גם הקטורת צריך דוקא שיהא בגוף המזבח. וכן ר"ל התו"כ פ' אח"מ וכו' וכפר כפרה שיהא בגופו, ר"ל לא על האפר ע"ש.

פסוק יט

והזה עליו מן הדם באצבעו.

שם שם, יב: 'והזה עליו'; על טהרו של מזבח.

עי' ביומא דף נ"ט ע"א דצריך כשהוא מזה לחתות הגחלים. ומבואר בירוש' פ"ב דשם ופ"ה דשם מטעם דכתיב 'עליו', ע"ש בתו"י ובתו"כ פ' אחרי.

שם. וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל.

שם שם, יג: 'טהרו' לשעבר, 'וקידשו', לעתיד לבא.

בזבחים דף מ' ע"ב אמרינן, שאם לא נתחנך המזבח בקטורת הסמים לא היה מזה. ורבנו ז"ל הביא זה בסוף הלכות יוהכ"פ ולא גבי שאר פרים, והטעם משום דס"ל כהך תירוץ דירושלמי שקלים הנ"ל [פ"ד ה"ב] דמחלק בין בפנים בין בחוץ. והנה מבואר במנחות דף מ"ט ע"א דאין מחנכין מזבח הזהב רק בקטורת, א"כ ליכא מזבח, ובלא זה מעכב הקרבן, אך הפסוק י"ל דקאי במזבח של משה דנמשח בשמן המשחה א"כ יש שם מזבח עליו בלא החינוך. וזה ר"ל הא דאמרינן בתו"כ פ' אח"מ 'וטהרו וקדשו', טהרו לשעבר וקדשו לעתיד לבא, ר"ל דמזבח של משה הוי רק טהרו, דבלא זה קדוש דנמשח בשמן המשחה, משא"כ לעתיד דהיינו במקדש הוי דוקא קידשו בעבודה.

פסוק כה

ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה.

שם פרק ו, ט: 'יקטיר' אף בשבת, 'יקטיר' אף בטומאה.

באמת מהך דתו"כ פ' אחרי דמצריך ריבוי גם גבי הקטרה דקרבנות יוה"כ אם חל בשבת וא"כ יקשה על רפרם דכריתות הנ"ל ודיומא [סו:] למה צריך ריבוי וע"כ כך, דרפרם ר"ל בגדר הירושלמי דיומא פ"ג ושבועות פ"ג דאין אבות מלאכות וכו' ר"ל דליכא תולדות כו' וכן הוצאה ד"א בר"ה הוי ג"כ הלמ"מ עי' שבת דף צ"ו ובירושלמי, וכן הקטרה למ"ד הבערה ללאו יצאת מ"מ ס"ל להירושלמי פ"ב דשבת דהוי ג"כ גדר בישול וכ"כ בזה דזה ג"כ בגדר תולדה וזה ליתא ביוה"כ ולכך צריך קרא דאם חל יוה"כ בשבת.

פסוק כו

והמשלח את השעיר לעזאזל, יכבס בגדיו וגו', ואחרי כן יבוא אל המחנה.

שם פרשה ה, ג: 'יכבס בגדיו ורחץ בשרו במים', יכול יהא גזירת מלך, ת"ל 'ואחר יבוא אל המחנה', מה 'ואחר' האמור להלן מפני טומאה, אף כאן מפני טומאה.

באמת גם גבי שעיר המשתלח י"ל דזה תליא בהך פלוגתא, דבתוספתא דשבועות פ"א מבואר דטמא כזה דהיינו מן שעיר המשתלח ומן פרה אינו חייב אם נכנס למקדש. (בתו"כ פ' ויקרא מבואר דחייב. והטעם, דהתוספתא ס"ל דזהו רק דין, לא טומאה בעצם,

לכן אינו חייב אמקדש. וזהו דאמר שם דהוה רק טומאת הקדישות. ותו"כ ס"ל דהוא טומאה בעצם. וזהו כוונת התו"כ בפ' אחרי מות: יכול גזירת מלך, ת"ל ואחר יבוא כו', מה ואחר כו', ר"ל דזהו טומאה, לא מחמת דין וגזירת הכתוב כשיטת התוספתא.

פסוק כט

והיתה לכם לחוקת עולם.

שם פרק ז, א: לחוקת עולם, לבית עולמים.

כבר כתבתי בזה דהך דיומא דף פ"א דלמה לא הוה עינוי הותרה מכללה, ע"ש בראי"ש, עי' בלשון רבנו בהל' עבודת יוה"כ פ"ג ה"ז "אם כשל כוחו", משמע קצת אף שאיננו מסוכן, דלא כמ"ש תוס' ישנים יומא דף ס"ז. ועי' מו"ק דף ט דב"ד של שלמה טעו בזה. ובתו"כ פ' אחרי מרבה שם מקרא לחוקת עולם, לבית עולמים, דר"ל דעינוי לא הותר אף בבית המקדש.

פסוק לא

שבת שבתון היא לכם. כאן נקט לשון נקבה, ובפ' אמור נקט לשון זכר. ועי' ברש"י יומא דף פ"א ע"ב ונ"מ אם יוה"כ [ש]חל בשבת, דהנה מוכח דשבת לכו"ע מלבד איסור מלאכה צריך מנוחה, ולזה טרחא בלא מלאכה אסור מן התורה בעשה. עי' שבת דף קי"ד ע"ש גבי קניבת ירק וכדומה. ועי' עירובין דף ל"ה ור"ה דף ל"ב ע"ב ע"ש, ו[ב]יוה"כ שרי קניבת ירק ע"ש, רק דפליגי אם יוה"כ חל בשבת מאי. וזה ר"ל כאן אם קאי איום או... על [שביתת] האדם, וכ"כ בזה גבי גר שנתגייר ביוה"כ, למשל, [ו]גבי קטן שהגדיל ביוה"כ, דנ"מ בין שבת ליוה"כ, עי' יבמות דף ל"ג ול"ד ובהך דכריתות ואכמ"ל.

תו"כ שם, פרק ז, ט: אין לי אלא שביתת רשות, שביתת מצוה מנין, לא יקדיש וכו' ולא יגרש ולא ימאן וכו' ולא יפדה נטע רבעי ומעשר שני, ת"ל 'שבתון' שבות.

באמת מה דס"ל דאין פודין קדשים ביו"ט, עי' רש"י ביצה דף כ"ז ע"ב ובתו"כ פ' אחרי, אם הטעם משום דהמוקדש יוצא לחולין, או משום דהחולין נתקדשו. ועי' מש"כ רבנו בהל' תמידין ומוספין פ"ח הי"ב דנקט שם והשאר פודין אותם בפנים ע"ש, וכו'. וי"ל דטעם של רבנו משום דהוה יו"ט ואסור לפדות קדשים, רק בפנים לא גזרו וכו', אך כל זה אם נימא דהאיסור הוא משום דעושה מהחול קודש, אבל אם נימא משום דעושה מהקודש חול, זה אין נפקותא בין בפנים לבחוץ.

פרק יז

פסוק ב

זה הדבר אשר צוה ד' לאמר.

תו"כ, פרשה ו, ב: מלמד שהפרשה נאמרה בכה אמר. אין לי אלא זו בלבד, מנין שכל

הפרשות נאמרו בכה אמר, ת"ל זה הדבר אשר צוה ד', בנין אב לכל הפרשות שהיו בכה אמר.

בספרי פ' ראה (פיסקא פג) מה משה בכה אמר, אף נביאים בכה אמר, ומה משה אמר מקצת, וכו'. ומה ר"ל, והנה בפ' מטות (פיסקא קנג) מבואר שם דמשה רבנו אמר ב"כה" וגם ב"זה", והנה מה נ"מ, ועי' בתוי"כ פ' אחרי מות, פרשה ו, אמר שם ג"כ 'זה הדבר' מלמד שהפרשה נאמרה בכה. אך נ"מ כך, כבר כתבתי בזה גבי דבר שצריך שני תנאים, אם הם כמו דבר אחד או כמו שני דברים המעכבים זה את זה, ונ"מ, עי' סוכה דף נ"ג ע"ב, מחלוקת דר' יהודה ורבנן גבי תקיעות תר"ת, אם זה הוי דבר אחד או כמו ג' דברים המעכבים, ונ"מ אם יכול להפסיק ביניהם ע"ש וכו'. וכן לגבי זמן זה הוי בעיא, בירושי' פ"ג דקדושין, אם שייך בזמן התחלה וסוף והוא מצטרף, או כל כמה דלא נגמר לאו כלום הוא וכו'. וזה נ"מ בלשון "כה" הוי גדר אחד, ובלשון "זה" הוי נמשך וכו'.

פסוק ו

וזרק הכהן את הדם על מזבח ד' וגו' והקטיר החלב לריח ניחח לד'. ר"ל לר' יהודה בזבחים דף נ"ט דקידש רצפה אבל לא בדם, ע"ש דף ס', ולקמן פסוק י"א ותו"כ בזה, ולכך בהקטרה כתב סתם ולא מזבח, משא"כ בזריקה וא"ש.

פסוק ז

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים.

תו"כ, פרק ט, ח: 'ולא יזבחו וגו' לשעירים', ואין שעירים אלא שדים, שנאמר 'ושעירים ירקדו שם'. 'אשר הם זונים אחריהם'; לרבות שאר עבודה זרה (פי' שאם שחטה לע"ז יהא חייב עליה משום ע"ז ומשום שחוטי חוץ, והיינו דאמרינן לעיל שהשוחט להדיוט חייב — הראב"ד) 'חוקת עולם'; לבית עולמים.

עי' רש"י כריתות דף ב' ע"א דגבי שחוטי חוץ פי' דסבר שהוא חולין, וגבי מעלה פי' דטעה בדין. ופי' כן משום דהא מבואר בזבחים דף ק"ח ע"א דגבי שחיטת חוץ אף להדיוט חייב, וגבי העלאת חוץ רק אם כיון לגבוה. וא"כ אם היה סבור שהוא חולין פטור לגמרי, לכך פי' כן וכו'. וכן כתבו התוס' סנהדרין דף ס"ב ע"ב ד"ה רישא, וכן מבואר בחולין דף מ' גבי השוחט חטאת, וכן פסק רבנו בפי"ח מהל' מעשה הקרבנות הט"ז. ועי' בתוי"כ פ' אחרי במה דאמר שם לרבות שאר ע"ז כו', ע"ש בפי' הראב"ד. ובאמת אין הפי' כן, רק דר"ל הזובח בהמה למרקוליס, אף שאין עבודתה בכך. וכמבואר סנהדרין דף ס"א וכו'.

פסוק ח

ואליהם תאמר איש איש מבית ישראל ומן הגר אשר יגור בתוכם וגו'. ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם וגו'. פסוק ח' ופסוק י' שינתה התורה, דכאן נקט [אשר יגור, וכאן נקט] הגר. (והגדר) [והנה] לכאורה יהא ראיה לשיטת רב כהנא בזבחים דף קי"ט ע"ב גבי הקדיש בזמן היתר הבמות והקריב בזמן איסור הבמות, דנ"מ דעל שחיטה ליכא רק לאו, ועל הקרבה יש כרת. והנה בן נח שהקדיש קרבן ואח"כ נתגייר, אצלו הוה כמו הקדיש בשעת היתר הבמות ואמר קרא "אשר יגור" ר"ל בשעת הקדש לא הוה גר, רק הקריב בשעת איסור, מ"מ חייב כרת, ולכך נקט קרא רק בזמן הקרבה. אך לדידן מאי הכוונה, וצ"ל דכיון דנתגייר נעשה זה פנים חדשות. ונ"מ לגבי סמיכה, וכה"ג בתו"כ פ' ויקרא.

פסוק יא

כי נפש הבשר בדם היא, ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם.

תו"כ, פרשה ח, ה: 'על המזבח'; כל מקום שיתן על המזבח יכפר. לכפר על נפשותיכם; ולא על קרקעו של מזבח.

עי' בהך דסוכה דף מ"ח גבי בול של מלח, י"ל דהיכא דהתורה פרטה הביטול לא נעשה כהפרט, ושם בעי קרן. וכן נראה מדברי רבנו בהל' פסולי המוקדשין פ"ב הל' ח' ט' דאך דקי"ל שם בהל' י' דניתנין למטה שנתנו למעלה, או להפך, כיפר, זה רק היכא דלא בעי קרן. ועי' בתוס' [זבחים] דף ל"ח ע"א ודך נ"ב ע"ב ובתוספתא פ"א דקרבנות דבר שצריך ליתן במגע. ועי' תוס' שם דף ס"ד ע"א ובתו"כ פ' אחרי פ"ח, והטעם משום דבעי קרן.

פסוק יג

ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר.

תו"כ, פרק יא, א: בתוכם; לרבות נשים ועבדים.

עי' בתו"כ פ' אחרי דמרבה גם נשים במצות כיסוי. והנה עי' כאן [חולין] דף פ"ח ע"ב דכיסוי לא הוה אלא הכשר מצוה. ועי' תוס' יבמות דך ק"ד ע"א דלגבי כיסוי בעפר לא שייך גדר מאיס. והטעם דלפי מה דמשמע מדברי הגמ' [חולין] דף פ"ח ע"א גבי אזהרה לבני ישראל, משמע כך דהוה ב' דינים, על מי ששחט עליו מצוה לכסות, ועל אחרים עליהם החיוב שלא יהיה גלוי וכו'. והנה י"ל דהא דמרבה נשים לכיסוי, רק להדין דצריך שלא יהיה גלוי, אבל להמצוה יתמעטו מאיש. ובזה א"ש מ"ש התוס' קדושין דף ל"ד ע"א, ואמאי לא הקשו מהך דביצה דף ח' ע"ב גבי כיסוי ע"ש, אך כיון דאין עליהן המצוה רק אזהרה, י"ל דלא דחי.

פרק יח

פסוק ב

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ד' אלקיכם.

תו"כ, פרק יג, ד: רבי אומר, גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות, לכך בא עליהן בגזירה. עי' בסנהדרין דף ס"ג ע"ב ע"ש.

פסוק ג

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו'.

שם, פרשה ט, ג: ומנין שישיבתם של ישראל גרמה להם לכל המעשים הללו, ת"ל 'אשר ישבתם בה לא תעשו'. (**פי' מאותו עון ששעבדו בישראל באו לידי עבירות הללו, כדי שיתחייבו ויפלו לפניהם, לפי שעבירה גוררת עבירה — הראב"ד**). עי' במ"ש הרמב"ם בפהמ"ש סוף ברכות ע"ש.

פסוק ו

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו.

שם, פרק יג, א: 'לא תקרבו' מה ת"ל, לפי שנאמר 'איש', שיכול אין לי אלא איש שהוא מוזהר ע"י אשה, אשה מוזהרת ע"י איש מנין, ת"ל 'לא תקרבו' הרי כאן שנים. עי' בהך דירוש' פ"ז דשבת ופ"ז דסנהדרין פלוגתא דר' יוחנן ור"א. ועי' בכריתות דף ג' ע"א ע"ש, ובתוס' יבמות דף נ"ד ע"ב וב"ק דף ל"ב. ועי' בסנהדרין על פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע ע"ש. ועי' ברמב"ן בספר המצות דלא ס"ל כן, ע"ש.

פסוק יט

ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב.

תו"כ, פרק יג, ב: אין לי אלא שלא יגלה, מנין שלא תקרב, ת"ל 'לא תקרב'. ר"ל שאם בתוך ביאה אמרה נטמאתי שלא יפרוש, כמבואר בפ"ב דשבועות דף י"ח ע"ש. וכן גבי עריות אם שגג בתחילה, או כגון הך דקדושין דף י' דסוף ביאה קונה ... נ"מ אם קיבלה קדושין מאחר, וכה"ג צריך ג"כ להמתין עד וכו'.

באמת נ"ל דזה כונת התו"כ הובא לקמן בהלי איסורי ביאה פכ"א בה"ה, ואל אשה בנדת טומאתה, אין לי אלא שלא יגלה, לא יקרב מנין, כו'. אין לי אלא נדה, שאר ערות מנין, [וכו']. ע"ש בדברי רבנו ז"ל בספר המצות ובדברי הרמב"ן ז"ל. ועי' בירוש' סנהדרין פ"ז ה"ט ופ"ז דשבת. אך באמת ר"ל כך, דהנה עי' בשבועות דף י"ח ע"ב ובירוש' פ"ב דהוריות יליף מהך לא תקרב אזהרה למשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי דאסור לפרוש כו', ר"ל דסוף ביאה בלא תחילת ביאה יש בו ג"כ אזהרה וכרת. וזהו דר"ל דגם בשאר עריות ר"ל באשת איש וכהך עובדא דקדושין דף י' ע"א וכמ"ש.

פרק יט

פסוק ד

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם.

תו"כ, פרשה א, יב: יכול יעשו להם אחרים, ת"ל לא לכם. או לא לכם יכול הם יעשו לאחרים, ת"ל לא תעשו לא לכם. מיכן אמרו העושה ע"ז לעצמו, עובר משום שתי אזהרות, משום לא תעשו ומשום לא לכם. ר' יוסי אומר משום שלש, משום לא תעשו, משום לא לכם ומשום לא יהיה לך.

הרמב"ם ז"ל בהלכות ע"ז גבי ישראל שעשה ע"ז נקט לאו דלא תעשה [לך פסל] וגבי עשאה לנכרי נקט לאו (דע"ז) [ואלהי מסכה וגו'], ובתו"כ פ' קדושים מבואר להפך וכן במכלתא. אך זה תליא בהך מחלוקת בע"ז דף נ"ב אם של ישראל אסורה מיד, או עד שתעבד, ואנן פסקינן עד שתעבד ולכך שינה הלאו. וכן רש"י ע"ז דף י"ט ע"ב דישראל שעשאה לצורך נכרי אסורה מיד וכו'. וכן בס' המצות להרמב"ם ג"כ כן.

פסוק ט

ובקצרכם את קציר ארצכם וגו', ולקט קצירך לא תלקט.

שם, פרק ב, ה: 'ולקט קצירך'; לא לקט קיטוף. עי' בירושי' פאה פ"ג גבי מידל, ע"ש הגירסא ברי"ש ורמב"ם.

(כרם שהיה בוצר ממנו וכו'), עי' לקמן פ"ג הכ"ג מה דמחלק שם בין לבית בין לשוק, ובפ"ד הכ"ז וכו'. והנה מלשון רבנו משמע דהטעם לאו משום דאין עליה שם בצירה, רק משום דהוה עראי, ונ"מ לענין עוללות וכו'. והנה רבנו כאן גבי הקוטף דפטור נקט רק מלילות, משמע דהפטור הוא מחמת מלילות ולא מחמת קטיפה וכו'. אך באמת כך, דבירושי' כאן אמרינן דאלו לעיסתו פטור אפי' כל שהוא, ר"ל אפילו הרבה, ואח"כ אמר ואפי' במגל, וע"ז אמר והוא ששייר, ואמר שם דזה רק לעיסתו, אבל אם למלילות אפי' לא שייר, ולכאורה זה קאי אמגל. ורבנו נקט כאן מעט מעט. וכבר עמד ע"ז הר"ן דהרי רבנו פוסק כמ"ד בחולין דף קל"ז דתולש היינו גוזז. ועי' תוס' בכורות דף כ"ה ע"א ובפסחים דף י"א. ורבנו בהל' תמידין ומוספין פ"ז לא הביא זה דיהיה מותר לקטוף לפני העומר. ולקמן בפ"ד ה"ב פסק דתולש ביד פטור מלקט ע"ש. ובאמת מדברי התו"כ פ' קדושים לכאורה מבואר דרק מלקט פטור תולש וקוטף, ולא משכחה ופאה, ע"ש בפי' הראב"ד וכו'. והנה לפי המבואר ברש"י ביצה דף י"ג ע"א גבי מחלוקת דרבי ורי יוסי ברי יהודה, מבואר שם דר"י ברי"י ס"ל דמלילות אין עליהם גדר חיוב כלל לחייב כתרומות ומעשרות, והוה כמו מאכל בהמה וכו'. והנה רש"י שם דייק גבי הך דאם חשב אח"כ לאוכלן מלילות כתב "כולן" וכו'. ובאמת כן הדין לשיטת רבנו גבי כרם המידל, דרק

כששייר מקצת אז הראשונים פטורים, אבל אם לא שייר אף אם בצרן עראי, נהי דלא חייב על פאת קציר, מ"מ חייב משום פאת עומרין ואז יתחייב על הכל למפרע וכו'. אך זה שייך רק גבי פאה ושכחה דיש בהם חיוב גם לאחר הקצירה, אבל גבי לקט כיון שאז פטור שוב אין עליו שום חיוב. ולכך גבי קוטף אך אם קוטפם לעיסה פטור מלקט, וכן גבי תלישה, אבל גבי שכחה ופאה חייב משום עומרים. אך זה רק לעיסה, אבל אם קטף למלילות אז פטור מן הכל וכו'. וא"כ לפ"ז מבואר דשיטת רבנו דהמידל פטור לא משום דלא מקרי בצירה רק משום דהוה עראי.

שם. פי' הראב"ד: ואני תמה מאד על חילוף הגירסאות מהו וכו'. ומאין היה לו לבעל הגמ' לסדר הענין והמחלוקת כך וכו'. ובעל הגמ' איך לא ראה הנוסחא הזאת וכו'. הלשון בפה פלאי ואתמה. ולפ"ד היתה זו הוספה מן המגיה, אשר היה כופר כידוע.

פסוק י

וכרמך לא תעולל וגו' לעני ולגר תעזוב אותם. תו"כ פרק ג, ה: 'תעזוב'; הנח לפניהם והם יבזבזו

אין בעה"ב חייב לבצור העוללות וליתנן לעניים אלא הם בוצרין אותן לעצמן, הוא מהך דמבואר בירושי' [פאה] פ"ד ה"א ובתו"כ פ' קדושים דכיון דכתיב 'תעזוב', הנח לפניהם כמו שהוא. ולכאורה גבי עוללות זה תליא במחלוקת דירושי' [פאה] פ"ז ה"ה אם הוה כמוכר או כשותף, ואנן פסקינן לקמן בהכ"ד כמ"ד כשותף.

פסוק יב

ולא תשבעו בשמי לשקר, וחללת את שם אלקיך.

תו"כ, פרשה ב, ז: מלמד ששבועת שוא חילול השם. דבר אחר 'וחללת', נעשה אתה חולים לחיה ולבהמה. שבת דף ל"ג, ע"ש.

פסוק יד

לא תקלל חרש.

שם שם, יג: אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם וכו'. אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים. עי' סנהדרין דף פ"ה, מקויים שבעמך.

פסוק יח

ואהבת לרעך כמוך.

שם, פרק ד, יב: ר' עקיבא אומר, זה כלל גדול בתורה. ירושי' נדרים פ"ט, ע"ש בזה.

פסוק יט

את חוקותי תשמורו, בהמתך לא תרביע כלאים.

שם שם, יד: אין לי אלא בהמתך על בהמתך, מנין בהמתך על בהמת אחרים, בהמת

אחרים על בהמתך וכו', ת"ל 'את חוקותי תשמורו'. אך נ"מ כגון זכר על זכר, אם יש גדר כלאים בזה.

את חוקותי תשמורו וגו', ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך.

שם שם, יח: **'ובגד כלאים' מה ת"ל, לפי שנאמר 'לא תלבש שעטנז', יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, ת"ל 'בגדך'**. עי' תוס' סוכה די"ב ע"ב ע"ש.

פסוק כ

בקורת תהיה לא יומתו כי לא חפשה. עי' כריתות דף י"א. וגם י"ל כך, דהיא צריכה לבדוק אותה אם הביאה ב' שערות, דאז לוקה ואין בזה חזקה דרבא, דהנה לפי מה דמוכח מדברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות ממרים גבי בן סורר ומורה דלמלקות אין צריך לבדוק מחמת חשש הקפה אבל למיתה בודקין ע"ש, וכאן אמר דהמלקות במקום מיתה וצריכה בדיקה, אבל הוא אין צריך בדיקה, ובפרט לשיטת הרמב"ם ז"ל דגם קטן חייב קרבן, ורק שימתין עד שיגדיל ויהיה בן דעת, ר"ל גדר מופלא סמוך וכו' דהיינו לשיטת הרמב"ם שנים בלא סימנים, ולא שייך בדיקה.

פסוק כז

לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך.

גבי פאות הראש יש חיובים נפרדים, דהרי קי"ל אחד המקיף ואחד הניקף, ואם הקיף לעצמו חייב שתים, וגבי משחית אף דהתוס' כתבו דזה דומה למקיף, מ"מ זה לא מצינו דאם השחית לעצמו חייב שתים. והרבה יש להאריך בזה גבי הך דכריתות דף ו' גבי סך בשמן המשחה, אם סך לעצמו אם חייב שתים. ועי' בתוס' מכות בזה ואכמ"ל.

פסוק לג

וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו. כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך. עי' יבמות דף מ"ו ע"ב ע"ש בזה, ועי' ב"מ דף נ"ט ע"ב וברמב"ם שם הגירסא. אך י"ל בפשט, דרישא קאי אגר תושב דיש בו דין אונאה, אף דאין צריך להחזיר לו, עי' בכורות דף י"ג ע"ב ע"ש בזה, וכמו במ"ש רש"י ערכין דף כ"ט ע"א, ועי' גיטין דף מ"ה ע"א וברמב"ם בהל' עבדים בפ"ח בזה. ונקט רק בארצכם לאפוקי ירושלים שלא נתחלקה לשבטים, דשם אסור גר תושב לדור, כמבואר בתוספתא נגעים וברמב"ם בהל' בית הבחירה וספרי תבוא וכ"מ. והך פסוק דכאן גבי כאזרח זה קאי אגר צדק, ולכך נקט ואהבת לו כו', ר"ל לאפוקי גר תושב אף דמצווה להחיותו אין נותנין לו לקט וכו' ואין מחללין עליו שבת כמ"ש הרמב"ם ז"ל ועי' ב"מ דף ע"א ותו"כ פ' קדושים וכ"מ בזה.

פסוק לה

לא תעשו עול במשפט במדה, וגו'.

תו"כ פרק ח, ה: אם לדין כבר הדין אמור, א"כ למה נאמר לא תעשו עול וגו'. מלמד שהמודד נקרא דיין.

עי' ב"ק דף צ"א ע"א גבי אמדוהו והבריא או אמדוהו והיה מתנונה, דנותנין לו כהאומד. חזינן דהאומד של חבלה הוי דין לא בירור. ועי' מכות דף כ"ב ע"ב במה דאמר שם גבי מלקות דאמדוהו ליומא, ע"ש ברש"י דזה הוי כמו אומד טעות, וגבי חבלה לא אמרינן כן, אלא אמרינן משמים רחימי עליה ולא הוי אומד טעות. עכ"פ חזינן דאומד על חבלה הוי רק דין וכו'. ועי' בתו"כ פ' קדושים דמודד נקרא דיין, ור"ל דאף דמבואר בקדושין דף מ"ב וכמ"מ דדבר שבמדה כו' חוזר, דזה ודאי גלוי מילתא, אבל יש דברים של מדה השייכים לב"ד. וזה כוונת הרשב"ם ב"ב בתוס' שם דף ק"ד ע"א ד"ה פיחת, דגבי קרקע טעות דמדה אינו חוזר ע"ש, ור"ל היכא דהטעות היה ע"י חכמת המדידה, וכמ"ש רבנו בהל' גניבה פ"ח ה"א ע"ש. ואז יש דבר שרשות להמודד לזלזל, כמ"ש רבנו בהל' ב' וכו'.

פרק כ

פסוק ב

איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל, אשר יתן מזרעו למולך.

תו"כ, פרשה י, א: 'בישראל'; לרבות נשים ועבדים.

(למה לא ילפינן דאזלינן בתר רוב מאיש אשר יתן מזרעו למולך, דילמא לאו אביו הוא), גבי מזרעו למולך, די כל שהוא מוחזק שהוא מזרעו, בנו או בן בנו או פסול, כמבואר בגמ' שם אין צריך בירור בדין. וגם באמת עיקר הגדר לפי המבואר בסנהדרין שם פלוגתא דרק למולך ע"ש, וברמב"ם הל' ע"ז משום דהוי זה דרך ע"ז וכו', וכיון שהם מוחזקין שהם מזרעו הוי דרך כן וחייב ע"ז וכו'. והנה בתו"כ פ' קדושים מבואר דגם אשה אם מסרה מזרעה חייבת. ובגמ' כריתות דף ג' ע"א משמע ג"כ כך, ואכמ"ל.

פסוק ד

ואם העלם יעלימו וגו', לבלתי המית אותו.

תו"כ, פרשה י, יב: 'לבלתי המית אותו'; בכל מיתה שירצו. אף דעבודה זרה בלא זה הא נסקלין יכול להמיתו בכל מיתה, עי' סנהדרין דף נ"ג, אך ברמב"ם פי"ד משמע דזה רק במיתה, וכאן בכל דבר. אף דקיי"ל דין זה רק [ברוצח]. ועי' בירושל' פ"ט דסוטה ע"ש. בב"ק דף פ"ד ע"א משמע דלכך אין טרפה נהרג משום דלא שייך בו גדר הריגה, דלא כרש"י, וכן משמע מדברי רבנו בהל' נזקי ממון פי"ד ה"ז ע"ש. ואך דבהל' רוצח פ"ב ה"ט לא כתב כן, ר"ל כך, דהנה אנן קיי"ל דגבי רוצח וגבי נסקלין אף אם אינו יכול להמיתו

במיתה הכתובה בו יכולים להמיתו בכל מיתות. ועיין בדברי רבנו פי"ד מהל' סנהדרין ה"ח דמשמע שם דגבי רוצח עושין בו כל מאי דאפשר, אף שאינו בגדר מיתה כלל ע"ש. ועי' מש"כ התוס' מכות דף ב' ע"א לחלק בין אחת מד' מיתות לשאר דבר. ועי' בתו"כ פ' קדושים דמרבה שם גבי מולך כל מיתות. ולכאורה קשה הא מבואר בסנהדרין דף נ"ג דכל הנסקלין כן דינם, אך בזה א"ש דשם רק בגדר מיתה וגם ב"ד, וכאן ביד כל אדם ובאיזה דבר שאפשר.

פסוק ה

והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו. עי' סנהדרין דף ס"ד ע"ב ע"ש. אך בפשט ר"ל כך, דהנה לשיטת רש"י והרמב"ם בפהמ"ש ובספר המצות, ר"ל דאב מסר להכומר להעביר, והכומר העביר, והאב חייב סקילה, אך הכומר מה חייב על זה, דאצלו לא הוה בנו, אך י"ל דהוה בגדר תולדות דעבודה זרה, ע"ז דף נ' ע"ב ונ"א. ועי' סנהדרין דף ס"ד ע"א גבי מקל, והא כאן לא גרע ממקל, וא"כ אף שזה אינו בנו מ"מ הוה גדר תולדה דע"ז, ועמ"ש הראב"ד פ"ב מהל' ע"ז ובספרי פ' שלח, זה ר"ל כאן דזה נקרא זונים אחריו, ומ"מ סקילה לא חייב, דאי אפשר לענוש ב' אנשים על דבר אחד, וכ"כ בזה ברמב"ם בהל' ע"ז ואכמ"ל.

פסוק ט

כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו.

תו"כ, פרק ט, ח: אביו ודאי ולא הספק, אמו ודאית ולא הספק. ר"ל כהך דיבמות דף ק"א ע"א וע"ש בירושי' בזה.

שם. אביו ואמו קלל דמיו בו.

תו"כ, פרק ט, ט: והלא הגר חייב על אמו ואינו חייב על אביו, דברי ר' יוסי הגלילי. ירושלמי פי"א דיבמות ה"ב.

תו"כ שם: ר' עקיבא אומר, אביו ואמו קלל, את שהוא חייב על אביו, חייב על אמו, ואת שאינו חייב על אביו, אינו חייב על אמו. מודה ר"ע בשתוקי, שהוא חייב על אמו אע"פ שאינו חייב על אביו.

הנה גבי אב ואם עי' מחלוקת ביבמות ק"א ע"א גבי שניהם בבת אחת ע"ש. ובירושי' [שם] פי"א ה"ז אביו ודאי אמו ודאי לא הספק. וזה הטעם דכתב אביו ודאי ולא ספק, ר"ל דספק הוא פטור ודאי ולא מחמת ספק, וליכא ממה נפשך, ולכך פטור על שניהם וכו'. והנה בירושי' פי"א דיבמות ה"ב ובתו"כ פ' קדושים עכו"ם שבא על בת ישראל וילדה, גם על קללת ומכות אמו פטור, דכיון שאין לו אב אין לו אם. משא"כ בשתוקי חייב על אמו ופטור על אביו, ואף אם נבדקה אמו, עי' ברמב"ם פ"ה מהל' ממרים בזה

הל' ט' משום דזה דין וצריך אב ברור, ומ"מ שתוקי חייב על אמו, דהא יש לו אב, אך אין אנו יודעים הוי רק חסרון ידיעה.

פסוק יג

ואיש אשר ישכב את זכר.

תו"כ, פרק ט, יד: ר' חנינא בר אידי אומר, משכב זכר והבהמה היו בכלל כל העריות. ועי' תוס' יבמות דף ד' דאינה בכלל עריות. וע"ש דף נ"ד ע"ב דרק משום דליכא מקור, חזינן דהוה בכלל ערוה. ועי' תוס' סנהדרין דף ע"ג ע"ש בזה.

פסוק כז

ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו וגו', דמיהם בם. הנה כאן אמר איש או אשה, וכן נקט בלשון רבים, ולמה זה, אך כך, דהנה עי' רש"י סנהדרין קז ס"ה דמעלה בזכור ר"ל על זכרות דוקא, וע"ש בתוס' בזה. אך באמת מבואר בירושי' שם דאז הוה על זכורו של נשאל על כך. והנה לפי זה כך, דאם איש הוא הבעל אוב אז הוא חייב סקילה והנשאל באזהרה, כמבואר במשנה ודוקא אם ע"י שאל, אבל שאל קודם ואח"כ שאל לו מה אמרו, זה רק מהך דפסחים דף קי"ג ע"ב ולא כרשב"ם שם ותוס' שבת דף קנ"ו ע"ב. אבל אם אשה בעלת אוב, אם בלא הנשאל דהוה זכר אי אפשר כלל זה, אז שניהם חייבים. ועי' רש"י סנהדרין דף ע"ח גבי הריגה, אך שם יש מיעוט איש, משא"כ כאן. ועי' ברמב"ם בפהמ"ש [סנהדרין] פ"ז [ותוס'] מנחות דף ס' וכ"מ, וזה ר"ל קרא דכאן.

פרק כא

פסוק א

אמור אל הכהנים בני אהרן.

תו"כ, פרשה א, א: ומנין לרבות בעלי מומין, ת"ל 'בני אהרן'. עי' סנהדרין דף נ"א ע"ב.

שם. ואמרת אליהם, לנפש לא יטמא בעמיו.

שם שם, ג: מנין לרבות כל הטומאות הפורשות ממנו מן המת, ת"ל 'ואמרת אליהם'.

נזיר דף מ"ג ע"ב.

פסוק ב

כי אם לשארו הקרוב אליו. עי' ברמב"ם, והגדר כך, לדידן דקיי"ל כרבא (לר"ע) [אליבא דר' עקיבא] דסנהדרין דף ע"ו ע"ב דלאחר מיתה רק בכרת או באיסור, חזינן דקיי"ל כהך שיטה ביבמות דף נ"ה ע"ב [ד]לאחר מיתה פקע שאירות, ע"ש בתוס', ומ"מ חיוב חל בשעת מיתה, עמ"ש ב"ב דף קל"ז ע"א, ורק לאח"כ יהיה בגדר נקטע ראשו, עי' נזיר דף מ"ג לאביו בזמן שהוא שלם [וכו'], רק מת מצוה כמבואר בנזיר שם, וזה ר"ל ג"כ

הרמב"ם ז"ל. וא"ש הך דזבחים דף ק' דשם לר"ע, אך זה אמר אביי, והוא לא ס"ל הך דרבא סנהדרין דף ע"ו ע"ב. ועי' ב"ב דף קי"א ע"ב ע"ש בגמ' בזה.

שם. לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו.

תו"כ, פרשה א, ד: יאמר 'לאמו', מה ת"ל 'לאביו' וכו', אילו כן הייתי אומר מה אמו בידוע אף אביו בידוע, אביו חזקה מנין, תלמוד לומר 'ולאביו'. ר"ל כגון הך דיבמות דף ס"ט ע"ב דף כ"ב ודף ק' ע"ב, ור"ל דיש חיוב.

(ור"ל דילמא נתחלף האב ואין זה האב, משא"כ באם משכחת כרוכים כמו [הך] דקדושין דף ע"ט ע"ב ע"ש ושם ... ועי' בירוש' יבמות פי"א ורש"י שם דף נ"ד ע"ש).

תו"כ, שם, ה: או אילו נאמר 'לאביו' ולא נאמר 'לאמו' הייתי אומר מה אביו שהוא חזקה, וכו'. נזיר דף מ"ט.

תו"כ שם, ו: יכול לבנו ולבתו הנפלים, ת"ל 'לאמו ולאביו'. מה אמו ואביו בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימא. עי' בירוש' [נזיר פ"ז] דהוה כמת שחסר, וגם אין עליו שם [בן]. ואף למ"ד ביבמות דף פ' ע"ש דעד כ' [יכול לחיות], מ"מ אינו מוליד והוה כ[סריס] לענין זה. ועי' שבת דף קל"ו [ושם] ר"ל ג"כ דאף [דהוא חי] מ"מ אין צריך למולו [משום דאין] עליו שם זכר ... וכדומה. ועי' נדה דף כ"ד ותוס' שם דף מ"ג ע"ש, ורפ"א דערכין ותוס' סנהדרין דף פ"ד ע"ב ומ"ש הרמב"ם פ"א מהל' אבל. וכן נ"מ לגבי לפטור מן היבום, וזה תליא אם זה ממילא או פטור, ונחלה שייך גבי נפל כמ"ש הרמב"ם בהל' נחלות, ועי' ביבמות יבום בנחלה תליא. ועי' נזיר דף י"ג וגם זה ר"ל ר"ש דמדחזינן דצריך לפדות... מה דקי"ל לגבי נפלים דאסור לטמא להם, כמבואר בתו"כ ועי' תוס' פסחים דף ט' וכ"מ, ר"ל בגדר קרובים, וזהו דאמרינן בנדה דף נ"ז ע"א דאין לו נחלה, ואין שייך לומר עליו שם קרוב, ועי' בירוש' כאן (נזיר) פ"ז ה"ג דאמר שם דנפלים הוה כמת שחסר למ"ד באהלות פ"ב דאין דמן מטמא בפחות מרביעית דלא הוה בריה ע"ש, ולכך לא בעי קבורה בגדר חיוב קרובים רק קבורה בעלמא. ולכך ס"ל לרשב"ג בסנהדרין דף מ"ח דאין לו תפיסה משום דהוה כהרוג וכמו מת שחסר וכו', וכן באהלות ספט"ז מדמה נפלים להרוגים, אבל מ"מ גדר מת מצוה י"ל דיש גם על נפל וכמו מת שחסר.

פסוק ג

ולאחותו הבתולה הקרובה אליו וגו', לה יטמא.

תו"כ, שם, יג: 'לה יטמא'; מטמא הוא על הודאי, ואינו מטמא על הספק. הנה הארכתי בזה בירוש' פי"א דיבמות גבי אביו ודאי ולא ספק, דר"ל דאז פטור בודאי, לא מחמת ספק וכן הדין בשבת דף קל"ה גבי ספק מילה ע"ש בתוס', ר"ל דאז אין דוחה שבת בגדר

ודאי, והוה מחלל שבת. וכן הגדר גבי ספק נפשות להקל, ר"ל בגדר ודאי, וכן גבי טומאת כהן, עי' תו"כ ובירושי' יבמות דממעט ספק, ר"ל דכהן לוקה אם נטמא לספק. וכה"ג כ' הרשב"ם ב"ב דף קכ"ו ע"ב גבי ספק בכור יכיר.

פסוק ד

לא יטמא בעל בעמיו להחלו.

תו"כ, שם, טז: 'בעמיו', בזמן שעושים כמעשה עמיו, לא בזמן שפרשו מדרכי צבור. 'להחלו'; נהג מנהג זה הרי הוא חולים. ר"ל שאז הם פסולים לעבודה. עמ"ש הרמב"ם בפהמ"ש סוטה פ"ג ע"ש.

כן סבירא לרבנו בפהמ"ש ספ"ג דסוטה דכהן שיש לו אשה פסולה ג"כ כל זמן שהיא תחתיו פסול לעבודה, לא בגדר קנס. וכן י"ל דס"ל לרבנו בחיבורו כן, רק דיעבד עבודתו כשרה כמו בחלל. ועי' באבל רבתי פ"ד ה"ד דאיתא שם דאלמנה לכה"ג אינו מטמא, והוא תמוה, הא בלאו הכי אין כה"ג מטמא לאשתו, אך הגדר דלשיטת רבנו א"ש, דכיון שנשאה נעשה בגדר פסול מן התורה וכו', וכיון שנעשה בגדר חלל שוב אין עליו שם כה"ג עד שיגרשנה וימנו אותו עוד, ולכך נקט דמ"מ אין מטמא לה כיון שנתחללה ופסולה עכשיו גם לכהן הדיוט וכו', ובתו"כ פי' אמור משמע כדברי רבנו בפי' המשניות.

פסוק ו

קדושים יהיו וגו', כי את אשי ד' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קודש.

תו"כ, פרק א, ו: קדושים יהיו לאל'; על כורחם. 'לחם אל' הם מקריבים והיו קודש'; להגיד מה גרם.

יש דבר שצריך כהן ויש דבר שפסול זר וכו'. ונ"מ לגבי בעל מום דיש עליו שם כהן, ושם זרות, והיכא דפסול זר פסול, והיכא דבעי כהן כשר. ועי' יומא דף כ"ג ע"ב גבי הוצאת הדשן וכו', וכ"כ בזה בהלי' סוטה פ"ד ה"ט במה דמבואר בספרי פ' שופטים דכהנים בעלי מום כשרים בעגלה ערופה, ועי' סנהדרין דף נ"א ע"ב דצריך קרא לבעל מום שאסור ליטמא וכו', והנה בתו"כ פי' אמור אמר שם על קרא דלחם וכו' להגיד מה גרם. ונראה דקאי אמה דמרבה שם מקרא דוקדשתו דאם אינו רוצה דפנו, ומוקי ביבמות דף פ"ח ע"ב דקאי אהיכא דאינן פסולות רק מחמת מעלה של כהונה, וס"ל דבבעל מום לא גזרו על זה.

פסוק ז

ואשה גרושה מאישה לא יקחו.

שם שם, ט: 'גרושה'; אין לי אלא גרושה, חלוצה מנין. ודין הוא, ומה אם גרושה שהיא מותרת למגרש, פסולה מן הכהונה, חלוצה שהיא אסורה לחזור לחולץ, אינו דין שתהא

פסולה מן הכהונה. צרה תוכיח, שהיא אסורה לחזור לחולץ וכשרה לכהונה. הפרש גרושה עשה בה מעשה חלוצה עשה בה מעשה, ואל תוכיח צרה שלא עשה בה מעשה. ואם נפשך לומר 'ואשה' לרבות את החלוצה. יכול אף הצרה וכו', ת"ל 'ואשה גרושה מאישה', שגירושיה ביד אישה ולא שגירושיה ביד אשה.

עי' מ"ש רבנו בפהמ"ש בפ"ה דיבמות דלר"ע לכך ס"ל דאין קידושין תופסין בחלוצתו, משום דלאחר החליצה חזרה להיות ערוה כמו שהיתה קודם מיתת האח. ועי"ש דף י' ע"ב דאמר שם מחמת חייבי לאוין. והנה ר' עקיבא ס"ל ביבמות דף מ"ד דאחות חלוצתו אין קידושין תופסין בה משום דהכתוב קראו ביתו. חזינן דלר"ע החליצה פעלה פעולה בהחלוצה. והנה נ"מ במאי דפליגי ר' יוחנן ור"ל אם החליצה פעלה גם בחצרה פעולה או רק פטור עי"ש ובירוש' שם, ונ"מ לאחות צרת חלוצתו דלדידן מותרת, כמבואר [יבמות] דף מ' ע"ב, לר"ע מאי, ועי' בתו"כ פ' אמור מה דמרבה שם דחלוצה אסורה לכהן כמו גרושה מקל וחומר, דהא גרושה מותרת לחזור לו וחלוצה אסורה לחזור לו. ואמר שם דא"כ צרת חלוצה נמי תהא אסורה לכהן, ואמר דצרה לא נעשה בה מעשה, משא"כ בגרושה וחלוצה נעשה בהן מעשה. אך זה רק לריש לקיש דס"ל דהצרה נשארה כמו בתחילה, אבל לר' יוחנן [הא] ס"ל דגם הצרה נשתנה ע"י החליצה, ומסיק דמה שפוסל בכהן הוא מחמת שנעשה בה מעשה ע"י בעלה, משא"כ צרה, אף שלגבה פעלה החליצה ג"כ, מ"מ הוי רק ע"י אשה ולא ע"י איש.

פסוק ח

דקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב.

שם, שם, יג: ומנין אם אינו רוצה דפנו, ת"ל 'וקדשתו' בעל כרחו. ואף דכבר ריבה י"ל שם קאי אכהן הדיוט וכאן אכהן גדול. וכן מוכח בתוספתא פ"ג דסנהדרין 'וקדשתו' אכהן גדול.

פסוק י

והכהן הגדול מאחיו.

שם, פרשה ב, א: 'והכהן' וגו', שיהא גדול מאחיו בנוי בעושר וכו'. אמרו עליו על פינחס איש חבתה שעלה גורלו להיות כה"ג. עי' נדה דף ח' בתוס' ד"ה והא.

פסוק יב

ומן המקדש לא יצא ולא יחלל.

שם שם, ו: ומנין אם עבד עבודתו כשרה, ת"ל 'ולא יחלל את מקדש אלקיו'. הא כהן הדיוט שעבד אונן, עבודתו פסולה. עי' בהוריות דף י"א ע"ב ומש"כ שם. ועי' ביומא דף י"ג ע"ב ע"ש דמדרבנן, וברש"י נדרים... וברי"ן פ"ד דסנהדרין.

פסוק יד

אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח. ר"ל כך, דעי' בתוס' שבועות דף ל"ח וזבחים דף ל' ע"ב ותוס' שבת דף ס"ט ומנחות דף צ"א ודף כ"ב וברמב"ם בהל' זכיה ומתנה פי"א ותוספתא ב"ב פ"ט ע"ש בזה. וכאן זונה נקט בלא "ו" משום דזונה לא שייך רק לאיסור כהונה, משא"כ חללה, כמבואר בקידושין דף ע"ז ע"ב ע"ש בזה.

שם. אלמנה וגרושה וגו' את אלה לא יקח. עי' באבן עזרא, ור"ל כך, עי' בקידושין דף ע"ח ע"ש, וברמב"ם בהל' איסורי ביאה, והא"ע ס"ל כך דכהן גדול גם בגרושה חייב על ביאה לבדה בלא קידושין דגם גרושה ...

שם. אלמנה וגו', כי אם בתולה מעמיו יקח אשה.

תו"כ, פרק ב, ו: **'כי אם בתולה', מלמד שהוא מצווה על הבתולה**. ר"ל בגדר עבירה, ועי' במה דס"ל להרמב"ם ז"ל דבלא קידושין ליכא שום גדר עבירה בכהן גדול, וגם גבי קטנה מבואר ברמב"ם דרק בגדר של [מצוה] ע"ש.

פסוק כד

וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.

שם פרק ג, יב: **הזהיר את אהרן ע"י הבנים, ואת הבנים ע"י ישראל, ואת הבנים זה על ידי זה**. וי"ל דר"ל [דרק] ב"ד של כהנים. ועי' בספרי פ' קרח, ור"ל הנך דפוצעין [את] מוחו בגיזרין. עי' סנהדרין דף פ"א ע"ב ובתוספתא כלים הובא בתוס' דף פ"ג וביומא דף ה' וכ"מ בזה. וזה רק ... ולכהן, אבל זר אין כהנים יכולים לעשות זה.

פרק כב

פסוק ה

או איש אשר יגע בכל שרץ אשר יטמא לו.

שם פרק ד, ד: **'אשר יטמא לו'; לרבות את השיעורים**. (**שלא תאמר 'בכל השרץ' כתיב, עד שיגע בשרץ כולו, להכי אמר 'אשר יטמא לו' לרבות אפילו כעדשה ממנו** — **הראב"ד**). עמ"ש הראב"ד ז"ל דנפש לא מתחלק, בהל' טומאת מת גבי רביעית דם...

פסוק ו

נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים.

שם שם, ה: **יש לך קדשים שהוא אוכל בהם, פרט לעירובים ולפחות ממאה. אין לי אלא אוכלי תרומה באוכלי תרומה, וכו'**. ר"ל דטבול יום מותר לאכול מדומע. עי' בנדה דף מ"ז דזה מטבול יום פ"ג ובירושי' פ"ד דתרומות. והך אין לי ר"ל אם עולה בא' ומאה. ובאמת למ"ד כן איך הדין גבי זה שעולה בא' ומאה ומעלה אתו אם מותר טבול יום לאכלה, עי' בירושי' תרומות פ"ו ובתוספתא בזה ע"ש.

שם. ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים. ובא השמש וטהר.
שם שם, ז: יכול יהא מרחיץ אבר אבר, ת"ל 'ובא השמש וטהר'; מה ביאת שמשו כולן כאחת, אף במים כולן כאחת. עי' במ"ש הרמב"ם בהל' תרומות פ"ז ע"ש גבי תרומה בהערב שמש. ור"ל כאן דכל זמן שלא העריב כולה לא כלום. והך בין השמשות דשבת דף ל"ה רק מחמת ספק, אבל ודאי בין השמשות לא מהני ודאי דזה ... ועמ"ש בזה בחיבורי ח"א.

פסוק ז
ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, כי לחמו הוא.
שם שם, יא: 'כי לחם', 'כי לחמו', מסלת את החיטים כל שהוא רוצה, ומקנב את הירק כל שהוא רוצה. עי' בירוש' פי"א דתרומות דמקשה שם על משנה.

פסוק יא
ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו.
שם פרשה ה, ו: הם אוכלים ואין הבהמה אוכלת. יכול לא תאכל בכרשינים, ת"ל 'נפש'. עי' תוס' יבמות דף ס"ו ע"ב ותוס' ב"מ דף צ' ע"א ע"ש. אך באמת כך, דכבר כתבתי דיש בתרומה ב' גדרים, גדר איסור וגדר קדושה, וכהן טמא החיוב משום קדושה, וזר חייב משום שניהם. וכן אם תרם בשיבלים, או אם נימא דפירות חו"ל שנכנסו לארץ קודם מירוח חייב מן התורה, רק גדר איסור לא קדושה, וכ"כ בזה. והנה הארכתי בזה דשיטת רבנו הרמב"ם דכרשינין הוה מן התורה, והם כוסמת ... ועי' בפיהמ"ש שבת ופסחים ... ופירוש' תרומות פי"א וחלה פ"ד, רק אין בו שום קדושה. ונ"מ לטומאה לכהן טמא דרק מדרבנן, ולכך בהמה בתרומה דיש בה קדושה אסורה רק דבר שאין בו שום קדושה.
שם. הם יאכלו בלחמו.
תו"כ, שם: 'בלחמו', יצא המת שאין לו לחם. ר"ל דאם בת ישראל ילדה מכהן ואח"כ מת [הולד], הוה כמו זרה וצריכה לשלם גם חומש. ועי' בירוש' ספ"ו דיבמות גבי מעוברת מכהן, ואכמ"ל.

פסוק יג
ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה.
שם פרק ה, ה: יכול אפי' זרע מן השפחה ומן הנכרית יפסול או יאכיל, ת"ל 'זרע' יצא זה שאינו זרעה. עי' מה דס"ל לרבנו בהל' תרומות פ"ו הי"ד, דכתב שם הא למדת שהיא אוכלת בשביל זרעה כו' ואפי' אינו ישראל, ומה זה, מה ר"ל, והנה שם בהלכה ט"ז מביא הך משנה דיבמות דף ס"ט ע"ב גבי שפחה דאם יש לו זרע ממנה אינו כלום בין למאכיל בין לפוסל, אך אם בא על הנכרית אינו מבואר זה במשנה, אבל בתו"כ פ' אמור מבואר

דגם זרע הבא מן הנכרית אינו מאכיל ואינו פוסל, וכמו גבי יבום כמבואר ביבמות דף כ"ב וכו', אך ר"ל לפמש"כ רש"י בסנהדרין דף נ"א דלמ"ד כותים גרי אריות הן מ"מ אם קידש אשה הוה אשת איש וגם חייבים משום לא תתחתן דיש בו שגי הגדרים בגדר ודאי וכו', וכן גבי גר שמל וטבל ולא קיבל המצוות, י"ל דעדיין לא הוי גר גמור, עי' בדברי רבנו בהל' איסו"ב וכו', אך מ"מ רבנו דפסק בהל' יבום כסתם משנה דזרע מן הנכרית ולא כלום, מ"מ מוכח מהל' תרומות הנ"ל דזרע מן הנכרית אף דבגדר הדין לא נחשב זרעו כלל, מ"מ לענין תרומה פוסל ומאכיל אבל לא בשפחה, וע"כ כמ"ש.

פסוק יד

ואיש כי יאכל קודש בשגגה.

תו"כ, פרק ו, ב; 'איש'; פרט לקטן. או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד, ת"ל 'ואיש'. אפשר דר"ל לר' יוסי בר' יהודה בהך דנדה דף מ"ו וס"ל כמאן דאמר בירושי' למפרע. וגם י"ל כמו מאן דאמר שם דף מ"ו הקדיש ואכל לוקה, וה"נ זה גבי תרומה ע"ש בע"ב ותוס' גיטין דף ס"ה ע"א. ועי' לקמן פי' בחוקותי ע"ש בזה, ובמ"ש בתוס' בהך דקידושין דף י' ע"ש בזה.

באמת זה תליא אם התשלום קרן וחומש זה הוה בגדר כפרה או בגדר דין ועונש, עי' תוס' פסחים דף כ"ט ובירושלמי פ"ו ופ"ז הובא שם בר"ש מ"א ובמה דמבואר בתו"כ פ' אמור פ"ו ופ' בחוקותי פי"ב דגבי תרומה גם קטן בן ט' צריך לשלם קרן וחומש, וזה כשיטת רבינו בהל' שגגות פ"ט גבי שפחה חרופה דחייב בקרבן גם קטן, ומ"ש שם שממתין עד שיגדיל ויהי' בן דעת הוא משום שצריך שיקדיש הקרבן וזה רק במופלא סמוך לאיש עי' נדה דף מ"ו, ועי' תוס' קידושין דף י' ע"א ד"ה מקבלת את גיטה. עכ"פ נראה דהוה בגדר כפרה ולא בגדר עונש וקנס ועי' תוס' יבמות דף צ"ט ע"ב ובדברי רבינו פ"ה הכ"ב דשם נקט רק אינו משלם חומש אבל קרן משלם מחמת ספק כפרה וכמ"ש הרא"ש בפ"ג דחלה ובפ"י הי"ד שם נקט סתם פטור מן התשלומין מחמת דשם הוחזק חולין, ועי' בדברי רבינו בהל' נזקי ממון פי"י ה"ה דספק כפרה לחומרא.

תו"כ, פרק ו, ד: 'בשגגה'; פרט למזיד. א"ר יוסי, שמעתי באוכל מבשר קדשי קדשים לאחר זריקת דמים, שהוא משלם את הקרן לכהנים והכהנים לוקחים בדמיו שלמים.

עי' בתוספתא דשקלים פ"ג ע"ש, וכאן חסר הך דר' ישמעאל.

שם. ונתן לכהן את הקודש.

שם שם, ו: מנין שאין משלמין אלא ממין על מינו, ת"ל 'ונתן לכהן את הקודש'. לפיכך אם אכל קישואים של ערב שביעית, ימתין לקישואים של מוצאי שביעית וישלם מהם,

דברי ר"ע. ר' אליעזר אומר, משלמים ממין על שאינו מינו. (**מתחזי לי דר"ע ור"א לא פליגי אלא במין על שאינו מינו, אבל באוכל קישואין של ערב שביעית ורוצה לשלם קישואין של שביעית, דברי הכל אינן תשלומין. שהרי אף לר' אליעזר בעינן דבר שיהא ראוי ליעשות קודש, ופירות שביעית אינן ראויין ליעשות תרומה על פירות אחרים — הראב"ד**). אף בירושלמי לא משמע [כן], דג"כ [הכא] משום גדר פריעת חוב אסור. אך י"ל כגון [אם] הביא שליש קודם שביעית, דלמעשרות יש עליו חיוב, אבל מ"מ לשאר דברים הוה גדר איסורי הנאה, ואכמ"ל בזה.

פסוק טז

והשיאו אותם עון אשמה.

שם שם, י: מלמד שאף על הטבל חייבים מיתה. עי' סנהדרין דף צ' ע"ב ע"ש. ונ"ל דר"ל כמו דאמרינן בהך דגיטין דף ס"ב דאמרינן לעם הארץ [אם נגעת בה] הדרא לטיבלא. וזה דאמר דוהשיאו אותם ר"ל דיאמרו לו: עון אשמה, שיהא טבל, עמ"ש בגמ' בזה. ועי' בנדרים דף כ' ע"א אל תהי רגיל אצל עם הארץ כו' שמאכיל טבלים, וזה ר"ל כאן ובסנהדרין ותוספתא דמאי פ"ב.

פסוק יט

לרצונכם תמים זכר.

שם פרשה ז, ב: 'לרצונכם'; אין כופים את הציבור על כורחו. באמת כך, דרק לשקלים כופין, דזה מצוה בפני עצמה והוא עצמו הוה קרבן, כמ"ש בתוספתא פ"א דשקלים וכ"כ בזה, ועי"י זה נעשה קופה של צבור ומביאים קרבן, אבל אם נגנבו כל השקלים, ואין להם להביא תמידין, אם על זה כופין כל יחיד שיתן מעות שיהיה של צבור, דצריך למסרו, ואז יהיה להם ממה לקנות או לא, דהא של יחיד פסול, ועי"י לכופו לעשות לצבור אי אפשר, כי כפיה הוה פרטית לא כללית, ועמ"ש תמורה דף י' ומ"ש בזבחים דף ד' ע"ש ... ועמ"ש תוס' שבועות דף י"ד ע"ש בזה, ועמ"ש בזה ברמב"ם בהל' ... גבי רבים.

עי' תו"כ פ' אמור גבי תמידין וגבי עומר דאין כופין את הצבור אקרבנות. והטעם משום דעיקר הכפיה היא להקדיש את הקרבן, וממילא אח"כ מחוייבין להקריבו, משא"כ בקרבן צבור דכל זמן שלא קרבו לא חל שם הקרבן כלל דסכין מושכתן לכך לא שייך בהו כפיה.

פסוק כ

כל אשר בו מום לא תקריבו, כי לא לרצון יהיה לכם.

שם שם, ה: 'כי לא לרצון יהיה לכם'; מלמד שאין מרצים. (**אין דם בעל מום מרצה כלל, שאפי' עלה למזבח ירד. והכי איתא בזבחים דף פ"ד — הראב"ד**). אך באמת ר"ל, דאף

לר' עקיבא דאמר אם עלה לא ירד גבי דוקין שבעין, מ"מ לא מרצה, כמ"ש רש"י זבחים דף פ"ב ע"א, ע"ש.

פסוק כא

ואיש כי יקריב וגו', לפלא נדר או לנדבה.

שם שם, ח: **מנין לרבות את היולדות ואת הנזירות, ת"ל 'לפלא'**. משום דנזיר הדין הוה ממילא, ועי' זבחים דף קי"ז ע"ב ותמורה דף י"ד ע"ב גבי במה, וברמב"ם בהל' נדרים ונזירות. וכבר הארכתי דזה רק משום דהפלאה גרם דין יולדת ... נדה דף ל"א ע"ב ושבועות דף ח' וכ"מ בזה.

שם. ואיש כי יקריב וגו', בבקר או בצאן.

שם שם, ח: **מנין לרבות את הוולדות ואת התמורות, ת"ל 'בבקר' 'או בבקר', 'בצאן' 'או בצאן'**. ועי' בכורות דף י"ד ע"ב ע"ש דצריך קרא על זה, ור"ל דלא נימא דגבי תמורה הוה כמו שקדם הקדשן את מומן, שבדוקין [שבעין] לר' עקיבא לא ירד, קמ"ל.

פסוק כב

ואשה לא תתנו מהם על המזבח לד'.

שם פרק ז, ד: 'ואשה' וגו', אלו החלבים. 'לא תתנו', אין לי אלא כולם, מנין אף מקצתם, ת"ל 'מהם' אף מקצתם. (**ואי קשייא לך, וכי האוכל חתיכה גדולה של חלב בבת אחת בהתראה** [אחת] **עובר עליה משום בל תאכל כולו ומשום בל תאכל מקצתו ויהא חייב על כל זית וזית, ואי אמרת דבזה אחר זה עסקינן הכא ובשתי התראות, א"כ מאי כולו ומאי מקצתו דקאמר, במקצתו נמי משכחת לה תרי ותלתא לאוין, דהא אי אתרו ביה על כל זית וזית לקי אכולהו, אלא לעולם בבת אחת ובחדא התראה וכו'. ובתמורה פרק קמא פליגי בה אביי ורבא — הראב"ד**). אך נ"מ אם נאבד כולו ולא נשאר רק כזית, אם חייב שנים. וגם ר"ל גבי דוקין שבעין לר' עקיבא דלא ירד, אם מותר להפוך בצינורא. ועי' רש"י זבחים דף ק"ט ע"א, ע"ש בזה.

פסוק כח

ומיד בן נכר לא תקריבו.

שם שם, יב: מנין שאין מקבלין שקלים מן הגוי, ת"ל 'ומיד בן נכר לא תקריבו'. עי' תוס' ... דמנחות דף ע"ג ע"ב.

(ואפילו גר תושב כו'), הנה עי' בירושל' פ"ב דע"ז מה דמקשה שם ארי' אליעזר מהך דמיד בן נכר לא תקריבו, הא לוקח תמימים, ואמאי לא מוקי לה בגר תושב דלא חשיד על הרביעה, וע"כ צ"ל משום דמיניה ילפינן בספרא דאין מקבלין מהם שקלים, עי' תוס'

מנחות דף ע"ג ע"ב, וס"ל דמן גר תושב מקבלין, וא"כ ראיה קצת דלא כרבנו ועי' בערכין דף ו' דמקשה שם מכורש, וכורש הוה בגדר גר תושב, עי' ר"ה דף ג' ע"ב.

שם. כי משחתם בהם מום בם.

תו"כ, שם: מנין שהנקבות בסירוס, ת"ל 'כי משחתם בהם מום בם'. עי' בתוספתא פ"ד דמכות.

פסוק לא

ושמרתם מצותי ועשיתם אותם וגו'.

תו"כ פרק ט, ג: ושמרתם (את מצות ה') [בכי"ר את מצותי] ועשיתם אותם ליתן שמירה ועשייה במצות.

בהך מחלוקת דעירובין דף צ"ו כו', ע"ש דכל מקום שיש גדר שמירה צריך לראות שלא יהא עיכוב עליהם, עי' יומא דפ"ה ע"ב ובמנחות דף נ"ג ובמ"ש רבינו בה' ק"פ פ"י הי"א וצריך אדם להשתדל שלא ישאר וכו' וזה ג"כ מחמת שמירה וכו'. ובזה יובן מה דמבואר בפ' אמור אצל קרבן תודה גבי לאו דלא תותירו ושמרתם ועשיתם ע"ש בתו"כ, אך כך הנה עי' במנחות דף ע"ח ע"ב במשנה גבי שחטה חוץ לזמנה ע"ש ברש"י דפי' ע"מ לאכול חוץ לזמנו ועי"ש דף ט"ו ע"א ומעילה דף ג' ע"ב, והנה באמת למה דייק רק ע"מ לאכול ולא ע"מ להקטיר, אך כך דשם במנחות דף ע"ט מחלוקת ומחלקים בין חוץ לזמנו לחוץ למקומו אם קידש הלחם ע"ש, וי"ל כך דהגה בזבחים דף ד' ודף ז' מבואר דתודה ששחטו לשם שלמים כשירה, ולכאורה קשה עי' במנחות דף מ"ט ע"א בלשון הגמ' דחטאת לשם שלמים הוי פיגול משום דחטאת ליום אחד ושלמים לשני ימים כו' ע"ש ברש"י ותוס' וא"כ גבי תודה ג"כ כה"ג, ודוחק לומר דשם ר"ל בשוחט ע"מ לזרוק וכאן ר"ל בשחיטה לבד. אך כך, דהא מבואר במנחות דף מ"ו ודמ"ז ע"ב דאם לאחר שחיטת התודה נפרס הלחם אז פקע ממנו שם תודה ונעשה שלמים, וא"כ יש פעולה שהתודה אף לאחר שחיטה תתהוה שלמים ושוב אז נאכל לשני ימים כו', ולכך אי נימא דע"י מחשבת פגול בתודה לא נתקדש הלחם שוב נעשה שלמים ושוב לא הוה פיגול ושוב נתקדש הלחם כו' וכו', אבל אם שחט ע"מ להקטיר אז י"ל דלא קדש הלחם כמו בחוץ למקומו, וכן לכך יכול לשחוט תודה לשם שלמים שיש מציאות שהתודה תהי' שלמים כמ"ש, וקמ"ל קרא דושמרתם דאסור לגרום לזה, ועי' כה"ג במנחות דף פ"א ע"ב גבי תודה בלא לחם שמור ושמעת ע"ש, ובירושי' נזיר פ"א ה"א א"ל שמור ושמעת ופ"ב.

פרק כג

פסוק ב

מועדי ד' אשר תקראו אותם מקראי קודש.

תו"כ, פרשה ט, ג: לא היתה השנה צריכה לעבר ועיברוה אנוסים או שוגגים או מוטעים, מנין שהיא מעוברת, שנא' 'אשר תקראו אותם'.

עי' בירוש' פ"א דסנהדרין, וכן פסק רבנו ז"ל לעיל [ה' קידוש החדש פ"ד] בהלכה י, דעיבור השנה מתחילין מן הצד. והנה בתוספתא דסנהדרין פ"ז מבואר דגם בזה מתחילין מן הגדול. ולכאורה זה תליא אם גם בעיבור השנה שייך לומר אתם אפי' שוגגים, דאז אין לנו לחוש משום 'לא תענה על רב'. ועי' סנהדרין דף י"ב בהך מחלוקת דאם עיברוהו אם הוה מעוברת, ותוס' ר"ה דף כ"א ע"א, אך בתו"כ מבואר דאף בעיבור השנה שייך אתם אפילו שוגגים. הנה באמת כ"כ בזה במ"ש התוס' ר"ה דף כ"א ע"א כתבו להיפך מדברי התו"כ פ' אמור דגם בעיבור השנה אמרינן אתם אפי' כו' ע"ש. אך אני הארכתי בזה דזה רק לגבי צבור, מה ששייך למוספים ולשאר קרבנות של צבור, אבל לפרטים אז דינם דא"י לעבר ולא הוה מעובר. וכן משמע בירוש' פאה פ"ה ושקלים גבי. אם עברו ועיברו בשביעית ע"ש דמקשה ... מדין שפטור מן המעשרות, וע"כ דלזה לא מהני מה שעיברו. ועי' בהך דסנהדרין דף פ"ז, וע"ש בתוס' ואכמ"ל. וזה ר"ל הך דערכין דף י"א ע"ב גבי כבש הבא עם העומר, וכן מה דמקשה פסח ומצה וכו'.

פסוק ג

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון.

שם שם, ז: ומה ענין שכת לענין מועדות, אלא ללמד שכל המחלל את המועדות מעלים עליו כאלו חלל את השבת. ר"ל, אבית דין, אם קידשו חודש או לא קידשו. ועי' בירוש' פרק ג' דחגיגה כאילו עובד כו', ומחלל שבת כעובד ע"ז, כנ"ל.

פסוק י

וקצרתם את קצירה.

שם, פרשה י, ג: שתהא תחילה לכל הנקצרים. יכול אף של בית השלחים ושל בית העמקים, ת"ל 'קצירכם', קצירכם של כולכם אמרתי. ר"ל, דזה ודאי דשעורים שלהם מותר לקצור כיון דהם לא חזו לעומר, כמ"ש במנחות דף ס"ח ע"ש בתוס' ורש"י פסחים דף י"א ע"ש. אך גבי שאר מינים כיון דבאמת בלא זה לא חזו, מה נ"מ לנו, קמ"ל דלא קצירכם הם...

תו"כ, שם, ד: 'קצירה', לא השחת. ר' יהודה אומר, אם התחיל עד שלא הביאה שליש, קוצר ומאכיל לבהמה, וכו'. ר' שמעון אומר, אף משהביאה שליש מתחיל קוצר ומאכיל

לבהמה. (**קסבר כל לשחת לאו קצירה היא. ופי' לשחת, כל תבואה שלא נגמרה וקוצרה נקראת שחת, ואפי' אם קוצרה לאדם, והכי מוכח במנחות** [ע"א], **מיהו הכא אינו רשאי לאכול ממנה אדם עד שיביאו עומר ואע"פ שאינו קציר**. — **הראב"ד**). עי' פסחים דף כ"ג ע"א מבואר ברש"י ותוס' להפך. ועי' בירוש' פ"א דחלה, מבואר ג"כ להפך ע"ש.

פסוק יט

ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים.

תו"כ, פרק יג, ז: שתהיה זביחתן לשם שלמים.

גבי שני כבשי עצרת מבואר בתו"כ פ' אמור דצריך שתהא הזביחה לשם שלמים, ור"ל דאף דהא קבעי' תנופה קודם השחיטה, כמבואר מנחות דף מ"ו, מ"מ המצוה שיהא מפורש לשם שלמים. ועי' בדברי רבנו בהל' מעשה הקרבנות פ"ה דדייק שם דסתם כשר בעולה ושלמים, אך י"ל דמ"מ בקרבן צבור צריך מפורש לשמן, אף דקבעי' תנופה.

פסוק כד

דבר אל בני ישראל לאמר. בחודש השביעי וגו', זכרון תרועה מקרא קדש.

שם, פרשה יא, א: בני ישראל מקרא קודש, ואין הגוים מקרא קודש. או בני ישראל, אין לי אלא בני ישראל, מנין לרבות את הגרים ואת העבדים, ת"ל יהיה לכם. י"ל דנ"מ לשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ל בהל' איסורי ביאה ובהל' מחוסרי כפרה דגר קודם שהביא קרבן אין עליו דין כשרי ישראל ע"ש ... לגבי קדשים וכדומה לא הוה בגדר ישראל כו', ועמ"ש בהל' ק"פ ... דגבי ר"ה ג"כ אין עליו עדיין דין ישראל, ושאר יו"ט כיון דזה ממילא הוה דין וחייב בו כמו בכל המצות, אבל ר"ה דעכשיו התחיל ע"י קידוש החודש ליכא בו זה הדין. וכן י"ל לגבי יום הכפורים, עמ"ש לעיל פ' אחרי דזה כיון דהוא גדר קרבן כפרה לא שייך גבי גר שלא נשלם. כנ"ל.

כן נ"מ היכא דמל וטבל ולא הביא קרבן, דכבר כתבתי בזה דלשיטת רבנו בהל' מחוסרי כפרה דלגבי קרבנות הוה כבן נח ולכל דבר הוה כישראל גמור, אי מהני עדות שלו גבי עדות החודש. וכן בר"ה, דעיקר עדותו הוא משום דצריך לומר מקודש ע"פ הראיה, עיין ר"ה דף כ' ודף כ"א ע"ב, וזה נ"מ לקרבן דבלא אמירת הב"ד מקודש א"א להביא קרבן. ועי' בהך דר"ה דף כ"ב גבי הך דטוביה הרופא דהכהנים לא רצו לקבל העדות של עבדו המשוחרר עי' שם, וי"ל דזה היה עדיין בזמן המקדש, ועדיין לא הביא קרבן, ולכך לא קיבלו אותו הכהנים. ועי' בירוש' דנקט שם משום פסול, משום דלגבי קרבן אין עליו עדיין דין ישראל ולכך קרי לי' פסול וכו'. ועי' בתו"כ פ' אמור דמרבה שם גבי ר"ה גרים ועבדים, וי"ל ג"כ כהנ"ג משוחררים רק בלא קרבנות.

פסוק לב

שבת שבתון הוא לכם, ועניתם את נפשותיכם.

שם, פרק יד, ד: ומנין שיוה"כ אסור באכילה ובשתיה וברחיצה וכו' ת"ל 'שבתון' שבות. יכול תהא שבת בראשית אסורה בכולם, ת"ל שבתון הוא לכם ועניתם', הוא אסור בכולם, ואין שבת בראשית אסור בכולם.

וזה ר"ל התו"כ פי' אמור דצריך מיעוט מקרא דהני ה' עינויים של יוה"כ ליכא בשבת, ולכאורה תמוה, רק דר"ל דהרי חזינן דגבי קניבת ירק דביוה"כ שרי, וביו"כ שחל להיות בשבת הוי שם מחלוקת וילפי מקראי ע"ש ברש"י ותוס', והגדר כך, דכבר כתבתי בח"א דשיטת רבנו וכן יש שיטה בתוס' מו"ק דף י"ב וכן משמע בע"ז דף נ' דטרחא בלא מלאכה אסור מן התורה בשבת ויו"ט וגם בחוה"מ משום גדר מנוחה ושמחה אך לא ביוה"כ, ועי' יומא דף ע"ד ודפ"א, מחמת עינוי, וזהו קניבת ירק, וזה ר"ל בתו"כ שביוהכ"פ שחל בשבת, אם אז בגדר השבת יש העינוי של יוהכ"פ, ושוב ליכא גדר עינוי ושרי קניבת ירק, וזה פלוגתא שם.

פסוק לד

חג הסוכות שבעת ימים לד'.

שם, פרשה יב, ג: יכול תהיה חגיגה וסוכה לגבוה, ת"ל חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים. אי חג הסוכות תעשה לך יכול יהא חגיגה וסוכה להדיוט, ת"ל חג הסוכות שבעת ימים לד', הא כיצד, חגיגה לגבוה וסוכה להדיוט.

סוכה וציצית עיקר המצוה היא הישיבה והלבישה, וכל סוכה או בגד שאינו ראוי לישיבה ולבישה אין עליו שם סוכה או בגד כלל, תשבו כעין תדורו וכו', ולכך מבואר בתו"כ פי' אמור דסוכה היא להדיוט, ור"ל דכל שאין להדיוט הנאה ממנה לא הוי סוכה, וזה החילוק בהך דסוכה דף כ"ט גבי גשמים וגבי ציבתא דרב יוסף דאמר פנו לי מאני, ר"ל דכיון דהצער בא לו מן הסכך והדפנות, דזה עיקר מצות סוכה, שוב אינה סוכה כלל וכו', משא"כ במצטער רק מן סבה אחרת, הוא רק פטור אבל שם סוכה נשאר עליה.

פסוק לז

זבח ונסכים דבר יום ביומו.

שם שם, ט: 'זבח ונסכים', אם אין זבח אין נסכים, שיקדום זבח לנסכים, שאם קדמו נסכים לזבחים פסולים.

בתו"כ פי' אמור פי"ב מבואר דגבי נסכים אם קדמו נסכים לזבח פסולים. והטעם כהך דמנחות דף ע"ט דאין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת הזבח ע"ש, וא"כ לאחר שחיטה

קודם זריקה שפיר יכול להקריבם. ועי' מנחות דף מ"ד ע"ב דאמר שם הבא זבח ואח"כ הבא נסכים.

פרק כד

פסוק ח

מאת בני ישראל ברית עולם.

תו"כ, פרק יח, ט: 'מאת בני ישראל', מרצון בנ"י. 'ברית עולם', ממי שהברית שלו.

זה ר"ל התו"כ בפי' אמור דנקט שם מאת בנ"י, מרצון בנ"י, ברית עולם ממי שהברית שלו, משום דבלחם הפנים היו בו ב' גדרים: החיוב שיהיה לחם הפנים מונח תמיד בבית המקדש, ועוד שיהיו מקטירין בכל שבת הבזיכים לבונה, ומסלקים הישנה ומניחים חדשה, וזה אינה הכרחית כמבואר בירושי' שקלים פ"ח ותוספתא מנחות פי"א דאם אין לחם חדש אז מניחים את הישנה על השלחן וכו', והנה הלבונה של לחם הפנים בא ממותר נסכים כמבואר בכתובות כנ"ל, וזה לרצון לבנ"י, ר"ל דגבי כל קרבנות צבור היו באים מתרומת הלשכה וכו', והנה קי"ל דממשכנין על השקלים, אבל מותר נסכים, עי' מנחות ד"צ דזה רק סבה אינה מחויבת, וזה דאמר לרצון לבנ"י, אבל הלחם היה מתרומת הלשכה, ועי' ברכות ד"ה דיליף מקרא דברית דבא ע"י יסורים.

פסוק ט

והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא לו.

שם פרק יח, י: מלמד שאכילתה במקום קדוש. אין לי אלא אכילתה וכו', מנין אף לישתה ועריכתה במקום קדוש, ת"ל 'והיתה'. יכול אף שתי הלחם לישתם ועריכתם במקום קדוש, ת"ל 'כי קדש קדשים'. משום דבעינן שחיטת כבשים מקדשו. עי' מנחות דף ע"ב ע"ב וכ"מ בזה ... בדברי הגמ' י"ל למ"ד באין בפני עצמן.

עי' בתו"כ פי' אמור, דרק לחם הפנים היה מעשיהם בפנים ולא ב' הלחם. והטעם משום דשם בעי שיהא במקום זריזין מחמת חמוץ, כמבואר פסחים דף ל"ו, וגם משום דקדוש לאלתר, משא"כ בשתי הלחם דבעי כבשים.

פסוק י

ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי.

שם פרשה יד, א: אע"פ שלא היו ממזרים באותה השעה, הוא היה כממזר, בתוך בני ישראל, מלמד שנתגייר. ובאמת נ"מ אם מצרי בא על בת ישראל, אם יש שם על הולד דעכו"ם, הולד כשר. ועי' תוס' בכורות דף מ"ז וביבמות דף כ"ג וכ"מ דאזלינן בתר עכו"ם. ועי' ביבמות דף ע"ח גבי ממזר ושפחה, כאן מאי, ועמ"ש בזה ברמב"ם בהל' עבדים. ועי' ברש"י יבמות דף מ"ה ע"א. ואף דס"ל דכה"ג צריך הולד להתגייר, מ"מ יש

עליו גם שם ישראל ... בממזר. ועי' בירושי' ביכורים פ"א גבי גוי שבא בעבירה על בת ישראל, ואכמ"ל.

פסוק כא

ומכה בהמה ישלמנה. ומכה אדם יומת.

שם, פרק כ, ח: מה ת"ל, לפי שנא' מכה אביו ואמו, יכול לא יהיה חייב עד שיכה שניהם כאחת, ת"ל ומכה אדם יומת, אפי' אחד מהם. יכול אפי' הכהו ולא עשה בו חבורה יהיה חייב, ת"ל מכה בהמה וכו', מה מכה בהמה עד שיעשה בה חבורה, אף מכה אדם עד שיעשה וכו'. יכול אפי' הכהו לאחר מיתה יהיה חייב, ת"ל וכו', מה מכה בהמה בחייה, אף מכה אדם בחייו. משום דאז אין לו חבורה, כמ"ש רש"י [סנהדרין] דף פ"ה ע"ב ע"ש. ועי' נזיר דף מ"ח דגבי בהמה מתה לא מיקרי נפש, ע"ש בזה.

פרק כה

פסוק ב

כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם.

תו"כ, פרשה א, ב: מניין אתה אומר כיבשו אכל לא חילקו, חילקו למשפחות ולא חילקו לבתי אכות, ואין כל אחד ואחד מכיר את חלקו, יכול יהו חייבים בשמיטה, ת"ל 'שדך' שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו.

עי' ערכין דף ל"ג ועי' רש"י כתובות דף כ"ד ע"א ע"ש. ועי' ביומא דף י"ב ע"ש. ובזה א"ש מ"ש התוס' ב"ק דף ... דאמאי לא מבטל ... הלוקח ... בקדושין דף מ' ע"ב ובערלה פ"א ה"ב ובכתובות דף כ"ב וכ"מ מבואר דחלה נהגה מיד וכן ערלה אך קודם כיבוש. ועי' בתוספתא מנחות פ"ו מבואר ג"כ כן, ובחדש ג"כ, ועי' קדושין דף ל"ז ודף ל"ח בהך דר"ש, ובתוס' מנחות דף מ"ד ע"ב ד"ה קרבו משמע דס"ל דגם קודם ביאה לארץ נצטוו על זה. ועי' מנחות דף פ"ד ע"א מוכח להפך, ועי' בר"ש פ"ב דחלה. וצ"ל דגי' תנאי היא, דר"ש ס"ל דחדש וערלה וכלאים נהגו אך קודם ביאתן מה"ת, ואנן ס"ל דרק לאחר ביאתן, ובחלה וחדש הוה מה"ת, ובערלה הוה רק הלכה וכמו בחו"ל. ועי' בתו"כ פ' בהר דלכך שמיטה רק לאחר ירושה וישיבה משום דבעי שדך המבורר לך. ועי' ערכין דף ל"ג וביומא דף י"ב ע"א גבי נגעים דכ"ז שלא נתברר של מי הוא ליכא נגעים. ועי' ברש"י כתובות דף כ"ה ע"א וכ"מ.

תו"כ, שם, ג: כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה.

אבל לא רבעי, כמבואר בתוספתא דמנחות ובירוש' דמעש"ש...

תו"כ, שם: כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה וכו' לארבע עשרה שנה נתחייבו במעשרות. (דכתיב 'עשר תעשר' וגו' זרעך המיוחד לך. אי נמי משום דקודם שחלקו הוה ליה הפקר, דכתיב 'ובא הלוי כי אין לו' וגו', יצא הפקר שידו וידך שוין בו. — הראב"ד). עי' בירוש' פ"א דמעשרות דהוה פלוגתא בזורע בשדה הפקר, ע"ש. ועמ"ש ברמב"ם בהל' זכיה ע"ש בזה. וגם הא מבואר...

הראב"ד כתב בתו"כ פ' בהר דלכך פטורין מן מעשר דהוה כמו דהפקר, ובאמת זה מחלוקת בירוש' מעשרות פ"א גבי זורע בשדה הפקר אם חייב, והרמב"ם פסק דחייב וכמו בהך דב"ב דף נ"ד שדא ליפתא.

פסוק ד

ובשנה השביעית וגו' שבת לד'. עי' ירושלמי פ"ח דפיאה גבי נטע כרם להקדש, והגדר בפשטות עי' בירוש' שבת פ"ח ה"ג ע"ש מ"ש בזה דלאחר ז' שנים הטבע (מתחלש) [מתחלף] ע"ש וב"ק דף ט"ז.

פסוק ה

שנת שבתון יהיה לארץ.

תו"כ, פרק א, ד: כיון שיצאת שביעית, אע"פ שפירותיה שמיטה, מותר את לעשות מלאכה בגופו של אילן.

עמש"כ הר"ש ז"ל במס' שביעית פ"ב מ"ה בשם תו"כ אם מותר לעשות מלאכה בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית ע"ש, ותוס' ר"ה דף ט' ע"א ד"ה וקציר, ושם דף י"ב ד"ה מנהג דלא כתבו כן. וצ"ל דהתו"כ והר"ש מיירי דרק הביאו עשבים בשביעית, ואסורים רק מטעם איסור, לא מטעם שביעית, משא"כ כשהביא שליש בשביעית דאז יש שם שביעית עליהם.

פסוק ו

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

תו"כ, שם, ו: 'לאכלה'; ולא להביא ממנה מנחות.

עי' בהך דמנחות דף פ"ד ע"א דמקשה שם לאכלה ולא לשרפה ומשמע דזה הוה גדר שרפה ולא גדר אכילה. ועי' בכורות דף י"ב ע"ב ונקט שם ג"כ גבי אימורים זה. והנה רבנו בהל' בכורות גרס גירסא אחריתי "ולא לסחורה", ר"ל שנפטרת עי"ז מן הבכורה, וי"ל דגם במנחות גרס כך, ומשום שמתרת חדש וכו' ועי' בתו"כ פ' בהר דממעט לאכלה ולא למנחות ולא קאמר משום לשרפה, י"ל דנ"מ ללחמי תודה, אך י"ל דשם ר"ל מישום דממעט באכילתה, עי' בזבחים דף ע"ו ובשביעית פ"ח ע"ש בפיהמ"ש.

מה דמבואר בתוספתא דמנחות סוף פ"ח דאין מביאין מנחות מפירות שביעית, שם לא ר"ל משום הך דמנחות דף פ"ד משום שרפה, דהא שם חשיב גם לחמי תודה. ודוחק לומר שמא יטמאו וכמ"ש התוס' במנחות ובכורות דף י"ב ע"ב. ועי' בתו"כ דממעט מן לאכלה והוה כעין סחורה וכו', וגם י"ל משום דממעט באכילתן. אך באמת התוספתא ר"ל או לאחר הביעור דאסורים באכילה מן התורה לדידן, דלא כשיטת התוס' בפסחים דף נ"ב וכ"מ, או דמיירי דנזרעו בשביעית ונלקטו וכמש"כ דזה אסור מן התורה, וזה בודאי פסול למנחות. זהו כוונת התוספתא.

פסוק ח

וספרת לך שבע שבתות שנים.

שם פרשה ב, א: 'וספרת לך'; בבית דין. (נ"ל שב"ד חייבין למנות שמיטה ביובל, והשנים שבשמיטה ושני היובל. ומברסין על זאת הספירה בראשי השנים. — הראב"ד). תוס' כתובות דף ע"ב ומנחות דף ס"ה ע"ב.

תו"כ, שם, ב: מניין עשה שביעית אע"פ שאין יובל, ת"ל 'והיו לך שבע שבתות שנים'. ומניין עשה יובל אע"פ שאין שביעית, ת"ל 'תשע וארבעים שנה', דברי ר' יהודה. וחכמים אומרים, שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל, והיובל אינו נוהג אלא אם כן יש עמו שביעית. (מניין עשה שביעית וכו', פי' היכא שגלו עשרת השבטים שבטל היובל וכו'. ומניין עשה יובל אע"פ שאין שביעית, כגון אם חזרו עשרת השבטים למקומן בסוף השמיטין. — הראב"ד). באמת אין הפירוש כך, רק דר"ל אם לא נהגו [יובל] ושביעית. ועמ"ש התוס':... ועי' בירוש' פ"ג דר"ה דיש... דהשמטת כספים של שביעית מעכב ... שוב הוה יובל לא ביחד עם השמיטה. זה ר"ל כאן ואכמ"ל. בירוש' פ"א דקדושין ה"ב ע"ש...

עי' בתו"כ פ' בהר, דמבואר שם דהיכא דליכא שמיטה לכ"ע ליכא יובל, ובתוס' ערכין דף ל"ב ע"ב ד"ה מנו מבואר להפך ע"ש. אך באמת ר"ל לפי מה דמבואר בירוש' ר"ה פ"ג ה"ה דאם אינן משמטין כספים בשביעית מעכב לענין יובל וכו'. ומה דמקשה שם בירוש' דהשמטת כספים לבסוף, אף דזהו קודם יובל וכו'. עי"ל דאתיא כהא דירוש' דקדושין פ"א ה"ב דלמ"ד דיובל עולה למנין שבוע, י"ל דיובל תהי' קודם שביעית וכו'. ומה דמבואר דיש יובל אע"פ שאין שביעית, ר"ל לענין עבודת קרקע ולפירות.

פסוק ט

והעברת שופר תרועה בחדש השביעי.

שם שם, ה: 'ביום הכפורים', אפי' בשבת. 'תעבירו שופר בכל ארצכם'; מלמד שכל יחיד חייב. יכול אף תרועת ראש השנה תהי' דוחה את השבת, ת"ל 'בכל ארצכם', וכו'

אלא בעשור לחדש דוחה את השבת בכל ארצכם, ואין תרועת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם, אלא בב"ד בלבד.

הנה מגמ' דר"ה דף כ"ט ע"ב ודף ל' ע"א מוכח כך, דביובל ותקיעת שופר במקדש הוה התקיעה מצוה, ובגבולין הוה רק השמיעה מצוה והוה רק בגדר מכשיר וכו'. וגם באמת בשל יובל יש ג"כ ב' מיני תקיעות, אחד דהא קיי"ל בר"ה דף ט' ע"ב דכל זמן שלא תקעו ב"ד אין עליו שם יובל כלל. וכשתקעו ב"ד אז מוטל החיוב על כל יחיד ויחיד לתקוע, נמצא דתקיעת ב"ד הוה רק מכשיר, ותקיעת כל יחיד ויחיד הוה עצם המצוה, ועיין בשבת ד' קל"א ע"ב דלר"א דוחה שבת תיקון השופר, וי"ל דרק לאחר שתקעו ב"ד משא"כ קודם שתקעו ב"ד אין מחללין לעשות שופר כעין הך דפסחים ד' ס"ט ע"א גבי קטן. ובזה יש ליישב דברי התו"כ.

פסוק י

ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו.

שם, פרק ב, ה: 'תשובו'; לרבות את האשה. אפשר ר"ל... להך ד... דף כ"ה, וכפי גרסת הרמב"ם ז"ל.

פסוק יא

יובל היא וגו', לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה. והנה כאן נקט לשון רבים, וגבי שמיטה לשון יחיד, משום דלשיטת התוס' סוכה והירוש' דשביעית דמן מופקר מותר ורק שמור אסור זה בלאו, והנה זה ודאי רק בהבעלים שייך שמירה, וא"ש מ"ש התוס' גבי שומרי ספיחין ביבמות וסוכה ומנחות דף פ"ד וכ"מ, ועי' בתוספתא דכ"ד הוה שומרים כדי שלא יפוצו גויים ע"ש, וכ"כ דרק בעה"ב או ברשות בעה"ב עוברים על לאו של מלאכת שביעית. וכן גדר שביתת שדהו, עי' ע"ז דף ט"ו ובירוש' כלאים פ"ח ועי' [ירושלמי] ערלה פ"א גבי נטע אילן בבית ע"ש, בזה עובר רק הבעלים, אבל אם אחר עשה לא עבר כלל, ועי' תוס' סנהדרין דף כ"ו וסוכה דף [מ"ד] ע"ש בזה, והנה גבי יובל לדידן השדה יוצא רק לאחר יוה"כ של יובל דאז תוקעין, כמבואר ראש השנה דף ט', וא"כ הנה ביובל יש ב' בעלים, עד יוה"כ היא שייכת ללוקח ואח"כ חוזרת, וכן הפירות, עי' ב"מ דף ק"ט, וכן הוה מוצאי שביעית, וגם אם לא תקעו אין יוצאין, עי' ר"ה דף ט' ע"ב, עכ"פ שדה ביובל יש לה ב' בעה"ב, לכך נקט לשון רבים, כנ"ל.

פסוק כג

והארץ לא תמכר לצמיתות. עי' במה דפליגי הרמב"ם והרמב"ן אם זה לאו או סיפור, כיון דקיי"ל אפקעתא דמלכא ב"מ דף ק"ט. אך בירוש' גיטין פ"ד ודמאי אמר דנ"מ לגבי מוכר לבן נח, אם יש לו קנין למוכרו שם, דאין יוצאה מיד בן נח. ועמ"ש גיטין דף מ"ז

ע"ש, ואף דלכאורה אם נימא דאין קנין לבן נח לחפור וכו' א"כ הוה רק כמו קבלנות, ולא שייך כלל גדר יובל, ואם נימא דיש קנין להפקיע מן מעשר חל עליה שם חוץ לארץ, אך נ"מ דמ"מ אם אח"כ קנאה מיד הב"נ נעשית ארץ ישראל למפרע, ואין בזה כיבוש יחיד. ועמ"ש ברמב"ם בהל' תרומות.

פסוק לז

את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך.

תו"כ פרשה ה, ג: כספך, ולא כסף אחרים. אכלך, ולא אוכל אחרים. או כספך ולא כסף מעשר...., כשהוא אומר נשך כסף לרבות כסף מעשר וכו'.

עי' תו"כ פ' בהר ובספרי פ' תצא דמרבה שם כסף מעשר שני לאיסור ריבית. וצ"ל דאתיא כמ"ד ממון הדיוט הוא, דאי לאו הכי לא קנה כלל המעות, כמבו' קדושין דף כ"ד ודף נ"ד. והנה רש"י סנהדרין דף ע' ע"ב כתב גבי אכל מעשר שני דגנב דמי מעשר. ובאמת הא קי"ל דצריך שיהא של אביו ושל אמו, וכיון דממון גבוה [הוא] אינו שלהם כלל, רק ר"ל דלקח מהדמים שגנב מעש"ש. ועי' רש"י חולין דף פ"א ע"ב דאם אכל מעשר שני של חברו צריך לשלם לו אף בגבולין וכו', ועי' תוס' קדושין דף נ"ג ע"ב וב"מ דף צ' וכ"מ אם מעש"ש בגבולין יש עליו דין ממון, ומ"מ צריך לשלם עבורו וכו', אך באמת כך, דנהי דאינו יכול למוכרו ולקדש בו האשה, מ"מ מה שנהנה בו צריך לשלם, אך נ"מ דלא הוי בגדר מזיק, וא"צ לשלם מן העידית עי' תוס' גיטין דף נ' ע"א וכו', עכ"פ התשלום שמשלם עבור המעש"ש שאכל אינו בשביל עצם הדבר, רק בשביל הנאה, דעצם הדבר אינו קנוי לו. וא"כ איך שייך לומר על זה ריבית, וע"כ דזה אתיא כמ"ד מעש"ש ממון הדיוט הוא.

עי' ב"מ דף נ"ז ובמנחות דף צ' ע"ש דאין ריבית להקדש, ומ"מ מבואר בתו"כ פ' בהר וספרי דלמעשר שני (עשאם) [אף שהוא] ממון גבוה מ"מ יש ריבית, והגדר דשיעבוד צריך דוקא לאדם מסוים ולכך גבי הקדש ליכא מציאות רק צורה, משא"כ במעשר שני, ואכמ"ל בזה.

פסוק מו

והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבודו. הנה עי' בקדושין דף כ"ב ע"ב דיליף מכאן דאף אם קנה עבד כנעני מן ישראל אחר, מ"מ לא אמרינן שיצא ביובל כמו קרקע לבעלים הראשונים (קמ"ל). ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' עבדים פ"ט.

תו"כ, פרשה ו, ה: ומניין לכל המוחזק אחריו בנו שהוא בנו, ת"ל 'והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם'.

רבנו ס"ל בהל' נחלות דאף אם אין אנו יודעין שהוא בנו כלל, מ"מ לבכורה נאמן, ע"ש

בפ"ב ה"ד, וע"ש בפ"ד ה"א דמשמע דגם בירושה הוה בגדר עדות, לא כשיטת רשב"ם, אך זה נ"מ דהנה בתו"כ פ' בהר יליף שם מקרא דוהתנחלתם [אותם] לבניכם אחריכם דגבי ירושה אין צריך לידע בודאי שהוא בנו אלא די בחזקה שהוא בנו. ועי' במש"כ רבנו פ"ד מהל' נחלות ה"ז ולכך מהני מה שהוא אומר שהוא בנו כדי להחזיקו וממילא יורשו. ולכך אמרינן בירוש' דקדושין פ"ד ובב"ב פ"ח דאם מת הבן אין האב יורשו, דזה לא הוי בגדר בירור רק בגדר חזקה, ולא מהני לאחזוקי לעצמו.

פסוק מח

אחד מאחיו יגאלנו.

שם פרק ח, א: מנין שאחיו מאביו קודם לאחיו מאמו, ת"ל אחד מאחיו יגאלנו.

הנה מדברי הגמ' יבמות דף נ"ד ע"ב מוכח דגבי פגם משפחה רק על קרובי האב ולא על קרובי האם, אך בתו"כ פ' בהר לא משמע כן דרק הם קודמין.

פרק כו

פסוק א

לא תעשו לכם אלילים, ופסל ומצבה לא תקימו לכם.

שם פרק ט, ה: 'ופסל ומצבה'; מה פסל אם עשית פסלתו, אף מצבה אם עשיתה פסלתה. מה מצבה בבל תקימו, אף פסל בבל תקימו. (נראה לי, מכאן שנו חכמים אבן שעשאה מתחילה לבימוס הרי זו אסורה. בימוס זה מושב ע"ז וכו', ואע"פ שהבימוס אינו אלא מושב ע"ז דינו כדין ע"ז עצמה, מה ע"ז עצמה נאסרת בעשייתה מיד וכו' אף הבימוס נאסר מיד, שאין דינו כדין משמשין אלא בע"ז, ובימוס היינו מצבה — הראב"ד).

עיין בתוס' [ע"ז] דף מ"ז ע"ב ד"ה בית דבימוס יש עליו שני השמות: משמשי ע"ז וע"ז עצמה. ועי' בתו"כ פ' בהר, הובא ברמב"ן בספר המצות, דמקיש שם מצבה לפסל, דאף דבכל מקום משמשי ע"ז אינם אסורים עד שיעבדו וכו', אך זה הבימוס והמצבה הוי המעמיד של ע"ז, ויש עליו גם גדר של ע"ז עצמה, ונ"מ דמבואר שם בע"ז דף נ"ג לחד מ"ד אף אי נימא דאין עובדים לשברים, בבימוס גם זה אסור. וזה ר"ל התו"כ שם, דכמו במצבה אף אם נפלה ונפגמה, וכמבואר בירוש' ע"ז פ"ד ה"ד דקימה ר"ל שאם תפול לא יקימנו, ה"נ גבי ע"ז קמ"ל קרא דע"ז שנשברה מאליה אסורה דעדיין שם ע"ז עליה, וכן להיפך, דכיון דהוא מעמיד את הע"ז אסורה מיד, וזה ר"ל התו"כ.

פסוק ג

אם בחקתי תלכו.

תו"כ, פרשה א, א: מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמלים בתורה.

הנה מבואר בתו"כ פ' בחוקותי על קרא דאם בחוקותי תלכו, דהקב"ה רוצה שיהיו עמלים בתורה. ור"ל כך, דהנה מבואר ב"ב פ"ח דכמו דארץ ישראל מוחזקת הכי נמי תורה ירושה ומוחזקת, רק מ"מ צריך הליכה, דמבואר בפיהמ"ש להרמב"ם ז"ל רפ"א דב"ב דאף דקיי"ל כמ"ד ב"ב ק' דאין הליכה קונה, זה רק בדבר חדש, אבל לברר איזה חלק לזה קנה בהליכה, כיון שהתורה ירושה רק דצריך לברר החלק, צריך עמל ויגיעה בגדר הליכה. והארכתי בזה בחיבורי ח"ד בהל' תרומות ועי' סנהדרין צ"ט ע"ב הוא עמל במקום זה והתורה עומלת במקום אחר, ע"ש ברש"י, אך ר"ל דע"י שעמל במקום אחד קנה לכל התורה, אף במקום שלא עמל כלל, וכן הוא בירושי' ב"ב פ"ח משכח כולה, ר"ל מוצא הכל, כיון דירושה לנו רק צריך יגיעה. וכן מבואר בירושי' חלה פ"א, ואכמ"ל.
תו"כ, שם, ג: וכן הוא אומר 'זכור את יום השבת לקדשו', יכול בלבך, כשהוא אומר 'שמור' הרי שמירת לב אמורה, הא מה אני מקיים 'זכור', שתהיה שונה בפיך.
(מצוה עשה כו'), עי' בהה"מ, עי' בתו"כ פ' בחוקותי דיליף מן קרא דשמור דצריך גם בפה, וכמו בהך דמגילה דף י"ח גבי עמלק, וגבי הבדלה יש לומר דדי בלב.

פסוק ו
והשבתי חיה רעה מן הארץ.
שם, פרק ב, א: ר' יהודה אומר, מעבירם מן העולם. ר' שמעון אומר, משביתן שלא יזיקו.
הנה בתו"כ פרשת בחוקותי על קרא דוהשבתי חיה כו' מביא שם פלוגתא דר' יהודה ור"ש אם ההשבתה ר"ל כמות הדברים, וס"ל לר' יהודה ואזיל לשיטתו דאין ביעור חמץ אלא שריפה, ר"ל דצריך שלא תהא הכמות, וכמבואר בירושי' פ"ב דפסחים השבתה שיהא בלא יראה כו', אבל ר"ש ס"ל דהשבתה הוי ג"כ ביטול איכות הדבר.

פסוק מב
וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק.
תו"כ, פרק ח, ז: ולמה נאמר באברהם ויעקב זכירה, וביצחק לא נאמרה זכירה, אלא רואין את אפרו כאלו הוא צבור ע"ג המזבח.
במה דפליגי במגילה דף ז' ע"א, דת"ק (צ"ל ר' אלעזר המודעי) ס"ל דזכרון לא שייך רק אנביאים, ור' יהושע ס"ל דגם אמשנה תורה, והוא כך, דעי' בתו"כ פ' בחקותי דאמר שם דשם זכירה לא שייך רק על דבר שאינו לפנינו, ולכך ביצחק לא שייך זכירה רק ראיה, וכמבואר ברכות דף ס"ב ע"ב מה ראה, ועי' זבחים ס"ב גבי מקום המזבח. ולכך ס"ל דשל תורה הוא דבר הנמשך ופועל תמיד ולכך לא שייך בזה גדר זכירה.

פרק כז

פסוק ח

והעמידו לפני הכהן, והעריך אותו הכהן.

שם, פרשה ג, יד: 'והעמידו לפני הכהן', להוציא את המת. אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס, ת"ל 'והעמיד והעריך', את שיש לו עמדה יש לו ערכה, ואת שאין לו עמדה אין לו ערכה. יכול אפי' אמר ערך של פלוני זה עלי ומת יהיה פטור, ת"ל 'יעריכנו' אפי' מת. כאן ר"ל אם מת הנערך או [נעשה] גוסס אח"כ, ... וזה רק נערך, אבל מעריך אם מת אח"כ לא איכפת לן. ועי' רש"י בכורות דף נ"א ע"ב, ע"ש.

פסוק י

לא יחליפנו ולא ימיר אותו. עי' תמורה דף ט' ע"ש. והנה עמ"ש בזה ברמב"ם רפ"א דתמורה דגבי צבור ושותפין לקי רק משום לאו דלא יחליפנו, דשם לא משום פעולה ונפעל דלא נפעל כלום, רק משום דיבור ואין בו מעשה ולקי וכמ"ש הרמב"ם ז"ל, ונ"מ דאם המיר כמה בהמות לא לקי רק א' דכיון דלא פעל כלום ומ"מ לוקה, ולא שייך לעביד לא מהני, וזה רק לאו דחליפין, ולכך גבי בהמה בבהמה נקט תמורה דשם מרבה כמה בכמה ונ"מ למלקות הרבה ולהקדש. ולכך בסוף גבי מעשר בהמה לא נקט יחליפנו דשם ליכא בצבור ושותפין, ואף דמשכחת גבי יורשים, עי' ברמב"ם בהל' בכורות פ"ט ובכורות דף נ"ו ע"ב וב"ק דף ק"י ע"ב. וכן שם נקט ימירנו דנ"מ די"א של מעשר בהמה לא עושה תמורה, וכן י"ל דתשיעי של מעשר בהמה ג"כ לא יעשה תמורה, דזה ג"כ יש עליו גדר תמורה, וזה דנקט ימירנו מיעט לי"א ולתשיעי כנ"ל ודברי התרגום דכאן דתרגם על גדר ימיר ג"כ חליפין הוא, עי' דף ט' ע"א לא אמר כך, אך דף כ"ו נראה דס"ל כך. אך בירושל' נזיר פ"ב הוה פלוגת' בזה, וזה דקמ"ל התרגום כאן וגבי מעשר בהמה בזה, דשם לא שייך כלל גדר חילוף, דאף בעל מום לא נפדה. זה ר"ל כאן וא"ש.

תו"כ, פרק ט, ה: 'ולא ימיר אותו; הקדש עושה תמורה, ואין תמורה עושה תמורה. ממעט ב' פעמים, ר"ל שלא נימא כמו שיטת רבנו הרמב"ם ז"ל גבי קרבן של צבור ושותפין דלא עבד תמורה ומ"מ לוקה, קמ"ל כאן דגם אינו לוקה. ועיקר הגדר דשם ילפינן מלשון דלא יחליפנו... עי' דף י"ג ודף ט' ודף כ"ו ע"ב ובירושל' נזיר פ"ב ע"ש.

שם. ברש"י: 'טוב ברע', תם בבעל מום.

[בגור אריה למהר"ל, פי' בחוקותי, על הפסוק טוב ברע כו', שפי' רש"י טוב תם, רע בעל מום, וכתב דאי אפשר לפרש טוב שמן ורע כחוש, דכלפי גבוה מה נ"מ בין כחוש לשמן. ופלא, דהלא במנחות דף ס"ד שאומרים לו הבא שמנה לכתחילה. ע"ש (דף ס"ט, פ"ד) נעשה ככחוש בקדשים, ופסחים דף ע"ו תוד"ה נימא].

דין כחוש ודין נאה, עי' מ"ש התוס' שבועות דף ט"ו ועי' מ"ש הרמב"ם בסוף הל' איסורי מזבח, ועי' בירושל' פ"ו דיומא דהוי בעיא איזה עדיף אם משובח בגופו או במראה. ועי' ביומא דף כ"ה ע"ב דהוי מחלוקת מי עדיף אם שמן או מרובה בבשר. ועמ"ש התוס' יומא דף ס"ד ע"ב מה דמחלקין בין קרבן הנשרף בחוץ, ע"ש בזה.

פסוק יא

ואם כל בהמה טמאה וגו' והעמיד את הבהמה לפני הכהן.

תו"כ, פרשה ד, ה: 'והעמיד את הבהמה' וגו', בהמה ניפדית, ואין העופות והעצים והלבונה וכלי שרת נפדים.

עי' בתו"כ פ' בחוקותי דממעט מקרא דוהעמיד עופות. ועי' מעילה דף י"ב ע"א, לפי גרסת רש"י, דלכך אין פדיון בעופות משום דאין הפסול מחמת בעל מום, דאין מום בעופות, ר"ל ואף מחוסר אבר דפסול, אין הפסול מחמת מום, רק מחמת חסרון ואינו נפדה, כדאמרינן בבכורות דף ל"ט ע"א גבי מחוסר אבר מבפנים.

פסוק טו

ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו.

שם, פרק י, ב: אם נתן את הכסף הרי הוא שלו, ואם לאו אינו שלו. עי' בירושל' פ"א דקדושין ע"ש מש"כ בזה הביאור.

[לרש"י בב"מ דטעם דמעות קונות משום דילפינן מונתן הכסף דפדיון הקדש, והנה זה הוי כלל ופרט וכלל וממעטינן קרקע, עי' בכ"מ, ולפי זה לא יועיל קרקע בתורת שוה כסף כמו בפדיון, ודי לבא מן הדין].

יראה בתוס' עירובין דף פ"א ע"ב, אך כך, בזה שני דינים, הפקעת קדושה זה דוקא בכסף לא בקרקע, אבל קנין ההקדש שיהא של הפודה, זה דבר בפני עצמו. ועי' רש"י קדושין כ"ט ע"א מבואר זה. וכן מבואר ברמב"ם הלכות ערכין דאף אם פודה ההקדש, כל זמן שלא נתן הדמים לגזבר לא קנה הדבר, ואם נתייקר, אף דאין זה קדוש, מ"מ ממון הקדש יש ושייך עדיין להקדש, רק בנתינה לגזבר, וכן מוכח בירושל' שם בזה, ובתו"כ פ' בחוקותי. וכן נ"מ דקיי"ל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה פדוי, ועי' ב"מ דף נ"ז דצריך לעשות דמים, ע"ש מחלוקת, ותמורה כ"ז, אך מ"מ הקנין צריך דוקא בדמים שוה, עי' בתוס' תמורה ומנחות דף פ"א מה שמחלקין בין בעל ההקדש לאחר, ור"ל לקנין הדבר לא להפקעה [מן] ההקדש, וקנין הדבר די אף בקרקע, דאם פדה בפרוטה, הדמים היתרים די בקרקע.

פסוק יט

ואם גאל יגאל את השדה.

שם שם, יא: 'ואם גאל יגאל'; לרבות את האשה 'ואם גאל יגאל'; לרבות את היורש. (וכן אם פדתה כו'), כן מבואר בתו"כ פ' בחוקותי, ועי' בקדושין דף כ"ד וזבחים דף ו' ע"א. והנה לא ביאר רבנו כאן גבי אשה באיזה ממון היא פודה, אם בשלה או בשל בעלה, ועי' ברש"י ותוס' שם בקדושין, ומש"כ רבנו לקמן בהל' מעשר שני פ"ה, ולקמן פ"ז ה"ב, וצ"ל דס"ל דיד אשתו כידו לענין זה. וגם י"ל כיון דמבואר ביבמות דף פ"ו ע"א, דהתורה נתנה רשות לאשה לתרום, ה"נ י"ל גבי פדיון כה"ג, ונ"מ דאינה יוצאה לכהנים ביובל, דהוי כמו שפדה הוא אף אם פדתה אותו שלא מדעתו וכו'. ועי' תו"כ פ' בחוקותי דמרבה שם מאם גאל יגאל יורש ואשה, ר"ל דגם היורש הוי כבעלים דאינו יוצא לכהנים, והאשה צ"ל דמרבינן למש"כ לעיל דאם פדתה האשה שייך לבעל ואינה יוצאה לכהנים.

פסוק ל

וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ.

שם, פרק יב, ט: 'זרע הארץ'; לרבות שום ושחליים, וכו'. 'מפרי העץ'; לרבות כל פירות האילן, וכו'. מנין לרבות את הירקות למעשר, ת"ל 'וכל מעשר'. (יש מי שאומר כי אלו הזרעים ופירות האילן מעשרותם מן התורה, אבל תרומתן אינה אלא מדרבנן, דכתיב: 'ראשית דגנך תירושך ויצהרך', אבל הירקות מעשרותם מדרבנן — הראב"ד).

עי' בתוס' ר"ה דף י"ב ובכורות דף נ"ד מביא שם בשם ירוש' דמרבינן למעשרות אף שאר פירות. ועי' בפי' הראב"ד בתו"כ פ' בחוקותי דרק במעשרות נתרבה ולא בתרומה. והטעם כך, דיש נ"מ בין תרומות למעשרות, דגבי תרומה כל זמן שלא נגמר פטור, וגבי מעשר משום דמחוסר גמר. ונ"מ להך דעירובין דף כ"ח ע"ב גבי אהינא דטוביינא דחייבים במעשר כיון שאינן עומדות ליגמר ואינו מחוסר גמר, משא"כ לענין תרומה כיון דעכ"פ לא נגמרו וכו', והנה לגבי שאר פירות אין בהם מן התורה גדר קבע, ואינם מחוסרים קבע, ולכך במעשר חייבים, משא"כ בתרומה.

פסוק לג

לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו. מה זה כפל לאו דתמורה, רק ר"ל כך, דכל מקום רע מעיקרו לא שייך בו תמורה, וכאן חל על בעל מום מעיקרו ועושה תמורה. כמבואר בחולין דף ק"ל ובכורות דף י"ד וזה דאמר לא יבקר כו'. וכן קמ"ל, דהנה רש"י ס"ל דף כ"ז דרע ברע לא עביד תמורה, ע"ש בתוס', וכן ס"ל דף ז', וכאן גבי מעשר בהמה התמורה ג"כ אף [אם] שניהם רע[ים] חל התמורה. ועי' דף י"ג ע"ב גבי תמורת שמו,

ע"ש בזה. ועי' בירושי' פ"ג דמעשר שני הל' ב', ועכ"פ דייק הקרא כאן דלא נקט טוב ברע כמו לעיל.

תו"כ, פרק יג, ד: מתוך שנאמר 'וכל מבחר נדריכם', יכול יהיה מורגל ומוציא את היפה, ת"ל 'לא יבקר בין טוב לרע'. והנה אם... אם הוה... יפה, בירושי' ר"ה פ"א מבואר דלא עבר, ע"ש בזה. ועי' בתוס' בכורות דף נ"ח ע"ב דפליגי בזה עם רש"י.

נ"מ ג"כ היכא דנתכוין שיהא העשירי בעל מום דעבר בלאו דלא יבקר, כמבואר בכורות דף ל"ו וכו', אם עבר גם משום לאו דלא יקדיש בע"מ, ובאמת גבי מעשר בהמה מבואר בירושי' ר"ה פ"א דהך לאו דלא יבקר הפי' ג"כ דאין צריך לבקר על טוב ע"ש, ועי' בספרי פ' ראה פי' סח דבכורות ומעשר בהמה צריך שיהיה מן המובחר, ובכורות י"ל כהך דבכורו' די"ז דכהן בורר לו את היפה, אך מה ר"ל במעשר בהמה, ועי' בתו"כ ס"פ בחקותי דממעט דבמעשר בהמה לא שייך קרא דכל מבחר וגו' אך י"ל דנ"מ למה דמבי' בתמורה די"ח דיכול להשהותו עד שיהי' שמן, ע"ש בתוס'.

שם. ואם המר ימירנו וגו'.

תו"כ, שם: ואם המר ימירנו לרבות את האשה. הנה כבר ריבה זה לעיל גבי תמורה, רק דנ"מ דשם אמר בתמורה דלכך צריך לרבות אשה, משום דאין בו מעשה ומשום דאין שוה בכל. ור"ל דהא גם ... קרבן צבור לוקה אף דליכא כלל מעשה ... צריך לרבות למלקות אשה, וכאן מרבה קרבן יחיד דהיינו מעשר בהמה ולומר שחל התמורה.

שם. והיה הוא ותמורתו יהיה קודש.

שם, שם, ה: ומנין שמעשר בהמה בעמוד ועשר ת"ל 'יהיה קודש' מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר.

שלחה וחזרה כו', עי' תוס' קדושין דף ל"ד ע"א דמשמע דאין מצוה בשילוח הקן רק אם רוצח ליקח האם, אבל בלא זה ליכא מצוה כלל. אך נ"ל דזה רק בשלא שלחה פעם אחת, אבל אם שלחה פעם אחת, שוב נחייב עוד הפעם לשלוח וכן הדין גבי מעשר בהמה, דאף דמבואר בכורות דף נ"ח ע"ב דהוה רק מצוה בעלמא ולא חובה, ועי' רש"י שם דף ס ע"א ד"ה אלא דמשמע שם לכאורה דאם התחיל לעשר, מה שנשתיירו הוה חיוב לעשר, וע"ש דף נ"ד ע"ב ברש"י ד"ה ה' מכאן, ועי' בזבחים דף מ"ה ע"א, דקרי ליה "חובה", ושם דף קי"ט ע"א וכ"מ. ועי' בתו"כ סוף בחוקותי דהוה מחלוקת.

במדבר

פרק ד

פסוק יג

ודשנו את המזבח וגו'.

עיין בירושלמי סוף פ"ד דיומא אם הוה מכבין האש אז, פלוגתא, וכן בתו"כ פ' צו, וזה אם יש שם מזבח עליו, עיין זבחים דף ס"א ע"ב בתוס' ומוריד אף מותר לכבות, והך ודשנו לשון...

פסוק לז

אלה פקודי משפחת הקהתי כל העבד באהל מועד וגו'

... וגבי בני מררי נראה כך, דהנה בבני מררי לא נקט עובד באהל מועד. ונראה כך, דבני קהת היו משוררים ולקמן נקט עליהם בכתף ישאו, ומבואר ערכין דף י"א שזה שירה, ובני גרשון הוה מן משוערים, שזה ג"כ גדר עבודה, אבל בני מררי הוה רק נושאים בכתף ושומרים וזה לא נקרא עבודה באהל מועד.

פסוק מא

אלה פקודי משפחת, בני גרשון כל העבד באהל מועד אשר פקד משה ואהרן על פי ה'.

ששיער, ובזה לא אפשר למשה שיהיה עמהם, דמשורר ששיער חייב.

פסוק מה

אלה פקודי משפחת בני מררי אשר פקד משה ואהרן על פי ה' ביד משה.

ובזה הוה גם משה עמהם שומר כמבואר רפ"א דתמיד, וא"כ הוה ראש השומרים, וזה דנקט ביד משה.

שם.

באמת לפי הנראה דבזמן שניתנו לוחות הראשונות אז הוי הגדר שירה שייך לכל ישראל וכו', אך אח"כ נשתנה ולא ניתנה רק למרע"ה וללוים שיהיו משוררים וכו', וזה ר"ל בקולו של משה דברכות דף מ"ה וערכין דף י"א, דמרע"ה היה משורר דזה היה שייך למשפחת קהת. וע' ב"ב דף ט"ו דתהילים נכתב ע"י וכו' בני קרח ומרע"ה, עי' בערכין דף י"א, ולכך בהם כתיב לשון מלאכה, דזהו בגדר מלאכת מחשבת, עי' ערכין דף י"א עבודה שצריכה עבודה, ר"ל לימוד, ומשפחת גרשון היה מן השוערים ולכך בהם כתיב עבודה דזה הוי עבודה בכ"מ, אבל במשפחת מררי כתיב עבודת אהל מועד, ר"ל כי הם הוקבעו לשמירת אהל מועד, ואנן קיי"ל ב"מ צ"ג דמשמר לאו כעושה מעשה גבי פועל וכו', אך מ"מ במשכן כיון דזה הוי מצוה, ועי' במ"ש רבינו בהל' בית הבחירה אם

לא שמר עובר בלאו, דשם השמירה מחמת כבוד לא מחמת שמירה מן הגנבים, כמ"ש רבינו שם וכמפרש בריש תמיד, וזה וודאי זר אסור לשמור, ואם שמר י"ל דפטור, דכיון דבאמת לא הוי מלאכה רק משום המצוה עושה זה למלאכה, ובגדר שכ' רש"י שבת קכ"ז ע"ב וכ"מ גבי ביעור תרומה טמאה, וכן הדין בשיטת הירושלמי גבי תקיעת שופר בשבת, וזה רק למי שחייב לתקוע וכו'. עכ"פ משפחת קהת היו משוררים ומשפחת גרשון היו משוערים ומררי היו שומרים, והנה מרע"ה היה מן המשוררים ומן השומרים כמבואר ערכין דף י"א ותמיד דף כ"ו ע"ב, דשירה הוי ביום כמבואר שם, ושמירה בלילה כמבואר בדברי רבינו שם ותוס' עירובין דף כ"ג ויומא דף י', אבל משוערים מבואר בערכין שם ע"ב דמשורר ששיער חייב מיתה ע"ש. ובזה מדויק קרא דגבי בני קהת ובני מררי בהפקודים כתיב שם ביד משה אבל בגרשון לא כתיב שם ביד משה משום דמרע"ה במשפחת גרשון לא היה, דמשורר ששיער חייב.

פרק ה

פסוק ב

צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה וגו'.

ספרי, פיסקא א: 'צו', הציווי מיד בשעת מעשה, ולדורות ... מנין, ת"ל: צו את בני"י ויקחו אליך שמן זית וכו'.

עיין תו"כ ר"פ ויקרא ובירושלמי ב"ק פ"א, ועיין רש"י סנהדרין דף ז' ע"ב וקדושין דף כ"ט ע"א.

שם.

הא דאמרינן בקדושין דף כ"ט ע"א ובירושלמי פ"א דב"ק דצו הוא מיד ולדורות. ר"ל, דלא דהמצוה. נוהגת לעולם, רק שהוא לשעה וגם לדורות, דמילי דנהגי באותה שעה לא נהגי לדורות, כעין דאמרינן בשבת דף קל"ה ניתנה תורה ונתחדשה הלכה. וכן מה דמבואר בירושלמי דב"ק הנ"ל ובספרי ר"פ נשא גבי מנורה ושילוח טמאים, הוא ג"כ דלשעה הייתה עיקר המצוה בהדלקה, כמש"כ בזה בח"א ובח"ג, ושם היה צריך דוקא כהן להדלקת הנרות, וע' תו"י יומא דף כ"ד ע"ב. וכ"כ בזה שם. ולדורות א"צ זה. וכן גבי שילוח טמאים דאף דהתם הוי כמו נטמא בפנים דבעי שהייה, וע' בגיטין דף ס' ע"א דנאמר בזמן שנעשו מחיצות, ואם זה הוי כמו טמא שנכנס או כמו נטמא בפנים, ע' פסחים דף פ"ו ע"ב גבי נפרשה מחיצה ביניהם, ובשבת דף צ"ט ע"ב וכ"מ בזה, וא"כ לא דמי שילוח טמאין דאז לשילוח טמאין דלדורות.

ספרי שם: ר' יהודה בן בתירה אומר אין הציווי בכל מקום אלא זירוז, שנאמר: וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו, לפי דרכינו למדנו שאין מחזקים אלא המחוזקים ואין מזרזים אלא למזורזים.

מכות דף כ"ג ע"ש בזה.

ספרי שם: וישלחו מן המחנה, מחנה שכינה... הא עד שלא יאמר יש לי בדין אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל ק"ו ממחנה שכינה... ללמדך שאין עונשים מן הדין.

עיין ברש"י חגיגה דף י"א ע"ב ד"ה לבתו גבי עונשין מן הדין, ובתוספתא שבועות פרק ג' דהוה בזה מחלוקת אם שייך גבי קרבן עונשין מן הדין ע"ש, ובספרי ריש פ' נשא גבי שילוח טמאים.

פסוק ג

מזכר עד נקבה תשלחו וגו'.

ספרי שם: אחד גדולים ואחד קטנים במשמע, או אינו אלא כענין שענש... ת"ל: מזכר ועד נקבה תשלחו, אחד גדולים ואחד קטנים במשמע.

עמ"ש ערכין דף ג' ע"א בתוס' בזה, וחייב המכניס. ועיין עירובין ק"ד ע"ב, ומ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' בימ"ק, ועיין ערכין דף ג' מ"ש בזה.

ספרי שם: ר' ישמעאל אומר הרי אתה דן הואיל ואדם מטמא בנגעים ובגדים מטמאים בנגעים מה אדם טעון שילוח אף כלים טעונים שילוח.

הנה באמת נ"מ, גבי אדם רק חוץ למוקף חומה ובגד צריך חוץ למחנה. והנה בגד שנגע במצורע או במשא מאי, ועיין [תו"כ פ' תזריע?].

פסוק ד

ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה וגו' כן עשו בני ישראל.

עיין פסחים דף ס"ז, והנה באמת כך, הנה מלבד ג' מחנות דהוה במדבר הוה עוד גדר אחד, ע' זבחים דף קט"ז ע"ב, וזה נקרא מקומות של ישראל חוץ לדגלים, ושם הוה מקום הגרים, ספרי פ' בהעלתך ע"ש, ושם הוה גדר מחיצה, קדשים אין נפסלים שם ומ"מ לא הוה אוכלים קדשים קלים ומעשר שני י"ל כגון כה"ג לאחר כניסתן לארץ י"ל דהוה כמו ראו פני החומה לענין קליטה ולחייב מלקות אח"כ, וזה הוה בגדר מוקף חומה דשל א"י, ועי' ברי"ש פ"א דכלים בזה, ועמ"ש רש"י שבועות דף ט"ז, ותוס' ערכין דף ל"ב ע"ב ע"ש בזה, ושם ג"כ הוה ענן כדמבואר בספרי פ' בהעלתך בזה, ועמ"ש זבחים דף ק"ג ע"ב, ושם מצווה רק עשה ולא לאו, וזה ר"ל אל מחוץ למחנה, וזה ר"ל נתקו, וזה ר"ל הך הפסחים שם, וכן מבואר ברמב"ם בזה. ועי' פסחים דף פ"ה ע"ב דהם מותרים בשערים וזה גרע מזה, ועמ"ש בירושלמי פ"א דסנהדרין, וע' בפ"ג דמע"ש בזה, ובירושלים הוה

כה"ג בית פאגי ע' ב"מ דף צ' וכ"מ בזה. וזה הוה כמו מקום שהוסיפו על ירושלים, עיין שבועות דף ט"ז, ושם הוה שורפים פרה אדומה, עמ"ש בזה ברמב"ם בהל' פרה. ועמ"ש בזה בחיבורי גבי הך דירושלמי פ"ט מנזיר גבי קברי המלך.

ספרי שם: כן עשו בני ישראל, מלמד שאף הטמאים לא עכבו.

עיקר הגדר כאן אם זה הוה כמו נטמאו בפנים דצריך רק גדר חיוב שהייה, או כמו נטמא בחוץ משום שהיה בו דין טומאה (אף) דלא היה כלל גדר מחיצות. ועמ"ש מנחות דף מ"ח גבי חכ"ע [=חלות כבשי עצרת], ופסחים דף פ"ו ע"ב, ועיין פסחים דף ס"ח ע"ש אכתי.

פסוק ז

והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו.

שם סוף פיסקא ג: הרי שהיה חייב לחבירו מנה ובא בב"ד ולא הספיק לתנו עד שבא בע"ח של נגזל, מנין שמוציאין מיד הגזלן ונותנים לבע"ח של נגזל, ת"ל: ונתן לאשר אשם לו.

הנה בב"ק דף ק"ט ע"א, מבואר שם דהיכא דצריך להוציא גזלו מתחת ידו צריך ליתנו אפילו לארנקי של צדקה. ולענין אם זה מעכב ג"כ להבאת הקרבן דקי"ל דהביא אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא, ע"ש בגמ' בהך מחלוקת דריה"ג ור"ע, דריה"ג ס"ל דכיון דזכה עפ"י דין הוה כמו שנתן כבר ויכול להביא הקרבן, דס"ל דהפטור של תורה הוה כמו נתינה, אך רק להני אמוראי אם זקפו במלוה, דהוה כמו שנתן לידו והחזיר לו, וכמו דאמר רבא שם דף ק"ד ע"א דלענין קרבן לא סגי עד דמטא לידו. ועי' בדברי רבינו פ"ח מהל' גזילה דגם הודאה בב"ד לענין הקרבן מהני, והר"א שם פליג עליו וס"ל דבעי דוקא זקפו עליו במלוה אז יכול להביא הקרבן, רק דמ"מ לדידן דפסקינן כר"ע, דאף דלענין קרבן זה הוה כנתינה עדיין שם גזל עליו לענין דצריך להוציא גזלו מתחת ידו וכו'. ובאמת בתוספתא ב"ק פ"י מבואר דלא מהני גם זקפו רק אם נתנו וחזר ונטל ממנו ע"ש, ובהך דב"ק דף ק"ג ע"ב בהך דר"ט ור"ע אם היכא די"ל דפטור עפ"י דין אם יכול להביא קרבן בלא הגזל, וכן הך דאמר שם דנותן לב"ד ר"ל ג"כ דזה הוה כמו חזרה. וע"ש בתוס' דף ק"ג ע"א בד"ה אבל נותן וכו' ר"ל דכיון שנתן לשליח ב"ד שוב יכול להביא הכפרה, ובאמת הא דמבואר בקדושין דף ט"ו גבי הך דר"נ דמוציאין מזה וכו', ר"ל כך, דהוה כמו שנתן, לא בגדר שעבוד רק שקיים הנתינה ויכול להביא קרבן, וכן מוכח בספרי פרשת

נשא וכו', ובאמת זהו כונת הגמרא בקדושין דף ט"ו ע"א גבי הענקה, דר"ל אם בזה קיים מצות הענקה במה שנותן לבע"ח של העבד.

פסוק ח

ואם אין לאיש גאל להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן.

שם, פיסקא ד: רבי נתן אומר 'ואם אין לאיש גואל', אין לי אלא איש, אשה מנין, ת"ל: להשיב האשם אליו.

ועיין ב"ק ק"ט ע"ב, אך באמת ר"ל כגון אשה שיש לה בעל ומתה איך הדין אם הבעל יורש זה או הוה ראוי כיון דרק לאחר מיתה. ועיין בתוס' דכתובות דף ל"ח ע"ב, וב"מ דף ל"ד גבי כפל ע"ש בזה, וזה ר"ל ואף אם יש יורשים מ"מ בעל קודם. ועמ"ש ב"ב דף קל"ט ע"ב, ודף קכ"ה ע"ש בזה.

מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו וגו' איש אשר יתן לכהן לו יהיה.

ספרי שם: מנין אתה אומר הגוזל את הגר ונשבע לו והלך להביא את הכסף ואת האשם ולא הספיק להביא עד שמת, שהיורשים פטורים, ת"ל: מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו, כך היה ר' עקיבא שונה עד שלא בא מזפרונה. אבל משבא מזפרון אמר אפי' נתן את הכסף לאנשי משמר ומת, היורשים פטורים, אין מוציאים מיד כהן, וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה.

עיין ב"ק דף מ' גבי כפר, ודף ק"י גבי גזל הגר שהחזירו לחצאין אשם קרי' רחמנא ע"ש ברש"י, ולא דמי לפדיון הבן דבכורות דף נ"א ע"ב, דשם שיעור מצטרף וכאן שיעור עצם. וע' מ"ש התוס' מנחות דף ע"ג ע"ב דחל ג"כ קדושה ויש מעילה על גזל מזמן הפרשה עד שבא ליד כהן. והנה לכאורה איך אמרינן ב"ק דף ק"י ע"א דאם מת עד שלא נתן הכסף ינתן לבניו, ואמאי הא חל עליהם קדושה בגדר אשם ומפריש מעות לאשמו ומת אסור, ועי' תוס' סוטה דף ו' ע"ב, אך הנה רש"י ז"ל וכן בתוספתא ב"ק מדייק שם ומת בדרך, ר"ל עד שלא בא לירושלים, וכמו גבי ביכורים דכ"ב בזה דעד שלא באו לירושלים לשיטת רבינו הוי רק בגדר נדר אבל קדושה אין בהם, מ"מ אם נתן אז לכהן זכה בהם הכהן בגדר מתנה, דאף דגמ' יליף מזה דכסף מכפר מחצה, ר"ל דאח"כ פועל גם הכסף לכפרה, ונ"מ די"ל דאם נתן הכסף לכהן בירושלים ומת קודם הקרבת הקרבן י"ל דאז לא פקע הקדושה מהמעות גם ביד כהן כ"ז שלא נקרב האשם בגדר הך דנדרים דף ס"ח מיגז גייז, וע' זבחים דף ק"י ע"א גבי קומץ ולבונה ע"ש, ורק אם נתנו בגבולין לכהן ואח"כ מת זכה בו, וא"ש מה שהקשו התוס' ב"ק שם דף ק"י ע"ב ד"ה וגזל דאמאי חשבינן גזל הגר ממתנה שבגבולין, אך ראיה מדמרבינן בספרי ובתוספתא דב"ק שם מן לכהן לו

יהיה כדאיתא בפ' נשא, דזה קאי על כסף שנתנו לכהן ואח"כ מת הגזלן בלא קרבן, א"כ ע"כ זה הוה בגבולין. וע"ש בב"ק דף קי"א דיליף שם דכסף בראשו מקרא אשר יכפר בו, ועי' סוטה דף מ"ו דאמר שם להיפך דאשר לשעבר משמע, ובהוריות דף י' ע"א, ומכות דף ח' דכל היכא דכתיב אשר לא הוי חיוב, וע' ברכות דף י"ג ע"ב גבי אשר אנכי מצוך ע"ש, עכ"פ יש משמעות באשר דאף היכא דאין הכרח לזה מ"מ נתכפר לשעבר, וזה כה"ג דקי"ל כסף מכפר מחצה ונשאר ביד כהן אף שמת הגזלן קודם שהקריב אשם, זה ר"ל הכתוב.

שם, סוף פיסקא ד: 'מלבד איל הכפורים', מכאן אתה ואומר נתן הכסף ליהויריב ואשם לידעיה יצא, וקורא אני עליו: 'איש אשר יתן לכהן לו יהיה'. או אפילו נתן האשם ליהויריב וכסף לידעיה יצא וקורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה, ת"ל: 'מלבד איל הכפורים', יחזיר ויביא אשם אחר ויתננו לידעיה ויזכה יהויריב בשלו.

עיין ב"ק דף קי"א גבי גזל הגר נתן את הכסף ליהויריב וכו', ומוכח שם דרק אם נתנו אשם ליהויריב ואח"כ כסף לידעיה אז עשו בני יהויריב שלא כדין, אבל אם נתן כסף לידעיה ואח"כ אשם ליהויריב לכ"ע יחזור כסף לאשם ושפיר עביד יהויריב. וכן פסק רבינו בהל' גזילה פ"ח הל' י"ב ע"ש. וע"ש דף ק"י ע"ב בתוס' ד"ה או, ובאמת זה ר"ל הבעיא דשם גבי אין בו ש"פ וכו', אם ר"ל דהנתינה למשמר אחר לא הוה נתינה וא"כ עדיין הגזל יש עליו קדושה, ועיין בתוס' מנחות דף ע"ג ע"ב, או דצריכים זה המשמר ליתנו לאחר אבל הוה נתינה והוה כמו שליח ב"ד כמבואר שם דף ק"ג ע"ב דהוה כמו נתן הכסף ויכול להביא אשם ע"ש בתוס' ד"ה אבל, ותוס' ב"מ דף ל"ז ע"א בסה"ד. והנה רבינו בפה"מ ב"ק דף ק"י ס"ל דכיון דהמשמר קבלו שלא בזמנו לא הוה כלל ופסול האשם. וכן הוא בירושלמי שם דמוציאין מידו ר"ל הבעלים דלא הוה נתינה, ונ"מ דאם מתו הבעלים אז צריכים להחזירו להיורשים ולא שייך כסף מכפר מחצה דרק אם קבלו הכסף בדין אז מכפר מחצה, וכן מוכח בתוספתא ב"ק פ"י ע"ש, וט"ס שם, ובספרי פ' נשא, וכמו דאמרינן בירושלמי פ"ו דתרומות גבי תרומת שוגג דרק הנתינה ולמי שצריך ליתנו מקדש ולא לכהן אחר ע"ש גבי אכל תרומת ע"ה.

פסוק י

ואיש את קדשיו לו יהיו, איש אשר יתן לכהן לו יהיה.

שם, סוף פיסקא ו: הרי שמדד להם בארץ ונתוספו אחרים עליהם, יכול קורא אני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו, ת"ל: איש אשר יתן לכהן לו יהיה. או אפילו מדד בקופה ונתוספו אחרים עליהם קורני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו, ת"ל: איש אשר יתן לכהן

לו יהיה.

זה ר"ל הך... ובאו עוד כהנים ולווים אם שייך להם ג"כ, עיין בתוספ' פאה פ"ד ע"ש בזה, וכאן הרי זכתה להם. ועיין בקדושין דף כ"ז ע"א, ותוספ' ב"ק...

שם.

עי' רש"י חולין דף קל"א ע"א ד"ה כמי שהורמו, שכתב שם שזכה בהן מן ההפקר, ור"ל שהתורה זיכתה אותו לכל הכהנים והוציאה אותו מרשות הבעלים, ואף שיש בו לבעלים טובת הנאה זה רק היכא שהם ברשות הבעלים. ועי' תוס' ב"מ דף ו' ע"ב, ובהך דקידושין דף כ"ז ע"א גבי מקומו מושכר למעשר, ר"ל להזכות שזכה רחמנא במעשר לעניים מושכרת זאת החצר. ועי' בהך דב"מ דף י' ע"ב כי זכה רחמנא וכו' לנקוטי פאה, ומשמע דלזה יש להם זכי' בגוף השדה. ועי' בהך דנדרים דף מ"ב ע"ב גבי שביעית דארעא נמי רחמנא אפקריה, ועי' בב"ב דף ע"ט אם שייך גדר חצר בהקדש, ובנדרים דף ל"ד ע"ב ע"ש בר"ן וכ"מ. ועי' בספרי פ' נשא פסקא ו' מה דאמר שם הרי שמדד בארץ ונתוספו יכול כו' קורא אני עליו כו' ומחלק שם בין אם מדד בכלי ע"ש. ועי' בתוספתא ב"מ פ"ג גבי הך דשאל ר' יוסי לחכמים הרי כו', ור"ל משום דהכלי משועבד להכהן. ועי' תענית דף ח' ע"ב בתוס' ד"ה אלא, וסנהדרין דף כ"ה ע"א בתוס' גבי משחק בקוביא ע"ש.

שם.

כ"כ בזה אם שייך גבי פה"ב גדר נדר שיהיה זה לפה"ב ואם חל עליו אך שחייב באחריות, או לא הוה שום חלות, מלשון המשנה בבכורות די"ב ודנ"א, ובספרי פ' נשא על פסוק ואיש קרשיו כו', ועי' בהך מחלוקת בתוספתא פיאה פ"ד גבי עמדו כהנים על הגורן ואח"כ באו אחרים אם יכולים ליתן גם לאחרים חלק, וכמו הך דבכורות די"ח ע"ב, ובספרי פ' נשא דמחלק דאם מדד להם בארץ לא זכו ואם באו אחרים צריכים ליתן גם להם, משא"כ קופה, וע"כ לא קופה שלהם דמה קמ"ל, רק בקופה ובגדר שכתבו התוס' סנהדרין דכ"ה ע"א גבי משחקים על הדף, ע"ש שקנו שהדף נקנה להם. או י"ל דקמ"ל בגדר כלי של לוקח ברשות מוכר דב"ב וב"מ וגיטין. ועי' בתוס' בכורות די"א דמשמע דמיד שהפריש הוה כזכה השבט לא כרש"י פסחים דמ"ו ע"ב, ואכ"מ בזה. ועי' בתוספתא ב"מ פ"ד, אך שם הפריש אחר כהך דב"מ דל"ח ע"א ע"ש.

ספרי שם: **ר' יוסי אומר הרי שפדה את בנו בתוך שלשים יום ומת, יכול קורני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה, ת"ל: ואיש את קדשיו לו יהיו, לאחר שלשים יום אין מוציאין מיד כהן, וקורא אני עליו: איש אשר יתן לכהן לו יהיה.**

באמת כן הדין גבי פדיון הבן דנקט בבכורות דף נ"א המפריש פה"ב ואבד חייב

באחריות, ומה שייך עליו אחריות הא לא חל עליו כלל השם, וכן בפטר חמור לר"א בכורות די"ב ע"ב מה זה אחריות. אך ר"ל דאם הפריש דבר לצורך פדיון ואח"כ נתייקר הרבה אף דלא חל עליו עדיין מ"מ צריך זה ליתנו לכהן, וכן חייב באחריותו, זה ר"ל הספרי פ' נשא סוף פיסקא ו', גבי פדה בנו לאחר ל' ומת אין מוציאין כו', והוא תמוה דהרי חייב לפדות כמבו' במשנה דמ"ט, רק דר"ל דע"כ מיידי שהפדיון עדיין בעין ביד כהן, ע"ש ודי"ב ותוס' ב"ק דף ע', והוקר החפץ דסד"א כיון דמת נתבטל ממנו החיוב שנתחייב שזה החפץ יהי' לפה"ב ועכשיו שיפדהו בהי סלעים קמ"ל.

פסוק יג

ושכב איש אתה שכבת זרע וגו'.

שם, פיס' ז': אותה ולא את אחותה. שהיה בדין אם כשבא איסור הקל על איסור הקלה אסר את אוסרו. כשבא איסור חמור על איסור חמורה אינו דין שהוא אוסר את אוסרו, ת"ל: אותה, ולא את אחותה.

ר"ל, אם אחותה נאסרה, דהיינו אם אח"כ מתה אשתו אם מותרת היא אח"כ לזה שבא עליה האסור לה, כן ר"ל.

פסוק טו

והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמח שעורים לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה וגו'.

שם, פיס' ח: לא ישים עליה שמן, מגיד שאם נתן עליה שמן ולבונה עובר בל"ת, או כשם שעובר על שמנו כך עובר על לבונתו, אמרת על השמן יהא עובר שאין יכול לחזור וללקטו. על לבונה לא יהיה עובר שיכול לחזור וללקטה, ת"ל: לא ישים עלי' שמן ולא יתן עלי' לבונה. מגיד שאם נתן עלי' שמן ולבונה עובר בלא תעשה.

(רמב"ם הל' סוטה פ"ג הל' י"ג ואם נתן לוקה וכו', הנה עיין בהל' מעה"ק פי"ב ה"ח כ' שם לשון והקריב. משמע דבלא הקרבה אינו עובר. וע' מש"כ רבינו בספר המצות מצות ל"ת ק"ב ק"ג, מבואר שם דיש חילוק בין שמן ללבונה, דגבי לבונה רק ההקרבה משום דיכול ליטלה, אבל גבי שמן תיכף, וזה רק בשאר מנחת חוטא, אבל גבי סוטה ס"ל שם דאין נ"מ. ועי' בספרי פ' נשא פיסקא ח' דמחלק ג"כ כה"ג, והטעם משום דיכול ללוקטה.

שם.

לכאורה מלשון רבינו בהל' מעה"ק פי"ב ה"ח מוכח דגבי לבונה רק אם הקריב אז עבר על לאו משא"כ קודם הקרבה משום דאפשר בלקיטה. וכבר כתבתי בזה בהל' סוטה. ועיין בספרי פרשת נשא פסקא ח' דמחלק שם כה"ג. אך הנה במנחות דף נ"ט ע"ב נקט שם נתן כלי ע"ג כלי לא פסל, ומדברי רבינו בפיהמ"ש שם משמע משום דלא מיערב

וכו'. והנה רבינו ז"ל בהל' מעה"ק פי"ב כ' שם דאם נתן כלי על גבי כלי גם הלאו לא עבר וכו'. אך באמת נראה כך, דגבי מנחת חוטא על המנחה גופה דהפסול הוא לבד הלאו או משום יתר או משום חרבה אז אף אם (נפסל) [נפל] מאליו ג"כ פסול, אבל על הקומץ שמן או לבונה (גם) [ולא] על המנחה אז הפסול רק משום הלאו ואז אם רק נתן בידים. ובזה מדוייק לשון רבינו פי"א מהל' פסוהמ"ק ה"ח נקט לשון נפל ובהל' י' נקט לשון נתן. וזהו ג"כ כונת הגמרא דף נ"ט ע"ב ותיהוי פך, ע"ש ברש"י שכתב שנפל עליי פך שמן, ר"ל כך, דכ"כ דרבינו ז"ל כ' בפי"ב ה"ח נתן והקריב, ומשמע רק אם הקריב אז לוקה, אך באמת כך, דכ"כ דשיטת ר"ת דבמנחה אחת אינו עובר על שניהם, ועיין בדברי רבינו בס' המצות מצות ל"ת ק"ג וק"ה נראה שמחלק שם בין מנחת חוטא למנחת סוטה, דבמנחת חוטא חייב בהקרבה בלבונה, ובמנחת סוטה חייב בנתינה ע"ש, והוא כך, דהנה כ"כ דגבי לבונה הוא רק מחמת הנתינה, אך אם נפל מאליו לא שייך בזה הפסול, אך מ"מ י"ל דאם הקריבה אח"כ עם הלבונה עבר אף בלא נתינה, אך זה רק במנחת חוטא, אבל במנחת סוטה דאין עליי' שם קרבן כלל, עיין רש"י מנחות דף ה' ע"ב, וזבחים דף צ' ע"א דרק לברר עון קאתיא, ומנחות דף ס' ע"ב, וכריתות דף כ"ד וכ"מ, אין החיוב עליה רק על הנתינה ולא על ההקרבה, וא"כ לפי"ז כך, דכ"כ דיש נ"מ בין היכא שהחיוב הוא על הפועל או על הפעולה הנפעלת, לכן ס"ל דאם הקריבם חייב על שניהם דאז החיוב רק מחמת הפועל לא מחמת הפעולה, אך זה רק גבי מנחת חוטא דהחיוב הוא גם על ההקרבה. וכן אם היתה לבונה שחוקה דאז אין עליי' שם הקטרה וכו', ואז החיוב רק משום הנתינה, ואז אינו חייב על שניהם אלא אחת דהחיוב רק משום הפעולה ולא משום הפועל וכו'.

פסוק יח

והעמיד הכהן את האשה לפני ה' וגו' וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים.

שם, פי' יא: וביד הכהן יהיו מי המרים, מגיד הכתוב שאין המים נהפכים להיות מרים אלא ביד הכהן.

ר"ל משום דהוא נותן דבר מר לשם, כמבואר סוטה דף כ' ע"ש. ועיין לקמן ס"פ ט"ז עושה, ר"ל הכהן.

פסוק יט

והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה וגו'.

שם, פי' יב: והשביע אותה הכהן, הכהן משביעה ואין נשבעת מאליה. שהיה בדין נאמר כאן שבועה ונאמר להלן (ויקרא ה, ד) שבועה, מה שבועה האמורה להלן היא נשבעת מאליה אף שבועה האמורה כאן היא נשבעת מאליה, ת"ל: והשביע אותה הכהן, הכהן

משביעה ואינה נשבעת מאליה.

כבר כתבתי בזה בהך דשבועות דף כ"ט ע"ב גבי כל העונה אמן כמוציא שבועה מפיו וכו', ושם דף ל"ו ע"א גבי אמן שבועה ע"ש ברש"י, ובדברי הר"ן רפ"א דנדרים. אך באמת דברי ר"ת נכונים. דבאמת עי' בדברי רבינו בהל' שבועות פ"ב הל' א', דלאו דווקא אמן רק הוא הדין הן ג"כ הוי קבלת שבועה. וע' הוריות דף ג' ע"ב דהרכין הוי כמו שגם הוא הורה, ולגבי התראה מבואר בסנהדרין דף פ"א ע"ב דהרכנה לא מהני לקבלת התראה ע"ש. ובירושלמי ר"ה פ"ג מבואר שם גבי עדים שאמרו שב"ד קידשו החודש די בהרכנה, ולמה גבי התראה לא מהני זה וכו'. עכ"פ כך, דהרכנה ורמז לא מהני רק אם צירף עם מי שאומר הדבר, ולכן גבי התראה דבעי שהוא יקבל עליו התראה לא הוי זה קבלה בהרכנה כמבואר סנהדרין פ"א ע"ב. והנה גבי שבועת סוטה ע"ב בעי דוקא שיהיה הכהן משביע אותה, כמבואר בספרי פרשה נשא פי"ב, ואם היא נשבעה בעצמה לא מהני כלום, ואם היא אינה אומרת אמן ג"כ לא מהני דבעינן שבועת עצמה. וא"ב נמצא בזה ב' דברים שבועות של הכהן (ואם) [וגם] היא בעצמה תקבל עליה שתהא בה שבועה של כהן, ובזה צריך דוקא אמן. ומבואר בירושלמי סוטה פ"ב דוקא אמן, ואף דבשאר שבועות מהני ג"כ קבלה בלשון אחר כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' שבועות הנ"ל, אבל בסוטה צריך דוקא אמן, דזה כמו שמוציאה הכח הפרטי של המשביע, ע' ברבינו בהל' סוטה פ"ג ה"ז שכתב אמן בלשון שהיא מכרת, משמע דלאו דווקא אמן. וע' שבועות דף כ"ט ע"ב גבי אמן כמוציא שבועה מפיו ע"ש דף ל"ו דבזה נכלל כל הלשון שאמר המשביע וכו'. ועניית אמן הוי כמו שאמר העונה זה הלשון בעצמו. ובמ"א מבואר. וזאת היא כונת דר"ת שהביא הר"ן ז"ל ברפ"א דנדרים הנ"ל.

פסוק כא

והשביע הכהן את האשה וגו' לאלה ולשבעה בתוך עמך וגו'.

שם, סוף פי' יד: בתוך עמך ולא בזמן הזה.

עיין בספרי דממעט מקרא דאינו נוהג בזמן הזה, ע"ש בפיסקא יד. ומה זה, הא בוודאי צריך משכן ומקדש, ע' סוטה דף ט"ז, וסנהדרין, ועיין סוטה דף ז' ע"ש בתוס' גבי איום. אך ר"ל כך, דלפי המבואר בסוטה דף י"ח דמשקה אותה על להבא, וכן קי"ל, אך כבר כתבתי דזה רק אם היה קינוי וסתירה כדין ונטמאת בפעם שניה ואז פועלת המים הראשונים ששתתה, וא"ש שם. וזה ר"ל הספרי כאן דהוה קינוי פעם ב' בזמן המקדש ונסתרה לאחר שחרב אין פועל בה המים הראשונים ששתתה, דזה הוה גדר דיני נפשות וצריך בהמ"ק וסנהדרין.

פסוק כב

ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו' ואמרה האשה אמן אמן.

שם, פי' טו: הואיל ונאמר שבועות סתם בתורה ופרט באחת מהם שאינה אלא באמן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שאינן אלא באמן. אבא חנן אומר משום ר' אליעזר להביא את שבועת הדיינים שתהא באמן, שאם אין עונה אתה אחריו אמן אתה עושה שבועת שוא.

כל פעולה דהוה ממילא הפעולה מועלת רק היכא דעביד כדין אבל בלא זה אינו כלום. וכן נראה להך דמבואר ב"ק דף ק"ו ע"א הובא בתוס' שם דף ס"ב ע"ב וכ"מ, דכפל בטוען טענת גנב לא מחייב רק בשבועה בב"ד ועפ"י דין, משום דזה דבר דצריך לעשות פעולה וקנין. והנה רבינו ס"ל בהל' שבועות פי"א הל' י' דגבי שבועת הדיינין לא מהני מושבע מאחרים עד שיענה אמן דהוה כמו מפי עצמו. אך מתוס' שבועות דף ל"ח ע"ב ד"ה לאתפוסי לא משמע כן, רק דגם בב"ד שייך מושבע מפי אחרים לדינא. והנה במכילתא פ' משפטים מבואר להדיא דבלא אמן אין השבועה כלום לדינא. וכן מבואר בספרי פ' נשא פסקא ט"ו, דגבי שבועת הדיינין בלא אמן הוה שבועת שוא, ומ"מ דוקא בב"ד. וכן שם גבי פרשת סוטה אף דזה הוה כמושבע מפי עצמו כמבואר בשבועות דף ל"ו מ"מ בע' דוקא שיהא משביעה כהן כמבואר בספרי שם פסקא י"ב דזהו בגדר דין, דהרי אף אם שכחה עכשיו שזנתה מ"מ נבדקת, אף דלשיטת רש"י שבועות דף כ"ו ע"ב לא חל שבועה כלל, וע' תוס' שבת דף ס"ט ע"א ע"ש, וע"כ דזהו גזיה"כ. ועמ"ש הר"ן רפ"א תדרים בשם ר"ת, ולכך נחשב ג"כ כמושבע מפי אחרים, וא"ש מ"ש שם הר"ן, כיון דע"כ בע' שתשמע השבועה מפי הכהן, וע' בירושלמי סוטה רפ"ז אם מהני עפ"י מתורגמן, וכמו גבי ב"ד ע' מכות דף ו' ע"ב, וברי"ן נדרים דף ח' ע"ב בשם ירושלמי גבי היתר חכם, וע' בספרי פ' שופטים פסקא קע"ו גבי נביא דצריך שישמע מפיו ולא מפי המתורגמן, ואז אינו חייב על העובר על דברי נביא ע"ש.

פסוק כה

ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את המנחה לפני ה' וגו'.

שם, פי' יז: מיד האשה, שאם פירסה נדה לא היתה שותה.

(רמב"ם הל' סוטה פ"ג ה"א: שאין משקין וכו' אלא במקדש וכו'), עיין רש"י מדכתיב לפני ה', וע' תוס' זבחים דף נ"ו ע"ב מה דמקשה שם ממעשר שני וכו', ועיין כאן דף ט"ו ע"ב ברש"י גבי נוב וגבעון אם יש בהם השקאת סוטה. ועיין זבחים דף קי"ט ע"א דגם הם מיקרי לפני ה'. ועיין בספרי פ' נשא פיסקא י"ז שאם פירסה נדה לא היתה שותה, והיכא משכחת לה הא אסורה ליכנס לשם, וע"כ צ"ל כגון בנוב וגבעון דלא היו שם

קדושת מחנות, עיין בתוס' שבועות דף ט"ז ע"ב ע"ש. אך זה תליא אם מקריבין מנחה בבמה, עיין בתוס' ישנים יומא דף דף מ"ד ע"א.

פסוק כו

וקמץ הכהן מן המנחה וגו' ואחר ישקה את האשה את המים.

ספרי שם: ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת. רבי אחי ברבי יאשיה אומר משקים בה סוטה אחרת.

גבי מגילת סוטה דמבואר בסוטה דף י"ז דבעי עיבוד, אם שם צריך לשמה, וגם אם לשם פרשת סוטה או לשם זו, ע"ש דף כ' ע"א, ובעירובין דף י"ג. וכ"כ בזה בהל' סוטה בעניין אם קלף לאחר שנמחק לשם סוטה זו אם כשר לשם סוטה אחרת לכתוב עלי'. עיין בספרי, ובתוספ', אך הספרי יש לפרש דר"ל להך דסוטה דף י"ח אם מחק ב' מגילות לתוך כוס אחד אם נימא דיכול להשקותן ע"ש, אם אח"כ הודה אחת מהן שנטמאה אם יכול להשקות השניה.

פסוק כח

ואם לא נטמאה וגו' ונקתה ונזרעה זרע.

שם, סוף פי' יט: דבר אחר ונקתה ונזרעה זרע, מפני שהיתה בכלל ויצתה לדון בדבר החדש החזירה הכתוב לכלל.

'מפני' זה קאי אזאת תורת, לפי שהיתה בכלל כל מנחת דנוהג לדורות ויצתה בדבר חדש כמו מנחה שעורים וכן כלי חרס...

פסוק כט

זאת תורת הקנאת וגו'.

שם, ר"פ כ: זאת תורת הקנאות, אין לי אלא לשעה, לדורות מנין וכו'.

ר"ל, כיון דזה דבר נס. ועמ"ש רבינו בספר המורה ח"ב פכ"ט. עיין יבמות דף קכ"א ע"ב. ועיין תוס' גיטין דף מ"ו וכ"מ, קמ"ל קרא דזה לא הוה לשעה רק דין וקביעות. ועיין פסחים דף ס"ד ע"ב פלוגתא דאביי ורבא.

פסוק לא

ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה.

שם, פי' כא: שמעון בן עזאי אומר בטהורה הכתוב מדבר, הואיל והביאה עצמה לידי דברים הללו אף היא לא תצא מידי פורענות, לכך נאמר ונקה האיש וכו'.

עיין בירושלמי סוטה פ"ד דאף טהורה מתנונת, ע"ש בזה.

פרק ו

פסוק ב

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה כי יפלא לנדור נדר וגו'.

שם, פי' כב: איש ולא קטן וכו', א"כ למה נאמר כי יפליא להביא את מי שיודע להפלות. מכאן אמרו בן שלש עשרה שנה ויום א' נדריו קיימין.

מכאן ראיה לשיטת הרמב"ם דס"ל דמופלא ד"ת הוא מבן י"ג רק שלא הביא שתי שערות.

שם.

בגדר פיתוי קטנה אונס ביבמות ל"ג, ודף ס"א יש בזה להאריך הרבה, ובשיטת הרמב"ם בהל' סוטה, ובהל' איסורי ביאה, ובירושלמי בכ"מ. ועיין סנהדרין דף נ"ה ע"ב דמבואר שם דרק משום דרחמנא חס ע"ש. ונ"מ לבת י"ב רק בלא שערות דאז לכל הדברים הוה בה דעת לקרבנות... מה"ת לדידן כשיטת הרמב"ם, וכן לנזירות וכן מבואר בספרי פ' נשא, ופ' מטות. וכן מפרש הך דנדה דף מ"ה ע"ב. וכן מבואר בהל' שגגות. רק לעונשין ולקרבן מחמת עונשין פטורים. אבל לקרבן מחמת שפחה חרופה חייב. כמ"ש הרמב"ם בהל' שגגות. ובהל' איסורי ביאה. וכן בן נח אף דצריך גדלות אבל לא שערות. והרבה יש להאריך בזה, ואכמ"ל. ועיין בתוס' כריתות דף י"א ע"א ד"ה דהא ע"ש בזה.

שם. כי יפלא לנדור נדר נזיר להזיר לה'.

ספרי שם: יכול אפילו יזיר את אחרים, ת"ל: נזיר, את עצמו מזיר ואינו מזיר את אחרים וכו. ר' יהושע בן קרחה אומר 'להזיר' אף את אחרים.

לפי מה דמוכח מירוש' כאן [נזיר] פ"ד ה"ו משמע כך דהא דאם הגיע לעונת נדרים בטלה הנזירות זה רק כשלא הדירו מרחם אבל אם הדירו מרחם הוה נזיר לעולם. וע' מש"כ רש"י סוטה דף כ"ג ע"א ד"ה האיש ע"ש, וכאן [בנזיר] דף ד' ע"ב ד"ה ושמשון ע"ש ברש"י ותוס', וכן שמואל ג"כ היה כך. וע' בספרי פ' נשא פסקא כ"ב במה דפליגי שם ת"ק וריב"ק ע"ש. וזהו ג"כ כונת רש"י מכות דף כ"ב ע"א ע"ש.

פסוק ג

מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה.

שם, ר"פ כג: ק"ו ומה אם אונן שעשה בו וכו' נזיר שלא עשה בו אכילת מצוה כיין מצוה אינו דין שלא נעשה בו יין מצוה כיין רשות (הגהות וביאורים — לחכם ספרדי, נדפס בסוף הספרי, דפוס ווילנא תרכ"ו —: דאכילת מצוה שריא בודאי, ויין מצוה מספקא לן וכו', כן פי' הראב"ד ז"ל).

תמהני, ענבים של מע"ש אסור בנזיר.

ספרי, שם: רבי אלעזר הקפר אומר יין זה מזוג, שכר זה חי.
עיין בירושלמי כאן פ"ו גבי כוס מזוג דחייבין עליו אבל לא משום משרת. ועי' בספרי פ' נשא פסקא כ"ג דיין הוא מזוג ע"ש. אך יהיה נ"מ אם צריך השיעור מיין לבד או גם המים מצטרפין לשיעור. והנה עיין בתוספתא פ"ד דכאן לכאורה משמע דמצטרף המים להיין להשיעור, וע' תוס' חולין דף כ"ו ע"א גבי כסף מעשר דגם המים הוי כפרי ע"ש. והנה באמת הך לאו דיין לא ישתה אם נימא דבכל מקום ענבים בכלל יין, עיין תוס' ב"ק דף ק"א, ופסחים דף כ"ד ע"ב וכ"מ, א"כ למה לי הך לאו. אך י"ל דנ"מ לענין מלקות כמבואר כאן [הל' נזירות פ"ה] בהל' י' ע"ש. אך אם נימא דהמזוג מצטרף והוה יין עצם, בזה לא שייך יוצא מן הענבים דהוא לא יצא מן הענבים ונעשה יין עצמו. ולכך אמר בירושלמי דאין בו לאו דמשרת כיון דהוא עצמו נהפך להיות יין לא שייך דין דמשרת אף לר"ע. וע' בירושלמי דע"ז פ"ה הי"א גבי מקום שהמים נמכרין במדה כמין במינו הוא, ר"ל משום מזיגה ע"ש. וע' בהך דביצה דף ל"ח ע"ש גבי מים ומלח בעיסה, וכבר הארכתי בזה במק"א. וע' תוס' זבחים דף ע"ח ע"ב ד"ה דלי, ושם דף כ"ב ע"א ד"ה נתן, ובהך דעירובין דף כ"ט ע"ב גבי שכר, דמבואר שם דיין מזוג יש על כולו שם יין ולכך אין עליו שם משרת.

ספרי, שם: מיין ושכר יזיר, שומע אני מסחורתו ומרפואתו, ת"ל וכו' לא ישתה, בשתיה הוא אסור, מותר הוא בסחורתו וברפואתו.
וכל דבר שאסור באכילה וכו' אסור לעשות בו סחורה וכו'. באמת נ"ל דהא דאמרינן בירושלמי פ"ב דערלה, ופ"ב דפסחים, מה שרצים הקלים עשה בו המאכיל כאוכל, לא ר"ל כמו הך דיבמות דף קי"ד דהיינו להזהיר הגדולים על הקטנים, רק דר"ל דאסורים לעשות בהם סחורה. ועי' בתו"כ פ' שמיני לא יאכל. ועיין מש"כ בס' בה"ג בהל' כיסוי הדם בהך דכתובות דף ק"ו ע"ב אין משתכרין בשל הקדש ובשל עניים, נראה מדבריו שגם מהך טעמא דאין עושין סחורה וכו'. ועיין בספרי פ' נשא דמבואר שם דנזיר מותר לעשות סחורה ביין אף דאסורה לו. ואפשר לומר דר"ל ביין שהי' לו קודם שנזר. גם י"ל דזה תליא אם נזירות הוא איסור חפצא או איסור גברא, דאם נימא דהוא רק איסור גברא אין החפץ נאסר כלל ולא שייך בו גדר סחורה.

ספרי שם.
לפיכך אין מתרפאין מהן וכו', עיין בתוספתא פ"ח דחולין דבשר וחלב אסור ברפואה, והטעם משום דשלא כדרך הנאתו נמי אסור, וע' בספרי פ' נשא גבי נזיר דאמר שם יזיר

יכול מרפואה ת"ל וכו' והטעם, משום דחזינן דבנזיר אף חרצן אסור דהוי שלא כדרך אכילה, כמבואר בשבועות דף כ"ב ע"ב ע"ש, ולכך צריך קרא למעט.

שם. וענבים לחים ויבשים לא יאכל.

ספרי, שם: לחים להביא את הבוסר וכו', שהיה בדין הואיל וחייב ביין וחייב בענבים, מה יין פרי גמור אף ענבים פרי גמור, ת"ל: לחים, להביא את הבוסר. בוסר וכו'. עיין בירושלמי כאן, ובספרי פ' נשא פסקא כ"ג דמרבה זה מקרא דלחים, וע' ערלה פ"א משנה ו' דאין עליו שם פרי לגבי רבעי, אף דהאיסור חל עליו. ועמש"כ רבינו לקמן בהל' מעש"ש פ"ט הל' ב', דמ"מ אין עליו שם ממון גבוה לגבי כרם רבעי ומעש"ש, ואף לענין ביכורים מבואר בירושלמי פ"ג דביכורים הל' א' דאין עליהם שם פרי, וע' גיטין דף ל"א ע"א, ובהך דשביעית פ"ד משנה ז' ע"ש בפיה"מ דמשמע שם דפגים יש בהם חיוב מעשר, ור"ל בהני שלא יגמרו לעולם כעין הך דעירובין דף כ"ח ע"ב. וע' סוכה דף ל"ו ותוס' שם דף ל"א ע"ב. וע' בהך דב"ק דף נ"ט ע"א דיחור גבי תאנים הוא פחות מסמדר, וזהו באמת כונת המשנה דסוף פ"א דערלה גבי ר"י אומר נוטעין יחור, ור"ל דאף דס"ל דסמדר אסור מ"מ יחור גרע טפי. והנה בירושלמי שם וכאן גבי מה דס"ל לר"י דסמדר אסור מפני שהוא פרי, מקשה שם א"כ למה בנזיר, ור"ל למה לן ריבוי, או משום דבנזיר גם פסולת פרי אסור.

ספרי שם: איסי בן עקביא אומר אלו נאמר יבשים הרי כל יבשים במשמע, כשהוא אומר לחים ויבשים במה ענין מדבר ביוצא מן הגפן.

באמת גם בנזיר בעלים יבשים גם לר"א לא מוזהר, כמ"ש התוס' נזיר דף ל"ו. וזה ר"ל הספרי פ' נשא ס"פ כ"ג ע"ש.

פסוק ד

כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל.

שם, פי' כד: מחרצנים ועד זג לא יאכל, מגיד שלא פטר אכילת צער. שהיה בדין ומה כיפורים חמור פטר בו אכילת צער, נזיר הקל אינו דין שיפטור בו אכילת צער, ת"ל: מחרצנים ועד זג לא יאכל וכו', להביא את החרצנים ואת הזגים שהם פרי ופסולת פרי. האוכל וכו' מאכלים הראויים. הנה גבי יוהכ"פ לא משום רבעי מידי דבר אכילה, רק משום דבעי מיתבא דעתא כמבואר בחולין דף ק"כ ע"א, ע"ש ברש"י ד"ה (ומתענה) [ומשני] דלא תליא כלל באכילה, וע' תו"י יומא שם דף פ' ע"ב. וע' בספרי פ' נשא דאכילת צער פטור ביוהכ"פ, והטעם משום דלא מיתבא דעתיה. והנה הא מבואר בגמ' [יומא] דף פ"א ע"ב, וכן פסק רבינו, דעלים פטור ולולבים חייב, ורבינו ס"ל דגם עלי

גפנים פטור. וכן מבואר בתוספתא דכאן [יומא] פ"ד. וע' סוכה דף מ' ע"א דיש שם סברא דסתמא לאכילה, וצ"ל ג"כ משום דלא מיתבא דעתא דהוה אכילת צער. וע' בירושלמי פ"ט דשביעית הל' ו', ע"ש. אך הא גבי נזיר דחייב גם אכילת צער מ"מ ממעטינן עלין ולולבין, ופלוגתא בזה בנזיר דף ל"ד ע"ב, ול"ה ע"ב. וע' בערלה סוף פ"א, אך שם י"ל דהמיעוט הוא שאינו בכלל המינים שאסורים בנזיר. ועי' במה דפליגי בירושלמי סוף פ"ו דכלאים אם עלי הגפן מקדש ג"כ התבואה אם לא ע"ש הרי חזינן דפליגי אם הוא בכלל גפן אם לא.

ספרי שם.

אם שתה רביעית וכו'. ופסק דלא כרע"ק, מחמת הך דנזיר דף ל"ח ע"א כו', ויהיה עוד נ"מ לפ"מ דקי"ל לקמן בהל' ג' דאיסורי נדר מצטרפין זה עם זה, אם גם אכילה ושתיה מצטרפין. דהנה רש"י בנזיר דף ל"ד ע"א כתב דמצטרפין, אך זה רק אם שיעורו שוה, ואף ובתוספתא בתרומות ומעש"ש וכ"מ מבואר דאף אם אכילה ושתיה שוה מ"מ אין מצטרפין, וע' תוספתא כריתות פ"ב דגבי שאר איסורים מבואר שם דאין אכילה ושתיה מצטרף, וגבי דם אמר שם דמצטרף, י"ל כעין הך דיומא דף פ"א ע"א דאין בזה יתובא דעתא, וא"כ גבי נזיר דרחמנא רביה אף דברים שאינם ראוים לאכילה, עי' תוס' כאן [נזיר] דף ל"ד ע"ב ד"ה מחרצנים, ובספרי פ' נשא פסקא כ"ג, וכ"ד, דגם אכילת צער חייב, לכך שפיר מצטרף. אך כיון דאין שיעור שוה לא מצטרף. ואף דהא מבואר בסוכה דף י"ז ע"ב דהיכא דמשכחת פעם אחת שיהיו שעוריהם שוים מצטרף בכל מקום, והכא גבי יין קרוש די בכזית כמש"כ רבינו כאן, והוא מהך דשבת דף ע"ז ע"א וכ"מ, ואף דהא התוס' ביומא דף ע"ז ע"ב ובשבועות דף כ"ג ע"א כתבו דאין דרך לאכול יין קרוש, צ"ל ג"כ דגבי נזיר שאני דחייב אף אכילת צער כמש"כ. וע' תוס' זבחים דף ק"ט ע"א ע"ש, וי"ל דשוב הוה כמו מין אחר ולכך לא מצטרף. אך באמת נראה דרבינו ז"ל ס"ל כמש"כ רש"י כאן דף ל"ד ע"ב ד"ה בין הבינים דהוא דבר קרוש ע"ש. וכן ר"ל הירושלמי בנזיר כאן בהל' ב' להביא את השליש שבינתים, וכיון דאיתרבי שם מהך דלא יאכל לכך חייב על כזית. כן שיטת רבינו. ועי' סוטה דף מ"ח ע"ב, וסוכה דף י"ב, ובהך מחלוקת דרש"ש ורבנן הובא במנחות דף ל"א דיין קרוש לד"ה מטמא בגדר משקה, ע"ש בתוס' וכ"מ.

ספרי שם.

כבר כתבתי דגבי נזירות יש שני גדרים. א', דין התורה מה שנעשה ע"י פיו נזיר וכפי הדינים שגזרה עליו התורה. הב', נדרו, וכמבואר בנדרים דף ג' וכ"מ דיש בנזירות בל יחל מלבד הני לאוין דנזירות, וע"ש בגמרא דגבי בל יחל נקט בל יאכל ובל ישתה וגבי

בל תאחר נקט רק בל יאכל, משום ד״ל דגבי חרצן מבואר בשבועות דף כ״ב ע״ב, ובנזיר דף ל״ז, ובחולין דף צ״ט, ובספרי פ׳ נשא דחידוש הוא דאסרה התורה גם בחרצן דלא הוי אכילה, בזה י״ל דלאו דבל יחל לא שייך בזה דזה רק חידוש של התורה בנזיר ולכך דייק שם הגמרא הלשון.

ספרי שם.

חצי שיעור אם הוה מכל אחד שם בפ״ע, או הוא דין כללי דכל איסורים החצי שלהם אסור. ונ״מ להך מה דפליגי רבינו והראשונים ז״ל גבי שבועה שלא אוכל כזית אם חצי שיעור אסור, עיין פ״ד מהל׳ שבועות הל׳ א׳. והר״ן הקשה עליו דהא בפחות משיעור לא חל עליו שם איסור כלל. אך זה תליא במש״כ. וגם י״ל דנ״מ להיפך, כגון בהני דאסור אף שלא כדרך הנאתו ואכילתו כמו כלאי הכרם ונזיר חרצן דהוה ג״כ אכילת צער כמבואר בשבועות דף כ״ב ע״ב, ובנזיר דף ל״ד ע״ב, ובספרי פ׳ נשא, אם החצי שיעור שלו ג״כ אסור, דאז נ״מ להיפך, דא״נ דחצי שיעור אסור של כל איסור ואיסור בפ״ע גם בזה חצי שיעור אסור, אבל א״נ דהוא כלל בדין דכל האיסורים י״ל דזה רק בדרך אכילתו.

ספרי שם.

לפי שיטת רבינו בהל׳ תרומות דנזיר זר ששתה יין של תרומה אין משלם חומש דהוי בגדר מזיק, אך זה רק גבי נזיר, דהרי חזינן דחייבה שם התורה על דבר שאינו ראוי לאכילה (אכילת צער) כמבואר בספרי פ׳ נשא פסקא כ״ג גבי פסולת אוכל כאוכל, ופסקא כ״ד גבי אכילת צער. וע׳ שבועות דף כ״ב ע״ב דחרצן אין דרכו לאכול רק ע״י תערובות, ונזיר דף ל״ד ע״ב גבי פסולת פרי, וגבי עלין בהך מחלוקת דר״א ורבנן אם אסור לנזיר, דרבנן ס״ל מחמת דאינו בכלל פרי. וע׳ מחלוקת בירושלמי כלאים פ״ז אם העלין מקדשין את הזרעים ובהך דסוכה דף מ׳ ע״א, ויומא דף פ״א ע״ב, ובשביעית, ובירושלמי פ״ז, ופ״ח, ופ״ט, וכ״מ. וע׳ נדרים דף ד׳ חידוש, וחולין דף צ״ט ע״א בתוס׳ ד״ה גלה. עכ״פ חזינן דאיסורי נזיר חל גם על דבר שאינו ראוי לאכילה, ולכך י״ל דגבי תרומה דצריך דווקא לגבי קרן וחומש ולגבי מיתה כל הנ׳ גדרים דהיינו שיהיה זה הדבר ראוי לאכילה, והאוכל אוכל אותם כדרך אכילה, וגם אוכל כמו שדרך לאוכלם, עיין ברכות דף ל״ה, ודף ל״ו, ובמעילה דף י״ט ע״א בתוס׳, ובמאי דפליגי רבינו והראב״ד ז״ל פ״י מהל׳ תרומות ה״ז גבי חומץ וחיטים וכו׳. עכ״פ לכך נזיר ששתה יין של תרומה בשוגג פטור מהחומש. אבל היכא דאסור מחמת שאר איסורים כמו בהך דפסחים דף ל״ב חייב בחומש, ואדרבא כיון דחזינן דהתורה חייבה ע״ז הוי אכילה.

פסוק ה

כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו וגו'.

שם, **פי' כה: כל ימי נדר נזרו**, **נדרו תלוי בנזירותו**, **ולא נזירותו תלויה בנדרו**.

וכן נ"מ למ"ד דכ"מ אין היתר מצטרף לאיסור לבד בנזיר, איך הדין גבי לאו דלא יחל של נזיר דזה לא שייך לנזיר, מאי, אם מצטרף. וכן בקטן לרב הונא דנדה דף מ"ו ע"ש, איך הדין גבי נזיר בזה.

ספרי שם.

כ"כ דר"ל גם לאחר שכלו לו ימיו אף דכלה נדרו אבל מ"מ לוקה גם משום בל יחל. וכן נ"מ דהרי זה ודאי דאם אדם אוסר על עצמו בדבריו מלטמא למת וכדומה... במת מצוה אסור דהוה (שבועה) ומ"מ כאן מותר. אך זה אסור בהני דאין להם רק גדר נדר כמו בהך דמנחות דף ק"ט לאיצטעורי. ועיין במ"ש הרמב"ם בפ"ד גבי הריני נזיר יום אחד ע"ש מ"ש בזה...

שם. **קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו**.

ספרי, **שם**: **קדוש יהיה**, **למה נאמר**, **לפי שהוא אומר**: **וגלח הנזיר פתח אהל מועד**, **אין לי אלא המגלחו כמצותו ששערו אסור ואיסר**, **גלחוהו לסטים מנין**, **ת"ל**: **קדוש יהיה**, **מכל מקום**.

ע' בספרי פ' נשא פסקא כ"ז, ופסחים דף כ"ג, ושם פסקא כ"ה דשער נזיר אף אם גלחוהו לסטים שלא בזמנו ולא ינתן תחת הדוד מ"מ יש בו קדושה, וע' רש"י ע"ז דף ע"א ע"א, ובירושלמי שם, דמשמע שם רק משום דוד. וע' תענית דף יא דהוה מחלוקת אי הקדוש קאי אשער או אנזיר ע"ש.

ספרי שם.

כבר הארכתי במקום אחר דדבר דהאיסור הוא הפועל אז רק העושה זה עובר ולוקה, ודבר דהאיסור הוא המציאות אז כל שעשו דבר דעל ידו נעשה המציאות לוקה, וכן ס"ל [להרמב"ם] בהל' אבל פ"ג הל' ה' דהמטמא את הכהן שוגג המטמא חייב וכו', משא"כ בטומאת נזיר האיסור רק על נזיר שטימא עצמו ולא מה שהנזיר נטמא, ולכך קיימא לן דהמטמא לנזיר אף שהנזיר שוגג המטמא פטור, וכמבואר בנזיר דף מ"ד, ובדברי רבינו בהל' נזירות. אך י"ל דזה רק בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה אף דלוקה מה"ת כמבואר בנזיר דף י"ז וכ"מ וכו', אבל בהני שהנזיר מגלח ועי"ז נטמא השער ופקע מהם הקדושה ונעשה רק כמו איסורי הנאה לדידן כמבואר בנזיר דף מ"ה ע"ב, ותמורה דף ל"ד, ובירושלמי ערלה פ"ג. וכ"כ רבינו פ"ו מהל' נזירות הל' י"ד וכו' עכ"פ על ידי הטומאה

מסתלק הקדושה מן השער, ואנן קיי"ל דשער נזיר לעולם קדוש כמבואר בקדושין דף נ"ז ע"ש, דלא כשיטת הירושלמי ורש"י ע"ז דף ע"ד דיליף זה מתחת הדור. ועיין בספרי פ' נשא דאפילו אם גלחוהו לסטים השער קדוש, וע' ברש"י פסחים דף ע"ט ע"א, ולכך יי"ל דלוקים גבי מטמא נזיר.

פסוק ז

לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם כי נזר וגו'.

שם, פי' כו: אבל לבנו ולבתו לא נאמר שאין הקטנים ניזורים.

כיצד הוא מותר בטומאת וכו', הנה מלשון רבינו משמע דאגב קבורה הוא שהותרה, וע' תוס' נזיר דף מ"ז ע"א דלא משום מצות קבורה רק כבוד בעלמא ע"ש דמוקי לה כגון ביוה"כ ליטלו מחמה לצל. וע' שבת דף מ"ג ע"ב, ודף צ"ד ע"ב ע"ש, ותוס' ב"מ דף ל' ע"ב שכתב משום דהוא בזיון גדול ע"ש וכו' וא"כ לפמש"כ נ"מ אם הטעם דנזיר מטמא למ"מ הוא משום בזיון המת או משום דמוטל על הכל לקוברו, ונ"מ לגבי מה דקי"ל דהאב מדיר את בנו בנזיר אם הוא יכול לטמא למ"מ דעליהם ליכא המצוה דקבורה. וע' שבת דף ק"ה ע"ב ברש"י ד"ה לעולם. ובאמת בהך דנזיר דף כ"ח ע"ב לא נקט רק גילח או שגלחוהו קרובים, ואמאי לא נקט ג"כ אם טמאו אותו קרובים, ואף דבגמ' שם אמר משום ניוול, ע' בנדרים דף פ"ג ע"ב דגם גבי טומאה מיקרי עינוי ע"ש, ויי"ל דאף דקי"ל ביבמות דף קי"ד בהך דלהזהיר גדולים כו', זה רק גבי כהנים דכל אדם מוזהר לטמא הכהן אם הוא שוגג כמש"כ רבינו בהל' אבל פ"ג ע"ש, משא"כ גבי נזיר כמבואר לעיל ספ"ה לא שייך זה. אבל גבי תגלחת דגם המגלח מוזהר כמבואר לעיל הוה איסור לאחרים ושפיר הוה מחאה בקרובים. ועיין בספרי פ' נשא פסקא כ"ו דאמר שם אבל לבנו כו' שאין הקטנים ניזורים. וא"ל דט"ס הוא וצ"ל דהקטנים ניזורים, והם אין להם בנים, ור"ל דגם קטנים נזירים מוזהרים שלא לטמא לאביו ולאמו אף דאחר אין מוזהר עליהם. וגם יי"ל דנ"מ כגון מופלא הסמוך לאיש דיש עליו נזירות כמבואר לעיל פ"ב הי"ג ומוזהר ג"כ מכל הני דברים, ויי"ל דהוא אסור לטמא גם למ"מ דעליו ליכא מצות קבורה. וע' בהך דחגיגה דף ו' ע"א במד"א שם כל היכא דגדול מחייב כו', וע' רש"י נדה דף מ"ו ע"ב ד"ה איסורא נמי, ותוס' ערכין דף ג' ע"א גבי קטן שהגיע לחינוך ע"ש וכ"מ בזה.

פסוק ח

כל ימי נזרו קדש הוא לה'.

ספרי פי' כז: לפי שהוא אומר עד מלאת הימים, אין לי אלא שיש פסק לנזירותו, נזיר עולם מנין, ת"ל: כל ימי נזרו, להביא נזיר עולם. קדוש הוא לד', זו קדושת הגוף.

עיין בדברי רבינו בהל' נזירות פ"ג הל' ט"ו והל' ט"ז לחלק דגבי נזירות שמשון צריך שיאמר שמו ושם אביו הרני כשמשון כבן מנוח ועוד וגבי נזירות של שמואל א"צ זה, משום דמוכח מדברי רבינו שם פ"ב הל"ד דגבי נזיר אם אמר הרני כזה סתם די וגבי נדרים לא מהני רק אם שמע שנדר ותכ"ד כמבואר בפ"ג מהל' נדרים הל"ג, משום דנזיר הקדושה בעצם הגוף וקדוש קדושת הגוף כמבואר בספרי פ' נשא, ובנזיר בכמה מקומות מלבד קדושת שער. ובאמת די במחשבה כמו גבי קדשים, רק מחמת גזירת הכ' דכי יפליא צריך איזו דיבור אפי' ענין רחוק, כמבואר בדברי רבינו רפ"א מהל' נזירות, ונזיר דף ב' ע"ב, לכך די בזה. אך זה רק גבי נזיר עולם וסתם נזיר דיש בו קדושה בקרבנות ובטומאה והוה הגוף בעצם בגדר קדושה ודי בהתפסה, משא"כ בנזיר שמשון דאין בו כל הני שוב אין עליו גדר עצם קדושה רק דין, ע"כ צריך פב"פ. ולכך רבינו לא הביא גבי נזיר שמשון כינוים, וכבר כתבתי בזה.

פסוק ט

וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וטמא ראש נזרו וגו'.

שם, פי' כח: וכי ימות מת עליו בפתע פתאום, להוציא את הספק. שהיה בדין ומה במקום שלא עשה בו אונס כרצון עשה ספק כודאי, כאן שעשה אונס כרצון אינו דין שנעשה יספק כודאי, ת"ל: וכי ימות מת עליו, להוציא את הספק.

נזיר שגילח כו' ואם בטומאת התהום נטמא כו'. עי' בכ"מ, וע' לקמן פ"ט הי"ח, ובמש"כ רבינו בפ"ד מהלכות ביאת מקדש ה"ז, ובהלכות ק"פ פ"ו הי"א, וי"ג. אך באמת ס"ל לרבינו כך: דאם הך טומאת התהום לא הוי טומאה ודאית שיש איזה סיבה לאמר דלא נגע אז אף אם נודע לו קודם זריקה בנזיר וקודם שחיטה בפסח מותר אף לכתחלה לשחוט ולזרוק, אבל אם ודאי נגע אז רק לאחר זריקה ולאחר ששחט אז אינו סותר, והמשנה קמ"ל דאף ספק אם ירד לטבול מטומאה מ"מ אמרינן חזקת טמא טמא, וגם בטומאת התהום, אך זה רק שאותן הימים לא יעלו לו, אבל לסתור מה שמנה קודם אז לא סתר אף שלא בטומאת התהום אם אינו דבר ברור ודאי שנגע. וזהו כונת רש"י בנדה דף ס"ח ע"ב גבי סככות ופרעות ע"ש. וע' בירושלמי שבועות פ"ב ה"א, בהך מחלוקת דר"י ור"ל נבי נזיר שנטמא בטומאת קבר התהום אי מגלח או לא ע"ש. וע' בירושלמי נזיר פ"ט, אם טומאת התהום הוה טומאה שהנזיר מגלח עליה, וכן גבי ספק טומאה ברה"י זה הוה מחלוקת בירושלמי נזיר פ"ח, ופסחים פ"ח, אם הנזיר מגלח עליו ואי סתר את הקודמין. וזהו דדייק במשנה בנזיר שרגלים לדבר, ר"ל, אף דהוה ספק אם נגע מ"מ כיון שירד לטבול מטומאה הוה חזקת טמא. ובזה י"ל דברי הגמ' (נזיר סג.) במאי דבעי רמי בר

חמא אי הידיעה לאחר מלאת אם אזלינן בתר ידיעה ע"ש ברש"י ותוס'. וצ"ל כך: דהוה ס"ל דהמשנה רק לענין שלא יעלו לו הימים שמנה בטומאה, אבל לא לסתור מה שמנה קודם. וע' ברש"י פסחים דף פ"א ע"ב ד"ה ומי, ושם דף פ' ע"ב בשם תוספתא, דקרא לשון ספק. ונ"מ לענין דאין עליו שם טמא מת לענין לסתור מה שמנה בטהרה ולגלח. ומה דר"ל שם דף ס"ד ע"ב גבי נזיר שירד לטבול, שם ר"ל, שירד לטבול מטומאה שאין הנזיר מגלח עליה. וכן גבי עושה פסח, ר"ל כגון הני טומאות דאינו טומאה עצמית, כמש"כ רבינו פ"ו מהל' ק"פ ה"ב. וכן ר"ל הגמ' (נזיר) דף ס"ג ע"ב לפי פי' רבינו כאן ספ"ט, דגבי תרומה טמא היכא שאין משובר, וגבי נזיר ר"ל לסתור, ולגבי פסח ר"ל לענין להקריב עליו ק"פ בע"פ שחל להיות בשביעי שלו. כן הוא שיטת רבינו. אבל גבי טומאת התהום כה"ג אינו טמא כלל, ואף לכתחלה. וע' בספרי נשא פסקא כ"ח, להוציא טומאת ספק, ותוס' סוטה דף כ"ח ע"א ד"ה אינו ע"ש דקרי לה לטומאת התהום טומאת ספק. וגם י"ל כמש"כ רבינו לקי' פ"ז ה"ח גבי נגע באהל המת דנזיר אינו שוה לענין טומאה לשאר דברים, אף דבכ"מ בעי הזיה ג' וז', גבי נזיר לא בעי. ור"ל דהימים עולין לו ג"כ. וע' כאן דף מ"ב ע"ב גבי טומאה בחבורין, ובירושי' כאן פ"ז, ובשבועות פ"ב.

ספרי שם.

עי' במש"כ רש"י נדה דף ס"ח ע"ב ד"ה אהל מעליא דרק לענין נזיר אז הוה סככות ופרעות דרבנן משום דבעי טומאה מחוורת כמו בהך דפסחים דף פ"א גבי טומאת התהום, וע"ש דף נ"ז ע"א. והנה בירושי' פ"ז ה"ג דנזיר מבואר שם דשפיר לוקה על סככות ופרעות, ומקשה שם מהך דתני ר' צידניה וכו', וט"ס שם, וצ"ל אין חיבין. ור"ל מלקות. וע"ש בסה"פ דמסיק דזה רק לטומאות הפורשות מן המת, ואם ע"ז אין הנזיר מגלח אז אינו לוקה ג"כ. משא"כ בשאר דברים וכו', אך לדידן נ"מ לענין הנזיר מגלח אף דלוקה, ולענין פסחים בשביעי שלו לשיטת רבינו בפ"ו מהל' ק"פ ה"ב דאם הוא טמא נפש אין שוחטין עליו וכו'. ועי' מש"כ רבינו בהל' ביאת מקדש פ"ד ה"ו גבי טומאה ידועה דהטעם דאין הציץ מרצה הוא משום דעבודתו חולין, משא"כ בטומאת התהום, ר"ל דזה אין הנזיר מגלח כמבואר בירושי' הנ"ל, ולקי' אאריך בזה וא"כ לא הוה טומאת עצם רק דין ולא מקרי חולין רק פסול, ובזה שפיר שייך לומר ציץ מרצה. וזהו כונת רש"י פסחים דף פ' ע"ב ד"ה ספק. וע"ש דף פ"א ע"ב ד"ה ומי, ובתוספתא פ"ו ע"ש, ובספרי פ' נשא פסקא כ"ח, דאמר שם להוציא את הספק וזהו אף קודם זריקה, ולקי' ספ"ו אאריך בזה. משא"כ בקבר. וע' לקי' פ"ט הי"ח, משכ"כ בזה.

שם. וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו.

ספרי שם: אין לי אלא ביום, בלילה -מנין, ת"ל: יגלחנו. אין לי אלא תגלחת טומאה, תגלחת טהרה מנין, ת"ל: יגלחנו.

ואם השליכה תחת החטאת וכו'. עיין פסחים דף ע"ט ע"א במה דפליגי רש"י ותוס' אם שילוח תחת הדוד מעכב ע"ש. ור"ל לענין שתית יין כל אותו היום, וכמבואר לקמן בהל' ד', והל' ה', דרק לערב מותר אף אם לא גילח, וה"ה לגבי שילוח השער. וע' בהך דמוע"ק דף י"ז ע"ב בתוס' ד"ה שלא. וע' מש"כ רבינו לקמן בהל' ד' דמשמע שם דס"ל דלרבנן דפסקינן אנן כן קודם התנופה ג"כ אסור לשתות יין וכהך לישנא דנזיר דף מ"ו ע"ב. וע' מש"כ התוס' מנחות דף י"ט ע"א ד"ה ואמר. אך הא מבואר בירושלמי כאן שזה רק בזמן שראוי לתנופה אז מעכב, אבל אם אינו ראוי לתנופה אינו מעכב וכו'. ולכך כיון דקי"ל דתנופה אינה נוהגת בלילה כמבואר בהך דמגילה דף כ', ולכך בלילה מותר לשתות יין ולטמא בל"ז ולמחר נפסל. וע' בספרי פ' נשא פסקא כ"ח דמרבה שם גם תגלחת טהרה בלילה. אך זה רק משום תגלחת, לא מחמת שצריך לשלח תחת הדוד השער דהא צריך שיהיה פתח אהל מועד פתוח ובלילה לא הוה, ועיקר הטעם דאסור אז לטמא הוא משום דהשער הוא קדוש ועתיד לשלוח תחת הדוד, ולכך בלילה מותר. וע' כאן דף י"ד ע"ב גבי קידש שערו בדם ונטמא דאין לו תקנה למצות גילוח, ור"ל לענין לשלוח שערו תחת הדוד וכמש"כ, אך מ"מ תגלחת צריך לעשות אחר זמן. וע' לקמן בהל' ו', ולעיל פ"ו הל"ד.

ספרי שם: מכאן אמרו תגלחת טומאה כיצד, מגלח ואח"כ מביא. ואם הביא ואח"כ גילח לא יצא.

עיין בספרי פ' נשא פסקא כ"ח דאמר שם גבי תגלחת טומאה דאם הביא קרבנותיו ואח"כ גילח לא יצא. והנה לענין מה לא יצא הא קי"ל לקמן בפי"ו הל' ט' דהתגלחת לא מעכב, וצ"ל דכונת הספרי אם הביא קרבנותיו כשעדיין לא טבל דאז הקרבנות פסולים כמבואר כאן בספרי. וע' (נזיר) דף ס' ע"ב דרק לאחר ביאת מים מגלח. וגם י"ל דלר"א דס"ל תגלחת מעכבת ה"ה תגלחת טומאה מעכבת וצריך לגלח רק קודם הקרבן.

פסוק י

וביום השמיני יבא שתי תורים וגו'.

שם, פי' כט: וביום השמיני, להוציא את השביעי. אתה אומר להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי וכו', נאמר כאן שמיני ונאמר להלן (ויקרא כג, כא) שמיני, מה שמיני האמור להלן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה, אף שמיני האמור

כאן הכשיר בו שמיני ומשמיני והלאה.

ועיין בירושלמי פ"א דר"ה ונדרים דף ד', ותוס' בב"ב דף קס"ו ע"ש.

ספרי שם.

עיין בנדרים דף ד' וכו'. והנה שם מבואר דיש בל תאחר על קרבנות נזיר. והנה גבי נזיר טמא אם יש בל תאחר על קרבנותיו, עיין בירושלמי ר"ה פ"א, ובספרי פ' נשא פסקא כ"ט דמשמע דליכא בל תאחר, דהקרא קאמר דרק קודם לכן לא. וע' בהך דשבת דף קל"ב ע"א משמיני ואילך זמנו הוא ע"ש. ואף דגבי יולדת מבואר שם שישנה בב"ת, יש לחלק בין בל תאחר דרגלים לב"ת סתם. וע' כאן ברי"ן ובמש"כ רבינו בהל' מתנות עניים פ"ח הל' א' גבי צדקה, ומש"כ רש"י בנדה דף ט"ו ע"ב ד"ה אם זכר וכ' שם דיכולים לאחר קרבנו ע"ש, וי"ל דכונת רש"י משום דאשה לא עברה על ב"ת מחמת הך בעיא דר"ה, ודלא כשיטת רבינו לקמן בהל' מעה"ק. וע' תוס' ב"ב דף קס"ו ע"א דכ' שם דמשום ב"ת היו דוחקות, אך יש לחלק דהני קרבנות הוה רק גדר חיוב ולא משום הלידה. גם יש לחלק בין אם הפרישם ובין לא הפרישם, וע' בתמורה דף י"ד ע"ב גבי עולת יולדת ברגל, ובספרי ס"פ פנחס משמע שם דעשה דרגל לא עבר ביולדת ע"ש.

שם. וביום וגו' אל הכהן אל פתח אהל מועד.

שם, סוף פי' כט: אל הכהן אל פתח אהל מועד, מלמד שיהא חייב בטיפול הבאתם עד שיביאם אל פתח אהל מועד.

מעילה דף י"ט.

ספרי, שם.

נ"מ אם הך דקבע (נזירותו על ק' עולות) ומעכב זה ג"כ להפעולה אשר הקרבן פועל או רק מחמת החיוב וכגון למ"ד במעילה דף י"ט דיוצא אם הביאן בפתח אהל מועד. ועיין נזיר דף מ"ד ע"א ע"ש, ובספרי פ' נשא פיסקא כ"ט חייב בטפול וכו', ור"ל דאף דכ"ז שלא הקריב הקרבן לא יצא עד שיזרק, זה רק מחמת קרבן אבל החיוב יצא, ונ"מ דאז אף עשיר יכול להביא קרבן עני, עי' בכריתות דף כ"ח דהך דלא יצא רק אחיוב, וכיון שמת הקרבן בעזרה שוב אינו צריך רק מחמת הכפרה, והכפרה די גם בקרבן עני, וכן אם נדר דוקא קרבן גדול והביאו לעזרה ומת יכול אח"כ להתכפר ולהביא גם קרבן עוף, עיין ב"ק דף ע"ח, ותוס' תמורה דף כ'.

פסוק יג

וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו וגו'.

ספרי, פיס' לב: אחד נזיר ימים ואחד נזיר עולם זאת לקרבן טהרה, או אף לקרבן טומאה,

ת"ל: ביום מלאת ימי נזרו, לא אמרתי אלא במי שיש פסק לנזרו.
ר"ל, דהנה מבע"ל בירושלמי פ"א דנזיר דאם הא דנזיר עולם מגלח ליב"ח אם נטמא אם מצטרף הני דמעיקרא, וס"ל דספק מצטרף ספק סתר כנ"ל. וגם נ"מ אם צריך... דוקא... דקודם... גבי נזיר עולם, עיין בירוש' פ"ז דנזיר הל' א', ועיין תמורה דף י"ד ע"ש. או דר"ל כאן למעט נזיר שמשון מן טמאים, עיין דף ד' ע"ש.
ספרי, שם.
מי שאמר וכו'. ע' בהשגות, והנה כ"כ דרבינו ס"ל דנזיר לעולם לא הוה נזיר כלל דעיקר הנזירות הוא שיגלח ויביא קרבן, ונזיר עולם הוה מין נזירות בפ"ע כמבואר בהך דנזיר דף ס"א ע"ב. וכן מוכח בספרי פ' נשא פסקא ל"ב, וע"ש בפסקא כ"ז, דעיקר הנזירות הוא הזמן וכיון דאין לו זמן שוב לא הוה בגדר נזירות, לבד מנזיר עולם דזה הוה הלכה. לכך ס"ל לרבינו דלעולם הוה ג"כ בגדר נזיר עולם, דאל"כ לא הוה נזיר כלל, משא"כ זמן אף דהוא זמן גדול מאד לא איכפת לן. וכעין שכ' רבינו בהל' גירושין פ"ח ע"ש. והראב"ד ז"ל לא ס"ל כן. רק דהזמן הוא דין, וכמו שנזר כך צריך לנהוג נזירותו.
ספרי, שם.
באמת י"ל דגבי נזיר אין ההפרה משום עינוי נפש שבא ע"י הנזירות רק משום עצם הנזירות. וזהו כוונת הגמ' דנדרים דף ד' ע"ב ל"ל היקשא וכו' ואמר משום דאית ליה קיצותא ע"ש, ור"ל כך, דלפי המבואר בספרי פ' נשא דעיקר נזירות הוא מה שיהיה לאחר הזמן הדינים שלו, ונזיר עולם הוה דבר בפ"ע ע"ש בספרי פסקא כ"ה, נדרו תלה בנזירותו ולא נזירותו תלה בנדרו, ר"ל דכל זמן שיש עליו נזירות יש עליו הנדר. ונ"מ אם לאחר שכלה ימי נזירותו ולא הביא קרבן דאם עשה אחת מהדברים לוקה אם לוקה ג"כ משום בל יחל, עיין בנדרים ג' ע"ב. זהו כוונת הספרי. וע"ש דמרבה דגם בנזירות עולם מיקרי קדוש. וע"ש בפסקא כ"ז, ובפסקא ל"ב דממעט שם נזיר עולם מקרבן טומאה. ועיין בירושלמי נזיר פ"א דלא ס"ל כן, ובפ"ז סוף הל' א' דאמר שם דמביא קרבנות. וע' תוס' תמורה דף י"ד ע"ב דמבואר ג"כ כן. אך שם רק בלא נטמא. והטעם של הספרי דס"ל דקדושת שער ליכא בנזיר עולם, ונ"מ אם בשעה שהוא מקל בתער אם צריך לשלח תחת הדוד והעיקר משום דעיקר הנזירות הוא שתשלים הנזירות. ועיין במה דפליגי רבינו והראב"ד ז"ל אם נזיר לעולם הוי כמו נזיר עולם או כמו נזיר סתם, ע"ש בפ"ג מהל' נזירות הל' י"א. וע"ש מש"כ רבינו בהל' גירושין פ"ח הל' י"ב, וזה רק באומר זמן, וא"כ נמצא דעיקר נזירות הוא הזמן, וזהו דין לא נדר, והוה אמינא דאינו מועיל הפרה קמ"ל דמועיל, ולא משום האיסורים שנזיר אסור. ועיין בנדרים דף פ"ג מה דאמר שם ודילמא

וכו' ממה דלית לה צערא וכו' ע"ש ברי"ן וראי"ש, אך ר"ל כך, דאם כוונתו ההפרה על עצם הנזירות בזה ודאי מבטל הכל, אך שמא אין כוונתו רק מה שע"י הנזירות נאסרה, ובזה רק דבר דהוה עינוי נפש.

פסוק טו

וסל מצות סלת חלת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וגו'.

ספרי, פיסי' לד: וסל מצות כלל, סלת חלות בלולות פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. שהיה בדין הואיל ותודה טעונה לחם ואיל נזיר טעון לחם, אם למדתי לתודה שטעונה ארבעת מינים אף נזיר יטען ארבעת מינים, ת"ל: וסל מצות כלל סולת חלות בלולות בשמן פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט.

עמ"ש מנחות דף ע"ח ע"ש.

פסוק יט

ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד וגו'.

ספרי, פיסי' לו: וחלת מצה אחת, אם נפרסה או נחסרה פסולה. ורקיק מצה אחד, מן הסל היה; שאם נפרס או נחסר פסול.

גבי לחמי תודה דמבואר בזבחים דף קי"ז ע"ב, וקי"ט דבבמה קטנה אין בהם הדין דתרומת לחמי תודה. ועי' בירושלמי פ"א דמגילה. והנה הגדר דתרומת לחמי תודה, מלבד הדין דזר אסור לאוכלה דשייך רק לכהן, קודם הפרשה יש על כל הלחמים גדר טבל, כמבואר בזבחים דף ל"ו ע"ב, ונדרים דף י"ב ע"ב. וגם נ"מ מי הוא המפריש אותם אם הבעלים או הכהן וכו' וגם הארבעה לחמי תודה יש שם ספק בגמרא שחייבין עליהם מיתה וחומש, וא"כ לפ"ז קודם הפרשה היה אסור גם לכהן לאכול כמו טבל וכו'. וכ"כ דרבינו ס"ל בהלי מעה"ק פ"ט הל' י"ד על הך דמנחות דף מ"ו ע"ב גבי כהן שיכול להביא קרבן תודה מ"מ הני חלות נשרפות כמו גדר מנחת כהן. וכן נ"מ אם נפרס כל החלות לאחר שחיטה וזריקה של התודה נשאר עליהם שם טבל לעולם, כיון דקיי"ל אחד שלא יטול פרוס, כמבואר פסחים דף ל"ז. וע' בספרי פ' נשא פסקא ל"ו, עכ"פ גבי במה קטנה אף דאין צריך ליתן התרומת לחמי תודה לכהן ואוכלם זר עכ"פ הפרשה מעכב.

פסוק כא

זאת תורת הנזיר אשר ידר וגו'.

ספרי, פיסי' לח: אין לי אלא לשעה, לדורות מנין, ת"ל: זאת תורת... דברי ר' יאשיה.

אפשר דר"ל לבמה, וקמ"ל דנוהג בבמה, עיין זבחים דף קי"ז, ותמורה דף י"ד ע"ש בזה. או ר"ל דנוהג גם שלא בפני הבית אף דליכא קרבנות. ועיין מש"כ (בזה) פ"ג דנזיר על הרמב"ם בזה ע"ש.

שם. מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו.
ספרי, שם: מנין אתה אומר שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים קורא אני עליו כפי נדרו אשר ידור כן יעשה על תורת נזרו וכו'.
עמ"ש בתוס' נזיר דף י' ע"ש בזה.
ספרי, שם.
מת אחד וכו' וסופר וכו'. ע' כאן בגמ' דאמר נמצא זה מביא קרבנותיו לחצאין. וכ"כ בזה דס"ל דהוה כאילו בשעת נזירות קבע נזרו עליהם. וע' בהך דזבחים דף ס"ז ע"ב קבע נדרא ע"ש, ושם דף ק"י ע"א גבי קביעותא דמנא דהוה מחלוקת. וע' בספרי פ' נשא פיסקא ל"ח דאם קבע נזרו שיגלח על ק' עולות דמחויב לעשות כן. ועמש"כ התוס' תמורה דף י"ד ע"ב ד"ה סמי. וה"נ ס"ל לר' יהושע כן, ולכך צריך להביא בב"א, אך אנן לא ס"ל כן רק דקרבנות הוין ממילא ולכך יכול להביאן לחצאין. וע' מש"כ התוס' כאן דף י' ע"ב ד"ה ב"ש.
ספרי, שם.
עי' בהך דנדרים ד"ד ע"ב דאמר שם דלכך גבי חטאת חלב עובר עליו בבל תאחר משום דאתי לו לכפרה, ר"ל ג"כ דשוב הוא בשביל טובתו, אבל חטאת נזיר זה הוי ממילא. ועי' במה דפליגי בזבחים דף קי"ז ע"ב גבי קרבנות נזיר אם קרבים בבמה ומסיק דחטאת לכו"ע לא קריב, ובהך מחלוקת דר"מ ורבנן בנזיר ד"ג גבי הרי עלי צפרים אם הוי נזיר, דר"מ ס"ל דהוי, משום דאזיל לשיטתיה דס"ל דקרבנות נזיר הוי ג"כ כמו דבר הנדור. ועי' בספרי פר' נשא פיסקא כ"ב, הנדור בקרבן לא הוי נזיר, ובהך דשם פיס' ל"ח, דאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות חייב להביא, חזינן דהוי שם כמו שקבע נדרו על קרבנות הנזיר, וזה ג"כ רק גדר נדר. וע' במשנה סוף קנים, ובדברי רבינו בהל' פסולי המוקדשין פ"י ה"ג, וזבחים דף ס"ח גבי קבע נדרו, ודף ק"ט גבי קבע, ומנחות דף ק"ד, ובירושל' חגיגה פ"א גבי הרי עלי אשם בק' סלעים אם זה הוי קבע כיון דהתורה קבע רק ב' סלעים אם זה הוה בגדר הך דמנחות דף ק"ב ע"ב כאשר נדרת לא כאשר הפרשת ע"ש כיון דזה מחויב ועומד. ועי' נזיר דף נ"ט ע"ב דא' שם ר' יהושע אם כן נמצא זה מביא קרבנותיו לחצאים, ור"ל דס"ד דר' יהושע דקרבנות נזיר בשעת שקבל עליו נזיר גם הקרבנות בכלל, והוי כמו קבע ולא יכול להביא קרבנות לחצאין, וכהך מחלוקת דחגיגה דף ח', ובירושלמי שם אם אדם חולק חובתו לשתי בהמות.

פסוק כג

דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו וגו'.

שם, פיס' לט: לפי שכל מעשה הפרשה באהרן הביא את אהרן והביא את בניו לכלל דיבור, שזה כלל שכל זמן וכו' דיבר בכל אדם צריך להביא את הגרים.

תוס' ישנים כריתות דף ז' ע"ב.

שם. כה תברכו את בני ישראל.

ספרי, שם: אין לי אלא ברכה לישראל, ברכה לגרים מנין, ולעבדים ולנשים מנין, ת"ל: ואני אברכם.

עיין בחולין קל"א ע"ב דצריך ריבוי בעבדים שיהיו בגדר כפרה ביוה"כ. וע' במאי דפליגי גמרא דילן דסוטה דף ל"ח, דגמרא דילן ס"ל דרק עבדים משוחררים הם בכלל ברכת כהנים, אך הספרי לא ס"ל כן, וס"ל דגם הם בכלל ברכת כהנים. ועיין הוריות דף י"ג, והגדר אם יש בהם גדר השגחה פרטית, או מחמת האדון שלהם. וע' נזיר דף ס"א ע"ב, ודף ס"ב ע"ב דאין נפשו קנוי', ומה שאוכל בתרומה ובקדשים קלים הוא בשביל רבו ולא בגדר פרט. וכה"ג פי' הירושלמי הך דגיטין דף י"א ע"ב, וי"ב ע"ב, מפני שהוא קנינו, ר"ל, דהוא בעצמו אינו בכלל מציאות בפ"ע, רק שהוא בטל לרבו, ולכך לא שייך בזה גדר חוב הוא לו. וכן פי' רבינו בפי' המשניות בגיטין, ובגדר בהמה, עיין ברכות דף ט"ז, וקידושין דף ס"ב ע"ב מעיקרא בהמה, ודף ס"ט ע"א. וע' ביומא דף ע"ה.

שם. כה תברכו את בני ישראל אמור להם.

ספרי, שם: כה תברכו את בני ישראל, שיהיה כל הקהל שומע, או בינו לבין עצמו, תלמוד לומר: אמור להם, שיהיה כל הקהל כולו שומע.

(רמב"ם הל' תפלה פי"ד הל' י"א: כה תברכו בקול רם וכו'). ע' בתוס' כאן שהקשו אמאי לא יליף מגזירה שוה דהר גריזים, וע' בירושלמי כאן דאמר שם קול מעולה, דהיינו בינוני. וע' בספרי דהטעם כדי שישמעו הכל, וכמו דאמרינן כאן כאדם שאומר לחבירו. והנה נ"מ לפי"ז גבי עיר שכולה כהנים דאז מברכין לעם שבשדות, ובלא זה אינם שומעין, א"כ יצא אף בלחש, ולכך ס"ל לרבינו ז"ל דלענין בל תוסיף עובר אף אם הוסיף ברכה אף בלחש, דזה ההוספה אין צריכים לשמוע. ועיין בחגיגה דף ג' ע"א, ותוס' סוכה דף נ"ב.

ספרי, פיס', לט: ומנין שחזן צריך לומר להם אמרו, ת"ל: אמור להם.

גבי ברכת כהנים כבר כתבתי דיש נ"מ בין מקדש בין גבולין. ובמקדש ג"כ הי' שם ב' גדרי נשיאות כפים, א' בגדר ברכה, וא' בגדר קריאת פרשה. והקריאת פרשה צריך דוקא בספר וכו', ובגבולין באמת נראה דתליא בב' הגירסות דמגילה דף כ"ה ברכת כהנים, כי

בגמ' דילן גרס נקרין ולא מתרגמין, ובירוש' ובתוספתא גרסינן לא נקרין ע"ש. ור"ל, לא כפירושם בזמן שקורין אותה פר' בתורה דאז הוי כמו כל פרשה דצריך ליקרות ולתרגם, רק דר"ל, בזמן נשיאת כפים, דלפי הגרסא שלנו הוי אז ג"כ גדר קריאת פרשה וצריך לקרותו בס"ת, רק לא מתרגם, ולכך גרס הריי"ף ז"ל דסומא לא ישא כפיו כלל, משום דזה הוי קריאת פרשה וא"א בסומא כמבואר בכמ"מ. ועיין תוס' סוטה דף ל"ט ע"א, ולכך מבואר במגילה דף כ"ד ע"ב דרק סומא בעין אחת אם דש בעירו מותר. ובאמת בזה נ"מ בין מקדש לגבולין, עיין בסוטה דף מ', ודף ל"ט ע"ב, ודף ל"ח ע"ב, דבגבולין הי' הציבור יוצאים בהקריאה, ולכך היו צריכין לענות אמן, וע' תוס' ברכות דף ל"ד ע"א, וכ"כ בזה, משא"כ במקדש. וע' רש"י ברכות דף מ"ז ע"א, וסוכה דף נ"ב ע"א בתוס'. ואך דמדברי הירושלמי בפ"ה דברכות לא משמע כן, דאמר שם דנשים וקטנים אומרים אמן, והירוש' אזיל לשיטתיה דגרס לא ניקראים, אבל בגמ' שלנו ה'אמן' הוי לצאת וכו', אבל הירוש' והתוספ' ס"ל דאז הוי רק ברכה וגרסי לא נקראים, וגם סומא בב' עיניו יכול לפרוס כפיו. וגם בזה תלי' הגרסא עי' סוטה דל"ט ע"ב דלא גרס שם דצריך שיהי' מקרין את הכהן. אך בספרי ותוס' ברכות דל"ד, וברמב"ם גרסא זה, משום דהוי בגדר קריאה בס"ת דצריך שנים, כמבו' בירוש' מגילה הובא בתוס' ב"ב דט"ו.

פסוק כד

יברכך ה' וישמרך.

שם, פיסקא מ: יברכך ה', בברכה המפורשת וכו'.

עיין מגילה דף י"ח ע"א ע"ש.

פרק ז

פסוק א

ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וגו'.

ספרי, פיסקא מד: מגיד הכתוב שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן ובכל בוקר ובוקר מושחו ומפרקו, ואותו היום העמידו משחו ולא פרקו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר אף בשמיני משחו ופרקו.

ירושלמי פ"א דיומא ע"ש, ואם הוה אז ג"כ גדר במה, ועיין בירושלמי מה דפליגי בזה, ועיין בפ' שמיני מה דגבי חטאת כתוב ויקריבו ובעולה וימציאו, והוא דהולכה שלא ברגל ס"ל... לא מהני ... ועיין בתוספ' סוטה, ותוספ' דמנחות ע"ש בזה. ועיין בירושלמי פ"ג דיומא.

ספרי, שם.

באמת לפי המבואר בתו"כ ריש פ' שמיני גבי קטורת דשמיני למילואים דנכנס ללמדו על מעשה הקטורת. וכן הוא בירושלמי יומא פ"א, ומה זה, הלא כל ז' הימים היה מקטיר קטורת אך עי' מנחות דף מ"ט, ודף נ' דיש נ"מ בין קטורת לחינוך המזבח, ובין קטורת להקטרה ע"ש, וכן לפי המבואר בתו"כ פ' ויקרא, ובזבחים דף מ' גבי מזבח קטורת הסמים מוכח כך, דהא מעלה עשן בהקטורת, יומא דף נ"ג, ודף ל"ח, ובירושלמי פ"ג דיומא מבואר דזה הוה רק מכשיר להקטרה לא להעשיה, ובשעת עשיה לא היה צריך זה וכו', עכ"פ מעלה עשן עיקר החיוב הוא בשעת הקטרה, ונ"מ גבי מפטם קטורת דחייב אף בלא מעלה עשן אף דצריך שיהיה קטורת כשירה וכו'. לכן נראה דקטורת לחינוך לא היה צריך כלל מעלה עשן, ולכך היה צריך ללמדו אז על מעשה הקטורת, ור"ל ליתן לתוכו מעלה עשן. והנה יש מ"ד בירושלמי יומא פ"א, ותו"כ פ' שמיני, וספרי פ' נשא דגם בשמיני למילואים היה אז פריקה והעמדה, וא"כ גם אז צריך חינוך ומשיחה בשמן המשחה כמבואר בירושלמי פ"א דיומא שם (וט"ס שם), ולכך הוי ס"ל לנדב ואביהו דלא צריך מעלה עשן, עיין ביומא דף נ"ג. אך באמת גם שם היה הדבר נעשה בבת אחת החינוך וההקטרה דאז נגמר וא"כ צריך מעלה עשן, עיין שבת דף פ"ז ע"ב עשר עטרות וכו'.

שם. וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם.

ספרי, שם: שומע אני ראשון ראשון שנמשח היה קדוש, ת"ל: וימשחם ויקדש אותם, מגיד שלא קידש אחד מהם עד שנמשחו כולם.

עיין בהך מחלוקת דחגיגה דף ו', וכמה מקומות גבי כללות נאמרו בהר סיני ובפרטים באהל מועד, או גם פרטות נאמרו בהר סיני. וזה נ"מ למ"ש אם הם דברים נפרדים או הכל מציאות אחת. ובאמת זה הגדר היה החלוק בין לוחות הראשונות ולוחות האחרונות, דלוחות הראשונות הוי כל התורה כולה בגדר נקודה אחת, כמבואר בירושלמי שקלים, וסוטה, וכל התורה כולה ענין אחד כמבואר בתוספי' סנהדרין פ"ז פלוגתא שם. וכן מלאכת המשכן הוי כל הפרטים גדר מציאות אחת, וכמבואר בספרי פ' נשא. אבל בלוחות האחרונות הוי פרטים, וכן במקדש קיי"ל כחכמים בירושלמי פ"ד דשקלים דכלים שבמקדש אין מעכבין זה את זה.

ספרי, שם: ר' אומר וימשחם ויקדש אותם למה נאמר והלא כבר נאמר וימשח אותו ויקדש אותו ומה ת"ל וימשחם ויקדש אותם מגיד שבמשיחתן של אלו הוקדשו כל

הכלים לעתיד לבוא.

ראה מש"כ רבינו ע"ז בשו"ת צ"פ דווינסק סי' פ', הובא בצ"פ ויקרא פ' צו, פ"ז—ל"ה.

פסוק ו

ויקח משה את העגלת ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים.

שם, פיס' מו: ויקח משה את העגלות ואת הבקר, הרי משה נוטלם ומחלקן לפי דעתם.

עי' בפסקי תוס' ערכין פסקא כ"א גבי מוסר דבר לציבור שוב אין לו חלק בו, וכמו בשקלים הובא בערכין דף ד' וכ"מ, דאף דכהן שוקל מ"מ הקרבן שקרב מהם אין בו חלק, רק בגדר ציבור. אך זה רק בשקלים דהוא חיוב תמידי, אבל בדבר פרטי אז אם נתבטל הדבר חוזר לו. ועי' מ"ש התוס' שבועות דף י"ד גבי קרבן ציבור השייך רק לישראל אם אין מעות בלשכה גובים רק מישראלים ולא מכהנים, וזה ר"ל הספרי פ' נשא גבי עגלות ופרים שהיה מחלקם לפי דעתם, ר"ל, לפי דעתם של נשיאים, וע' בתוס' זבחים דף נ"ט ע"ב דשלמה הקריב את הפרים לשלמים, וזה ג"כ היה לחינוך, ולכך היה יכול להקריבם, וכמו דס"ל להרמב"ם בהל' שקלים, ובהל' ערכין, ובהל' תמורה דמביאים מקדשי בה"ב לקרבנות המזבח, וכבר כתבתי בזה בהל' שקלים, ובהל' ערכין, אך העגלות החזיר ליורשיהם כיון שאז עוד לא היה צריך להעגלות.

פסוק ט

ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עלהם בכתף ישאו.

ספרי, שם: ר' נתן אומר מכאן נתעלם מעיני דוד שלא נשאו לוים את הארון אלא בעגלה וכו' אמר לו אחיתופל לדוד לא היה לך ללמוד ממשה רבך שלא נשאו הלוים הארון אלא בכתף, שנאמר ולבני קהת לא נתן וכו'. אך זה דין היכי שצריך כמו דבמדבר דעפ"י ה' וכו', כמבואר שבת דף ל"א, ועירובין דף נ"ה, משא"כ ע"י סיבה.

ספרי, שם: 'ואלה פקודתם לעבודתם לבוא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו ה' אלקי ישראל', והיכן צוהו, ולבני קהת לא נתן, הא לא חידשו לוים כלום אלא הכל מפי משה ומשה מפי הגבורה.

כבר כתבתי בזה בהך דמעילה דף כ"א ע"א גבי זיעת המעטן ע"ש בתוס' דמחלקים בין דבר שנעשה מציאות טבעי בידי"ש בגדר פעולה, ובין דבר שנעשה מאליו ע"י סיבה הכרחית. ועי' בהך דסוטה דף ל"ה, ובירושי' פ"י דסנהדרין גבי דוד המלך ע"ה שהוליך את הארון הק' על העגלה לא על כתף, משום דהוה ס"ל דהיכי דההילוך הוה בציווי הקב"ה אז צריך דווקא כתף, אבל דהוה רק סיבה י"ל דדי בעגלה, וכעין הך מחלוקת בזבחים די"ג וכ"מ גבי עבודה שאפשר לבטלה לר' שמעון וכ"ש כאן. וזה ר"ל בסהמ"צ מ"ע ל"ד, ובספרי פ' נשא גבי עגלת צב דהביא שם מקרא כאשר צוה ה' את משה ביד

אהרן ומה זה שייך לאהרן ועי"ש ברמב"ן בשרש ג', אך ר"ל כמו הולכה, וכבר כתבתי בזה.

פסוק י

ויקריבו הנשאם את חנכת המזבח וגו'.

שם, פיס' מז: מגיד הכתוב שכשם שהתנדבו הנשיאים למלאכת המשכן כך התנדבו לחנוכת המזבח.

ר"ל דהוה גדר ב"ה או בדק המזבח לא גדר קרבן. ועיין כתובות דף ק"ו גבי כ"ש...

ספרי, שם.

עיין בספרי נשא פסקא מ"ז מגיד הכתוב שכשם וכו' כך התנדבו וכו', ור"ל אם הקרבנות הוי כמו קרבנות מזבח א"כ היה צריך שיהיה מתרומת הלשכה דאז היה שם תרומת שקלים כמבואר שבת דף פ"ז ע"ב ע"ש, דהקרבנות של מלואים מבואר בירושלמי פ"א דיומא דהוי נדבה, וע' ביצה דף כ' ע"ש ברש"י ותוס', וכבר כתבתי בזה בח"א בהל' שקלים, אך הני קרבנות דנשיאים דהוי גם כן בגדר חנוך יש עליהם שם של בדק הבית כיון דנעשו לגמור את המשכן והכלים דע"י זה נתחנכו, עי' מנחות דף מ"ט דאף במשכן שנמשחו בשמן המשחה מ"מ בעי גם חנוך עבודה. ועיין בסנהדרין דף ט"ז ע"ב, וכמה מקומות, והוי כהך דכתובות דף ק"ו ע"א גבי פרוכת אם הוי בגדר בנין, ולפי דברי רבינו בפ"ד מהל' תמורה דמפרש הך דתמורה דף ל"ב דיש ב' מיני בדק, א' של הבית, וא' של המזבח, וזה ר"ל הספרי.

פסוק יג

וקרבנו קערת כסף אחת וגו'.

שם, פיס' מט: וקרבנו קערת כסף אחת, מגיד שלא נעשו מתחלה אלא על שם קרבנות.

עיין בירושלמי פ"ג דיומא בד, ע"ש מ"ש בזה. ועיין בהך דזבחים דף קט"ז ע"ב ע"ש.

ספרי, שם.

משום דשל נחשון הוה אז רק גדר במה לשיטת ריבר"י פיסקא מ"ד דהוה פורק, עיין תוס' ע"ז דף ל"ד ע"ש.

ספרי, שם.

ע"ש בספרי פסקא מ"ט על קרא דוקרבנו מגיד שלא נעשו וכו' שם קרבנות, ור"ל, דדייק דגבי נחשון כתיב שם וקרבנו ובשאר כתיב קרבנו, והטעם דהנה בזבחים דף קט"ז ע"ב הוי מחלוקת אם בקדשי במה צריך ג"כ דבר שלא נשתמש בו הדיוט. והנה בירושלמי פ"א דיומא ובספרי פסקא מ"ד ובתו"כ פליגי בזה תנאי אם גם ביום השמיני פרקו את

המשכן ע"ש, וע' תוס' ע"ז דף ל"ד שבזמן פריקה היה עליהם רק שם במה, ולכך מצריך הספרי שם ריבוי דגם זה לא נעשה רק לצורך קרבן, ובמק"א אבאר זה.

שם. שניהם מלאים סלת וגו'.

ספרי שם: שניהם מלאים סלת מן הנדבה.

כ"כ בזה במ"א דאף דרבינו ס"ל בהל' איסורי מזבח פ"ו דטומאה דלבונה הוה רק פסול ומעלה, מ"מ זה רק בלבונה הבאה בפ"ע אבל בלבונה שבמנחה אם נטמאת המנחה אז גם הלבונה יש עלה טומאה דאורייתא כמו חלק המנחה, וכמבואר בהל' פסוהמו"ק פי"ח הי"ב דלוקה, ועי' תוס' נזיר דף ל"ו ע"א גבי מקפה ושום ושמן ע"ש. וזה ג"כ הוה כמו גדר דמעשה עץ דחולין דף קכ"ט. ור"ל אם זה הוא גזיה"כ דהמנחה צריכה שתיעשה ע"י הני פרטים ואז יש שם מנחה עליה, או הני הוי חלקי מנחה. וזהו מחלוקת במנחות דף ח' דרב ור"ח אם זו קדשה בלא זו. וזהו הכונה במה דאמר שם במנחות בע"ב דשמואל סבר לה להא דרב מדיליף דכלי הלח מקדשין יבש מהך קרא דשניהם מלאים. ומה דאמר היבש שבה היינו הלבונה כגירסת הגמרא דשם, ואף דמדברי רש"י שם ובזבחים דף פ"ח נראה דהמנחה הוה מנחת נסכים דאין בה לבונה כמבואר במנחות דף נ"ט. אך באמת בספרי פ' נשא פסקא מ"ט דאמר שם שניהם מלאים סלת מן הנדבה. נראה דר"ל דלא נימא דהוה מנחה הבאה בגלל זבח וא"כ הוה בגדר חובה דהוא ממילא קמ"ל דלא. ועי' מנחות דף ק"ד ע"ב ודף ק"ו ע"א ודף ס' ע"ב דסתם מנחת נדבה לא הוה מנחת נסכים אף דיכול להתנדב. ונ"מ ג"כ להך דמנחות דף פ"א דנסכים אינה באה אלא מן החולין ע"ש בתוס' הטעם משום דקרבה כולה, ורבינו בפ"ב מהל' מעה"ק ובפ' ט"ז מפרש טעם אחר, ונ"מ אם התנדב מנחת נסכים או נסכים אז לשיטת התוס' ג"כ צריך להביא מן החולין, ולשיטת רבינו לא ואכמ"ל. עכ"פ מן הספרי מוכח דהוה מנחת נדבה. וא"כ י"ל דהוה בה לבונה ומקדש המזרק את הלבונה בגדר דבר בפ"ע. וא"כ חזינן דהלבונה הוא דבר פרטי ולא מעשה עץ אף דכעת מעכב.

פסוק יז

ולזבח השלמים וגו' זה קרבן נחשון בן עמינדב.

שם, פיסי' נא: זה קרבן, זה מביא נדבה ואין היחיד מביא נדבה, זה מביא חטאת (של) חטא ואין היחיד מביא חטאת (של) חטא.

[ואין היחיד מביא נדבה] קטורת, כמבואר במנחות דף נ', גם החטאת לא הוה רק עולה כמבואר בזבחים דף ט' ע"ב ע"ש בזה.

פסוק פה

שלשים ומאה הקערה האחת כסף וגו'.

שם, פיס' נד: רבי נתן אומר כלי בית עולמים שקלם כולם חזר ועשאן סימון חזר ועשאם כלים לא ריבה ולא מיעט.

עי' בתוספתא ברכות פ"א דכיפר לן חורבא דרק הבנין הי' על אפי וכו' וכיון שנשרפה ונתחללה שם העיר חזר ונהפך שם העיר לפנים חדשות וחל עלי' שם הר, ובגדר מ"ש רבינו בהל' כלי המקדש פ"א הי"ג, דאף דכ"ש שנפגמו לא מהני בהו תיקון כמבו' בזבחים דפ"ח מ"מ אם מתיכים אותה נעשה כמו חדשים ואין קדושתה מסתלקת לעולם. ועי' ב"ק דצ"ו ע"ב דהוי פנים חדשות, וזה רק לחומר אבל לא להצורה. וזה ר"ל הספרי בפ' נשא פסקא נ"ד דכלי המקדש אם התיכן ואח"כ חזר ועשאן כלים לא נחסר, ועי' רש"י ב"ק דצ"ו ע"ב בד"ה פנים חדשות. ועי' בהך דסוטה דמ"ג גבי בונה בית על מכונו כו' ע"ש, ושבת קי"ב ע"ב, ובמכילתא פ' בשלח גבי ים שלאחר הקריעה, ושחזר לאיתנו, ור"ל ליושנו, ור"ל, דבנס בידי שמים לא נעשה פנים חדשות והוא הוא הדבר הראשון כי הצורה לעולם קיימת, וזה שר"ל בספרי הנ"ל. ועיין זבחים צ"ו בתוס' אם ליבון הוי כמו פנים חדשות, ובע"ז דף ע"ה ע"ב דמבואר שם דהוי כחדשים אם מ"מ זה רק לחומר אבל הצורה והקדושה נשאר כמקדם, ולכך הוי צריכה טבילה דמ"מ הצורה של הכלים לא נשתנו, וע' בירושלמי ע"ז שם דהטעם של הטבילה מפני שירדו מטומאת הגוים ובאו לקדושת ישראל, וע' גיטין דף ל"ח ע"ב דליהוי עם קדוש.

פסוק פז

כל הבקר לעלה שנים עשר פרים וגו'.

שם, פיס' נו: מעלים על כל אחד ואחד שהקריב שנים עשר פרים וכו'.

עיין בת"י יומא דף נ"ג דנראה דנדב ואביהו הם הקריבו קטרת נחשון וא"כ נפסל, וצ"ל דס"ל דזה הוה ג"כ דין גדר במה דס"ל כמ"ד לעיל דנפרק. ועיין בתוס' ע"ז דף ל"ד ... זבחים דף ק"ב ע"ש.

פרק ח

פסוק ב

דבר אל אהרן וגו' בהעלותך את הנרות וגו'.

ספרי פיס' נט: בהעלותך את הנרות, עשה לה מעלות.

ר"ל כך, עמ"ש בפ' ויצא בזה בחומש החדש שלי, וברמב"ם בהל' תפילין בזה. ומשה רבנו ראה רק גדר סולם, והראו לו המנורה ולא המעלות, דשם המעלות ג', וזה גדר לפניו וזה לא הראו למשה רבנו, ולכך אמר לאהרן סתם: "עשה מעלות", והוא כיון לאמת של

תורה ועשה ג' מעלות, זה ר"ל, וזה גדר י' של תפילין, לך לאות. ונ"מ בין ראי' לאמירה, דזה עצם וא"א לשנות, וזה כמ"ש גבי שיעורים וגבי שקלים בירוש' בזה ובחיבורי ח"א, משא"כ גדר אמירה. וזה הגדר באומד דכתובות דף נ"ה ע"ש ודף ס"ח וב"ק דף צ"ט ע"ב ודף קי"ט ע"ב. והגדר דאהרן הוה נכנס ביוה"כ לפני ולפנים, ואז הוה במקום שאין מלאכים כמבואר בירוש', וזה גדר כסא, ונתגלה לו זה ג"כ מעלות. וזה הגדר דר"ע נהרג ביוה"כ שער הג', יוה"כ של יובל, ולא בגדר ראי' של משה רבנו, רק גדר ראי' של נביאים. ועי' ברכות דף ז' גבי ר' ישמעאל כה"ג פעם אחת נכנסתי וראיתי כו', וזה ביוה"כ, וזה הגדר דשיעורים לא נאמרו לבני נח, וכן גבי שיעורין של נזיקין בור עשרה...

פסוק ג

כאשר צוה ד' את משה.

שם פיס' ס: אין לי אלא מנורה שעשה בה את הבנים כאב, הקטורת מנין וכו'.

הנה ביומא דף כ"ד ע"ב מבואר, וכן פסק רבנו בהל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז דהדלקת הנרות כשרה בזר, דלאו עבודה היא. וע"ש בתו"י שהקשו ע"ז דהא בפסוק כתיב לאהרן. ועי' בספרי פי' בהעלותך דמרבה שם גם בניו, ומשמע דזר לא. ועי' בתו"כ פי' אמור דמבואר שם דהטבה צריך דוקא בפנים ולא בחוץ ע"ש. והנה זה כ"כ בח"א דלפי המבואר בתו"כ שם דנר מערבי צריך דוקא כהן ע"ש. ועי' מנחות דף פ"ח ע"ב דנר שכבתה באמצע הלילה צריך להדליקה עוד הפעם, הרי חזינן דלא המצוה היא ההדלקה, רק המצוה שתהא דולקת, לא כמו גבי חנוכה, ולכך ס"ל לרבנו דגם אם הדליקה בחוץ כשרה, ע"ש בפ"ט מהל' ביאת מקדש. והנה זה מבואר בכ"מ, עי' פסחים דף נ"ט דהדלקה הי' קודם הלילה, ועיקר מצות הדלקה היא בלילה לדידן. ועי' חגיגה דף כ"ו ע"ב דהוה בזה מחלוקת דתנאי וכו', וא"כ כיון דעיקר המצוה לא הי' אז בשעת הדלקה, לכך כשרה בזר. וא"כ לפי זה אם כבתה בלילה אז צריך דוקא כהן להדליקה, דאז הוי זמנה. אך בזמן שצריך לחנך המנורה, דאז ע"כ צריך זה ביום כמו בנין המקדש, כמבואר בשבועות דף ט"ו ע"ב, וחינוך כהנים כמבואר בתו"כ, הובא בדברי רבנו בהל' כלי המקדש פ"ד הט"ו דצריך דוקא ביום, ה"ה חינוך המנורה. ועי' מנחות דף מ"ט ע"א ודף נ', לזה צריך דוקא כהן. וכן אם נימא דנר מערבי המצוה שיהא בין ביום בין בלילה, לכך צריך דוקא כהן.

פסוק ד

וזה מעשה המנורה וגו' מקשה היא וגו'.

שם פיס' סא: מקשה היא, עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר מקשה זהב ומה ת"ל מקשה היא וכו', מכאן אמרו אין של זהב עושים של כסף ושל ברזל וכו' דברי רבי. ר' יוסי ברי'

יהודה אומר אף של עץ ושל חרס.

צ"ל של זכוכית, דזה מותר למסקנא. עי' מנחות דף כ"ח ע"ב.

פסוק יא

והיו לעבוד את עבודת ד'.

זה שירה, עבודה שצריכה עבודה וגם יליף בערכין דף י"א מקרא דתחת אשר לא עבדת את ד' וגו', לכך נקרא עבודת ד'.

פסוק יג

והנפת אותם תנופה לד'.

זה משוערים דהוה עבודה הגפת דלתות, כמבואר ערכין דף י"א ע"ש וכ"מ בזה.

פסוק טו

וטהרת אותם והנפת אותם תנופה.

זה אשומרים דלויים בחוץ, כמבואר בתמיד דף כ"ו [זה שמירה של משכן דלא הוה עבודה, רק דין וחיוב על הלויים].

פסוק יט

לעבוד את עבודת בני ישראל באוהל מועד ולכפר על בני ישראל וגו'.

זה שירה, ערכין דף י"א.

פסוק כ

ככל אשר צוה ד' את משה ללוים כן עשו להם בני ישראל וגו'. כאשר צוה ד' את משה על הלוים כן עשו להם.

הנה כפל הפסוק, וגם כאן כתיב "ככל" וכאן לא כתיב, וכאן כתיב "על", ומה עשו להם זה התגלחת, וגם למ"ש מי הוה משורר כל ז' ימים עד שנשלם הזאה. הנה זה מבואר בסנהדרין דף ק"י דמשה רבנו ג"כ נתגלח כמו כל הלויים ע"ש, אך נ"ל דהזאה לא היה על משה רבנו, דהרי הפרה עשאה משה, כמבואר בספרי פ' חוקת והוה גזבר, ועי' במס' פרה, וגם כבר נתקדש בזמן שעלה להר, כמבואר ביומא דף ד' ע"ש בזה, וא"כ י"ל דמשה הוה משורר בכל הזמן לבדו עד ש"ק. וגם באמת אז עדיין לא הוה תמיד נקרב כד"ת כיון דחסר לחם הפנים לא כמ"ש דיש ב' גדרים [ב]לחם הפנים. ולכך בפסוק כ' כתיב דגם משה עשה, ר"ל בגדר הפרה דהוה גזבר לזה, ופסוק כ"ב שם כתיב על כו', ר"ל דגם משה בכלל זה, ורק בהעברת תער, כן נראה לי.

פסוק כא

ויתחטאו הלוים וגו'.

[זה הזאה] זה טבילה, עי' יבמות דף מ"ה ע"ב ע"ש בתוס' ומגילה דף כ' וכריתות ט' ע"ש וברמב"ם בהל' פרה בזה.

פסוק כה

ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד וגו'. ושרת את אחיו וגו' לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד וגו'.

ר"ל מי שבזמן שנבחרו היו קודם חמשים ואח"כ נעשו [חמשים], אז לשאר דברים כשרים רק לכתף לא. ומה שאמר עוד הפעם לא יעבוד סתם, ר"ל מי שהיה בן נ' אז, שוב אינו ראוי לשאר דברים מן עבודת הלויים רק לשמירה, דזה נקרא "שרות", עי' רש"י בכורות דף ל' ע"ב, כן ר"ל.

שם.

ב' אזהרות, הראשון הוא למי שהיה בזמן התחלה פחות מבן נ' ואח"כ נעשה [בן נ'], אז לשאר עבודות ראוי. והשני הוא שהיה אז בן נ', אין ראוי כלל. וכן לדידן בלוויים בקול, מי שמתחילה קולו עב, עי' מגילה דף כ"ד וסוטה דף י"ב ע"ב אז פסול לכל. ומי שאח"כ נשתנה קולו כשר לשאר דברים, כמ"ש רבנו הרמב"ם ז"ל. וא"ש שיטת בעל הלכות גדולות ז"ל למה לא חשיב ב' לאווין כנ"ל.

שם.

מבואר בדברי רבנו בהל' כלי המקדש פ"ג ה"ח, דגבי לוי אם מתחילה היה ראוי לכל ואח"כ נשתנה קולו ונפסל לשיר כשר הוא לנעילת שערים ע"ש. וזה רק דמתחילה היה ראוי לכל. ובזה יתבאר הלאוין האמורים בפי' בהעלותך "ועבודה לא יעבוד", וכן "לא יעבוד עוד", ע"ש בספרי פיס' ס"ג ובחולין דף כ"ד. ובה"ג מנה זה בלאוין, וכבר תמה עליו רבנו בספר המצות. אך באמת נ"מ לדורות כמו בשיר ובנעילת שערים ובשמירה, דזה ג' דברים השייכים ללוי, ואז אם מתחילה לא היה ראוי לדבר אחד אינו ראוי כלל, אבל אם אח"כ נפסל לאחד כשר להשאר.

שם. ומבן חמשים שנה וגו' ושרת את אחיו וגו'.

ספרי פיס' סג: ושרת את אחיו, מלמד שחוזר לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון.

[הנה מזה] נראה הא לשיר פסול. אך עי' בערכין דף י"א ע"ב ברש"י דמשה היה משורר אף דהוא זקן ... ועי' בהך דמנחות דף ק"ט. לכך צ"ל דרק להך דכתף הוא פסול. ועי' רש"י בכורות דף ל' ע"ב דחשיב "לשרת" דהיינו שומר ושוער ... וזה ר"ל כאן ... עי' רש"י ערכין דף י"ג ע"ב לכבד [את העזרה].

שם. ושרת את אחיו וגו'.

ספרי שם: ר' יהודה אומר הואיל וחזרה תורה ואמרה לא יעבוד עוד, אם למדתי שהעובד בשלשים אינו עובד בעשרים וחמשה כך הכהן לא יעבוד בעשרים וחמשה, ת"ל ולא

יעבוד עוד.

ט"ס, ור"ל כך, דפחות מכ"ה אסור אף לשרת, [אבל אם] התחיל קודם ואח"כ נעשה וכבר נתמנה, אין מורידין וכשר לשאר דברים. וכן פסק הרמב"ם גבי [פסול לוי בקול].

שם.

הנה מבואר בירוש' ספ"א דחגיגה ובדברי רבנו בהל' סנהדרין פ"ד דאין ממנים לדברים יחידים אא"כ הם ראויים לכל, וקמ"ל דזה רק מתחילה, היה ראוי לכל ואח"כ נפסל מאחד, אין מעבירין אותו. וזהו כוונת הספרי פ' בהעלותך פסקא ס"ג ע"ש, וטעות סופר שם, וצ"ל כך: דאף דפסול שנים דאוהל מועד שבמדבר המבואר בחולין דף כ"ד, זה רק לעבודה בכתף, עי' בדברי רבנו בספר המצות, מצות עשה ל"ו וברמב"ן שם, אך זה רק בהני שכבר היו כשרים בתחילה, עי' מש"כ הרמב"ן בשרש שלישי, אבל הפחותים מבן ל' אינם כשרים לכל דבר. דבתחילה צריך שיהיו ראויים לכל. ועי' ירוש' יומא פ"ב גבי כהן שאין ידו מחזקת כו'. ואף דמשה רבנו היה בן שמונים, ומ"מ היה משורר כמ"ש רש"י ערכין דף י"א ע"ב, וגם היה שומר כמבואר ריש תמיד, ומשום דס"ל דשמירה אינו בזמן שירה, דזה רק בלילה וזה רק ביום, וכ"כ בזה במקום אחר, צ"ל דזה ע"פ הדיבור.

פרק ט

פסוק ב

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו.

ספרי פיס' סה: למה נאמר, לפי שהוא אומר: ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, שומע אני בין בחול בין בשבת וכו', או אף בשחיטת הפסח ומה אני מקיים ושחטו אותו בשאר כל הימים חוץ מן השבת או אף בשבת, ת"ל ויעשו [וגו' במועדו — הגר"א] דברי ר' יאשיה. א"ל ר' יונתן ממשמע הזה עדיין לא שמענו.

ר"ל כך, דהנה לפי מה דאמרינן בשבת דף פ"ז ע"ב ערב פסח איקלע [אז] בשבת, אך אפשר דעיברו אדר, וע"ז אמרינן "במועדו"... ר"ל דקבעו במועדו.

פסוק ג

בארבעה עשר יום בחודש הזה וגו'.

ספרי שם: למה נאמר, והלא כבר נאמר ויעשו וגו'. אלא בא הכתוב ולימד על פסח ראשון שכשם שדוחה את השבת כך דוחה את הטומאה. הא עד שלא יאמר יש לי בדין, ומה פרה שאינה דוחה את השבת, דוחה את הטומאה (דכשרה בטבול יום. אי נמי אם כל ישראל טמאים יכולים לעשותה בטומאה. כך פי' הראב"ד ז"ל — הגהות וביאורים), פסח ראשון שדוחה את השבת אינו דין שידחה את הטומאה, הרי פסח

שני יוכיח כו'.

עי' במ"ש הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש פ"ג מס' פרה משנה ג'.

שם.

עי' בספרי פ' בהעלותך פיס' ס"ה דאמר שם ומה פרה שאינה דוחה את השבת דוחה את הטומאה ע"ש. ר"ל דעי' במס' פרה פ"ג מ"ג ע"ש בפי' רבנו מבואר שם דיש מציאות שיוכל לעשות הפרה ע"י אנשים טמאים. אבל בשבת אסור, והק"ו רק מדרבנן.

פסוק ה

ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחודש וגו'.

ספרי פיס' סז: בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד, וכן הוא אומר: הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר. ר' שמעון בן יוחי אומר ישראל לא היו מקריבים, ומי היה מקריב שבטו של לוי וכו'. ר"ל דשבט א' הוה קהל, וגם [שבט] לוי כן. עי' הוריות דף ו' ע"ש, וברש"י יומא דף נ' ע"א.

פסוק ו

ויקרבו לפני משה וגו' ביום ההוא ... אנחנו טמאים לנפש אדם ... איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו'.

לפי שיטת הרמב"ם ז"ל בהל' קרבן פסח ובהל' טומאת מת כך, דלנפש אדם דהיינו (מת שלם) [אלו] שהנזיר מגלח, אז אף "ביום ההוא", דבלילה הזו, אין מביא קרבן פסח, אבל לנפש סתם אז רק....

פסוק י

או בדרך רחוקה וגו'.

ספרי פיס' סט: נקוד על ה"א, אפילו בדרך קרובה והוא טמא לא היה עושה עמהם את הפסח.

ר"ל טמא שרץ, דאין שוחטין על טמא שרץ... פטור מחמת דרך רחוקה, כן ר"ל.

פסוק יג

והאיש אשר הוא טהור וגו'.

ספרי פיס' ע: שומע אני אחד יחיד ואחד צבור עושה פסח שני, ת"ל: ויהי אנשים, היחיד עושה פסח שני ואין הצבור עושה פסח שני.

ר"ל אם היו כולם זבים. ועי' בירוש' פ"ט דמס' פסחים דזה מחלוקת. ועי' שם בתוספתא.

שם.

עי' במה דפליגי בירוש' רפ"ט דפסחים ובתוספתא פ"ח וספרי פ' בהעלותך פיס' ע', ר' יהודה ורבנן, אם כל הצבור זבים ולא עשו פסח ראשון כלל, אין עושים פסח שני, דאין

צבור עושין פסח שני. עי' זבחים דף קי"ח ע"א ורש"י פסחים דף ס"ז ע"א ודף ס"ט ע"ב ודף פ' דלא משמע כן. אך כה"ג אם היו טמאי נבלה ושרץ ולא היה להם מים אז עושין פסח שני, רק בגדר תשלומין לכ"ע, ונ"מ דאז לד"ה אינו דוחה שבת, ועי' בהך דיומא דף נ"א ע"ש בתוס', משא"ב בזב וזבה שם אין הצבור צריכים כלל לעשות פסח שני.

פסוק יז

ולפי העלות הענן וגו' ואחרי כן יסעו בני ישראל וגו'. ובהאריך הענן וגו' ושמרו בני ישראל וגו' ולא יסעו.

מבואר דהוה איסור לאו ליסע, ובפסיקתא דר"ט מבואר דיש חיוב מיתה, ומשום דאז הוה כל ישראל גדר מעמד, וכמו דפסק הרמב"ם ז"ל בהל' ביאת מקדש דאם יצא כהן באמצע עבודה חייב מיתה ע"ש, הוא הדין ישראל מן מעמד. ועמ"ש לקמן פ' שלח גבי מעפילים ע"ש בזה, ולכך דייק רק בזמן ענן, דר"ל ביום, אבל בלילה דלא זמן הקרבה מותרים לצאת מן המחנה. כן ר"ל כאן.

פרק י

פסוק ג

ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה וגו'. ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים וגו'.

ספרי פיסי' עג: הואיל ונאמרו דברות בתורה סתם ופרט באחת מהם שהנשיאים קודמים, אף פורטני בכל דברות שבתורה שיהיו הנשיאים קודמים וכו'. עי' [בהוריות] דף י"ג ע"א (דנביא) [דנשיא] קודם. ועיין בהך דעירובין דף נ"ד ע"ב ע"ש.

פסוק ח

ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות וגו'.

ספרי פיסי' עה: הכהנים, בין תמימים בין בעלי מומים. דברי ר' טרפון. ר' עקיבא אומר תמימים ולא בעלי מומים. א"ל ר' טרפון עד מתי אתה מגבב וכו' אקפח את בני אם לא ראיתי שמעון אחי אמי שהיה חיגר ברגלו שהיה עומד ומריע בחצוצרות. א"ל הין שמא בר"ה וביוה"כ ביובל.

עי' בירושי' פ"א דיומא. ר"ל [בתקיעת] הקהל. עי' בתוספתא סוטה...

ספרי, שם.

עיקר הגדר משום דהני הוי כלי שרת, ולכך אסור בעל מום, והני רק כלים של חול.

שם. והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם.

ספרי שם: למה נאמר, לפי שהוא אומר עשה לך שתי חצוצרות כסף, שומע אני הואיל ועשה אותם יהיו ירושה לבניו, ת"ל: והיו לכם לחוקת עולם, לחוקה ניתנו ולא לדורות.

מכאן אמרו כל הכלים שעשה משה במדבר כשרים היו לדורות, חוץ מן החצוצרות.
ירושה לבניו, ר"ל לשיר של לויים, דהם היו מן משוררים מקהת.
ספרי, שם.
ר"ל לכלי שיר של לויים... [דמשה רבנו] היה משורר, עי' ערכין דף י"א ע"ב [וזה] שפסול מחמת דבעי שיהיה משל צבור. ועי' תוס' מנחות וזבחים דף ס"ח וע"ז דף מ"ז ... דלהקהל בעי משל זהב, כמבואר בתוספתא סוטה ע"ש בזה.
ספרי, שם.
עי' תוספתא ר"ה ע"ש, ומ"ש מנחות דף כ"ח ע"ש בזה.
ספרי שם.
עי' תוס' ע"ז דף מ"ז וזבחים דף ס"ח ומנחות דף כ"ח אם החצוצרות היו של זהב או של כסף, והתוס' שם הביאו גירסא אחת שהיו של זהב. אך זה היה בזמן הקהל, כמבואר בתוספתא פ"ז דסוטה, ואז כשרין גם בעלי מומין. ועי' בהך דמנחות דף כ"ח דשל משה פסולים לדורות. ובאמת בתוספתא דר"ה פ"ב מבואר דבתענית היו תוקעין בשל משה, ועי' ר"ה דף כ"ז ע"א. אך באמת בספרי פ' בהעלותך פיס' ע"ה גרס דפסולים לזרים, ר"ל דבניו שהיו לויים ומשוררים, להם היה פסול. חדא דבעינן משל צבור, עי' יומא דף ג' ע"ב, וגם דשל לויים לא הוה משל כסף כמ"ש התוס' הנ"ל. ועי' ערכין דף י"א דעיקר שירה נצטווה משה דהוא היה משורר, ע"ש ברש"י על עסקי קול.

פסוק ט
וכי תבאו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחצוצרות.
ספרי פיס' עו: במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר. אתה אומר במלחמת גוג ומגוג או בכל המלחמות וכו'.
עי' סוטה דף מ"ג ע"א אלו השופרות, ר"ל דבשאר מלחמות אין תוקעין בחצוצרות.

פסוק י
וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם וגו'.
סוכה דף נ"ה.
שם. ותקעתם בחצוצרות וגו'.
עי' ערכין דף י"א ע"ב ע"ש בזה.
ספרי פס' עז: וביום שמחתכם, אלו שבתות.
הנה מבואר בגמ' מו"ק דף ט' ע"א דאין שמחה בלא אכילה ושתיה. ועי' סוכה דף כ"ה ע"ב אין שמחה אלא במקום סעודה, רק לזה לא בעי בשר ויין רק אכילה ושתיה. ועי' מו"ק דף י"ד ע"ב דאמר שם דעיילי ואכלי ושתו כו', וסנהדרין ביום שדנין דיני נפשות

אסורין לשתות יין כמבואר וכו', וגם אכילה יוצא בבשר עוף וכו'. והנה באמת נ"ל דיש חילוק בין שבת ליו"ט כך, דשבת הוא בעצם נקרא עונג, וכיון שנקרא עונג ממילא צריך לאכול כדי לענגו, ועי' בספרי על וביום שמחתכם ע"ש וכו', ולכך ס"ל בירוש' דמעשרות פ"ג כרי יוחנן דהיום קובע למעשרות בשבת ואף שלא הזמינו לצורך סעודת שבת וכו'. אבל יו"ט אף דמוכח בכ"מ דקבע למעשר, זה רק הסעודה עי' בירוש' פ"ד דדמאי ה"א. ונזיר פ"ה גבי מנחות ע"ש.

שם. ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם.

ספרי פיס' עז: ר"ש בן עזאי אומר בשל צבור הכתוב מדבר. או אחד צבור ואחד יחיד, ת"ל: על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, מה עולות קדשי קדשים אף שלמים קדשי קדשים, (אי מה עולות אחד של צבור ואחד של יחיד אף שלמים אחד של צבור ואחד של יחיד, ת"ל על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, מה עולות משל צבור, אף שלמים משל צבור.

ר"ל גבי ביכורים. עי' מנחות דף נ"ח ע"א.

ספרי, שם.

ר"ל כגון קיץ המזבח... דקיץ א"צ כמבואר ערכין דף י"א.

ספרי, שם.

עי' ערכין דף י"א ע"ב ע"ש... דמקיש לשלמים דצריך משל צבור.

ספרי, שם.

עי' בספרי פ' בהעלותך פסקא ע"ז מה דאמר שם: אי מה עולות אחד של צבור ואחד של יחיד אף שלמים כו', ור"ל כגון גבי עולות קיץ המזבח דהוא בעיא דאיפשטא בערכין שם. וכן שלמים הך דביכורים, עי' מנחות דף נ"ח ובירושלמי פ"ג לביכורים דהוי מחלוקת שם אם הקרבן הוי עולה או שלמים עי"ש. ועי' בפסחים דף ל"ו ע"ב אם נקרא דבר הקבוע לזמן עי"ש.

ספרי, שם.

הנה בספרי פ' בהעלותך מוכח במה דאמר בעולה גם של יחיד צריך תקיעה, ואח"כ אמר של צבור ע"ש, ור"ל גבי ביכורים. ועי' מנחות דף נ"ח וסוכה דף מ"ז וברמב"ם בהל' ביכורים דאין הקרבן מעכב. ובאמת הא בתוספתא ביכורים מבואר דצריך עולה ושלמים ע"ש, ובירוש' הוה מחלוקת גבי שור מה מקריבו מלבד קרבן שלמים, אך י"ל דעולה ר"ל מן הגוזלות, וזה ר"ל הספרי דלעיל קרבן של ביכורים עולה דשל שלמים הוא מציאות בפני עצמו, כמבואר בירוש' וברמב"ם ורש"י מנחות דף נ"ח וסוכה דף מ"ז.

שם. והיו לכם לזכרון וגו'.

ספרי פיס' עז: למה נאמר, לפי שהוא אומר ותקעתם בחצוצרות, שומע אני קרבן שתקעו עליהם יהיו כשרים, ושלא תקעו עליהם לא יהיו כשרים, ת"ל: והיו לכם לזכרון, לזכרון ניתנו ולא ניתנו להכשר קרבן.

עי' בתענית דף כ"ז ע"א במה דפליגי שם אם כהנים ולויים וישראלים מעכבים קרבן, וחד אמר כלי שיר. ובירושי' סוף עירובין ופסחים פ"ד ותענית שם וכו'. והנה בירושי' שם מוכח דהכהנים אין ר"ל מקריבי הקרבן, רק הני דתוקעין בחצוצרות, והלויים ר"ל מחמת שיר וכלי שיר וכו'. והנה לפי המבואר בירושי' נראה כך, דיש ב' גדרים בשיר, אחד מצוה ואי עבודה, ולכך בירושי' יליף מהני קראי דערכין דף י"א דעיקר שירה מן התורה, אמר שם בירושי' דהוי עבודה ומעכב. ובאמת בירושי' בפסחים ותענית גרס שיר ובעירובין גרס "כלי שיר" וכו'. אך כל זה בזמן שאין מוסף, (אז אין החצוצרות מעכבין), אבל בזמן שיש מוסף אז התקיעה בחצוצרות היה לפני המזבח וכהנים כשרים דוקא ומעכבין את הקרבן, כמבואר בירושי' הנ"ל. ומה דמבואר בספרי פ' בהעלותך פיס' ע"ז דאין חצוצרות מעכבין את הקרבן זה רק בחול. וזה ר"ל בסוכה דף נ"ה דמרבין בתוקעין, וגבי שירה של לויים דפליגי ר"מ ורבנן בערכין דף י"א אם מעכבים. ועי' תוס' ר"ה דף ל' ע"ב ובהך דמנחות דף נ"ב דהוה ראי' דלכתחילה אסור לעשות.

פסוק יז

והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מרדי וגו'.

עי' בזבחים דף ס"א, ע"ש ברש"י ותוס' בזה.

פסוק כא

ונסעו הקהתים נושאי המקדש וגו'.

זה כמבואר מנחות דף צ"ח [ד' לוים] דהיו נושאים הארון. עי' בירושי' שבת פ"א שהארון מרבע להם הרוחות, ועי' בפ"ה עירובין ע"ש.

פסוק כט

ויאמר משה לחובב וגו'.

ספרי פיס' עח: ומנין שבניו של יונדב בן רכב הן הן בניו של יתרו, שנאמר: המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב. מה שכר נטלו על כך, 'ולבית הרכבים אמר ירמיה כה אמר ד' צבאות וגו' (ירמיה לה, יח).

עי' סנהדרין דף ק"ו ע"ש.

ספרי שם: ויואש ושרף אשר בעלו למואב, יואש ושרף זה מחלון וכליון, יואש שנתייאשו מן הגאולה, יואש שנתייאשו מדברי תורה. שרף ששרפו בניהם לע"ז וכו'.
עי' מגילה דף כ"ה ובירוש' שם שהולד בתרה.
ספרי, שם.
עי' בספרי פ' בהעלותך גבי הך דב"ב דף צ"א ע"ב נקט ששרפו בניהם לע"ז, ר"ל דמבואר בספרי פ' שופטים (פיס' קע"א) דבא על הנכרית הוה כן. עי' מגילה דף כ"ה ובירוש' שם.
שם. נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד'.
ספרי שם: נוסעים אנחנו מיד לארץ ישראל. לא כשם שבראשונה נוסעים וחונים, אלא מיד לארץ ישראל.
ר"ל כי פרשה זאת נאמרה בסוף מ' שנה.
שם. אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם.
ספרי, שם: ואין לגרים חלק בו, ומה אני מקיים: 'והיה בשבט אשר גר הגר אתו' (יחזקאל מז, כג) אם אינו ענין לירושה תנהו ענין לכפרה, שאם היה בשבט יהודה מתכפר לו בשבט יהודה וכו'.
עי' חולין דף קל"א ... ועי' בירוש' פ"ז דמס' פסחים.
ספרי שם.
עי' בספרי פ' בהעלותך דמבואר שם גבי פרי העלם דבר דצריך מכל שבט ושבט וגרים מתכפרים באותו השבט שהם דרים בו. וזה ר"ל קרא דפ' שלח: ונסלח כו' ולגר הגר בתוכם, ר"ל בתוך השבט. וכן מבואר שם דלקבורה יש קנין גם לגר בארץ ישראל.
ספרי שם: דבר אחר אם אינו ענין לירושה תנהו עניו לקבורה, ניתן לגרים קבורה בארץ ישראל.
עי' תוס' ב"ב דף מ"ד ע"ב וברמב"ן בזה.
ספרי, שם.
הנה עכו"ם אסור לקבור בארץ ישראל כמבואר בירוש' ע"ז פ"א דלא תתן להם חני' בארץ ממש, ר"ל קבורה. וגר צדק אף דאין לו חלק, מ"מ חלק קבורה יש להם, כמבואר בספרי פ' בהעלותך גבי יתרו. וגר תושב לפי שעה קוברין אותו בארץ ישראל. וכן כתב הרמב"ן ז"ל בתורת האדם וכן הראב"ד ז"ל.

פסוק לב
והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך.
הטוב כו' כפל הרבה פעמים, ר"ל כמו דאמר בירוש' ביכורים פ"א דבני קיני חותן משה

מביאין וקורין. וזה נקרא טוב, עי' ערכין דף י"א ע"ש בזה. וגם הנה מבואר בספרי כאן דיש לגרים קבורה בארץ ישראל בגדר קנין גמור, ולא כתוס' ב"ב דף מ"ד ע"ב, וזה גדר טוב מאד זה המות. ואכמ"ל בזה.

פסוק לג

ויסעו מהר ד' דרך שלשת ימים.

כתינוק שבורח מבית הספר, ספרי ובירושי' תענית פ"ד ותוס' שבת דף קט"ז ע"ש בזה. ר"ל שלא רצו ללמוד אותיות התורה פרטים רק תיבות שלמות. וזה הך פלוגתא של בית שמאי ובית הלל אם אות הוה גדר מציאות. ושיטת הרמב"ם בהל' מזוזה בזה, ופסק כבית שמאי. ועמ"ש קדושין דף ל', וזה הגדר של ציץ דכתוב קודש לד'.

שם.

הנה מבואר במנחות דף ל"ב גבי כתבו אגרת, ע"ש בדברי רבנו דאם הוסיף אפי' אות אחת בפנים במזוזה, אפי' בפ"ע פסולה המזוזה. ובאמת זה תליא בהך מחלוקת ב"ש וב"ה ירוש' סוטה פ"ב ופ"ג אם אות א' יש עליו גדר מציאות, או לא חל עליו שם גדר בפני עצמו רק חלק, כיון דליכא תיבה באות אחת, ע"ש דמבואר דאם כתב בפ' סוטה לבית שמאי אות אחת יתירה בפני עצמה שלא בתיבה שוב נפסלה כל הפרשה סוטה, ואז אם מחקה חייב מלקות משום השמות שבה, ובית הלל ס"ל דדווקא עד שיכתוב שתי אותיות יתירות. ורבנו גבי מזוזה פ"ה מהל' תפילין ה"ז פסק בזה כבית שמאי שאם הוסיף אפי' אות אחת בפני עצמה פסולה המזוזה, וזה נקרא אגרת. וזה ר"ל הגמ' מנחות דף ל' ע"א אבל יתרות לית לן בה, ע"ש בתוס', ור"ל ג"כ לא בתוך התיבה רק בפ"ע, ובספר תורה לא איכפת לן, אבל גבי מזוזה וכן בפרשת סוטה וכן בגט פסול וכו'. ועי' במה דפליגי שבת דף קט"ו ע"ב גבי פ"ה אותיות להציל בשבת מפני הדליקה וכו' אם דוקא שיש תיבות שלמות או אף אותיות מפורדות. ובאמת זה תליא אם הנך סמנים דשבת שם ור"ה דף י"ז ע"ב, אם זה הוי מציאות בפ"ע או רק סימן בעלמא וכו'. וזה ג"כ נ"מ בהך דקדושין דף ל' גבי דחשב שם מספר האותיות והתיבות בס"ת ובתהילים דנ"מ איך נחשבים הסימנים וכו'.

פסוק לד

וענן ד' עליהם יומם.

ספרי פיס' פג: מכאן אמרו ז' עננים הם: וענן ד' עליהם יומם, וענך עומד עליהם, ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם, ובהאריך הענן, ובהעלות הענן, ואם לא יעלה הענן, כי ענן ד' על המשכן וכו'.

עי' תוספתא סוטה ע"ש.

שם. וענן ד' עליהם יומם.

ספרי שם: על החיגרים ועל הסומים ועל הזבים ועל המצורעים. עי' בהך דברכות דף נ"ד ורש"י מנחות דף צ"ה ע"א ע"ש.

ספרי שם: רבי שמעון בן אלעזר אומר מנין אתה אומר כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרכו לנר, אלא אפי' נכנס אדם חדר לפנים מן החדר כמו פנס נכנס עמו עד שעה שחוזר, ת"ל לעיני כל ישראל בכל מסעיהם.

עי' תוס' מנחות דף פ"ו וכי לאורו צריך.

פסוק לה

ויהי בנסע הארון.

ספרי פיס' פד: רבי אומר מפני שהוא ספר בעצמו. מכאן אמרו ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות כפרשת ויהי בנסע מטמא את הידים.

עי' ירוש' מגילה פ"ג דע"כ מותר לכתוב בס"ת.

ספרי שם: כך הלכה שכינה בו ביום ל"ו מיל כדי שיכנסו ישראל לארץ.

עי' תוס' מנחות דף ס"ה ע"א ע"ש.

ספרי שם: כיוצא בו: 'וימירו את כבודם בתבנית שור' (תהלים קו, כ) אלא שכינה הכתוב.

מגילה דף כ"ה ע"א ברש"י...

פרק יא

פסוק א

ויהי העם כמתאוננים.

ספרי פיס' פה: אין העם אלא הרשעים, שנא' (שמות יז, ד): מה אעשה לעם הזה.

עי' קידושין דף ל'....

ספרי שם: וכן הוא אומר: 'ותרגנו באהליכם' (דברים א, כז) מהו ותרגנו, שהיו מדברים כמתלהמים וכו'.

עי' בהך דשבועות דף מ"ז ע"ב ע"ש.

שם. ותאכל בקצה המחנה.

ספרי שם: יש אומרים אלו הגרים הנתונים בקצה המחנה. ר"ש בן מנסיא אומר ותאכל וגו' כמוקצים שבהם, כגדולים שבהם וכו'.

קידושין דף ע"ה. עמ"ש ביומא דהם רצו גם בזה שלא יהי' כלל צריך תיקון, כמו במן שלא טעון שחיטה, והכל יהא כשר כמו [דגים], ורצו בבשר מן השמים דסנהדרין דף

נ"ט ע"ב ובגדר דג, אך זה לא, דזה מזוהם גדול, עי' שבת דף ק"ז וב"ב דף ע"ה, ע"ש מ"ש בזה. וצריך מים אחרונים לד"ה כמ"ש השאלתות דרא"ג בזה...

פסוק ו

ועתה נפשנו יבשה אין כל וגו'.

ספרי פיס' פח: את סבור כל מה שאמר זה אמר זה, אלא מה שאמר זה לא אמר זה וכו'.

תוספתא סוטה פ"ט ע"ש.

פסוק טז

אספה לי שבעים איש.

ספרי פיס' צב: אספה לי, שתהא סנהדרין לשמי, שבכל מקום שנא' לי קיים לעולם ולעולמי עולמים.

דגבי סנהדרין... בזה דכ"ז שאין לנו סנהדרין כל הדברים שתקנו סנהדרין... כמו שהם עדיין ישנם.... ולכך צריך שיהיה רק במקום שנתבטלה כמבואר בר"ה דף ל"א ע"ש. וכ"כ רבנו הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין דלימות המשיח אי"ה יבואו מתחילה לטבריא ואח"כ ילכו לירושלים ע"ש בזה דרק במקום שנתבטלה שם... ועמ"ש הר"ן נדרים דף מ"ו ע"א גבי בית ונפל ע"ש ... ע"ש בזה.

ספרי, שם.

כן הגדר בסנהדרין, עי' בספרי פ' בהעלותך אספה לי כו' דהתואר הוא לעולם, וע"ש בזה מ"ש הרמב"ם בפיה"מ סנהדרין ובהל' סנהדרין איך תהי' סמיכה אי"ה לימות המשיח, רק משום דהתואר הוא לעולם, לכן כשיכנסו כל חכמי ישראל למקום שהיתה שם סנהדרין האחרונה, דהיינו בטבריא, כמבואר ר"ה ל"א ע"ב, אז יוחל עליהם שם סנהדרין, ולכך הביא זה הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין פי"ד וקבלה היא שבטבריא ע"ש בזה. ועי' רש"י ב"מ צ"ו ע"ב נמעלו ב"ד.

ספרי שם: המזבח הוא אומר מזבח אדמה תעשה לי וכו'.

ר"ל שלא ישנה את מקומו, כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' בית הבחירה ע"ש בזה. ועי' מ"ש בספרא דצריך שיבנה מתחילה לשם מזבח, ולא הוה כמו הך דבונין בחול ואח"כ מקדישין, ועי' בירושל' פ"ג דיומא דכל כלי שרת כן. וקמ"ל דאף בבית שני זה פסול...

ספרי, שם.

עי' ירושל' פ"ז דנזיר דאדם נברא מתרווד עפר שניטל ממקום המזבח, והובא בדברי רבנו בפ"ב מהל' בית הבחירה, ולכך יש לו קנין בזה, דע"י נעשו השיתין. ועי' כתובות דף י' ע"ב "מזין" ע"ש ברש"י, ובתוספתא סוף מעשר שני בזכות מזבח אדמה, ורש"י סוכה דף מ"ה ע"ב ד"ה לך, ושם דף נ"ה ע"ב, ומשום דהוא מקור בריאת מין האנושי. ועי' בספרי

פ' בהעלותך דמזבח קיים לעולם, ר"ל כה"ג. וגם משום דמבואר בזבחים שם [ס"ב.] דראו שהיו מקריבים שם. ובחגיגה דף י"ב ע"ב ובמנחות דף ק"י ע"א לעולם זאת כו', ובירושי' ברכות פ"ד ה"ה ולא פליגי בית קד"ק שלמטה כו', ובתענית דף ה' ע"א גבי ירושלים של מטה. והנה במכילתא פ' יתרו מבואר דמזבח אף דלא הוי רק רצפה, כמבואר בזבחים דף כ"ז ע"ב, מ"מ צריך לבנותו בקדושה, וכמו גבי כלי שרת כמבואר בירושי' פ"ג דיומא דעשייתם בקדושה, ואין בונים בחול ואח"כ מקדישים, וזהו ר"ל במנחות דף כ"א דמזבח צריך שיהי' משל צבור, ר"ל דכיון דצריך שיהא בשעת בנין קודש, שוב לא מהני שהיחיד ימסרנו לצבור. ועי' תמורה דף ל"א ע"ב ועשו לי משלי, ותו"י כריתות דף ו'.

ספרי שם: בשמן המשחה הוא אומר: שמן משחת קודש יהיה זה לי.

כריתות דף ז'.

פסוק כ

לא יום אחד תאכלון ולא יומים וגו' עד חדש ימים וגו'.

הנה אינו מובן כאן אריכת הדברים ופרטים. ונ"ל דזה הגדר דקי"ל ב"מ דף קי"ג ודף קי"ח וב"ק דף קי"ב ע"ב ושבועות דף מ' וכ"מ בש"ס זמן ב"ד ל' יום, ולא בגדר נקודה רק פרטים. ועי' כתובות דף צ"ז גבי מזונות, ועי' בכורות דף כ"ח גבי מפני השבת אבדה ל' יום וברפ"ז דכתובות יעמיד פרנס. וכן גבי יפת תאר ודף נ"ז בכתובות ודף מ"ח ביבמותה. ועי' בירושי' ברכות פ"ט ד"רגעים" הוא ג"כ ל' יום, וזה גדר דרגע באפו. ועי' ב"ב דף ע"ד דכל תלתין כו' וזה ר"ח ע"ש ברשב"ם. ונ"ל דזה ר"ל הירושי' נזיר פ"א ה"ג גבי סתם נזירות דאמר ימים שהותרו, שהתירן משה ובית דינו לא פחות מל' יום. [וגם גדר נידוי של נשיא מו"ק וב"ב דף ח' גבי תמחוי (דרים) ל' יום, וטהרה ל' יום בתוספתא שבועות פ"א ב' כתובות דף ע"א. ועי' בירושי' ר"ה פ"א לרגעים תבחננו. ועמ"ש פסחים דף קי"ט וברכות דף מ' ע"ש בזה] ור"ל הך דכאן כנ"ל. [וכן עיבור השנה וכן פסח שני].

שם ברש"י: עד חודש ימים, זו בכשרים שמתמצין על מטותיהן ואח"כ נשמתן יוצאת. וברשעים הוא אומר "הבשר עודנו בין שיניהם". כך היא שנויה בספרי, אבל במכילתא שנויה חילוף: הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום, והכשרים הבשר עודנו בין שיניהם.

עי' יומא דף ע"ה.

פסוק כב

הצאן ובקר ישחט להם וגו'.

ר"ל דהם רוצים בשר שלא יהיה טעון שחיטה.

פסוק לא

ויגז שלוים מן הים וגו'.

עי' תוס' ערכין דף ט"ו ע"ב, אך כך, דשליו הוה כינוס עופות טהורים, עי' יומא דף ע"ה ע"ב בזה, ובירוש' נזיר פ"ד והוה צריך שחיטה וכסוי הדם כדין. ואז הוה עפר המדבר מגדל צמחים, כמבואר בתוס' חולין דף פ"ח ע"ב, והם רצו רק בשר שאינו צריך שחיטה ותיקון כלל. לכן כאן נתן להם מן הים בגדר עוף של מים ממש, וזה אין צריך שחיטה, אך הוא מזוהם גדול, ולכך מתו תיכף. עי' בספרי פי' האזינו דהם מתו ע"י תאוה, ע"ש בזה.

שם. וכאמתים על פני הארץ.

ספרי פיס' צז: מלמד שהיתה פורחת ועולה.

עי' בתוספתא דסוטה.

פסוק לב

וישטחו להם שטוח וגו'.

ספרי פיס' צח: ר' יהודה אומר אל תהי קורא וישטחו אלא וישחטו, מלמד שטעונין שחיטה.

עי' ירוש' פ"ד דנזיר, ור"ל אם הני הוה גדר... בשר מן השמים...

פרק יב

פסוק א

ותדבר מרים ואהרן במשה וגו'.

ספרי פיס' צט: אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר: דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות וכו'.

מכות דף י"א ע"ש.

ספרי שם: מלמד ששניהם דיברו בו, אלא שמרים פתחה בדבר, שלא היתה מרים יכולה לדבר בפני אהרן אלא מפני צורך השעה וכו'.

עי' לקמן פי' תצא פיסקא רל"ה אין רשות לאשה לדבר כו'.

פסוק ג

והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה.

ספרי סוף פיסקא קא. מכל האדם וכו' ולא מאבות כו'.

ראה מש"כ רבינו בצ"פ בראשית עמ' קסו.

פסוק ח

ומראה ולא בחידות.

ספרי פיס' קג: 'כי לא יראני האדם וחי', ר"ע אומר האדם כשמועו, וחי אלו מלאכי

השרת. א"ר שמעון התמני איני כמבטל דברי ר"ע אלא כמוסיף על דבריו, אדם כשמועו וחי אלו חיות הקודש ומלאכי השרת.

עי' במ"ש פ' ויקרא ע"ש בזה.

ספרי שם: ר"א בר"י אומר לא שאינן רואים וכו', ומה ת"ל כי לא יראני האדם וחי, כשהוא חי אינו רואה, אבל רואה הוא בשעת מיתה.

לקמן סוף ברכה.

פסוק ט

ויחר אף ד' בם וילך.

עמ"ש הרמב"ם ז"ל במורה ח"א דר"ל דראו האף שהוא מהלך, ר"ל דהוה לא גדר הסתלקות רק מציאות, כמו דאמר בירושי' פ"ח דיבמות וגם הוא חכם ויבא רע, ר"ל דזה ביאה ובחכמה ע"ש. ובירושי' שבת פ"ב בהשפטו יצא כו'. וזה ר"ל כך, דכבר כתבתי דמה דאמר בגמ' אני מטמאה אני מטהרה, ר"ל כך, דבאמת נגע הוא הפסד ורע, ואין דבר רע יורד כו', מפי עליון לא תצא כו', רק כך, דהנה מבואר בסוטה דף י"ב דהיא היתה שחורה ואח"כ נתרפאת ונעשתה כורד ע"ש. ור"ל כך, דזה מבואר בנגעים דכושי הכהה נראה כעזה, ובגרמני להפך. וזה דקורא מראש מסבב הסיבות נבראה מרים שחורה, ושוב בזמן שנעשית מצורע[ת] הוה הכהה עזה, וזה הוה נראה, וזה ר"ל "וילך". ולכך בקרא כתיב מעיקרא "והנה מרים מצורעת כשלג", ר"ל דרק מפני שהיא מרים הוה כשלג, אבל אהרן ראה אותה רק מצורעת, ר"ל דבאמת לא הוה עזה. אך מ"מ קי"ל דאזלינן בתר הפרט, ע"ש בנגעים ועי' חולין דף צ"ב ע"ש, ומ"ש בכורות דף מ"ה ועירובין דף ל' ודף מ"ח וכ"מ בש"ס, וא"כ אם היתה... ג"כ לא הוה עזה כשלג. עי' בירושי' שבועות פ"א ובתוס' סנהדרין דף פ"ז ע"ב גבי כהה טמא וכהה מן הכהה ע"ש, ונ"מ דזה הוה טהרה גמורה. לכן נעשית הכהה כורד והוה כהה מן הכהה וטהורה לגמרי. וזה אני מטהרה, כן ר"ל.

פסוק י

והענן סר וגו' והנה מרים מצורעת כשלג.

ספרי פיס' קה: מלמד שנצטרעה (כעוזה) [גי' הגר"א: בעזה] ללמדך שנקי בשר היא.

עי' סוטה דף י"ב ע"א ע"ש. ועי' במשנה פ"ב דנגעים גבי הגרמני וחבושי. ובזה א"ש מה דאמר [בזבחים דף ק"ב ע"א] אני מטמאה אני חולטה, דר"ל דנראה כהה, ואכמ"ל (ור"ל דמתחילה היתה שחורה ואז הוה עזה. ואח"כ נעשית לבנה והוכהה. עמ"ש בזה... דומין לורד בסוטה שם ע"ש).

ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת.

עי' שבת דף צ"ו ע"ב, והגדר כך, דהנה נגעים הוה... עי' בכורות דף ל"ד וכ"מ, אך ע"י דיבור, עי' בתוספתא שבועות פ"א דבר טמא, ע"י דיבור הכהן דוקא כמבואר בכ"מ. והנה מבואר זבחים דף צ"ד מגופו הוה. והנה מ"מ לדינא דאף דגבי מלך בית דוד אף דהם משוחים בשמן המשחה, מ"מ ע"י צרעת נעשה כמו הדיוט, כמבואר בהוריות דף ט' ובירוש' [הוריות] פ"ג דגם דוד נעשה כהדיוט, מ"מ לגבי משיח כהן גדול לא, כמבואר שם דף י"ב ע"ב ע"ש משיח שנצטרע. וגבי נזיר פקע קדושה משער ע"י צרעת, מחלוקת בירוש' פ"ח דנזיר ע"ש, ולכך באהרן ויפן, אבל מרים דממנה מלכות בית דוד, כמבואר סוטה דף י"א ע"ב ותו"י יומא דף כ"ו נצרכה הסגר, והטעם [משום] דמשיחת כהן גדול השמן קדוש ועומד, כמבואר כריתות דף ז' אבל לא במלך, ועמ"ש שבת דף קנ"ג ע"ב, ע"ש בזה.

פסוק יג

אל נא רפא נא לה.

ספרי שם: מפני מה לא האריך משה בתפילה וכו'. ד"א לא זהו שמשה מתפלל והמקום שומע תפילתו, אלא כמ"ש (איוב כב, כח): ותגזר אומר ויקם לך. ואומר (ישעי' נח, ט): אז תקרא ודי יענה.

עי' תענית דף ח' ועמ"ש ברכות דף ל"ב ע"ב ע"ש בזה.

פרק יג

פסוק ב

איש אחד וגו' כל נשיא בהם.

והנה אף דהא הוה נשיא[ים] אחרים ועדיין לא מתו, עי' בסדר עולם, לפי שיטת הירוש' דבאמת הוה כ"ד מרגלים, רק בכל שבט הוה נשיא ומשנהו, וכאן חשבו רק השניים והם ... עי' בירוש' דמוכח דגם ... נשאו את האשכול.

פסוק ג

וישלח אותם וגו' על פי ד' וגו'.

הנה עיקר הגדר בזה עי' ב"ב דף קי"ט וע"ז דף מ"ו ודף נ"ג ארץ ישראל מוחזקת, ובירוש' חלה פ"ב נתתי, כבר נתתי. ועי' בירושלמי ב"ב פ"ח דהוה מתנה וגם ירושה, ונ"מ אם בלא מלחמה אם הוה קונים אותה. ועיין בירוש' דמאי פ"ג ובהך דשביעית פ"ו גבי בעלי סיסין, ע"ש בזה, ועמ"ש בתוס' קדושין דף ס"א ע"ב גבי בני גד, ובירוש' שם שהארץ לפניהם גדר מוחזקת. [עי' ברכות דף ה' ע"י יסורין דוקא]. אך זה נ"מ דכל דבר הנעשה גדר קנין מלחמה וע"י מחנה, אז נתקדש ונקנה גם הגבולין וגם תחת הקרקע והאויר

דזה ממילא, אבל דבר דקני ע"י חזקה, לא בגדר חזקת הגוף, לא מהני לא לגבולין ולא לאויר בלבד ולא לתחת הקרקע, עי' בירושי' פ"א דבכורים בזה. ועי' ברמב"ם בהל' בית הבחירה הנ"מ בין כיבוש א' לכיבוש ב' דזה ע"י מלחמה וזה ע"י חזקה. והמרגלים רצו ג"כ שיהיה [כמו] כיבוש שני, דהיינו בלא מלחמה רק גדר חזקה, ושוב אי אפשר לקדש הגבול והאויר, כי הם לא רצו לקדש גם גבולים, ואז לא תהיה קדושת מחיצות, כמו בכיבוש שני, וכמו בתי ערי חומה כיון דלא נתקדשו רק במה שהוא שם, עמ"ש בזה ברמב"ם שם, ונ"מ כמו גבי קליטה של רוצח וגבי קליטה של מעשר שני וגבי קביעות מעשר דרך גגין, וגם כי עיקר גדר הכניסה זה שייך לציבור, וציבור לא הוה רק אם הם מתבטלים כאחד ע"י דבר המצבר, כמבואר בירושי' גבי תענית צבור, דבלא נשיא ליכא צבור, וכן בית הכנסת הקבוע עושה אותם לצבור, ובגדר בית מצרפם וכן ארץ ישראל מצרף, ולכך אין אוכלסא בבבל דמי מצרפן, וכמו גבי חלה וגבי מעשר בהמה וגבי סנהדרין מקום הקבוע, אבל דבר דליכא מחנה הוה כל אחד פרטי, ולא שייך מחנה ושוב רק קנין פרטי, ולא שייך גבולין כלל, ועיקר השמירה הוא הגדר והגבול, והמרגלים לא נתרצו בגבולין מתחילה. וזה הגדר דירושי' פאה פ"א נחש מצוי בין הגדרים. וזה ג"כ מה דאמר הקב"ה למשה גבי הר סיני לך רד ע"ש דכיון דנתחדש אז גדר גבול זה מחיצה בפ"ע, ובמקום זה גם קודם החטא יש רשות לשטן ולנחש בזה. ואם ח"ו היו המרגלים מסכימים ליכנס לארץ ישראל והיו קונים א"י בחזקת פירות בגדר מתנה, ולא הוה כלל גדר כיבוש וגבולין, לא הוה תקנה ח"ו לישראל, לכן נתגלגל הדבר שלא נתרצו לקנות, ולכך נעשה נס בזה שהיתה אוכלת יושביה כדי שלא ירצו לקנות, והבא לטמא פותחין לו, זה הגדר.

פסוק ח

למטה אפרים וגו'.

י"ל כך, דלפמ"ש דרצון המרגלים היה שיהיה בגדר קנין פרטי לא ע"י מלחמה ומחנה, ולא יתקדש אויר ולא מחיצות, ובגדר כיבוש יחיד, ורק ע"י קנין של ירושה, דארץ ישראל מוחזקת, דבזה לא הוה כח ליעקב אבינו לעשות מן יוסף ב' שבטים, ולכך לעתיד לבא יתבטל זה ורק יהיה שבט אחד יוסף, ב"ב דף קכ"ב והוריות דף ו' ע"ש בזה. ובזה לא הוה אפרים כלל נשיא של יוסף, וזה דאמרו בסוטה דף ל"ח ראש קטיעא. ר"ל דהוא נשיא קטוע, כי אין לו גדר נשיאות כלל לפי שיטתם. כן ר"ל כאן הקרא. ועמ"ש בגמ' שם ובחומש שלי בזה, ואכמ"ל.

פסוק כ

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ וגו'.

לפי הנראה משה רבנו הוה הכוונה שישראל יעשו מתחילה חזקה בארץ ישראל. ועי' ברמב"ם בהל' מכירה דגבי מקח הוה ג"כ אסיפת פירות חזקה, והם היו בגדר קנין דעת אחרת מקנה, והביאה שלהם תהיה בגדר "ביאת כולכם", דנשיא הוה כמו כל השבט, עי' קדושין דף מ"ב, ובהך דיבמות דף פ"ט ע"ב ע"ש, ושוב לא הוה בטלה הירושה, כמש"כ הרמב"ם ז"ל ספ"ו מהל' בית הבחירה, ומבואר בירושי' פ"ד דתענית דהם למדו חלה וערלה, דדי בביאה בלא כיבוש וחילוק, עי' ערלה פ"א, אך הם בטלו לשליחות.

פרק טו

פסוק ב

כי תבואו אל ארץ מושבותיכם וגו' ועשיתם אשה לד' וגו'.

ספרי פיסקא קז: אבא חנין אומר משום ר"א למה נאמר, לפי שהיה בדין, הואיל ומצינו שריבה כלי בית עולמים מכלי אהל מועד, כך ריבה נסכי בית עולמים מנסכי אהל מועד, ת"ל ועשיתם אשה לד' עולה או זבח, מגיד הכתוב שאע"פ שריבה כלי בית עולמים מכלי אהל מועד, לא ריבה בנסכים.

עשרה שולחנות, עשר מנורות וכן כיורים, ואם זה הוה כלי שרת עי' מנחות דף צ"ט ע"ש מחלוקת. ועמ"ש שם דף ק"ז ע"ש בזה. ועמ"ש הרמב"ן ז"ל בספר המצות בזה ע"ש.

ספרי, שם.

עי' ברמב"ן במצות לא תעשה ובמכלתא שאם שינה סדר כלים במקדש עובר בלא תעשה, בפסוק ובכל אשר אמרתי [אליכם] תשמרו ע"ש בזה.

פסוק ד

והקריב המקריב קרבנו לד' וגו'.

ספרי, שם: והקריב המקריב, אין לי אלא איש, אשה מנין, ת"ל: והקריב המקריב, מכל מקום.

גם י"ל דנ"מ גם למוצא הקרבן שהוא מביא נסכים, עי' בהך דשקלים פ"ז ע"ש בזה במשנה.

שם.

גם י"ל דנסכים לא הוה נדר, רק ממילא הם באים. ועי' בהך דמנחות דף פ"א ע"ב .... בשקלים פ"ז דהמוצא הקרבן מביא נסכים. ועי' גם במנחות דף ט"ו (?) ע"ב ע"ש ומ"ש...

שם.

עי' זבחים דף ט"ז ע"א דבעלים מפנלים, ע"ש מזה הקרא, וזה ר"ל קרבנו לד'.

ספרי שם: ר' נתן אומר זה בנה אב לכל המתנדב במנחה שלא יפחות מעשרון ולוג שמן.
מנחות דף פ"ט ע"א.
והקריב וגו' ברביעית ההין שמן. ויין לנסך וגו'.
כאן סמך יין לשמן, (וגם) משום דהרמב"ם ז"ל פסק בהל' מעשה הקרבנות דגבי מנחת נסכים אם ירצה יוכל לגבל את העשרון עם יין ע"ש, ולא נקרא חסר. ואף דכל נסכים לספלים, ע"ש בזה. ולכן נקט קרא לשון ויין דיוכל לבלול ביין ג"כ, ואכמ"ל.

פסוק ו
או לאיל תעשה מנחה וגו'.
ספרי פיסקא קז: למה נאמר, שהיה בדין, הואיל וכבש העומר טעון ב' עשרונות ואיל עולה טעון ב' עשרונות. אם למדתי לכבש העומר שאע"פ שכפל עשרונותיו לא כפל נסכיו אף איל העולה וכו', ת"ל או לאיל תעשה מנחה וגו'. הנה מבואר כאן דלא צריך רק על נסכי יין ולא שמן, וכמו דס"ל להרמב"ם ז"ל [בהקדמה] לפירוש המשניות מנחות ובהל' מעשה הקרבנות דגבי כבש העומר [צריך שמן] שלישית ההין, ע"ש בזה.

פסוק ז
ויין לנסך שלישית ההין תקריב וגו'.
בספרי מביא כאן מן כבש עומר דגבי יין רק רביעית ההין, אבל שמן שלישית ההין, לכך נקט כאן תקריב. וכן בקרא גבי כבש כתוב שמן לאחר שכתב המידה. ובאיל ושור להיפך, דמפסיק בין שמן ליין, דגבי כבש העומר שמן לא דמי ליין, כנ"ל.

פסוק יב
ככה תעשו לאחד כמספרם.
ספרי שם: דבר אחר 'ככה תעשו לאחד כמספרם', להביא את אחד עשר שבמעשר.
כמספרם ... מעשר דהוא י"א. וגם נ"מ אם הוה שום טעם ... גם ט'. ועי' בכורות דף נ"ט ע"ב ע"ש בזה ורש"י שם ע"ש.
שם.
בספרי לחד שיטה מרבה מכאן י"א של מעשר בהמה, ר"ל דזה נעשה ע"י מספר, דקרא לאחד עשר עשירי. וגם תליא בהך דר' אלעזר כר"ש דף נ"ט ע"ב בכורות, וגם הוה גדר תמורה, כמבואר שם ודף ס' ודף ס"א. ועי' תמורה דף י"ג ע"ב ע"ש.

פסוק יג
כל האזרח יעשה ככה את אלה וגו'.
ספרי שם: למה נאמר, לפי שהוא אומר (ויקרא כב) ומעוך וכתות וגו' ומיד בן נכר לא תקריבו וגו'. אלו אי אתה מקבל אבל אתה מקבל מהם תמידים [תמימים] וכו', אי מה

ישראל מביא נסכים, אף עכו"ם מביא נסכים, ת"ל כל האזרח וגו'.
עי' ירוש' פ"ב דע"ז שהביא זה. ועי' תוס' מנחות דף ע"ג ע"ב.
ספרי, שם.
עי' בירוש' פ"ב דע"ז ה"א מה דמקשה במה דמבואר בספרי פ' שלח פיס' ק"ז דלוקח תמימים ע"ש. ובספרי שלנו גרס תמידין, ור"ל כעין דאמרינן בע"ז דף כ"ד ע"י תגרי ישראל. וכמו שלקח דוד מיד ארונה, אף דהיה גר תושב, ושלמה מיד חירם, דגם מגר תושב אסור לקבל כמש"כ רבנו בסוף הל' שקלים. וזהו דאמר כאן בתחילה כאן בסוף, ר"ל מיד עכו"ם תיכף לבדק הבית או לקרבנות צבור אסור, אבל בסוף שהיה ע"י אמצעי מותר, ולכך יכול להביא מהם קרבן צבור.

פסוק יד
וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדורותיכם וגו'.
ספרי פסקא קח: אין לי אלא גר המתגייר, גר שנתגייר מנין, ת"ל: או אשר בתוככם לדורותיכם.
ר"ל אף שנתגייר שלא בזמן המקדש, וכשיבנה צריך קרבן. וזה פי' כוונת הגמ' כריתות דף ט' ע"ש, ועמ"ש בזה ברמב"ם.
ספרי שם.
(וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית וכו' צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן). עי' במש"כ רבנו בהל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ב שעדיין לא נעשה ככשרי ישראל. ועי' בפה"מ בכריתות שם ריש פ"ב דרק לכתחילה, וכאן ס"ל לרבנו דרק לקדשים לא מיקרי עדיין ישראל גמור, אבל לשאר דברים הוה כישראל לכל דבר, וא"כ בזמן הזה לא מחסר כלל בשביל הקרבן. ומה דבעי שם (בכריתות) דף ט' ע"א קרא דאף בזמן דליכא קרבן יכולים לקבל, זה דלא נימא כמו בהך דקדושין דף ל"ח ע"ב גבי שילוח עבדים, דרק בזמן שיש בארץ ישראל ע"ש. ואמר בכריתות שם דהא בספרי מרבינן מן הך בתוככם דאף אם כבר נתגייר צריך להביא קרבן אח"כ, ע"ש פ' שלח פיס' ק"ח, וא"כ חזינן דיכול להתגייר אך בזמן שאין קרבן. ועי' תוס' יבמות דף מ"ו ע"ב וקדושין דף ס"ב ע"ב.
שם. וכי יגור וגו' ועשה אשה ריח ניחוח לד' וגו'.
ספרי שם: אי מה ישראל בדם בהמה אף הגרים בדם בהמה, ת"ל: לכם הקדשתים [הקשיתים] ולא הגרים הקדשתים [הקשיתים] בדם בהמה.
ר"ל דישראל נתקדשו בדם בהמה כמבואר לקמן.

ספרי, שם: רבי אומר מה ישראל שלא באו לברית אלא בג' דברים במילה ובטבילה ובהרציית קרבן, אף הגרים כיוצא בהם. אי מה ישראל בדם מילה [עולה] ובזבחי שלמים אף הגרים בדם מילה [עולה] ובזבחי שלמים, ת"ל: ועשה אשה ריח ניחוח לד' וכו'.

עמ"ש בזה הרמב"ם ז"ל בהל' איסורי ביאה דלגירות [צריך הטפה] ... רק אם נולד מהול ... אז זה מחמת ערלה כבושה, אבל [אם] מל בזמן שהיה בן נח [צריך] הטפה רק בגדר ישראל, לא לגירות, ורק לאחר טבילה ...

פסוק יט

והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לד'.

ספרי פסקא קי: הרי שלא הפריש חלה מן העיסה, שומע אני שלא יפריש חלה מן הלחם, ת"ל: והיה באכלכם מלחם הארץ.

עי' בדברי רבנו בהל' ביכורים פ"ו הט"ז דיליף שם דסל מצרף מדכתיב מלחם. ובספרי פ' שלח פסקא קי"י גמר לה מזה דאם לא הפריש מהעיסה צריך להפריש מהאפוי, ור"ל דהוה כמו חיוב חדש. וכמבואר בתוס' ב"ק דף צ"ד ע"א ד"ה אפה ותוס' ב"מ דף פ"ט ע"א ד"ה יצא. אך באמת לפי שיטת הראשונים ורבנו ז"ל שם רק שהלישה והגלגול היו לדעת כן.

פסוק כ

כתרומת גורן כן תרימו אותה.

ספרי שם: מה תרומת גורן אחת, אף חלה אחת. (מה תרומה אחת לאלף, אף חלה אחת לאלף. פי' דמן התורה חטה אחת פוטרת את הכרי — הגהות הגר"א).

עי' בירושי' תרומות פי"ד דיש ג' שיטות: חד אמר אחד מק' וחד אמר אחד מאלף וחד אמר כל שהוא. ועי' ברש"י חולין דף קל"ו ומנחות דף ע"ז ע"ב ותוס' יומא דף כ"ד ע"א ע"ש בזה.

ספרי שם.

עי' בירושי' תרומות פי"ד סה"ג דהוה שם מחלוקת דאמוראי: דר' יוחנן אמר אחד ממאה דוקא, ור' ינאי אמר אחד מאלף, ור' מנא אמר דאין לה שיעור כלל. ועי' בספרי פ' שלח פיס' ק"י מה תרומת גורן אחת כו', ובהך דמנחות דף ע"ז ע"ב ברש"י בד"ה ולילף מתרומת חלה דמשמע דיש לו שיעור מן התורה, ותוס' יומא דף כ"ד ע"א גבי תרומת הדשן, ומה דאמר בירושי' רפ"ק דפאה מפני המחלוקת כבר עמדו בזה התוס' והר"ש. ובאמת י"ל דקאי אהך מחלוקת דקדושין דף נ"ח ע"ב ע"ש, ותוס' מנחות דף ס' ע"א, ועי' בחולין דף קל"ז מה דמחלק שם בין דרבנן לדאורייתא.

פסוק כא

מראשית עריסותיכם תתנו לד' תרומה לדורותיכם.

ספרי שם: שומע אני אף עיסת תרומה ועיסת מעשר שני במשמע, ת"ל: חלה תרימו תרומה, את שמורם קודש והשאר חולין, ולא שזה וזה קודש. אבל אמדו עיסת מעשר שני בירושלים חייבת בחלה.

ר"ל אם היה בירושלים ויצא משם עי' [תוס'] קדושין דף נ"ג ורש"י סנהדרין דף קי"ב ובהך דבכורות דף ט' ע"ב ע"ש.

ספרי שם: לדורותיכם. להביא את עיסת שביעית שהיא חייבת בחלה, שהיה בדין מה שאר פירות שחייבים במעשר פטורים מן החלה וכו'.

עי' בתוספתא דאמר זה על חלת דמאי.

פסוק כד

ועשו כל העדה פר וגו'. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל וגו'.

דכאן מעכב שבט אחד, דע"ז הוה מפי הקב"ה, דאין חילוק בשבטים והוה גדר מציאות, לא מין פרטי. וכן מבואר כאן בספרי וברמב"ם.

שם. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל וגו'.

ספרי פסקא קיא: מנין אתה אומר שאם עיכב אחד מן השבטים ולא הביא, שהיה מעכב את הכפרה, ת"ל: וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל.

עמ"ש ברמב"ם בהל' שגגות בזה ובמכילתא פי' יתרו.

ספרי שם.

יש נ"מ בין העלם דבר גבי שאר עבירות דחייבי כריתות, דאז לדידן מביא כל שבט ושבט קרבן בפני עצמו בגדר פרט, ואין מעכבין זה את זה, כדמוכח בדברי רבנו בהל' שגגות פי"ב ה"א, אבל על שגגת ע"ז מעכבין השבטים זה את זה, כמבואר בספרי שם. ועיין במכילתא פי' יתרו גבי מזבח מחלוקת אם הוי י"ב מצבות מצבה מאבן אחת לכל שבט, עי' ע"ז דף נ"ד, או כל מזבח מי"ב אבנים שיהיה כ"א כלול מכולם. ועי' בלשון רבנו דנקט מביאין כו' מכל, וגבי שאר הוראת שגגת כרת כתב "מביא" יעו"ש. עכ"פ גבי שגגת ע"ז שם הכפרה על כל ישראל בגדר נקודה שאינה מתחלקת ובגדר הרכבה מזגית כיון דמפי הגבורה שמענו.

ספרי שם.

אף דכל שבט איקרי קהל, הוריות דף ה', פסחים דף פ' ומנחות דף ט"ז, ובירושל' ברכות פ"ט וכ"מ, מ"מ לגבי דברות ששמעו מפי הגבורה הוו כולם אחד. אף דעל הוראת ב"ד צריך להביא פר ושעיר לכל שבט גם בע"ז, מ"מ יש נ"מ, דעל הוראת ב"ד של שאר

[חייבי] כריתות כל שבט מביא פר, ואין מעכבין זה את זה, משא"כ בהוראת ע"ז, הואיל דמפי הגבורה שמענו מעכב. וזה מבואר בלשון הרמב"ם ז"ל בהל' שגגות פי"ב ה"א. יראה שם בלשון דגבי ע"ז נקט "מביאין מכל שבט" כו', וגבי שאר מצות נקט "מביא כל שבט". וכן הוא בספרי פ' שלח ונסלח לכל עדת כו', דמעכבין זה את זה, ע"ש.

פסוק כה

ונסלח להם כי שגגה היא וגו'.

ספרי פסקא קיא: ונסלח להם, שומע אני בין שוגג בין מזיד, ת"ל: כי שגגה הוא. ר"א אומר בא הכתוב לעשות זדון הצבור כשגגה, לכך נאמר כי שגגה היא. רבי אומר מנין אתה אומר שאם היו מקצת צבור שוגגים ומקצת מזידים שיהו לפניו כשגגה, ת"ל: כי שגגה היא. כבר כתבתי בזה בחיבורי ח"ג דאם כל ישראל, אף שאין ראויים להוראה, לא רצו לקבל זה, לכ"ע לא הוה גדר עשו בהוראה, ורק נ"מ אם קבלו ואח"כ חזרו בהם, דזה מחלוקת בירוש' שם ע"ש בזה.

ספרי שם.

לפי מש"כ בח"ג לבאר דברי הספרי פ' שלח על קרא דונסלח להם דפליגי ר"א ורבי ע"ש. ור"ל כך, לפי מה דמבואר בד' רבנו הל' שגגות פי"ג ה"ה וכן הוא בירוש' שם' דהא דידע אחד מהם שטעה דחייב, זה רק אם היה ראוי להוראה. אבל אם אינו ראוי להוראה אין ידיעתו כלום ופטור מקרבן. אך זה רק ביחיד, אבל אם כל הצבור ידעו שטעו אף אם אינם ראויים להוראה, מ"מ לא שייך דין הוראת ב"ד בזה, דכל הצבור יכולין לבטל מעל עצמם ההוראה של ב"ד. וזהו דפליגי בספרי שם, דר"א ס"ל דאף בצבור כן, כיון שאינם ראויין להוראה, וזהו דקאמר "לעשות זדון הצבור כשגגה", או כגון שטעו הכל במצוה לשמוע דברי חכמים. וזה ר"ל מה דמבואר בהוריות דף ז' ע"ב: ישנו, יכול יהיו חייבין על שגגת מעשה. וכבר עמדו בזה התוס' שם דהא מבואר בקרא דצריך דוקא הוראה. אך ר"ל כה"ג שידעו כולם שהב"ד טועים, רק שטעו במצוה לשמוע וכו', או י"ל כגון שלכולם נתחלף להם חלב בשומן, עכ"פ ר"א ס"ל דגם בצבור כן. אך רבי ס"ל דרק במקצת אז גם מזידין נסלח להם, אבל בצבור גם באינם ראויין להוראה, לא. ועי' ירושלמי הוריות פ"א ה"ג דפליגי שם אי דוקא אם מתחילה לא קיבלו עליהם הצבור את ההוראה, או אף אם מתחילה קיבלו ואח"כ חזרו בהם ג"כ נתבטלה ההוראה משום דהצבור יכולין לבטל את הב"ד שלהם.

ספרי שם.

הנה רבנו בפי"ג ה"ה [מהל' שגגות] וכן מבואר בירוש' שם, דאם עם הארץ ידע שטעו

ומ"מ עשה מזיד, ואף אם לא טעה במצוה לשמוע דברי חכמים, מ"מ מצטרף לרוב צבור להביא קרבן צבור. והא דכ' רבנו שם דרק בסבר שמצוה לשמוע כו', זה רק הראוי להוראה, ונ"מ דצריך להביא קרבן יחיד, ע"ש בגמ' ובירוש' וכו'. אך כל זה ביחיד, אבל הצבור אף שהם עמי הארץ, ולא קיבלו עליהם ההוראה של ב"ד הגדול, אז אם עשו מחמת טעות דמצוה לשמוע כו', חייבים כל אחד קרבן יחיד, ואם במזיד פטורים מן הכל, אף דהם לאו בני הוראה, כמבואר בדברי רבנו סוף פי"ג שם וכו'. עכ"פ יש חילוק לגבי ההוראה עצמה בין צבור ליחיד. וזהו כוונת הספרי פ' שלח פסקא קי"א דאמר שם דמקצת צבור שוגגין ומקצת מזידין הוה שגגה, ור"ל כהאי גוונא היכא שהמזידין הם עמי הארץ וידיעתם לאו ידיעה היא לגבי הוראת ב"ד, שפיר חייבים קרבן צבור.

שם. והם הביאו את קרבנם אשה לד' וגו'.

ספרי שם: ר' יהודה אומר שבט שעשה על הוראת בית דינו אותו שבט חייב ושאר כל השבטים פטורים. עשה על הוראת ב"ד הגדול אותו שבט מביא פר, ושאר כל השבטים מביאים על ידו ומה הם מביאים על ידו י"ב פרים. ר"ש בן יוחי אומר פר אחד לב"ד. בד"א בשאר מצות, אבל בע"ז מתחייב פר ומתחייב שעיר: פר לעולה ושעיר לחטאת.

לפי המסקנא בגמ' כך, לר"ש אם חטא שבט אחד רק בדה"ג מביא פר, ובע"ז השבט מביא פר וגם [הב"ד] פר ושעיר.

פסוק כו

ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו'.

ספרי שם: אין לי אלא אנשים, נשים מנין, ת"ל: ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו' כי לכל העם בשגגה.

הנה מבואר בירוש' פ"ז דפסחים גבי פר העלם דבר דאין הנשים והקטנים בכלל זה' ור"ל פחות מבן כ', ואף דבספרי פ' שלח פיס' קי"א מבואר דגם נשים בכלל, וע"ש בפיס' קי"ב דשם ממעט נשים, אך יש נ"מ בין העלם דבר גבי שאר עבירות דחייבי כריתות, דאז לדידן מביא כל שבט ושבט קרבן בפני עצמו וכו', אבל על שגגת ע"ז מעכבין השבטים זה את זה וכו', עכ"פ כך, דעל שאר חייבי כריתות הורו ב"ד ועשו הקהל, דהכפרה על כל ישראל בגדר הרכבה שכונית, כל שבט ושבט נפרד, אבל בע"ז כה"ג הוה בגדר נקודה. וא"כ כך, גבי ע"ז גם הנשים נחשבים בגדר הכפרה, אבל בשאר חייבי כריתות אין הנשים שייכות למנין שבט.

שם. ונסלח וגו' ולגר הגר בתוכם וגו'.

ספרי שם: לפי שמעשה בישראל צריך להביא את הגרים.

כמבואר דמתכפר עם השבט ... וכן מבואר בספרי לעיל פ' בהעלותך פסקא ע"ח ע"ש.

שם. ונסלח וגו' ולגר הגר בתוכם.

עי' בספרי כאן דכל מקום שנאמר בישראל צריך לרבות גרים. ועי' סוטה דף כ"ח, וכ"מ. ועי' כריתות דף ה' ע"ב. אך בפשוט י"ל דהנה לפי מה דקיי"ל דצריך פר ושעיר לכל שבט בע"ז, והנה זה רק תואר שבט ולא בפרטים, דאם לא כן משכחת לה שנוי בעלים בקרבן צבור, עי' זבחים דף ד' ע"ב, אך מ"מ מבואר בספרי פ' בהעלותך דאם חטא גר מתכפר עם השבט שגר בתוכם, ע"ש דיליף מקרא. וי"ל דזה ר"ל קרא דכאן.

פסוק כז

והקריבה עז בת שנתה לחטאת.

ספרי פסקא קיב: זה בנה אב כל מקום שנאמר עז צריך שתהא בת שנתה.

קדושין דף נ"ה ע"ש.

פסוק כח

וכפר הכהן על הנפש השוגגת בחטאה בשגגה וגו'.

ספרי שם: להוציא את דקדוקי ע"ז. שהיה בדין, ומה אם מצוות קלות הרי הוא חייב על דקדוקיהם, ע"ז חמורה אינו דין וכו', ת"ל בחטאה בשגגה להוציא את דקדוקי ע"ז (כגון שראה כית ע"ז וכסבור בית הכנסת הוא והשתחוה לה פטור שהרי לבו לשמים. וי"מ דקדוקי ע"ז היינו כמו הסך ומכבד ומרביץ וכו', ודכוותה בשאר מצות היינו הראה דחייב עליה כמו בגמר ביאה — הגהות וביאורים).

וגם אפשר דר"ל כאן תולדות, וכמ"ש הראב"ד ז"ל בהל' עכו"ם פ"ג ה"ד גבי הך אם שחט חגב, ועי' בהך דסנהדרין דף ס"ב ע"א ע"ש בזה.

שם. לכפר עליו ונסלח לו.

ספרי שם: להוציא את הספק. שהיה בדין, ומה אם מצוות קלות הרי הוא חייב על ספיקן, ע"ז חמורה אינו דין שיהא חייב על ספיקה, ת"ל: לכפר, להוציא את הספק. צבור ומשיח אין מביאין אשם תלוי (צ"ע דהא פשיטא דחייב אשם תלוי על עבודת כוכבים כמו שאר כריתות, וכדתנן בהדיא פ"ק דכריתות. והילך לשון הראב"ד ז"ל להוציא את הספק וכו' ולאפוקי אי מספקא ליה אי עבד ע"ז אי לאו דלא מייתי קרבן והיכי דמי כגון דהשתחוה כלפי אילן בשגגה ומספקא ליה אי אשרה אי לאו -- הגהות וביאורים).

או דר"ל כגון שמזיד בספק ושוגג בודאי, דבכל התורה חייב קרבן, כמבואר בירושי'

תרומות והוריות, אבל בע"ז הוה גדר מומר לכל התורה. או כגון שאינו יודע אם עבד בעבודה זו או בזו...

שם.

[נ"ל] דזה קאי לרבי דס"ל דמשיח בע"ז חייב על שגגת מעשה, ואמר דרק בעצם ע"ז, אבל לא על ... וכן אשם תלוי ג"כ משיח פטור אף בע"ז ... עי' הוריות דף ז' ע"ב ובירושי' ובסנהדרין פ"ז ע"ש.

שם.

גם י"ל דקאי על משיח או על הצבור. וקל וחומר ר"ל כך, דהנה לר' עקיבא דס"ל דאשם תלוי יש במעילה ג"כ, עי' כריתות דף י"ח, וכן יש שיטה, עי' תוס' שבת דף ע"ב גבי שפחה חרופה. וכן למ"ד אשם תלוי בא על שלא נודע, כריתות דף כ"ה, וזה לא שייך לגדר הוראה, וא"כ גם כהן משיח חייב, זה ר"ל, כנ"ל.

שם.

באמת ר"ל כאן כך, דהנה מבואר בדברי רבנו הרמב"ם ז"ל בהלכות שגגות פ"ח ע"ש, דאם עשה מלאכה בשבת ואינו יודע איזה אב מלאכה, חייב אשם תלוי, ע"ש ובפ"ב ובפהמ"ש שם בכריתות, אם יהיה כה"ג בע"ז, אם עשה עבודה ואינו יודע אם דרכה בכך או לא, אך זה מד' עבודות, דממה נפשך חייב, מ"מ פטור מקרבן. או במשיח אם [אינו יודע] אם זבח או קיטר פטור ... וגם מאשם תלוי, כן ס"ל כאן, ואכמ"ל בזה.

פסוק כט

האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתוכם וגו'.

ספרי שם: למה נאמר, לפי שהוא אומר כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, שומע אני אף הנשים במשמע, ת"ל: בבני ישראל, זה בנה אב, כל מקום שנאמר אזרח בזכרים הכתוב מדבר.

ר"ל כמו דאמר בירושלמי פ"ז דפסחים 'ונסלחי להוציא כוי ור"ל גבי יחיד שעשה בהוראת ב"ד.

ספרי שם: דבר אחר, האזרח בבני ישראל למה נאמר, שהיה בדין: ישראל נצטוו על עבודת כוכבים והגרים נצטוו על עבודת כוכבים, אם למדתי לישראל שמביא על שגגת עבודת כוכבים אף הגרים מביאים על שגגת עבודת כוכבים, ת"ל האזרח בבני ישראל, ישראל מביא על שגגת עבודת כוכבים, ואין הגרים מביאים על שגגת עבודת כוכבים.

ר"ל גר תושב, דמחוייב בזי מצוות ... גבי קרבן. ועי' רש"י סנהדרין דף נ"ד ע"א דס"ל

דבן נח חייב גם על שוגג. ועי' [מכות] דף ה' ע"ש. אך הרמב"ם לא ס"ל כרש"י, ע"ש בהל' [מלכים] אך גר תושב לכ"ע ... דפטור ועי' סנהדרין דף נ"ה ע"ש בזה.

פסוק ל

והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו'.

ספרי שם: זה המגלה פנים בתורה.

עי' תוספתא פ"ב ההוריות זה העושה ע"פ הוראת עצמו ... אין גדר הוראה. ועי' סנהדרין דף ס"ו דאין מחויבין לשמוע הוראה ...

פסוק לב

ויהיו בני ישראל במדבר וגו'.

ספרי פסקא קיג: בגנות ישראל הכתוב מדבר, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ושניה חללו.

זה קאי אמן... ועי' תוס' שבת דף פ"ז ע"ב ע"ש בזה.

שם. וימצאו איש מקושש עצים וגו'.

ספרי שם: תולש מן הקרקע. אתה אומר תולש מן הקרקע, או איש עצמו ושמו מקושש, ת"ל: ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים, הא מה ת"ל וימצאו איש מקושש עצים, תולש מן הקרקע.

ר"ל דהוה תולש וזה בעצם תולדה דקוצר. ועמ"ש ... דפליגי בזה גמ' דילן וירושלמי אם אב או רק תולדה. ואמר [דהתרו] בו משום תולש.

פסוק לג

ויקריבו אותו המוצאים אותו וגו'.

ספרי שם: עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר וימצאו איש, ומה ת"ל ויקריבו אותו וגו' מגיד שהתרו בו מעין מלאכתו וכו'.

דמותרה לדבר חמור לא הוה מותרה לקל ואכמ"ל.

ספרי שם: ר' יצחק אומר אינו צריך. מה ע"ז חמורה אינו חייב עד שיתרו בו, קל וחומר לכל מצות שבתורה וכו'.

ר"ל הך דסנהדרין דף קי"א ע"ב גבי עיר הנדחת דרש מן "לאמר" וס"ל דקאי אהני דעבדו. ור"ל אף הני דעבדו לאחר שהודה רובה. וא"כ שוב הוה מיתתן בסייף ... התראה למ"ד באיזו מיתה. וכן ס"ל כאן בספרי לקמן...

ספרי שם.

ר"ל כהך דסנהדרין דף קי"א ע"ב גבי עיר הנדחת "לאמר"... דמיירי לאחר שנדחו רוב, ואם התראה בגדר ע"ז או בגדר עיר הנדחת. וזה ג"כ גדר תולדה עם אב...

ספרי שם.

עי' תוס' סנהדרין דף מ"א בד"ה ואי, דכתבו שם דעיר הנדחת בעי התראה. ובאמת הא מבואר במשנה בדף קי"א ע"ב דצריך עדים והתראה לכל אחד. אך ר"ל כך, דזהו דין דמתחילה צריך להתרות לכל א' מהם התראה שיתחייבו מיתה, ולמ"ד דצריך לפרט המיתה, צריך ג"כ לפרט שיתחייבו סקילה, רק לאחר שרוב העיר נתחייבו סקילה ע"י שעבדו ע"ז אז חל עליהם דין עיר הנדחת, ואז נהרגים הם ואותם שעבדו לאחר שכבר נעשה עיר הנדחת, זה ר"ל התוס' דמנא לן זה, וגם באמת אז באיזו התראה מתרינן להם, דאז חייבים רק הרג וכו'. ועי' בספרי פי' שלח גבי מקושש דיליף שם התראה בשבת מקל וחומר מע"ז, והיכא כתיבא בע"ז קרא, וע"כ ר"ל קרא דסנהדרין דף קי"א גבי עיר הנדחת.

פסוק לה

מות יומת האיש רגום אותו באבנים וגו'.

ספרי פסקא קיד: מות יומת האיש, לדורות. רגום אותו באבנים, לשעה.

כמאן דאמר סנהדרין דהוה רק הוראת שעה, דף פ' ע"ב, ועי' תוס' ע"ש.

פסוק לח

ועשו להם ציצית וגו'.

ספרי פסקא קטו: ר' יהודה בן בבא אומר בייחוד פטרו (נוטלים) חכמים את הדרדור של אשה מן הציצית, ולא חייבו בטלית אלא מפני שפעמים שבעלה מתכסה בה.

"בטלו", עי' תוס' בהך דמנחות דף מ"א ע"ש.

ספרי שם.

גבי כסות אשה אף אם לבשה איש, אף למ"ד חובת גברא הוא פטור, משום דנשים הוו עם בפני עצמו, כמבואר בשבת דף ס"ב ע"א, ולא הוה ככסות המיוחד ללילה וליום, כמבואר בירושי' הובא בתוס' מנחות דף מ' ע"ב. ובזה א"ש דברי התוס' שם דף מ"א ע"א בשם ספרי גבי כסות אשה דחייב מפני שבעלה מתכסה בה בלילה, וע"כ ר"ל שהוא בזמן שהאיש לובשה, דזה ודאי נשים פטורות גם אם לובשת כסות איש. וזה דוחק לומר דאתיא כמ"ד חובת טלית היא. רק דר"ל דאף אם היה בגד מיוחד לשניהם אין שם חיוב עליו רק באופן ששניהם ביחד מתכסים בבת אחת. וכעין שכ' התוס' זבחים דף צ"ה ע"א גבי אם מיוחד לאוכלים ולמשקים דר"ל בבת אחת דוקא.

שם. ונתנו על ציצית הכנף וגו'.

ספרי שם: למה נקרא שמה ציצית, על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: קול דודי הנה זה בא וגו' הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ

מן החרכים.

ר"ל זה גדר צמצום הראיה. עי' בירושלמי...

פסוק מ

למען תזכרו ועשיתם וגו'

ספרי פסקא קטו: לעשות זכרון כמעשה.

ר"ל דמבואר בירוש' פ"א דברכות דזה קאי אשבת, ושם זכרון כמעשה ...

פסוק מא

אני ד' אלקיכם וגו'.

ספרי שם: וכי מה ענין יציאת מצרים לכאן, אלא שלא יאמר וכו'. כך כשפדה הקב"ה את זרע אוהבו לא פדאם לשום בנים אלא לשום עבדים וכו'. התחיל לגזור עליהם מקצת מצוות וכו', התחילו ישראל מנתקים, אמר להם עבדיי אתם, ע"מ כן פדיתי אתכם וכו'.

עי' בגמ' מ"ג ע"ב דחותם, ע"ש בתוס' כבלא דעבדא סימן לעבדות רק גדר פרוטה לאשה, ע"ש בזה.

פרק טז

פסוק ג

כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו וגו'.

עיקר הגדר טענת קרח אם בדבר אשר הגדול והקטן שוים אם גם בזה יש מעלה להגדול על הקטן, ועיין במורה אם בשר החמור והבהמה שוים לאדם, ר"ל אם החי של האדם הוא מציאות אחת להחי של בהמה ורק בשכל הוא משונה או גם בכל הדברים הוא גדול, ויש בזה אריכות גדול בכמה מקצועות בש"ס, עמ"ש בהל' כהמ"ק גבי מנורה [וגבי כה"ג], עיין ביטין דף ס' וסוכה דף ג' ע"ב ותמורה דף כ"ה ע"ב ע"ש [דמדמה? נדמה?], ועיקר התחלת מחלוקת קרח הוה דמשה רבינו קודם שנאמר לו הך דין דוילוו דהיינו הך דאמרינן בתמיד דף כ"ו ע"ב דאף בדבר שהלווים דומים עם הכהנים היינו גבי מצות שמירה מ"מ כהן למעלה והם למטה, מ"מ משה רבינו עשה כן מדעתו דהוא עצם התורה, וע"ז חלק קרח [וזה הרמז למה תתנשאו וכו'], ואמר דבדבר שהם שוים אין לזה מעלה על זה, ונ"מ בכל מעלות אם גם הדבר השוה לא דמו, ועמ"ש בזה בהך דב"ב דף קנ"א וערכין דף ל"ג ושבת דף ט"ו ע"ב גבי כלי זכוכית, ושם דף ע"ט גבי ס"ת בדוכסוסטוס ע"ש וכן נ"מ אם שחיטה דכשרה בזר דוחה שבת ויה"כ, ועמ"ש ביומא דף מ"ו ודף ל"ב ע"ש, וכן בכה"ג אם יש בו גם דין כהן הדיוט ע"ש וביומא דף ה' ע"ש, וקידושין דף ע"ז ע"ב ונזיר דף מ' ע"ש בזה וכ"מ בזה, וכן בהך מחלוקת בזבחים דף י"ח ע"ב גבי טלית בעלת חמש אם יש בו חיוב ציצית, ר"ל אם חמש הוה דבר חדש או ד' ועוד

אחד, וכן בהך דמכות דף כ"ג ע"א ע"ש בזה, וזה באמת הוא גדר אפיקורוס של שיטת אפלטון הידוע דגדר החי אדם ובהמה שווים, לגדר הצומח אדם ובהמה וצומח שוים, ובגדר הדומם הכל שווים דכל ב"א לבד משכלם הם שווים וכן בע"ח וזה כפירה בכל התורה, ואז נקרא קרח אפיקורוס כמבואר בירושלמי סנהדרין פ"י, ועיין בהך פלוגתא דר"מ ב"ק דף פ"ו ע"ש ובהך פלוגתא דב"ק דף מ"ה ע"ב גבי צד תמות במקומה עומדת ע"ש בזה.

פסוק ז

ותנו בהן.

בהן, הנה כאן יש הפסק, דכל דבר שאמר משה זה ג"כ בגדר נבואה דהכל מפי הגבורה, והנה הדיבור נאמר סתם וי"ל גם אש של הדיוט ואז לא הוה נענשים כלל על זה דאין זה קרבן כלל דנאמר דחייב מיתה בידי שמים משום זרות, רק בא לטמא כו', ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בפה"מ סוף ברכות גבי עת לעשות כו', זה ר"ל כאן, וגם זה תליא בהך מחלוקת דזבחים דף קט"ז ע"ב גבי במה אם צריך דוקא לא נשתמש בו הדיוט ע"ש בזה, וה"נ כן.

שם. אש.

עיין תוס' יומא דף מ"ה ע"ב דהוה מלפני מזבח, ובאמת החיוב שלהם הוה רק בשביל זה דנטלו גחלים מן מזבח, עיין בירושלמי יומא פ"ב ועיין סנהדרין דף פ"ג ע"ש, דבאמת כיון דזה קטורת דמזבח החיצון ובמחתה לא הוה כלל עבודה בזר, עיין יומא דף כ"ד ע"ב דרק דבר דאם עלה לא ירד, וזה ירד כמבואר זבחים דף כ"ו ע"ב ע"ש, ועיין בת"י יומא דף מ"ז ודף נ"ג.

שם. ושימו עליהן קטרת וגו'.

שימו ר"ל (אש) כ"ש, עיין מנחות דף נ"מ ע"ב א"כ פטורים מהקטרה פחות מכזית, אך הם נענשים על לקיחה אש מן מזבח כמ"ש בזה.

פסוק יז

וקחו איש מחתתו וגו'.

עיין מנחות דף צ"ט ורש"י מגילה דף כ"ו גבי מעלין בקדש, נראה דזה הוה רק תשמיש דתשמיש ורק למזבח החיצון, ועיין בת"י יומא דף מ"ז ודף נ"ג ע"א, ובאמת כיון דקי"ל אם עלה ירד לא שייך כלל חיוב זר, עיין יומא דף כ"ד ע"ב וגם חיוב של קטרת זרה עיין זבחים דף כ"ז ע"ב ודף פ"ה ע"ש בזה כיון דזה עשה זר, ולפי הנראה החיוב שלהם הוה רק בשביל שהם לקחו אש מן המזבח, עיין ביומא דף מ"ה ע"ב ע"ש בתוס' ועיין בירושלמי פ"ב דיומא דגם זה חייב זר מיתה בידי שמים, [והם היינו הר"נ אנשים לא היו

כופרים ח"ו רק נענשים מחמת הזר הקרב] ועיין סנהדרין דף פ"ד ע"ש ודף [נ"ד] ע"ש, ופסחים דף ע"ה ע"ש בזה, ולכך נתקדשו המחתות מחמת האש של המזבח, ועמ"ש בהך דע"ז דף [נ"ב?] ע"ב וכתובות דף ק"ו ע"ש מה זה, וזה הוה אזהרה דנאמר לקמן בפסוק זכרון כו' אשר לא יקרב ולא על הקטרה, רק שיקרב להקטיר, ור"ל לקיחה מן הגחלים שעל מזבח וכמ"ש.

פסוק כו

ואל תגעו בכל אשר להם.

הוה גדר עיר הנדחת, ורק של דתן ואבירם, וקרח ג"כ הוה מהם כי הוה מן הבלועים ושרופים לחד מ"ד בסנהדרין ובספרי כאן, ולכן למחתה של קרח לא עשו ציפוי, רק נבלע דצריך גניזה כמבואר סנהדרין.

פסוק לב

ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש.

אבל הבתים של קרח לא נבלע, רק הרכוש, משום דהא כתב הרמב"ם בהל' ע"ז דערי מקלט לא נעשו עיר הנדחת ע"ש, וכן מוכח בירושלמי פ"ט דסוטה גבי ע"ע דכמ"ד במכות דף י"ג דרק לבית דירה נתנה, והנה מבואר בזבחים דף קי"ז דבזמן מדבר הוה מגלין (לעיר) למחנה לויה, א"כ הוה הבתים של כל ישראל וא"א להבלע, ועיין בפרשת עקב ע"ש.

פרק יז

פסוק ג

את מחתות וגו'.

הנה לפי המבואר הוה קרח גם מקריב במחתה, ועיין בסנהדרין דף ק"י דגם נשרף ונבלע, וא"כ הוה משנים, והנה מחתה שלו פסולה [ולא לקחו] דהוא הוה גדר עיר הנדחת כדמוכח בירושלמי סנהדרין ספ"י [עמ"ש ב"ב] דף ע"ד, דהוא ע"י שיטתו כפר בכל התורה, וכמ"ש בזה לעיל סה, וגם קדשו [וגנזו] כמבואר שם ובליעה היא גניזה.

שם. החטאים האלה בנפשתם וגו'.

החטאים ר"ל דהם גרמו לעצמם מיתה בידי"ש דלמה לקחו מן אש של מזבח וכמ"ש, ועיין סנהדרין דף נ"ב, ובאמת אם גם אצלם נענש גם טפם ונשים, לא, דרק בגדר מיתה בידי"ש פרטית, אך עיין ב"ב דף קי"ח ע"ב גבי מה דאמר שם מתלוננים שבעדת קרח ע"ש ברשב"ם לא משמע כן, ואכמ"ל.

שם. רקעי פחים וגו'.

כי זה מותר אף משל יחיד, עיין רש"י יומא דף נ"ב ע"ב ותמורה דף כ"ג ע"ב ודף ל'

ע"ב ע"ש גבי אתנן, וזה ר"ל זכרון אף דהוה משל יחיד, אבל משל קרח לא לקחו רק גם המחתה נבלעה.

פסוק ד

ויקח אלעזר הכהן את מחתות וגו'.

הנה יש שינוי בלשון הציווי לבין העשיה, משום דהם נטמאו [אז], עיין בשבת דף ט"ז ע"ב וזבחים דף צ"ה דמה"ת נטהרו בזמן שרקעום ומדרבנן דוקא אם נתהפכו לגמרי, וזה הנ"מ כאן ועיין תוס' זבחים דף צ"ד ע"ש בתוס' בזה דחלקו כה"ג.

פסוק יז

וקח מאתם מטה מטה לבית אב וגו'.

מה כפל הלשון, צ"ל דהנה מבואר בהוריות דף ו' דהיכא דאנו חושבים שבט לוי לשבט אז מנשה ואפרים הם שבט אחד, וא"כ נ"מ אם כאן הוה י"ג שבטים א"כ הוה י"ג מטות [ועיין ב"ב דף קכ"ב דלע"ל יהיה שבט [א'], וכ"כ בזה לעיל פ' במדבר דלכך גבי דגלים כתיב ועליו מטה מנשה לומר דאף דהם ב' זה רק כשהם ביחד אבל נפרדים לא הוה כל אחד שבט פרטי, וכמו הך דמנחות דף י"ד ע"ב גבי שה"ל, ועיין דף צ"ו גבי בזיכי לבונה בלה"פ דמייתי מזה, וכן גבי [חד"ת?] בסוכה דף נ"ה ע"ב וכ"מ בזה, וכן נ"מ אם יש לאו בהסבת נחלה, וכן בעיר הנדחת מאותו השבט], אך כיון דהעמידן לפני ארון נשאר לעולם דאל"כ הוה גדר חולין בעזרה כיון דבאמת לא הוה נשיא גמור, ועמ"ש בזה בהך מחלוקת דסוטה דף ל"ו אם על החושן הוה כתיב יהוסף או לא והרמב"ם פסק כר"י ע"ש, וב"ק דף י"ז, עכ"פ זה קמ"ל קרא, ועיין בירושלמי סוטה פ"ז גבי הך דשלח איש איש למטה, [דלשונות קודמים מכן?] גבי פ' מטות אלף אלף למטה ע"ש, וה"נ כן, [וזה הוה מסופק למשה רבנו].

פסוק יח

ברש"י כי מטה אחד וכו'.

עיין חולין דף קל"א אם שבט לוי נקרא עם, ועיין פסחים דף ק"ה, ושבועות דף י"ד ע"א ע"ש בתוס'.

פסוק כ

והיה האיש אשר אבחר בו וגו'.

ר"ל שיהיה לנשיא על שבט לוי, ועיין בהוריות דף ו' אם נקרא קהל, וביומא דף נ' ע"ש ברש"י ות"י, ועיין בירושלמי שקלים גבי אין מושחין מלכים כהנים, ועיין סנהדרין דף ט"ז דנשיא ג"כ דינו בע"א, וא"כ למה לו [לבאר להם?] בכה"ג טעם אחר, וע"כ דרק אהרן הוה נשיא שבט ג"כ.

פסוק כא

וידבר וגו' ויתנו אליו כל נשיאיהם וגו'.

[לכך כאן כתיב הפסק מחמת דאז נסתפק גבי אפרים ומנשה] דכיון דכאן לא הוה צריך רק מטה אחד משל יוסף כיון שיש שבט לוי וא"כ של מי יקח, זה הוה ספק, וגדר הך דמנחות דף מ"ז ע"ב גבי ד' חלות על ב' כבשים ע"ש גבי תנופה, ועיין בחולין דף כ"ד ע"ב, וגדר קמי שמיא גליא דפסחים דף פ"ח ע"ב ע"ש בתוס', וביבמות דף צ"ט ע"ב וכ"מ בזה, ועיין בירושלמי פ"ב דקדושין המזבח בירר לו היפה, ע"ש בזה, וה"נ בפסוק כ"א "אליו" בהפסק כל נשיאיהם ר"ל ב' הנשיאים של מנשה ואפרים, והוה ב' קבלות זה קיבל בבת אחת והני קיבל בזה אחר זה, ועיין ביומא דף ס"ד וזבחים דף ע"ד ודף ע"ז, דוקא שניים להניח לפני ה' לברר הספק, ולא כתיב כל המטות ואח"כ כתיב כל.

פרק יח

פסוק א

אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש.

כי כמו שהוה ב"ד של כהנים, דהיינו להמית בידי אדם אף הני שאין עליהם חיוב מיתה רק בידי שמים, וכמו הך דסנהדרין דף פ"א ע"ב כן הוה ב"ד של לווים לצורך שעה, וכמו כן בן לוי שישן על משמרתו לוקה ובגדו נשרף, והב"ד הוה בני קהת, ועיין בספרי בזה בכאן דהוה ב"ד של כהנים נפרדים, וזה ... [ר"ל כאן] ומ"ש בסוף מידות ע"ש בזה.

ספרי פיסקא קטז: ואתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש, רבי ישמעאל אומר למי הדבר מסור לאותו מזהירים.

ר"ל משום דציץ מכפר בזמן שעל מצחו, ועיין יומא דף ז' ע"ב, ר"ל במקדש דכמו דהוה ב"ד של כהנים כמבואר לקמן כן הוה ב"ד של לווים כמבואר להלן פסקא קט"ז.

ספרי שם: תשאו את עון המקדש. רבי יאשיה אומר מנין אתה אומר שאם זרק את הדם כראוי ואין יודע לשם מי זרקו וכו'.

עיין זבחים דף ע"א ע"ב...

ספרי שם: הקטיר את החלב כראוי ואינו יודע לשם מי הקטירו וכו'.

כ"כ בזה אם שייך בזה אף בהקטרה.

ספרי שם: ר' יונתן אומר מנין אתה אומר שאם זכה בבשר קודם זריקת דמים וכו' שהכהנים נושאים עון על כך וכו'.

לא ר"ל אכל, ועיין בסנהדרין דף ס"ג ע"א שיש לאו בזה ע"ש.

ספרי שם: ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהונתכם, זה עון דבר המסור לכהנים וכו', אמרת ישראל לא ישאו עון כהנים, אבל לוים ישאו עון כהנים, ת"ל: והם ישאו עונם.

ר"ל שיש דבר של עבודת כהנים שייך לב"ד של כל ישראל וכמו מקריב בע"מ או מחוסר בגדים וכדומה, אבל יש דברים כמו כהן ששימש בטומאה סנהדרין דף פ"א ע"ב ... אף שיש מיתה ע"ש פ"ב מ"מ שייך לאחיו כהנים דוקא פוצעין מוחו כו', וי"ל דה"ה עבודה שאין חייב עליה מיתה ע"ש בתוס' דף פ"ג מהך תוספתא דכלים בזה, ורק לכהנים ב"ד של כהנים בעל הפול ... גם בלווים הוה ב"ד של לווים, כמו ישן על משמרתו לוקה במקל מן ממונה והוה לוי, כמ"ש הרמב"ם בהל' בה"ב ובהל' כלהמ"ק פ"ז ע"ש, וגבי כהן בהך דיומא דף כ"ו ע"ש ... ורק כהן, ועיין מנחות דף ק"ט ע"ב דרצו להרגו מחמת גרם בזיון קדשים, וע"ש בפה"מ לרבינו ז"ל ... עמ"ש בזה ואכמ"ל.

ספרי שם.

ר"ל כגון הך דסנהדרין דף פ"א ע"ב, ועיין בתוספתא כלים, ור"ל דרק כהנים יכולין להרגו כה"ג ... וכל אדם אסור, דבעינן אחיו הכהנים.

פסוק ב

הקרב אתך כו'.

אתך, לפי הנראה מספרי כך, דעיין ברש"י סוכה דף נ"א דשיר הוה אצל מזבח ע"ש בתוס', ור"ל כך דמה דמבואר בערכין דף י' ע"ב ימים חליל מכה לפני מזבח דוקא, ואז דוחה שבת וי"ט, אבל בשאר הוה רק בדוכן ואז הוה גם עבדים כשרים, ובזה א"ש הך דקדושין דף ע"ו ע"ש מעלין וכו', וא"כ כך ר"ל הספרי דיליף גז"ש דגם לווים היו לפני אהל כו' ור"ל בעזרת כהנים, והיינו בזמן שיר אצל מזבח, וזה הוה רק באותן ימים כנ"ל.

שם. וילוו עליך וישרתוך.

ספרי שם. וילוו עליך וישרתוך, בעבודתם ימנו מהם גזברים ואמרכלים.

עיין בהך דיבמות דף פ"ו ע"ב ע"ש, ועיין בהך דתוספתא שקלים פ"ב.

ספרי שם. עדיין אני אומר ישרתוך בעבודתך וכו'.

עיין יומא דף מ"ט ע"א קרא דהלויים הוה מפשטי בקרבן.

פסוק ג

אך אל כלי הקדש וכו'.

עיין ספרי דר"ל דכלי שיר של הלווים לא הוה נטלים של כהנים כמו חצוצרת, עיין מ"ש בתוס' ע"ז דף מ"ז דזה רק לכהנים וא"ש.

ספרי שם. אך אל כלי הקדש וכו', רבי נתן אומר מכאן רמז לשיר מן התורה וכו'.

ר"ל דמזהירין את הלוים דאף שהם ג"כ יש כ"ש וגם חצוצרות עיין ע"ז דף מ"ז, ותוס' זבחים ס"ח ומנחות דף כ"ח, מ"מ לא יקחו את חצוצרות של כהנים וזה כלי הקדש, ואכמ"ל.

ספרי שם.

עיין תענית דף כ"ז ע"א וכלי שיר, ור"ל כך אל כלי הקודש ר"ל דשיר, ומשום שירה של קרבן (?), גם י"ל דר"ל דהא הוה בכלי שיר כלי חצוצרות, אך תוס' ס"ל דשל לווים הוה של שופרות אבל של כהנים הוה כ"ש ואמר ... הלווים לשירה לא יטלו את חצוצרות של כהנים גם שהלווים הוה כ"ש כמבואר בסוכה דף נ' ע"ב, וכ"מ מ"מ אסורים בשל כהנים...

שם. גם הם גם אתם.

ספרי שם. מעבודה לחברתה מנין, ת"ל: גם הם. וכבר בקש רבי יהושע בן חנניה לסייע את רבי יוחנן בן גודגדה, א"ל חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב בנפשך, שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים וכו', אין לי אלא בני קהת, בני גרשון ובני מררי מנין וכו'.

עיין ערכין דף י"א ורש"י קדושין וכ"מ, וברכות ס"ג ... לא על מה שמסייע רק על...

ספרי שם.

ר"ל משורר ששיער ... בשמירה לא שייך כלל זה, דהא הוה בלילה לדידן, ולא הוה עבודה כלל.

פסוק ז

ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח.

ספרי שם. מכאן היה ר' אלעזר הקפר ברבי אומר כל דבר המזבח אל יהיה אלא בך ובניך.

עיין עירובין דף ק"ה ע"א ועיין תוספתא פ"ג דחגיגה וביומא דף כ"ד ... וכן נ"מ גבי שרפת פיגול עיין מעילה דף י' ... ע"ש.

שם. עבדת מתנה אתן את כהנתכם.

ספרי שם. לעשות אכילת קדשים בגבולים כעבודת מקדש במקדש וכו'. אף אכילת קודש בגבולים מקדש ידיו ואח"כ אוכל וכו', נמצינו למדים נטילת ידים מה"ת.

הנה באמת אם נשיאות כפים בגבולין הוה עבודה יש בזה כמה סתירות, עיין סוטה ל"ח איתקיש מברך למשרת, ועיין עירובין י"א ע"א דברכה לאו עבודה, ותוס' סוטה ל"ט ע"א דגבי נט"י, ובדברי רבינו ז"ל ה' תפלה פט"ו ה"ה, ועיין בספרי פ' קרח דנט"י לתרומה הוה גדר עבודה. ועיין זבחים כ' ע"ב גבי פרה אדומה וסוף פ' בתרא דזבחים גבי במה דא"צ רחיצת ידים.

שם. והזר הקרב יומת.

ספרי שם. והזר הקרב יומת, אפילו עובד בטהרה או (אפילו) עובד בטומאה וכו'.

עיין תוס' יבמות דף ל"ג ע"ב דגבי זר(?) או שאר טומאות בהקרבה, וכן הוא בתוספתא סוף מס' קרבנות וברמב"ם...

פסוק ח

ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי.

ספרי, פס' קיז: 'ואני' — ברצון. 'הנה' — בשמחה, דברי ר' ישמעאל וכו', ר' נתן אומר 'ואני' — מוסיף על עבודתם, 'הנה' — בשמחה.

לקמן פיסקא קי"ט.

ספרי שם.

עיין לקמן פ' תבא גבי ביכורים.

שם. לכל קדשי בני ישראל.

ספרי שם: ואני מעלה לך בערכאים וכו' לכך נאמרה פרשה זו סמוך לקרח. זכרון לבני ישראל, הא למדנו שהיה קרח מן הבלועים ומן השרופים. (סיפיה דקרא ולא יהיה כקרח וכעדתו, מקיש קרח לעדתו — הגהות וביאורים על הספרי).

ר"ל מה דאמר בספרי כאן דקרח מן הבלועים ומן שרופים.

ספרי שם.

עיין בספרי פ' קרח פסקא (קי"ט) [קי"ז] גבי הך דזכרון לבני ישראל' ורק כך דהנה מוכח בירושלמי כאן דהבלועין דעדת קרח הוה עליהם גדר עיר הנדחת דגם מחט שאולה נתגלגל, עיין בירושלמי כאן, ובתוספתא בזה, וא"כ קדשי עיר הנדחת יגנזו והחמשים ומאתים איש לא נשרפו רק כמו הזר הקרב, ונכסיהם לא ליורשים כדין, והמחתות שלהם נעשו ציפוי למזבח, ושל קרח לא נתברר במקרא מה נעשה, אך מקרא דנקט זכרון לבני ישראל וכו' ומזכיר קרח, חזינן דגם של קרח נעשה ציפוי, והטעם י"ל דהנה הרמב"ם פסק בהל' ע"ז דערי מקלט לא הוה עיר הנדחת ע"ש בזה, והנה כן מוכח מקראי דפ' קרח ואתחנן דבתים של קרח לא נבלעו מחמת דמבואר בזבחים דף קי"ז דבזמן שהיה ישראל במדבר אז הוה מחנה לויה קולטת, וא"כ הבתים אשר לקורח לא נבלעו, וי"ל דגם רכוש השייך לו אין עליה דין עיר הנדחת, ולכן עשו גם המחתה שלו צפוי למזבח וא"ש, אך באמת אין הגדר כך רק בשל קורח....

שם. למשחה.

ספרי שם: רבי יצחק אומר אין משיחה אלא שמן המשחה וכו'.

ר"ל דס"ל דהא דמחצה לאהרן כו' זה רק אם נמשח בשמן המשחה הא מרובה בגדים...

שם. לחק עולם.

ספרי שם: לחק עולם, שינהוג הדבר לדורות.

עיין ירושלמי פ"א דקדושין ופ"ח דמס' יבמות.

פסוק ט

מן האש כו' לך הוא ולבניך.

ור"ל בספרי עור העולה דשייך לכהן אף לקדש האשה, ועיין בהך דקדושין דף נ"ב ע"ב ע"ש בזה.

ספרי שם: וזה יהיה לך מקודש הקדשים מן האש, אמרת צא וראה איזהו מקודש הקדשים שכולו עולה לאישים ויש לך הימנו היתר, אין אתה מוצא אלא עולת בהמה.

דהיינו עור עולה ... א"ש במ"ש התוס' קדושין דף נ"ב ע"ב למה לן קרא דלך דמשמע שלך תהא ... ואמר דזה קאי על עורות, וזה ממון הדיוט נכסי כהן...

פסוק י

בקדש הקדשים תאכלנו.

ספרי שם. כרת הכתוב ברית עם אהרן בקודש הקדשים שלא יהיו נאכלים אלא במקום קדוש. ריב"ב אומר הרי הגוים שהקיפו את העזרה מנין לקדשי קדשים שנאכלים אפילו בהיכל וכו'.

וכן נ"מ אם כה"ג מותר בע"מ ליכנס לאכול הקדשים בהיכל, ועיין בתוספתא מנחות דלכהנים בע"מ היו מוציאים את לחה"פ חוץ להיכל וחוץ לבין האולם בפנים, ומ"מ מבואר בתוספתא סוטה דלנשי כהנים היו כהנים בע"מ נושאים בין אולם למזבח. ועיין בסוכה דמ"ד, וצ"ל דגבי אכילת קדשי קדשים יכולים לאכול בלשכות, וגבי הקיפו נכרים י"ל דאז פקעה הקדושה מן העזרה ואין יכולים לאכול קדשים בגדר באו פריצים וגם מלשכות פקע, והרבה יש בזה להאריך אם יש בזה קדושה לחצאין במה דמבואר בספרי פ' קרח כרת הקב"ה ברית עם אהרן שלא יהיה אוכל אלא בקודש, ומה ר"ל במקום קדוש, במקום מחיצה כמו חומת עזרה דאף דלא נפסל שם, כמו דמוכח מל' הרמב"ם בהל' מעה"ק מ"מ חייב על אכילה שם, ועיין בפי"א מהל' מעה"ק בלשונו, וזה ר"ל בשעריך במכות דף י"ח, וא"ש מ"ש התוס' דנפסל ע"ש, ועיין בלשון רבינו בהל' מעה"ק פי"י גבי אם נאכל בהיכל נאכל ומה זה, ונ"ל דר"ל דאם נכנסו להיכל אסור להוציא משם דלקטינהו. ועיין בזבחים דפ"ב ע"ב ופ"ג ודף ק"כ ומעילה דף ג' במת יחיד, וכן נ"מ גבי חזה ושוק אם הקיפו ירושלים אם מותר לאכלם בהיכל, ועיין חולין דף ד' ע"ב ושבועות דף ט"ו ות"כ פ' שמיני דממעט דרק אצל המזבח יאכל ולא בהיכל וכן ממעט קדק"ל, וא"ל דר"ל כמ"ש התוס' לרש"י זבחים דף ס"ג ע"א גבי צפון ע"ש בזה.

שם. כל זכר יאכל אתו.

ספרי שם: כרת הכתוב ברית עם אהרן על קדשי הקדשים שלא יהיו נאכלין אלא לזכרי כהונה.

ר"ל דזה הוה תנאי מתחילה, ונ"מ בטומטום שנקרע ונמצא זכר... בקדשי קדשים...

שם. קדש יהיה לך.

ספרי שם: מה ת"ל, שיכול אין לי אלא דבר הראוי לאכילה שיתנהג בקדושה, שאין ראוי לאכילה מנין וכו'.

שאין כו', ר"ל כגון דשן לאחר הוצאה עמ"ש הרמב"ם ז"ל ס"פ...

ספרי שם: ת"ל קודש יהיה לך מכל מקום.

... וסוכה דף מ"ט ע"ב, ועיין במעילה דף י"א ותרומות פי"א.

פסוק יג

בכורי כל אשר בארצם.

ספרי שם: בא הכתוב ולימד על הביכורים שתהא קדושה חלה עליהם במחובר לקרקע, שיהו נתונים לכהן. וכו'.

עיין במה דפליגי ר"ש ורבנן בפ"ג דביכורים ובתוס' שם, ע"ש מ"ש בזה.

ספרי שם.

עיין במ"ש הרמב"ם בפה"מ בכורים ונקנים במחובר, ר"ל שזה צריך ליתן לבכורים. ועיין בספרי פ' קרח בהך דנקט לשון קדושה במחובר ואח"כ סיים בספרי לתנם לכהן, והמגיהים הגיהו בטעות. ועיין בספרי פ' נשא בזה.

פסוק יד

כל חרם בישראל לך יהיה.

ספרי שם. אין לי אלא חרמי ישראל, חרמי גוים נשים ועבדים מנין וכו'.

עיין בספרי פ' קרח פסקא קי"ז דגם של נכרים לכהנים, אף דדעתן לשמים כמבואר מנחות דף ע"ג ע"ב וערכין דף ו' ע"א.

ספרי שם.

באמת כבר כתבתי דגבי חרמי כהנים אין זה בגדר קדושה, רק בגדר גזה"כ, וכמש"כ התוס' תמורה דף ל"ב ע"ב דלא שייך בו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וכו', ועמ"ש רבינו לקמן בהל' ערכין פ"ו הי"ז דגבי חרמי כהנים לא נחתי קדושה בכולה וכו'. אך עיין בספרי פ' קרח פסקא קי"ז דמשמע דגם ב"נ עושים חרמי כהנים ע"ש, וע"כ דזה הוה גדר נדר.

פסוק טו

באדם ובבהמה יהיה לך.

ספרי פסקא קיח: את שיש לך בו באדם יש לך בו בבהמה, יצאו הלוים שאין לך בהם באדם לא יהיה לך בהם בבהמה.

קאי על פטר חמור.

ספרי שם. מה בכור בהמה נפל פטור מן הבכורה אף בכורי אדם נפל פטור מן הבכורה.

עיין בכורות דף ג'...

ספרי שם: נפל פטור מן הבכורה וכו'.

פוטר כצ"ל.

ספרי שם. שומע אני אף ברחוק מקום יהיה חובה עליו לטפל בו ולהביאו בבית הבחירה, ת"ל באדם ובבהמה, מה בכור אדם רשאי ליתנו לכהן בכ"מ שירצה אף בכור בהמה וכו'.

עיין בהך דתמורה דף י"ח ע"א ע"ש בתוס'.

ספרי שם.

באמת כך דבכור ומעשר רק אם בא לרגל אז מחויב להקריבו, אבל שאר קרבנות מוטל עליו החיוב להביאו לבית הבחירה ולהקריבו, ועיין ביצה דף כ' וע"ב ע"ש ברש"י, וזהו ג"כ כונת הגמרא בתמורה דף כ"א דקתני שם באין מחו"ל חוץ מבכור כו', עיין תוס' ב"ק דף י"ב דר"ל דאינו מחויב להביאם ע"ש, ועיין בספרי פ' קרח פסקא קי"ח דמשמע שם דזה קאי על ישראל דאינו מחויב להביאם לבית הבחירה רק נותנם לכהן ע"ש, ועיין תוס' בכורות דף כ"ח ע"א ד"ה מפני ע"ש, אך באמת על הבעלים מוטל לחפש אחר כהן ועובר על בל תאחר, ועיין מש"כ רבינו בהל' בכורות פ"א הי"ג ע"ש.

שם. אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה.

ספרי שם: בכור שמת מהו שיהיו הבעלים חייבים לפדותו ולהאכילו לכלבים.

ר"ל פטר חמור.

ספרי שם.

הנה באמת אפשר לר"ש דס"ל דפטר חמור מותר בהנאה כל שלא נערף, י"ל דאם מת ג"כ צריך לפדות וליתנו טלה לכהן, ורק לר"י דס"ל... ספרי שם. דרש ר' טרפון, אך פדה תפדה, פודה אתה את החיה ואי אתה פודה את המתה. עיין מ"ש רש"י בהך דביצה דף כ"ז ע"ב דר' טרפון ס"ל אין פודין להאכילן, וה"נ י"ל כן משום דס"ל בירושלמי פ"ב דמע"ש ע"ש גבי כרשינין של מע"ש.

ספרי שם.

הנה בירושלמי מע"ש פ"ג ה"ט מבואר דבהמה טמאה א"צ העמדה והערכה לפדותה, וס"ל דגבה אין נ"מ בין חיה למתה, דעיקר הטעם מהא דמבואר בתו"כ פ' בחוקותי דצריך שיהא הפדיון שוה להקדש ולא יהיה שינוי, וגבי בהמה טמאה לא משוי המיתה שום שינוי וכו', וגם כאן לא שייך אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים דמתחילה לאו אוכל הוא והוה כמו עצים ואבנים, ועיין תמורה דף י"ז ע"א דהוה מחלוקת אי מקדיש את הטריפה יכול לפדותה משום דהוה כמו מקדיש עצים ואבנים ע"ש, והנה עיין בתוספתא דבכורות פ"א דאינו יכול לפדות פטר חמור שמת, ובספרי פ' קרח ממעט שם מקרא דא"י לפדות פטר חמור שמת ע"ש משמיה דר' טרפון' ועיין בבכורות דף ט' ודף י' ע"ב אם זה הוה גדר פדיון או גדר דין וכו', ועיין בירושלמי מעש"ש פ"ב ה"ב דר' טרפון ס"ל דאף דבר שלא נראה מתחילה אין פודין אותו להאכיל לכלבים ע"ש, ור' טרפון לשיטתו כאן, ועיין רש"י ביצה דף כ"ז ע"ב גבי ר' טרפון וכו'. וכן מבואר בתוספתא תמורה פ"ד דמקדיש טריפה יש לה פדיון, וכהך מ"ד בתמורה דף י"ז הנ"ל, אך זה יהיה נ"מ לגבי פטר חמור דיש מיעוט מקרא דאין פודין את המתה איך הדין אם נעשה טריפה וכו'.

פסוק יז

ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח לה'.

ספרי שם. אשה אע"פ שאתה נותן לאשים אינו נרצה עד שישרף באש.

ע' פסחים דף ס"ט ע"א לשיטת התוס' שם ד"ה אם, דהקטרת אימורין הוי גדר מכשירין, והוא תמוה דמה שייך עליהם שם מכשירין הא אינן מעכבין כלל ואינו מתיר דהקטרת אימורין אינה מעכבת, ועיין פסחים דף נ"ט ע"ב יכול יהא כהנים רשאים כו', ואם ר"ל דזה הוי בגדר מתיר או דאסורין קודם לכן וע"ש דף ע"ז ע"ב דמשמע ג"כ דהוי בגדר מתיר ותוס' מנחות דף כ"ו ע"ב ד"ה קומץ משמע ג"כ דאימורין מקרי מתירין, ושם דף כ' מבואר ג"כ דלא מקרי מתיר, וכן כ' התוס' זבחים דף מ"ג ע"א ד"ה והלבונה דלא הוי מתיר, ובמש"כ התוס' שם רפ"א דלכתחילה גבי הקטרה בעי ג"כ גדר לשמה, ונ"מ ג"כ אי גם שם צריך להמתין לכתחלה עד שישלה האור ברובו, ועיין ספרי פ' קרח פ' קי"ח דאינו נרצה עד שישרוף באש, וכן מבואר שם פס' קמ"ג, וי"ל דזה הכוונה מה דמבואר במעילה דף י' דבעי להפוכי בצנורא, אך י"ל דכיון דהעלן על המזבח שוב נעשו לחמן של מזבח והוי כמו שנאבדו האמורים דאז יכול לאכול וכ"כ בזה בהל' מא"ס וכו', ולפמש"כ דהאימורין נקראים ג"כ גדר מתיר לכתחילה וצריך להמתין מלאכול עד שישלה האור ברובו, ועיין מנחות דף נ"ז גבי חימצה בראשו של מזבח ע"ש בתוס', י"ל דלכך מבואר

בירושלמי פ"ב דשבת דהקטרת האימורין הוי כמבשל משום דמועיל להתיר הבשר, אך באמת הא הקטרה די בכזית ובישול בשבת אינו חייב רק בכגרונרת משא"כ הבערה חייב בכ"ש.

פסוק יח

ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וגו'.

ספרי שם ארי"ש וכי תודה מאין למדה לא משלמים וכו' ר"י.

פסוק יט

כל תרומת הקדשים אשר ירימו.

עיין סנהדרין דף פ"ג גבי אשר ירימו, אך י"ל דזה קאי את' ל"ת, עיין ביבמות דף פ"ז ומנחות דף פ"ד ע"ב סיפא אתאן, והנה זה נעשה לאחר זריקה ושחיטה, עיין מנחות דף ע"ז ודף ע"ח, אך מ"מ הוה מתחילה מפריש אותם עיין מנחות דף ע"ו ונדה דף ו' ע"ב ונדרים דף י"ב ע"ש, וזבחים דף ל"ו ע"ב, ואז קודם השחיטה הוה בגדר חולין, רק גדר נדר שהני יהיה תרומה על [ל"ת] דמתחילה הוה טבל כמבואר זבחים דף ל"ו ונדרים, ואסור בין לכהן בין לזר, ואח"כ הני הוה לאו לזר עיין ביבמות דף ס"ח ודף פ"ז, ועיין בירושלמי שם אם הוה שלחן גבוה גבי קדשים, ועיין בהך בעיא דמנחות דף ע"ו ע"ב ותוספתא תרומות, ואחר זריקה הוה (המפורש? כהין?) וקודם הוה המתקן (גבי? כך?) (בעהמ"ש?) וכמ"ש בנדה דף ו' וזה ר"ל קרא.

שם. ברית מלח עולם הוא לפני ה' לך ולזרעך אתך.

ספרי שם: כרת הכתוב ברית עם אהרן לך ולזרעך אתך, אהרן בדבר הברית ולא עוד אלא שמביא את אחרים.

ר"ל גם זרעו.

פסוק כ

בארצם לא תנחל כו'.

ר"ל אף בקני קניזי לע"ל, לא כמו שבט לוי, ועיין ב"ב דף קכ"ב.

שם. אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל.

ספרי פסקא קיט: כל אלו כ"ד מתנות כהונה נתנו לכהנים חוץ מדבר שיש לו זיקת תרומה.

ר"ל דיש נ"מ בין תרומה גדולה לת"מ גבי אם לקח מן ב"נ, עיין בכורות דף י"א ע"ב, ועיין בירושלמי דמאי ומע"ש דלא ס"ל לחלק בין תרומה לת"מ ע"ש גבי ... ע"ש.

ספרי שם.

עיין בירושלמי דמאי פ"א ה"ב גבי הך דמאבדין את מיעוטו דגבי' הוה משום השבת אבידה בודאי ולא בדמאי, והטעם משום דגבי ודאי כבר כתבתי לעיל דמיד שהפריש זכה בו השבט ושייך בזה גדר השבת אבידה... אבל בודאי אף אם נימא כשיטת הראשונים דנותנה לכהן מכל מקום לא הוה זה בגדר מתנות כהונה, וי"ל דזהו כוונת הספרי פ' קרח פס' קי"ט חוץ מדבר שיש בו זיקת תרומה, ולכך יכולין לאבדו, ועיין בתרומות פרק י"א ה"ה בירושלמי ובדברי רבינו פ"ג מהל' תרומות הט"ז ע"ש.

ספרי שם.

ר"ל הך עיין... יבמות דף פ"ו ע"ש בזה, וי"ל... תרומת מעשר... לכהן, ועיין בכורות דף י"א ע"ב ע"ש.

ספרי שם. ר' אלעזר הקפר אומר מנין אתה אומר שהראה הקב"ה ליעקב אבינו בהמ"ק בנוי וקרבנות מוקרבים וכהנים משרתים ושכינה (מסתלקת) וכו', והנה ה' נצב עליו — 'ראיתי את ה' נצב על המזבח'.

ורק אז זכה כהנים בחזה ושוק ע"ש ולכך כתיב בקרא אהרן הלוי, ועמ"ש במכלתא פ' יתרו בזה.

ספרי שם: **ושכינה (מסתלקת)**.

ר"ל דזה הוה גליות כמבואר ר"ה דף ל"א ע"ש.

ספרי שם.

עיין בספרי פ' קרח פסקא קי"ט הראה הקב"ה כו' קרבנות מוקרבים וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת כו' ונצב עליו על המזבח, ר"ל משום דמבואר בר"ה דף ל"א דזה הוה מגליות השכינה, אך לא בגדר סילוק, ולכך נקט קרבנות מוקרבים לא קרבים, דכ"כ בזה דיש חילוק בין הקרבת האימורים על המזבח דכ"ז שהם מתעכלים על המזבח הוה פעולה נמשכת, וזהו ריח ניחוח כמבואר בזבחים דף (נ"ו) [מ"ו] ע"ב, ונקרא גדר בישול לא הבערה ושריפה כמבואר בירושלמי שבת פ"ב וסוטה פ"ג, ומיקרי עיכול, ועיין תוס' יומא דף כ' ע"א דזה הוה מצוה שיהיו מתעכלים יפה, ואף דבגמרא דילן ביבמות דף ל"ג מבואר דהוה רק שריפה, זה רק שם דקאי אזר וכיון דעביד שלא כדין אין עליו שם ריח ניחוח כיון דזה הפעולה אינה עצמיית רק הדין הוא כן, וזה רק אם עשה כדין וכ"כ בזה, אך זה רק בזמן שהשכינה שורה אבל בלא זה הוה רק כמו במה וכמבואר בסוף זבחים דאין ריח ניחוח בבמה, ושוב לא הוה רק גדר שריפה, והוה רק שם מוקרבים ולא קרבים, ועיין בירושלמי פ"ב דשבת ה"א וה"ז גבי פתילה דנעשה כמטהר כלים בשבת,

ור"ל דהפעולה שלו נמשכת לא נפסקת, וכן לכך אין מדליקין בשמן שריפה משא"כ בבמה. וזה הגדר סולם של יעקב, וכן לכך נקט שם בספרי לשון כהנים משרתים ולא עובדים, עיין מנחות דף ק"ט ע"א דמשרת ועבודה הוה שני דברים, ועיין סוטה דף ל"ח וערכין דף י"א ע"א ותענית דף כ"ו ע"ב, ועיקר הגדר דעבודה הוא דבר הנקרא הכונה לא הפעולה עצמיית, עיין רש"י שבת דף מ"ט ע"ב מה דמייתי מהך דסוטה דף ל"ג בטלת עבידתא, ושירות הוא הפעולה עצמיית ולכך פי' רש"י בכורות דף ל' ע"ב גבי עבודה של לוים לשורר ולשוער ולשרת והיינו השמירה וכיבוד העזרה כמ"ש רש"י ערכין דף י"ג ע"ב, ועיין חולין דף כ"ד ע"ב ותמיד דף כ"ז וילוו עליך וישרתוך, ולכך קרא להם הפסוק מלאכים דאין להם שם עובדים רק משרתים דאין להם בחירה ורצון, וזה בזמן חורבן שהשכינה מסתלקת לא בגדר עזיבה ח"ו, ועיין זבחים דף ס"ב ע"א מזבח בנוי כו', ומנחות דף ק"י ע"א וחגיגה דף י"ב ע"ב, וכו'.

פסוק כא

ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה.

ספרי שם: ברית מלח עולם היא וגו', ולבני לוי, מגיד הכתוב שכשם שהברית כרותה לכהונה כך ברית כרותה ללוים. כל מצות כהונה נאמרה בשמחה מהר סיני וזו בתחלה נאמר לו, דברי רבי נחמיה, ר' יונתן אומר אף זו בשמחה נאמרה, שנאמר: ולבני לוי הנה נתתי, אין הנה אלא שמחה וכו'. כל מצות כהונה קנאו השם ונתנו לכהונה וזו חלף עבודתם, דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר אף זו קנאה השם ונתנה ללוים וכו'.

ונ"מ גבי בן לוי ממזר וכה"ג אם יש לו ... עיין גיטין דף נ"ט ע"ב ובכורות דף מ"ז ע"ש וערכין דף ל"ג ע"ב ועיין תוספתא יבמות וכ"מ בזה, ועיין תענית דף כ"ז ע"א בתוס' ועיין מכות דף כ"ג ע"ב ע"ש בפי' רש"י ... ע"ש.

שם. חלף עבודתם אשר הם עבדים.

ספרי שם: אם עבד יטול ואם לא עבד לא יטול.

ר"ל דבן לוי ממזר אינו נוטל, ועמ"ש..., וגם דלכך קנסו אותם... יבמות דף פ"ו ע"ב שלא עלו לעבוד ע"ש.

ברית מלח עולם הוא וגו' ולזרעך אתך וגו', ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וגו'.

ספרי פיסקא קיט: ברית מלח עולם הוא ולבני לוי מגיד הכתוב שכשם שהברית כרותה לכהונה כך ברית כרותה ללוים, כל מצות כהונה נאמרה בשמחה מהר סיני וזו בתחלה נאמר לו דברי רבי נחמיה. ר' יונתן אומר אף זו בשמחה שנאמר ולבני לוי הנה נתתי,

אין הנה אלא בשמחה וכו'. ר' יונתן אומר וכו' מה נחלה אין משתנה ממקומה אף מעשר ראשון אין משתנה ממקומו. הארכתי בזה דגדר שירה דלוחות א' הוה שייך אף לישראל, וזה פסקי טעמים.

שם. חלף עבדתם אשר הם עבדים.

ספרי שם: אם עבד יטול ואם לא עבד לא יטול.

ונ"מ דפסול לוי מומר אף אם עשה תשובה, ועיין רש"י מכות דף כ"ג ע"ב וע' ערכין דף ל"ג ועיין בהך דתוספתא פ"ח דיבמות ובכורות דף מ"ז ע"א וביבמות דף ע"א ע"ש בזה ועיין בהך דתענית דף כ"ז ע"א בתוס' ע"ש.

פסוק כג

והם ישאו עונם חקת עולם וגו'.

ערכין דף י"א ע"ב, והך הם ר"ל כמ"ש הרמב"ם ז"ל דכהן שעבד עבודת לוי רק לאו לא מיתה, וזה [מיעוט דוהם], ועיין בספרי כאן בזה, ור"ל ג"כ דכמו שיש ב"ד של כהנים לענוש כהנים שלא על פי דין כמו הך דסנהדרין דף פ"א פוצעין מוחו בגזרין, ובתוספתא דכלים הו[ב]א בתוס' שם דף פ"ג ע"ש וביומא דף ה' ע"ב, ועיין בתוספתא פ"ד דסנהדרין ב"ד של כהנים ושל לוים ע"ש, כן בלווים גבי אם ישן על משמרתו, וכן גבי בדיקה מיחסן עיין בסוף מדות וקדושין דף ע"ו וע"ז ע"ש בזה. ומ"ש שם וכן הוא בספרי כאן ולעיל פיסקא א'.

ספרי שם: אמרת ישראל לא ישאו עון לוים, אכל כהנים ישאו עון לוים, ת"ל: והם ישאו עונם.

ר"ל דכמו שהוה ב"ד של כהנים כמבואר לעיל ר"פ קט"ז להני דפוצעים מוחו בגזירים כן הוה ב"ד של לווים... לווים כמו אם ישן על משמרתו... מלקין ושורפין כסותו, וזה ג"כ רק ב"ד של לווים, ועמ"ש קדושין דף ע"ו ע"ב וסוף מדות.

פסוק כד

כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה'.

ספרי שם: בא הכתוב ללמדך שאם רצה לעשותו תרומה על מקום אחר רשאי וכו'.

עיין ברי"ש פ"א דמס' תרומות מ"ה...

ספרי שם.

עיין מה דס"ל להראב"ד ז"ל בהל' תרומות פ"ה הי"ג דאם הפריש מעשר ראשון שהקדימו בכרי והפריש ממנו תרומת מעשר ולא תרומה גדולה אסור להפריש ממנו על תבואה שחייבת תרומה גדולה דהוה כמו שהוא קצת מן הפטור, וע"ש בהל' מעשר פ"ז ה"ג דס"ל שם להראב"ד ג"כ כן, אך זה רק גבי תרומת מעשר ותרומה גדולה אך גבי מעשר

ראשון ומעש"ש לא איכפת לן זה לשיטת הראב"ד ז"ל, ורבינו ס"ל להיפך דקודם שהפריש תרומת מעשר ממעשר ראשון שהקדימו בכרי אסור להפריש ממנו תרומה גדולה על מקום אחר דאסור להפקיע התרומת מעשר אבל משנטל תרומת מעשר מותר, ועיין בספרי זוטא מה שהביא הר"ש בתרומות פ"א מ"ה, דלכאורה מבואר שם כשיטת הראב"ד ז"ל כו', ודברי הספרי זוטא ר"ל לשיטת רבינו בהקדימו בשבלים דקיי"ל דפטור מתרומה גדולה וחייב בתרומת מעשר.

שם. על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה.

ספרי שם: אבל קני וקנזי וקדמוני לא שמענו, ת"ל על כן וכו'.

... ועיין ברמב"ם סוף הל' שמיטה ע"ש בזה.

כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה'.

ספרי שם: בא הכתוב ללמדך שאם רצה לעשותו תרומה על מקום אחר רשאי.

עיין מ"ש הר"ש פ"א דמס' תרומות ור"ל כגון אם הקדימו בכרי, ועיין במה דפליגי הרמב"ם והראב"ד בהל' תרומות ומעשרות ואכמ"ל.

שם. כי את מעשר בני ישראל וגו' נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה.

ספרי שם: ד"א על כן אמרתי למה נאמר, לפי שנאמר ונשל גוים רבים מפניך אבל קיני וקניזי וקדמוני לא שמענו, תלמוד לומר על כן.

ואף דהא מבואר ב"ב דף קכ"ב דלעתיד לבא יהיה להם חלק זה יש לומר מן קיני וכו' ועיין ב"ב דף נ"ו ובירושלמי שביעית פ"ו וקידושין ספ"א ע"ש בזה.

פסוק כה

והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר.

ספרי פיסקא קכ: שלא יתרום מפירות הארץ על פירות חו"ל.

זה משנה פ"א דתרומות מחמת מן הפטור וכו', אך כאן ר"ל כך, עיין במה דכתב הרמב"ם בפה"מ שם גבי הפקר ומ"ש שם דכמו דקיי"ל גבי חלה דאם הביא קמח מחו"ל לארץ חייב בחלה מ"מ להפריש מזה על זה לא, כן ר"ל כאן, וכן הדין גבי מעשר בהמה דאף דקיי"ל דמחו"ל אין מקריבין זה רק אם הפרישן בחו"ל אבל מן הבהמות לא אכפת לן כיון דהחיוב נעשה באי"י, מ"מ מזה על זה לא וכמו מחדש על ישן.

כן תרימו גם אתם תרומת ה' מכל מעשרותיכם.

ספרי פיסקא קכא: איסי בן מנחם אומר אם מעשר שאינו אלא מכח יראה ומכח תלמוד

הרי הוא נוהג בכל תרומה חמורה וכו'.

באמת זה קאי על מעשר שני כמבואר בכ"מ ועיין בתוס' קידושין דף כ"ד ע"ש.

פסוק כו

והרמתם ממנו תרומת ה'.

ספרי פסקא קכ: והרמותם ממנו, שלא יתרום מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר.

עיין בהך דנדה ד"נ ע"ב ודנ"א גבי מחשבה במחובר לצורך תרומה ולצורך טומאה דלא דמי, ותליא בהך בעיא דמנחות דף ע' אם חל קריאת שם תרומה במחובר היכא דכבר נטבל בתלוש, ובהך דקידושין ס"ב ע"א בתוד"ה אין תורמין ע"ש, ור"ל מ"ש בשם הספרי פ' קרח ושם ג"כ ר"ל היכא דהמחובר ג"כ כבר נטבל כמו הך דמנחות הנ"ל, ואף דשם הוי בעיא, מ"מ זה רק היכא דהוא זרעון בכוונה, אבל נזרע מאליו מוכח בתוספתא ובדברי רבינו בהל' תרומות פי"א דשפיר חל שם תרומה ע"ז ומ"מ להפריש על התלוש אינו יכול, וי"ל דזה הוא בגדר שני מינים ועיין חגיגה דכ"ה ע"ב.

פסוק כח

כן תרימו גם אתם תרומת ה'.

ספרי פסקא קכא: למה נאמר, לפי שהוא אומר ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם [כי תקחו מאת בני ישראל], ישראל נותנים תרומה ללוים אבל כהנים אין נותנים מעשר ללוים וכו'.

עיין בירושלמי פ"ה דמע"ש ע"ש.

שם. מכל מעשרותיכם.

ספרי שם: בא הכתוב ולימד על מעשר שהוא נוהג בכל, איסי בן עקביא אומר אם מעשר הקל הרי הוא נוהג בכל, תרומה חמורה דין הוא שתהא נוהגת בכל. אם מעשר שאינו בא אלא מכח יראה ומכח תלמוד הרי הוא נוהג בכל, תרומה חמורה דין הוא שתהא נוהגת בכל. וכו'.

הנה... זה קאי על מעשר ראשון, והך דאיסי(?) קאי על מע"ש, ועיין לעיל בפ' נשא פיסקא ה' ועיין במ"ש פ' בחוקותי ולקמן פ' ראה גבי עשר תעשר, ובירושלמי פ"א דמעשרות ועיין בכורות דף נ"ד ע"ש בזה.

פסוק לב

ואת קדשי בני ישראל לא תחללו וגו'.

ספרי פסקא קכב: הרי זו אזהרה לכהנים וללוים, דברי ר' יונתן וכו'.

ר"ל הך איסור מן יד כהן המסייע בבית הגרנות דבכורות דף כ"ו ע"ב זה גם אלווים ע"ש.

פרק יט

פסוק ב

זאת חקת התורה וגו'.

ספרי, פיסקא קכג: זאת חקת התורה כלל וכו'.

הנה כתבתי במקום אחר גבי כל קרבנות אם מה דרק כהנים זה גדר אחד דהתורה אמרה דקרבנות שצריך ליקרב במקדש רק בכהן, או זה נפרד אי צריך ליקרב קרבן ועל זה אמרה תורה שזר פסול, וזה הגדר דשלוחי דידן או דרחמנא, וכן מה שדוחה שבת אם זה כמו דאמר....

שם. ויקחו אליך פרה אדומה.

ספרי שם: אליך שתהא גזבר לדבר, וכשם שהיה משה גזבר לדבר כך היה אהרן גזבר לדבר.

ר"ל משום דמבואר בתוספתא פ"ג דסנהדרין דלפרה אדומה צריך ב"ד של ע"א, ומשה במקום ע"א כמבואר.

שם.

באמת כך דגבי פר של כהן גדול ופרה אדומה אף דעצם השחיטה כשירה בזר לדידן או בשאר כהנים, מ"מ צריך לדעת כהן גדול בגדר שליחות לא כמו שאר שחיטות שא"צ דעת בעלים כמבואר בירושלמי ריש פ"ב דקידושין, ועיין רש"י פסחים דף ז' ע"ב וכו'. אבל גבי פר כה"ג צריך דעת של כה"ג אף דשחיטה כשרה בזר או בשאר כהנים וכו', וזה ר"ל התוס' קידושין דמ"א ע"ב ע"ש, וכן גבי פרה אדומה מבואר בתמורה דף כ' דכה"ג נקרא בעלים דפרה, ועיין בספרי פרשת חקת דאהרן היה גזבר בפרה, רק אז הוי הדין בסגן, וזה ר"ל ביומא דמ"ב אלעזר רואה ולדורות הוי כה"ג בעלים, ועיין בתוי"י רפ"א דיומא ע"ש, ובזה א"ש הך דבכורות דכ"ה במאי דאמר שם דגם גבי פרה שייך גדר הקדש ששוה מנה שחיללו על שו"פ ע"ש, אף דהתוס' כ' במנחות דע"א ע"ב ובתמורה דכ"ז ע"ב דזה שייך רק בבעלים, וצ"ל דכהן גדול הוי כמו בעלים דפרה כמבואר בתמורה הנ"ל.

שם. אשר אין בה מום.

ספרי, שם: תאמר בפרה שעשית בטומאה לפיכך לא יהיה מום פוסל בה וכו'.

עיין לעיל פ' בהעלתך, ומ"ש בזה בח"א בהל' שבת.

ספרי, שם: אשר אין בה מום, בה אין מום הא אם יש בעובדיה הרי זו כשרה, א"ר יאשיה נאמתי לפני ר' יהודה בן בתירה כיצד המום בעובדיה, והראני בין ב' אצבעותיו יוצא ולו ב' זנבות.

... וקמ"ל אף דבשאר קרבנות יש פסוק למום עובר שאם עבר..., אך באמת גבי פרה אדומה י"ל דאף מום עובר פסול כמ"ש התוס' ב"מ דף ל' גבי פרה, וכן הוא שיטת הרמב"ם בפי"א מהל' פרה ... דבעינן בשעת לקיחה פרה, וה"נ ג"כ תמימה, משא"כ בזה, ר"ל אם יש לו ב' זנבות דיכולני לחתוך כל הזנב, ועיין בבכורות דף ל"ט ע"ב ודף מ' ע"ב, ועיין חולין דף כ"ז ע"ש.

ספרי שם.

גבי מום לשיטת הרא"ש בנדרים דף ס"ו לר"י כיון שבידו לתקנו לא מיקרי מום כלל, וראיה לזה מהא דמבואר בירושלמי פ"י דעירובין גבי הך דחותכין יבלת דס"ל דקאי אכהן, וכן פי' רבינו שם בפיה"מ ע"ש, והטעם אמר שם בירושלמי מפני קלקול פייסות, וזה דוחק לאמר דמיירי דנולדה היבלת לאחר הפייס, וכן מוכח בירושלמי פסחים פ"ו דפריך שם הגע עצמך שנולדה יבלת בשבת, חזינן דלא מיירי בכה"ג, ואמאי לא נימא דהוי פייס בטעות כיון דלא היה ראוי כלל, וע"כ צ"ל דכיון דבידו לתקנו לא הוי בכלל טעות, ועיין כתובות דף ע"ה ע"א גבי זיעה עוברת ובתוס' שם גבי שומא ותוס' בכורות דף ל"ח ע"ב וכו', והנה התוס' בכורות דף ל"ח ע"ב הנ"ל כתבו לחלק בין מום עובר ע"י רפואה או רק שע"י איזו פעולה מתברר דלא הוי מום מעולם,. ובפרה פ"ב גבי היתה בה יבלת וחתכה במה דפליגי שם, ובדברי רבינו בהל' פרה אדומה פ"א ה"ו וע"ש בהשגות, וי"ל דהטעם דמאן דפסיל דכמו דבעינן שתהא פרה משעת לקיחה, ע"ש בה"א ובדברי הר"א ז"ל ובתוס' ב"מ דף ל' ע"א, כן צריך שתהי' תמימה בשעת לקיחה, והך דהיתה בה יבלת ר"ל דנחתכה אחר הלקיחה, ובספרי פ' חקת פסקא קכ"ג מרבה שם מקרא דמום עובר כשר בפרה ורק כגון שני זנבות דבידו להעבירו ע"ש.

זאת חקת וגו' ויקחו אליך פרה אדומה וגו'.

ספרי פיסקא קכג: אליך שתהא גזבר לדבר וכשם שהיה משה גזבר לדבר כך היה אהרן גזבר לדבר.

ועיין בהך דתמורה דף כ' ע"א כה"ג שהפריש פרה וכו' ע"ש, חזינן דיש עליו גדר בעלים וכשיטת הירושלמי תרומות פ"א ומעשרות דגזבר כבעלים, ועיין בהך דבכורות דף כ"ה ע"א גבי הקדש וכו' ותוס' מנחות דף ע"א ע"ב ותמורה דף כ"ז ע"ב ע"ש בזה.

פסוק ג

ונתתם אתה אל אלעזר הכהן וגו'.

אלעזר, עיין יומא דף מ"ב ומ"ג דוקא בסגן, ולמה זה, משום דזה דבר חדש דהרי מבואר בזבחים דף י"ח דכה"ג פסול בד' בגדים אף דבר שכשר בכהן הדיוט, וכ"כ בזה בגדר הך

דגיטין דף ס' ובדברי הרמב"ם גבי מנורה דדבר המעלה כל מה שעושה הוה לו חסרון אם עשה שלא במעלה אף מה דא"צ המעלה, עיין מ"ש בזה פ' שמיני גבי נדב ואביהו ע"ש בזה, לבד גבי פרה נתחדש זה דכה"ג ג"כ די בארבעה בגדים של הדיוט, עמ"ש הרמב"ם בפה"מ דמס' פרה, אך זה רק י"ל גבי כל כה"ג דהם הוה אצלם המעלות חלוקות, דהרי קיי"ל במנחות דף ע"ח דכה"ג שלא הקריב צריך להביא ג' מנחות, חזינן דזה גם בכה"ג דברים חלוקים, אבל גבי אהרן דהוא נעשה כה"ג בב"א, גדר מעשה בראשית לקומתן נבראו עיין ר"ה דף י"א, וחולין דף ס' דברים שלמים כן הוה תחילת הבריאה, וכן הוה גבי משכן, עיין מגילה דף י' ע"ב ובתו"כ בזה, א"כ גם אהרן נעשה כה"ג בב"א לא מתחילה הדיוט, לכן הוא פסול לעשות פרה אדומה לכ"ע, משום דלא הוה כהן הדיוט בשום פעם, וא"א לו כלל לעשות שום דבר בד' בגדים של כהן הדיוט, לכן רק בסגן בזה.

שם. ושחט אתה לפניו.

ספרי שם: ושחט אותה, מגיד שלא נתנבלה בשחיטתה פסולה.

ר"ל אם שחט עמה אחרת, אם השניה נתנבלה בשחיטה כשרה הפרה ואם לא נתנבלה פסולה, עיין דף ל"ב בחולין.

פסוק ד

ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד וגו'.

ספרי שם: מדמה באצבעו, מצוותה מצות יד ולא מצות כלי וכו'. עיין בתוס' ישנים יומא דף ב' וברמב"ם ובמ"ש הכ"מ.

פסוק ה

ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף.

שם, פיסקא קכד: מכאן אמרו הדם כל שהוא יחזיר אם לא החזיר פסל, ור' נתן אומר מקנח ידו בגופה של פרה. ושרף את הפרה, להביא את הפקיעים, מכאן אמרו הבשר כל שהוא יחזיר ואם לא החזיר פסול. עצם כל שהוא יחזיר לא החזיר פסול, בכזית יחזיר ואם לא החזיר פסול.

עי' מה דפליגי רבינו והרי"א ז"ל בהל' פרה פ"ד ה"ח גבי הוציא את הדם, דרבינו ס"ל דנפסלו לגמרי והרי"א ס"ל דרק הזיה פסולה, התם פליגי בזה, דהנה שם בה"ד פסק דאם קיבל דמה בכלי פסול, דמפרש הך דמנחות דמקנח אצבעו במזרק ר"ל בשאר קרבנות ולכאן רק ידו בגוף הפרה ואם נתן בכלי נפסל, והטעם משום דעי"ז נחסר דם וצריך לשרוף כולו כמבואר בתוספתא ובספרי פ' חקת, ועיין בתוספתא פ"א דקרבנות כה"ג גבי מצורע דפסול משום חסר אם נתנו בכלי ובתוספ' פ"ד דאהלות גבי מנחה ועיין תוי"י פ"א דיומא, והנה היכא דהזה בגיתה או במערכתה דשם הוא מקום שרפתה לא איכפת

לן דהא הדם נשרף שם, רק בה"ח דהזה חוץ למקום מערכתה וא"כ חסר הדם ולכך פסול, והנה שם בהלכה י"ב מחלק בין אם חסר מתחילה דאז אפילו כ"ש מעכב ובין אם אח"כ דאז הוה בגדר פוקעין ורק כזית, ועיין זבחים דף ק"ח ע"ב וכ"מ, ועיין בספרי פ' הקת פסקא קכ"ד וברי"ש פ"ג דפרה, והרי"א ס"ל דגבי דם לאחר שקיבלו ביד אין עליו גדר הקרבה ולא איכפת לן אם חסר, ורבינו לא ס"ל כן.

פסוק ו

ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת וגו'.

ספרי שם: ולקח הכהן נאמרה כאן לקיחה ונאמרה להלן לקיחה מה לקיחה האמורה להלן שלשה אף לקיחה האמורה כאן שלשה.

עיין פרה פי"א, דאף דבעי גבי איזוב ג' קלחים, מ"מ אם היו הג' בקלח אחד כשר, עיין בעה"מ פ"א דסוכה על דף י"ג ע"א, דשם הטעם דאגד גם בידי שמים הוה אגד, ועיין בהשגות הר"א שם ותוס' שם דס"ל דגבי איזוב לא מעכב האגד לכ"ע, אך בירושלמי פ"א דיומא ה"א משמע שם דמעכב האגד רק דגבי פסח מצרים אין האיזוב מעכב, ועיין תוי"י יומא דף מ"א ע"ב ד"ה כדי, אך שם קאי אאיזוב שנותן לתוך שרפת הפרה, ועיין בספרי פ' חקת פסקא קכ"ד וכמש"כ, ועיין בדברי רבינו בהל' פרה פי"ב ה"ד דפסק שם דגם שנים כשר אף דבגמרא מבואר דפסול, אך שם ר"ל דהאגד פסול ורבינו ר"ל דלא גרע מלא אגדן.

פסוק ח

והשרף אתה יכבס בגדיו במים וגו'.

ירושלמי ב"מ פ"ז וביומא פ"ו דמרבה שומר ע"ש, וב"מ דף צ"ג בזה.

ספרי שם: אם זכיתי מן הדין, מה ת"ל והשורף אותה, בא הכתוב ולימד על העוסקים בפרה מתחילה ועד סוף שיהו טעונים תכבוסת בגדים ורחיצת גוף והערב שמש.

עיין בירושלמי פ"ו דיומא מש"כ שם, ור"ל כמו בספ"ז דב"מ לרבות שומרין וכרב בבלי שם.

שם. יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים.

ספרי שם: במים במים ב' פעמים, מה ת"ל, שהיה בדין הואיל ואדם טעון טבילה וכלים טעונים טבילה מה אדם טובל בראוי לו אף כלים טובלים בראוי להם, ת"ל במים במים ב' פעמים.

ר"ל שדי ברביעית, וקמ"ל דגבי פרה רק בס' סאה כמו אדם, כן ר"ל כאן, ועיין תוס' ע"ז דף ע"ה ע"ב גבי טבילת כלי מדין דרק מ' סאה משום חידוש, ומש"כ ברמב"ם כאן דזה דאין בזה טומאה חידוש או רק דין חידוש ואכמ"ל. וכן לגבי ידים עיין חגיגה דף י"ח

ע"ב, ועמ"ש בעדיות פ"ג, ויש נ"מ גבי פרה בין סתם ידים ... לא דמי טומאה ידים כגון אם צריך שלא יהא שום חציצה על כל הגוף.

פסוק ט

והניח מחוץ למחנה במקום טהור.

ספרי שם: במקום טהור, שיהיה מקומו טהור, מכאן היה רבי אלעזר אומר דלי של מי חטאת שמוקף צמיד פתיל ונתון באהל המת, טמא, שנאמר: במקום טהור, ואין זה מקום טהור.

[בדברי הר"ש פ"י דאהלות מ"ג דבכלי אבן מאחר דלא מקבל טומאה לא מד"ת ולא מד"ס ניצל אף אפר חטאת באוהל המת, ותמוה מחגיגה כ"ה ע"י"ש].

י"ל גבי כלי אבן במוקף צמיד פתיל אם מהני בודאי לא, והדבר כך דהנה באמת למה בחגיגה מביא "והתניא" דהרי זה משנה בפ"י ובפי"א דפרה ובעדיות פ"י, אך דנ"מ כך דעיקר הדבר אם דאין מציל ונטמא, או דרק כיון דגזיה"כ לדידן במקום טהור כמבואר בספרי, וא"כ נפסל בשביל זה והוי רק פסולים ולא טמאים, ועיין פרה פ"ט ה"ח ותוס' חולין דף ט' ע"ב נ"מ בין פסולים לטמאים גבי חטאת, וזה הנ"מ דגבי כלי אבן פסולים הוי משום שאינן במקום טהור אבל לא הוי טמאים, אבל בכלי חרס הוי גם טמא.

שם. חטאת הוא.

ספרי שם: חטאת היא, מגיד שנשרפת בלילה כביום.

בגמרא יומא מ"ב ע"ב מבואר להיפך, אך הר"ש גרס כמו בכאן, וס"ל דזה תליא אם שרפה כשרה בזר, עיין בגירסת הת"י רפ"א דיומא ודף מ"ב, ובירושלמי ספ"ו דיומא.

פסוק י

ולגר הגר בתוכם.

י"ל דזה רמז להך דפסחים דף צ"ב ע"א גבי גר ערל דצריך לקרבן הזאה ג' וז' ע"ש בזה, אך הרמב"ם לא כתב כן, ועיין בתוספתא.

שם.

ולגר הגר בתוכם, ועיין לעיל בפ' שלח שם נקט בלשון אחר, או אשר, וע"ש בספרי דדריש מזה דגם שנתגייר כבר קודם בהמ"ק צריך להביא, ע"ש מ"ש, וכאן ר"ל כך, דכבר כתבתי דהתוס' במגילה דף כ' וביבמות דף מ"ו ע"ב ס"ל דקודם טבילת גר צריך הזאה ג' וז', ועיין בפסחים דף צ"ב ובתוספתא וירושלמי שם, והרמב"ם לא ס"ל כן, וס"ל דלדידן דטבילה מעכבת לגמרי לא שייך הזאה, ועמ"ש ברמב"ם ספ"ו מהל' פרה ע"ש.

ספרי שם: לפי שמצות מעשה בישראל צריך להביא את הגרים.
עיין נזיר דף ס"א ע"ב, ע"ש, וגם נ"מ גבי גר שמל צריך הזאה, ועיין מגילה דף כ', ועיין פסחים דף צ"ב ובירושלמי שם.

פסוק יא
הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים.
שם, פיסקא קכה: לכל נפש אדם, להביא את בן ח' ימים.
גם י"ל דר"ל כמו הך דנדה דף כ"ד ע"ב לברית שמונה, ע"ש מ"ש שם בזה.
ספרי שם: משמע מביא את בן שמונה ומביא את דמו, ת"ל (כל הנגע במת) בנפש אדם להוציא את דמו, דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר לכל נפש אדם להביא את דמו.
עיין ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב, ור"ל הך מחלוקת ג"כ ... בעיא אם יש לנפלים רקב ע"ש בזה, ועיין בסוף מס' מכשירין גבי ... נפל, ועיין חולין דף ע"ב ע"א בהך דר"י ור"ע ע"ש.

פסוק יב
הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר וגו'.
עיין בספרי כאן דצריך דבר ברור שלא נפסל, ר"ל דקי"ל דתלוי בפרה ישפך משום דהא צריך כוונה לטהרה דוקא, כמ"ש הרמב"ם ז"ל דלא כהראב"ד ות"י, רק כרש"י ור"מ שצריך כוונה, צריך דוקא דבר ברור, ולכך פסקינן כת"ק דס"ל גבי אמת המים הבאה מן מקום רחוק מן מעיין דצריך לידע שלא נפסקה, וכן גבי עדות בב"ד ולגבי בכור בהכרה, כמ"ש הרשב"ם ב"ב דף קכ"ו ע"ש, וכן בנגע וכמה דברים כן.

פסוק יג
כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות וגו'.
ספרי שם: מה שרץ הקל הרי הוא מטמא כשהוא מפרפר וכו', ת"ל כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות, מגיד שאינו מטמא עד שעה שימות.
עיין חולין דף כ"א ע"ש, ובאהלות ומ"ש בזה ע"ש.
שם. ולא יתחטא.
ספרי שם: ולא יתחטא, רבי אומר לא יתחטא בדמים וכו'.
מנחות דף כ"ז ע"ב.

פסוק יז
ונתן עליו מים חיים אל כלי.
שם פיסקא קכח: ונתן עליו מים חיים אל כלי, במי מעיין הכתוב מדבר וכו'.
כוונת הספרי פ' חוקת פסוק י"ז ונתן עליו מים חיים אל כלי במי מעיין הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא במים שהם חיים לעולם וכו', ר"ל דאין צריך ממקור החיות רק די

בנמשך, ומ"מ בקרא כתיב מים חיים אל כלי, וזה ר"ל הגמרא פסחים הנ"ל (לד:) והא מחוברים נינהו, ועיין בפרה סוף פ"ו בפיהמ"ש להרמב"ם ז"ל שנלקחו ממקורם, ובזה י"ל הך דע"ז מ"ז ע"א בעי רבא המשתחוה למעיין.

פסוק יט

וטהר בערב.

כאן נקט בערב, ר"ל עיין במה דפליגי הרמב"ם והתוס' והר"ש סוף פרה ותוס' מגילה דף כ' וביבמות דף מ"ו ושיטת הרמב"ם ז"ל דאם לא הזה בזמנו אז טובל בערב וכן התוס' גבי טבילה שלא בזמנה, וזה דאמר דמשכחת טבילה בערב כנ"ל.

פסוק כב

וכל אשר יגע בו הטמא יטמא וגו'.

שם פיסקא קל: או שמטמא בהיסט, אמרת ק"ו ומה נבילה קלה הרי מטמא בהיסט מת חמור אינו דין שמטמא בהיסט, ת"ל וכל אשר יגע, במגע הוא מטמא ואין מטמא בהיסט.

יש לתרץ קושית תוס' חולין דף ע"ב ע"א דהא [דיהא] מטמאה במשא גבי טבעת וכן גבי עובר מת דפירש"י דהוא משום טומאת ביה"ס והקשו דהא מטמא במשא, אך י"ל דכה"ג בלא היסט לא הוי משא, וגם י"ל משום דבטיל לגביה גופה לא מיקרי משא, ועיין ירושלמי פ"א דקדושין גבי בהמה מעוברת אי הוי עליה דין משא לענין קניית הולד במשיכתה, ועיין נזיר דף נ"א גבי גלגלין וב"ק דף ע"ח וב"מ דף ע"ט ע"ב ש"מ ביניתא אכריסא תקלא, ר"ל דזה בטל לגוף, ועיין ירושלמי סוטה פ"ה [ה"ב] דמת אינו מטמא בהיסט ובספרי פ' חקת, ובמק"א אבאר זה.

פרק כ

פסוק ח

קח את המטה וגו'.

והנה מה ר"ל את המטה כמו בכ"מ העולה, והזרוע בחולין דף קל"ד והירך בחולין דף צ"ו, ולכן דרש משה רבינו דזה ר"ל של אהרן אשר היה בק"ק לפני ד' כמבואר לעיל פ' קורח, ובאמת הוה כונת הקב"ה מטה של משה רבינו וא"כ לא הוה יכול משה רבינו לכנוס לפני ולפנים ליטול מטה של אהרן, וגם כבר כתבתי דע"י זה נפסלו המים לטבילה, וזה ר"ל מי מריבה, וזה הוה חטאו, ועיין מקואות פ"ו בזה וא"ש, ותוס' בכורות דף נ"ו ע"ש בזה, ועיין ברמב"ם הל' מלכים דס"ל דמלך עומד לפני כה"ג ע"ש, ועיין בהוריות דף י"ב וסוטה דף מ"ב דמבואר להיפך, וספרי פ' פנחס, וגם למ"ד דמשה ג"כ כה"ג הוה עיין זבחים דף ק"ב וע"ז דף ל"ד וב"ב דף קי"א וכ"מ בזה ואכמ"ל, ומחמת

ענוה של משה רבינו חשב ששל אהרן הוא מובחר, וזה בגדר ענוותו של רזב"א בגיטין דף נ"ו ע"א.

פסוק כו
ואהרן יאסף ומת שם.

... וכמ"ד לא נתכהן פנחס, זבחים דף ק"א ע"ש, ובזה מדייק הפסוק דשוב ע"כ נעשה אלעזר כה"ג בזמן שאהרן חי וא"כ אסור לטמא לאביו, וזה דאמר ואהרן יאסף, ר"ל דצריך לכנס למקום אחר שלא יהיה שם עם בנו, ולכך הוא מת בראש ההר והם היו רק בהר.

פסוק כח
וירד משה ואלעזר מן ההר.

ולכן כתיב בלשון יחיד וירד, משום דקיי"ל משה זר א"כ הוא מותר להיות במקום מיתת אהרן, וכן מבואר במדרש, וגם הוא הוה בראש ההר, אבל אלעזר דנעשה כה"ג אסור לו שיהיה שם, וזה לשון יחיד כמ"ש ונקט באלעזר מן ההר.

פרק כא

פסוק א
וישב ממנו שבי.

גיטין דף ל"ח ע"ש בזה.

פסוק ב
וידר ישראל נדר וגו'.

נודרים בעת צרה, חולין דף ב' ע"ב ע"ש בתוס', ועיין רש"י סנהדרין דף מ"ג ע"ב דגם אז מעל עכן ולקח ממנו.

פסוק ט
ברש"י ד"ה נחש נחשת: לא נאמר לו לעשותו של נחשת וכו'.

ירושלמי סוף פ"ג דר"ה ע"ש בזה.

פסוק יא
בתרגום אונקלוס: ושרו במגיזת עבראי וכו'.

עיין יבמות דף כ"ה ע"ב, ועיין בתוספתא פ"ט דערבין דעים הוא מקום ששופכין לתוכו מים מאוסין ע"ש.

פסוק יז
עלי באר ענו לה. באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם.

כן מבואר בתוספתא סוכה דהיא היתה חונה במקום גבוה, עיין רש"י יומא דף ל"א ודף נ"ג בסוכה, ובכורות דף נ"ה ע"ב ע"ש בזה.

פסוק כ

ברש"י ד"ה ומבמות הגיא: ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן כו'.

ולא משכו את המים עצמם כדי שלא יפסלו לטבילה, עיין במקואות פ"ד ע"ש, ומה דמבואר בתוספתא סוכה שם.

פסוק כד

ויכהו ישראל לפי חרב.

ר"ל שאז נפסק דין חרב, עיין סנהדרין דף ל"ו וביבמות דף ק"ט ע"ב, דעמון ומואב טהרו בסיחון, וזה ארנון הוי מקום (גבול) כמ"ש נדרים דף ס"ב ע"ש בזה, ולכך נאמר לשון יחיד ויירש כו', אבל גבי עוג לא הוה צריך דין לכך נאמר ויירשו, דזה פרטים משא"כ דין תורה.

שם. ויירש את ארצו וגו'.

ר"ל כאן כך דבאמת הם רצו שישאר אצלו חלק שלקח מן מואב ועמון רק הם יטלו חלק אמורי שזה מן ז' אומות, ובאמת זה החלק נתבטל דהא בכיבוש שני לא נתקדש של עמון ומואב שנטהר בסיחון, ועיין בירושלמי פ"ו דשביעית חולין, דכיון (ששוב) אח"כ נטלו עמון מן ישראל נעשה למפרע שלהם, רק לע"ל יהיה של ישראל, עיין ב"ב דף נ"ו, ולכך נקט חרב, ר"ל דעפ"י דין תורה, כמבואר בסנהדרין דף ל"ו דטהרו, וגם ויירש לשון יחיד דלא הוה כיבוש גמור, אבל של עוג זה לא בקשו שלום והוה כיבוש גמור לעולם, ולכך נקט ויירשו.

שם. כי עז גבול בני עמון.

באמת שם הגבול הוא נקרא עז, כי הנחל יבק הוה עז מאד הליכות המים וכן ידוע עד היום.

פסוק כח

כי אש יצאה מחשבון וגו' אכלה ער מואב בעלי במות ארנן.

הנה מבואר בסה"מ להרמב"ם ז"ל דכמוש הוה עבודה שלה דמעביר שערו ע"ש, ועיין שבת דף כ"א ע"ב אם הוה זה גדר שריפה.

פרק כב

פסוק ד

עתה ילחכו הקהל וגו'.

נקט לשון "הקהל" ר"ל דהם רצו לקלל רק ישראל, לא הגרים דלא נקרא קהל כמבואר קדושין דף ע"ג, ובאמת להפך דקללת בלעם בגרים פעל, כמ"ש לקמן בזה גבי הריגה של עובדי פעור, (ולהם לא עשה בלעם רק כ"ד אלף איש, וגם עיקר מה שעברה רק

ביצה"ר דעבירה לא בע"ז, והני דחטאו בע"ז הוה רק ערב רב ואותם נהרגו הרבה כמבואר בירושלמי סנהדרין ע"ש), וכל מה שראה בלעם ראיה גדר אספקלריא המאירה עקר והחריב, ומה שראה רק בנבואה דמיונית הוה אשורנו ולא פעל, וזה דיצרא דעבירה לא יכלו אנשי כנה"ג לעקור, סנהדרין דף ס"ד, וע"ז עקרו, ועיין ערכין דף ל"ב ע"ב וסוכה דף נ"ב (הים הרגו) ותעל צחנתו, וזה הכל יצה"ר דעבירה, עיין סנהדרין דף ס"ג ע"ב, וכ"מ בזה.

פסוק לח

הדבר אשר ישים אלקים בפי אתו אדבר.

זה לא הוה עדיין נבואה, וזה רק גדר רוח הקדש כמו של דוד ושלמה, אבל פעם שני בפסוק י"ב שם נקט בן ד' הוה נבואה אמר "אשמור", ופעם שלישי אמר "אעשה", משום דמתחילה הוה כמו דוד ושלמה ושאר שחשבם רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל במורה ח"ב בנבואה, וכמו כה"ג ביוה"כ ולכך הקריב פר ואיל כמו כה"ג ביוה"כ, ושם הנבואה רק בגדר כתובים, דאין עליו חיוב לדבר רק זה לכתוב ולעצמו, ועיין מועד קטן דף ט"ז ע"ב ע"ש בזה, ואח"כ עלה בגדר נביא שליח, ואז אמר "אשמור", ר"ל דהכובש נבואתו חייב מיתה ואשמור הוה אזהרה, וא"ש מש"כ התוס' סנהדרין דף פ"ט היכן אזהרה (וי"ל מכאן), אך מ"מ הוה רק בגדר חוזה ושאר נביאים לבד משל ישעיה דהוה כתיב פי ה' דבר, ר"ל בגדר שכינה מדברת, ואח"כ אמר שיהיה לו נבואה של ישעיה וזה נקרא עשיה, בדיבור עבד מעשה, עצם הדבר, רק באספקלריא שאינה מאירה יבמות דף מ"ט ע"ב ע"ש בזה, ואח"כ רצה שיהיה כמשה רבינו, ואז הביט וראה עד למעלה למעלה (למטה למטה), וכל כחו עזב שם בנבואה הגדולה, ונהפך אח"כ למשחית והלך לדרכו, כי כל הצורה שהיה לו אבד והניח אז, ונעשה אח"כ מכשף ונהרג, כמ"ד בן נח מוזהר על הכישוף, זה הגדר של בלעם, ואכמ"ל.

פרק כג

פסוק ג

וילך שפי.

ר"ל בנחת, עיין רש"י בבא מציעא דף ס' ע"ש, וזבחים דף י"ד ע"ש וכ"מ.

שם.

עיין סנהדרין, ור"ל כיון שנעשה חגר פסול לקרבן, אך זה רק ניכר מחמת מלאכה בכורות דף מ' הילוך, לכן הלך בנחת שלא יהא ניכר.

פסוק יב
אתו אשמר לדבר.
ר"ל לאו להך דכובש נבואתו, עיין סנהדרין דף פ"ט, ע"ש בתוס' היכן הלאו, וי"ל מכאן.

פסוק יד
ויעל פר ואיל במזבח.
כאן כתיב לשון יחיד, דהא אמר בנדה דף ל"א, דאז נסמית עין בלעם, והוה בעל מום ופסול גם בבמה, עיין זבחים דף ט"ז, ולא הקריב רק בלק וא"ש.

פסוק יז
מה דבר ה'.
כאן הוה נבואה דשם בן ד', ולכן אמר אשר ידבר כו' "אעשה", גדר עשיה, עיין שבת דף קי"ט ע"ב דיבור כמעשה ע"ש בזה.

פסוק יח
קום בלק ושמע וגו'.
קום בלק ושמע, משום דכיון דאמר הך דמבואר בנדה דף ל"א, נהפך מחמור לגמל, דחמור קולו עבה ואזנים ארוכות, עיין חולין דף ע"ט, וע"ש דף ס', ושבת דף ע"ז ע"ב, אבל גמל נגזז ממנו אזניו, עיין בסנהדרין דף ק"ו, וקולו נשמע קלוש ולכך "קום ושמע", והוא לא הקריב קרבנות דנעשה סומא בעין א'. וכך הך דסנהדרין דף ס"ד דיצה"ר דעבירה נסתמא ע"ש בזה, ושוב לא הוה לו הסתכלות בדורו של משיח, רק בגדר אשורי, זה רק גדר דמיון, ובזה לא הוה כוח (רוח?) גדול לכך דחמור אין לו בינה, ועיין ב"ב דף ע"ד כל, וזה ר"ל בהך דבכורות דף כ"ח ע"ב הלכה חמורך, ורק חמור יש לו חכמה תרין זקוקין דנורא, ומהחמור של בלעם נעשה חמור של משיח עני וכו', וכן פיתא דידיה מעלי לזבה ובשר חמור לירוקין ומי רגליה ג"כ לזה, בכורות דף ז' ושבת דף ק"י וביומא דף פ"ג, ועיין שבת דף ק"י ע"ב ע"ש בזה, ונעשה חמרא דימא ונטהר משא"כ גמל, ועיין ברכות דף נ"ו ע"ב יצפה לישועה, ולכך כל מקום שנתן עין שלו קלקל, משא"כ דורו של משיח.

פסוק כו
כל אשר ידבר ה' אתו אעשה.
אותו אעשה, והנה בנבואה הג' הוה גדר נבואת משה רבינו, דהיינו "זה" ולא "כה", עיין בתו"כ פ' אמור, ובספרי פ' מטות ובתו"כ פ' אחרי, דר"ל עצם הדבר לא כמו כך, ובדיבורו עביד מעשה עיין שבת דף קי"ט ע"ב, הדיבור כמעשה הוה עצם (וזה שם המיוחד), ועיין תמורה דף ג' ע"ב, ומ"ש התוס' שבת דף נ"ח ע"ש בזה.

פרק כד

פסוק ה

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל.

עיין ב"ב דף ס' ע"א, וברכות דף ט"ז, ועיקר הגדר דבלעם אמר דלא יהיה בישראל ציבור כללי רק (גם) גדר פרטי, וזה "לשבטיו", וכל ישראל יחיד וגם יחיד ישראל, ועיין סנהדרין דף ל"ט, ועיין בהוריות דף ג' דרק בארץ ישראל הוה ציבור, ועיין פסחים, דף נ"ד אין תענית ציבור בבבל, וגם אין אוכלוסא בבבל ע"ש, ויש בזה אריכות בגדר ציבור ורבים, ועיין נזיר דף ס"א ע"ב גבי קהל, ועמ"ש הרמב"ם בהל' שגגות גבי שגגת עבודה זרה דלא דמי לשאר גבי הוראת בית דין ע"ש.

שם.

עיין סוטה דף ט' דמעשה ידיו של משה לא נתבטל לעולם, ואויר נתקדש ע"י ראיית משה, ולכך אוירא דא"י מחכים גם בזה הזמן וכו'. וזהו ג"כ הכוונה מה דאמרינן בסנהדרין דף ק"ה ע"ב כלם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות כו', דבזה לא שלטה קללת בלעם, דזהו גדר אויר ונתקיים לעולם, ולא ניתן על תנאי כמבואר במכילתא פי' יתרו, ובספרי, ועיין בירושלמי ברכות פ"ה המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב מנחה טהורה, ובמנחה יכולין להקריב גם עכשיו, כמש"כ התוס' יומא דף ס"ג ע"א וזבחים דף נ"ט ע"א דלענין מנחה יכולין גם בזה"ז להקריב במקום המזבח דנשארה הקדושה וכמו אויר וא"ש.

פסוק ו

כנחלים נטיו וגו'.

ר"ל גדר מעיין דא"צ מ' סאה רק (טהור) בכל שהוא, וזה גדר לוחות שניות, דראשונות הוה מ' סאה כמ"ש בירושלמי פרק ד', דמ"ס ר"ל רק כל התורה כולה ואם חסר מקצת נפסלה לגמרי, אף שהיה זה בלא יגיעה, מתנה מפי הקב"ה ולאוקי גירסא סייעתא דשמיא, מגילה דף ו' ע"ב, ואין משתכח כמבואר עירוכין. דף נ"ד ע"ש, אבל לאחר שבירה נעשה בגדר פרטים ופלפול התורה וביגיעה דוקא, ואדם כי ימות דוקא, עיין ברכות דף ס"ג, אך (זה) גדר נחל ומעין מטהר בכל שהוא (וא"צ) שעור גדול וגם מטהר בזוחלין, וזה יזל מים, ר"ל זוחל, (וגם מבני עניים כן וע"ה), וכמו ר' עקיבא שהיה בן גרים, עיין נדרים דף פ"א וסנהדרין דף צ"ד, והוא תקן כללות ופרטות בירושלמי פרק ה' דשקלים.

פסוק יז

וראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב.

זה קאי על דוד כמש"כ רבינו הרמב"ם ז"ל בהלי' מלכים, עיקר גדר דבלעם הוא בגדר להיפך מן משה רבינו, וכמו דמבואר במשה לא שלטה שונאיהם בסוטה דף ט' ה"נ גביה, והוא פעל רק ז' מזבחות וזה לבד מן מקדש לעתיד דהוה הח', ומשה ראה ראיה גמורה שהוה הדבר נתקרב אל משה בעצם, עיין בספרי פ' ברכה, וכל מה שמשה ראה לא נתבטל, ובלעם לא ראה עצם רק ראיה בגדר הך דראש השנה דף כ"ד דרך ששית ובמים כלה בבואה של הדבר, ולכך לא פעל כלום בע"ה במקדש העתיד, ואז יהיה משיח מורח ודאין, וגדר סוכות עורו של לויתן שתפסק זוהמא מדג הגדול זה, עיין שבת דף ק"ח, עמ"ש ב"ב דף ע"ה, וסוכה דף נ"ב, וסנהדרין בזה, וכל מקום ששלטה עינו של זה קלקל, ועיין בסוכה דף נ"ב, וזה יצה"ר דעבירה דא"א לבטלו עד ימות המשיח כמ"ש שם, וב"ב דף ע"ה, ולימות המשיח רק (אשורנו) (ראות הודו), ובזה לא הוה לו כח, דבינה ליכא בבן נח, ולב מבין ליכא דאין מחשבה לב"נ, כמבואר בירושלמי תרומות פ"א, רק חכמה, ור"י תלמידו של ר"ע זכה (לזה) לבינה, כמבואר בירושלמי פ"ט דסוטה, והוא הוה מבני רכבים, כמבואר בירושלמי פ"ד דתענית, בני שותי מים, וכמבואר במכילתא פי' יתרו ע"ש בזה, וזה גדר שער הני' אשר למשה ג"כ לא נתגלה רק קרוב לפטירה עמ"ש ר"ה דף כ"א ע"ב וזה ים, וכן בלעם, ולכן חמור אף דהוא טמא ומזוהם מ"מ חמרא דימא שרי כי אין להם (בהם?) כח, ועיין ירושלמי ע"ז רפ"ג דאין ע"ז כח בים, וכל שבים טהור, ועיין סנהדרין דף ס"ז ע"ב כישוף, ועיין נדרים דף ל' ע"ב גבי רואי חמה דמותר ע"ש בזה.

פסוק כ

ויאמר ראשית גוים עמלק וגו'.

עיקר הגדר דכמו שישראל לא יתחשב בגוים ולא בטל אף ישראל אחד דהוה שם ישראל לא אומה ונקרא יחיד מכות דף כ"ג ע"ב וכ"מ, ומ"ש בסנהדרין דף ל"ט, (דבגוים לא יתחשב, ר"ל דגבי ישראל לא אזלינן בתר אומה רק כל פרט ופרט הוה מציאות, ולא שייך בלבול בהם רק בשאר אומות, דשם אזלינן בתר אומה, אבל גבי עמלק הוה ג"כ לגריעותא דלא שייך בו גדר בלבול, ולכך גבי המן לא הוה בלבול וכ"כ בזה), כן גבי עמלק "זכר עמלק" ולא יתבטל עד זמן שיכלה לגמרי כל מציאות, וזה כפירה בהשגחה שיטת אריסטו וזה מלחמה לד' כס כוי', עיין מורה ח"א, וגם גרים נשבע שאין מקבל, ובני בניו של המן, מחמת דהוא הוה עבד, יצא מכלל עכו"ם ולכלל ישראל לא בא, ולית בו כלל גדר יחוס, עיין יבמות דף ס"ב פר בן בקר, וע"י זה נטהר גם זרעו לגירות, גדר ממזר ע"י שפחה, ולא ניתנו לקבורה, כמבואר באגדה בשמואל גבי וישסע שמואל כוי' האכיל

לנעמיות, דהוה (כזית) וחתכו לפחות מכזית, ועיין עירובין דף ל' ע"ב, ותוס' חולין דף קכ"ו ע"ב, וזה גדר טוב שבטבחים שותפו של (עמלק) כדאמר בירושלמי תרומות פ"ח דא"צ לקברו, דבשרו יאכלו הכלבים, וה"נ בזה דאף דכל עכו"ם יש לקוברו, עיין גיטין דף ס"א קוברין, ותוס' נדה דף נ"ז ע"ש, וגרע מגוג, ועיין בירושלמי ע"ז פ"א דלא בא"י מחמת לא תחנם ע"ש בזה, ועמ"ש בזה בקדושין דף פ"ב ע"ש.

פסוק כא

וירא את הקיני וגו' ויאמר איתן מושבך וגו'.

קיני, עיקר הגדר משום דבלעם הוה לו גדר החכמה מאוד אך לא בינה, סברא תליא בלב, ב"נ אין לו מחשבה, וחמור רק חכמה לא בינה ב"ב דף ע"ד, ועיין בירושלמי פ"א דתרומות, ולכך לא יכול לגרום שום דבר לימות המשיח, וכן לתורה שבע"פ מה טובו כו'. והנה קני יצא ממנו ר' יוסי כמבואר בירושלמי פ"ד דתענית דהוא מבני יונדב בן רכב ע"ש, וזה מקני בני שותי מים, זה בינה, גדר משה רבינו, ועיין מ"ש בירושלמי פ"ט דסוטה משמת ר' יוסי בטל בינה, ר' יוסי נימוקו עמו, רש"י עירובין. דף נ"א, מלח כבינה תוס' מנחות דף כ"א, (כמו) סלע פטיש יפוצץ.

פרק כה

פסוק ה

הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור.

הנה רש"י, וכן מבואר בירושלמי פ"ז דסנהדרין דהרג ט"ז ריבואות ועוד, ורק מערב רב דישראל לא עבדו פעור רק הכ"ד אלף, ורק מחמת דרצו להציל לזמרי וגם הוא לא עבד ע"ז, ועיקר הגדר דעון של בלעם הוא יצה"ר דעבירה, עיין גיטין דף נ"ז דדנין לו בש"ז ע"ש, והיא מגדר בא על אתונו, חמור, ורק לעתיד לבא גם יצה"ר דעבירה יתקן כמ"ש, ומ"מ ישראל דלית בהו זוהמא לא פעל כלום, ולכך בלק הוה רוצה רק ישראל ולשון "הקהל" והוא לא יכול [רק] לגרים, וזה דאמר "קבה ישראל", ולכך מה דע"י נהרג הנצמדים לא בקש שכר מבלק, משום דהם לא רצו זה רק הכ"ד אלף איש מישראל, וזה פעל מה שנסתם עין, כמבואר נדה דף ל"א, ולכך לא פעל כלל לימות המשיח לעתיד לבא וכמ"ש, ועיין מ"ש סנהדרין גבי הך דאזכה ואיתוב בטולו דכופתא דחמרא, דגם זה נזדכך, ולכך "שוכן לשבטיו" דגרים לא הוה בכלל זה, קהל גרים לא אקרי קהל, והם חוץ לענן, ועיין בספרי פ' בהעלותך, ולכך גבי קני כתב פרט וירא הקני.

פסוק יג

והיתה לו ולזרעו אחריו וגו'.

הנה כאן נתחדש דגם זרע פסול העבודה כשרה, ור"ל דאף דהעושה הוה שלא כדין דהוא

כזר לכל דבריו, מ"מ העבודה כשרה, ובפרט לשיטת הרמב"ם אף לאחר שנודע, וכן הגדר בקנאים אף דהעושה אין מורין כן ובפרט כהן עמ"ש סנהדרין דף פ"א ע"ש, מ"מ העשיה הוה טובה ואכמ"ל.

שם. ברית כהנת עולם וגו' ויכפר על בני ישראל.

עיין סנהדרין דף פ"ב, ובספרי סוף פנחס, דעומד ומכפר עד לעולם עד שיחיו וכו'. ר"ל דלא הוה דבר שכבר נפעל רק דבר נמשך ופועל בכל רגע, וגדר שמן המשחה, וכן החטא של שפיכת דמים הוה ג"כ דבר נמשך, כמ"ש במכות דף ה' ע"ב וכ"מ, וברמב"ם בהל' רוצח, (וכן הדין הכא נמי) בא על נכרית ג"כ דבר נמשך, וזה קשורה בו כו' דסוטה דף ג', ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' איסורי ביאה בזה, ועיין עירובין דף י"ט, ע"ש בזה, וזה חד גדר דמאביד נפשות מישראל על ידי דאזיל זרעם בתרה, עיין יבמות דף ק' ע"ב, וקדושין דף ס"ח וכ"מ בזה וזה נמשכת, וממילא (?) הקנאים (נמשכים ע"ש מ"ש בירושלמי בזה).

פסוק יד

ושם איש וגו' אשר הכה את המדינית וגו'. דשם האשה המכה המדינית וגו'.

כאן כתיב רק את, וכאן לא נקט את, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' אס"ב דהיא נהרגת לעולם, והוא רק בשעת מעשה כמבואר בגמרא סנהדרין, וא"ש.

פסוק יח

על דבר פעור וגו'.

נראה באמת דע"ז הוה של מואב לא של מדין, ומדין לא עבד כלל ע"ז, רק הם הוה בעצה להזנות ועל ידי זה יעבדו עבודה זרה.

שם. אחתם וגו'.

אחותם, מה קמ"ל קרא, אך כך דבאמת מבואר במדרש דזה הוה בלק והיא בתו, והוא מן מואב כמבואר בנזיר דף כ"ג ע"ב וסוטה וכ"מ בשכר כו', וא"כ איך קראה מדינית, רק צ"ל דאמה היתה מדינית, והנה באמת נראה דמדין לא הוה עובדי עבודה זרה, דפעור הוה עבודה זרה של מואב, ועיין בספרי גבי טירותם, ובפרט דהם נקרא[ים] בני ברית, כמבואר בספרי מטות ובירושלמי פ"ח דפסחים מחמת דנצטוו על המילה לשיטת הרמב"ם לעולם בני קטורה, ועיין בספרי מטות גבי קרא דטירותם מחלוקת שם אם זה בית ע"ז כו', ואף דהם עכו"ם גמורים מ"מ לגדר קנאין ליכא עליה, עמ"ש הרמב"ם ז"ל בפה"מ סנהדרין פ"ט ע"ש, אך קי"ל באומות הלך...

פרק כו

פסוק נד

איש לפי פקדיו יתן נחלתו.

ספרי פיסקא קלב: איש לפי פקודיו, יצאו נשים וטומטום ואנדרוגינוס וכו'.

עיין מ"ש בגליון בפה"מ פ"א דמס' ביכורים, ועיין ב"ב דף ק"מ ע"ב ע"ש, ושם דף קכ"ו ע"ב גבי אם נקרע, וה"נ נ"מ אם נקרע אח"כ.

פרק כז

פסוק יא

והיתה לבני ישראל לחקת משפט וגו'.

שם פיסקא קלד: והיתה לבני ישראל לחקת משפט, נתנה תורה דעת לחכמים לדרוש ולומר כל הקרוב בשאר בשר הוא הקרוב בנחלה.

ור"ל דבזה גם תקנת חכמים הוה גדר יורש לא לוקח, ועיין ב"ב דף קל"ט ע"ב גבי ירושת הבעל, אף אם נימא דרק דרבנן, וכשיטת הרמב"ם לא כהראב"ד, ועיין הך דבכורות דף נ"ב וכתובות דף פ"ד ועיין מ"ש בהך דיבמות דף פ"ט ובהך דב"ב דף קי"ג וקי"ד ודף קמ"ח ע"ב ודף קמ"א בהך דריב"ב גבי שכיב מרע וגיטין דף ס"ו ע"א כירושה שוויוה רבנן, וכ"מ בזה.

פסוק יב

ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה.

ספרי שם: ויאמר ה' וגו', 'ואתחנן אל ה' וגו', ואת ידך', זו ימינך שפשוטה לכל באי העולם וכו'.

ראה צ"פ הפלאה, השמטות עמ' 109.

שם. אשר נתתי לבני ישראל.

עיין ב"ב דף נ"ו בהך דעדיין לא ניתן לא ראה, ולכך נקט נתתי, עיין ירושלמי פ"ב דחלה כבר נתתי ע"ש בזה, אך בספרי לא משמע כן.

שם פיסקא קלו: וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו, צוהו על דברי תלמוד, ר' יהודה אומר צוהו על הגבעונים.

משום דכל דבר צוה מיד ולדורות קדושין דף כ"ט זירוז, עיין בסנהדרין דף ז' ע"ב, ותלמוד לדורות וזרוז כמבואר דף כ"א, ועי' בירושלמי מגילה פ"ב הליכות עולם, ובהך דסנהדרין דף כ"ט ע"ש, ומנחות דף צ"ט ע"ב, ועיין קדושין דף כ"ט ע"ב. וגבעונים עיין יבמות דף ע"ט ע"א דמשה גזר רק לדרא, עמ"ש בזה דאז לא יכלו לגזור בלא א"י, עיין ערכין דף

ל"ב ע"ב דלא בטלוה אז, ועיין בירושלמי פ"ד דקדושין, ותוס' ב"ב דף קכ"ב דגם לימות המשיח לא יותרו גבעונים, ע"ש בזה ואכמ"ל.

פסוק טז

יפקד ד' אלקי הרוחות וגו'.

עיין בספרי כאן דאמר זה סימן כל זמן שאדם חי ע"ש, ור"ל דגדר השגחה פרטית ומספר לא שייך רק בחיים, ועמ"ש כתובות דף ל"ט גבי הך דין דאין בגרות בקבר ע"ש, ועיין בסנהדרין דף מ"ג ע"א גבי אחד מן התלמידים שמת ע"ש, ובירושלמי פ"א דהוריות גבי חזרה ברוב אם מתו מקצת כמה נצרך לחזרה ע"ש, וברי"ה דף ל"ב ע"ב גבי ספרי חיים כו' ע"ש, מ"ש בקדושין דף מ' ע"ב גבי עולם נידון אחר רובו, אם ר"ל רוב פרט, עיין זבחים דף ק"ה וחולין דף ע' גבי רוב אבר ע"ש, ועיין מנחות דף פ"ה ע"ב גבי חטה בהתלעה ע"ש בזה.

פסוק כא

ולפני אלעזר הכהן יעמד וגו'.

שם פיסקא קמא: ולפני אלעזר הכהן יעמוד, שהיה יהושע צריך לאלעזר ואלעזר ליהושע.

נ"מ לגבי כה"ג דאף דלמת מצוה מטמא מ"מ לפמש"כ רבינו בהלכות מלכים פ"ב ה"ח דא"צ לעמוד לפניו, שוב אסור לטמא לו ולא הוי אונן. והוא יכול להביא פסח והשאר יכולים למנות עמו, ועיין בהך דהוריות דף י"ג ע"א דלא משמע כן, ועיין סוטה דף מ"ב ע"א דמבואר להיפך דמלך עדיף, ובהך דעירובין דף ס"ג ע"א גבי אלעזר, ותוס' סנהדרין דף ט"ז ע"א ובספרי פ' פנחס פסקא קמ"א דשניהם שוים, ובירושלמי פ"ג דהוריות דקרבן כה"ג קודם לקרבן נשיא ע"ש וכ"מ בזה.

פרק כח

פסוק ב

ריח ניחוחי תשמרו וגו'.

עיין מנחות דף ס"ה ודף נ"ב ע"ש, ותשמרו ר"ל ג"כ לעשות פעולה לזה, עיין מגילה דף כ"ט ור"ה דף ז' ונ"מ דמה דממשכנין על שקלים, ועמ"ש בזה ביומא דף פ"ה ע"ב.

שם. את קרבני לחמי לאשי ריחי ניחחי וגו'.

שם פיסקא קמב: קרבני, זה הדם. לחמי, אלו אמורים וכו'.

עיין זבחים דף מ"ו ע"ב דרק אברים נקראים ריח ניחוח, ותוס' שם דף מ"ג דדם לא איקרי לחם, ובספרי פ' פנחס, ועיין מנחות דף ק"י מוקטר מוגש.

ספרי שם: לאשי, אלו קומצים ולבונה.

באמת יש לחלק בין אימורים ועולה דהקטרתן לא הוה רק גדר אכילה וריח ניחוח ולחמו של מזבח, כמבואר בזבחים מ"ו ע"ב ותוס' שם מ"ג ע"א דדם לא מקרי לחמו של מזבח משום דהוא רק מתיר, ועיין בספרי פ' פנחס פסקא קמ"ב לחמי אלו אימורים ע"ש, ועיין בירושלמי שבת פ"ב ה"ד כיון דרוצה בעיכולם כמבשל הוא ע"ש, משא"כ בקמצים דהוא ג"כ בתחלה רק גדר דם ומקרי מתחלה כמו שריפה, ולכך מרבה בספרי שם מן לאשי ע"ש, ועיין בזבחים פ"ג ע"ב למעוטי קמצים כו' ע"ש, ועיין בירושלמי מעש"ש פ"א ה"ג ולא נמצאת מבריחו מן האכילה ע"ש.

ספרי שם: ריח ניחוחי, אלו בזיכי לחם הפנים.

הארכתי בזה במה שיש בזה סתירה בהך דמנחות דף צ"ו ע"א ודפ"ז ע"ב וד"ז, מאן מקדש הלבונה ולחם הפנים אם השלחן או הבזיכין, כי באמת יש בלבונה ב' גדרים, א' מגדר קומץ של לחם הפנים, עיין מנחות דנ"ז ע"ב, ובגדר לבונה של המנחה, ועיין כתובות דק"ו ע"ב דלבונה באה ממותר נסכים וכן מוכח בתו"כ פר' אמור על קרא מאת בני ישראל לרצון לב"י, ואף דהא מבואר בשקלים פ"ד ובדברי רבינו בהל' שקלים דלחה"פ בא מתרומת הלשכה, צ"ל נ"מ בין הלחם עצמו והלבונה, דזה כך, דהנה מבואר בירושלמי פ"ז דשקלים ותוספי מנחות פי"א דאם אין לציבור לחם חדש אז מניחין הלחם לשבוע אחר, ובירושלמי מבואר שם דנקרא לחם פסול, ועיין בזבחים דפ"ז ומנחות דף ק' ודף צ'. וע"ש ד"ח דבזמן שהגיע הזמן לפרק את הלחם הוי כמו שכבר נקמצה הלבונה, וע"ש די"א ע"ב, ור"ל כך דהלבונה מקטירין מיד בגדר קומץ אבל הלחם נשאר לשבת הבאה, וס"ל להתו"כ דהלחם בא מתרומת הלשכה והלבונה באה ממותר נסכים עיין מנחות דף צ', וזהו דאמר דהלבונה מרצון בנ"י דהיינו ממותר נסכים, והלחם ממי שהברית שלו ר"ל משקלים דהם שייכין לצבור לא לפרטים, וע"ש בתו"כ דאין כופין את הגזברין ע"ש, ובספרי פר' פינחס פי' קמ"ב ריח ניחוחי אלו בזיכי לחם הפנים, ור"ל דזה הוי מציאות בפ"ע, ולא כמו שאר לבונה דהוי רק חלק מהקרבה ובגדר מכשיר, ולכך אם חסרה כשר כמבואר במנחות די"א משא"כ בבזיכי לבונה דזה הוה כמו קומץ וקומץ שחסר פסול, ועיין בירושלמי סוף פ"ו דשקלים, עכ"פ הלבונה של לחה"פ יש בו שני גדרים גדר קומץ של לחה"פ וזה מקדש השלחן וגדר לבונה של מנחה וזה מקדש הבזיכין וכו'.

פסוק ז

ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר לד'.

שם, פיסקא קמג: ונסכו רביעית ההין לכבש האחד, חי אתה מנסך ואי אתה מנסך מזוג וכו'. רבי נתן אומר הסך נסך שכר למה נאמר, להביא נסוך המים.

עיין במה דס"ל לרבינו בהל' תומ"ס פ"י ה"ח דבשעת נסוך המים יכול לערב המים והיין בב"א, וכ"כ בזה בח"א, ובה"ג דהא נפסלו הנסכים מחמת מזוג וגם המים צריכין שלא ישתנו, אך י"ל כך דכיון דכבר הקריבם בכלי על המזבח, ומבואר בתענית דף ג' דילפינן לה מהך קרא דהסך נסך שוב הוה כחד דבר ולא פסלי להדי הדדי, וזהו כוונת הספרי פ' פנחס פ' קמ"ג ר' נתן אומר הסך נסך שכר להביא נסוך המים, ולמה צריך הך שכר, אך כך דבתחלה שם אמר דאי אתה מנסך מזוג ויליף מהך ונסכו כו' לכבש, ר"ל כדמבואר בבכורות דף י"ז ע"א דילפינן מאחד דצריך שלא נשתנה וה"ה לנסכים כמבואר שם, והנה רבינו בהל' נזירות פ"ה ה"ט כתב דשכר מקרי היין בתערובת, והיכא משכחת לה גבי נסכים וע"כ עם ניסוך המים וכשיטת רבינו וא"ש.

פסוק ח

אשה ריח ניחח לד'.

ספרי שם: אשה אע"פ שאתה נותן לאשים לא ירצה עד שיהו כאשים.

ראה לעיל פ' קרח, פי"ח, פסוק יז, מצ"פ הל' תרומות, פ"ב ה"ב, דף לד ע"ב.

פסוק כז

שבעה כבשים בני שנה כו' עשרון וגו' לשבעת הכבשים.

הנה בפ' אמור נקט שבעת כבשים, ומשום דכאן מבואר מנחות דף מ"ה ודף מ"ד ע"ב דמוספין לא מעכבי, ולכך נקט שבעה לא דבר כולל רק פרטים, אבל השתי הלחם מעכבין מחמת יהיו, לכן נקט שבעת, והנה הרמב"ם מפרש דלאחר שחיטה גם במוסף מעכב, והנה קיי"ל במנחות ע"ט וכ"ט דנסכים מתקדשין לאחר שחיטה, וזה דנקט גבי מנחת נסכים לשבעת דשם לאחר שחיטה.

פסוק לא

תמימים יהיו לכם ונסכיהם.

בתנאי תמימים ונסכיהם עיין מנחות דף פ"ז ובספרי, ועיקר הגדר מ"ש בזה ברמב"ם דיש ב' מיני נסכים של ציבור אחד על היסוד כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' מעה"ק, וזה בכל שבת וי"ט ותמיד, והוה גדר שמחה ופסול מגתו, כשיטת רש"י כאן וברכות דף כ"ז ונדה דף ח', ועיין סנהדרין דף ע'. ואחד שתייה, עיין סוכה דף מ"ט ע"ב ומנחות דף כ' ע"א ובתוספתא פ"ו ע"ש נסכו על גבי מזבח כו'. וגם לפמ"ש כאן בספרי ולשיטת הרמב"ם

ז"ל, וכן העיקר, דגבי ניסוך המים אם עירה לאחר שקידש המים [צ"ל: שפכן בכ"ש] ונסך מהם יצא, אף דהוה ע"י זה מזוג, משום דזה הוה חד גדר עולין וכמ"ד עולין לא מבטלין והמציאות כן, עכ"פ לא שייך בזה לומר תמימין, ועיין בכורות דף י"ז לא נשתנו ע"ש בזה, לכן כתב זה רק בשבועות לומר דגבי סכות אין הדין כן, וא"ש בזה.

פרק כט

פסוק טז

ושעיר עזים אחד חטאת וגו'.

כאן בג' מקומות נקט לשון עזים, רמז למה דמבואר גבי ברית בין הבתרים עז משולש, עיין בתוספתא הובא בר"ש פ"א דפרה ע"ש בזה.

פסוק לג

ומנחתם ונסכהם וגו'.

הנה כאן כתב (חסר) בלא יו"ד לכך דהא יש ריבוי אפילו בלילה אפילו למחר עיין מנחות דף מ"ד ע"ב ותמורה דף י"ד וכ"מ, וכאן א"א דהוה נסכי חול ביו"ט ובש"ע הוה יו"ט וא"ש, וע"ש ברש"י תמורה דף י"ד ופסחים דף נ"ט.

פסוק לט

אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם וגו'.

שם פיסקא קנב: לבד מנדריכם (ונדבתיכם לעלתיכם) אלו קיני זבים וזבות שנתנה תורה רשות שיביאם ברגל.

עיין בדברי רבינו בהלי' מעה"ק רפי"ח והוא מספרי פ' ראה פסקא ס"ז במה דאמר שם דמחויב להביא הקרבנות ושם קאי ע"כ אקרבן נדבה שאין עליו חוב ומה דנקט שם קרבנות צבור נראה דקאי אקיץ המזבח ופר העלם דבר ועיין סוכה דנ"ו ע"א גבי רגל לאתויי כוי' ותמורה די"ד ע"ב וביצה די"ט ע"ב ובספרי פ' פנחס פסקא קנ"ב דאמר שם גבי קנים שהתורה נתנה רשות שיביאם ברגל ור"ל אף עולות שאינן ראויות לאכילה דאל"כ קשה הא דביצה דף י"ט ע"ב השתא סלותי מסלתינן, גם י"ל דקמ"ל דלא נימא שלא ישהה קרבנותיו עיין מו"ק דף י"ד ודף י"ז וכו'.

פרק ל

פסוק א

ויאמר משה וגו'.

עיין במגילה דף ל"א ול"ב, ומ"ש בת"כ פ' אמור בזה, אך שם נאמר וידבר וכאן נאמר ויאמר, דנ"מ גבי חובת היום כמו בפסח דמגילה דף ל"א, זה הוה חיוב ומעכב הקריאה, וזה לשון וידבר, אבל בקרבנות החג זה רק מנהג לא דין.

פסוק ב

וידבר משה וכו' זה הדבר אשר צוה ה'.

ספרי, פיסקא קנג: זה הדבר, מגיד שכשם שנתנבא משה בכה אמר (שמות יא), כך נתנבאו נביאים בכה ומוסיף עליהם [**משה שנאמר בו**] **זה הדבר**. ראה בצ"פ מהד"ת, דף פ' סוף ע"ד, הובא בצ"פ ויקרא, עמ' קעד.

פסוק ג

איש כי ידר נדר לה' וגו'.

ספרי שם: איש להוציא את הקטן, משמע מוציא את הקטן ואת בן שלש עשרה שנה ויום אחד, הרי אתה דן וכו' מכאן אמרו בן י"ג שנה ויום אחד בריו קיימים.

ראה לעיל פ' נשא, עמ' לא-לב.

שם. איש כי ידר נדר לה' או השבע שבעה וגו'.

ספרי שם: מה הפרש בין נדרים לשבועה, בנדרים כנודר בחיי המלך, בשבועה כנשבע במלך עצמו, אף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר (**מ"ב ב'**) **חי ה' וחי נפשי אם אעזבך.**

עיין בהך דנדרים דף כ"ב ע"ב גבי דאם נדרת במוהי, ובהך דב"מ דף פ"ה ע"א מומא וכו'. ובאמת בדברי ספר המצות לרבינו נראה דר"ל כמו דנשבע במשה, עיין במ"ע ז' ובדברי ירושלמי נדרים פ"א על הך דבמוהי הובא ברי"ן דף י', אך לא ר"ל בשבועה שנשבע וכו' רק בנבואת משה, וכעין מ"ש רבינו לקמן פי"ב הל' ד' לחלק בין תורה לכתבי הקדש, וזהו משום דשבועה הוה כנשבע במלך עצמו כמבואר בספרי פ' מטות וזהו נבואת משה.

שם. לאסר אסר על נפשו וגו'.

ספרי שם: על נפשו הוא אוסר ואינו אוסר על אחרים, שהיה בדין ומה אם במקום שאין מפר נדרי עצמו משנודר הרי הוא מפר נדרי עצמו עד שלא ידור וכו'.

(עיין ברמב"ם הל' נדרים פ"ב ה"ד), עיין נדרים דף ע"ה ע"ב דמוכח שם דזה הוה ג"כ כמו גדר שאלה, ולא בגדר טעות, ע"ש ברי"ן ד"ה הא, ונ"מ גבי נזירות שמשון דלא מהני שאלה, אם מהני מה שמבטל הנדרים קודם שידור, ובפרט להך שיטה שכתב רבינו דצריך שיזכור התנאי בתכ"ד ע"ש, ולפי המבואר בירושלמי בדמאי ספ"ז דכל היכא דלא מהני שאלה לא מהני תכ"ד ה"נ כן. וע' בתמורה דף י"ז ע"א גבי הך דר"י דאם אמר גבי קדשים שיצאו לחולין בלא פדיון כשיהיו בעלי מומין הוה כמו הקדש טעות ע"ש, ודברי רבינו בהל' איסורי מזבח פ"א ה"ג ובהשגות שם, ובהל' תמורה פ"א הל' ב' ע"ש, וגם יש כמה ראשונים דס"ל דזה הוה רק גדר התרה, רק מה דקי"ל [נדרים] דף פ"א ע"ב דאין חכם מתיר נדרי עצמו מהך דלא יחל דברו ומבואר שם דף צ' דזה רק היכא שכבר חל

הגדר ע"ש ברש"י ד"ה אבל, אבל קודם לכן הוא עצמו יכול להתיר, וע' בסא"ז הל' יוה"כ שכ' כן ע"ש, וע' בספרי פ' מטות גבי הך דלאסור איסר על נפשו.

ספרי שם: מקום שמפר נדרי אשתו משנדרה אינו דין שיפר נדרי אשתו עד שלא תדור ת"ל: לאסור אסר על נפשו, על נפשו הוא אוסר ואינו אוסר על אחרים.

עיין בספרי פ' מטות דיליף הטעם דאינו יכול לקיים קודם חלות הנדר מלאסור איסר על נפשו, ור"ל דאין שם קיום כלל על דבר שלא חל עדיין, וכעין מש"כ רבינו ז"ל בהל' גירושין גבי גט קודם קידושין, וע' מש"כ בזה לקמן.

לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, ואשה כי תדר נדר לה' ואסרה אסר וגו'.

ספרי שם: לא יחל דברו מגיד שעובר על בל יחל, ועל בל תאחר מנין, ת"ל (דברים כג): כי ידר נדר לה' וגו' מגיד שעובר על בל תאחר ועל בל יחל וכו', רבי עקיבא אומר ככל היוצא מפיו יעשה ואשה, מקיש אשה לאיש מה איש עובר על בל יחל ועל בל תאחר אף אשה עוברת על בל תאחר ועל בל יחל.

(עיין רמב"ם ה' מתנות עניים, פ"ח ה"א), והנה עיין בדברי רבינו בהל' מעה"ק פי"ד הי"ג והט"ז, נראה דס"ל לרבינו דהא דצריך ג' רגלים הוא רק לענין אפריש ולא אקריב, אבל להפרשה י"ל דעבר מיד בבל תאחר, ועיין בירושלמי ר"ה פ"א ה"א במה דאמר שם האומר הרי עלי עולה להביאה בשני בשבת דמיד שבא שני בשבת עובר, וזה כמ"ש הר"ן ז"ל בנדרים דף ד', ובזה י"ל דאז עובר גם בבל יחל, וא"ש דברי רבינו בסה"מ ל"ת קנ"ז דעובר על בל יחל, וכבר עמד על זה הרמב"ן ז"ל במ"ע צ"ד, אך ר"ל כה"ג דאז י"ל דשוב לא מהני ההבאה, עי' בר"ן נדרים דף ס"ג, וכ"כ בזה, והנה לפי מש"כ דעל ההפרשה עובר מיד י"ל דגם אשה מצווה על זה לד"ה וזהו כונת הספרי פרשת מטות דמבואר שם דאשה עוברת על בל תאחר וכמ"ש הרמב"ן ז"ל שם.

פסוק ו

ואם הניא אביה אתה וגו' וה' יסלח לה כי הניא אביה אתה.

ספרי שם: וה' יסלח לה, הרי שנדרה ובטלה בלבה והלכה ועשתה מזידה מנין שצריכה סליחה, ת"ל: וה' יסלח לה. כבר הארכתי בזה בח"ב גבי הפרה בנזירות אי הפרה היא על עצם הנזירות או על דברים המסתעפים מן הנזירות וממילא תתבטל הנזירות וכן להיפך לענין האיסורים אי הם עצם או רק מסתעף. ובזה א"ש מה דבגמ' דילן בנזיר דף כ"ג ודף כ"א ע"ב נקט הך נתכוון לאכול כו' רק בנזירות ובבעל, ובספרי פ' מטות נקט לה באב וגבי שאר נדרים, ובתוספ' בנזירות נקט לה גם בחכם כה"ג, אך דנ"מ דאף דילפינן הקישא בנדרים דף ג' ודף ד' דיש הפרה בנזירות, אך נ"מ לשי' רבינו דאב מצי מיפר

כל הנדרים ובעל רק מעינוי נפש וכו', וע' נדרים דף פ"ג גבי זג וחרצן, וא"כ נמצא כך דבעל מפר עיקר הנזירות וממילא בטלי כל הנהו, משום דבזג וחרצן אין עינוי נפש, ואב יכול להפר גם פרטי הנזירות וממילא פקעה הנזירות, וע' בפלוגתא דר"ש ורבנן בנזיר דף י"א אי מהני ביטול במקצת, והנה בספרי פ' מטות נקט גבי אב הרי שביטל בלבו, וע' בד' רבינו בהל' נדרים פי"ג ה"ח ובהל' שבועות פ"ב הי"ג דאף דדי גבי אב ביטול בלב רק כשאח"כ יעשה דבר שמגלה על ביטולו ע"ש, ולכך שפיר מקרי עדיין דבר אסור, משא"כ גבי נזירות דשם בעי הפרה גמורה ובאם דגם פרטי הנזירות מפר שם לא מקרי כלל נתכוון לאכול כו'. רק בבעל דאין הפרתו לפרטים רק לכלל הנזירות וע"ז בטלו הפרטים חל על זה עדיין שם זה וא"ש.

ספרי שם: הרי שנדרה ובטלה בלבה וכו'.

הנה הרמב"ם בהל' נדרים פי"ב הי"ד כתב דקטן אין מפר משום אישות, ולמה לא כתב משום דעת, וע' בירושלמי- נדרים פ"י אמר שם דלמ"ד קטן מייעד מי מיפר, משמע דל"מ בקטן, אך הרמב"ם דס"ל דיש בנדרים גם דין ביטול לא מחמת הפרה ע"ש בפי' י"ג ה"ח, וכן מוכח בספרי, וכן י"ל גם בקטן כמו טלי ואכלי, וגדר מעשה, אך זה רק בנשואה, אבל היכי שצריך צירוף כמו בארוס עם אב, רק הפרה כדין, לכן א"ש הירושלמי.

פסוק ח

ושמע אישה ביום שמעו וגו'.

לפי המסורה כאן זה קאי אאב וכמ"ש הרמב"ם ז"ל דצריך שיהא שמיעה של בעל עם אב ביום אחד, הך דפסוק ט' יניא אותה קאי אבעל ולא אאב.

פסוק טז

ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה.

מה זה הגדר, עיין כאן בספרי גדר תקלה, וע' מ"ש ברמב"ם בזה סוף פ"י מהל' נדרים דגבי אם הדירה ואח"כ על ידו אכלה משלו לוקה המאכיל, וכ"מ בזה, אך באמת נ"ל דקמ"ל כך דאם הקים ביום שמעו ואח"כ הפר לה הבעל ... מה בכך, רק דמ"מ יש שם הפרה על זה, ונ"מ דאם אח"כ נשאל על הקמה שלו אף לאחר מעת לעת מהני הפרה שהפר קודם שנשאל, ועמ"ש בזה נדרים דף י"ח ושבועות דף כ"ט ע"ב ונזיר דף ד' ע"ש בזה ונדרים דף ס"ז ודף ע"א ע"ש ואכמ"ל בזה כנ"ל.

פרק לא

פסוק ד

אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל וגו' וישלח אתם משה אלף למטה וגו'.

מה זה הלשון עוד הפעם, אך כבר כתבתי דזה הוה ספק אם הוה גדר מלחמה או נקמה,

ונ"מ לכמה דברים לגדר יפ"ת, עיין תוס' שבת דף ס"ד וגם בגדר ביזה אם מותר ללוים ליטול בזה, עמ"ש הראב"ד ז"ל בהשגות סוף הל' שמיטה וע' בספרי דמרבה מן "לכל" שבט לוי, וא"כ איך הוה במנשה ואפרים אם הוה ב' אלפים או אלף אחד, ולכך משה רבינו נסתפק בזה, ולכן עוד אלף הפריש לבד הי"ב, וזה ר"ל וישלח משה וכו' זה בפ"ע, וכן הביזה משני חלקים נטלו חלק ומחצה מנשה ואפרים, וחצי חלק נטל של לוי, וע' ב"מ דף ב' וב"ב דף קנ"ח ע"ש.

פסוק ו

וחצצרות התרועה בידו.

עיין בסוטה דזה שופרות, ר"ל דהנה מבואר לעיל בספרי פ' בהעלותך פיסקא ע"ו דרק לזמן גוג אז יהיה של משה במלחמה, קמ"ל דכאן שופרות, וגם זה תליא אם הוה מלחמה או רק נקמה, וזה תליא במה דפליגי תנאי בספרי כאן אם הך ויצבאו אם הקיפו מארבע רוחות או רק משלשה, ור"ל כי במלחמה בודאי צריך רק מג'. וכן פסק רבינו הרמב"ם ז"ל בהל' מלכים, רק כאן פליגי אם זה מלחמה או נקמה, וכן בזה פליגי בספרי אם שבט לוי הוה ג"כ במדין, וזה תליא דלמלחמה אין יוצאים כמ"ש הרמב"ם ז"ל, אבל אם נקמה יוצאים, וכן אם אז מותר יפ"ת, ע' תוס' שבת דף ס"ד דס"ל דמותר, אך אם נקמה אסור, וכן גבי תרומת מכס דס"ל לבה"ג דהוה מצוה של דורות, ואף דמבואר במנחות דף ע"ז דרק לשעה, עיין תוס' יומא דף כ"ד, י"ל ג"כ משום זה דלא הוה גדר מלחמה ואכמ"ל.

פסוק ח

ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב.

בספרי מביא קרא דיהושע שם כתוב הקוסם, ואמר דבב"ד הרגו אותו, ר"ל דס"ל כמ"ד ב"נ מוזהר על הכישוף, ע' סנהדרין דף נ"ו ודף נ"ט, ולכך נקט חרב, דזה דין תורה, עמ"ש התוס' יבמות דף ק"ט ע"ש, ובהך דסנהדרין דף ל"ו.

פסוק יג

ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם אל מחוץ למחנה.

ספרי פיסקא קנז: אבא חנן אומר משום רבי אליעזר לפי שיצאו נערי ישראל לחטוף את הבזה.

ר"ל דהנה מבואר ביבמות דף ס"א דגם מישראל נהרגו אז ע"ש, וא"כ אם יש לבניהם חלק בביזה כיון שלא כבשו, וע' במ"ש בזה ב"ב דף קי"ד גבי יאיר בן מנשה ע"ש בזה, וזה ר"ל דנערי ר"ל בני הנהרגים במלחמה כנ"ל.

פסוק טו

החייתם כל נקבה וגו' ועתה הרגו כל זכר בטף וגו' כל הרג נפש וגו'.

וא"כ בודאי קבלו עליהן גדר גירות ואז לא נהג דין גר תושב כמבואר ערכין דף כ"ט, וע' ברמב"ם בהל' מלכים, וא"כ איך הרגו אותם דהוה ישראל, וצ"ל כשיטת התוס' ורש"י בכ"מ, ע' כריתות ט' וקדושין ובגיטין פ"ח ע"ב דבזמן שיש קרבן קרבן מעכב לכל גירות, וה"נ כן, וקרבן לא הביאו, וגם א"כ מה מקשה ביבמות דף ס"א דהוה ב"נ, דלמא זה קאי על אותם שהשאירו והרגו אותם ואכמ"ל, ובאמת בספרי כאן נקט מה אתם בני ברית אף שביכם בני ברית, ע' בירושלמי פסחים פ"ח.

פסוק יט

ושביכם.

ע' בירושלמי פסחים ספ"ח גבי הך דב"ש וב"ה דצריך הזאה ג"כ, ומתוס' משמע אף קודם טבילה, ומה מהני, עיין נזיר דף ס"א ע"ב ע"ש בזה [ונ"מ גבי גר שנימל ועדיין לא טבל למ"ש דלאחר טבילה הוה גר למפרע אם נטמא בין מילה לטבילה וניזה אם מהני הזאה ואכמ"ל], וגם י"ל דכאן במדין הוה עליהם גדר בני ברית דהא נצטוו על מילה לשיטת הרמב"ם ז"ל.

פסוק מב

וממחצית בני ישראל וגו' ויקח משה וגו' את האחז אחד מן החמשים.

הנה כאן לא מנה כמה הוה החלק שנתן ללוים, משום דהנה בתוספ' תרומות, הובא ברש"י חולין דף קל"ז ע"ב, ותוס' בכ"מ ובירושלמי פ"ד, יליף מזה אסמכתא לשיעור תרומה [א' מנ'], והנה תרומה אסור במנין רק באומה כמבואר במשנה שם וכ"מ, וזה נקט קרא אחוז רק אחוזה ולא מנה, וא"ש כאן.

פרק לב

פסוק כה

ויאמר בני גד וגו' עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה. ויענו בני גד וגו' את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה.

הנה כאן אמרו רק אדני, ואח"כ אמרו דבר ה' יתי'. וצ"ל כך דכבר מבואר בשאלתות דרב אחא גאון, הובא ברמב"ן במלחמות ה' פ"ב דביצה דע"י שליח לא שייך כלל תנאי כפול, דע"ז עשאו [שליח ולא] יותר, ע"ש מכאן, ולכן מתחילה [סברו] כי אמר משה רבנו מעצמו, אך כיון שאמר להם תנאי כפול חזינן דזה אמר להם נבואה הבעה"ב בעצמו [דבר] ולכך אמרו זה הלשון וא"ש.

פסוק מ

ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה, ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר.

עיין בתוס' ע"ז דף כ"א גבי חלק של יאיר, ודייק רק יאיר, משום דבאמת לא קיים התנאי של משה רבינו, דנהרג כמבואר בסנהדרין דף מ"ד, ועיין בקרא פ' מטות ופ' דברים דגבי יאיר לא כתיב נתתי וגבי מכיר כתיב, משום דיאיר לא קיים התנאי מאונס, ותליא בדברי הירושלמי גיטין וקדושין ונדרים דף כ"ז אם אונס כמאן דעביד.

פסוק מא

ויקרא אתהן חות יאיר.

ומשום דהוא נהרג בזמן של מלחמה ב"ב דף קכ"א ע"ש, לכך לא נקט [וישב בה].

שם, ברש"י: לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון.

עיין ב"ב דף קי"א וקי"ב [שגוב].

פרק לג

פסוק ב

ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ד'.

ר"ל דכל מציאות הליכה מן מקום למקום אי עיקר הכונה ביאה למקום השני או יציאה מכאן, וכאן הוה המצוה גם עצם ההליכה וכן המקומות שבאמצע הדרך הוה ג"כ מצוה, כי כל דבר אף שהוא הכרחי לכאורה הכל בכוונה מכוון ומצוה ע"פ ד', כמבואר שבת דף [ל"א] ודף ע"ה ועירובין דף נ"ה, ועיין זבחים דף י"ג גבי הך דר"ש ורבנן, וב"מ דף צ"א מהלך [כמעשה] ע"ש בזה, ומ"ש בהל, עביה"כ בזה ובהל' רבית בזה ואכמ"ל, ועיין מ"ש בזה תענית דף ל"א ע"ש בזה.

פרק לד

פסוק ב

לגבולותיה.

ראה צ"פ בראשית, פט"ו־יח, עמ' סב.

פרק לה

פסוק יא

והקריתם וגו'.

עיין כאן בספרי, והנה באמת קריה הוה מוקפת חומה, עיין לקמן סוף פרשת דברים וכאן ר"ל אם הוה מוקפת חומה צריך לבטלן ולעקור החומה, עיין ערכין דף ל"ד למסתרינהו קאי ע"ש, וגדר מ"ש רש"י ב"מ דף ל"ח גבי דבש ע"ש בזה, והנה בספרי נקט לשון

הזמנה, ור"ל כך, דהנה מבואר בירושי' ובתוספתא דקודם שכבשו קדש הפרישו גמלא, והנה גמלא בגליל הוה מוקפת חומה, וצ"ל דלשעה לא איכפת לן, אבל מ"מ לא הוה קדושת עיר מקלט לגמרי, וזה דאמר הזמנה לשעה, ומחמת דעדיין לא נתכבש שכם [קדש] ואכמ"ל מזה.

שם.

בזה הארכתי לפי המבואר ערכין ל"ג דאם ירשו ישראל ערי הלוים מ"מ יש עליהם שם זה אם גם לערי מקלט כן גבי רוצחים וכו'. ועיין מכות י"ג ובירושלמי שם ומע"ש פ"ה אם יש ללוים חלק גמור וכו', עכ"פ בזה י"ל לחלק דאם מתו הלוים וירשו אותם ישראלים י"ל דערי מקלט קלטי, אבל בערי הלוים דהיינו מ"ב עיר אפשר לומר דלא קלטי, ועיין סוטה מ"ח דבבית שני לא הוה כלל ערי מגרש, ומ"מ מוכח בירושלמי דודאי הוה בבית שני ערי מקלט, וע' זבחים קי"ז דגם במדבר המחנה קולט, וזה דנ"מ דכאן העיר וכאן מחמת לוים, ועיין ירושלמי פ"ב דמכות ותוספתא דעד שלא כבשו כל ארץ ישראל הוי גמלא מקלט, ואף דהוא מוקף חומה, וכ"כ בחיבורי ח"ד בזה, ועיין תוס' עירובין נ"ו דעיקר שלא יהיה עיר גדולה, וכמו במכות י', וגם דנ"מ לשיטת הירושלמי סוטה פ"ט דערי מקלט לית בהון דין עגלה ערופה דלא הוי עריך, שוב למה לא מקשה הגמ' בערכין ל"ג איך יש בה בתי ערי חומה דהא הוי כמו ירושלים, וצ"ל דנ"מ על מ"ב עיר ע"ש בירושלמי דסוטה וברמב"ם גבי עיר הנדחת בהלכות ע"ז, ובאמת י"ל דיליף מן והקריתם עיין ספרי פ' מסעי, וקריה הוי עיר (בלי) [דלו] חומה, ועיין סוף פרשת דברים.

פסוק יז

ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רוצח הוא וגו'.

ספרי פיסקא קס: לפי שהוא אומר וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו'. שומע אני שאם יכנו בין בדבר שהוא כדי להמיתו: ובין בדבר שאינו כדי להמיתו וכו', ת"ל ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו, מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שהוא כדי להמית.

נ"מ לגבי אבן ואגרוף צריך אומד ב"ד ואומד כללי שזה הדבר ראוי להמית, עיין סנהדרין דף ע"ו ע"ב וב"ק דף צ' ע"ב בפלוגתא דשמעון התימני ור"ע, ובדברי רבינו פ"ג מהל' רוצח וסוף פ"ק מהל' חובל, ולכך מבואר בסנהדרין דף ע"ח דשייך בזה גדר יצא מב"ד זכאי, ע"ש ברש"י ותוס' וכו'. אבל גבי ברזל לא שייך זה, וזה רק אומד פרטי והוה כמו הך דיבמות דף צ"ב הורו ב"ד וכו', וכבר כתבתי בזה, ועיין בספרי פ' מסעי פיסקא ק"ס.

פסוק כג

והוא לא אויב לו.

ספרי שם: והוא לא אויב לו, איסי בן עקביא אומר נמצא חומרו קולו וקולו חומרו.

עיין לקמן (מכות) דף ט' [ע"ב] גבי השונא נהרג, ומקשה כאן מרי' יוסי אר"י, מאי מקשה הא י"ל דר"ל אם גואל הדם יכול להרגו, כיון דלא מהני הגלות ולא קלט, אך אם נימא דבלא התראה לרי' יוסי אין עליהם שם עדים כלל, י"ל דאז גם גואל הדם לא מצי להרגו, ואף דלמה גרע משוגג, שבזה יהרג בשביל שלא גלה או שיצא מהעיר, אבל כאן לא שייך זה, וזה מה דאמר באבות דר"נ [פ"ל] דשוגג חמור מן מזיד ע"ש בזה, ועיין בספרי פ' מסעי [פיסקא ק"ס] קולו חומרו ע"ש.

ספרי שם.

נ"מ במה דלא שייך גלות כמו בשוגג קרוב למזיד אם נכנס לעיר מקלט אם יוכל גואל הדם להרגו שם, ועיין ברמב"ם דמשמע דיכול וכו' ועיין בספרי סוף פ' מסעי חומרו קולו וקולו חומרו מה ע"ש.

פסוק כט

והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם.

שם, פיסקא קסא: והיו לכם לחקת משפט [לדורותיכם],, שינהוג הדבר לדורות, בכל מושבותיכם, בארץ ובחו"ל.

בספרי מרבה לדורות ור"ל אם יש דין ערי מקלט בבית שני אף שבטלו ערי מגרש, סוטה דף מ"ח ע"ב, וגם י"ל אם גואל הדם יכול להרוג גם בזה"ז [לרוצח], בשוגג ואפשר דמהני לזה ערי מקלט, ואם צריך לזה פסק ב"ד עיין לקמן (מכות) דף ט' ע"ב ודף י' ע"ב ודף י"ב ולעיל דף ב' ע"א.

פסוק ל

כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח.

ספרי שם: למה נאמר, לפי שהוא אומר (ולא ימות הרוצח) גוה"ד הוא ימיתנו, שומע אני יהרגנו בינו לבין עצמו, ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגים אלא בעדים, דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר וכו' שומע אני יהרגנו בב"ד ושלא בעדים, ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגו אלא בבי"ד ובעדים.

בדין אם נעשה טריפה לאחר גמ"ד, הנה באמת מלבד הך דסנהדרין דף ע"ח ע"א, הנה כתב הרמב"ם ז"ל בהל' נזקי ממון פ"י הל' ז' דלכך טריפה אינו נהרג מחמת דלא שייך בו גדר מיתה ע"ש, וזה באמת ר"ל הגמ' ב"ק פ"ד דאי לא תימא הכי טריפה שהרג שלם ע"ש, מוכח שם דלאו בר מיתה, וכן מה שכתב בהל' רוצח פ"ב ובהל' עדות פ"ב ע"ש,

ושם נפ"מ ג"כ אם נעשה טריפה אח"כ. [וי"ל] לפי המבואר ברמב"ם בהל' סנהדרין פי"ג ה"ז ופי"ד הל' ח', גבי כל חייבי מיתות המיתה גופה הוא דין עדים, אבל ברוצח מלבד זה צריך לעשות ובערת הרע, ולכן כתב בכל דבר וכו', ולא נקט בכל מיתה כמו ברישא, משום דברישא צריך לקיים גדר מיתה אבל גבי רוצח רק כדי לבערו, ולא הביא הך דסנהדרין דף ע"ח גבי רבע, רק בהרג, וכן רק בשאר חייבי מיתות כתב שם והוא שהעידו בפני ב"ד של כ"ג, וס"ל דזה תליא בהך פלוגתא דר"י ור"י בספרי פ' מסעי גבי לאחר גמ"ד אם צריך להרגו ג"כ דוקא בב"ד, ע"ש שמחלק בין רוצח לשאר ע"ש בהל' רוצח פ"ד גבי כיפה ע"ש, ועכ"פ גבי כל חייבי מיתות אף לאחר גמ"ד דנקרא גברא קטילא, סנהדרין דף ע"א ע"ב ודף פ"א ודף פ"ה וכן מכות וערכין דף ז' ותוספתא ב"ק פ"ט, מ"מ גם לזה צריך גמ"ד אם אינו יכול לקיים גדר מיתה די גדר ביעור בכל מה דאפשר, ואף דמלשון הרמב"ם בהל' ממרים פ"ז גבי בן סו"מ משמע דלאחר גמ"ד אינו צריך ב"ד להריגה, שם שאני דאז ליכא גדר מצוה רק דין.

ועד אחד לא יענה בנפש למות.

וזה ר"ל כשיטת הראב"ד ז"ל ורש"י סנהדרין דף פ"א ע"ב דע"א הוה רק גדר מוציא דבה וכו', וגואל הדם אם הרג על ידו חייב מיתה, אך רבינו הגדול לא פסק כן בהל' רוצח.

פרק לו

פסוק ד

ואם יהיה היובל וגו'.

עיין בירושי' פ"ט דכתובות גבי ירושת הבעל ע"ש בזה, ותוס' בכורו' דף נ"ב וכתובות דף פ"ד ע"ש, אך לפי מה דמבואר בתוספתא בכורות שם נראה דס"ל כך, דגבי ירושת הבעל דהוה דבר תורה, מ"מ יש להם לבני משפחת האשה ליתן דמים להבעל שיסתלק מהירושה ע"ש, וזה דר"ל כאן דאף דמסתלק מ"מ זה רק כמו לקוח וא"כ בזמן היובל יחזור הקרקע להבעל זה ר"ל כאן הקרא.

דברים

פרק א

פסוק א

ולבן וחצרות ודי זהב.

ספרי פיסקא א: אמר לו מה אני מקיים ורחבה ונסבה למעלה למעלה וגו' (יחזקאל מ"א:ז') שעתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה, כתאנה זו שקצרה

מלמטה וכו'.

עיין ב"ב דף ע"ה ע"ש, שהאויר נתקדש הרבה, עמ"ש פסחים דף מט ודף נ, ועיין בכורות דף נה, גדר ארי, ועיין פסחים דף פז מחיצות, ועיין ברכות דף יח ע"ב הכה כו'.

שם.

עי' ב"ב דף עה ע"ב דהקב"ה יוסיף על ירושלים [אלף] טפף גינאות, ר"ל דהגינאות יהיו באויר, ר"ל במה שעתיד להוסיף על ירושלים בגובה, וכמבואר בספרי פ' דברים פיסקא א "כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה" ע"ש, ור"ל דבמקומה שהי' כבר אסור שיהי' גינות, רק באוויר שיוסיף.

שם.

(עי' רמב"ם פ"ה מהל' תעניות הט"ז: מי שראה ירושלים בחורבנה וכו' בית המקדש בחורבנו אומר וכו' וקורע ומהיכן חייב לקרוע מן הצופים). הנה כאן משמע דצופין ר"ל שמשם רואין ירושלים. ועיין בהך דפסחים דף מט ע"א גבי בשר קודש. ועי' בירוש' שם דמביא שם על זה פסוק המובא בגמ' שם דף נ על מצילות הסוס קודש, ר"ל משום דהנה מבואר בבכורות דף נד ע"ב דראית העין שולטת עד י"ו מיל ע"ש. והנה מבואר שם בגמ' דעד שעה שהסוס רץ ומציל יהי' נתוסף ירושלים, והיינו ג"כ בערך י"ו מיל כמבואר שם דף צ"ד, וס"ל דאווירה נתקדש אך לא הקרקע, ולכך פריך שם בירושלמי דצופין דהיינו מקום שיכול לראות ירושלים, דהיינו י"ו מיל, קדוש האוויר גם עכשיו, ועי' בספרי פרשת דברים פסקא א ע"ש.

פסוק ב

אחד עשר יום מחורב וגו'.

ספרי פסקא ב: רבי בנאה אומר אלו זכו ישראל, ליום אחד היו נכנסים לארץ וכו'. אבא יוסי וכו' אלו זכו ישראל, כיון שעלו פרסות רגליהם מן הים נכנסים לארץ שנאמר עלה רש וגו'.

ר"ל דגם המדבר היה נחשב בגדר א"י. עי' ... חלה ... פ"ג ע"ש.

פסוק ה

הואיל משה באר וגו'.

ספרי פיסקא ד: וחכ"א אין הואלה אלא שבועה, שנא' ויואל משה וגו'.

עיין שבועות דף לו ונדרים דף י ע"ש מ"ש בזה, ושם דף ס"ד ע"ש בזה.

פסוק ז

פנו וסעו לכם וגו' בהר ובשפלה וגו'.

ספרי פיסקא ו: ובשפלה זה שפילות דרום.

עי', שביעית פ"ט ע"ש ומ"ש פ"א דמגילה.

שם. ארץ הכנעני והלבנון.

ספרי שם: אמר להם כשאתם נכנסים לארץ צריכים אתם להעמיד עליכם מלך, ולבנות לכם בית הבחירה.

עי' קדושין דף ל"ז, ולקמן פ' שופטים.

שם. עד הנהר הנדול נהר פרת.

ספרי שם: משל הדיוט אומר עבד מלך מלך, הדבק לשחוור וישתחוו לך.

(הגהות וביאורים: הדבק לשחוון (וישתחוו) [וישתחוון] לך, כצ"ל. ונ"ב פי' הדבק לחמימות ויתחמם לך, כ"כ הערוך, ובמ"כ בראשית פ' טו פי' בענין אחר).

לא ראה מ"ש רש"י ז"ל ברכות דף נ"ח ע"ש.

פסוק ח

ראה נתתי לפניכם את הארץ.

ספרי פיסקא ז: אלא קובע דיופטין ומחלק. (הגהות וביאורים: נ"ב הראב"ד גריס דיו פרטין, פי' שני שמאין ומחלקים. דיו שנים פרטין בלע"ז מחלקין).

עמ"ש ב"ב דף קו ע"ש.

שם. לתת להם ולזרעם אחריהם.

ספרי פיסקא ח: אחריהם, אלו שכבשו דוד וירבעם, וכה"א (מלכים ב י"ד:כ"ה) הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת וגו'. עי' בירושי' חלה פ"ב ה"א וכו', ור"ל כך דהנה שם בה"ד ובגיטין דף ז מבואר דהנהרות הוו בנדר גבולין ותחומין, וע"ש בירושי' חלה דזה קידש ירבעם וימים קלים עשו ישראל באותה הארץ, ר"ל מן כיבוש ירבעם עד חורבן בית ראשון, דבבית שני בטלה הקדושה מהתחומין וכו', נמצא כך: דבכיבוש ראשון דהוה מחנה וכבישה, נתקדשו מאליהן התחומין והמחיצות והנהרות והעיירות העומדים על הגבולים וכו', משא"כ בבית שני לא הוה זה, רק כל אחד החזיק בשלו, והוה כמו יושבי צריפין דאין מודדין להם אלא מפתח בתיהם, כמבואר בעירובין דף נה, ולכך לא היה צריך להחזיק בכולה כמבואר בירושי' רפ"ו דשביעית, ובדברי רבנו בהל' ב"ה, וא"כ ממילא בטלו הדינין של גבולין והנהרות, ולכך אמרינן בירושי' פ"ב דחלה הנ"ל דרק ימים קלים עשו ישראל באותה הארץ שכיבש ירבעם, ובאמת נ"ל דזה כוונת הגמ' ביבמות דף פב ירושה ראשונה ושניה, ר"ל הך של דוד וירבעם וכמבואר בספרי פ' דברים וכו'.

פסוק יא

יוסף עליכם ככם אלף פעמים וגו'.

דבר קצוב ומסויים, דעל ידי אדם אי אפשר רק כך. ועי' עירובין דף נ ודף לז וברמב"ם בהל' מכירה, וזכיה, ומלוה גבי ערב. ועי' יומא דף פו ע"ב, וב"מ דף קו ע"ש בזה, ומ"ש בזה שבת דף קיח, ויומא דף כב ע"ש.

פסוק טז

בין איש ובין אחיו ובין גרו.

ספרי פיסקא טז: אין לי אלא בין איש וכו', בין אומה למשפחה בין משפחה לחברתה מנין, ת"ל בין איש ובין אחיו מ"מ.

עי' סנהדרין דף טז ע"ש בזה משפחות כו'.

ספרי שם: ד"א ובין גרו זה שושבינו, ד"א ובין גרו זה חותנו.

עי' ב"ב דף קמה וע"ש דף צט ע"ב וקדושין דף יב "רב מנגיד" ועי' ב"ק דף פד ויומא דף יט ועירובין דף כג וע"ז דף נח...

פסוק יז

לא תגורו מפני איש.

ספרי פיסקא יז: רשב"ג אומר המעלה את הקטן למקום גדול וגדול למקום קטן זהו ביצוע.

ר"ל את הגדול ... ואת הקטן ואח"כ חולקים ... ועי' ב"ק דף מו ע"ש. ועי' ב"ב דף קז ובכורות דף יח ובירושי' גיטין פ"ח וב"מ דף פו ע"ב ע"ש בזה גבי שכירות דזה הוה חצי.

פסוק כז

ותרגנו באהליכם וגו'.

שבועות דף מז ע"ב תרתם כו'.

פסוק כח

אחינו המסו את לבבנו וגו'.

דנעשה להם ספק. והגדר דירושי' פ"א דמעשרות פלגין, ר"ל דעד אז לא הוה רק לב אחד לאבינו שבשמים, ואח"כ נתחלקו הלבבות, ועי' חגיגה דף ח ע"א גבי מיסת, ע"ש בזה.

פסוק מא

אנחנו נעלה וגו' ככל אשר צונו וגו'.

עי' מ"ש בירושי' פ"י דסנהדרין גבי דור המדבר, עלי זבח ור"ל...

שם. ותהינו לעלות ההרה.

לשון נסיון. עי' ע"ז דף פו ע"ב בת תיהא ע"ש בזה.

פסוק מד
כאשר תעשינה הדבורים וגו'.
עי' סוטה דף מה ע"ב. ומה הוא הגדר כאן גדר דבש, עי' מ"ש רבנו הרמב"ם בפיה"מ פ"ה דמכשירין דהם אוכלים העשב עם הטל, ומן הטל...

פרק ב

פסוק ט
כי לבני לוט נתתי את ער ירושה.
ולעיל נקט לעשיו, כמ"ש דעיקר הדבר דגבי עשיו גם מחיצות דזה ממילא אין זכיה לישראל מחמת עשיו, וזה רק משום דהוה מומר, עי' קדושין דף יח, אבל כאן (גם) [גבי] בן נח כן, וא"ש.

פסוק כד
החל רש והתגר בו מלחמה.
ר"ל דמשה רבנו הוה אצלו השאלה על ארץ סיחון ר"ל מקום שהיה דר, חשבון, דהוה [מערי] מואב, ואמרו לו דטהור, וזה החל כמבואר בירושי' פ"ו דמס' שביעית דנעשה חולין, וזה דמדייק ארצו ולא עמו. עמ"ש בחומש ישן שלי (עי' לקמן פסוק לא). (וראה להלן ג, יד־טו).

פסוק כח
ומים בכסף תתן לי וגו'.
לעיל בפסוק ו הקב"ה אמר "תכרה" במים, משום דמים מותר ליקח בדמי שביעית, דלא הוה סחורה דמים בחנם, (עי' שביעית פ"ח) ועי' ב"ק דף פא, וע"ז דף מז ודף נט, ומעילה דף יג, ועי' נדרים דף פג וכ"מ בזה, וביצה לט ותוספתא סוף ב"מ וכ"מ בזה, לכן נקט לשון "תכרה", כירה מכירה, וכן לשון סעודה "ויכרה להם כרה", וכאן נקט לשון "תתן", רק מ"מ ע"י כסף ולא גדר קנין גמור ואכמ"ל. וגם בזה נ"מ בין בן נח לישראל, ולכך עשיו יש לו קנין גם במעיין וגדר תנאי יהושע, משא"כ בני נח.

פסוק לא
החל רש לרשת את ארצו.
וכן לעיל בפסוק כד נקט זה הלשון, משום דמבואר בירושי' שביעית פ"ו דעל ידו נתחללה הארץ, ועמון ומואב טהרו בסיחון, וזה ר"ל "החל" נעשה חולין [ור"ל דדייק בסיחון לא כתיב עמו כמו בעוג, משום דכאן ר"ל רק על עירו, דהוא דר בחשבון, ובאמת היא עיר של מואב, ורק משום דטהר בסיחון]. וזה דאמר [את] סיחון [ואת] ארצו ר"ל עיר של

המלך דמבואר בירושי "ביתא דנשוותא" עי' בירושי כתובות פי"ב, אין גדולה בפלטין של מלך. ועי' בירושי שבת פ"ט וביכורים פ"ג וזה ר"ל הירושי כאן.

פרק ג

פסוק יד

יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב וגו'. ולמכיר נתתי את הגלעד.

והנה כאן נקט "לקח" וכאן נקט "נתתי", משום דהא דמשה רבנו התנה עמהם תנאי: אם יעברו חלוצים וגו' ונכבשה וגו'. והנה ביאיר לא נשלם זה דהוא נהרג בתחילה כמבואר ב"ב דף קכא ע"ב ע"ש, עכ"פ לא השלים התנאי, ויש בזה להאריך הרבה בגדר אונס בירושי דגיטין ודקדושין וגם כיון דנהרג במלחמה שאני, וגדר בדמים קננהו דסנהדרין דף עב ולכך חזקת מלחמה הוה קנין לכ"ע, עי' גיטין דף לח וסנהדרין דף צד ע"ש בזה. וזה גדר "לקח". קנין לעצמו ולא מחמת תנאי. ולעולם הוא שלו על גדר: כל המוסר עצמו כו' [וגדר בדמים קננהו. ועי' תוס' סנהדרין דף סח ע"ב גבי קטן גר קונה] ומ"מ לא נקרא מתנה, משא"כ מכיר השלים תנאי. עכ"פ, גבי יאיר הוה זה גדר קנין בגוף, וגבי מכיר הוה מתנה ירושה בגדר כל ארץ ישראל, עי' ב"ב דף קיט, ובירושי שם.

שם.

בהך בעיא דמנחות דף סט ע"ב. דעבר הירדן של סיחון ועוג של עצמם ג"כ הוה רק גדר דין לא קדושת א"י עצמה וכו'. ושאלת הירושי גבי חשבון כמ"ש, מחמת שאח"כ נטלו מהם עמון בזמן יפתח, ואז י"ל דהדרא לעיקרא כמש"כ הרמב"ם ז"ל בהל' ערכין גבי שדה אחוזה, וכן דייק בקרא הך "החל" דק בסיחון, משום חשבון דהוה של מואב. וכן דייק "ראה וגו' ארצו" לא כמו בעוג "עמו ונתתי" וכו'. ורק כמ"ש דנ"מ לחלק זה שכבש יאיר, כיון דלא השלים התנאי הוה רק [כיבוש], לא עצם קנין קדושת הגוף. וזה ר"ל התוס' כיבוש יחיד דלא הוי ע"י משה רבנו, דלא נתבטל לעולם מחמת דהוה רק בגדר לא קיים, רק לא עבר. ולכן נקט בקרא רק "לקח", וגם מדייק בקרא ושבתם איש לירושתו אשר נתתי, וממעט יאיר דבו לא כתיב "נתתי" משום דלא שב. ובזה א"ש שיטת התוס' ור"מ בע"ז דכ"א. ואכמ"ל.

פסוק כג

ואתחנן וגו' בעת ההיא לאמר.

עי' בירושלמי ברכות פ"א דעת הוא אחד מכ"ד לעונה ועונה אחד מכ"ד לשעה. "ואתחנן" הוא [בגימטריא] תקט"ו, הוא גדר שעה פחות עישור שעה, "זה שיעור הנץ החמה ושקיעת החמה דהוה עישור שעה, עי' בגרסת [הרמב"ם] ז"ל בהל' תפילה בזה,

וזה שיעור תוספת שבת, ועי' בתוס' כתובות דף מז עמ"ש בזה, ועמ"ש סוטה דף לז ע"ב גבי בריתות ע"ש בתוס'... (ואז חוזר לשער החמשים, זה הזמן של יובל ושמיטה), וזה גדר קבורה של משה ערב שבת בין השמשות, ואז נכתבו שמונה פסוקים של סוף התורה, וזה "דמע", דמשה כתבם ויהושע כתבו, ב"ב דף טו ומכות דף יא ומנחות דף ל ועי"י זה נעשה דין תוספת שבת, ואז ראה כל ארץ ישראל, גם קיני וקניזי, וכמ"ש זה כאן, ועי' בירושלמי פ"ב דמכות שיש עת ועונה לתפילה, עת רצון ברכות דף ח וכ"מ.

פסוק כה

אעברה נא ואראה.

עי' פי' רש"י כו' ועי' לעיל בפי' פינחס וברכות דף לב ע"ב דזה פעל ע"י תפילה, והנה עי' סוטה דף יד למה נתאוה כו' כיון דרצה ליכנס כהדיוט, וגדר כיבוש לא שייך, דהוא לוי, ואין לו חלק בכיבוש ולא שייך כלל לזה, עמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה, אך עי' לקמן גבי אז יבדיל כו', ועי' מכות דף י', והנה לשון יבדיל הוה להבא, ור"ל כיון דבאמת אין קולטות רק אח"כ, ואז כבר מת ומה מועיל, רק זה הגדר דסוטה דף יג ע"ב לא מת, ור"ל דהמציאות היא נצחית ולא שלט שום שונא במעשהו כמבואר שם דף ט ולמפרע חל, עמ"ש לקמן [פ"ד] פסוק מ"א.

פסוק כז

עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' וראה בעיניך וגו'.

עמ"ש לקמן סוף פ' ברכה בזה, ולעיל בפי' פינחס לא כתיב "בעיניך", וכתיב "וראית" לשון מצוה עשה שתראה, וגדר הבטה וכוונה במציאות כי ע"י זה נתקדש האויר של ארץ ישראל, משא"כ כאן רק לשון "ראה" לא [חיוב], ולא נתקדש, כי כאן ראה גם הגי' אומות, עי' ב"ב דף נו ע"א בזה, ולכך כאן גם [ארבע] רוחות ובפי' פינחס לא נקט וכן בפי' ברכה, ושם הוה ב' ראיות, ראי' א' "ויראהו ה'", ור"ל זה מ"ע, וזה הוה ז' אומות, וראיה של הראיתיך נקט "בעיניך"...

פרק ד

פסוק מא

אז יבדיל משה שלש ערים וגו'.

להבא עי' סנהדרין דף צא ע"ש, ובאמת זה היה בזמן שראה את ארץ ישראל לפני פטירתו, דצריך גבי ערי מקלט משולשות [וע"כ צריך לראות בפועל ממש ולא מפי נביא], עי' מכות דף ט ע"ב, ולכך נצרך למשה ראי' כדי שיוכל למדוד שיהא משולש, דמדידה מעכבת עי' עירובין דף נח, ובירושלמי סוטה פ"ה ע"ש, ולכך ביקש משה לירד, וא"ל הקב"ה דדי בזה בראי' בלא מדידה בפועל ממש, וזה תליא במ"ש בהך דזבחים דף סב

ע"א ע"ש, ומ"ש בסוטה דף מה ע"ש, אם מדידה רק בפועל ממש, ועי' עירובין דף נח דגבי ערי מקלט אין מקדרין, ועמ"ש בזה ברמב"ם בהל' ע"ז גבי עיר הנדחת ובהל' רוצח גבי חרב העיר משל מי נבנה דערי מקלט הוה בכל שעה ושעה מציאות חדשה, וגם בגדר אם קולט מה שהוא שם, או הכניסה לשם, ונ"מ כמו דרך גגין דשבועות דף יז וגם אם ליכא מחיצות, עי' עירובין דף נח דצריך חבל של נ' אמה ע"ש, וזה הוה גדר שער החמישים, עי' ר"ה דף כא ע"ב, וזה הוה מה שקדש אויר, וכן תחומים, דמקום תחום קדוש אויר, עמ"ש סנהדרין דף ה ע"א ומ"ש בירושלמי פ"ד דחלה, וכן ירדן הוא גבול ותחום, עי' בכורות דף נה, וג"כ נ' אמה כמבואר בספרי, ותוס' סוטה דף לז ע"א, וכן בזבים פ"א גבי בין השמשות דזיבה, ע"ש בתוספתא בזה, וזה הוה בערב שבת סמוך לחשכה, ואז כתב ח' פסוקים ונעשה דיין, דמודד הוה דיין, וזה עשה בסקירה אחת, קידש אויר, והפריש ערי מקלט, ומדד תחומים, וזכה לשער נ' ונקרא איש אלקים, ועמ"ש ר"ה דף כא ע"ב ותחסרהו וגו'. ואז זכה והתיר נדוי של יהודה מיעקב דנעשה גדול וכמ"ש לקמן.

פרק ה

פסוק ט

ועל שלשים וגו'.

כאן כתיב "ועל שלשים", ובפי' יתרו כתיב "על שלשים", ועי' תוס' שבועות דף לח ע"א ע"ש בזה, ונ"מ אם בנו לא הוה אוחז מעשה אבותיו, עי' סנהדרין דף כז ע"ב רק נכדו, אם אז ג"כ פוקד, אם הוה כמו הך דב"ב דף קנט ע"ש בזה, ועמ"ש שם דף קיד ע"ב, וברמב"ם בהל' נחלות דגבי ירושה אם אמר בני זה ממזר, אף אם יש לו בנים ג"כ נאמן משום דעיקר ירושה אגב בנו ע"ש בזה, וכיון דנפסק לא, ועמ"ש ב"ק דף קח ע"ב ע"ש בתוס' ורש"י בזה, ועי' במ"ש ברמב"ם פ"א מהל' רוצח וע"ש ואכמ"ל.

פרק ו

פסוק ה

ואהבת את ה' אלהיך.

ספרי פיסקא לב: אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך וכו' ומה ת"ל ואת הנפש אשר עשו בחרן אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם ומכניסן תחת כנפי השכינה.

ע"ז דף ט ע"ש.

שם. ובכל נפשך.

ספרי שם: אפילו הוא נוטל את נפשך וכה"א כי עליך הורגנו כל היום וכו' רבי שמעון בן מנסיא אומר וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום. (ובהגהות הגר"א שם: וכי נהרגין

בכל יום אלא זו המילה).
גיטין דף נז ע"ב.
ספרי שם: שמעון בן עזאי אומר בכל נפשך אהבהו עד מיצוי הנפש.
עיין תוס' מנחות דף יח ע"א, ולקמן פ' האזינו.
ספרי שם: ר' נחמיה אומר חביבים יסורים שכשם שקרבנות מרצים כך יסורים מרצים, בקרבנות הוא אומר ונרצה וכו'.
עיין ברכות דף ה ע"ש בזה אשם לדעת, וע"ש דף יז גבי ר"ש בתענית.

פסוק ו
והיו הדברים האלה וגו' על לבבך.
ספרי פיסקא לג: מכאן היה ר' יאשיה אומר צריך להשביע את יצרו שכן אתה מוצא בכל הצדיקים שהשביעו את יצרם באברהם הוא אומר הרימותי ידי לאל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל.
אברהם הי' בו ד' גדרים, בן ג' הוה בו אמונה שכליות, ובן נ"ב הי' לומד תורה כמבואר ע"ז דף ט' ע"א גמירי כו', וזהו הגדר בכל כו', ואח"כ בעת מלחמות המלכים כשהי' בן ע"ה לפי שיטת הראשונים אז התחיל עשיית המצות דהיינו מחוט כו' וזהו תפילין וציצית כמבואר חולין דף פ"ט וזהו כנגד הלב, וזהו מה דמבואר ברש"י תענית דף י"ב ע"א דהרימותי ידי הוה שבועה, וכעין דמבואר בנזיר דף ג' ע"ב דיד שמאל הוה שבועה משום תפילין וכן מבואר בספרי ואתחנן פ' ל"ג, ואח"כ בן ק' הוה גדר מילה, ר"ל מעשים טובים.
ספרי שם: בבועז הוא אומר וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר.
עמש"כ רבינו בס' שלמת יוסף סי' ה.

פסוק ז
ושננתם לבניך ודברת בם.
ספרי פיסקא לד: עשם עיקר ואל תעשם טפלה וכו' שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת אומות העולם וכו'.
עיין צ"פ בראשית נ, ב.

פסוק ח
וקשרתם לאות על ידך.
ספרי פסקא לה: א"כ מה ת"ל ידך, להביא הגידם שיהא נותן בימין.
ר"ל דאם יד ימין גדומה הוה היא כהה ונותן בימין כן ר"ל.

פסוק ט

וכתבתם על מזוזות ביתך.

ספרי פיסקא לו: שומע אני שתי מזוזות וכו', ת"ל בשניה מזוזות, רבוי אחר רבוי למעט דר"י.

ר"ל שיתן על שתי המזוזות או י"ל שיתן ... לב' מקומות, ועי' בירושלמי ספ"ד דמגילה.

פסוק יא

ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת.

עיין חולין דף יז דרק התיר להם כתלי דחזירי שלהם, ולכך נקט זה "טוב", היינו דאין צריך שום תיקון, עיין לקמן פ' נצבים פרשה ל פסוק ה, משום דמבואר בירושלמי פ"ו דשביעית, דזה קאי על קיני, וזה פטור מן מעשרות וכמ"ש ב"ב דף נו ע"ש בזה, ועי' מגילה דף יד, ובירושלמי פ"ו דשביעית שם גבי ארץ טוב.

שם. ובורות חצובים אשר לא חצבת.

הנה גבי בתים לא כתיב אשר לא בנית, וגבי בור כתיב אשר לא חצבת, משום דהא ע"כ צריך שלא יקנה הדברים כמבואר חולין דף יז שלל דידהו [דרק של עכו"ם מותר] [ומשום ד"י"ל איסורא לא ניחא ליה דליקני, עי' נדרים דף לה], והנה אף דקי"ל חצר קונה, מ"מ בעל כרחו לא קנה, עי' תוס' ב"ב דף נד, וב"מ דף כו ע"א וכ"מ, וב"ק דף כט ע"ב, אך מ"מ בור שחייבה עליו תורה וקנו זה, עי' ב"ק דף נ, ודף כט, ובירושלמי [ב"ק] רפ"א דהוה קנין, שם אי אפשר לומר דלא זכה אף דבר שאין משתמר, כיון דהתורה זכתה אותו וקנה זה בעל כרחו, לכך צ"ל אשר חצבת.

פסוק יח

ועשית הישר והטוב בעיני ה' וגו'.

הנה לקמן בספרי פ' ראה ופ' שופטים פלוגתא דר' עקיבא ור' ישמעאל, וכן בתוספתא שקלים אם שייך לומר "ישר" בעיני ה', ועי' ב"מ דף טז ע"ב ודף לה ודף קח וכמה מקומות בזה אם בעיני ה' רק "טוב" ורק בתקנת חכמים שייך לומר בשביל תקלה או בשביל דבר אחר או גם בעיני ה' כן וכאן נקט זה גם בעיני ה' יתי'.

פרק ז

פסוק יב

והיה עקב תשמעון.

ספרי פיסקא לז: והיה עקב וכו', כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וכו' אלא בנה הנאה ואח"כ בנה הכעור שפסולתו של ראשון חביב [נותן, — גירסת הגר"א] בשני.

ועיין בירושלמי יומא פ"ג גבי שני של פילוסין ע"ש, ובהך דיומא דף ל"ט ע"א גבי סגן בימין, ובהך דיבמות דף ל"ט גבי חליצת גדול וכ"מ בזה.

ספרי שם: אי"י שהיא חביבה מכל נבראת קודם לכל.

עיין יומא דף נד ע"ב.

ספרי שם: אשירה נא לידידי שירת דודי וכו', מה שור זה אין בו גבוה מקרניו כך אי"י גבוה מכל הארצות.

(שירת) לשון שור.

ספרי שם: אי מה שור זה פסול מכל קרניו.

ר"ל דהם פסולים לשופר.

פרק ח

פסוק ד

שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה וגו'.

כאן נקט לשון יחיד ונקט רגלך, ולקמן פ' תבוא נקט בסוף שמלתכם, וגם נקט נעלך, ובזה לשון יחיד, ונ"ל כך דהנה עיין מוע"ק דף ט"ו דרש שם דמנודה אסור בנעילת הסנדל, וישראל מנודים ע"ש בתוס', [והנה] כל ישראל לשון יחיד, לכן נקט רק רגלך, אבל לוים דלא הוה מנודים כמבואר חגיגה דף ו' ע"ב, והם לא נקראו קהל, לכך נקט לשון רבים, והא דנקט נעלך לשון יחיד, לגלות לנו דין המבואר בירושלמי שבת פ"ו דאין דרכן לעשות נעלים לשבת בפ"ע ולחול בפ"ע, ולכך נקט בזה הלשון. וגם י"ל לפי המבואר בראב"ד בת"כ פ' צו דהוה ללוים בגדים של ציבור בזמן שיר ושמירה ושאר עבודות, לכך נקט בהם לשון רבים, משא"כ בנעלים דאז לא הוה בזמן שהם בעזרה כמבואר ברכות דף סב ושבת דף ס"ו ושקלים וחגיגה דף ד' ע"ש בזה.

פרק י

פסוק ה

ואפן וארד מן ההר וגו'.

וכאן לא כתב ושני לוחות בידי, דאז הוה יה"כ כמבואר בסוף תענית, ועיין שבת דף צ"ו ע"ב ע"ש, ואסור העברה והוצאה מרה"י לרה"ר, והר הוא רה"י תל, ואסור לטלטל מן ההר לרה"ר הוא מחנה לוים, וע"כ לא נטל מן ההר רק הניחם בהר, ואח"כ בלילה שם אותם בארון, ולפיכך עד עשית המשכן ר"ח ניסן הוה הלוחות מונחים בארון על ההר וכשיטת רש"י ביצה ותענית דהשכינה היתה בהר עד ר"ח ניסן, ועיין תוס' יומא דף ד ע"ש בזה.

פסוק ח

בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו'.

עמ"ש בסוף עוקצין דרק לאחר שנענשו ישראל ונעשו נזופים נעשו לוים משוררים, דזה פלפול התורה דזכה משה רבינו לוי, ולע"ל יחזירו לנו, לכן נקט קרא בעת ההוא דוקא וא"ש, ועיין ביבמות דף פו ע"ב גבי שוטרים דמתחילה הוה מלוים ואח"כ מישראל, ע"ש בזה.

שם. לעמד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה.

עיין סוטה דף לה ע"ש, ועי' ערכין דף יא, נראה לשרתו זה קאי אלוי שירה, ולברך זה ברכת כהנים וזה קאי אכהן (כמ"ש רש"י כאן), ועד היום הזה [זה קאי אברכת כהנים] עיין יומא דף נד, ורש"י סוטה דף מ"ו [דזה גם בזה"ז, ועמ"ש מנחות דף י"ח ע"ב ע"ש בזה] דהוה לעולם, אבל שירה של לוים לא יהיה לעולם, דאח"כ נשבע ד' יתברך שיחזרם לנו כמ"ש כאן בהפטרה בזה.

פסוק י

ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו'.

עיין תוס' ב"ק דף פ"ב דחסר לילה אחת, כימים דוקא ולא לילות, ע"ש בזה.

פרק יא

פסוק ד

ואשר עשה לחיל מערים וגו' ויאבדם ה' עד היום הזה.

עי' מכילתא פ' בשלח דמצרים היא ממלכה שפלה לעולם, ועי' בסד"ע, ועי' בתוס' יבמות דף ע"ו ע"ב, וסוטה דף ט לא משמע כן, ועי' ביומא דף נד ואכמ"ל.

פסוק ו

ואשר עשה לדתן ולאבירם וגו' ותבלעם ואת בתיהם וגו'.

ולא של קרח כמ"ש בפ' קרח, דאז הוה מחנה לויה קולט ושוב אין נעשה עיר הנדחת כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' ע"ז [פ"ד] דערי מקלט אין נעשה עיר הנדחת ואין שורפין הבתים, וזה הזה גדר עיר הנדחת, כמו דאמר בירושלמי סנהדרין פ"י ע"ש.

פסוק י

כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא.

ספרי פיסקא לח: כל הארצות נתן להם שמשים לשמשן, מצרים שותה מן הנילוס וכו' א"י אינה כן וכו' והקב"ה מוריד להם גשמים.

ועיין תענית דף י' ורפ"א, דר"ל דח"ל הזה גדר הטבע, וא"י מעשה ניסים.

ספרי שם: אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר.
עיין בהך דתוספתא סוטה פ"י ע"ש.
ספרי שם: ומה ארון שלא נעשה לא לשכר ולא להפסד אלא לשברי לוחות שבו נתברך בשבילו.
עיין במה דפליגי רבינו ורש"י בהך דיומא (דף ע"ג ע"א) גבי מה דנקט שם כלפי שכינה, מה ר"ל אם כנגד הארון כשיטת רבינו, או כנגד או"ת כמ"ש רש"י דגם בארון היה שם המפורש כמבואר בב"ב דף י"ד, ועיין סוטה דף מ"ב ע"ב, ובתוס' שם ד"ה מפני ובתוספתא שם, אך זה תליא במחלוקת הירושלמי סוטה שם ושקלים מובא בתוס' עירובין דף ס"ג ע"ב איזו ארון היה יוצא עמהם ע"ש, ועי' במ"ש רבינו בהל' מלכים בסוף פ"ו, ובין שיש עמהם ארון וכו', משום דלשיטתיה רק בימי נוב וגבעון ובגלגל היה הארון יוצא למלחמה, ולא בשילה וזמן מקדש, וע"ש בירושלמי ובתוס' בעירובין שם דלכך נענשו בימי עלי, ובאמת נכנסו לפני ולפנים שלא כדין, ועי' רש"י ע"ז דף כ"ד ע"ב ד"ה המהוללה, וכתב שהיה שם ס"ת, והלוחות מבואר במדרש דשאול חטפן, וע' בספרי פ' עקב פיסקא ל"ח דמבואר שם דשם היה רק שברי לוחות, דאף דבירושלמי מבואר דאז נטלו אותו הארון שהיה לפני ולפנים, צ"ל כמ"ש משום דשאול חטפן, וכמ"ד ארון אחד.
ספרי שם. ר' שמעון בן יוחאי אומר וכו' כרמים אשר לא נטעת שעכשיו באת בארץ.
... אם נטע עכו"ם קודם ביאתם אם יש דין ערלה עיין פ"א דערלה עת שבאו ע"ש בזה.

פסוק יא
והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות.
ספרי פיסקא לט: ופירות הבקעה שמנים.
עיין נדה דף כ'.
ספרי שם. מגיד שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה.
נ"מ לגבי ביעור בשביעית עיין פסחים דף נב ובמשנה דשביעית.
ספרי שם. רשב"י אומר י"ב ארצות ניתנו כנגד י"ב שבטי ישראל ולא שוו טעם פירות ארצו של זה כטעם ארצו של זה וכו', ואלו הם וכו' ארץ זית שמן ודבש.
עיין בהך דשביעית פ"ט גבי זיתים ותמרים אחת, ואמר בירושלמי דר"ש הוא, וכאן ג"כ ר"ש.
ספרי שם. אבל אינה שותה מי שלגים ת"ל וכו' ואומר כי לשלג יאמר הוא ארץ.
עיין תענית דף ג' ע"ב.

ספרי שם. ד"א מה מי גשמים לברכה אף טללים לברכה.
עיין בירושלמי סוטה פ"ט ע"ש דטל מקלקל, ועיין בירושלמי תענית פ"ג ע"ש מפני טללים הרעים ע"ש.

פסוק יב
ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה.
ספרי פיסקא מ: רבי אומר וכי אותה בלבד הוא דורש והלא כל הארצות הוא דורש וכו', כביכול אין דורש אלא אותה ובשכר דרישה שהוא דורשה דורש כל הארצות עמה.
תענית דף י' ע"א דא"י ע"י הקב"ה ושאר ע"י שליח, ור"ל בטבע ע"ש.
ספרי שם: דורש אותה ניתנה לדרישה להפריש ממנה חלה ומעשרות, או יכול אף שאר ארצות נתנו לדרוש, ת"ל אותה.
ר"ל עיין רשב"ם ב"ב דף נו ע"א דאף קני וכו' לע"ל פטור מן תרומות ומעשרות ע"ש בזה, ור"ל כמ"ש דקדושה ליתא, אבל מ"מ איסור יהיה, וכמו הך דלקמן כל מקום אשר וכו' ועיין בתוס' גיטין דף ח' וע"ז דף כ"א וכ"מ, ובירושלמי חלה ע"ש בזה.
ספרי שם: ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה מגיד הכתוב שנדרשת בשכר דרישה וכו', ואומר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו.
קידושין דף מ' ע"ב.
ספרי שם: וכתוב אחד אומר המביט לארץ ותרעד.
עיין בירושלמי פ"ט דברכות.
ספרי שם: רשב"י אומר ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים אמר להם הקב"ה לישראל אם תעשו את התורה הרי ככר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו וכו', ר' אליעזר אומר ספר וסייף וכו' אם עשיתם את התורה הכתובה בזה אתם נצולים מזה וכו'.
בזה הגדר פלוגתא ביבמות דף מ"ט ע"ב ודף נ' זכה מוסיפין לא זכה וכו', או זכה רק משלימין, וכן אם יש גדר ממוצע או לא, וכמו גבי קדשים צריך שנה עליו לעכב, ועיין תוס' פסחים דף י"א וכ"מ בזה.
שם.
(מכות דף כ"ג ע"ב, הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה), וע' ספרי פ' עקב במה דפליגי רבי שמעון ור"א אם ככר ומקל או סייף וספר ע"ש, ובמ"ש הרמב"ם בפה"מ סוף ברכות ע"ש, ועיין מנחות דף ק' זה שכרה, ובספרי פ' ראה פיסקא נד ע"ש בזה, ועיין בדברי המורה ח"ג פרק י"ב ע"ש, ועיין קידושין דף ס"א ע"ב ע"ש בזה.

ספרי שם. והיכן פירושו של דבר הרי הוא אומר אם תאבו ושמעתם וכו'.
עיין בקידושין דף סב, ועיין לקמן פיסקא מה.
ספרי שם. אם עשיתם את התורה הכתובה בזה אתם נצולים מזה.
עיין בהך דמנחות דף ק' ע"א.

פסוק יג
והיה אם שמע תשמעו אל מצותי.
ספרי פיסקא מא: מגיד הכתוב שמיד נתחייבו בתלמוד אין לי אלא מצות שנוהגות עד שלא נכנסו לארץ כגון בכורות וקרבנות ומעשרות בהמה.
עיין בהך דבכורות דף ד' ע"ב, ועיין בהך דזבחים דף קי"ב ע"ב.
ספרי שם: מצות שנוהגות משנכנסו לארץ כגון וכו' ולחם הפנים.
כבר כתבתי בזה דיש שני גדרים של לחם הפנים, א' עם בזיכים דזה לא הוה במדבר, וא' גדר לחם ולא הוה מקריבין בזיכין, וע' מנחות דף צ"ה ע"א, ועיין דף מ"ה ע"ב דמנחות ואכמ"ל.
שם.
באמת אף דבמדבר היה לחם הפנים כמבואר בתו"כ פ' אמור ומנחות דף צ"ה ובירושלמי יומא סוף פ"ד גבי לחה"פ אם נפסל במסעות, וע' תוס' מנחות דף מ"ה ע"ב מהיכן בא, אך נראה דהיה בלא לבונה, ובפרט אי נימא דלא קרבו נסכים במדבר, עיין קידושין דף ל"ז, וזבחים דף קי"א, וע' בקרא פקודי דגבי עשיה נקט לשון ערך לחם, ובציווי נקט סתם וערך את ערכו, משום דבציווי הוא לדורות לחם עם לבונה, ומרע"ה לא היה רק ערך לחם בלבד, וכן משמע בספרי פ' עקב פיסקא מ"א, ועי' תוספתא מנחות פ"ז.
ספרי שם: אין לי אלא שאר מצות עד שלא כבשו וישבו, משכבשו וישבו כגון לקט שכחה ופאה תרומות ומעשרות וכו'.
(כל מתנות עניים וכו') כן מבואר בחולין דף קל"ז ע"ב, וביבמות דף מז ע"א דלקט שכחה וכו' אין נוהגין רק באי"י, ועיין בספרי פרשת עקב פיסקא מ"א דרק לאחר ירושה וישיבה כמו תרומות ומעשרות ע"ש, וכונת הירושלמי בסוף פ"ב דפאה במה דבעי ר"פ קצירת חו"ל מהו שתחייב בפאה, ר"ל כך כיון דקי"ל דאין השדה חייבת בפאה עד שיתחיל לקצור אם היה חצי שדהו עומדת בחו"ל וחצי באי"י, אם התחיל לקצור בהחצי שבחו"ל, אם ע"י זה נתחייב בפאה החצי שבאי"י, ור"ל אם בחו"ל מיקרי קציר, ואמר שם דבכה"ג אם חציו הקדש וחציו הדיוט, אם התחיל לקצור החצי של הקדש, שפיר נתחייב החצי של הדיוט, דשם שפיר יש עליה שם קציר, וכעין דמבואר בירושלמי חלה פ"ד ה"ג דקב

הקדש מצרף לחלה משום שראוי לפדותו ולחייבו, וכן מבואר בירושלמי פ״א דערלה סה״א דסיפקה לחו״ל פטור ולהקדש חייב ע״ש, ושם בהלי׳ ד׳ גבי הקדיש ואח״כ נטע ופדאה חייב בערלה ולא מיקרי שורש פטור.

ספרי שם: **מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה**.

עיין בהך דיבמות דף ק״ט ע״ב, ועיין תו״כ פ׳ אמור פ״ט ור״פ בחוקותי, ור״ל דאף אם אין [אפשר] לקיים צריך ללמוד, ועיין רש״י ב״מ דף ק״ג.

ספרי שם: **ואין חסד אין דברי חסד נאמרים**.

עיין סוכה דף מ״ט ע״ב ע״ש.

שם: **אשר אנכי מצוה אתכם היום**.

ספרי שם: **מנין אתה אומר שאם שמע דבר מפי קטן כשומע מפי חכם שנאמר דברי חכמים כדרבונות וכו׳**.

חגיגה דף ג׳, ובירושלמי סנהדרין פ״י ע״ש.

ספרי שם: **והם נגמרים בבתי מדרשות על שער בת רבים**.

גיטין דף מ״ו וכ״מ.

שם: **לאהבה את ה׳ אלקיכם**.

ספרי שם: **שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר וכו׳**.

נדרים דף סב.

שם. **ולעבדו בכל לבבכם וגו׳**.

ספרי שם: **וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תלמוד קרויה עבודה**.

עיין ערכין דף יא.

ספרי שם: **ר׳ אליעזר בן יעקב אומר ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם הרי זו אזהרה לכהנים שלא יהיה לבם מהרהר בשעת עבודה**.

ר״ל כגון מחשבה שאינה פוסלת כמו שלא לשמה בשאר קרבנות, ועי׳ רש״י ריש זבחים, וריש מנחות ע״ש, וע׳ תוספתא קרבנות.

שם.

לר״א דס״ל דשלמים לשם פסח פסול ודאי דעבר בלאו, כמבואר בתוספתא סוף פי״ב דקרבנות ופי״ד דמכות, ועיין רש״י זבחים דף ב׳ ע״ב, ומנחות דף ב׳ ע״ב, ודברי רבינו פי״ח דהלי׳ פסוהמ״ק ה״ב, ובספרי פרשת עקב פיסקא מ״א דיליף מהך דלעבדו אזהרה לכהנים שלא יהא לבם מהרהר בשעת עבודה.

פסוק יד

ונתתי מטר ארצכם בעתו.

ספרי, פיסקא עב: ונתתי אני לא ע"י מלאך.

תענית דף י' ודף ב'.

ספרי שם: ר' נתן אומר בעתו מלילי שבת לליל שבת כדרך שירדו בימי הילני המלכה.

תענית כ"ג, ושבת דף טז.

פסוק טו

ונתתי עשב בשדך לבהמתך.

ספרי, פיסקא מג, שלא תהא מצטער למדבריות.

ר"ל למה בשדך דהא גם משל חבירו מותר, עיין סנהדרין דף נז ע"א, ועיין בירושלמי פ"א דמס' דמאי, וע' בפסיקתא רבתא פכ"א, ועיין בהך דסוטה דף מה, ועיין מנחות דף פ"ד ע"ב ע"ש, ובפסחים דף נ"ב ע"ב גבי חיה ע"ש בזה.

ספרי שם: ד"א ונתתי עשב בשדך זה פשתן.

עיין נדרים דף מ"ט ע"א דיש בפשתן דבר הראוי לאכילה, והיינו הירק שבו והחזיז וכו', ועיין בספרי פ' עקב פסקא מג דעשב בשדך זה פשתן, ר"ל דהא מבואר בסנהדרין דף נז ע"א דרק ירק של גנה אסור משום גזל ולא של שדה, וכן מבואר בפסיקתא רבתא פ' כ"א בשם ר"ח, ועיין עירובין דף כ"ח וע"ז דף ז' ע"ב דחזיז וירק של שבת בגינה מתעשר ולא הוה הפקר וכו', וכן גבי פשתן החזיז שלו חייב במעשר ולא הוה הפקר, ולכך בשדה שלו מותר ליקח העשב זהו כונת הספרי הנ"ל.

ספרי שם: ונתתי וכו', זה פשתן וכן הוא אומר וכו' ועשב לעבודת האדם.

עיין מ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' סוכה דאין עליו שם גדולי קרקע, דהוי פנים חדשות, ומ"ש בכורות דף י"ז, ובירושלמי רפ"ט דכלאים, ונגעים פי"א ע"ש, ובהל' ציצית ברמב"ם בזה.

ספרי שם.

ב"מ דף כ"ה.

שם: ואכלת ושבעת.

ספרי שם: דבר אחר ואכלת ושבעת מן הולדות.

עיין נדרים דף נ"ה ע"ב דגם ולדות נקרא גדר פירות ע"ש בזה.

ספרי שם: ר' יוסי בן דורמסקית אומר הם נתנו עיניהם עליונה ותחתונה כדי לעשות תאותם אף הקכ"ה פתח וכו'.

עיין צ"פ בראשית צד י"ב.

פסוק טז

וסרתם ועבדתם אלהים אחרים.

ספרי שם: ואימתי נקראים על שמו בימי דור אנוש וכו' באותה שעה עלה אוקיינוס והציף שלישו של עולם.

תוס' ע"ז דף י', עיין שבת דף קי"ח ע"ב דור אנוש או אנוש עצמו, ומ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' ע"ז ועיין בשאלתות דרא"ג בזה והם עבדו...

פסוק יז

וחרה אף ה' וגו'.

ספרי שם: חמשה פורעניות הם עתידים לבוא עליכם. עיין סוטה דף מח ע"ש בזה.

ספרי שם: חיצי כלים והם אינם כלים.

סוטה דף ט' ע"א.

ספרי שם: כה אמר ה' (אשר למות למות) ואשר לחרב וכו'.

ב"ב דף ח' ע"ש.

ספרי שם: גלו בשנת שבע לנבוכדנצר.

ערכין דף יב ע"ש, ועיין ב"ב דף כ"ח ע"ש בתוס'.

ספרי שם: היו מצוינים במצות שכשאתם חוזרים לא יהא לכם חדשים הוא שירמיה אמר הציבי לך ציונים.

ר"ל במצות שחובת קרקע וכמבואר בירושלמי פ"ד דקידושין ע"ש בזה.

ספרי שם: ואבדתם מהרה (מעל הארץ הטבה) מהרה אתם גולים ואי אתם נכנסים לארץ טובה כיוצא בה (אתה אומר) ר' יהודה אומר טובה זו תורה וכו'.

עיין לעיל פ' פנחס ופ' ואתחנן.

פסוק יט

ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם.

ספרי פיסקא מ"ו: מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה.

עיין בתוספתא חגיגה פ"א ע"ש, וספ"ג דסוכה דף מ"ב ע"ש.

שם.

תוספתא חגיגה ירושלמי סוכה ספ"ג.

ספרי פיסקא מ"ז: ואומר כי כה אמר ה' העיר היוצאת אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה תשאיר עשרה.

עיין סוף כתובות ע"ש, ועיין בסנהדרין דף ט"ו ע"ב.

ספרי שם: והיה מספר בני ישראל זה מספר שמים, כחול הים זה מספר אדם.
יומא דף כ"ב.

פסוק כב
כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת.
ספרי פיסקא מ"ח: כך ת"ח למד ב' או ג' דברים ביום וגו' נמצא עשיר לאח"ז ועליו נאמר וקובץ על יד ירבה.
ע"ז דף י"ט, עירובין דף נ"ד.
ספרי שם: ומנין שסופו להניח שנים ושלשה דברים בפרשה שנאמר והנה עלה כולו קמשונים.
משום דכולו היה ג', עיין כתובות דף ח' ע"א ע"ש וכ"מ.
ספרי שם: ואל תשתה עכורים ותמשך עם דברי מינים.
עיין צ"פ בראשית, עמ' קצ"ב.
ספרי שם: ר"ע אומר הרי הוא אומר שתה מים מבורך וכו' ונוזלים מתוך בארך.
עיין ע"ז דף י"ט ע"ש.
ספרי שם: ומה מים מעלים את הטמא מטומאתו, כך ד"ת מעלים את האדם וכו'.
ברכות דף ט"ו.
ספרי שם: אי מה מים אין להם דמים.
עיין שביעית פ"ח גבי פירות שביעית לבייר, ועיין ע"ז דף מ"ז ודף נ"ט, ומעילה דף י"ג ע"ב.
ספרי שם: ומה יין אי אפשר לו להתקיים לא בכלי זהב וכו' כך דברי תורה אין מתקיימין וכו'.
תענית דף ז'.
ספרי שם: ד"א כי אם שמור תשמרון וכו' מנין אתה אומר שאם שמע אדם מד"ת ראשון ומקיימו וכו'.
סוכה דף מ"ו.
ספרי שם: ומה אלו לא עמד שפן בשעתו ועזרא ור"ע בשעתו לא היתה תורה משתכחת מישראל.
מ"ש רבינו בפ"א מהל' מעשר דעזרא קנס בזמנו, ר"ל דכ"כ בח"ג דכונת הגמ' דיבמות דף פ"ו וכ"מ דקנסו את הלוים, דהנה מבואר בירושלמי פ"ה דמעש"ש, ובספרי פ' ראה פסקא ק"ט דכל השנים אי אתה מוציא מעשר ממקום טומאה למקום טהרה, ובשנת הביעור אתה מוציא, ר"ל דבכל השנים אסור ליתנם לכהן, ובשעת הביעור מותר ליתנם

לכהן, וזה ר"ל שיתן המעשר לבית האוצר עד זמן הביעור ואז יתנו לכהן, אך כבר הקשו התוס' בר"ה הא יש בל תאחר, ולפי שיטת הירושלמי גם טבל כן, צ"ל קודם גמר, אך הא מבואר מע"ש פ"ה מ"ח דר"ע למד דקודם גמר ליכא ביעור, וע' תוס' סנהדרין דף י"ב, וע"כ התקנה היתה עד ר"ע, וזה ר"ל רבינו בזמנו, עי' ספרי פ' עקב פסקא מ"ח דחשיב שם שפן בשעתו ועזרא בשעתו ור"ע בשעתו, וירושלמי שקלים פ"ה ה"א.

ספרי שם: לימד ושמר הרי בידו שתי מצות.

עיין קידושין דף ל"ז ודף מ' ע"ב, ועיין בירושלמי פ"ב דפאה, ר"ל אם חוזר על למודו.

שם: וללכת בכל דרכיו ולדבקה בו.

ספרי, פיסקא מ"ט: וכי האיך אפשר לו לאדם ליקרא בשמו של הקב"ה אלא מה המקום נקרא רחום וכו'.

שבת דף קל"ג ע"ב ע"ש וסוף פ"א דסוטה דף י"ד וכ"מ.

ספרי שם: ולדבקה בו וכו' אלא הדבק בחכמים ובתלמידים.

כתובות דף קי"א.

ספרי שם: דורשי רשומות אומרים רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו.

(עי' רמב"ם פ"ב מהל' יסודי התורה ה"ב: שמתוך כך אתה מכיר וכו'), עיין בספרי פ' עקב.

פסוק כג

והוריש ה' וגו'.

עיין ע"ז דף ב' ע"ב מלחמות אני עשיתי ע"ש, ר"ל קנין הגוף גדר ירושה דזה ע"י עצם.

שם. והוריש ה' וגו'.

ספרי שם: והוריש, ד' מוריש ואין בשר ודם מוריש. ועצמים מכם: אף אתם גדולים ועצומים, אלא שהם גדולים מכם.

ר"ל דרק דבר שעל ידי ה' [השגחה] עליונה זה הוה ירושה עולמית, משא"כ בקנין, וכן בקנין חכמים תליא במה דפליגי גבי ירושת הבעל לדידן דרק דרבנן, אם יוצא ביובל, ועמ"ש בזה בהל' מכירה גבי איסורים דרבנן וכ"מ, והנה כבר כתבתי במ"א דמלחמה דקנה לעולם, וזה בגדר דאמרינן ע"ז דף ב' ע"ב מלחמות אני עשיתי, אך זה רק שזה בגדר מלחמה, אבל אם ע"י נס גמור, כמו באברהם בהדי מלכים, אז לא הוה קנין גמור כמ"ש בזה בדרוש שם, לכך דרש ספרי ועצומים ממך, ר"ל דגם אתם בני מלחמה והזה קנין גמור, וע' מ"ש לעיל בפ' ואתחנן בקרא דבתים אשר לא מלאת ע"ש, דהיכי דקנו עפ"י

דין הוה קנין בע"כ בגדר ירושה כמו גבי בור בר"ה ואכמ"ל, ועי' ב"ב דף קכ"ד איני נותן ואיני נוטל ע"ש בזה, וע' ב"ק דף ח' ע"ב וכ"מ בזה, וכתובות דף פ"ד ומ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' אישות גבי ירושת הבעל משפט, ומ"ש ביומא דף ע"ג ע"ש בזה.

ספרי פיסקא נ: והוריש ה', ה' מוריש ואין בשר ודם מוריש.

עיין ב"ב דף קיט ע"ב גבי א"י מוחזקת, ושם כתב ג"כ אני וכו', וזה תליא במה דס"ל להרמב"ם פי"א דאף דירושת הבעל דרבנן מ"מ א"י ביובל דהוה ירושה, ועיין בכורות דף נ"ב, וב"ב דף קל"ט ע"ב, ובפלוגתא דעשו את שאינו זוכה כזוכה ע"ש בזה.

פסוק כד

כל המקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה וגו'.

עיין ירושלמי פ"ב דחלה, ותוס' בכ"מ, ועי' גיטין דף ח'.

פסוק כו

ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם וגו'. והקללה אם לא תשמעו וגו'.

ספרי פסקא נד: כיוצא בו אתה אומר הלא אם תטיב שאת וכו'.

ראה צ"פ מכות כ"ג ע"ב בגליון ד"ה, ועיין ספרי פ' עקב וכו' [בפיסקא מ].

פרק יב

פסוק ג

ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם.

ספרי פסקא סא: לא חידש אלא הכניס בתוכו ע"ז והוציאו הרי זה מותר שנאמר ונתצתם את מזבחותם נתצתה את המזבח הנח לו שברתה את המצבה הנח לה. עכ"פ י"ל דלא מהני ביטול לאפרוחים של אשירה, דהם רק גדר איסור ולא גדר ע"ז, וכן נ"ל דלכך מבואר בע"ז דף מ"ה ע"ב דגדועי ע"ז קודמין לכבוש א"י, והביעור אח"כ, משום שס"ל דלאחר שגדען אין עליהם שם ע"ז רק אה"נ, וכ"ז שאינם שלו ואינו א"י לא מוטל עליהם החיוב לבער, ועיין תוס' סנהדרין דף פ' ע"א דאין חיוב לבער אה"נ, ונ"מ ג"כ לגבי ב"נ, דהנה רבינו פסק בהל' מלכים פ"ח ה"ט דצריכין לקבל על עצמן שיאבדו כל המקומות, הרי דגם ב"נ מצווה ע"ז וכמו אביזרייהו, ועיין סנהדרין דף צ' ע"א דעשה דנתצתם יש בו דין ע"ז גבי נביא שהדיח, אך לבערם אינו מחויב, ועיין ירושלמי ע"ז פ"ד ה"ד דס"ל דגבי מצבה די בשבירה, ועיין ע"ז דף נ"ג ע"ב דבימוס לכ"ע אין עובדין לשברים ודי בפגימה, ובדברי רבינו הל' ע"ז פ"ח הי"ב, ועיין בספרי פ' ראה פ' ס"א הנח לה.

שם. מן המקום ההוא.

ספרי שם. מן המקום ההוא בארץ ישראל אתה מצוה לרדוף אחריה ואי אתה מצוה

בח"ל לרדוף אחריה.

(עי' רמב"ם פ"ז הל' עכו"ם ה"א, מ"ע היא לאבד עכו"ם ומשמשיה וכו' ובא"י מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו, אבל בחו"ל אין אנו מצווין לרדוף אחריה וכו'). עיין ע"ז דמ"ה ע"ב, ובאמת כן מבואר בספרי פ' ראה פיסקא ס"א, אך קשה מהך דקידושין דל"ז ע"א מה ע"ז מיוחדת כו', הא גם תביא תועבה אינו נוהג בחו"ל ע"ש כו'.

שם. ונתצתם את מזבחתם וגו', לא תעשון כן לה' אלקיכם.

ספרי שם. מנין לנותץ אבן אחד מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בלא תעשה ת"ל ונתצתם את מזבחותם ולא תעשו כן לה' אלקיכם.

עיין בתוספתא מכות פ"ד ע"ש.

שם.

והנה זה בודאי דרק דרך השחתה, אך נ"מ דהנה בהל' יסודי התורה כתב "הסותר", ובהל' ביהב"ח נקט "הנותץ", ולא חשיב שם העזרות, וכבר עמד ע"ז הראב"ד בהשגותיו, ובאמת זה היא תוספתא במכות פ"ד ע"ש, והך דהל' יסודי התורה היא ספרי, והגדר דגבי סותר יש שני גדרים, א' שנוטל האבן, ואחד שע"י זה נעשה חסרון בהבנין, אבל בהל' ביהב"ח שם ר"ל אבן שנשר מן היכל ונתצו, דאז רק משום נתיצת האבן, ובזה א"ש ג"כ הגדר מה דקי"ל בשבת ק"כ [ע"ב] דגרם שרי, וגבי מום לא, וכן למה לא יהיה החיוב במום משום לא תעשון כן, וכמו בניקב דסנהדרין דף נ"ו ע"א, ועיין ע"ז דף י"ג ע"ב גבי גיסטרא, אך כך דהיכא דהדבר נשאר בקדושה רק עושה בו פסול, אז יש שני גדרים, המום עצמו, וכן מה שע"י זה נפסל הדבר הקדוש, והוא דבר נמשך, לכן אף גרם חייב כיון שהדבר נמשך, והחיוב לא על הפועל רק על הפעולה וכו', אבל הך דשבת ק"כ (ע"א) [ע"ב] שם כיון שנחתך השם פקע לגמרי ולא שייך פעולה ברחיצה רק על העבר וצריך מעשה וכו', וכן למ"ד מטיל מום בבע"מ חייב, שם ליכא פעולה דבלא"ה הרי זו בע"מ, רק על עשיה וגרם פטור ומותר.

פסוק ד

לא תעשון כן וגו'.

ר"ל כך כמ"ש בקידושין דף מ"ג ברש"י דאף היכא דפטור שחוטי חוץ כמו בשנים, מ"מ חייב משום הך לאו דלא תעשון, ונ"מ ג"כ אם מהני פדיון עמ"ש בתוס' ב"ק דף ע"ו ע"ש מ"ש בזה, ועיין תמורה דף ל"ב ע"ב ע"ש מ"ש שם.

פסוק ה

כי אם אל המקום וגו'.

ספרי פסקא סב: כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם דרוש על פי

נביא וכו'.

ועיין בהך דשבועות דף י"ד ע"א, ובירושלמי פ"א דסנה', זבחים דף ס"ב, ירושלמי פ"א דמגילה דגם במה רק עפ"י נביא, ועיין בירושלמי סנהדרין פ"ב גבי הך דמי ישקני כו' דניסוך המים ובמה הוה וצריך ג', כמו הך דזבחים דף ס"ב ע"ש.

שם. לשום את שמו שם.

ספרי שם. נאמר כאן לשום ונאמר להלן ושמו את שמי מה שמו האמור להלן בלשון הקודש אף שמו האמור כאן בלשון הקודש.

עיין מ"ש רש"י בפרדס ומ"ש רבינו במורה ח"א בזה מה הוה השם המפורש. ר"ל משום דכבר כתב רש"י בפרדס, ורבנו הגדול במורה ח"א דביאור על שם המפורש הוא לשון ארמי, ואמר דאף במקדש צ"ל (י"ל?) דוקא...

ובאת שמה. והבאתם שמה.

ספרי פיסקא סג: למה נאמר וכו' מנין לקרבנות צבור שהוקדשו לפני הרגל שיביאו ברגל וקרבנות יחיד שהוקדשו ברגל שיביאו ברגל ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם.

עיין תמורה דף י"ד ע"ב ע"ש.

שם.

עיין בהך דתמורה דף י"ד ע"ב, ובהך דביצה דף י"ט ע"ב, והך קרבנות צבור ר"ל כגון פר העלם דבר או קיץ המזבח, ועיין בהך דסוכה דף נ"ו ע"א.

פסוק ו

וזבחיכם.

ספרי שם. וזבחיכם זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור.

ומה ר"ל או כגון לר"ש היכא דליכא לחם, עיין מנחות דף מ"ה ע"ב ע"ש, או כגון שלמים שמ"ה [?], ועיין מנחות דף מ"ז ע"ב ומ"ח ונזיר דף כ"ח ע"ש, וביצה דף כ' ע"ב בזה.

פסוק יא

וכל מבחר נדריכם.

ספרי פיסקא סח: לרבות נדרים ונדבות שלא יביא אלא מן המובחר אין לי אלא נדרים ונדבות מנין לרבות בכורות ומעשרות חטאות ואשמות ת"ל וכל מבחר.

הנה באמת מדברי רש"י בכורות דף נ"ח ע"ב בד"ה ודלמא, מוכח דיש במעשר בהמה ב' מיני קדושות, אחד ליקרב, ואי להיות נאכל במומו, כמו גבי חו"ל כמבואר שם דף נ"ג, ודף נ"ו גבי אתנן, והנה אף דמבואר דף נ"ג ודף ל"ו ע"ב ודף (י"ז) [י"ד] ע"ב דעבר בלא יבקר, זה רק אם מכוין להוציא רע, אבל אם מכוין להוציא טוב, בירושלמי פ"א דר"ה מבואר דלא עבר רק דהתורה נתנה רשות ע"ש, ועיין בכורות דף נ"ח ע"ב פליגי

בזה רש"י ותוס' גבי נוטל אחד מהאלולין ע"ש, וצ"ל דליקח רע אסור כמו לא יקדיש בע"מ וכו', וא"כ צ"ל דיש בהלאו ב' משמעות, וכמ"ש התוס' זבחים דף ס"ו ע"א גבי לא יבדיל וכ"מ בזה וכו', ובמה שכתבתי יש לפרש דברי הספרי פ' ראה פסקא (ס"א) [ס"ח] דגם בכור ומעשר צריך מן המובחר, והנה גבי בכור י"ל כמו דס"ל לר"מ בכורות דף י"ז ע"ש דכהן יקח היפה, אך גבי מע"ב קשה, ולפמ"ש דלבקר הטוב שרי א"ש.

פסוק יג

פן תעלה עלתיך.

ספרי פסקא ע: פן תעלה עלתיך ולא עולת גוים דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר ולא עולת גוים שהקדישו בחוץ לארץ.

עיין בהך דערכין דף ו' ע"א גבי ב"נ שהפריש תרומה כו' דאם בדעת ישראל הפרישה תינתן לכהן וכו', והא דלא אמרינן גבי ב"נ שהפריש תרומה בחו"ל דיבדק שמא דעתו לשמים, כעין הך דערכין שם ומנחות דף ע"ג ע"ב, י"ל דבחו"ל אין דעתו לשמים, וכעין דמבואר בנדרים דף י"ח ע"ב גבי אנשי גליל, ובזה יש ליישב כונת הספרי פ' ראה פסקא ע' ולא עולת ב"נ שהוא משל חו"ל, ר"ל דאז סתם אין לבו לשמים, עיין ספרי פ' קרח פסקא קי"ז גבי חרמים ע"ש.

ספרי שם.

עי' בדברי רבינו בפ"ג מהל' מעה"ק ה"ג מוכח דס"ל דאף דקיי"ל דשלמי עכו"ם עולות מ"מ אם התנדב שלמים ונתנם לישראל שפיר קרבי שלמים וכו', והטעם משום דרבינו פסק כמ"ד דקדשי עכו"ם אין מועלין בהם ואין עושין תמורה, ולאו משום דגוי לא עביד תמורה רק דקרבנו אינו עושה תמורה, דאין קדוה"ג חלה עליהם, ומ"מ פסק דהשוחטן בחוץ חייב, ונראה דאף דקיי"ל דהשוחט להדיוט חייב וכו' אך זה רק בקדשי ישראל, אבל בקדשי בני נח נראה דאינו חייב רק אם שחטן לשם, דכל זה שלא שחט אין עליהם קדוה"ג, וי"ל דזהו כוונת הספרי פ' ראה פס' ע' גבי קדשים שהוקדשו בחו"ל, וכ"כ בזה במק"א.

ספרי שם.

עיין ספרי פ' ראה פסקא ע' דנקט שם ר' יהודה ולא עולת עכו"ם שהקדישה בחו"ל, אך י"ל דר"ל כגון קרבן של ב"נ בע"מ, דבבמות ב"נ כשר, ובביה"מ פסול כמבואר בתמורה דף ז' ובכ"מ, וזה אם הקריב ישראל בחוץ פטור, אך זה יהיה נ"מ לר"ע דס"ל דדוקין שבעין אם עלו לא ירדו, אך באופן אם קדם הקדשן למומן, ועיין בכורות דף ט"ז ע"א דגבי קרבן דחל עליהם הקדש חייב בחוץ אם שחטו גם בדוקין שבעין, ובבמה שלהן

דכשר, גם י״ל דזה הוי כמו הא דזבחים דף קי״ב ע״ב דאם הקדישן בשעת היתר הבמות והקריבן בשעת איסור הבמות פטור מכרת, והי״נ כן, ונ״מ לגר שנתגייר והיו לו קרבנות שהקדיש והקריבן בחוץ.

שם. בכל מקום אשר תראה.

ספרי שם. אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל.

מה דמבואר בסנהדרין דף פ״ט ע״ב היכא דמוחזק שאני ע״ש בתוס׳ מהך דיבמות דף צ׳ ע״ב משום מגדר מילתא, ובירושלמי תענית פ״ב ה״ח ובדבורך עשיתי וכו׳ ובאמת הירושלמי מגילה ספ״א ס״ל דזהו דין דעפ״י נביא יכולין להקריב בבמה בשעת מקדש, ואין עליו שם שחוטי חוץ כלל והוה קרבן, ונ״מ ג״כ דיכול להקריב אח״כ האברים בביהמ״ק כמבואר זבחים דף ק״ב, ועיין רש״י ברכות דף ס״ג ע״א, ובדברי רבינו סוף הל׳ יסוה״ת ע״ש, דלא ס״ל כן מחמת הך דיבמות דף צ׳ הנ״ל.

פסוק טז

רק הדם לא תאכלו.

ספרי פסקא עא: יכול יהא חייבין על דמן שני לאוים כדם המוקדשים ת״ל רק הדם לא תאכלו לאו אחד יש בו ואין בו שני לאוין.

הנה באמת לפי שיטת הראב״ד ז״ל בהל׳ כלאים ספ״ט ס״ל הכי דפסוהמ״ק הבהמות שבו הוא קודש והחולין שבו הוא חיה, ונ״מ כך דבר שחיה פטור והקדש פטור, אז ממ״נ הוא פטור, ודבר שרק אחד פטור, אז י״ל דהוה בגדר כוי וכו׳, ועיין ברש״י בכורות דט״ו ע״א ד״ה אך, דכ׳ דמסתברא דמדמינן להו לקדשים, וקשה דהא בתו״כ פ׳ ויקרא, ובספרי פ׳ ראה ממעטינן לר״י דס״ל בכריתות דף ד׳ דעל דם וחלב של מוקדשין יש שני לאוין ממעיט להו מקרא לפסוהמו״ק, א״כ לא מדמי להו לקדשים לגמרי, אך לפי מש״כ י״ל דגבי בכור ומתנות גם הצד שיות שלו פטור, משום דזה הצד הוא קודש, משא״כ גבי חלב ואו״ב זה הצד חייב.

פסוק יז

לא תוכל לאכל בשעריך וגו׳.

ספרי פסקא עב: רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אני אבל איני רשאי וכו׳ יכול הנותן במתנה יהא חייב ת״ל לא תוכל לאכול בשעריך האוכל חייב ואין נותן במתנה חייב.

מה שהקשה על רש״י ב״מ צ׳ ע״א ד״ה והא בעי חומה, דכ׳ לאו דלא תוכל לאכול בשעריך, מן הך דמכות י״ט, ועיין ברש״י יומא ט׳ ע״א דנקט ג״כ כן הך לאו, כן בדף נ״ד בב״מ, והנה הרמב״ם ז״ל פסק בפ״ב מה׳ מע״ש דלוקה מכות מרדות [קודם שנכנס],

וזה מבואר ברמב"ם ה' איסו"ב פ"א דעל חייבי עשה ליכא עפ"י דין מכות מרדות, אך בירושלמי פ"ב ממע"ש מבואר דאז יש לאו, רק אין מחוור, ובאמת הא בב"מ שם דהבהמה אוכלת מהו הלאו, רק דהארכתי בזה בכ"מ דנאמר לא תוכל, ר"ל דאף גרם לזה אסור וכו', וזה ר"ל הספרי בפ' ראה יכול ואינו רשאי, ר"ל דהא עדיין ליכא לאו, ועיין בספרי פ' תצא, וכן י"ל מה דמבואר בספרי פ' ראה שם דיכול אם נתנו במתנה יהיה חייב, ומה זה הס"ד, אך ר"ל כך דהנה כיון דקיי"ל דרק עד שיראה פני החומה אז לוקה, ואם אחר הכניס המע"ש לפנים מן החומה, אם ע"ז נקרא ראייה וחייב, וגבי מירוח הוי מחלוקת בירושלמי מעשרות פ"ה, ופ"ד דחלה, ואף דהרמב"ם פסק דגם אחר קובע, אך הראב"ד ז"ל בה' ביכורים גבי חלה פסק כר"ל דלא קבע, וא"כ לפי"ז כה"ג גם אם אחר הכניסו לירושלים לא קבע, והנה לפי המבואר קידושין נ"ד ע"ב ס"ל לגמרא דילן דלא כהירושלמי מע"ש, רק דלדידן דקיי"ל מ"ש ממון גבוה, ל"ה מתנה ג"כ אם נתן, אך הירושלמי לא ס"ל כן בפ"א ופ"ג ואכ"מ, וזה ר"ל הספרי דאם נתן לאחר במתנה והאחר הכניסו, מ"מ לא קדשו החומה ולא לקי.

פסוק יט

פן תעזב את הלוי כל ימיך.

ספרי פסקא עד: אפילו שמטים ויובלות.

עיין תוס' ר"ה דף ד' ע"א מה שנסתפקו שם אם גבי מעשרות שייך לאו דבל תאחר קודם הפרשה, והביאו ראיה דליכא שם שני פסוקים, אך באמת בירושלמי שקלים פ"ג מבואר דגם בטבל יש ב"ת, ועיין במ"ש רבינו בספ"ב מהל' חגיגה דיש עוד לאו בזה דהשמר פן תעזוב, ובספרי פ' ראה פיסקא ע"ד מרבה שמיטה ויובלות, ור"ל אף דאז לא שייך מעשרות, מ"מ עובר, או כשיטת רבינו בחגיגה שם לענין דצריך להאכילו, או דר"ל כגון אם יש לו מעשרות משנה שעברה, ואף דבל"ז אז הוה זמן הביעור, י"ל כמ"ש התוס' ר"ה לעבור עליו שני לאוין, וכמבואר בירושלמי תרומות פ"ג ה"ו דהך לאו דלא תאחר קאי אזמן הביעור.

שם. על אדמתך.

ספרי שם: ולא בגולה.

(ולוי לישראל וכו'), הנה בירושלמי מבואר דרק בשעת הדוכן, אך י"ל דקאי על הך ירושלמי נזיר פ"ז לגבי טומאת מת, ועיין בספרי פ' ראה דבגולה לא איכפת לן על לוי, ועיין יבמות דף פ"ו ע"ב דמתחילה היו ממנין שוטרים מלויים ועכשיו משאר העם, ועיין בספרי פ' קרח דממנין מהם גיזברים ואמרכלים, ועירובין דף ק"ה ע"א ע"ש, אך באמת

י״ל כוונת הגמרא ביבמות, דר״ל אחר שקנסו את הלוים ורבינו לשיטתיה פ״א מהלי׳ מעשר דעזרא לא קנס רק בזמנו ע״ש.

פסוק כה

לא תאכלנו.

ספרי פסקא עו: ר״א אומר ומה פסח שאין חייבים על בשולו וכו׳.

יש לי להאריך בזה במ״ש רש״י ז״ל קידושין מ״ג גבי שנים ששחטו בחוץ פטור מחטאת וכו׳, דר״ל דרק מזה פטור, אבל חייב משום גדר ונתצתם לא תעשון במכות כ״ב ע״א, וסנהדרין נ״ו ע״א, ותוספתא מכות, ועי״ז י״ג ע״ב, ואם אז יש בהם לאו דלא תאכל כל תועבה כיון דלא עבר בש״ח וכו׳, ועיין בתוספתא מכות פ״ג גבי המבשל ב״פ דכתב שם ועובר משום פסול קודש, ומה ר״ל אם על הבישול עובר מחמת דעי״ז פוסל קדשים, או דקאי אם בשל פסח שיצא ואכלו, ועיין במכילתא פרשת משפטים, ובספרי פ׳ ראה מבואר דאם בשל פסח אינו עובר על בישולו ע״ש, ולמה גם בזה ליכא גדר מפסיד קדשים, וגם למה לא מפרשים הך דפסחים מ״א גבי לוקה שתים, משום לאו דכל שבקודש פסול פסחים כ״ד ומכות וכ״מ, אך י״ל גבי נא שאני דיכול לתקן ואכמ״ל בזה.

פסוק כו

רק קדשיך אשר יהיה לך ונדריך תשא ובאת אל המקום וגו׳.

ספרי פסקא עז: הא אינו מדבר אלא בקדשי חו״ל, תשא ובאת שחייב בטפול הבאתו עד שיביאם לבית הבחירה רבי יהודה אומר עד שיביאם עד באר הגולה חייב באחריותם וכו׳.

עיין מעילה י״ט ע״א, ובספרי פ׳ נשא פסקא כ״ט, ופ׳ ראה פסקא ע״ז, ועיין פ״א דבכורים דחייב באחריות עד שיביאם להר הבית, ובתוספתא פ״ד דפאה קדשי מקדש עד שיביאם לבית הבחירה ע״ש וכו׳.

ספרי שם. יכול אף מעשר ובכור ת״ל נדריך וכו׳.

אף דמתוס׳ תמורה דף י״ח ע״א בשם הספרי פ׳ ראה פסקא ע״ז נראה דרק בבכור בחו״ל אין מוטל עליו החיוב להוליכו לירושלים, וע״ש דף כ״א, ותוס׳ ב״ק דף י״ב ע״ב, אך באמת מדברי הספרי פרשת קרח פסקא קי״ח וכן במכילתא פרשת בא פרק ט״ז מבואר דאינו מוטל על הבעלים אף באי״י רק נותן לכהן בכל מקום שהוא ואז יכול ליתן אף לכהן שאינו מאנשי משמר וכו׳.

ספרי שם.

עיין בתמורה דף ח׳ ע״א, שם משמע דאם נימא דיש לכהן זכיה בבכור אז אין חוב על הכהן להקריבו, רק יכול להשהותו עד שיפול בו מום, ואף דהא עובר על בל תאחר, י״ל

דזה רק על הבעלים ליתנו לכהן, אבל הכהן עצמו י״ל דלא עבר, ועיין בהך דתמורה דף י״ח ע״א בתוס׳ ד״ה אפילו ע״ש מש״כ בשם ספרי, ועיין בספר המצות מ״ע פ״ה ע״ש מש״כ הרמב״ן ז״ל, אך באמת כך דבכור ומעשר רק אם בא לרגל אז מחויב להקריבו, אבל שאר קרבנות מוטל עליו החיוב להביאו לבית הבחירה ולהקריבו, ועיין ביצה דף כ׳ ע״ב ע״ש ברש״י, וזהו ג״כ כונת הגמרא בתמורה דף כ״א דקתני שם באין מחו״ל חוץ מבכור כו׳, עיין תוס׳ ב״ק דף י״ב דר״ל דאינו מחויב להביאם ע״ש.

ספרי שם. בן עזאי אומר יכול יהיה מעשר בהמה נוהג ביתום ת״ל רק קדשיך.

ראה צ״פ שמות פי״ג פסוק יב.

פסוק כז

ועשית עלתיך הבשר והדם.

ספרי פסקא עח: רבי ישמעאל אומר בולדות קדשים ובתמורת קדשים הכתוב מדבר וכו׳ ומה עולה טעונה מתן יסוד אף תמורתה כיוצא בה וכו׳ ומה כל הקדשים אינן מותרים באכילת בשר אלא לאחר זריקת דמים אף תמורתם כיוצא בהם וכו׳.

י״ל דגבי תמורת פסח לשיטת התי״ הנ״ל מהני הזריקה של ק״פ אף על התמורה. ועיין בספרי פ׳ ראה ותמורה די״ז ע״ב ודי״ח דצריך גם גבי תמורה זריקה מיוחדת.

פסוק כח

שמר ושמעת וגו׳.

עיין בהך דמנחות דף פ״א ע״ב ובירושלמי נזיר פ״ב, ור״ל הך ... של נזיר וכן נ״מ ... אם זה דין ... ועיין מנחות דף נ״א ע״ב גבי גר, ועמ״ש רש״י פסחים דף י״ג ע״ב לחם, וכן גבי בל תאחר בנכסי תודה (?), ועיין מנחות דף ... ע״ב ... ע׳ בתוס׳, וחולין דף כ״ג ע״ב ע״ש בזה.

פסוק ל

ופן תדרש לאלהיהם לאמר.

ספרי פסקא פא: שלא תאמר וגו׳ הואיל ויוצאים כארגמן אף אני יוצא כארגמן וכו׳.

(ברמב״ם פי״א מהל׳ עכו״ם ה״א: לא ילבש במלבוש המיוחד להן). עיין בס׳ המצוות לרבינו מל״ת ל׳ שהביא שם דברי הספרי שלא יצא במלבוש המיוחד להם, וכ״מ הביא לשון שלא יצא בארגמן, ועיין בדברי רבינו בהלכות כלי המקדש פ״ח הל׳ י״ג שהוא צבע הצבוע אדום, ועיין שבת דף צ׳ ע״א, ועיין במנחות דל״ה ע״א גבי רצועות של תפילין אדומות לא יעשה כו׳, ומבואר בהל״ק בנמ״י שהכומרים לע״ז היו נושאים בגד אדום, ועיין בתוספתא שבת פ״ז חוט אדום כו׳ ובתוספתא פ״ח שם פלוגתא, ועיין כתובות דע״ב ע״ב, ובהך דברכות דף כ׳ גבי כרבלתא ע״ש.

פסוק לא

כי גם את בניהם ואת בנותיהם וגו'.

ספרי שם: אין לי אלא בנים ובנות אבות ואמהות מנין ת"ל כי גם וכו'.

ראה צ"פ מהדו"ת דף כ"ד ע"ב.

פרק יג

פסוק א

ולא תגרע ממנו.

בגדר בל תגרע הארכתי הרבה, רק דעל הב"ד היכי דפסקו הדין דאין צריך, ורק הוראה הוי בל תגרע ולא על המבטל, ועי' מ"ש בח"א בהלכות שופר בזה.

פסוק ב

כי יקום בקרבך נביא.

ספרי פסקא פג: מה משה בכה אמר אף נביאים בכה יאמר ומה משה אמר מקצת וקיים מקצת אף נביאים אמרו מקצת וקיימו מקצת וכו'.

הנה בספרי פרשת ראה פיסקא פ"ג אמר שם מה משה רבנו בכה אמר אך נביאים בכה אמר ומה משה אמר מקצת כו', ומה ר"ל, והנה בפי' מטות פסקא קנ"ג מבואר שם דמשה רבינו אמר בכה וגם בזה, והנה מה נ"מ, ועיין בתו"כ פרי אחרי מות פי' ו' אמר שם ג"כ זה הדבר מלמד שהפרשה נאמרה בכה, אך נ"מ כך כבר כתבתי גבי דבר שצריך שני תנאים אם הם כמו דבר אחד או כמו שני דברים המעכבין זא"ז, ונ"מ עיין סוכה דנ"ג ע"ב מחלוקת דר"י ורבנן גבי תקיעות תר"ת אם זה הוי דבר אחד, או כמו ג' דברים המעכבין, ונ"מ אם יכול להפסיק ביניהם ע"ש וכו', וזה נ"מ בלשון כה הוי גדר אחד, ובלשון זה הוי נמשך, ועיין בהך מחלוקת דחגיגה ד"ו וכ"מ גבי כללות נאמרו בהר סיני ובפרטים באהל מועד, או גם פרטות נאמרו בהר סיני, וזה נ"מ למ"ש אם הם דברים נפרדים, או הכל מציאות אחת, ובאמת זה הגדר היה החלוק בין לוחות הראשונות ולוחות האחרונות, דלוחות הראשונות הוי כל התורה כולה בגדר נקודה אחת כמבואר בירושלמי שקלים וסוטה, וכל התורה כולה ענין אחד, כמבואר בתוספתא סנהדרין פ"ז פלוגתא שם, וכן מלאכת המשכן הוי כל הפרטים גדר מציאות אחת, וכמבואר בספרי פרשה נשא, אבל בלוחות האחרונות הוי פרטים וכו', ועיין בנדרים דל"ח ע"א דפלפול התורה נתנה רק למשה רבנו והוא למדה לישראל ע"ש, וזה היה רק בלוחות האחרונות, וזה ר"ל הספרי בפרשת ראה הנ"ל אמר מקצת כו'.

פסוק ד

או אל חולם החלום ההוא.

ספרי פסקא פד: ולא החשוד למפרע.

(בגדר דברי הרמב"ם בהל' יסוה"ת), הנה בספרי פ' ראה מבואר דגבי חשוד למפרע לא כלום הוא וכ"ש ב"נ, ובפרט דהא מבואר בספרי פ' שופטים דליכא נביא מב"נ, עיין ברכות דף ז' וב"ב דף ט"ו ע"ב ע"ש, רק הארכתי בזה קצת בחיבורי החדש, ובח"א, במה דבאמת הרמב"ם ז"ל אינו מובן מהך דסנהדרין דף צ, קטו, וכבר עמדו ע"ז, ועיין בירושלמי שם, אך באמת כך בזה ודאי אם בשעת שאמר אז עושה עצמו נביא, וכמו הך דסנהדרין דף פ"ט קטז, אז חייב! משום מתנבא מה שלא שמע, ואז אין נ"מ לנו בין חשוד או ב"נ, אעפ"י שאינן ראוין כלל לנבואה, אבל היכא דהוא אומר שבא לו נבואה מקודם, וכעת אמר לא כמו נביא, אז הוה המחלוקת שם, ובאמת הארכתי בזה דזה נ"מ בין נביא לחוזה, ואם עשה אות ומופת הוי כמתנבא כעת, ועיין בירושלמי דעובר משום לאו דלא תענה ע"ש היכא דרק מספר שקרים ואומר שזה בא לו קודם בנבואה, והרבה יש להאריך בזה, אך מ"מ ב"נ לא מצינו שמוזהר ע"ז, לכן נידון בחנק, עיין סנהדרין דף נ"ז ע"ב וברמב"ם בהל' מלכים וכו'.

פסוק ו

להדיחו מן הדרך.

ספרי פסקא פו: נאמר כאן הדחה ונאמרה להלן הדחה מה הדחה האמורה להלן בסקילה אף הדחה האמורה כאן בסקילה וכו'.

הנה בגמרא דס"ז נראה דגם נביא שהדיח אף יחיד ג"כ חייב, וגם ר"ל אם רק בשמע לו, או קבל ממנו עכ"פ, או גם בלא קבלה חייב וכו', וגבי נביא שהדיח משמע מדברי רבינו [שחייב סקילה], ועיין רש"י סנהדרין דפ"ד דרק אם הדיח רוב העיר אז מיתתו בסקילה, אבל בלא זה, או שלא קבלו עליהם, אז הוי רק בגדר נביא השקר, ומיתתו בחנק, אך מלשון הספרי פרשת ראה לא משמע כן, רק דלדידן חייב הנביא סקילה אף ביחיד ואף שלא שמעו לו.

פסוק יב

ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה.

ספרי פסקא צא: ומנין לאומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח וכו' ת"ל ולא יוספו וכו' יכול אף המגפף וכו' ת"ל הזה, הזה בסקילה ואין כל אלו בסקילה.

כפי הנראה מדברי רבינו דמסית אינו חייב רק עד שיאמר באיזו עבודה יעבוד, אבל

לא סתם, וכן הוא בספרי בזה ע״ש, או בארבע עבודות שחייבים בכל ע״ז וכו׳, והנה לעיל בפ״ד ה״ה גבי עיר הנדחת נקט דהמדיחים אמרו ל׳ כו׳ רק ל׳ או כו׳ וגם סתם ג״כ ניקרא אם שמעו להם והיו שנים, אבל במסית מבואר בספרי פ׳ ראה פסקא צ״א כך, דמתחילה צ״ל הני לישני האומר כו׳ כל הגי׳ לשונות, ואח״כ צריך לפרש איזה עבודה, ורק עבודת פנים והשתחוואה, אז אם מסית לשנים והם לא שמעו לו אין צריך שום דבר לא התראה ולא קבלה רק מביאים אותו לב״ד וסוקלין אותו, אז הוי בגדר עדות, כמו גבי רודף לשפ״ד, רק דזה צריך ב״ד של כ״ג, ואם הסית לא׳ שוב שייך בו גדר התראה והכמנה כמבואר במשנה וכו׳.

פסוק טו

והנה אמת נכון הדבר.

ספרי פסקא צג: לרבות גרים ועבדים משוחררים.

(ברמב״ם הל׳ ע״ז פ״ד ה״ב: אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט כו׳ ולא גרים כו׳ אף שדרים שם). עיין בירושלמי דהוא בעיא אם גרים משלימין לרוב, ועיין בתוספתא כאן פי״ד, ועיין כאן [סנהדרין] ע׳ ע״ב גבי בן סורר ומורה דלהשלים שאני ועיין חולין ע״ו ע״ב וכ״מ, אך עיין בספרי פ׳ ראה דמרבה גם גרים למדיחין.

פסוק טז

הכה תכה.

ספרי פסקא צד: מנין שלא ירד ויצא ת״ל הכה תכה.

עיין בספרי פ׳ ראה פסקא צ״ד במה שאמר שם מניין שלא ירד ויצא כו׳ ומה ר״ל, אך כך דלשיטת רבינו דשם גם קטנים הורגים וכן נשים אף שלא עבדו כלל וזה רק בגדר של כל העיר, והנה ודאי אם ברחו לעיר אחרת אין צריך להרגם, ולא דמי להך דמכות ד״ז ע״א גבי ברח לאחר גמר דין, דכאן באמת לא חטאו כלל, וקטנים לאו בני עונשים הם וכו׳, ור״ל דגם גדר ובערת הרע ליכא בהם, ורק בעיר הנדחת כל זמן שהם שם הם נידונים, וכן ודאי אם נתגדלו אח״כ נפטרו, דהרי לא נתחייבו מעולם רק בגדר כלל ולא בגדר פרט וכו׳.

פסוק יז

ושרפת באש את העיר ואת כל שללה וגו׳.

יש בזה אריכות גבי עיר הנדחת אם גם דגים שבנהר צריך לאבדם, והנה בירושלמי שם הוה בעיא גבי ביברים של חיה וגם של דגים, והרמב״ם ז״ל דייק כל נפש חיה, ועיין חולין דף ק״מ גבי צפורי, והגדר דכיון דזה רק גזל מפני דרכי שלום, עיין ג׳יטין דף נ״ט,

ובירושלמי שם מחלק בין קטנים לגדולים וכמו ב"מ די"א ותוס' ב"ב דע"ט ע"ב וע"ז דמ"ב ע"ב וכ"מ ובהל' גזלה ואכמ"ל, אך נ"מ גבי עיר הנדחת אם דבר השייך לא לפרט רק לכלל שם העיר, אם גם זה בכלל שללה, עיין נדרים דמ"ח וערובין דף מ' ודף מ"ה ע"ב ודף מ"ז ע"ב אם שייכים לאותה העיר גבי תחום ע"ש, א"כ באמת גבי אדם גרע דאף מציאות האדם אין להם קנין גדול בהם, ותליא במ"ש התוס' חולין דף ס"ו ע"ב אם האדם קרא שמות לדגים, כי הקנין נעשה ע"י קריאת שם, קורא לה והיא באה, ובדגים ספק בזה, ולכך גם בדור המבול לא נגזר עליהם, דאין בהם רק גדר זכות שאמר הקב"ה ורדו, אבל ע"י תקלה זה גם על מציאות מין זה נגזר ונוגע לכל מציאות הישוב בכלל, וגם י"ל כמו דאמרינן בירושלמי שבת פ"ז ע"ש, ובתוס' דף ע"ה דדג הוה בגדר מחובר, ה"נ גבי עיר הנדחת ועיין קדושין דף נ"ה אם שייך הרבעה בדגים.

פסוק יט

לעשות הישר בעיני ד' אלקיך.

הנה כאן נקט ישר, ועיין לעיל בספרי פלוגתא דר"ע ור"י גבי ישר וטוב ישר בעיני ד', ור"ל דישר לא נקרא עצם הדבר, רק בעיניו ישר, וכבר כתבתי בזה במכילתא פי' יתרו, ועיין לקמן גבי עגלה ערופה, והנה גבי עיר הנדחת פסק הרמב"ם ז"ל דמהני תשובה, ור"ל דאז נתבטל דין עיר הנדחת ורק כמו שאר עובדי ע"ז דהוה בסקילה ושאר נשאר בשלום לא [שורפין] וכן בהמה לא [הורגין] וכן גם הקטנים, והנה מבואר בירושלמי מכות דגדר תשובה אמר לנו הקב"ה יורה חטאים בדרך דרך תשובה, וזה נקרא ישר, ר"ל דרך ישרה וא"ש בזה, ועיין בסוף סנהדרין דזה הוה כמו קרבן עולה כליל לד', ור"ל דהקטנים והנשים שלא חטאו הוה גדר ריח ניחוח [בסים] עיין מנחות דף ע"ד ע"ש בזה.

פרק יד

פסוק ג

לא תאכל כל תועבה.

ספרי פסקא צט: ר' אליעזר אומר מנין לצורם אוזן של בכור ואכל ממנה שעובר בלא תעשה ת"ל לא תאכל כל תועבה.

הנה רש"י ז"ל פי' בבכורות דף ל"ד ע"א ד"ה הצורם, בכהן קמייתי, והנה לכאורה קשה דהא מבואר בירושלמי פיאה פ"ה גבי המגדיש על מתנות עניים אף אם אחרים גדשו שלא מדעתו מ"מ קנסינן, וכ"כ רבינו לקמן פ"ד ה"ז, ועיין בירושלמי פ"ח דיבמות גבי משוך דמבואר להיפך, ועיין רש"י ביצה דף כ"ז ע"א, וכ"ב בזה בח"א, אך באמת רש"י כאן קאי רק אר"א דקנסו אותו עולמית על הבכור, לא על המום, דס"ל דלחכמים הוא מן

הדין דלא ישחוט, ומטעם הספרי שכתבו התוס', ולכך פי' שם ובגיטין דף מ"ד על הך דלא קנסו בנו אחריו, זה רק לר"א, וס"ל כמו שפסק רבינו בהל' פסוהמ"ק פי"ח ה"ה גבי קדשים, והטעם דא"א לעשות היתר חכם והעמדה והערכה על דבר שנעשה על ידי איסור, דעל זה לא נתנה לנו התורה רשות.

פסוק כג

ואכלת לפני ה' אלקיך וגו' למען תלמד ליראה את ה' אלקיך.

[**ספרי פסקא קו: מגיד שהמעשר מביא את האדם לידי תלמוד תורה.**]

עיין בע"ז דף ה' ובערובין דף נ"ד חרות ובשבת דף פ"ח, וזהו כוונת המקרא לא יוכל העם לעלות, מחמת דאז נעקר היצה"ר, ובעצם לא יכלו וכו', וע"י תורה ומע"ש נתבטל זה, ע' תוס' קדושין דף כ"ד ותוס' ב"ב דף כ"א בשם ספרי דע"י אכילת מעשר זוכין לתורה וכו'.

פסוק כה

תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא.

ספרי פסקא קט: מלמד שמוציאים אותו ממקום טומאה למקום טהרה, יכול אף של שאר שנים יהיו מוציאים אותו ממקום טומאה למקום טהרה ת"ל בשנה ההיא וכו'.

באמת נ"ל דכונת הגמרא מכות דכ"ג ע"ב דתקנו הבאת מעשר לבית האוצר, קאי ג"כ אהך תקנה דכרם רבעי שיהא עולה לירושלים, ועיין בירושלמי סוטה פ"ט גבי הך דיוחנן כה"ג, אך באמת כך דהנה עיין בספרי פ' ראה ובירושלמי דמעש"ש מבואר שם כך דשלא בזמן הביעור אין אתה מוציאו ממקום טומאה למקום טהרה, ר"ל ליתנו לכהן, עיין בירושלמי, וביבמות דף פ"ו, אך בזמן הביעור שפיר יכול ליתנו לכהן, וזה הוא דתיקון שלא יחלקו המעשר מיד, דאז ע"כ יהא מוכרח ליתנו ללוי, רק שיכניסו לבית האוצר עד שעת הביעור, ואז יכולים ליתנו גם לכהנים, וזהו הקנס שקנסם עזרא, עיין רש"י חולין דף קל"א ע"ב ותוס' בכ"מ, ולקמן בהל' מעשר אבאר זה.

שם. והנחת בשעריך.

ספרי שם. כתיב ונתת ללוי ליתום ולאלמנה וכתיב והנחת בשעריך כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים.

הנה כ"כ בזה בחיבורי בהל' מת"ע דבתוס' ורש"י בכורות די"א ע"א ס"ל דמיד שהפריש קנאו השבט התואר לא החומר וכו', רק אח"כ אמרה תורה דיש בהם גדר נתינה, וזה רק לבעלים למי שירצו ויש טובת הנאה וכמבואר מקרא בספרי, ובגמרא בכ"מ, עיין נדרים דפ"ד ע"ב דרק אם טובל, עיין רש"י פסחים דמ"ו ע"ב דלכך לא עברו בב"י משום דלא זכו, ור"ל החומר, דהרי מצינו בכ"מ גזל השבט בירושלמי פסחים ותרומות [פ"א] וכ"מ בזה, ועיין קדושין דכ"ג גבי קנין למעשר, ור"ל להתואר של שבט וכו'.

פסוק כט
ובא הלוי וגו'.

ספרי פסקא קי: יכול בין בני ברית ובין שאין בני ברית ת"ל לוי מה לוי בן ברית וכו'.
הנה מבואר בספרי פ' ראה פסקא ק"י דלגר תושב אין ליתן מ"ע אף דמצווין להחיותו כמבואר בב"מ דף ע"א, מ"מ מ"ע לא יתן לו, ועיין במ"ש הראב"ד ז"ל בהל' אס"ב פי"ד ה"ח דמשמע קצת להיפך, וביבמות דף ק' ע"א מוכח דמ"ע אין נותנין לעבד, ובתוס' ב"ק דף פ"ח ע"א כ' שם דאין מצות צדקה בעבד, והך דיבמות דף ט"ז ע"א דמשמע שם דרק גר גמור נוטל מתנות עניים, וכן מבואר בתוי"ט פ' קדושים פ"ג דלגר תושב לא יתן לקט שכחה ופיאה, ובירושלמי כתובות פ"ב ה"ז מבואר שם דליטול מ"ע צריך להביא עד אחד שהוא ישראל ע"ש, ובהך דע"ז דף י"ג ע"ב במה דמבעי שם עבד ישראל או עבד נכרי, ונראה דר"ל עבד ישראל דהיינו במילה וטבילה, או עבד נכרי דהיינו עבד תושב, וכבר הארכתי בזה בסוף הל' ערכין, אך מלשון רבינו בהל' מלכים פי"י הי"ב לא משמע כן דכתב שם דצריך לנהוג עמהם בגמ"ח, וצ"ל דזה תליא בהך מחלוקת דב"מ דף ק"א ע"ב גבי פעולת שכיר, ובירושלמי פ"ח דיבמות ה"א גבי אונאה, וכבר הארכתי בזה, ועיין בסוף פ"א דכתובות גבי החזרת אבדה, ותוס' ע"ז דף כ' דמשמע דצריך ליתן לו צדקה, אך לפי מש"כ לחלק דהיכא דהוה בגדר עזיבה, אז רק לבן ברית, ובנתינה כל היכא דשייך בו גדר צדקה יכולין ליתן לו, ועיין מ"ש רבינו בספ"ב מהל' חגיגה, ובהל' עבדים פ"ט ה"ח, והוא מהך דיומא דף ע"ה ע"א אוכל ממה שרבו אוכל.

פרק טו

פסוק ז
כי יהיה בך אביון וגו'.

שאילתות דרב אחאי פ' ראה (שאילתא קמז): ואי אמרי ניתן לכון דמי בירא לא מיתבעי למינסב מינהון דתניא עשרה דברים התנה יהושע וזה אחד מהם מעיין היוצא בתחילה מסתפקין ממנו כל בני העיר ואי ליכא בההוא למישתי אינון ובני מתא אחריתי חייהון קודמין לחיי אחרים.
עיין שביעית פ"ז גבי בייר דמותר ליתן לו מדמי שביעית דא"צ שישלם דמים בשביל מים, ועיין בתוספתא סוף ב"מ ע"ש, אך זה רק בִרכה, אבל מעין היוצא בתחילה בני העיר ... מים ואח"כ שותים אחרים וא"צ ליתן דמים ע"ש, ועמ"ש ב"מ דף ס"ב ע"א ע"ש.

פסוק יב
כי ימכר לך.

ספרי פסקא קיח: מנין כשאתה קונה לא תהא קונה אלא עבד עברי וכו'.

מבואר בספרי פ' ראה דלא יקנו רק עבד עברי, ובגדר הך דר"מ במסכת עבודה זרה דף כ"א, וכך כתב הרמב"ם ז"ל בהל' מתנות עניים בסוף, ואף דמבואר בירושלמי פ"ק דפיאה, ובתוספתא שם, וברמב"ם פ"ב דמת"ע ה"י דאין שוכרים פועלים ב"נ בשדה מחמת מת"ע, חזינן דבלא"ה מותר, י"ל דמיירי שעושים בזול, וכמה זה פוחתין שליש מישראל, וכמו דמבואר בכלאים בירושלמי פ"ז, הובא ברמב"ם פ"ה מהל' כלאים הי"ב, ותוס' סוכה דף ל' ע"ב ע"ש, אך זה אם פועלי ישראל הם כשרים כדת ומאמינים בדת, אבל אם אינם כך לא.

פסוק יד

העניק תעניק לו.

ספרי פסקא קיט: ומנין שאם הענקת לו פעם אחת תעניק לו אפילו מאה פעמים ת"ל הענק תעניק.

בגדר הך דגביהא בן פסיסא, הנה יש להאריך בזה הרבה, ובאמת כך דשישק לא נטל רק הביזה שלהם, וזה באמת קנו עפ"י הדין, דהוה גדר הענקה, ומבואר בספרי פ' ראה דהענק תעניק ר"ל ב' הענקות כמו שהיה לישראל במצרים שתי הענקות, ומה זה ב' הענקות שיש לעבד, הנה גבי יוצא ביובל מבואר ברי"ה דף ח' ע"ב לחד מ"ד דיש שתי יציאות ר"ה ויו"כ של יובל, חד פקע שיעבוד המלאכה לא דין, ושל יוה"כ פקע שיעבוד הגוף, דע"ע גופו קנוי, ונ"מ אם מותר בעשרה [ימים] בין ר"ה ליוה"כ בשפחה כנענית, וכן אם יוכל ליעדה אז, ואכמ"ל, וס"ל דאז ג"כ צריך ליתן ב' הענקות לאחר ר"ה מחמת שיעבוד מלאכה, ולאחר יוה"כ מחמת שיעבוד הגוף, והנה גבי מצרים ג"כ כן דקודם טביעת הים הוה (רק) לא ב"ח לגמרי, רק על זמן, ובזמן הים אז נשתחררו לגמרי, והנה באמת יש בזה מחלוקת בקדושין דף י"ז אם נוטלים הענקה מכספים ע"ש בזה וכו', ובאמת דהם לא רצו לצאת לחירות לגמרי, רק בגדר ע"ע בין ר"ה ליוה"כ, ובהן דוינצלו את מצרים מחלוקת שם ברכות ופסחים כמצולה כו', ר"ל דקאי זה על ביזת הים ג"כ, וזה בא שישק ונטל מהם, אבל גבי בן פסיסא טענו על מה שהם שאלו במצרים, והטעם דמבואר בירושלמי פ"ג דר"ה בזמן שהקב"ה א"ל שיצאו ממצרים, הוה על תנאי שאם יהא להם ע"ע שגם הם יניחו חפשי בזמן יובל, וזה ר"ל הפסוק בפ' וארא ויצוום אל פרעה כו' ואל בנ"י להוציא, ומה זה רק דהוה תנאי, כיון שבזמן ירמי' החזירו הע"ע שלהם, כמבואר ערכין דף [ל"ג], ובפסוק [ירמיה לד], ונתבטלה היציאה מן מצרים, וצריכים להחזיר ההענקה, וזה תבעו בני מצרים.

ספרי שם. לו ולא ליורשיו.

באמת אם הענקה הוה גדר שכירות כמבואר בגמרא כאן מה שכיר כו', או רק הוא הדין, והנה כך דעיין בקידושין דף ט"ז ע"ב גבי יוצא במיתת האדון דצריכים היורשים ליתן לו הענקה, והנה רש"י ז"ל פי' שם כגון נרצע, ולא פירש כגון שמת האדון והניח בת, וצ"ל כך דס"ל דלא דהחיוב הוא על היורש לשלם בשביל אביו, עיין ב"מ דף ל"ד ע"ב גבי כפל, רק דמתחילה החיוב הוא על הבן לשלם, דנ"מ אם לא הניח נכסים לבנו, וגם י"ל דהוה כמו כפרה, עיין ב"ק דף ק"ד ע"ב גבי חומש ע"ש, וגם נ"מ דהטעם של מיתת האדון גבי נרצע, אם י"ל דהוה כמו דאמרינן בכתובות דף ל"ט דמיתה עושה בגר, וה"נ נימא דמיתה של האדון הוה כמו היובל, וא"כ החיוב הוא על האב, והיורש נותן בשביל האב, או זה דין דיוצא במיתה, וא"כ מעיקרא החיוב רק על הבן. לכן ס"ל כך דגבי נרצע כיון דאינו עובד את הבן, הוה מיתה כמו דין, וא"כ הבן חייב מחמת עצמו לא מחמת אביו, משא"כ בע"ע שמת האדון בלא בן, דאז אין היציאה מחמת מיתה בגדר דין, רק בגדר סיבה, אז ס"ל לרש"י דאין מחוייבת הבת ליתן הענקה והוה בגדר כפרה, ועיין נזיר דף ל' גבי גילוח, וי"ל דזהו כונת הספרי פ' ראה דנקט שם לו ולא ליורשיו ע"ש בפסקא קי"ט, דהוא להיפך מגמרא דידן, אך ר"ל דקאי על יורשי האדון וכמש"כ.

שם.

למש"כ במק"א דגבי עבד מיתת העבד עושה גמר דלאחר מיתה פקע שם עבדות מיניה, וזהו כוונת הגמרא בנדרים דף ל"ח ע"ב למנחרותא עבידן, ר"ל דעיקר שם העבד הוא העבדות, וכיון דמת פקעה העבדות, ועיין ב"מ דף פ"ה ע"ב ועבד חפשי כו' אטו לא ידעינן כו', וא"כ נמצא דבשעת מיתה פקעא עבדות, ובזה י"ל מה דמבואר בספרי פ' ראה גבי הענקה לו ולא יורשיו, וכ"כ בזה בח"ג בהל' כלאים, דלכאורה הוא להיפך מגמרא דקדושין דף ט"ו ע"א, ושם כתבתי פי' אחר, אך לפי"ז י"ל דבגמרא שם ר"ל כגון אם מת העבד לאחר שש, דכבר נתחייב ליתן לו הענקה, והוי כמו שכיר, וצריך ליתן ליורשיו, אך הספרי ר"ל דאם מת תוך שש, דלא נימא דהמיתה גופא הוי כמו חרות, ונותן הענקה ליורשים כמו כופר, קמ"ל.

פסוק כא

כל מום רע לא תזבחנו וגו'.

עיין בכורות דף ל"ז ע"ב דממעט שם חוטין פנימיות שנפגמו ע"ש, ור"ל דזה לא עבר על זביחה, והרמב"ם ז"ל פסק דאם עבר והקריב מרצה.

פרק טז

פסוק ז

ובשלת ואכלת וגו'.

עיין בספרי דיליף מזה לחד גירסא [דמחזיר] רק שלם, וזה פלוגתא שם [ע"ש] ובתוספתא, ועיין בירושלמי פ"א דשבת, ועיין חולין דף צ"ח ע"ב דבשלה הוא שלמה ור"ל ג"כ כן, ועיין שבת דף כ' לא מנתח, ומ"ש פסחים דף ע"ד ע"ש בזה.

פסוק ט

מהחל חרמש בקמה.

ספרי פסקא קלו: שלא תהא קצירתו אלא בחרמש.

[בדברי הרמב"ם התמוה דפסק נקצר העומר שלא כמצותו כשר, ופסק דדוחה שבת] דודאי מצות קצירה לא קיים, רק העומר כשר, כי יש בעומר ג' דברים, המצוה של קצירה, והמצוה של הבאה, ומה שמתיר חדש וכו', וה"נ גבי עומר מצוה של קצירה דוחה שבת, ועיין בספרי ראה דעומר צריך שיהיה מן מה שנקצר דוקא, לא ע"י קיטוף ע"ש, ועיין בתוס' בכורות כ"ה, ומנחות ס"ח, וחולין קל"ז, וזה מחלוקת בתוספתא מנחות אם צריך לומר מגל זה ע"ש, וזה ר"ל באמת הך מחלוקת במנחות דף ע' ע"ב ע"ש בתוס' אם קצירה מתרת לקצור, ובירושלמי פ"א דחלה, וה"נ כן, וכ"כ ברמב"ם וכו', ועיקר הגדר דאם המצוה לא מקיים אף דהדבר כשר דוחה שבת, וכן מבואר בירושלמי מגילה ור"ה, וה"נ כן, וזה ר"ל הך דמכות ח'.

פסוק יא

והגר וגו' אשר בקרבך וגו' והגר וגו' אשר בשעריך.

הנה כאן נקט רק בקרבך, וגבי חג הסוכות נקט בשעריך, משום דכל מקום שנאמר גר בשעריך ר"ל גר תושב, עיין פסחים דף כ"א ע"ב ובספרי וכ"מ, משום דגר תושב אסור לדור בעיר עצמה דהיינו בירושלים, וכמ"ש בתוספתא סוף נגעים ובאדר"נ ובספרי וברמב"ם בכ"מ בזה, והנה בשביל גר תושב אסור לבשל ביו"ט, וכן להטריח כמו הך דביצה דף כ"א ע"ב, ועיין ברמב"ם בהל' ע"ז ובהל' שבת, וא"כ בעצרת אסור דהוא יו"ט, רק בחה"מ וקאי על חוה"מ, ולוי ג"כ בשעריך, עיין בספרי פיס' קס"ח וסוכה דף נ"ו ע"ש.

פסוק יג

חג הסכת תעשה לך שבעת ימים.

ספרי פסקא: להדיוט ומנין אף לגבוה ת"ל חג הסוכות שבעת ימים להי' אלקיך וכו'.

עיין במה דפליגי בתו"כ בפ' אמור והספרי בפר' ראה אם סוכה הוי צורך גבוה או צורך

הדיוט, ר"ל דאף דהסוכה הוא מצוה מן התורה, מכ"מ עיקר הגדר שלו הוא שיהיה לדירת אדם סוכתך קבע, וכל שאין עליו שם דירה לא יצא כמבואר בכ"מ בסוכה ד"ד וד"י ודף י"ג, ועיין תוס' יומא דף י', ולכך י"ל דהוה צורך הדיוט.

ספרי שם. ר"א אומר כשם שאין אדם יוצא ידי"ח יו"ט הראשון של חג בלולבו של חבירו כך אין אדם יוצא ידי"ח ביו"ט הראשון של חג בסוכתו של חבירו וכו'.

עיקר סוכה צריך לקבוע בליל א' לז', וכ"כ בזה בח"א מ"ש רבינו בפיה"מ ספ"ב דסוכה דרק בתחילת הסוכות הוה גשמים סימן רע, והא דאמרינן בריש תענית דכל ז' כן, זה רק לר"א לשיטתיה דס"ל כל ז' חובה, ובאמת בספרי פ' ראה פסקא ק"מ, וכן גרס הרי"ף ז"ל בפ"ב דסוכה דר"א דפוסל שאולה זה רק בלילה הראשונה, ועיין סוכה דף מ"ג ושבת דף קל"א ע"ב דמצריך קרא לרבות לילות ע"ש בתוס', למה לא יליף מתשבו, ועיין ערכין דף ג' ע"ב לחד גירסא.

פסוק כ

צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ וגו'.

ספרי פיסקא קמד: מלמד שמינוי הדיינים כדי להחיות את ישראל ולהושיעם על אדמתם ושלא להפילם בחרב.

עיין שבת דף ל"ג.

פסוק כא

לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך.

ספרי פיסקא קמה: כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה.

ר"ל שאסור לעשות במה ועבר על עשיה, עיין נדרים דף כ"ב.

פרק יז

פסוק א

לא תזבח וגו' כל דבר רע.

ספרי פיסקא קמז: ומנין לקדשים ששחטן חוץ לזמנם וחוץ למקומם שהוא עובר בל"ת ת"ל כל דבר דבר שתלוי בדבר.

עיין זבחים דף כ"ט ע"ב.

ספרי שם: ר"ש אומר לפי שמצינו ברובע, ונרבע שהם פסולים בבהמה יכול אף באדם ת"ל הוא בזבח דברתי ולא דברתי בזובח.

וא"כ יהיה ג"כ אם נעבד אדם אם כשר להקריבה ואף דעובד פסול, עיין מנחות דף ק"ט, ועיין ע"ז דף נ"ד, ותוספתא דע"ז פ"ז ע"ש, וסנהדרין דף ס"א.

פסוק ב

כי ימצא בקרבך וגו' איש או אשה וגו'.

ספרי פיסקא קמח: לפי שמצינו שאין עושים עיר הנדחת לא על פי יחיד ולא על פי נשים יכול יהיו פטורין ת"ל איש או אשה.

אם הוא נביא שהדיח בשם ה' ושמעו לו רוב העיר אז נסקל, רק דין עיר הנדחת אין עליה. אך זה בלשון חול, אבל בלשון קודש אף אם נימא דמסית לא הוה דלא אמר איזה עבודה, אך יש עליו דין נביא השקר, דנבואה בלשון הקודש, ואם הדיוט הדיח רוב העיר, הנה מלשון רבינו לעיל בפ"ד הל' ו' נראה דפטור, אך בספרי פ' שופטים פסקא קמ"ח מוכח דחייב רק דאין זה עיר הנדחת, אך נ"מ בין הדיוט לנביא, דהדיוט אם אמר בשם ה' פטור לגמרי.

פסוק ג

וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח וגו'.

עיין בירושלמי סנהדרין פ' ד' מיתות גבי משתחוה, ור"ל כך דגבי שמש נקט ולשמש, וגבי ירח נקט או (לירח), משום דהנה ידוע מ"ש הרמב"ם ז"ל במורה ח"ב דירח הוה מזל מים, ומ"ש תענית דף ה' ע"ב, ע"ש דמבואר דמרקוליס הוה זה הע"ז, עיין בירושלמי פ"ד דע"ז ה"א, ומרקוליס דרכו ג"כ בהשתחוואה כמבואר בירושלמי שם, ועמ"ש רש"י סנהדרין דף מ' ע"ש בזה, וא"כ כך דגבי שמש חייב אף שלא כדרכה, אבל גבי ירח הוה כדרכה, ואף דמצינו בע"ז דף ד' ובירושלמי ברכות פ"ד דהיו משתחוים לחמה, מ"מ י"ל דאין דרכה בכך, ואכמ"ל.

פסוק ה

והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אל שעריך את האיש או את האשה וגו'.

עיין תוס' חולין דף כ"ט, ותוס' פסחים דף ס"ו ע"ב גבי שבט, וגם י"ל דקמ"ל קרא דגם דשור הנסקל הושוה לבעלים, עיין בהך דסנהדרין דף ל"ו ע"ב וכ"מ, מ"מ מותר להרגו בעיר עצמה, וזה דמבואר בעדיות הובא ברכות דף כ"ז נסקל תרנגול בירושלים ע"ש, ועיין ב"ק דף ע"ט ע"ב דאין מגדלין תרנגולים וכו', ופסקי תוס' ערכין על דף כ"ז ע"ש בזה.

פסוק יא

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

ספרי פיסקא קנד: ימין ושמאל אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם.

בהוריות ב' ע"ב מצוה לשמוע דברי חכמים, עיין בספרי פ' שופטים ובירושלמי כאן ובירושלמי ברכות ודמאי פ"ג ופסחים פ"ז וע"ז פ"ג וכ"מ. אך נ"מ בהך פלוגתא דב"ש וב"ה גבי עשו ב"ש כדבריהם ביבמות דף י"ג ע"ב, ונ"מ דהדבר דב"ש עצמם או ב"ה פסקו, אז לא עשו רק כדברי המרובים, אבל בשאר דבר לא, ועיין שם בירושלמי בזה, וברמב"ן בספר המצות, ועיין בכריתות דף י"ב ע"ב, בינו לבין עצמו ולעצמו ע"ש, ומ"ש סנהדרין דף מ"ה ע"ב ע"ש בזה, וכן גבי חכם שאסר, ר"ל בזה הדבר, לא הוראת דין כנ"ל, עמ"ש בחולין בזה, ונדה [דף כ' ע"ב] ודף נ"ט ע"ב בחולין.

פסוק יד

והאיש אשר יעשה בזדון וגו'.

ספרי פיסקא קנה: אשר יעשה על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה.

עיין בדברי רבינו בפי' המשנה פי"א דסנהדרין גבי זקן ממרא דכתב שם דבעי התראה, ולכאורה תמוה דהא מבואר בגמ' שם דפ"ח דזקן ממרא א"צ התראה, ובאמת רבינו ז"ל בחיבורו בהלי' ממרים פסק דאין צריך התראה, אך נ"מ דהנה אנן קיי"ל דהחיוב בהזקן ממרא הוא שע"י הוראה שלו יהיה מעשה, ובאמת בזה יש סתירה בלשון המשנה דשם דפ"ו ע"ב דנקט עד שיורה לעשות, ובברייתא נקט בדף פ"ח ע"ב עד שיעשה כהוראתו, או עד שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו, חזינן דבלא מעשה אינו חייב, ואף דבכ"מ קיי"ל דהוראה הוה בגדר מעשה, עיין כתובות דף כ"ג לא נישאת ממש אלא כיון שהתירוה להנשא, ובסנהדרין דכ"ד ע"ב גבי גמר דין ושם דל"ג, מ"מ י"ל דכיון דהוא זקן ממרא, וא"כ אין הוראתו כלום, לכן כל זמן שלא נעשה ע"י הוראתו מעשה אינו כלום, ובאמת זה הוי מחלוקת בירושלמי בסנהדרין שם, ועיין בספרי פ' שופטים פסקא קנ"ה דרק על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה, ור"ל כה"ג ואף דמלשון רבינו בהלי' ממרים פ"ג ה"ה לא משמע כן, מ"מ בפירוש המשנה י"ל דס"ל כך, עכ"פ לזו השיטה החיוב הוא ע"י שיהיה נעשה מעשה על ידו, ומ"מ הוא לא עשה מעשה, אם כן לא שייך בזה התראה בגדר דין, אך מ"מ להתרות בעי, כמו בכל חייבי מיתות וכו', עכ"פ בזקן ממרא אין ההתראה גומרת החיוב, דהחיוב אינו תלוי עליו, רק במעשה שיעשה גם ע"י אחרים, רק מ"מ צריך התראה מחמת בירור הידיעה.

ספרי שם: בזדון, על הזדון הוא חייב ואינו חייב על השוגג.

עיין במה דס"ל לרש"י בסנהדרין דף נ"ד ע"א דבן נח חייב על שוגג, אך רבינו לא סבירא ליה כן בהלי' מלכים, ועיין מכות דף ט', ותוס' סנהדרין דף ס"ה ע"ב גבי עדים זוממים, דשוגגים פטורים, ובספרי פ' שופטים ממעט שוגגים גבי זקן ממרא ע"ש.

פסוק יח

והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו'.

ספרי פיסקא קס: משנה, אין לי אלא משנה תורה, שאר דברי תורה מנין וכו', אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד.

כ"כ במ"א דבאמת יש נ"מ גבי ס"ת שכתב משה רבינו והניח בארון, ובין שאר י"ב ס"ת שנתנם מרע"ה לשבטים, דס"ת שהניח בארון שם היה כתוב כל התורה כולה בכתב אשורי ולה"ק והטעמים והנקודות, וכן בנקודות של שם בן ד' אשר זה נקרא שם המפורש לשיטת רבינו וכו', וממנו היה נכתב ס"ת של המלכים שהיתה מונחת בבית גנזיו כמבואר בסנהדרין דף כ"א, עד שנבנה המקדש ששוב לא היו יכולים ליכנס לשם דהיה בבית קה"ק, עיין מ"ש התוס' ב"ב דף י"ד, ושוב אח"כ היה המלך כותב ס"ת שלו מאת ס"ת של מלך הקודם, והס"ת של מלך הקודם היתה נגנזת בב"ד כמבואר בתוספ' פ"ד דסנהדרין, וזה ר"ל רש"י ב"ב דף י"ד ע"ב ע"ש, וכן הס"ת של מלך זה היתה מונחת בבית גנזיו ולא היה קורא בה רק בזמן שהיה צריך לקרות פרשת הקהל, ועמ"ש רבינו בסוף הל' חגיגה שיהיו כמו שומעין מפי משה וכו', ור"ל דאז הוי הקריאה בס"ת הנכתב כך, ועיין בספרי פ' שופטים דמבואר שם דקרא דכתיב גבי מלך וכתב את משנה התורה, היה זה לקריאה שצריך לקרות בפרשת הקהל, וגם זה צריך שיהא דוקא שלו, וגם צריך שיכתב בזמן שהוא מלך לא שכתב קודם שמלך ועיין לקמן בהל' ס"ת ובהל' מלכים ושם אבאר זה.

פסוק יט

והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגו'.

ספרי פיסקא קסא: וקרא בו כל ימי חייו ימי חייו הימים כל ימי חייו הלילות.

(ברמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"ג: והשני יהיי עמו תמיד לא יסורו מעמו אלא בלילה בלבד). עיין בספרי דמרבי מכל ימי חייו גם הלילות, ועמש"כ רבינו ז"ל בהל' מלכים פ"ג הל' ה' ביום ובלילה, אך י"ל דזה תליא בהך מחלוקת דרבי יעקב ורבנן במנחות דף ל"ו ע"א, ועמש"כ רבינו ז"ל לעיל בהל' תפילין.

שם. למען ילמד ליראה את ה' וגו'.

ספרי שם: מלמד שהמורא מביא לידי מקרא וכו'.

עיין מנחות דף מ"ג ע"ב.

פסוק כ

לבלתי רום לבבו מאחיו וגו'.

ספרי פיסקא קסב: לבלתי רום לבבו מאחיו ולא משל הקדש.

עיין ברשב"ם ב"ב דף צ"ט ע"ב ... ונ"מ דגבי הקדש אין לו רשות ... למלחמה דמלך פורץ גדר כמבואר בכ"מ, אבל לא בהקדש.

ספרי שם.

הך דהל' ט"ז רק מעשר עני מותר ליטול, לא צדקה, דעיין לעיל בסוף פ"ו דמותר ליתן לחבר עיר אף שאינו עני, וזהו כונת הספרי פ' שופטים מאחיו ולא הקדש וכו', ר"ל דעיין ברשב"ם ב"ב דף צ"ט ע"ב דמהך קרא ילפינן דגדלהו משל אחיו, קמ"ל דלא יתנו לו מעשר עני.

פרק יח

פסוק ב

ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו וגו'.

ספרי פיסקא קסד: ונחלה זו נחלת שלשה.

ר"ל בעבר הירדן ג"כ אין לו.

פסוק ג

וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח וגו'.

ספרי פיסקא קסה: מאת זובחי הזבח פרט לטריפה.

עיין חולין דף קל"ו ע"ב ע"ש, אך י"ל דזה אתיא כר"ש דס"ל שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה.

שם. ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה.

ספרי שם: ונתן לכהן לכהן עצמו.

הך דירושת הבעל אף אי נימא דהוא דרבנן אם זה גדר דין או קנין, עיין במה דפליגי בזה רבינו והראב"ד ז"ל בהל' אישות פי"ב ה"ט ופכ"ב ה"ד גבי חרש שנשא פקחת אם יורשה אי אמרינן היא הקנתה עצמה לו, ועי"ש בפכ"ג ה"ז ובהשגות שם, ועיין גיטין דף מ"ד ע"ב גבי בן בבל שנשא אשה ויש לו עבדים, משמע שם דזה הוי כמו שהיא הקנתה לו, וב"מ דף צ"ו ע"ב דלא משמע כן וכו', ועיין בירושלמי דמאי פ"ו ה"ג גבי ע"מ שיהיו המעשרות לי וליורשי, אם ר"ל אף יורשים שאינו מן התורה, כיון דלא הוי בגדר ירושה, רק גדר תנאי, וכן נ"מ להא דב"ב דף קכ"ג ע"ב גבי מכירי כהונה איך הדין לגבי אשתו, ועיין חולין דף קל"ב ע"א גבי הך דאכל בשביל אשתו, ומוכח שם דמקיים גם מצות נתינה, אף דמבואר בירושלמי פ"ה דמעש"ש וכן בספרי פ' שופטים דבעי כהן עצמו ולא שלוחו, ומוכח דזה בגדר עצם, ועיין מנחות דף צ"ג ע"ב וכ"מ.

פסוק ו

וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם וגו'.

ספרי פיסקא קסח: יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר מאחד שעריך מי שלא נטלו שעריהם במקום אחד יצאו לוים שנטלו שעריהם במקום אחד. עיין תוספתא פ"א דבכורים אם כהנים יש להם חלק ממש בערי המגרש או לא ע"ש, ומ"ש בזה ערכין דף ל"ג ע"ב ע"ש...

שם.

מ"ש בגדר אם כהנים יש להם חלק בערי מגרש, הלא אני הבאתי דברי התוספתא דבכורים הפלוגתא, והספרי פ' שופטים, והגדר כך דנפ"מ אם רק תואר זכה בהערים של מגרש, או עצם, וזה נפ"מ בין אחוזה לנחלה, הוריות ו' ע"ב, ורש"י יומא דף נ' וכ"מ, וזהו דכהנים רק תואר שלהם יש בערי מגרש, אבל אם כהן יש לו בנים חללים אין נוטלים חלק אביהם, וכן בן בתו ישראל, משא"כ בלוים, עיין ערכין ל"ג ע"ב ע"ש וכו', ועיין גיטין נ"ט ע"ב אם לוי ממזר יש עליו שם לוי, ובכורות מ"ז, ותענית כ"ז בתוס', ובתוספתא יבמות פ"ח וכ"מ בזה.

שם. ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'.

ספרי שם: מנין אתה אומר כהן בא ונושא את כפיו במשמר שלו שנאמר ובא בכל אות נפשו.

עיין תוספתא סוטה פ"ז מבואר דכל משמרות שוין בנ"כ.

שם.

כבר כתבתי דבמקדש היו ב' מיני נשיאת כפים, א' בלשכת הגזית, עיין תוס' סוטה דף ל"ח, וב' הנשיאת כפים שהיה בין אולם למזבח כמבואר בסוף תמיד, ובתוספתא דסוטה, רק כך דכבר כתבתי בהך דתענית דף כ"ז שם ר"ל אנשיאת כפים דמקדש, ועיין ערכין דף י"א, וסוטה דף ל"ח, אם יש עליו גדר עבודה אז רק שירות ע"ש, אך הנ"מ דבתוספתא דסוטה מבואר דשם אין צריך מן המשמר הקבוע, וי"ל דזה ר"ל הך דתענית דף כ"ז דכהנים מעכבים את הקרבן, ור"ל הני דאינן מן המשמר, ומ"מ הן נושאין כפים, וזה היה בין אולם למזבח, ושם גם בע"מ כשרים, כמבואר שם דגם כהן בע"מ נושא את כפיו שם, ואף דאסור ליכנס בין אולם למזבח, יש לומר דלצורך נשיאת כפים מותר וכו', אבל הני דבלשכת הגזית שם רק כהנים שעבדו ומן המשמר וכמבואר בספרי פ' שופטים פיסקא קס"ח ע"ש.

פסוק י

לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו'.

ספרי פיסקא קעא: לא ימצא להזהיר ב"ד על כך.

אף דהרמב"ם ז"ל פסק בהל' סנהדרין דרק גבי מכשפה עוברים על לאו ב"ד ... על זה גדר ... ע"ז, ושם ר"ל להרוג העובר.

ספרי שם: ד"א מעביר בנו ובתו באש זה הוא הבועל ארמית ומעמיד ממנה בן אויב למקום.

עיין בירושלמי שם דס"ל כן, ועיין לעיל פ' בהעלתך גבי הך ששרפו לע"ז.

פסוק טו

נביא: מקרבך מאחיך כמני יקים לך ה' וגו'.

ספרי פיסקא קעה: מקרבך ולא בחוצה לארץ.

עיין מועד קטן דף כ"ה.

ספרי שם.

(ברמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"ג, וכן נביא וכו' והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים), עיין סנהדרין דף פ"ט גבי יונה בן אמיתי, וכבר כתבתי במה דמבואר במכלתא פ' בא דברה לחוי"ל, ור"ל דהוא היה מצידון, וצידון הוה מהעיירות העומדות על הגבול שבין אי"י לחוי"ל. עיין עירובין דף מ"ז, ותוספתא דמאי ואהלות, ובירושלמי פ"א דדמאי, ובדברי רבינו פי"ג מהל' מעשר ה"ז נראה שם דצידון הוה מעיירות שבין אי"י לחוי"ל, ועיין ירושלמי רפ"ה דסוכה, עכ"פ יונה היה בגבול שבין אי"י לחוי"ל, וכבר כתבתי בזה דכל גבול ומצר ומחיצה יש שני השמות עליו, ועיין בבורות דף נ"ה גבי ירדן ובתוספתא ב"ק (פ"ז) [פ"ח], ומעשר שני פ"ג ובירושלמי חלה פ"ד וכו'. עכ"פ מאחר דמבואר בספרי פיסקא קע"ה דנביא רק מא"י ולא מחוי"ל משום דכתיב מקרבך, וא"כ אם הוא במקום הגבול אז אם הולך לא"י חל עליו שם שמארץ ישראל, ואם [הולך לחוי"ל] הוי מחוי"ל, ואין עליו שם נביא, ולזה הגדר רצה לברוח לחוי"ל, ושוב אין עליו שם נביא, ואין עליו גדר דהכובש נבואתו והים הביאו בע"כ לא"י ואז הוכרח שלא לכבוש נבואתו.

ספרי שם: מאחיך ולא מאחרים.

עיין סנהדרין דף ל"ט ע"ב מ"ש גבי גר.

ספרי שם: יקים לך ולא לגוים.

עיין ... דיונה הוה להחזירם בתשובה.

פסוק יח

נביא אקים לחם מקרב אחיהם כמוך וגו' ודבר אליהם את כל אשר אצונו.

ספרי פיסקא קעו: ודבר אליהם שלא להשיב את התורגמן [ובהגהת הגר"א שלא להושיב ע"י מתורגמן].

ואם אין מבינים דברי הנביא, עיין בירושלמי סוטה פ"ז, ועיין ר"ן נדרים דף ח' ע"ב.

ספרי שם.

נ"מ אם לדור המדבר על כל דבר ודבר של תורה מלבד האזהרה של הדבר, יהיו חייבים בגדר עובר על דברי נביא, וכבר כתבתי בזה בהך דיומא דף ס"ו ע"ב גבי גיפוף ונשוק, ותוספתא סנהדרין שם, ויש שם שיטה דמגפף ומנשק יש מיתה בידי"ש, אך אנן לא קיי"ל כן, אך כבר כתבתי דאז הוה ג"כ בגדר העובר על דברי נביא כיון שכל ישראל שמעו מפי מרע"ה, וזה רק אם שמעו מפי הנביא עצמו, אבל לא מפי המתורגמן כמבואר בספרי פ' שופטים, ולא השומע מפי שומע, ועי' בירושלמי סוטה פ"ז דגם בסוטה צריכה האשה לשמוע מפי הכהן, ולא כמו הך דמכות דף ו' ע"ב ע"ש, ודי אם הדיינים מבינים, דזה הוי ג"כ גדר נבואה וכו', אבל גבי עדות סוטה לא הוי בירור גמור, כיון דזה רק גדר מופתי וכו', צריך שתשמע דווקא מפי הכהן ממש, כמו גבי נבואה, ולכך יהיו חייבים מיתה בידי שמים.

פרק יט

פסוק ב

שלוש ערים תבדיל לך וגו'.

ספרי פיסקא קפ: ערים ולא עירים, ערים ולא כרכים, ערים ולא כפרים.

עירים, ר"ל מוקף חומה, עיין ערכין דף ל"ג ע"ב ע"ש.

ספרי שם: תבדיל לך ולא לאחרים.

ר"ל לעכו"ם, ועיין מכות דף ט'.

פסוק ד

וזה דבר הרוצח.

ספרי פיסקא קפא: מכלל שנאמר כי יחם לבבו אין לי אלא מי שיש לו חמות הלב האב את הבן והבן את האב וכו'.

ר"ל אם הרג בנו בן בנו הוה גואל הדם, וכן אם בן הרג אב, אבי האב או אחי ההורג הוה גואל הדם.

ספרי שם: האב את האב הבן את הבן מנין ת"ל רוצח רוצח.

ור"ל אם שני אחים הרגו זה את זה, דאז האח הג' הוה גואל הדם.

פסוק יד

לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל.

ספרי פיסקא קפח: מנין למוכר קבר אבותיו שעובר בל"ת, ת"ל לא תסיג גבול רעך, יכול אפילו לא נקבר אדם בו מעולם, ת"ל בנחלתך אשר תנחל.

בגדר לפנות מת, זה איסור מן התורה אם קברו אותו סתם מחמת לאו דלא תסיג, כמבואר בספרי, הובא בנדה דף נ"ז ע"א ע"ש ברש"י, ורק גבי הרוגי בית דין סנהדרין דף מ"ו ומ"ז, וכן גבי רוצח בשגגה במכות דף י"א ע"ב דשם אין לו קנין בהקבר דרק עשוי להרוגי ב"ד ואח"כ אסור להשביתו שם מחמת דכבר נתכפר לו, עיין בסנהדרין דף מ"ז, וכן גבי ערי מקלט שם אסור לקבור כמבואר במכות דף י"ב ע"א, ולכך מבואר במס' שמחות פי"ד דקבר שגולין אין לו חזקה, ור"ל רוצח בעיר מקלט ע"ש, ומ"מ גבי הרוגי ב"ד כל זמן שלא נתעכל לגמרי לא, מחמת בזיון המת כמבואר בסנהדרין שם דלא אפשר ע"ש, ואף דבירושלמי מו"ק פ"ג משמע דיכולים לפנות מת סתם ע"ש גבי אם צריך לנהוג עוד הפעם אבילות, שם רק במקום שהיה דרכם לקבור בארון, וכן ללקט עצמות אח"כ, אבל בהרוגי ב"ד קוברין אותו בלא תכריכין כמבואר בסנהדרין ובירושלמי נזיר פ"ז ע"ש, אך אצלינו א"א לפנות המת כלל, אם לא במקום בזיון גדול כמבואר במס' שמחות וכו', לכן עפ"י דין א"א לפנות כלל ואכמ"ל. ועיין במס' שמחות פ"ד הל' י"ב דנקט אין מזיזין את המת ממקומו ע"ש בזה.

ספרי שם: הא אם קבר בו אפילו נפל אחד ברשותו אינו עובר בלא תעשה.

עיין נדה דף נ"ז ע"א ע"ש ברש"י, ועיין במס' שמחות פי"ד ע"ש בזה.

פסוק יח

ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו.

ספרי פיסקא קצ: מנין שהעד עושה עצמו שקר ת"ל והנה עד שקר העד יכול אף משנחקרה עדותם בב"ד ת"ל שקר ענה באחיו.

עיין סנהדרין דף ל"ב ע"ב ע"ש בתוס' וכתובות דף ל"ג ע"ש.

ספרי שם.

גבי קדושין א"צ דו"ח, ורק העדים שאומרים הוה רק סיפור ולא עדים וכבר האמינה אותם התורה, ולכן א"א להם לחזור, ועיקר הגדר המבואר בכ"מ בש"ס כיון שהגיד וכו', ולא מהני גם אמתלא דסנהדרין דף מ"ד ע"ב, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהל' עדות פ"ג, ועיין תוס' סנהדרין דף ל"ב ע"ב, ועיין בסוטה דף כ' ע"א גבי אמרה טמאה אני דאינה יכולה ליתן אמתלא, ובאמת בסנהדרין מיירי לאחר גמ"ד דוקא, וזה הוה גדר מעשה דלא מהני

אמתלא, עיין ב"ב דף ל' ע"ב וגיטין דף ל"ב ע"ב ודף נ"ה ע"א גבי סיקריקון ע"ש, ותוס' דף ס"ז ע"א דהוה מעשה, ועיין בספרי פ' שופטים פיסקא ק"צ דיליף זה מקרא.

פסוק כא

ולא תחוס עינך.

ספרי שם: ומנין שהמבייש משלם ממון נאמר כאן לא תחוס עינך ונאמר להלן (דברים כ"ה:י"ב) לא תחוס עינך מה לא תחוס עינך האמור להלן ממון אף לא תחוס עינך האמור כאן ממון.

עיין ב"ק דף ה' ע"א ורש"י סנהדרין דף פ"ו ע"ש.

ספרי שם: ר' יוסי הגלילי אומר מנין שלא יצא למלחמה עד שיהו בו ידים וכו' ושינים.

ואף דגבי כהן לא הוה מום מן התורה, ועיין תוס' בכורות דף ל"ז ע"ש בזה.

פרק כ

פסוק ה

ודברו השוטרים אל העם מי האיש אשר בנה בית חדש וגו'.

ספרי פיסקא קצג: ודברו השוטרים, יכול דברים אחרים כשהוא אומר ויספו השוטרים לדבר אל העם מלמד שהם הדברים ומה ת"ל ודברו השוטרים כיון שהתחיל שוטר לדבר כהן משמיע לעם כתנאים האלו.

אף דמבואר בסוטה שם דף מ"ב דהוי רק בלשון הקודש, זה רק הכהן המשוח, אבל כהן אחר המשמיע או שוטר המשמיע היה מדבר בכל לשון, כפי' רבינו בהל' מלכים, וכן מבואר בירושלמי דסוטה שם, ובספרי, ובאמת נ"ל דמה דאמרינן בגמ' דסוטה דף מ"ב ע"א פעמים מדבר עמם אחת בספר ואחת במלחמה, ר"ל כך דמתחילה היה קורא כהן המשוח מלחמה כל הפרשה כולה בלשון הקודש, וי"ל דגם הך פרשה דויספו השוטרים ג"כ היה קורא בלה"ק, וזה מחלוקת בירושלמי סוטה פ"ח ה"ט גבי פירוש לשון ויספו וכו' ע"ש ולכאורה כך דפעם ראשון כמ"ש דהכל אומר הכהן משוח בלשון הקודש ובס"ת, ואפשר דזה ר"ל הגמרא בספר, וע"ש ברש"י דף מ"ג ע"א במשנה ד"ה ה"ג ובד"ה ואלו, ור"ל דאז הוה אח"כ שוטר משמיע בכל לשון, ובמלחמה פרשה אחת היה הכהן משוח מלחמה מדבר בלה"ק, וכהן אחר משמיע בכל לשון, ועוד פסוקים היה כהן משוח מלחמה מדבר ושוטר משמיע בכל לשון, ויתר הפסוקים היה שוטר מדבר בלה"ק ושוטר משמיע בכל לשון, ובאמת דברי רבינו בזה אינם מבוררים כלל רק דמפרש דלא כרש"י גבי אלו שאינן זזין ממקומן ועיין בירושלמי בה"א שם ובספרי בזה.

שם. ילך וישב לביתו.

ספרי פיסקא קצד: ילך וישמע דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר.

ר"ל כשיטת הרמב"ם, וכן מוכח בירושלמי דבספר הוה אומר כל הדברים שאח"ז יאמרו במלחמה, לא כרש"י שיכול לחזור מספר.

פסוק ז

ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו וגו'.

ספרי פיסקא קצו: ולא לקחה באשה הראויה לו פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו'.

ר"ל משנשאת, וכן ר"ל במשנה, וא"ש הירושלמי שם.

ספרי שם.

הנה גבי בית התבן ובית הבקר וכו' דפטורים מן המעקה משום דאין זה בית דירה, וכמו בתוספתא דע"ז הובא בתוס' דע"ז דף כ"א ע"א דאינו עובר משום הך לאו דלא תביא, אך מ"מ ראוי לדירה מיקרי, ולכך פסקינן בסוטה דף מ"ג הובא בדברי רבינו בהל' מלכים פ"ז ה"ה דחוזר עליו מעורכי המלחמה מפני שהם ראויים לבית דירה, אך נ"מ דלענין הך דין דאין זזין ממקומן שם דוקא בית ולא הני, וכן נראה דאמר שם דף מ"ד דיצא מחזיר גרושתו, זה רק להך דאין זזין ממקומן, אבל להנך דמערכי המלחמה יש לומר דאינו יוצא, והך המחזיר גרושתו דנקט שם במשנה דף מ"ג, שם ר"ל אמשנשאת, ומחמת חייבי לאוין, וכן מוכח מדברי הספרי פרשת שופטים פיסקא קצ"ו, אך מ"מ בירושלמי בסוטה שם ה"ד יליף לה (דא"צ) [דא"ח] מהך דנפל בית ובנה, ועיין שם בה"ו, ומה דצריך למעט מחזיר גרושתו משנשאת, יש לומר דשם קאי אמן אירוסין דנקראת חדשה, ועיין תוס' מו"ק דף ח' ע"ב, וגם י"ל דכיון דאפסקה אחר שאני, ועיין ב"ב דף ס"ג ע"א, ונ"מ ג"כ לגבי מכר בית וחזר ולקחו אם חוזר עליו מעורכי המלחמה, ועיין ברכות דף ס' ע"א בהך מחלוקת דר' יוחנן ורב הונא, ובמ"א אבאר זה.

פסוק י

כי תקרב אל עיר וגו'.

ספרי פיסקא קצט: אל עיר ולא לכרך, אל עיר ולא לכפר.

אפשר משום דכאן (וכן) [וכאן] לא הוה דין מחנה, והנה עיין בירושלמי סוף פ"א דעירובין דמחנה הוה ק' ע"ש, ועיין סנהדרין דף ט"ז דעד ק' הוה כפר, כנ"ל בזה.

שם. וקראת אליה לשלום.

ספרי שם: גדול השלום שאפילו מתים צריכים שלום.

ספרי פ' נשא.

פסוק יא

והיה אם שלום תענך ופתחה לך וגו'.

ספרי פיסקא ר: יכול אפילו מקצתן ת"ל ופתחה לך כולה ולא מקצתה.

עי' צ"פ קונטרס השלמה לח"ד דף ל"ג ע"א.

שם. והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך.

ספרי שם והיה כל העם הנמצא בה לרבות כנענים שבתוכה.

עיין תוס' סוטה דף ל"ה ע"ב ע"ש.

ספרי שם.

עיין בהך דסוטה דף ל"ה ע"ב במאי דפליגי ר' יהודה ור"ש, וע"ש בתוס', ובדברי רבינו פ"ו מהל' מלכים ובהשגות, ובספרי פ' שופטים, אך נראה כך דלשיטת רבינו גם מז' אומות אם היו מקבלים עליהם בגדר גר תושב מניחים אותם, אך אז לא היה היובל נוהג דאז עדיין אין מקבלים גר תושב, ולכך מרע"ה קבלן לעבדים במילה וטבילה וכו', ומחוצה לא"י אז די אך אם היו חוזרין בתשובה בלי קבלת גירות כלל, עיין ע"ז דף ס"ה, וגבי יפת תואר כיון דאם לא היתה רוצה להתגייר לא היה יכול לגיירה בע"כ לדידן, עיין יבמות דף מ"ז ע"ב, ואף לר"ש ב"א נקט שם דמתחילה כופה ומטבילה לשם שפחות ואח"כ מטבילה לשם שחרור, ושם לא נקט כופה, ומשום דכיון דאסור להתעמר בה, לכך ע"כ צריך דעתה ורצונה, וגם משום דכיון דקיי"ל אשה לא שייכה בכיבוש, יבמות דף ס"ה וקידושין דף ב', וגם לכך לא שייך בה קנין ע"י מלחמה, גיטין דף ל"ח וכ"מ, וזה ד"ל התוס' סנהדרין ס"ח ע"ב גבי פנחס דבאשה ליכא קנין, וגם אם לא השלימו צריך להניחה כמ"ש רז"ל, וע"כ אינו יכול לגיירה וצריכה לקבל עליה המצוות מדעתה ורצונה וכו', וגם הא מבואר בדברי רבינו בהל' מלכים [פ"ו ה"א] דצריך שניהם לקבל ז' מצוות וגם שיהיו משועבדים, וגבי יפ"ת א"א זה, לכן ע"כ לא מז' אומות לר' יהודה.

פסוק טו

כן תעשה לכל הערים הרחוקות.

ספרי פיסקא רא: הרחוקות בתורה הזאת ואין קרובות בתורה הזאת.

ר"ל כי בני אפריקא אף שהם רחוקים אסור מחמת גרגשי וכמ"ש הרמב"ם ז"ל וכן...

פסוק יז

כי החרם תחרימם החתי והאמרי וגו' כאשר צוך ה' אלקיך.

ספרי שם: כשהוא אומר כאשר צוך ה' אלקיך לרבות את הגרגשי.

ר"ל אם הלך אל אפריקא ... ונלחם צריך להחרים, ועיין בתוס' מגילה דף י"ד.

פסוק יח

למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם וגו'.

ספרי פיסקא רב: למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות מלמד שאם עושים תשובה אין נהרגים.

עיין סוטה דף ל"ה ע"ב ע"ש, ותוס' גיטין דף מ"ו.

פסוק יט

כי תצור אל עיר ימים רבים וגו' לא תשחית את עצה.

ספרי פיסקא רג: אל עיר ולא לכרך אל עיר ולא לכפר.

עיין צ"פ מהדו"ת דף פ' ע"ב.

פרק כא

פסוק ג

ולקחו זקני העיר ההוא וגו'.

ספרי פיסקא רו: רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים.

ר"ל עריפה זה בכהן תם, ומה דמרבה בע"מ רק לפרשה, וכן הדין גבי נ"כ לעיל, ור"ל במקדש, וזה ר"ל הך ... דתענית דף כ"ו ע"ב וכ"ז, והך דמגילה ר"ל בגבולין, ועמ"ש מנחות דף י"ח ע"ב.

פסוק ד

והורידו זקני העיר ההוא וגו'.

ספרי פיסקא רז: מצוה בזקני העיר ההיא.

הך דמכות דף י' ע"ב דהוה מחלוקת דאמוראי גבי עיר שאין בה זקנים, שם לא קאי כלל אב"ד כשיטת התוס', רק דר"ל זקנים בעלמא וכמבואר בספרי פ' שופטים פסקא ר"ט דאפילו מאה, וב"ד הוא כ"ג כמ"ש רבינו בהל' רוצח פ"ט ה"ד, וע"ש בה"ג דהביא ג"כ הספרי, ועיין תוס' סנהדרין דף י"ד ע"א ד"ה ועריפת, וגם נ"מ אם בעינן הב"ד של העיר עצמה, ולכך מדייק שם במכות העיר ההיא, ר"ל דוקא של אותה העיר, וכן כונת הספרי שם פסקא ר"ז דמצוה בזקני העיר ההיא אבל ודאי ב"ד מעכב.

פסוק ה

ונגשו הכהנים בני לוי וגו'.

ספרי פיסקא רח: אין לי אלא תמימים בעלי מומים מנין ת"ל בני לוי.

יש דבר שצריך כהן ויש דבר שפסול זר, זה ר"ל הגמ' בזבחים דף ל"ב ע"א, דהוה ס"ד שם דשחיטה בעי כהן מקרא דאתה ובניך ע"ש בתוס' בד"ה ת"ל מהא דמבואר בכ"מ דשחיטה לאו עבודה היא, עיין במנחות דף י"ט, אך כאן ר"ל כך משום דמבואר

בתוספתא פ"ג דחגיגה [ברייתא ח'] כל דבר המזבח, ובספרי פ' קרח, ועיין עירובין דף ק"ה ע"א, ור"ל לא דפסול זר, רק דצריך שיהא כהן, ונ"מ לזה שאם כהן וזר עושים ביחד, דאז אם זר פסול הוה פסול, ואי משום כהן הא יש כהן, וכן נ"מ לגבי בע"מ דיש עליו שם כהן ושם זרות, והיכא דפסול זר פסול, והיכא דבעי כהן כשר, ועיין יומא דף כ"ג ע"ב גבי הוצאת הדשן, ובירושלמי שם דס"ל דבע"מ הוה כזר, וכבר כתבתי בזה בהל' סוטה פ"ד ה"ט במה דמבואר בספרי פ' שופטים דכהנים בע"מ כשרים בעגלה ערופה, ועיין סנהדרין דף נ"א ע"ב דצריך קרא לבע"מ שאסורים ליטמא, ובהוריות דף י"ב ע"ב גבי עבר מחמת מומו, והנה בתו"כ פ' אמור אמר שם על קרא דלחם וכו' להגיד מה גרם, ונראה דס"ל דקאי אמה דמרבה שם מקרא דוקדשתו דאם אינו רוצה דפנו, ומוקי לה ביבמות דף פ"ח ע"ב דקאי אהיכא דאינן פסולות רק מחמת מעלה של כהונה, וס"ל דבבע"מ לא גזרו על זה, וזה תליא אי החסרון של בעל מום הוא פסול בכהונה או רק דין, ועי' רש"י קדושין דף ס"ו ע"ב דצריך קרא יתירא דבע"מ כהן אם עבד בשוגג מחלל, חזינן דלא משום פסול, רק משום דין, ולכך גם בבמה פסול כמבואר בזבחים דף ט"ז ע"א, ועי"ש דף ס"ח ע"ב ודף ס"ט ע"א, ובמש"כ התוס' יבמות דף ל"ב ע"ב דבע"מ מוזהר על טומאה ולא זר, חזינן דיש עליו שם כהן, לבד שתויי יין ופרועי ראש דאין בע"מ מוזהר דבעינן כשר לעבודה כמבואר בת"כ פ' שמיני ופ' אחי"מ, ובדברי רבינו בהל' ביא"מ פ"ט הי"א ודף ק"ה בעירובין וכו', עכ"פ בע"מ יש בו ב' שמות כהן וזרות, והיכא דפסול זר גם בע"מ פסול, והיכא דבעי כהן גם בע"מ כשר, וכה יהיה שיטת רבינו גבי יציקה ובלילה, עי' סנהדרין דף פ"ג ע"א ובדברי רבינו בהל' ביא"מ פ"ט ה"ה דאמר שם דפסול ולוקה, ובהל' פסוה"מ פי"א ה"ז מבואר להיפך, אך ר"ל במש"כ דנהי דלא פסול זר, מ"מ בעי כהן, ונ"מ לבע"מ או לשניהם ביחד.

פסוק ח

כפר לעמך ישראל אשר פדית ה'.

ספרי פיסקא רי: מלמד שכפרה זו מכפרת על יוצאי מצרים.

כריתות כ"ו ע"א ע"ש.

ספרי שם: כפר לעמך אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכים כפרה נמצינו למדים ששופך דמים חוטא.

"חוטא", ר"ל לעולם עד שימות, ולכך העגלה ערופה מכפרת תמיד כל זמן שלא נהרג, ועמ"ש בזה במכות דף ה'.

ספרי שם.

נ"מ גבי עגלה ערופה דצריך קבורה במקומה כריתות דף ו', אדר"נ פ' ל"ו, ומקום הקבורה אסור לעולם, וכן הכפרה כדמוכח בספרי פ' שופטים, וע' כריתות כ"ו.

פסוק יג

ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים.

ספרי פיסקא ריג: ירח ימים שלשים יום, דבר אחר ירח אחד ימים שנים הרי שלשה וכו' כדברי רבי עקיבא, להבחין בין זרע ראשון לזרע שני, רבי אליעזר אומר ירח ימים כמשמעו.

(עיין רמב"ם וכן יפת תאר), כן מבואר בתוספתא יבמות פ"ו דמדרבנן צריכה ג' חדשים לדברי הכל, ועיין בספרי פ' תצא דלא משמע כן.

שם. ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה.

ספרי שם: אין לך בה אלא מצות בעילה.

ר"ל דכאן ליכא קנין כסף ושטר, דלא כהרמב"ם.

ספרי שם.

בגדר קידושין יש בזה ב' גדרים, א' קנין לעצמו, והב' מה שאסורה לאחרים בגדר אשת איש וחיוב מיתה, וכן מה שאין קדושין תופסין באשת איש הוא ג"כ א' מחמת חיוב מיתה, עיין קידושין דף ס"ז ע"ב, וגם מה שהיא שייכא לאחר וכו', ובאמת כבר כתבתי דנראה לשיטת רבינו דאף למ"ד פלגשים בלא קידושין, מ"מ יש למי שיחדה לו קנין בה, וכן הגדר גבי שפחה חרופה דמבואר ביבמות דף נ"ה דיש עליה גדר חייבי לאוין, ולשיטת רבינו בהלי איסורי ביאה דליכא בשפחה לאו דלא יהיה קדש, א"כ מה זה חייבי לאוין, היכן הלאו של שפחה, ובפרט למאי דאמרינן בגיטין דף מ"ג, וע"כ מחמת גדר הלאו דאשת עמיתך וכו', וה"נ י"ל גבי פלגש, וכן י"ל הך עשה דודבק באשתו, עיין תוס' קידושין דף י"ג ע"ב וכ"מ, ובאמת כבר כתבתי בהך דקידושין דף כ"ב ע"א דאמר שם ליקוחין יש לך בה, ר"ל לא דזה קאי לאחר שקיבלה עליה גירות גמורה, דאז בודאי הוי א"א גמורה לאחר ביאה לשם אישות וכמבואר קידושין דף ס"ח ע"ב במ"ש ואחר כן תבוא וכו' ע"ש, רק דאף קודם זה לאחר ביאה ראשונה. ואף למ"ד בירושלמי הובא בתוס' שם דף כ"ב לאחר כל המעשים, לא ר"ל לאחר הגירות גמורה, רק לאחר שתהיה גדר גר תושב ובכתה את אביה, וכמ"ש התוס' ביבמות דף מ"ח ע"ב בשם ריב"ן ע"ש, ואז כיון שהתורה התירה זה קנויה לו, וזה ר"ל ליקוחין יש לו בה, קנין, וזה ר"ל הך דסנהדרין דף נ"ז ע"א גבי ישראל בישראל ע"ש גבי יפ"ת, ור"ל כגון ישראל שבא על יפ"ת

ביאה א' ואח"כ הלכה עוד הפעם במלחמה אז ישראל אחר אסור בה מחמת דקנויה לראשון, ובאמת נראה דיפ"ת לאחר שנתגיירה כמבואר בתורה אין בה קנין אישות רק בביאה וכדכתיב בקרא ואחר כן תבא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה, ואף שרבינו ז"ל לא כתב כן בהל' מלכים, וע' בספרי, ובזה א"ש מה דלכאורה קשה דלמה לא מייתי הגמ' בקדושין דף ד' ע"ב דביאה קונה מהך קרא דובעלתה כמבואר בדף ס"ח ע"ב הנ"ל אך באמת הגדר מה דביבמה אין כסף ושטר קונה מה"ת משום דכיון דכבר זקוקה לו לא שייך בה גדר קנין, ובגדר הך דגיטין מ"ח ע"א גבי לוקח שדה וכו' ע"ש בפלוגתא, ובהך דב"ק דף ל"ט [ע"ב] ודף מ"ה ע"ב גבי צד תמות במקומה עומדת, ובשיטת הרי"ף ז"ל ב"ב דף קמ"ט דאין מתנת שכי"מ מועלת לגר שיש לו בן שהורתו שלא בקדושה, מחמת דכיון דבאמת הוא בן, רק שהתורה מיעטה אותו מירושה, ואין יכולים לומר ע"ז כירושה שויה רבנן, ובכ"מ בזה, וה"נ אין קנין מועיל במקום שכבר קנויה לו, וא"כ גם ביפ"ת כן, וזה ר"ל הגמ' זקוקה ועומדת (בקידושין שם).

פסוק יד

והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה.

ספרי פיסקא ריד: ושלחת בגט כדברי ר' יונתן.

מבואר בספרי פ' תצא דאם אינה רוצה לקבל עליה גירות גמורה אז צריכה גט, ור"ל משום הקנין שיש לו בה מחמת הביאה.

שם. לא תתעמר בה תחת אשר עניתה.

ספרי שם. לא תתעמר בה וכו', דבר אחר הרי זו אזהרה לבית דין.

עיין בספרי פ' תצא דאמר שם אזהרה לב"ד, ור"ל דאף דגבי עבד עברי הנמכר לנכרי דכתיב שם לא ירדנו בפרך לעיניך, ומבואר שם בתו"כ, וכ"כ רבינו בהל' עבדים פ"א ה"ו, דרק לעיניך, אבל אין צריך ליכנס לבית ולראות ע"ש, אבל ביפ"ת מוטל חיוב על הב"ד להשגיח שלא יתעמר בה, משא"כ בנכרי.

ספרי שם. תחת אשר עניתה, אפילו לאחר מעשה יחידי.

(והבא על בת גר תושב וכו'), עיין בפיה"מ לרבינו סנהדרין פ"ט דרק עובדת ע"ז, משמע אף אם לא קבלה עליה בפני ב"ד שלא לעבוד, וכמו בזמן שאין היובל נוהג דאין מקבלין גר תושב כמבואר לקמן בפי"ד וכ"מ, והנה באמת נראה דזה ג"כ פשיטות רש"י בקידושין דף כ"ב גבי שלא ילחצנה במלחמה, וכמש"כ התוס' שם בסוף הדיבור בשם הירושלמי, לאחר כל המעשים, ור"ל כך כר"ע דס"ל ביבמות דף מ"ח ע"ב אביה זה ע"ז, וכמש"כ שם הריב"ן בתוס', ור"ל שתעשה גר תושב, וקודם לכן אסור משום דזה לא התירה התורה,

והך קיבלה עליה דשם דף מ"ז, ר"ל גירות גמורה, ומ"מ אין זרעה מתייחס אחריו, וא"ש מ"ש התוס' בקידושין הנ"ל מהך דתמר, וגם דהא בלא קבלת ג"ת אסור לקיימה, ועיין משכ"כ רבינו בפ"ח מהל' מלכים ה"ט אך י"ל דאשה שאני כמש"כ רבינו שם בפ"ו ה"ד וגם נ"מ אם בשעת מלחמה כבשה לשם קנין, וא"כ הוה שלו, ואז אסור לבוא עליה, דמדברי רבינו שם משמע דהוה כעין הך דחולין דף י"ז דאף איסורים התיר להם בשעת מלחמה, וזה רק שלל דידהו כמבואר בחולין דף י"ז, משא"כ כשכבשה וקנה אותה אז אסור בה, ועיין בדברי רבינו שם בהל' ו', דמשמע דהך לאו דלא תתעמר בה הוא אם לא רצתה להתגייר, וכמבואר בספרי פ' תצא אפילו אחר מעשה יחידי, ר"ל אחר ביאה דהיינו לאחר קבלת גר תושב, אך עיין במש"כ רבינו בהל' אישות פ"ו ה"י דנקט שם וכן המקדש יפ"ת על תנאי שיתעמר בה וכו', דמשמע דרק אם קידשה אז אסור להתעמר, דאל"כ מה זה ענין תנאי להקידושין, הא בלא הקדושין ג"כ אסור להתעמר בה, ובמש"כ א"ש דאם לא נתכוון לקנותה בשעת מלחמה אז מותר לבוא עליה אף אם עדיין לא קיבלה עליה דין גר תושב, ולכך אחר ביאה מותר להתעמר בה אח"כ אם לא תרצה לקבל עליה דין גירות ויכול להשהותה אצלו י"ב חודש, אך מ"מ למוכרה אינו יכול דלא הויא שלו, ועיין משכ"כ רבינו בהל' בכורות פ"ו ה"ה ע"ש, ובהל' מלכים פ"ח, רק אם קיבלה עליה גירות וקידשה אז שייך הלאו דלא תתעמר, אבל אם כבשה לשם קנין אז אסור לבוא עליה עד שתקבל עליה דין גר תושב, ואז שייך להך לאו דלא תתעמר בה אף שלא קידשה.

פסוק טו

כי תהיין לאיש שתי נשים וגו' וילדו לו בנים האהובה והשנואה וגו'.

ספרי פיסקא רמו: יכול אפילו שפחה ואפילו נכרית, ת"ל כי תהיין לאיש וכו' יצאו אלו שאין להם הויה, וילדו לו בנים מי שהולדות שלו יצאו אלו שאין הולדות שלו.

ועיין תוס' ב"ק דף מ"ג ע"א באין תופסין קידושין אין הולדות שלו, ונ"מ אם קודם לידה [אמר] בנו ממזר (אח"כ מזמן) או רק לאחר לידה ונ"מ לשיטת הש"ג דאב נאמן לומר ממזר דוקא אם הוא אב ע"ש, ועיין במ"ש קידושין דף ע"ח.

פסוק טז

לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני וגו'.

ספרי פיסקא רטז: מלמד שאינו רשאי לבכר, יכול לא יהיה רשאי לבכר ואם בכר יהיה מבוכר, תלמוד לומר לא יוכל לבכר הא אם בכר אינו מבוכר.

ראה שו"ת צפ"ו סי' א', הובא לעיל פ' ראה י"ב פסוק י"ז.

ספרי שם: את בן האהובה, כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה.

עיין בדברי רבינו בהל' יבום פ"א ה"ו דרק משיצא ראשו ורובו אז זוקק ליבום ע"ש, ובהך דנדה דף מ"ד וירושלמי פ"ד דקדושין ופ"ד דיבמות דנקט ג"כ ראשו ורובו, ובמאי דפליגי רבינו ורש"י ז"ל בהך דבכורות דף מ"ו ע"ב, ורש"י ז"ל דייק שם דמה דדי בפדחת, הוא רק שלא יהא השני בכור, אבל שיהא הוא עצמו בכור, י"ל דבעינן דוקא ראשו ורובו כמבואר בספרי פ' תצא ע"ש, אך לדברי רבינו בהל' נחלות פ"ב ה"ב מבואר להיפך דגם בפדחת שיצא בחיי האב ונגמר הלידה לאחר מיתת האב נוטל חלק בכורה, אף דגבי יבום לא פסק כן רק דצריך ראשו ורובו ואז זוקק ליבום ע"ש, וצ"ל הטעם כמבואר בחולין דף ע' ע"א דלמפרע לא שייך רק אם הדבר ישנו, משא"כ אם כבר איננו וכו', עכ"פ היכא דהמציאות נתבטל מן העולם א"א להיות למפרע, והנה כבר כתבתי בזה גבי גדר יבום אם ר"ל דהתורה גזרה שאם יש אח מהרגע של המיתה בלא זרע עדיין לא נפקע קנייני המת שיש על האשה ונשארת בגדר האישות של המת, ויש בזה כמה מחלוקת גבי זיקה אם ר"ל של חי או של המת, ואם של המת מה נשאר אם קנינו שהיא שלו או מה שאסרה על אחרים.

פסוק יח

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו' וכי יהיה באיש חטא משפט מות וגו'.

ספרי פיסקא ריח: אביו של זה חשק יפ"ת וכו' ונעשה בנו בן סו"מ וסופו להמיתו מיתה משונה שנאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות, והומת, לא בשבת ולא ביו"ט.

עיין סנהדרין דף מ"ז ע"א משמע דמיתה לבד עם קבורה מכפר, ותוס' שם דף ל"ה ע"א ד"ה אין ע"ש, אך עיין ברש"י שם דף מ"ב ע"ב ד"ה הוצא מביא בכפרה מהך דעכן, והטעם י"ל כמ"ש רש"י מכות דף כ"ג ע"ב דהא דחייבי כריתות שלקו נפטרו, זה רק בשצריך ליתן להם מלקות ע"פ דין ע"ש, וכעין הך דב"ק דף ק"ו ע"א גבי שבועה קונה דרק אם נתחייב בב"ד ע"ש, והנה מה שנהרג עכן היה רק עפ"י דין המלכות כמש"כ רבינו ז"ל בהל' סנהדרין סוף פי' י"ח, ועיין בירושלמי שם, וכן הך דהוצא אל מחוץ, דמגדף, דהוי הוראת שעה כמבואר בסנהדרין דף פ' ע"ב, לא שייך ביה כפרה גמורה, וא"ש דברי רש"י, ובזה א"ש הך דספרי פ' תצא פסקא ריי"ח דמצריך מיעוט לבן סורר ומורה דלא להורגו בשבת, ולא יליף מהך דכאן דף ל"ה, משום דבן סורר ומורה ג"כ לא הוי המיתה גדר דין וכפרה רק גזיה"כ, וסד"א דהוי מקלקל, לכך צריך קרא אחר.

פסוק כב

ותלית אותו על עץ.

ספרי פיסקא רכא: אותו ולא את עדיו, אותו ולא את זוממיו.

עיין בירושלמי נזיר פ"ב גבי נזיר כה"ג אם אמר מה שאמר פלוני ע"ש מ"ש, והנה גבי

אם הזימו את העדים, הנה מבואר בספרי פ' תצא דממעט עדיו מתליה, ואח"כ ממעט זוממין, ומה זה, ור"ל כי לפי"ז העד הראשון אם הוזם הוה הוא עצמו מגדף ... מה שהוא ... א"כ יתלו אותו, ואף דזה בלא התראה, וזה לא שייך לעדים זוממין דהם א"צ לתלות, אך תליה למת י"ל דמה שייך בזה התראה, ולכך צריך שני מיעוטים בספרי בזה ע"ש, ואף די"ל דזה לא כיוון לגידוף רק להעיד שקר, ועיין סנהדרין דף ס"ה דתליא בלב ע"ש בזה ואכמ"ל.

ספרי שם: אותו ולא את זוממיו.

אחיך רק בקיים, וכמבואר במכות דף ה' ע"ב והרי אחיו קיים, דזה הלשון רק כשהוא קיים, ונ"מ ג"כ למה דמבואר בספרי פ' תצא פסקא רכ"א דממעט שם עדים זוממין מתליה, אם ר"ל רק לדידן דס"ל דרק עובד ע"ז והמגדף ניתלין, והמיעוט הוא בעדים זוממין של מגדף דלא נימא דנתלין משום כאשר זמם, אך לפי מש"כ זה א"צ מיעוט דהא התליה לאחר מיתה ואז אינו אחיו כלל, רק המיעוט הוא דאף לר"א דס"ל דכל הנסקלין נתלין, מ"מ ממעט עדים זוממין, וזה תליא אם הך כאשר זמם הוא הטעם של העונש, או זה רק דין וכו', ומהך דב"ק דף ה' ע"א בתוס' שם שכתבו דאף אם העידו לשלם רק מזיבורית צריכים הם לשלם מעידית, חזינן דזה הוה דין.

פרק כב

פסוק ו

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ וגו'.

ספרי פיסקא רכח: בכל עץ או על הארץ, מה דרך רשות יצאו מקושרים שהן ברשות אחר.

עיין בדברי רבינו פ"א מהל' זכיה ומתנה ה"ב גבי חיה ועוף שבביברין דפליגי שם רבינו והראב"ד אם הוה גזל מה"ת, והראב"ד ס"ל דרק מדרבנן, ואף דלא פסקינן כר' יוסי בהך דגיטין דף נ"ט, עיין מ"ש רבינו בפ"ו מהל' גזילה, ועיין בהך דסנהדרין דף כ"ה ע"א דרק דרכי שלום ע"ש ברש"י, ובע"כ שם בד"ה שור הבר דאף חיות שבביברין הוא רק מפני דרכי שלום, ועיין תוספתא ב"ק פ"ח, ובהך דביצה דף כ"ה ע"א דמחלק שם בין גדולים לקטנים, וזה לא משום צידה רק משום סמכא דעתא, ובין הסמוך לעיר ובמקושרים אז גם בגדולים הוה גזל גמור משום דאין יכולים לברוח והוה כמו קטנים, וכן מבואר בתוספתא שם ובסוף חולין ובספרי פ' תצא וכו', אך נ"ל דהני דנולדו בביתו ונעשו שלו אף שאח"כ נתגדלו ס"ל לרבינו דאם לא פרחו ולא מרדו הוה גזל מה"ת, והראב"ד ז"ל ס"ל דרק להוציאו בדיינין.

שם. והאם רבצת על האפרוחים.

ספרי פיסקא רכז: מה אפרוחים בני קיימא יצאו מתים אף בצים בני קיימא יצאו מזורות.

(היו האפרוחים טריפות), הנה בגמ' נקט משום לך ולא לכלביך, ועיין בספרי פ' תצא פיסקא רכ"ז, והנה י"ל דהגמ' קאי אם נימא טריפה חיה, ואנן קיי"ל כמ"ד אינה חיה.

פסוק ח

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך.

ספרי פיסקא רכט: אין לי אלא גג מנין לרבות וכו' א"כ למה נאמר גג פרט לכבש, בית לרבות היכל, גג פרט לאולם, חדש רבי אומר משעת חדשתו עשה לו מעקה.

הנה במכילתא פ' יתרו מבואר דמזבח אף דלא הוי רק ריצפה כמבואר בזבחים דף כ"ז ע"ב, מ"מ צריך לבנותו בקדושה, וכמו גבי כלי שרת כמבואר בירושלמי פ"ג דיומא דעשייתה בקדושה, ואין בונים בחול ואח"כ מקדישים, וזהו ר"ל במנחות דף כ"א דמזבח צריך שיהא משל ציבור, ר"ל דכיון דצריך שיהא בשעת בנין קודש, שוב לא מהני שהיחיד ימסרנו לציבור, ועיין תמורה דף ל"א ע"ב ועשו לי משלי, ותו"י כריתות דף ו', ולכך מבואר בספרי פ' תצא פיסקא רכ"ט דהיכל חייב במעקה, וכבש פטור מן המעקה, משום דמבואר שם בספרי דצריך לעשות המעקה בשעת חדושו, דהיינו בשעת בנינו, וא"כ היכל דבונים בחול, צריך לעשות מעקה, ולא איתמעיט מגגך בחולין דף קל"ו ע"א, וכבש של מזבח דבונין בקודש א"צ.

ספרי שם: חדש רבי אומר וכו'.

(וכן אינו חייב לבנות בית וכו'). הנה משמעו מכאן דהחיוב מן התורה לעשות מעקה רק בשעת בנין, והך דב"מ דף ק"א ע"ב שם גבי שוכר רק מדרבנן, ועיין בספרי פ' תצא פיסקא רכ"ט רבי אומר בשעת חדשתו עשה לו מעקה ע"ש, ועיין תוס' קדושין דף ל"ד ע"א מה דמחלקי בין לאו לעשה, ועיין כתובות דף ע"ז ע"ב ולא היא מהוה הוה וכו' ע"ש, ועי' קידושין דף ע' ע"א גבי הך דר"נ, ועיין מו"ק דף י"א ע"א, ובירושלמי שם, ומה שכתבתי בזה בהלי' בית הבחירה.

פסוק ט

לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם.

ספרי פיסקא רל: המקיים קוצים בכרם, רבי אליעזר אומר קידש שנאמר אשר תזרע, וחכ"א זרע פרט למקיים קוצים בכרם.

(הרואה בכרם וכו'). הנה מלשון רבינו כאן משמע, וכן מוכח מדברי הספרי פ' תצא, דרק לקיים מותר, אבל לזרוע אסור אף דבר שאין מקיימין אותו ובזה לא אמרינן בטלה

דעתו אצל כל אדם, ועיין בחולין דף ע"ז ע"ב ועירובין דף כ"ח דמעשה מהני אף במקום שאין מחשבה מועלת, ועיין מנחות דף ס"ט ע"א גבי חטים דאם חישב עליהם לא מהני ואם לקטן מהני. אך שם הטעם משום דבעודן ברעי לא מהני מחשבה, ובלקטן מהני, ולא משום מעשה הלקיטה וכו', ועיין תוס' סוכה דף ט"ז ע"א גבי פחות מג' על ג' דמעשה מהני, ובשבת דף קמ"ד ע"ב גבי תרדין שסחטן וכו' ע"ש.

ספרי שם: **מאימתי התבואה מתקדשת, משתשריש, וענבים משיעשו כפול הלבן. אין לי אלא כרם שהוא עושה פירות, שאין עושה פירות מנין, ת"ל כרם מ"מ.**

עיין בהך דעירובין דף צ"ב ע"ב דאף דגבי כרם אחד אם יש י"ב אמה פנוי יש עליו שם מחול ומותר לזרוע, גבי קטנה וגדולה לא מהני, זה, משום דכן הוא הגדר כך ולא מקרי משתנה, ויש על הקטנה שם כרם ואסור, וזהו מה דאמרינן בספרי פ' תצא פסקא ר"ל כרם שאינו עושה פירות מנין, ור"ל כה"ג, וכמש"כ תוס' בעירובין הנ"ל בד"ה גפנים ע"ש, או י"ל דהספרי ר"ל לאילן שיבשה, עיין בירושלמי פ"ז דכלאים בהך דר"מ ורבנן, ובפ"ה דביצה ע"ש.

ספרי שם.

הא דמבואר בספרי פ' תצא פסקא ר"ל דגם כרם שאינו עושה פירות אוסר, כ"כ בזה בהל' מאכלות אסורות, גם י"ל דאתיא כמ"ד דגפן שיבשה מה"ת אסור, עיין פ"ז מ"ב ופ"ב ה"ד בירושלמי דמשמע שם דהא דגפן יבש אסור לזרוע לכתחילה, זה רק לר"מ, ולרבנן מותר, וכן מבואר בירושלמי פ"ה דביצה גבי הך דאין עולין באילן ע"ש, גם י"ל דכונת הספרי כגון כרם שאין הפירות מתבשלות רק עושין בוסר, עיין תוס' סוכה דף ל"א ע"ב, ועיין ירושלמי ערלה פ"א ה"ט דמבואר שם דפרי רק אם נגמר, ולכך נטע רבעי אף דחל עליהם כשהם בוסר, מ"מ אינם נפרדים רק כשהם נגמרים, ועיין בסוכה דף ל"ו ע"א גבי אתרוג הבוסר, ובירושלמי שם, זהו כונת הספרי, אבל מ"מ מיירי כשנעשה כפול הלבן, ועיין נדה דף ח' דגבי אילן סרק קטפו זה פריו כיון דלית ליה פירא אחרינא, ותוס' ב"ק דף ק"א ע"א גבי משקה של קליפין דאסורים מה"ת בערלה, ובעירובין דף כ"ח ע"ב גבי נסחנא דשם הוה כפניות גמר פרי, כן י"ל כונת הספרי.

ספרי שם: **אין לי אלא כרם שלך, כרם של אחרים מנין, ת"ל לא תזרע כרמך מ"מ וכו'. אשר תזרע, אין לי אלא שזרע, זרע חבירו ורצה לקיימו מנין, ת"ל תזרע מ"מ.**

(ואסור לאדם וכו'). כ"כ בזה, אך באמת רבינו ס"ל כשיטת התוס' דלקיים כלאים ליכא איסור לדידן, רק בתוך שדהו אסור לקיים דמגלה דעתיה דניחא לו בזריעתם, ועיין בספרי פ' תצא פסקא ר"ל מה דמרבה שם מאשר תזרע אם זרע חבירו ורצה לקיימו, וזה רק

בתוך שדהו, ועיין ב"מ דף ק"א ע"א גלית אדעתך וכו', וכמו הך דשם דף כ"ב גבי הכשר, ועיין במה דפליגי במכשירין פ"ג מ"ה דס"ל לר"י דגבי הכשר כל זמן שלא עשה מעשה להראות דניחא לו אינו מוכשר, וכן ס"ל בפרה פ"ב מ"ד וכו', ומש"כ רבינו לקמן פ"ה ה"ט הרואה כלאים וכו', דמשמע שם לכאורה דאסור לקיים גם בשדה חבירו, כ"כ בזה משום דמבואר בירושלמי פ"ב דאם מצא כלאים בכרם הוה הפקר ויכול ללוקטן, ולכך אם נהנה בהם זכה בהם למפרע והוה כמו שלו, וכמו דאמרינן בהך דנדרים דף ל"ד ע"ב גבי ככר של הפקר דאח"כ אם הגביה הוה הקדש למפרע, ולכך מבואר בירושלמי פ"ה דכלאים דאם הוא לקטן אסור לכל, דהוה שלו למפרע ע"ש, ולכך בהך דע"ז דף ס"ד ובמכות דף כ"א ע"ב דמיירי שאינם שלו דהא הוה שביעית, ובע"ז מיירי בשל גוי, ולכך מותר לקיים לדידן דזה גופא לא הוה גדר זריעה, וא"ש הך דב"ק דף פ"א ע"ש בתוס', ועיין בספרי שם דמרבה שאסור לזרוע כרם של אחרים, אך שם ר"ל אשל גוי, כמבואר בירושלמי פ"ז ה"ד, ועיין בירושלמי ספ"ג דערלה.

פסוק יד

ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע.

ספרי פיסקא רלה: ומה עלילות דברים האמור להלן (פסוק יז) מקום בתולים אף עלילות דברים האמור כאן ממקום בתולים, מנין לרבות ביאה אחרת ת"ל והוציא עליה שם רע. (באו עדים וכו'). עיין בהשגות ובה"ה, הנה לכאורה י"ל דס"ל לרבינו דמיירי כאן שהוציא עליה שם רע שנבעלה שלא כדרכה, דשוב בבעילת הבעל הוה אישתני גופא, עיין תוס' כאן דף מ"ה ע"א ד"ה דלמא, ואף דלא הוה מוציא שם רע רק בכדרכה, לענין פתח בית אב אין חילוק, ועיין בירושלמי כאן פ"ד הל' ד' מניין אפילו בא עליה ביאה אחרת וכו', וכן שם פ"ג ה"ט כשבא עליה דרך זכרות, וכן מבואר בהדיא בספרי פ' תצא פיסקא רל"ה ע"ש.

פסוק טז

ואמר אבי הנערה אל הזקנים וגו'.

ספרי שם: מכאן שאין רשות לאשה לדבר במקום האיש.

עיין בספרי פ' תצא פיסקא רל"ה אין רשות לאשה לדבר לפני איש, וזהו כונת הספרי בהעלותך פסקא צ"ט שלא היתה מרים יכולה לדבר וכו', והך דיבמות דף ק' שם דמיירי דהוה דין בפ"ע, לא האיש עם האשה.

פסוק יח

ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אתו.

ספרי פסקא רלח: ולקחו זקני העיר ההוא את האיש, ולא את הקטן.

לפמ"ש ברמב"ם בהל' אישות גבי בן י"ג ויש לו שערות רק קטנים מן לכוף ראשו, מ"מ אם אח"כ נתגדלו נעשית אשת איש למפרע, מ"מ הוא עדיין קטן.

ספרי שם.

באמת הארכתי בזה, דהיכא דהגיע לשני גדלות וגם יש בו שערות, רק פחות מכשיעור אז לאחר שהביא הפעולה שנעשה הוי גדול למפרע, וזה ר"ל רבינו ז"ל בהל' אישות פי"א ה"ו אין משיאין את הקטן עד שבודקין אותו ויודעין שהביא סימנים וכו', והוא תמוה דא"כ לא הוי קטן, ועיין ב"ב דף קנ"ו, וכתובות דף צ' ע"א, אך ר"ל כך דלא נגמרו עדיין אצלו הסימנים, ועיין שבת דף פ' ע"ב הגיעו לפרקן, וסנהדרין דף ע"ו ע"ב וכו', ובדברי רבינו בהל' איסורי ביאה פכ"א הכ"ה, ור"ל ג"כ כן, ופירקן היינו השערות, וכן ר"ל הך דקדושין דף י"ט, ובמחלוקת בירושלמי שם גבי יעוד, אם דוקא לגדול או אף לקטן, ובמכילתא מבואר בפ' משפטים דאף לקטן, ור"ל כה"ג דוקא, וזה ר"ל ג"כ הך דנדה דף מ"ט [ע"א] ע"ש בתוס' [ד"ה ואבע"א] דר"ל דלא נגמרו השערות וביום האחרון, ועיין ברש"י נדה דף מ"ז ע"ב [ד"ה להחמיר] דיש זמן בין נערות לבגרות וסימנים דהוי עליה ב' רשויות רשות האב ורשות עצמה, וכן הדין בקדושין דף ע"ט [ע"א], ואז גבי איש כה"ג אף דבזמן הקדושין לא נגמר עדיין, מ"מ אח"כ הוי קדושין למפרע, ובזה א"ש דברי הספרי בפ' תצא גבי מוציא שם רע דממעט שם קטן שהוציא שם רע, ולכאורה איך משכחת לה הא צריך דוקא שיהא בה גדר חיוב מיתה, עיין סנהדרין דף ח' ע"ב וכתובות דף מ' ע"ב בתוס', וגבי יבום ממעטינן ממיתה, עיין קדושין דף י"ט.

פסוק כב

כי ימצא איש שוכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם וגו'.

ספרי פיסקא רמא: ד"א בעולת בעל, ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך על היבמה שהבא עליה אינו חייב עד שתבעל. לאפוקי מר' אלעזר בן ערך דס"ל ... וביבמות בירושלמי פ"ג ונדרים דמאמר קונה לכל הדברים אף לחליצה, ועיין נדרים דף ע"ד ע"ש וכ"מ בזה.

ספרי שם: **כשהוא אומר 'גם', לרבות הבאים מאחריהם**.

עיין סנהדרין דף נ"ד.

פסוק כג

כי יהיה נערה בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה.

ספרי פיסקא רמב: **ושכב עמה, על שכיבה**.

הנה גבי זונה דאסורה לבעלה וכן מה דמתחללת לכהונה, יש בזה ב' גדרים, גדר דין וגדר מציאות, וכמו דחזינן דהרמב"ם ס"ל בהל' אישות פי"א ובהל' נערה בתולה פי"א

גבי קנס, ובהל' איסורי ביאה פי"ט גבי חללה דכיון דנשאה נפסלה אף שלא נבעלה, וזה מן התורה דין וחזקה, ואף שלא נבעלה ודאי, וכן אין לה קנס מן התורה, וכן אין לה רק כתובה מנה וכו' דנכנסה לחופה הוה כבעולה לכל דבר, אך מ"מ מלקות אין בה כמ"ש רבינו בפ"ב מהל' יבום הל' י"ח ופי"ז מהל' אי"ב ה"ד ע"ש דרק בעל וכו', וכן הדין דסתם עכו"ם זונה עיין רש"י ביבמות דף מ"ב ודף צ"ז ע"ב, ואח"כ נעשה דין אף אם ודאי לא נבעלה וכו', וכן הדין זנות דאשה אסורה לבעלה, יש בזה גדר זונה אף לישראל, עיין קדושין דף ע"ז ע"ב, וגדר טומאה עיין יבמות דף נ"ו ע"ב גבי נאנסה, ובעה"מ שם ומלחמות ה', וזה הגדר במה דס"ל לבה"ג ז"ל גבי זנות לאסור על בעלה, וגבי קדושי ביאה, דרק ביאה ממש אז הוה אשת איש, ובלא זה לא, והרמב"ם ס"ל דגבי לאסור על בעלה שיראו דרך המנאפים, וגבי קידושי ביאה די ביחוד בפני עדים לשם ביאה כמ"ש בהל' אישות פ"ג ובהל' גירושין פ"י הי"ח, מבואר כך משום דס"ל דגבי אישות כיון דהתורה אמרה לנו בגדר קנין כמו בכסף ושטר, החזקה גופה הוה זה כמו קנין, ולכך מהני תנאי לדידן גם בביאה, עיין כתובות דף ע"א ע"א איתקש [הוויות] להדדי, אך דהתוספתא בקדושין פ"ג וכן הירושלמי בקידושין לא ס"ל משום דביאה ג"כ הוה קנין וסברא ולא מציאות טבעית, ולכך מהני תנאי לבטל זה, ולכך לא חזינן בשום מקום מחלוקת דסוטה דף ד' ע"א כמה שיעור סתירה, למה לא פליגי גבי קדושין בביאה כה"ג, ועיין כתובות דף י"א ע"ב ולא שהתה כדי ביאה, ועיין בירושלמי גיטין פ"ז גבי נתייחדה עמו, משמע דשם צריך שיעור ביאה דוקא, משום דשם הביאה לא קנין, דהרי לא אמר הרי את וכו', ולכך צריך שיעור ביאה, ומאוד הארכתי בזה, אבל בקדושין הוה זה קנין, ולכך לא מצינו שיעור בזה, וכן אף אם אח"כ שניהם מודים שלא בעלה לא מהני כלל וכו', אבל ביבמה כיון דליכא קנין רק ביאה וגדר הקמת שם, עיין ביבמות דף נ"ג ע"ב בתוס' [ד"ה שאנסוהו] דלכו"ע לא קנה באבר מת, לכן מבואר ביבמות דף קי"א ע"ב וקי"ב דשניהם אומרים לא נבעלה מהני מה"ת בודאי ע"ש בתוס' [ד"ה היא] וברמב"ם וכו', אך הבה"ג ס"ל דקדושי ביאה לא הוה גדר קנין רק מציאות, ולכך צריך לראות ביאה, ואפשר דרק כמכחול, וכן בזנות, דגבי מיתה כתיב בקרא ומבואר בספרי פ' תצא פיסקא רמ"ב ושכב על שכיבה, ור"ל דדי כה"ג כמו במכות דף ז', וזה דין, וכן גבי קנס מבואר פיסקא רמ"ד על שכיבה, ג"כ כן, וזה גזה"כ הגדר חזקה, אבל לאסור על בעלה ס"ל לבה"ג ז"ל דצריך גדר כמכחול ואז ב"ד אוסרים כן דייק דס"ל דשם צריך מעשה בפועל ממש ע"פ עדים ראיה וידיעה, עיין שבועות דף ל"ד ואכמ"ל.

פסוק כה

ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המארשה והחזיק בה האיש ושכב עמה וגו'.

ספרי שם: ושכב עמה, פרט לאחד מחזיק ואחד שוכב, דברי ר' יהודה.

ר"ל דהנה במכות דף ו' מקשה (הרוג) [הורג] יציל ותירץ במקיימי דבר, נמצא כאן דאחר שפיר יציל דהוא פסול לעדות, ועיין בתוספתא דשבת פי"ב קטן אוחז בקולמוס, וביומא דף מ"ג ע"ש ובכ"מ בזהר.

ספרי שם.

עיין זבחים דף ק"ח וקידושין דף מ"ג גבי שחוטי חוץ דגבי הקטרה חייב, וגבי שחיטה פטור, ובאמת י"ל הטעם דגבי שחיטה דא"א בזאח"ז כמבואר בתוספתא דקרבנות פי"ב, לכך גם בב"א פטור, משא"כ בהעלאה, ולכך ר"י דס"ל במשנה דזבחים שם דהעלאה בזא"ז ג"כ פטור ע"ש בגמ', פוטר גם בב"א, וע"ש בתוספתא, ובאמת זה תליא בהך דשבת דף צ"ג ע"ב אם צריך שיעור לזה ושיעור לזה, ועיין סנהדרין דף ע"ח ע"א ברש"י שם דא"א שיתחייבו שני אנשים על עשייה אחת בבת אחת, ובפי' הראב"ד בספרי פ' תצא פיסקא רמ"ב גבי הך דר"י פרט לאחד מחזיק ע"ש, ובתוס' מנחות דף ס' ע"א ד"ה יכול, ובירושלמי שבת פ"א דמשמע שם דהמיעוט רק משום דאין דרך לעשות כן, דהקשה שם דיפטור אם נטל בבי ידיו גרוגרות ועיין תוס' שבת דף ג' ע"א ד"ה בעשותה גבי הושטה, ושם דף ה' ע"א [ד"ה כשני], אך י"ל דנ"מ היכא דלא עבד רק מעשה אצטבא כמו הך דזבחים דף י"ד ע"ב ע"ש, ועיין גיטין דף ע"ח ע"א, ובמ"א אבאר זה.

ספרי שם.

(המכניס וכו' כל וכו'), עיין בפה"מ לרבינו בסנהדרין פ"ז דמסופק שם אם משמש מת פטור או חייב, וסיים שם דמ"מ הוא דבר ערוה, ר"ל דנאסרה על בעלה על ידי זה, כמבואר בהך דסוטה דף כ"ו, ובאמת נ"ל דזה ר"ל בהך דיבמות דף צ"ה ע"א ומה במקום שבא על איסור קל, ועיין שם בתוס' ע"ב ד"ה אלא, אך כך דהרי חזינן דאין האיסור ביאה אוסרתה, דהרי משמש מת דאין כאן איסור תורה, ומ"מ נאסרה על בעלה, משא"כ בנשיקה דלא נאסרה כלל על ידי זה כמבואר ביבמות דף נ"ה ע"ב וכ"מ, וס"ל לרבינו דזה מקרי דרך אברים ג"כ, ועיין בספרי פ' תצא פיסקא רמ"ב ר"י אומר פרט לאחד מחזיק וכו', ונ"ל דאתי למעט כה"ג.

פסוק כח

כי ימצא איש נערה בתולה וגו'.

ספרי פיסקא רמד: בתולה פרט לבעולה, אין לי אלא בעולה, מוכת עץ מנין, ת"ל בתולה פרט למוכת עץ.

עיין בירושלמי פ"ג ע"ש, ועיין בהך פלוגתא דר"מ ורבנן גבי כתובה בכתובות דף י"א, וגבי כה"ג ביבמות דף נ"ט ודף ס' גבי טומאה ע"ש.

ספרי שם: ונמצאו בעדים.

זה לא ר"ל על קנס, דבזה יש קראי בב"ק דף ע"ה וס"ד וכ"מ, רק דר"ל בגדר שכתב הרמב"ם ז"ל בהל' חובל פ"ה דגם על נזק ופגם רק עדים, רק דנ"מ דקנס צריך דוקא שיעידו בב"ד אבל בשאר רק אי מודה שהיה שם עדים חייב, והרבה יש להאריך בזה הדין דעדים, וכ"כ בזה בקדושין דף ס"ה.

ספרי שם.

עיין מה דס"ל לרבינו ז"ל בהל' חובל ומזיק דמה"ת אין מתחייב חבלה בלא עדים ע"ש בפ"ה ה"ו, והטעם משום דס"ל דמן ההודאה אין ראיה שהיה המעשה, רק דגבי ממון מ"מ נתחייב בהודאה, כמו הך דב"ב דף קמ"ט, וזהו המחלוקת דשם דף ל"ג בהך דרב אידי בר אבין, דר"ח ס"ל דאין צריך לשלם הפירות של קודם ההודאה, משום דס"ל דזה הוה רק חיוב חדש, ורק מכאן ולהבא, ואביי ורבא לא ס"ל כן, ועיין בהך דכתובות דף מ"ד ע"א בהך דרפרם דאמר אודויי אודי, ואמר שם דצריך לשלם הפירות, וע"כ ס"ל כאביי ורבא, ועיין בהך דגיטין דף מ' ע"ב, ובזה ג"כ כונת הגמ' דב"מ דף ג' ע"ב דאמר שם דהודאה לא מחייב, ומקשה שם והא הודאת בעל דין וכו', ומתרץ שם קנס, וזה ר"ל הס"ד דהודאה לא מברר שהדבר היה כן, רק שמחייב עצמו, והקשה דהא קי"ל כמאה עדים, ר"ל גדר בירור, ותירץ קנס, דר"ל דהנה זה פלוגתא בב"ק בב"מ אם מודה בקנס דפטור, אם משום דהוה פטור, או משום דאינו יכול להתחייב על ידי זה, וזה תליא בהך דרב ושמואל שם דף ע"ה ע"א, וע"ש דף מ"ג ע"ב מה דמחלק שם בין כופר לקנס, וא"כ למ"ד דרק דאין ב"ד יכולין לחייבו, הטעם הוא דהודאה לא הוה בירור רק חיוב והתורה לא חייבה קנס וחבלות רק אם נעשה הפעולה ועל ידי הודאתו לא נתברר הפעולה, ועיין בירושלמי שבועות פ"ד ע"ש בה"ו תן לי קנס בתי וכו' והוא אומר לא נתחייבתי, אך שם ר"ל כהך דכתובות דף מ"ב ע"א דהיינו שאמר שכבר נגמר דינו, ועיין מכות דף ג', ואף בזה ס"ל דפטור, ועיין תוס' שבועות דף ל"ג ע"א ד"ה או ודף ל"ח ע"א ד"ה אלא, אך רש"י ז"ל, בדף ל"ד ע"א ד"ה א"כ לא ס"ל כן משום דס"ל דר"ל אף לאחר שנגמר דינו ומשום דאיקרי קנס, כמו הך דכתובות דף מ"ב ע"ב, ובזה פליגי ג"כ רבינו ז"ל והר"א כאן בה"ב אם שייך חזקה גבי קנס דאנוסה, ועיין בהך דכתובות דף נ"א ע"ב ותוס' שם דף ס"ג ע"ב גבי זנות, אך כאן גבי קנס ס"ל להר"א ז"ל דלא מהני חזקה, ועיין בספרי פ' תצא דאמר שם בפסקא רמ"ד ונמצאו בעדים, ור"ל כעין דאמרינן בירושלמי

פ״א דסוטה, ופ״ט גבי עגלה ערופה דכל מקום שנאמר מציאה אינו אלא בעדים, וזה בודאי לא ר״ל מחמת קנס דצריך עדים, דזה בודאי דמודה בקנס פטור, אך לשיטת רבינו י״ל דגם מפגם ומנזק פטור בלא עדים, וכמש״כ בהל׳ חובל ומזיק הנ״ל, ומה שהקשה שם הרב המגיד מהך דשבועות דף ל״ו ע״ב, שם ר״ל שהוא טוען שהיו שם עדים בשעת מעשה וגם הוא מודה לזה ולכך בבושת ופגם חייב, אבל בקנס כל זמן שלא העידו בב״ד הוה ההודאה פטור.

ספרי שם.

הך דמבואר בספרי פ׳ תצא פסקא רמ״ד ונמצאו בעדים, זה ודאי דקנס בלא עדים אינו כלום, רק דר״ל דהבושת ופגם צריך עדים רק דאין צריך שיעידו בב״ד, ועיין בירושלמי סוטה פ״א גבי קינוי וסתירה וסוטה פ״ט גבי עגלה ערופה דגבי קנס מה שמעידים בב״ד מזה נעשה החיוב, ועיין שבועות דף ל״ג גבי משביע עדי קנס, ושם ר״ל להיפך דלמ״ד מודה בקנס ואח״כ באו עדים פטור, חזינן דהדבר ישנו קודם שהעידו העדים בב״ד, דאל״כ על מה חלה ההודאה, ולמ״ד חייב אם באו עדים אח״כ משום דכל כמה דלא העידו העדים בב״ד לאו כלום, ולא שייך בזה גדר פטור והפקעה, וכמו גבי שביעית דלא משמט אם כפר לו, כיון דאין עליו חיוב כלום כמבואר בירושלמי רפ״י דשביעית, ובדברי רבינו שם. ועיין ב״ב דף קמ״ה ע״ב גבי שושבינות, ועיין מכות דף י״א ע״ב גבי מיתת כה״ג קודם גמ״ד דליכא כפרה, כיון דעדיין לא נתברר שחייב גלות, וכן הוא בירושלמי פ״ג דהוריות גבי חטאו ואח״כ נתמנו, וזבחים דף ו׳ גבי עשה דסמיכה וכ״מ בזה, אבל גבי בושת ופגם כיון שהיו שם עדים חל החיוב, זה ר״ל הספרי שם, וכן הוא שיטת רבינו.

פסוק כט

ונתן האיש השכב עמה לאבי הנערה וגו׳.

ספרי סיפקא רמה: ונתן וכו׳ לאבי הנערה [השכב עמה] כל שכיבה.

י״ל דקמ״ל דגם אחד אם בא עליה כמה פעמים שלא כדרכה או בהעראה משלם קנס על כל אחד ואחד, ועיין בתוס׳ סנהדרין דף ע״ג ע״ב, וקידושין דף ט׳ ע״ב.

פרק כג

פסוק ב

לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה׳.

ספרי פיסקא רמז: מה בין פצוע דכה לכרות שפכה אלא שפצוע דכה חוזר וכרות שפכה אינו חוזר זו מהלכות רופאים.

עי׳ בירושלמי יבמות פ״ח גבי כרות שפכה שיש בהם הלכות הרופאים, ובספרי פ׳ תצא

פסקא רמ"ז זה מהלכות הרופאים, ור"ל דלדינא אין נ"מ לנו כל זמן שלא נתרפא אסור לבא בקהל, ולאחר שנתרפא מותר, רק נ"מ למ"ד ביבמות דף ע"ט ע"ב דסריס אדם לא חולץ ולא מייבם, וסריס חמה מייבם מחמת שיש לו רפואה ע"ש, אך אנן לא פסקינן כן מחמת דס"ל דרפואה רק מכאן ולהבא, כתובות דף ע"ד ע"ב ויומא דף פ"ו ור"ה דף י"ז, ועיין תוס' בכורות דף ל"ח ע"ב גבי מום של קדשים וזה ר"ל ביבמות דף קי"א ע"ב עיין שם החילוק בין קטן משום דקטן כן הוא המציאות והזמן של קטנות מצטרף להגדלות, אבל הרפואה מכאן ולהבא, כי זה סיבה, ולכך אם הסריס חמה נתרפא קודם שמת הבעל ודאי מייבם, אבל לאחר מיתת הבעל פקע הזיקה דבשעת נפילה היתה פטורה, אך לר' אלעזר ס"ל דזה רק גדר נסיון ואם נתרפא למפרע, וכמש"כ התוס' בכורות דף ל"ח ע"ב הנ"ל גבי פצוע דכא וכרות שפכה לר' אלעזר מאי ואמר דזה מהלכות הרופאים, ר"ל דגם ר"א מודה דרק מכאן ולהבא ואינה זקוקה לחליצה אם נתרפא לאחר מיתת הבעל.

פסוק ח

כי תצא מחנה על איביך.

ספרי פיסקא רנד: כי תצא מחנה כשתהיה יוצא הוי יוצא במחנה.

ר"ל כי אז חל שם מחנה אף דהוה חוץ לגי' מחנות, ואף שאין שם ארון כמ"ש ברמב"ם דלא כל פעם הוה ארון עמם, עיין בעירובין דף ס"ג בתוס', ובירושלמי שקלים וכ"מ, מ"מ חל עליו שם מחנה ואסור שם בעל קרי, ולכך אסור להרהר ונשמרת וכמש"כ הרמב"ן ז"ל בסה"מ בזה, וזה ר"ל הך דעירובין דף י"ז וחונין בכל מקום, ועיין ברמב"ם בהל' מלכים.

ונשמרת מכל דבר רע.

ספרי שם: שומע אני בטהרות ובטומאות וכו' יכול בטומאות ובטהרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה.

משום דבאלו הקילו, עיין עירובין דף י"ז, ועיין במה דס"ל להרמב"ם בהל' מלכים ... ע"ש בזה.

פסוק טז

לא תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליך מעם אדניו עמך ישב בקרבך וגו' באחד שעריך.

ספרי פיסקא רנט: אשר ינצל אליך מעם אדניו, לרבות גר תושב, עמך ישב ולא בעיר עצמו וכו', באחד שעריך בשעריך ולא בירושלים.

עיין במש"כ רבינו בהל' בית הבחירה פ"ז הי"ד דאסור לדור לו בירושלים, וזהו כוונת הראב"ד ז"ל כאן מש"כ בעיר עצמה, ועיין בהך דע"ז דף כ"ד ע"ב גבי ארונה, אך י"ל דשם עדיין לא נתקדשה ירושלים, ועיין בספרי פ' תצא פסקא רנ"ט וכו', ועיין בהך דמכות

דף ט' ע"א דמקשה שם אם גר תושב גולה לעיר מקלט, ואמאי לא משני כך, דהנה עיין משי"כ רבינו ז"ל פ"ד מהל' ע"ז ה"ד דאין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת, ועיין בירושלמי סוטה פ"ט (ה"ב) לגבי אם מביאין עגלה ערופה, זה תליא בהך דמכות דף י"ג ע"א אם יש להם קנין ללוים בעריהם, או לא, עי"ש בירושלמי ספ"ב דמכות, וא"כ לפ"ז יש חילוק להני שש ערי מקלט למ"ב כמבואר בגמ' שם, וא"כ שש ערי מקלט הוה כירושלים דלא מקרי עריך, וא"כ שם אסור לגר תושב לדור בהם, ואמאי לא מתרץ כן הגמ' במכות שם.

ספרי שם: בשעריך ולא בירושלים.

(ואין מוציאין אותו), הנה בירושלמי כאן פ"ח ה"ח, וכן מוכח מדברי הספרי דאף מירושלים אסור להוציא, ובתוספתא, ורבינו לא הביא זה וכו', אך באמת כונת הספרי והירושלמי הוא דלא נימא דמירושלים מותר להוציא לחו"ל משום דלא מיקרי בשעריך כמבואר בספרי פ' תצא פסקא רנ"ט, לכך צריך ריבוי דגם מירושלים אסור להוציא, ור"ל לח"ל וא"ש.

פסוק יט

לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' וגו'.

ספרי פיסקא רסא: נדר פרט לדבר הנדור כשהוא אומר לכל נדר לרבות במה.

עיין בספרי פ' תצא פיסקא רס"א דמרבה שם גם במה לאיסור אתנן, ועיין תוספתא דפסחים פ"ח ובירושלמי שם דהוה מחלוקת גבי פסח מצרים אם אסור אתנן, אך מלשון התוספתא דתמורה לא משמע כן, דלא מרבה רק אהל מועד של גלגל ע"ש.

שם. כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם.

ספרי שם: יכול אפילו שכר פקעתה יהיה אסור ת"ל כי תועבת ה' גם שניהם, שניהם ולא ד'.

הנה באמת רבינו ז"ל בהל' איסורי מזבח לא הביא זה, אך לפי הנראה מפרש רבינו ז"ל מה דמבואר במשנה תמורה דף ל' וכ"מ, והביאו רבינו בספ"ד מהל' איסורי מזבח דמחיר זונה מותר, ונראה דמפרש לא שמכר את הזונה, דא"כ פשיטא, רק דר"ל דנותן לה הטלה עבור הגוף שלה, ולא עבור הנאת הביאה, והיינו שכר פקעתא, ובזה יובן לשון הספרי פ' תצא פ' רס"א דיליף דשכר פקעתא שרי ע"ש.

פסוק כ

לא תשיך לאחיך נשך כסף וגו'.

ספרי פיסקא רסב: מכלל שנאמר (ויקרא כ"ה) כספך, ולא כסף אחרים; אכלך, ולא אוכל אחרים. או כספך ולא כסף מעשר וכו', כשהוא אומר נשך כסף לרבות מעשר.

באמת קשה מש"כ תוס' מנחות דף צ' ע"ב אי מותר להוליך מעות הקדש לסחורה, וא"כ משכחת ריבית, ומה שייך כאן ריבית ובמה נשתעבד לו, כיון דהמעות לא קנה, וגם פטור מאחריות, והוי כמו ריבית מוקדמת או מאוחרת, ועיין תו"כ פ' בהר ובספרי פ' תצא דמרבה שם כסף מעשר שני לאיסור ריבית, וצ"ל דאתיא כמ"ד ממון הדיוט הוא, דאל"ה לא קנה כלל המעות, כמבואר בקדושין דף כ"ד ודף נ"ד, והנה רש"י סנהדרין דף ע' ע"ב כתב גבי אכל מעשר שני דגנב דמי מעשר, ובאמת הא קי"ל דצריך שיהא של אביו ושל אמו, וכיון דממון גבוה אינו שלהם כלל, רק ר"ל דלקח מהדמים שגנב מעש"ש, ועיין רש"י חולין דף פ"א ע"ב דאם אכל מעשר שני של חבירו צריך לשלם לו אף בגבולין, ובתוספתא ב"ק פ"ז מבואר דצריך לשלם גם כפל, אך רבינו בפ"ג מהל' מעש"ש הכ"ד פסק דפטור מכפל, ועיין תוס' קדושין דף נ"ג ע"ב וב"מ דף צ' [ע"א] וכ"מ אי מעש"ש בגבולין יש עליו דין ממון, ומ"מ צריך לשלם עבורו, ובתוספתא ב"ק פ"ז, ובדברי רבינו בהל' גניבה פ"ג מבואר דגם גבי הקדש צריך לשלם הקרן וכו', אך באמת כך דנהי דאינו יכול למוכרו ולקדש בו האשה, מ"מ מה שנהנה בו צריך לשלם, אך נ"מ דלא הוי בגדר מזיק וא"צ לשלם מן העידית, עיין תוס' גיטין דף נ' ע"א וכו', עכ"פ התשלום שמשלם עבור המעש"ש שאכל אינו בשביל עצם הדבר רק בשביל הנאה, דעצם הדבר אינו קנוי לו, וא"כ איך שייך לומר על זה ריבית, וע"כ דזה אתיא כמ"ד מעש"ש ממון הדיוט הוא.

ספרי שם.

באמת גדר ריבית הוא עיקר איסור תורה מחמת שבאמת הוא חייב לו ריבית וקנין גמור בהריבית קצוצה רק שהתורה אסרה זה, וזה מה דאמר בב"מ ס"ב כל שבדיניהם וכו', ועיין ב"מ דף נ"ז ובמנחות דף צ' ע"ש דאין ריבית להקדש, ומ"מ מבואר בתו"כ פרשת בהר וספרי דלמעשר שני ע"ש, אף [ד]ממון גבוה מ"מ יש ריבית, והגדר דשיעבוד צריך דוקא לאדם מסויים, ולכך גבי הקדש ליכא מציאות רק צורה, משא"כ במעש"ש ואכמ"ל בזה.

פרק כד

פסוק א

וכתב לה ספר כריתת.

ספרי פיסקא רסט: וכתב אין לי אלא כתב בדיו, מנין בסם ובסיקרא וכו' ת"ל וכתב לה מכל מקום, ספר אין לי אלא ספר, מנין עלי קנים עלי אגוז עלי זית עלי חרוב ת"ל ונתן מכל מקום, א"כ למה נאמר ספר מה ספר מיוחד של קיימא יצאו אלו שאינן של קיימא.

גבי ס"ת שם הקלף והדיו והכתיבה הם דברים נפרדים וכל אחד הוי חלק מהס"ת לכך

כולן צריכין שיהיו לשמן, משא"כ בגט אף דפשטות דקרא כמבואר בספרי הוה הדבר שהנכתב עליו והכתב הם שני גדרים, ועיין בירושלמי גיטין ובתוספתא בזה גבי דבר שאינו מתקיים ממעט שם משני דרשות הכתב והדבר, אך למסקנא דסוטה דף ט"ז דההלכה עוקבת את המקרא, ועיקר הדבר משום הכתב, ולכך כתבו על איסורי הנאה כשר דעיקר הנתינה הוא תואר הגט, וזה נעשה רק ע"י ציווי הבעל, וזה ר"ל הך דגיטין דף כ' נתינת גט, ולא איכפת לן רק שזה לא יהיה נשאר ביד הבעל, ובזה א"ש מה שהקשו התוס' מנחות דף ל"ד על רש"י, וכ"כ בזה.

שם. ונתן בידה ושלחה מביתו.

ספרי שם: ונתן בידה ושלחה מביתו, עד שיאמר לה זה גטיך. מכאן אמרו הזורק גט לאשתו ואמר לה כנסי שטר או שמצאתו והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר לה הא גטיך.

(ומנין שאינו נותנו לה אלא בתורת גירושין), ור"ל לא משום ידיעתה, רק שתהא זה בתורת גט ע"ש במלחמות מש"כ בשם ספרי, ועיין בגיטין דף פ"ו ע"ב דנתינה לשמה לא בעי ע"ש.

פסוק טו

ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא.

ספרי פיסקא רעט: פרט לשפסק מעמו.

י"ל הכוונה דמתה אצל שולחני ע"ש בתוס' מטעם דחייה.

פסוק יט

כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה וגו'.

ספרי פיסקא רפב: קצירך פרט לכשקצרוהו עכו"ם, מכאן אמרו עכו"ם שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה והפאה, ר' יהודה מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העומר וכו', ר' יוסי הגלילי אומר מכלל שנאמר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר כל זמן שיש לו קציר יש לו עומר ויש לו שכחה וכל זמן שאין לו קציר אין לו עומר ואין לו שכחה.

(גוי שקצר), הנה כ"כ בזה דמיירי שקצר ישראל בשדהו, דאי לאו הכי הא אין שם קצירה על קצירתו כלל וכמו תולש וכו', וא"כ לא יהיה הקצירה שלו כלל דין קצירה ופטור כמו קרסמוה נמלים, וגם אי נימא דיש קנין לגוי בא"י, וא"כ הוי כמו חו"ל ואיך יתחייב אחר שנתגייר וכו', לכן נראה דהא דס"ל לר"י דחייב בשכחה גבי נכרי שנתגייר, ר"ל שקצרו ישראל ברשות הגוי, ובפרט לר"י דס"ל לשיטת הירושלמי לקמן בפ"ה דדמאי דיש קנין לנכרי וכו', ובאמת לר"י דס"ל דיש קנין הא הוה קצירת חו"ל, ואיך מחייב בשכחה

אף אחר שנתגייר, ועיין בר"ש כאן פ"ה מ"ה דהטעם משום דעכשיו הוה שדך, ואף דבשעה שקצר הוה פירות חו"ל, ובפרט גבי מתנות עניים דמבואר בספרי פ' עקב פסקא מ"א דרק לאחר ירושה וישיבה אז חייב בזה, ועיין בקדושין דף ל"ט ע"א פרט לחו"ל, ר"ל לא בגדר פטור, רק דזה אינו בכלל שדה, ורש"י חולין דף קל"ו ע"א מה דמחלק שם, ובפרט למה דמבואר בערכין דף כ"ט ע"א דקרקע של חו"ל אין שם קרקע עליה וכו', וצ"ל דס"ל לר"י דכמו דאמרינן בירושלמי פ"ב דחלה גבי כניסתן לארץ דלמפרע נתחיו, ה"נ לגבי גר שנתגייר יסבור ר"י דהוה כמו למפרע נעשית א"י כיון דלא יצא מרשותו, ונ"מ לגוי שקצר שדהו ומכר שדהו והפירות לישראל, י"ל דפטור מן השכחה של עומרים גם לר"י וכן משמע מלשון הספרי פ' תצא פסקא רפ"ב, ועיין בר"ש פ"ד מ"ה גבי הקדש לר"י ע"ש, ובאמת גבי ישראל כה"ג אם לקח פירות קצורים והשדה אם חייב בשכחת העומרים, והנה בהך דפ"ה מ"ה הובא בדברי רבינו לקמן בפ"ו הט"ו שם רק לקח התבואה הנקצרת ולא השדה וכו', וגבי שכחה נ"ל דזה ר"ל ריה"ג בספרי פ' תצא שם במה שאמר מכלל שנאמר וכו'. ור"ל דאף אם מכר ישראל לישראל פירות תלושים עם הקרקע פטור משכחת עומרים כיון שאין לו קציר, אבל זה ודאי גם ר"י מודה דאם לקח מן הגוי פירות תלושים עם הקרקע פטור משכחת עומרים ולא מחייב רק בגר וכמש"כ, גם י"ל דר"י לא מחייב רק בישראל שמסר שדהו לגוי וקצרן הגוי ואח"כ נתגייר, ועיין לקמן פ"ה הכ"ה בדברי רבינו גבי עוללות.

ספרי שם: **בשדך**, **פרט למעמר בשדה חבירו**, **דברי ר' מאיר**. **וחכמים מחייבים**.

עיין מש"כ רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ז ה"ו ע"ש מה דס"ל דאוסר ע"י מעשה וכו', ועיין בספרי פ' תצא גבי פאה בפסקא רפ"ב דהוה מחלוקת ר"מ ורבנן גבי מעמר בשדה חבירו אם חייב בפאה, ועיין בפ"ב דפאה משנה ז' גבי קצרוה לסטים דהוה מחלוקת שם בירושלמי אם רק קצרוהו לאבד או אפילו שלא לאבד גם כן פטורה, ואמר שם הטעם מחמת דהפאה ניתנת במחובר לקרקע, ור"ל דהא לא קנה את הקרקע דאין קרקע נגזלת והוה כדבר שאינו שלו, ועיין בירושלמי ערלה פ"א [ה"ב] גבי גזלן שנטע וכו', וגבי קצירה להתחייב בפאה י"ל כך דהא דע"י מעשה אוסר זה רק אם האיסור הוא המעשה, אבל אם ע"י המעשה נעשה פעולה לא בדבר שבו נעשה המעשה רק בדבר אחר לא מהני גם מעשה, וכיון שהקצירה ראשונה עושה כל השדה שתהיה מחוייבת בפאה, בזה אין אפשר בדבר שאינו שלו, וזהו כונת הירושלמי הנ"ל שהפאה ניתנה במחובר לקרקע, ר"ל ושם לא עשה הליסטים מעשה ולכך א"א להתחייב.

ספרי שם.

עיין בירושלמי פאה פ"א ה"ג דיליף מן ובקוצרכם דאם קצר לגבוה, ר"ל לצורך עומר ושתי הלחם דחייב בפאה, והקשה שם פשיטא דהא מעות הקדש אין מתחללין רק בתלוש, וכמבואר בירושלמי שקלים פ"ד ה"א, ותירץ שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט, ר"ל דהנה מבואר בספרי פ' תצא פסקא רפ"ב דשדך ולא שדה חבירך, ר"ל דלא מצי לחייב ע"י קציר של אחרים את השדה בפאה, ולכך מבואר בירושלמי כאן פ"ב ה"ז דאם קצרוה לסטים דאף אם קצרו שלא לאבדה, מכל מקום כיון שאין קרקע נגזלת, וא"כ אין השדה שלהם, ולכך אין מחייב הקצירה שלהם בפאה, ולקמן אבאר והשכר, ולכך סד"א דגם אם קצרו לצורך עומר ושתי הלחם כיון דאין השדה של ב"ד, ועיין מנחות דף פ"ה ע"א, והקציר ג"כ אינה שלהם ולא זכו בה, ולא שייך כאן מה דאמרינן בירושלמי פ"א דתרומות [ה"א] דיד הגזבר כיד הבעלים, דעדיין אינו הקדש והמעות נוטלים מיד השולחנים כמבואר בירושלמי פ"ד דשקלים, קמ"ל דחייב בפאה דמ"מ קצר לצורך הציבור.

שם. לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה.

ספרי פיסקא רפג: לא תשוב לקחתו כולו כאחד, וכמה יהיה בו שיערו חכמים בעושה סאתים וכו'.

עיין וכו' במ"ש רבינו בפיה"מ [פיאה] פ"ו מ"ח דהא דקי"ל דקמה מצלת הקמה מירי אף אם שכחה רק דיש בה סאתים דאינו שכחה מצלת הקמה אחרת וכו', ובאמת כאן בתוספתא פ"ג מבואר דלא שייך שכחה בקמה רק אם יש בה סאתים, ור"ל כך דאז כיון שהיא פחותה מסאתים אינה נכרת כלל והוה כטמון, וכמו הך דמבואר בפ"ז מ"ב גבי שעומד בין שלש שורות, ועיין במש"כ רבינו בפ"ה הכ"ה וכו', רק זה בודאי לא ר"ל ששכח כל הסאתים דא"כ לא הוה שכחה כמבואר במשנה, רק ר"ל ששכח מקצת קמה שיש בה סאתים, וא"כ חזינן דמ"מ אינו מציל עליה הקמה שנשאר אף דמתחילה לא היה חל עליה שם שכחה וכו', וי"ל דזהו ג"כ כונת הירושלמי בהל' ח' הא אם שכח שכחה, ונראה דקאי אסוף משנה ז' דנקט שם כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד, והוה ס"ל דאפילו אין כאן אלא קלח אחד אם לא שכחו מציל את העומרים אף של שורה אחרת, משמע דאם שכחו הוה שכחה, והא לא חל עליה שם שכחה כלל כמש"כ בשם התוספתא, ותירץ דמירי אף ששכחה כיון דלא מהני בה שכחה מצלת, וכעין מש"כ רבינו בפיה"מ הנ"ל וכו', עכ"פ ס"ל להירושלמי כשיטת רבינו דגם זה מציל בשכחה, ובאמת כונת הירושלמי כאן פ"ג ה"ז דיליף שם טעם דר"י דבעי בית סאתים לענין פאה

משום דיליף משכחה, ור"ל כמש"כ דדבר שאין בו סאתים, ליכא כלל שכחת קמה, ושכחת קמה ילפינן בסוטה דף מ"ה ע"א מקרא דבשדך ע"ש, ולכך יליף זה בגז"ש לענין פאה דצריך בית סאתים, וכן נראה מלשון הספרי פ' תצא ע"ש.

פרק כה

פסוק ג

ארבעים יכנו.

ספרי פיסקא רפו: יכנו ולא על כסות.

עיין סנהדרין דף מ"ה ע"א ע"ש גבי סקילה, ונ"מ גבי מלקות באשה דבמכות דף כ"ג נקט הטעם משום ונקלה, ועיין תוס' סוטה דף ח' ע"א, ורבינו הל' סנהדרין פט"ז ה"ח ממעט זה מקרא דוהכהו, וכן הוא בספרי פ' תצא פיסקא רפ"ו, לגבי אשה מאי, ובהל' סנהדרין אבאר זה.

שם. לא יוסיף פן יוסיף להכתו עד אלה מכה רבה וגו'.

ספרי שם: אם היה מוסיף עובר על לא תעשה, אין לי אלא בזמן שמוסיפים על מנין כל אומד ואומד שאמדוהו ב"ד מנין, ת"ל לא יוסיף מכל מקום.

באמת בהך דכריתות דף י"א משמע דהאומד למלקות הוא גדר דין לא מחמת החשש, ולמד שם מקרא, אך שם י"ל דכיון דעיקר הגדר דסנהדרין דף י' משום דבעינן אחיך, וגבי שפחה הוה זה מחלוקת דתנאים ב"ק דף פ"ז וכ"מ אם הוה בכלל אחיך, וגם יש סתירה בין לשון המשנה במכות דף כ"ב ובין הברייתא דסנהדרין דף י' אם האומד נצרך שיהיה למלקות הראויות להשתלש, או מלקין אותו והאומד הוי אומד, ונ"מ אם אמדוהו לקבל כ' דא"צ להלקותו רק י"ח, והוסיף רצועה אחת והלקה אותו י"ט אם חייב גלות אם זה הוי כאנוס, כיון דבאמת יכול לקבל ע"פ האומד, (אך) [או] כיון דע"פ דין אין יכולין להלקותו לא הוי אומד כלל, וזה ר"ל הראב"ד ז"ל בהשגות בהל' רוצח פ"ה ה"ו ע"ש, וגם באמת י"ל דזהו כונת הגמ' במכות דף כ"ג אין לי אלא מכה רבה וכו', ובספרי בפ' תצא מרבי שם בזמן שמוסיפין על כל אומד, ור"ל כה"ג אף דבעצם האומד הוי לכ' והוסיף על י"ח, ועיין בהך מחלוקת דב"ק דף פ"ו ע"א גבי שומא אם שייך לב"ד שומא על דבר שאין בו חיוב דין גבי עבד תרי לישני ע"ש.

פסוק יא

כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה וגו'.

ספרי פיסקא רצב: וקרבה אשת האחד, אשת איש, ולא אשת שליח ב"ד להציל את אישה.

ר"ל דוקא אשת איש של מי שהוא התחיל להכות את חבירו, וזה אשת (איש) [האחד] דכתב בקרא איש שהתחיל, אבל אשת שני פטורה דהוא לא התחיל, ובאשת שליח ב"ד אף שהתחיל כיון דעשה ברשות פטורה, ועיין ב"ק דף כ"ח, ובירושלמי שבת פ' ח' שרצים וע"ז פ"ב.

ספרי שם.

הך דמכות דף ח' וכו', שם קאי כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' רוצח פ"ה ה"ז, דהך שליח ב"ד, ר"ל כגון שהכה את הבעל דין המסרב לבא לבא לדין, ועיין ב"ק דף כ"ח ע"א גבי פרט לשליח ב"ד, ור"ל שם לפי המבואר בספרי פ' תצא פיסקא רצ"ב וקרבה אשת האחד אשת איש, ר"ל דרק אם אשתו של הראשון שהתחיל להכות את חבירו ואח"כ הכה חבירו לו. ומיירי בגדר רודף, כמ"ש רבינו בהל' רוצח פ"א ה"ז ע"ש, ובספרי, והיא מכל מקום חייבת, וצריך להציל את השני באחד מאבריה, ואם לא גם בנפשה משום שהיא אשת הרודף הראשון שהוא התחיל, אבל אם היתה אשתו של השני אף שהיא היתה יכולה להציל ג"כ באחד מאבריו, מ"מ אין עונשין אותה, עיין בירושלמי ע"ז פ"ב ושבת פ' ח' שרצים גבי מהו להציל את הרודף בנפשו של נרדף, ור"ל כה"ג, וגם י"ל לחלק בין אשתו לאדם אחר. ועיין בדברי רבינו בהל' מלכים, ועיין בירושלמי ב"ק פ"ח ה"ג ע"ש בזה, עכ"פ זה ר"ל הספרי שם, אבל שליח ב"ד אף דהוא התחיל, מ"מ הוי ברשות.

פרק כו

פסוק א

והיה כי תבוא אל הארץ.

ספרי פיסקא רצו: אין והיה אלא מיד.

מה דמבואר בכלים פ"א, והובא בדברי רבינו בהל' בית הבחירה פ"ז ה"י"ב לענין מעלות של ארץ ישראל, ושם לא מחמת דין דאין נוהג שם זה, רק בגדר מעלה, ולכך ס"ל לרבינו בפ"ז מהל' תמידין ומוספין דאף דקי"ל דחדש נוהג בחו"ל מ"מ אין מביאין עומר ושתי הלחם מחו"ל, וכה"ג אמר בירושלמי פ"ד דשקלים ופ"א דשביעית לדידן לענין סוריא דרק משום מעלה אין מביאין כיון דקי"ל דשמיה כיבוש, ועמש"כ הר"ן ז"ל בנדרים דף כ"ב ע"א גבי עבר הירדן, ורש"י סנהדרין דף י"א ע"ב ומנחות דף פ"ג ע"ב וכ"כ מזה במקום אחר. וכן במאי דחשיב שם בכלים בכורים, קאי ג"כ לענין סוריא, דאף דמבואר בסוף מס' חלה ובדברי רבינו בהל' בכורים דמביאין בכורים מסוריא, זה רק לענין הכנסה לירושלים, וכ"כ בזה בהל' נדרים דלשיטת רבינו תיכף שהכניסם לירושלים יש עליהם שם תרומה, ואח"כ כשמכניסן לעזרה יש עליהם שם קדשי מקדש, והני של סוריא אין

מכניסין לעזרה, ועי' בספרי פ' תבוא דמבואר שם דמביאין בכורים קודם ירושה וישיבה והוא תמוה, אך נראה דר"ל דנ"מ לסוריא.

ספרי שם.

עי' בספרי פ' תבוא "והיה מידי", וי"ל דאם נטע מיד ואח"כ ירשה מביא.

פסוק ב

ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וגו'.

ספרי שם: יכול כל הפירות כולם חייבים בבכורים וכו' מה ביכורי צבור שנאמר להלן משבעת המינים האמורים בשבח הארץ ואלו הם וכו' דבש זה דבש תמרים.

ט"ס וצ"ל זה תמרים, ועיין בירושלמי פ"א דבכורים וחולין דף ק"כ ע"ב ופי"א דתרומות, אך לפי הגאון בה"ג הל' ברכות, י"ל דר"ל דצריך להביא מן תמרים שעושים דבש, וזה כותבת, ובזה יתבאר לך הירושלמי פ"א דבכורים, ועיין בהך דמנחות דף פ"ד.

ספרי שם.

עיין בה"ג בהל' ברכות דס"ל דיש ב' מיני תמרים, תמרים העומדים לדבש, וזהו כותבות, עי' בבכורים פ"א ע"ש בירושלמי, וס"ל דבהך תמרים דאינן מיוחדים לדבש אין עליהם שם מין ז' כלל, ועי' עירובין דף כ"ח [ע"ב] ועי"ז דף ל"ח [ע"ב] וכ"מ בזה, ודבש דנקט בקרא גבי בכורים, ר"ל רק מין תמרים שעושים מהם דבש, ועי' רש"י ברכות דף ל"ז ודף מ"א ע"ב ואכ"מ, וכבר כתבתי דלגבי בכורים הני תמרים שיוצא מהם דבש מאליו דמביא וקורא, הני חל עליהם גדר קדשי מקדש דביכורים פ"ג, וזה נקרא כותבת, וכן מבואר בירושלמי פ"א דבכורים דדבש האמור בבכורים, ר"ל תמרים שמוציאים ממנו דבש, ועי"ש בספרי פ' תבוא, ובירושלמי בכורים שם פ"א הלכה ג', דרק תמרים שביריחו ובכותבות בזה קורין, ועי' ב"ב דף (קמ"ה) [קמ"ו ע"ב] ופסחים דף פ"ח [ע"א], ובספרי פ' ברכה גבי צוער עיר התמרים ע"ש, וזה ר"ל הך דמנחות דף פ"ד ע"ב שבח ארץ וכמ"ש רש"י ברכות דף ל"ז ע"א ד"ה כותבת הנ"ל, ועי"ש ברש"י דף מ"א ע"ב.

שם. ושמת בטנא.

ספרי פיסקא רצה: מלמד שטעונים כלים.

עיין ברמב"ם דמבואר שם דצריך ב' כלים.

פסוק ג

ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם וגו'.

ספרי שם: וכי עלתה על דעתך שתלך אצל כהן שלא יהיה בימיך אלא כהן שהוא כשר.

עיין קדושין דף ס"ו ע"ב ובירושלמי פ"ח דתרומות ונ"מ אם הבכורים קדשי מקדש או קדשי הגבול, ועי' בכורים פ"ג וכ"מ ובירושלמי פ"א התרומות.

פסוק ד

ולקח הכהן הטנא מידך.

ספרי פיסקא ש: ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה וסלים ניתנים לכהנים לזכות מתנה לכהנים.

אף דהא מבואר בתוספתא מע"ש דאין בכורים קונים הכלי כמו במע"ש, י"ל דבאמת זה גדר ביטול, עיין קידושין דף מ"ח ע"ב.

שם. והניחו לפני מזבח ה' אלהיך.

ספרי שם: כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים וכל זמן שאין לך מזבח אין לך בכורים.

תוספתא סוף שקלים, ומכות דף י"ט ע"ש, ובתוס' זבחים דף קי"ט ע"ש.

שם. ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני וגו'.

ספרי שם: מכאן אמרו נגנבו או שאבדו חייב באחריותם נטמאו בעזרה נופץ ואין קורא.

הך דמעילה דף י"ג ובמה דפליגי שם רש"י ותוס', ובמ"ש הרמב"ם ז"ל דהם אומרים הקדש לזה, וע"ש בהשגות בודאי מהקדש אסור כמבואר שם במשנה ובתוספתא ובפרט היכי דחייב בטיפול וכמו בכורות, ועי' בתוספתא פ"ד ובספרי פ' קרח ובתו"כ פ' (מצורע) [תזריע], וגבי בכורים בספרי ובתוספתא בזה דחייב בטיפולו, וברמב"ם בהל' מעה"ק פי"ח, ובאמת מן מכילתא פ' משפטים מבואר דהיו נוטלין מעות מהקדש ולוקחין בהמה להניק, ואיך מותר זה, וצ"ל גדר לב ב"ד מתנה ועי' פסחים דף פ"א ע"ב וגם י"ל דלשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ל בהלי שקלים ובהלי ערכין וסוף תמורה דמותר ליקח מן קדשי ב"ה לצורך מזבח לקרבן, ה"נ כן, אבל תרומה ודאי אסור, ותוספתא דמעילה שם דגם הבהמה של ב"ה, וכן רק מן מעות מותר, ועי' ערכין דף כ' ע"ב עלי להביאה, ומה ר"ל דהא מוטל עליו חיוב להביאה לטפל בה, ובאמת בספרי מבואר דרק עד בור הגולה, וכן גבי בכורים.

פסוק ה

ועניתָ ואמרתָ וגו' ארמי אבד אבי וגו'.

ספרי פיסקא שא: נאמר כאן עניה ונאמר להלן עניה, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש.

בוידוי מעשר אף דנקראים בכל לשון, מ"מ צריך דווקא גדר תרגום, וגבי מקרא בכורים זה הוי גדר קריאת פרשה, וצריך דווקא שיקרא בס"ת ובלה"ק, ועי' בירושלמי בכורים פ"ג דכל מקום שנאמר עניה הוי מפי אחר וכו', וכבר כתבתי בזה במ"א מה דמבואר בסוטה דף ל"ב ע"ב דפרשת בכורים קוראים בקול רם, ר"ל כמו קריאת פרשה בס"ת,

ולכך יש שם מתורגמן והוא לא מתרגם בלבד רק הוא דורשה, עיין פסחים דף קט"ז ובתוספתא סוטה ובספרי פרשה תבוא.

פסוק ח

ויוצאנו ה' ממצרים וגו'.

ספרי שם: (**בהגהות הגר"א ונשמט מהספרי**): **ויוציאנו ה' לא ע"י מלאך כו'**.

עיין בירושלמי סנהדרין פ"ב ע"ש.

פסוק ט

ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת וגו'.

ספרי שם: **בשכר ביאתנו אל המקום הזה ניתן לנו את הארץ הזאת**.

עיין בירושלמי פ"א דמס' בכורים דאין הבית רק על ב' דברים, וגם נ"מ במה דפליגי הרמב"ם ורש"י אם חל שם בכורים לאחר הכנסה לחומת ירושלים או חומת עזרה, ואכמ"ל.

פסוק י

ועתה הנה הבאתי וגו'.

ספרי שם: **הנה בשמחה**.

עיין שבת דף קל"ט, ולעיל בפ' קורח פיסקא קי"ט ע"ש וקי"ז ע"ש.

ספרי שם.

עי' בערכין דף י"א גבי הך דבכורים טעונים שירה, ע"ש בתוס', ודבריהם תמוהים דהא זה משנה בבכורים פ"ב דבכורים טעונים שיר, וכן מבואר שם בפ"ג, ועי' סוכה דף מ"ז ע"ב, אך נראה דהוי רק בפה ולא בכלי, דהא מבואר בערכין שם דרק בקרבן צבור צריך לומר שירה, ודבר הקבוע לזמן וכו', והנה בירושלמי פ"ב דבכורים יליף שם מקרא דשיר עגבים ע"ש, והר"ש שם וכן רש"י בסוכה שם מביא קרא אחרינא, והירושלמי ר"ל דשיר בכלי שרת לא הוי שם, ומה דמבואר שם בפ"ג דהיה שם חליל, זה הוי של חול והיה בחוץ ומשום דמבואר בספרי פ' תבוא פיסקא ש"א הנה בשמחה, ועי' בספרי פ' קרח פיסקא קי"ז וקי"ט, ושבת דף קל"ט ע"א גבי אהרן וכו', אבל בפנים היה רק שירה בפה משום דליכא בזה עבודת קרבן.

פסוק יב

ואכלו בשעריך ושבעו.

ספרי פיסקא שג: **בשעריך מלמד שאין מוציאים אותו מן הארץ לח"ל אמרו משפחת בית נבטלה היתה בירושלים וכו' ולא רצו להוציאם חוץ לירושלים**.

עיין צ"פ הל' מתנ"ע פ"ו הי"ז, הובא לעיל פ' תצא כג, יז.

פסוק יג

ואמרת וגו' בערתי הקדש מן הבית.

ספרי שם: ד"א מן הבית כיון שהפרשתו מן הבית אין אתה נזקק לכל דבר.

ר"ל אמעשר עני שמתחלק בגורן דאין מעכב רק יציאה מרשות.

שם. ולא שכחתי.

ספרי שם: לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו.

מה דמבואר בברכות דף מ' ע"ב בהך דלא שכחתי מלברכך נראה דרבינו לא מפרש כפירש"י שם דקאי אברכה לפני', אך קאי אהך דב"מ דף מ"ב ע"א גבי מדד את גורנו דמברך ע"ש ובמ"ש הראשונים הובא בכ"מ פ"י מהל' ברכות אם זה הוה ברכה בשם ומלכות, ונראה דבמע"ר דקי"ל דדוקא במדה כמבואר בכ"מ שם צריך לברך בשם, משא"כ בתרומה, וזהו דמחלק בשני בבות מלברכך ולהזכיר שמך ע"ש בגמ' משום דעל תרומה א"צ שם וא"צ מדה, משא"כ במעשר, וגבי מעשר מעכב בוידוי הכל.

פרק כז

פסוק טו

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו' וענו כל העם ואמרו אמן.

הגדר דערבות משום שכל ישראל הוה כמו מין יחיד מין פרטי נקודה, ועי' מכות דף כ"ג וחולין דף קל"ה ע"ש לא בגדר נפרד וכו' לכך מהני ערבות וכו', והנה בע"ז מבואר בספרי פ' שלח דגבי ע"ז ליכא גדר פוקד ע"ש בזה משום דפקע היחוס, ועמ"ש ע"ז דף נ"ב, ועי' סוף מס' סוכה בזה, ולכך בקרא גבי ארורים בע"ז אמר לשון רבים וענו ואמרו, וגבי שאר לשון יחיד דשם הוה עצם אחד, ואכמ"ל בזה.

פרק כח

פסוק נח

אם לא תשמר וגו' ליראה את השם וגו' והפלא ה' את מכתך.

מלקות על מקלל בשם, עיין תמורה דף ג'.

פרק כט

פסוק ד

לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך.

זה רק לשבט לוי, כי כל ישראל הלכו בלא מנעלים דהיו נזופין, עיין מו"ק דף ט"ו ע"ש, אבל לוי לא עבדו עבודה זרה.

פסוק ט

אתם נצבים היום וגו' ראשיכם שבטיכם זקניכם וגו'.

עיין בירושלמי פ"ג דהוריות דמשה הקדים ראשים לזקנים וכו'.

פסוק י

וגרך וגו' מחטב עציך עד שאב מימיך.

עיין רש"י גיטין דף כ"ג גבי בני ברית, והנה עיקר הגדר אם גרים מיד הם נכללים בכלל ישראל, וכמו דישראל קבלו עליהם, ה"נ הם, או הוה מציאות בפ"ע, ועיין בנדרים דף ל"א, ונ"מ גבי המודר הנאה מישראל, אם אסור בגרים שנתגיירו אח"כ, אם נעשה מן המציאות של כלל ישראל, ע"ש בראי"ש וברי"ן שם ודף פ"ד ע"א ע"ש מ"ש בזה, וכן נ"מ בהך דגיטין דף פ"ה חוץ מעכו"ם שלא הוה שיור, איך הדין אם נתגייר אם מותרת לו אם אמר [חוץ] מפלוני והוא הוה עכו"ם ואח"כ נתגייר ע"ש... וכן נ"מ גבי עבדים אם הדיר עצמו מזרע אברהם ומישראל ... דעבד גם אין נפשו קנויה לו, עיין נזיר דף ס"ב ע"ב. [ועיין גיטין דף י"א ע"ב], [ועיין עירובין דף ע"ג גבי עירוב, ופסחים דף פ"ח גבי פסח], ועמ"ש בזה אם יש לו מנוי בפני עצמו או לא, ועמ"ש בהלי קרבן פסח, ומ"ש בהך דחולין דף קל"א דצריך קרא בעבד לכפרת יה"כ ע"ש בזה, ועמ"ש בזה בהך דסוטה דף ל"ח בעבדים שאינם משוחררים אם לא הוה בכלל ברכת כהנים, והך דספרי פ' בהעלותך בזה ע"ש, ואם שייך בהם גדר ... לומר הך דשבועות דף כ"ט לא על דעתך וכו', וגם דהא אין עבד בכלל שבועה כלל, כמבואר נזיר דף ס"ב, ולכן ידוע דברי הרמב"ן ז"ל מ"ש כאן... שזה נולד מעבד הבא על א"א והולד ממזר, עיין יבמות דף מ"ו [ע"א].

פסוק יד

כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום וגו'.

עיין שבועות דף ל"ט ובירושלמי סוטה פ"ז.

פסוק יז

פן יש בכם וגו'.

ר"ל אף דלא מיחו כלל.

פסוק כב

גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים וגו'.

הנה במשנה דסנהדרין אמר מעלה אני עליכם וכו' עולה כליל, ור"ל דהשרפה הוי גדר תיקון לא בגדר העדרי, ובירושלמי כאן, ובתוספתא כאן מבואר דסדום הוי ג"כ גדר עיר הנדחת ע"ש, ולכך נאבד גם רכושו של לוט ע"ש, ובזה מדויק ג"כ לשון הכתוב דגבי שרפה מאש היוצא מלמעלה כתב רק סדום ועמורה, וההיפוך היה כל הד' כמבואר בפ'

נצבים, והטעם דבעיר הנדחת בעי דוקא ב"ד הגדול, כמבואר בפ"א דסנהדרין ומבואר שם דאין עושין ג' עיירות, ולכך גדר עיר הנדחת לא עשו רק סדום ועמורה, ושאר הוי רק גדר הפיכה והנה מבואר במנחות דף כ"ו ע"ב דיליף שם דקומץ מתיר את השירים באכילה רק כשישלוט האור ברוב הקומץ, ומייתי לה מקרא דכקיטור הכבשן ע"ש, והוא עד רובו, חזינן דזה הוי בגדר הקטרה ותקון וריח ניחוח, וזה תליא בהך דסנהדרין דף מ"ז ע"ש דהוי פלוגתא אם מיתת ב"ד מכפרת או ע"י קבורה ג"כ וכו', וזה תליא ג"כ בגדר הך דיומא דף ס"ז ע"ב ודף ס"ד ע"א דאברי שעיר המשתלח מותרים בהנאה ואינם מטמאים דדחייתן הוי שחיטתן, וגדר תיקון, ולא כר"א דס"ל שם דף ס"ו ע"ב כן יאבדו, ור"ל דלא הוי תיקון.

פרק לא

פסוק ט

ויכתב משה את התורה הזאת וגו'.

הנה משה כתב ס"ת לכל שבט, אך יש בזה מחלוקת אם כתב עברי או אשורית, עיין סנהדרין דף כ"א, וזבחים דף ס"ב, אך מ"מ ס"ת שנכתבה בסיני וס"ת של מלך צריך דוקא כתב אשורי, וכן כתבה משה, והך דכאן הי' נגנז בארון וממנה כותבין של מלך, עיין תוספתא סנהדרין ורש"י ב"ב דף י"ד ע"ב ותוספות בעמו' א', ועיין יומא דף ס"ח ע"ב ע"ש ושם הוה כתוב גם הטעמים, כבר כתבתי דכאן הוה גם הטעמים כתובים בתורה, וכן נקודות וכל המסורה, וזה הוה ג"כ כתוב בכתב אשורי ולשון הקודש, ובשעת הקהל אז המלך קורא מס"ת שלו שמגיהין אותה מזה התורה, וזה ר"ל רש"י בבא בתרא דף י"ד ע"ב ע"ש, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' ס"ת ע"ש.

שם. ויתנה אל הכהנים בני לוי.

באמת יש נ"מ גבי ס"ת שכתב משה רבינו והניחו בארון, ובין שאר י"ב ס"ת שנתנם מרע"ה לשבטים, דס"ת שהניח בארון שם היה כתוב כל התורה כולה בכתב אשורי ולה"ק והטעמים והנקודות, וכן בנקודה של שם בן ד' אשר זה נקרא שם המפורש לשיטת רבינו, ולכך מבואר דנתנה להלויים, משום דאצלם הוי שיר שלהם עבודה, וקי"ל דעיקר שירה בפה, וזה הוי הטעמים, עי' רש"י ערכין דף י"א גבי משה ידבר דאז היה מצווה על שירה לפי שמשה רבינו לוי היה והיה משורר, ושירה הוי עבודה, רק שמכ"מ משה רבינו למד זה גם לכל ישראל בעל פה, וכמבואר בנדרים דף ל"ח ע"א ע"ש בראש"ש כתבן שלך, דזה עיקר הפלפול, וזה ר"ל הך דפסחים דף קי"ט גבי טעמי תורה, וזה ר"ל הך דעירובין דף כ"א ע"ב דאגמרה כו' ודף נ"ה ע"ב במה דאמר שם שימה בפיהם, ועי'

מנחות דף נ"ט ע"ב דזה הוי דבר מועט, וזה ר"ל המכילתא בפ' יתרו דבנעימה שהיה משה שומע בו היה משמיע וכו', עכ"פ בס"ת שהיה גנוזה בארון הקודש שם היה כתוב כל זה, וממנו הי' נכתב ס"ת של המלכים שהי' מונחת בבית גנזיו כמבואר בסנהדרין דף כ"א, עד שנבנה המקדש ששוב לא היו יכולים ליכנס לשם דהיה בבית קה"ק, עי' מש"כ התוס' בבא בתרא דף י"ד, ושוב אח"כ הי' המלך כותב ס"ת שלו מאת ס"ת של המלך הקודם, והס"ת של מלך הקודם היתה נגנזת בב"ד כמבואר בתוספתא פ"ד דסנהדרין, וזה ר"ל רש"י ב"ב דף י"ד ע"ב ע"ש, וכן הס"ת של מלך זה היתה מונחת בבית גנזיו, ולא היה קורא בה, רק בזמן שהיה צריך לקרות פרשת הקהל. ועי' מה שכתב רבינו בסוף הל' חגיגה שיהיה כמו שומעין מפי הגבורה וכו', ור"ל דאז הוי הקריאה בס"ת הנכתב כך, ועי' בספרי פ' שופטים דמבואר שם דקרא דכתיב גבי מלך וכתב את משנה התורה, היה זה לקריאה שצריך לקרות בפרשת הקהל, וגם זה צריך שיהא דוקא שלו, וגם צריך שיכתב בזמן שהוא מלך לא שכתב קודם שמלך.

שם. הכהנים בני לוי.

וכן זה הלשון גבי עגלה ערופה לעיל סוף פרשת שופטים ע"ש בזה, ושם מרבה בספרי גם כהן בעל מום, וגם לברכת כהנים כשרים, וכאן מאי.

שם.

הנה כהן בעל מום מן הסתם ודאי כשר לכתיבת פרשת סוטה, עיין בספרי פ' שופטים פסקא ר"ח דמצריך קרא לרבות בעגלה ערופה דכשרה בבעלי מומין, ועיין בהך דזבחים דף י"ג ע"א בכהן כשר ע"ש ברש"י, ועי' בהך דיומא דף כ"ג ע"ב גבי הך דר"א גבי הוצאת דשן, ובירושלמי שם דאמר הוא בעל מום הוא זר, ועיין בהך דסוכה דף מ"ד ע"א, ובתוספתא סוטה פ"ז גבי ברבת כהנים שבמקדש, ושם גבי הקהל, ובירושלמי פ"א דיומא גבי חצוצרות בכהנים, ועיין תוס' יבמות דף ל"ב ע"ב גבי בעל מום ששימש בטומאה, וסוף עירובין גבי הכל נכנסין לתקן, ובתו"כ פ' שמיני ופ' אחרי מות דבעל מום פטור אם הוא שתוי יין או פרוע ראש, ובדברי רבינו בהל' ביאת מקדש ע"ש מש"כ בזה.

פסוק יד

ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וגו'.

ספרי פיסקא שה: משיב משה לפני הקב"ה הואיל ואני נפטר בנסיון גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל שיצא ידיהם לשלום וכן הוא אומר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם.

לעיל פ' פנחס פיסקא קל"ט.

ספרי שם: משיב משה לפני הקב"ה הואיל ואני נפטר בנסיון [בנסים] (נ"ב והנם זועפים תרגום נסיסין - הגהות וביאורים, מבעל זרע אברהם) **כו'**.
עי' תמורה דף ט"ז ע"א ע"ש ברש"י.

פסוק יח
ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא וגו'.
בגדר כל מקום שגלו שכינה עמהם, עי' מ"ש רבינו בספר המורה ח"א ספכ"ג בגדר אלך ואשובה למקומי, וגדר הסתרת פנים, ומה מאד קשה זאת התוכחה כו' כו', ר"ל כשיהיה הרעות והטוב לא בגדר השגחה, רק בגדר סילוק ועזיבה למקרי הזמן, וכן מבואר בירושלמי סנהדרין פ"י אין לך שעה שקשה בעולם יותר מאותה שעה שאמר הסתר אסתיר, וזה הגדר דר"ה דף ל"א ע"א ששה חדשים המתינה שכינה במדבר, דהיינו מעשרה בטבת שבו סמך מלך בבל כו' עד ט' בתמוז כמבואר שם דף י"ח ע"ב.

פסוק יט
ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו' שימה בפיהם.
ביוה"כ בלוחות האחרונות נתן לנו משה רבינו פלפול החורה ג"כ אשר ניתן רק לו כמבואר נדרים דף ל"ח ע"א, והוא טוב עין יבורך נתן לנו כמבואר שם, וע"ש בראי"ש דזה כתבן שלך, וזה בלוחות אחרונות, וזה לחם עיקר תורה שבע"פ, פלפול, וזה טעמי תורה המבואר בפסחים דף (קי"ח) [קי"ט] וזה ניתן למשה רבינו, ור"ל טעמי לשירה, ובזה הוי עיקר תורה שבע"פ, עי' חגיגה דף ו' ע"ב לפסוקי טעמי, וברכות דף ס"ב ע"א שמראה טעמי תורה, ועי' בירושלמי פ"ד דמס' תענית דזה ב' טפחים שגבר ידיו של משה כו', וזה יד החזקה, דלכן צריך לזה ימין, ומשה רבינו לוי היה ומצווה לשורר בקול של משה כמבואר ערכין דף י"א ע"ש ברש"י, וזה קולו של משה דברכות דף מ"ה, ר"ל בנעימה של טעמים כדי לומר שירה, דעיקר בפה כדקי"ל בסוכה דף נ' ע"ב ודף נ"א וערכין ותענית וע"ז, וכמה מקומות בזה, אבל לנו הוי רק מדרבנן כמבואר נדרים דף ל"ז ע"ב, וזה האזינו, דזה שירת הלוים כמבואר ר"ה דף ל"א במוסף של שבת, ובירושלמי פ"ד דמגילה, וזה שימה בפיהם, עירובין דף נ"ד ע"ב ודף כ"א ע"ב גבי שלמה ושבת דף ק"ד ע"א, ור"ל הטעמים דזה בעל פה דוקא ונקודות קטנות, כמבואר מנחות דף נ"ט ע"ב שימה כל דהו.

פרק לב

פסוק א
האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ וגו'.
ספרי פיסקא שו: וחכ"א אין הדבר כן אלא כשהעדים מעידים אם נמצאו דבריהם

מכוונים כאחד עדותן קיימת וכו' בא ישעיה וסמך לדבר שמעו שמים והאזיני ארץ ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ.

עיין סנהדרין דף ל' ובירושלמי שם פ"ג.

פסוק ב

יערף כמטר לקחי.

ספרי שם: ד"א יערוף וכו' אין יערוף אלא לשון הריגה. שנאמר (דברים כ"א:ד') וערפו שם את העגלה בנחל, מה עגלה מכפרת על שפיכות דמים כך דברי תורה מכפרים על שפיכות דמים.

עיין מכות דף י' ע"א מנין לדברי תורה שהן קולטין ע"ש.

ספרי שם.

הנה בהך דעירובין דף כ"ו ומו"ק דף כ"ח מבואר שם דלימוד התורה אף של אחד מגין שלא יכנס המזיק לשם, ובגדר מבריח ארי, לא פועל ממש, ועיין מכות דף י' ע"א דהוי בגדר ערי מקלט וכו', ובאמת גבי ערי מקלט בשוגג לפי מה דמבואר במכות דף י' ודף י"ב יש שני גדרים, גדר הגנה, זה קודם גמר דין וכו', ואז י"ל דד"ת קולטין כהך דמכות דף י' הנ"ל, ועיין בספרי פ' האזינו על קרא דיערוף כמטר, דדברי תורה מכפר כעגלה ערופה על שפ"ד. בגדר כפרה, ולאחר גמ"ד הוה זה בגדר כפרה, מכות דף ב' ועיין בדף ט' ודף י"א בתוס', ובשיטת רבינו דס"ל בהל' רוצח דגם ישראל שהרג גר תושב שייך בדין דערי מקלט, חזינן דזה דין בפ"ע אף דמזיד פטור.

ספרי שם: ד"א יערוף כמטר לקחי, ר' דוסתאי בר' יהודה אומר אם דברי תורה כנסת כדרך הכונסים מטר לבור, לסוף אתה מנזל ומשקה אחרים שנאמר ונוזלים מתוך בארך יפוצו מעינותיך חוצה.

ע"ז דף י"ט.

ספרי שם: אבל אם מצרפם ועושה אותם סלעים ועושה אותם דינרי זהב פורט ומוציא בכל מקום שירצה.

עיין ב"מ דף מ"ד ע"ב....

שם. וכרביבים עלי עשב.

ספרי שם: מה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם ומפשפשים אותם ומפטמים אותם וכו'.

עיין כתובות דף י'.

ספרי שם: כך הוי מפטם בדברי תורה ושונה ומשלש ומרבע.
עיין עירובין דף נ"ד ע"ב ע"ש, ועיין תוס' מגילה דף ל"א ע"ב.

פסוק ג
כי שם ה' אקרא.
ספרי שם: נמצינו למדים שלא הזכיר משה שמו של הקב"ה אלא לאחר כ"א דבר וכו' אמר משה די שאהיה בפחות משבעה כמלאכי השרת.
עיין תוס' סנהדרין דף ל"ז ע"ב דישראל אומרים קדושה פעם אחת בשבוע ע"ש.
ספרי שם.
בגדר דברי התוס' סנהדרין דף ל"ז ע"ב ד"ה מכנף הארץ, ר"ל דהנה זה מחלוקת התנאים בתוספתא ברכות פ"א הי"א ר"י ורבנן אם קדוש וברוך זה רק סיפור שהמלאכים אומרים, עיין חולין צ"א ע"ב, ואנו אומרים רק ימלוך, או אנו אומרים ג"כ מקדישים כן, ויש בזה אריכות גדול ומחלוקת בדבר שאנו אומרים מה שאמר זה, דהנה גבי מגדף עיין סנהדרין נ"ו ודף ס', דירושלמי ס"ל דהעדים אין אומרים לשון של המגדף דא"כ הם מגדפים רק אומרים שזה השם וכו', אך הרמב"ם ז"ל בהל' ע"ז לא כתב כן וס"ל דאומרים הלשון, דאל"כ לא היו צריכים לקרוע הדיינים, ומאוד יש להאריך בזה, עיין ירושלמי נזיר פ"ב על משנה דאמרה פרה זה אם אחד אומר שזה אמר הריני נזיר אם אמר הראשון אין השני נזיר ואם לא אמר השני נזיר, וטעות סופר שם, חזינן דהוי רק כמספר מה שזה אמר, ועיין במה דפליגי גמרא שלנו קידושין ל"א ע"ב גבי חכם ומתורגמן אם מזכיר אביו, דגמ' שלנו ס"ל דזה אומר השם וזה אומר אבא, אך בירושלמי מגילה פ"ד מבואר להיפוך מחמת דכל לשון בלשון כמו שאמר החכם וכו', עכ"פ פליגי בזה תנאי בתוספ' הנ"ל, ובאמת זהו שינוי הנוסח של אשכנזים והספרדים אם נקדישך או נקדש, ועיין בספרי פ' האזינו על פסוק כי שם ה' וכו' דמשה רבינו דהוא כמו אחד משבעה מן מלאכי השרת ע"ש, וזה ר"ל דישראל רק בשבת כנוסח האשכנזים, דר"ל בכל ימות החול רק מספרים מה שהמלאכים אומרים.
ספרי שם: ר' יוסי אומר מנין לעומדים בבית הכנסת ואומרים ברכו את ה' המבורך שעונים אחריהם ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ת"ל כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו.
ברכות דף מ"ט ע"ב ע"ש בזה.
ספרי שם: ומנין לאומר יהא שמיה רבא מברך שעונים אחריו לעולמי ולעולמי עולמים, ת"ל הבו גודל לאלקינו.
עיין סוכה דף ל"ט.

ספרי שם.

(וכבר תיקנו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם) זה אמן יהא שמיה רבא דברכות דף ג' ודף כ"א ודף נ"ו ושבת דף קי"ט וסוכה דף ל"ח ע"ב ובספרי פ' האזינו וכ"מ.

פסוק ד

אל אמונה ואין עול.

ספרי פיסקא שז: מדת בשר ודם מפקיד אצל חבירו מאתים ויש בידו מנה כשהוא בא ליטול את שלו אומר לו הוצא מנה שיש לי בידך והילך את השאר אבל מי שאמר והיה העולם וכו'.

עיין כתובות דף ק"י ובירושלמי שם גבי זה גובה, ולקמן בספרי פיסקא שמ"ז ע"ש בזה.

פסוק ה

דור עקש ופתלתל.

רש"י: עקום ומעוקל וכו' וכלשון משנה חולדה ששיניה עקומות ועקושות.

חולין.

פסוק ז

זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר.

ספרי פיסקא שי: בינו שנות דור ודור זה דורו של משיח שיש בו ג' דורות.

עיין מכילתא פ' בשלח גבי עמלק, ומ"ש הרמב"ם ז"ל בפה"מ ... הוא ובנו ובן בנו, ועיין בהפטרה לפ' ויגש.

פסוק ח

יצב גבלת עמים למספר בני ישראל.

ספרי סוף פיסקא שיא: אלא יצב גבולות עמים זכו אומות ליטול ב' חלקים במספר בני ישראל.

עיין סנהדרין דף קי"א, ועיין מ"ק דף כ"ה ע"ב ושבת דף פ"ח.

פסוק ט

יעקב חבל נחלתו.

ספרי פיסקא שיב: מה חבל זה משולש כך היה יעקב שלישי לאבות וקבל שכר כולם.

קליעה בשבת דף ס"ד עדיות ובירושלמי סוף שקלים תענית פ"ג ע"ש, מנחות דף ל"ח ודף מ"א.

ספרי שם.

עיין בירושלמי שקלים פ"ח דקליעה הוא ג', וכן גדיל עיין תוס' מנחות דף ל"ח ודף מ"א

ע"ב מן הספרי, ועיין שבת דף ס"ד ע"א גבי קליעה, ובעדיות פ"ג מ"ד ע"ש בפי' הראב"ד, וכן שכונה כמבואר בע"ז דף כ"א וגיטין דף ו' ונדה דף ס"א וכ"מ, וכן שורה עיין ביצה דף י"ד, וכן חבל עיין בספרי פ' האזינו, וכן דיבוק עיין ירושלמי תענית פ"ג.

פסוק י

ימצאהו בארץ מדבר וגו' יצרנהו כאישון עינו.

ספרי פיסקא שיג: אפילו ביקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו היה נותן לו וכו' אף נפשו הוא נותן לו וכו' והלא בידוע שהוא בנו יחידו אלא זו נפש שנקראת יחידה שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי.

תוס' מנחות דף י"ח ע"א ע"ש.

ספרי סוף פיסקא שיג: יצרנהו כאישון עינו משמרתו מן המזיקים שלא יזיקוהו כענין שנאמר כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו.

פ' בהעלתך.

פסוק יב

ה' בדד ינחנו.

ספרי פיסקא שטו: ד"א ה' בדד ינחנו וכו' מה ת"ל יהודה אחד וכו' שעתידים ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב עד רוחב כ"ה אלפים קנים שיעורן ע"ה מיל.

עיין סוכה דף מ"ה ע"ב, ועיין יומא דף ס"ז ע"א.

שם. ואין עמו אל נכר.

ספרי שם: שלא יהו בכם בני אדם שעוסקים בפרקמטיא של כלום.

פסחים דף נ' ע"א ע"ש.

פסוק יג

וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור.

ספרי פיסקא שיז: ויניקהו דבש מסלע אלו נסכי שמן.

זית שהוא קשה ירושלמי שביעית פ"ד ... ע"ש בזה ואינו מקבל הרכבה.

פסוק טו

וישמן ישרן ויבעט.

ספרי פיסקא שיח: וכן הוא אומר ויהי כל הארץ שפה אחת כולה ברייתא.

עקב.

פסוק יז

יזבחו לשדים וגו' לא שערום אבתיכם.

ספרי פיסקא שיח: אלא הם עובדים לדבר שאין מטיבים להם וכו' אע"פ שמזבחים

להם ומקטרים להם לא יראים מהם.

ר"ל דלא נימא שיהא כעובד מאהבה או מיראה דפטור לחד מ"ד שבת וסנהדרין.

פסוק יח

ותשכח אל מחללך.

ספרי פיסקא שיט: ר' מאיר אומר שעשאך מחילים מחילים.

לעיל גבי כנונים.

פסוק כ

בנים לא אמן בם.

ספרי פיסקא שכ: רבי דוסתאי בן יהודה אומר אל תקרי לא אמון בם אלא לא אמן בם שלא היו רוצים לענות אמן אחד הנביאים בשעה שמברכים אותם.

עמ"ש שבועות דף ל"ו דלא רצו לענות אחר ארור אשר לא יקים את דברי התורה, ר"ל לעשות שיהיה המצוה כמו בברכות...

פסוק כא

הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם.

ספרי שם: יש לך אדם עובד לצלם דבר הרואה אותו אבל הם עובדים לבבואה וכו'.

עיין בדברי רבינו בהל' (עדות) [סנהדרין] על הך דמכות דף ו' ע"ב גבי התראה מפי השד כתב שם שלא ראה מי וכו', ובהך דיומא דף ע"ה גבי מן, ובנדה דף מ"ג ע"א גבי ש"ז עד שירגיש כל גופו ומוקי שם דע"י חלום, דאף דהוה רק חלום, מ"מ פועל בעצם הגוף, חזינן דיש שע"י דמיון פועל בעצם הגוף, ובירושלמי יומא פ"ח, ובהך דמבואר בסנהדרין דף ס"ה המקטר לשד חייב סקילה, חזינן דזה בגדר מציאות, וכמו בבואה דע"ז דף מ"ז וחולין דף מ"א ועיין תוס' יומא דף נ"ד ע"ב ובספרי פ' האזינו, עכ"פ חזינן דיש בזה גדר דמיון, וכפי שיטת המדברים הובא בס' המורה דגם דמיון הוה בגדר מציאות, ועיין ביבמות דף קכ"ב גבי בבואה דבבואה לית להו, ועיין ע"ז דף מ"ח דצל צילה מותר ע"ש, וכבר הארכתי בזה במ"א.

שם. ואני אקניאם בלא עם.

ספרי שם: אלו הבאים מברבריא ומטונס וממורטניא שמהלכים ערומים בשוק.

יבמות דף ס"ג ע"ב.

פסוק כג

אספה עלימו רעות חצי אכלה בם.

ספרי פיסקא שכא: אסוף עלימו רעות אין כתיב כאן אלא אספה שיהו כל הפורעניות

כלות והם אינן כלים וכן הוא אומר חצי אכלה בם וכו' שיהו חצי כלים והם אינן כלים.
סוטה דף ט'.

פסוק כד
מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי.
ספרי שם: **וקטב מרירי לפי דרכנו אתה למד שכל מי שהשד בו מודד.**
[צ"ל שכל מי שהשד בו] מורד, יומא דף פ"ד ע"א, ועיין לעיל פ' תצא גבי בן סורר ומורה ע"ש בזה.
שם, ושן בהמת אשלח בם.
ספרי שם: **אל תקרי ושן בהמות אלא ושן בהם אשלח בם שיהו מתחממים ומתחזרים על כל עבירות, ד"א שיהא אחד מהם מתחמם ומושך עצמו ומעלה נימי ומת והולך בה.**
עיין בספרי פ' האזינו פיסקא שכ"א, ובסנהדרין דף (ק"ד) [ק"ג] גבי אסון להכעיס וכו', וזהו גדר שמן, כמבואר בדברי רבינו בס' המורה דהוא לא פעולה רק העדרי, ר"ל מתאוה לדברים שאינם לקיומו של עולם, וזהו נחש, וכמבואר בבכורות דף ח' ע"ב דהוא לבדו מין שיש לו תאוה לדברים שאין בהם קיום העולם, והוא שפיתה לחוה והטיל בה זוהמא, ור"ל דנתן בה גדר תאוה לדברים שאין בהם קיום. ולאדם לא שייך זה כמובן.
ספרי שם: **וכבר אמרו מעשה היה שהרחלים נושכים וממיתים.**
תוס' ב"ק דף ג', ועיין בירושלמי תענית פ"ג.

פסוק ל
אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם.
עיין בספרי, וי"ל דהנה מבואר בהך דנגעים ספי"א בר"ש בשם תוספתא וכ"כ הרמב"ם דבגד מוסגר שנמכר לעכו"ם פקע ממנו הטומאה של הנגע, וזה ר"ל הכתוב כאן.
שם.
בדרוש הארכתי במה שסיים רבינו שם לשון הפסוק בשובו מדרכו וחיה, ר"ל רק בהני שאחר התשובה הם חיים, ולא במינים כמבואר בע"ז דף י"ז, וזה הגדר מה דנ"מ בין מוסגר למוחלט, דגבי נגע מבואר בזבחים דף צ"ד דזה דבר נולד מגופו, רק דמוחלט כולו נעשה כן, ולכך לא בטל כמבואר בדברי רבינו בהל' טומאת צרעת פי"ג הי"ב, דגם אפרו אסור כמבואר בתוספתא ערלה ובירושלמי, משא"כ במוסגר דיש לו תקנה וכמבואר בדברי רבינו דאם צבעו או מכרו לעכו"ם פקע ממנו הטומאה, וזה ר"ל הפסוק, עיין ספרי פ' האזינו כי צורם מכרם וה' הסגירם, ר"ל דלכך מכרם לעכו"ם משום דהם מוסגרים ועי"ז מפקע מהם הטומאה.

פסוק לב

כי מגפן וגו' ענבי רוש אשכלת מררת למו.

וזה רק בבית שני דעיקר הענב הוה מר, ועיין מנחות דף פ"ו ע"ב ופ"ז, אבל בית א' הוה רק תערובות כמו כספך (היה) לסיגים, עמ"ש שבת דף נ' ... וחגיגה דף ט"ו כל עמר, וסוף חגיגה, וחולין דף קל"ח עמ"ש בזה.

ספרי פיסקא שכג: ואין אשכל אלא גדול שנאמר אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי.

חולין דף צ"ב ע"א.

פסוק מג

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב וגו'.

ספרי פיסקא שלג: שתי נקמות נקם על הדם ונקם על החמס ומנין אתה אומר שכל חמס שחמסו הבבליים את ישראל מעלה עליהם כאילו דם נקי שפכו וכו'.

עיין בירושלמי שבת פרק שמנה שרצים דגם חמוס נצרך למסור עצמו, ועיין כתובות דף י"ט ע"ש בזה.

שם. וכפר אדמתו עמו.

ספרי שם: מנין אתה אומר שהריגתן של ישראל ביד הבבליים כפרה היא להם לעוה"ב שנאמר מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך.

צ"ל וכו', ר"ל כמו דאמר בסנהדרין דף מ"ז ע"א ע"ש.

ספרי שם: וכן היה ר"מ אומר כל הדר בא"י וקורא ק"ש וכו' ומדבר בלשון הקודש הרי הוא בן העוה"ב.

ירושלמי פ"א דשבת ע"ש.

פסוק מו

ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת.

ספרי פיסקא שלה: אמר להם צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי אף אתם צריכים להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחריכם.

הנה ע"ד הדפסה וכו', זה בעצם השמירה למען יעמדו ימים רבים, ועיין בקדושין דף ל"ז תשמרון זה משנה, ודף מ' ע"ב ברש"י ד"ה בעבור ע"ש, ועיין שם דף מ"ט מחלוקת ר"מ ור"י אי ע"מ שאני שונה וחזקיה ור"י, וזה ר"ל הירושלמי פאה פ"ב (ה"ב) דגבי על פה צריך שמירה, ר"ל כיון שהוא לא נכתב, לכן בעת שיש מלאכת הדפוס זה הוא עצם השמירה, ועיין בספרי פ' האזינו פיסקא של"ה שימו לבבכם דאמר צריכים להחזיק

טובה וכו' שיקיימו התורה, ור"ל ג"כ זה שיקיימו שיהיה מתקיים ושימה בפיהם, ועיין שבת דף ק"ד ע"א סימנים עשה, ועירובין דף כ"א ע"ב גבי שלמה המלך וד"ל.

פסוק מז

כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים וגו'.

ספרי פיסקא שלו: אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב.

(פיה"מ להרמב"ם מכות ספ"ג, רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו': "כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה וכו'), עיין ירושלמי ספ"א דקדושין גבי כל העושה מצוה אחת, ושבת דף קי"ח ע"ב, ועיין בהך פלוגתא דר"י ור"ל בסנהדרין דף קי"א מבלי חוק ע"ש בזה, ובספרי האזינו ע"ש.

פסוק מח

וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה לאמר.

ספרי פיסקא שלז: ומה ראה לומר במצרים בעצם היום הזה וכו' אמר המקום הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבא וימחה.

ירושלמי פ"י דפסחים ע"ש בזה.

פסוק מט

עלה אל הר העברים הזה וגו' וראה את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל לאחזה.

זה ר"ל גם קיני קניזי וכו' דזה לא נתן עדיין, וזה רק הוסיף לו הקב"ה על ידי תפלה שלו כמבואר ברכות דף ל"ב ע"ב, ועי' ב"ב דף נ"ו ע"א מ"ש בזה, והך דפרשה פנחס שם אז' אומות, ושם מתחלה נצטווה לראות מחמת לקדש אויר, וגם למוד ערי מקלט, עמ"ש בזה לקמן סוף ברכה, וזה אז יבדיל, וזה ר"ל הך דב"ב דף נ"ו הראהו הקב"ה דוקא ולא (ע"י) תפלה [שביקש].

ספרי פיסקא שלח: ר"א אומר וכו' והראהו את כל א"י עד כאן תחומו של אפרים עד כאן תחומו של מנשה.

ר"ל משום דעיקר הגדר הוה משה רבינו צריך לראות מחמת הפרשת ערי מקלט צריך שיהא משולש כמבואר במכות, א"כ נצרך לראות התחומין וגדר מודד ואין מקדרין ומודד הוה דיין ומדידה בחבל של נ' אמה שער החמשים של משה ... ועיין בתוספתא זבים ואז הוה בה"ש של שבת, ומדד אז כל התחומים וזה הוה עצם תורה שבע"פ, וזה קבר של משה ולא ידע איש, אף משה לא ידע, וזה ח' פסוקים של תורה.

פרק לג

פסוק ב

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר.

ספרי פיסקא שמג: מגיד הכתוב שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום. עיין ברכות דף ל"ד וע"ז דף ז' ע"ב ע"ש, ותוספתא מנחות פי"ו ע"ש בזה.

ספרי שם: ויאמר ה' מסיני בא זה לשון עברי, וזרח משעיר למו זה לשון רומי וכו'.

וביאה בלשון רומי היא כמו שם של הכוכב הממונה על הנוגה וזה בלה"ק זרח.

ספרי שם: לא היתה אומה באומות שלא הלך ודפק על פתחה מה ירצו ויקבלו את התורה וכו' אלא אפילו שבע מצות שקיבלו עליהם ב"נ לא יכלו לעמוד בהם עד שפרקום ונתנום לישראל.

עיין ע"ז דף ג' ע"ש.

שם. הופיע מהר פארן.

ספרי שם. ארבע הופעות הם וכו' שנייה בשעת מתן תורה שנאמר הופיע מהר פארן שלישית לימות גוג ומגוג שנאמר א-ל נקמות ה' א-ל נקמות הופיע.

עיין בהך דברכות דף ל"ג ע"ש בזה.

שם. אש דת למו.

ספרי שם. מה אש קרוב לה נכוה רחוק ממנה צונן כך דברי תורה כל זמן שאדם עמל בהם חיים הם לו ליפרש מהם ממיתין אותו.

עיין בירושלמי פ"ב דחגיגה ה"א ע"ש.

שם. אש דת למו.

ספרי שם: מה האש בני אדם שעמלים בו ניכרים הם בין הבריות כך ת"ח ניכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק.

(רמב"ם הל' דעות פ"ה ה"א: כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם כך צריך שיהיה ניכר במעשיו וכו' ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו וכו'). עיין בספרי פ' ברכה פיסקא שמ"ג, ועיין עירובין ס"ה ורש"י שם נ"ד ע"א.

ספרי שם: אלמלא דת ניתנה עמה אין אדם יכול לעמוד בה.

עיין ביצה דף כ"ה ע"ב וקאי על ישראל.

פסוק ג

כל קדושיו בידך.

ספרי פיסקא שמד: אלו גדולי ישראל שמתמשכנים על ישראל, וכן הוא אומר ביחזקאל

שכב על צדך הימני ושמת עון בית ישראל עליו.

סנהדרין דף לט. ע"ש.

פסוק ד

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב.

ספרי פיסקא שמה: אל תקרי מורשה אלא מאורסה, שהתורה מאורסה היא לישראל וכאשת איש לבבליים.

סנהדרין דף נ"ט ע"ש.

פסוק ה

ויהי בישרון מלך וגו' יחד שבטי ישראל.

ספרי פיסקא שמו: כשהם עשוים אגודה אחת ולא כשהם עשוים אגודות אגודות וכו' כיוצא בו אתה אומר (ישעיה מג) ואתם עדי נאם ה' ואני א-ל כשאתם עדי אני א-ל וכשאין אתם עדי אין אני א-ל.

עיין זבחים דף מ"א ע"ב ובירושלמי פ"ב דתענית ע"ש.

פסוק ו

יחי ראובן ואל ימות.

ספרי פיסקא שמז: ד"א יחי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה, רחב"ג אומר לעולם אין מחליפים לא זכות בחובה ולא חובה בזכות חוץ משל ראובן ומשל דוד וכו'.

(סנהדרין דף ק"ז ע"א: אל ימשלו בי אז איתם, דלא לישתעי בי רבנן), ר"ל דהנה מבואר בסוטה דף ז' דזה בזמן שהוה מאיימין על סוטה אמרו לפניה מעשה ראובן ויהודה, וע"ש ברמב"ם שכתב כפשוטו, ולא זכרו שם מעשה דוד, ועיין מגילה דף כ"ה ע"ש בזה, ושבת דף נ"ה, זה ר"ל כאן, ועיין בספרי פ' ברכה אין מחליפין זכות וכו', ואכמ"ל בזה.

פסוק ז

שמע ד' קול יהודה.

והא דלא התיר משה ליהודה קודם משום דמבואר במ"ק דף י"ז דצריך להתר עכ"פ כמו המנדה, ועיין בספרי פ' בהעלותך דהאיש משה עניו כו' ולא מאבות, וא"כ א"י להתיר, רק קודם מיתה נקרא איש האלקים אז נתגדל יותר משום דאז זכה משה רבנו בגדר עבד ד' כו' ואיש כו', וזה גדר שער נ' וגדר פני כו' לא יראני כו', אבל במיתה ראה, וזה י' של תפילין דמשה ראה ד' קשר של ראש דהיינו סולם של יעקב עילה ועלולים דרק ד' חווקין כמבואר ב"ב דף נ"ח, אבל גדר כסא לא ראה בגדר אספקלריא המאירה, ובשעת מיתה ראה זה, וזה תפילין של יד אות י', וזה יד על כס כו', ואז הוה גדול גם מאבות, עיין ספרי

פ' בהעלותך ע"ש, ולכך אז הוה יכול להתיר חרם של יהודה ויעקב, עיין מו"ק דף י"ז ע"ש בזה ואכמ"ל, ועמ"ש כתובות דף ס"ט וב"ק דף צ"ב ע"ש.

פסוק ט

האמר לאביו ולאמו וגו'.

זה באמת קאי על פנחס דירד לד"ת ע"י אביו אלעזר כמ"ש רשב"ם ב"ב דף קי"ב וקי"ג, ע"ש על [אודות] ירושה של אמו למי שייך הנחלה אם לו, או לאביו בגדר ירושה של בעל, והוא חידש הדין של ..., והגדר דס"ל דכל קנין של הבעל הוא רק בשעת מיתה, לא אח"כ דפקע אישות ושאירות, וזה תליא בהך פלוגתא דר"י ור"ע גבי חמותו לאחר מיתה, ועיין בהך דר"י [ור"ע] גבי עדות בהך דסנהדרין דף כ"ח ע"ב דיש לה [דינין?], ובמס' שמחות גבי קבורה ע"ש פ"ד.

שם.

ספרי פיסקא שנ: וכי עלתה על לב שלוי עובד ע"ז וכו'.

(רמב"ם פ"א מהל' עכו"ם ה"ג: וחזרו ללמוד ממעשיהן ולעבוד כו"ם כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות ומעולם לא עבד שבט לוי עכו"ם). חגיגה ו' ע"ב ויומא ס"ו ע"ב ובספרי פ' ברכה.

פסוק י

יורו משפטיך ליעקב.

באמת לפי הנראה דבזמן שניתנו לוחות הראשונות אז הוי הגדר שירה שייך לכל ישראל, כי באמת הטעמים הן עיקר גדר תושבע"פ ופלפול התורה, וכבר כתבתי בזה, ועי' פסחים דקי"ט ע"א זה המגלה כו', ולכך ניתנה התורה בנעימה, ר"ל בפיסקי טעמים וכמבואר במכילתא פ' יתרו ובנעימה שהיה כו', אך אח"כ נשתנה ולא ניתנה רק למרע"ה וללוים שיהיו משוררים כו', וזה ר"ל הך דנדרים דל"ח ע"א דפלפול התורה רק למרע"ה ע"ש בראי"ש וכו', עכ"פ שירה אז היה רק בלווים, ולכך כתיב בהם יורו משפטיך כו' עי' שבת ד"כ ודקי"ד ע"ב ויומא דכ"ו ובכורות דל"ו, וברמב"ם ה' סנהדרין דהם צריכין להיות בסנהדרין וכו', אך זה רק כעת, אבל לע"ל מבואר בספרי פ' האזינו ונשבע הקב"ה שהוא מחזיר לנו את החרב, ור"ל זה תושבע"פ כמבואר בשבת דס"ג וביבמות ק"ט וסנהדרין ל"ו ושוב יוכשרו כל ישראל לומר שירה בפה במקדש וכו'.

שם. ישימו קטורה באפך.

ספרי פיסקא שנא: זו קטורת שלפני ולפנים.

צום יוה"כ זה מציאות לא העדר בלבד, וכן מעלה עשן הוה מציאות לא הכשר כשיטת

הירושלמי ויומא פ"ב, וזה רק בשאר קטורת, אבל לפני ולפנים הוה זה מציאות גמור, זה קטורה באפך דוזאת הברכה כמבואר בספרי כו'.

פסוק יא

ברך ה' חילו וגו'.

ספרי פיסקא שנב: כנכסים, מכאן אמרו רוב כהנים עשירים הם וכו'.

ראה צ"פ הל' מת"ע, פ"א ה"א, צד 53.

פסוק יג

ובין כתפיו שכן.

ספרי שם: בנוי ומשוכלל לעת"ל וכו', אשר יאמר היום בהר [הרי חרב] ה' יראה הרי בנוי ומשוכלל לעת"ל.

ועיין תוספתא ברכות פ"א ע"ש, ותענית דף כ"ט.

ספרי שם.

זה חרב ועיין תוספתא פ"א ברכות.

ספרי שם: ד"א ובין כתפיו שכן, מה שור זה אין בו נאה [גבוה] מכתפיו וכו'.

עיין יומא דף כ"ה ע"ב.

ספרי שם: ומה ת"ל לא יסור שבט מיהודה, זו לשכת הגזית שניתנה בחלקו של יהודה וכו', אבל בית הגדול היה בנוי בחלקו של יוסף בשילה וכו', הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער במי שנמשל בחיתו יער ואיזה זה בנימן וכו'.

עיין רש"י זבחים דף נ"ה ע"ב ע"ש, ודף קי"ח ע"ב ע"ש.

ספרי שם: וכן אתה מוצא כשחלק יהושע א"י לשבטים הניח דושנה של יריחו וכו' וכששרתה שכינה בחלקו של בנימן עמדו ופינו אותו מלפניהם וכו'.

(סנהדרין דף קי"ג ע"א: של עיר אחרת בין תלושין בין מחוברין אסור, מאי של עיר אחרת, אר"ח יריחו דכתיב והיתה העיר חרם לד'). הנה באמת איך חל זה החרם קודם קנין, וגם מה הוה בגדר חרם לב"ה, עיין לעיל דף מ"ד, ועיין נדרים דף ח' ע"ש בר"ן בשם ירושלמי גבי בידה"ג דיכול לתרום ע"ש, ובאמת לפי הנראה הם אסרו עליהם דושנה של יריחו ... בגדר נדר שזה יהיה שייך לצורך ביהמ"ק, ולכך אח"כ נתנו אותו לבנימין עבור בהמ"ק כמבואר בספרי הובא בת"י ותוס' ב"ק דף פ"ב ע"ש, ואך אסרו על עצמם רק אודתם שנלחמו דהיינו כל ישראל, אבל גרים מותרים, לכן נתנו זה להרכבים דהוה גרים ולא נלחמו, כנ"ל בזה.

פסוק טו

ומראש הררי קדם.

ספרי פיסקא שנג: מלמד שהררי יוסף קודמים להררי מקדש.

ר"ל שילה דנאכל בכל הרואה, עיין זבחים קי"ח.

שם. וממגד גבעות עולם.

ספרי שם. מלמד שאבות ואמהות קרוים הרים וגבעות וכו'.

ר"ה דף י"א.

פסוק טז

תבואתה לראש יוסף.

ספרי שם: הוא בא בראש למצרים והוא יבוא בראש לעתיד לבוא.

ר"ל משיח בן יוסף.

ספרי שם.

ר"ל קודם משיח בן דוד.

פסוק יז

בכור שורו הדר לו וגו'.

הדר, עיין בספרי דיהושע רק הדר ולא הוד ואם הוה הוד אין כל העולם יוכל לעמוד בו, עיקר הגדר דכבר כתבתי דיוסף הוה בגדר אדה"ר קודם נסירה דהיינו מקבל ומשפיע בב"א אנדרוגינוס, ולכך הוא היה יפ"ת ויפ"מ, לא כמו באבות דחלק המראה רק על המקבל ... מעין אדם, מ"מ בקרא לא חשיב זה, והנה ידוע דנצח בימין והוד בשמאל...., ור"ל דימין צריך שיהיה חזק משמאל, אך ביוסף הוה יפ"ת ויפ"מ והוה שולט בשתי רגליו כאחת, ועיין בכורות דף מ"ה ע"ב...

ספרי שם: מלמד שניתן לו הוד למשה והדר ליהושע וכו'.

הגדר דהדר היא שייך לחומר המציאות כמ"ש הרמב"ן ז"ל במ"ה פ"ג דסוכה גבי אתרוג ע"ש בזה, אבל הוד הוא דבר נפרד ר"ל בגדר חכמת אדם כו' ... וזה גדר צורה ולא חומר...

ספרי שם.

(סנהדרין דף ק"י ע"א: וישמע משה ויפול וגו' מה שמועה שמע וכו'). הנה משה רבינו לא הוה אפשר ליפול לאחר שזכה לקרני הוד, עיין סוטה דף ל"ח גבי נשיאות כפים למעלה מציץ..., וזה גדר מסוה דאסור להסתכל בפני הנשיא, עיין חגיגה דף ט"ז ע"ש, ועיין תענית דף י"ד ע"ב לא הכל בנפילה, ועיין ברכות דף ל"ד מלך כו', אך כ"מ דהוה גדר גידוף אז נתבטלה ח"ו השפעה עליונה, ועמ"ש בירושלמי מו"ק פ"ג גבי קריעה על גידוף של ב"נ מקרא דאלקי כל בשר ע"ש, ור"ל דהם שייכים להשגחה עליונה ג"כ, והם

נצטוו על ברכת השם, וכן באשת איש עיין סוטה דף ד' ע"ב ודף ה' ע"ש, דוד נצטרע ע"י אשת איש כמבואר סנהדרין (ק"ז ע"א) ונסתלק מן המלוכה וכמבואר בהוריות דף י' ובירושלמי שם, לכך נפל, זה הגדר..., ועיין בספרי (פ' ברכה) דהוד הוה משה והדר יהושע ע"ש.

פסוק יט

שם יזבחו זבחי צדק.

ספרי פיסקא שנד: מנין אתה אומר שאין זזים משם עד שמתגיירים ובאים ומקריבים זבחים ועולות ת"ל שם יזבחו זבחי צדק.

כמ"ד אין עכו"ם מקריבים זבחים, מנחות דף ע"ג ע"ב.

שם. כי שפע ימים יינקו.

ספרי שם: ארי' פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור וכו' א"ל מחלזון.

עיין שבת דף כ"ו ע"א מלקטי חלזון.

ספרי שם: וסמומיות מכישות אותו ומת ונימק במקומו וכו'.

ר"ל חלזון ושוב אינו ראוי, שבת ע"ה ע"ש בזה.

פסוק כא

וירא ראשית לו.

ספרי פיסקא שנה: הוא בא בראש תחילה והוא יבא בראש לעולם הבא.

עיין תוס' ב"מ דף קי"ד ע"ב דאליהו מן גד.

שם. צדקת ה' עשה.

ספרי שם: וכי מה צדקות עשה בישראל וכו' אלא שנאמר כי יהיה בך אביון.

עיין בראי"ש נדרים דף ל"ח ע"א ע"ש.

ספרי שם: ד"א צדקת ה' עשה מלמד שהצדקה קשורה בדין תחת כסא הכבוד שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט וגו'.

עיין ב"ב י"א בזה.

פסוק כב

דן גור אריה.

ספרי שם: מלמד שסמוך לספר וכל מי שסמוך לספר נמשל לאריות.

דספר האויר נתקדש ולא הקרקע, עיין בהך דסנהדרין דף ה' ע"א ובתוספתא מע"ש פ"ב וב"ק ובכורות דף נ"ו וסוף חלה, וזה הוא קצר מלמטה ורחב מלמעלה, עיין בספ"ד דמידות, ועיין לעיל בספרי פ' מסעי.

פסוק כג

ים ודרום ירשה.

ספרי שם. ים זה ים של סופני וכו'.

ירושלמי פ"ה ... ע"ש.

פסוק כד

ברוך מבנים אשר.

ספרי שם: אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר.

משום דלא מצינו מי שהיה לו ב"ב בכנען קודם מצרים רק יהודה ואשר, אך ביהודה מתו לו ב' בנים בכנען אבל אשר קיימים ב"ב.

פסוק כז

מענה אלקי קדם.

ספרי פיסקא שנו: ג' ספרים נמצאו בעזרה וכו', באי' כתוב עשר היא ובשנים כתיב אחד עשר היא, בטלו האחד וקיימו את השנים. (**כן הוא בהגהות הגר"א**).

ירושלמי פ"ד דתענית היא.

שם. ויגרש מפניך אויב.

ספרי שם: אלו שברחו (**לא"י**).

משום דגרגשי פנה לאפריקא לכך נקטו.

פסוק כח

וישכן ישראל בטח בדד.

ספרי שם: לא כבדד שאמר (**משה ה' בדד ינחנו ולא בדד שאמר**) **ירמיה וכו'.**

ר"ל דמשה אמר רק אם יהיה כיעקב כמבואר במכות דף כ"ד.

פסוק כט

ואשר חרב גאותך.

ספרי שם: א"ל הקב"ה משה עתיד אני ליתן להם לישראל אותו זיין שניטל מהם בחורב וכו', בשבועה נשבעתי שעתיד אני להחזירו להם וכו'.

זה הוה תפילין שכתב משה רבנו של ראש ושל יד, ועיין מנחות דף ל"ה וראו וכ"מ, וזה עדים, וזה כתר, ומשום דהוה מנודים נזופין, ועיין מ"ק דף ט"ו ע"א ...

ספרי שם.

וד' יתברך יזכנו וכו' ובקבלת התורה בלוחות הראשונות אשר היו כל חלקי התורה כלולים בהלוחות אשר היו ששה טפחים וכמבואר בירושלמי תענית פ"ד דב' טפחים ביד הקב"ה ובי' בידו של משה וטפחיים באמצע, זה תורה ופלפול התורה וסודות התורה,

ועתיד הקב"ה להחזיר לנו זה הכתרים דשבת דף פ"ח, גדר תפילין ש"י ושי"ר אשר משה רבינו כתבן, כי הוא נקרא סופר כמבואר סוטה דף י"ג ע"ב ומחוקק, ואח"כ כשעשו העגל נעשו מנודים, ומנודה יש ספק במו"ק דף ט"ו שאסור להניח תפילין. ועתיד הקב"ה להחזיר לנו, וזה חרב דספרי פ' ברכה חרב גאותיך שנשבע הקב"ה להחזיר לנו.

פרק לד

פסוק א

ויראהו ה' את כל הארץ.

ספרי פיסקא שנז: מלמד שהראהו א"י מיושבת על שלוותה וחזר והראהו מציקים לה.

וכן גבי קדושת א"י באויר לא שייך הך דובאו בה פריצים וחללוה דאין להם בו קנין וכבוש, ועיין ב"ב דף נ"ו ע"א כל שהראהו כו', ובספרי פ' פנחס ופ' ברכה, ור"ל דהוא קידש בראיה שלו האויר, ועיין סוטה דף ט' ע"א דלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם, ולכך נשאר קדוש לעולם דאין בו כבוש וכו'.

פסוק ב

ואת כל נפתלי וגו' ואת כל ארץ יהודה וגו'.

הנה גבי יהודה נקט "כל ארץ" ומשום דיהודה הוה לו קרקע בלא אויר [כמבואר] זבחים דף נ"ד ע"א לכך נקט כל ארץ, וכן למ"ש [בפי' האזינו] דעיקר הראיה הוה בשביל מדידה.

פסוק ג

עיר התמרים.

ספרי שם: ד"א מלמד שהראהו סמוכה מצדה גיהנם וכו'. וכה"א עיר התמרים.

דציני הר הברזל פתחה של גיהנם כמבואר סוכה דף ל"ב, ועיין מנחות דף ע"א.

ספרי שם.

ר"ל משום דאמרו בעירובין דף י"ט דב' תמרות.

ספרי שם.

ועיין פסחים דף נ"ג וביבמות דף קכ"ב דצוער הוה עיר התמרים.

ספרי שם (בהגהות הגר"א): ד"א עד צוער שהראהו גיהנם סמוכה לה שהיא קצרה מלמעלה.

מנחות דף ק'.

שם.

דקלים בעלי תאוה כמ"ש התוס' מנחות דף ע"א, וזה אשרה תמרי לבי נצרפה ע"ז מ"ח ע"א, וזה ב' דקלים בפתחה של גיהנם עירובין דף י"ט יצה"ר של עבירה, ועי"ז עבדו ע"ז סנהדרין דף ס"ג ע"ש, וזה ר"ל הספרי פ' ברכה פיס' שנ"ז עיר התמרים גיהנום ע"ש,

וצוער הוה עיר התמרים כמבואר סוף יבמות ופסחים דף נ"ג ע"ש בזה, והמגיהים לא ירדו, והוה כמו הך דביצה דף כ"ו ע"ב, דמשבש ותני, ואכמ"ל.

פסוק ד
לאמר.

עיין ברבות דף י"ח ע"ב, אך באמת כך, עיין בפרי' פנחס פרי כ"ז פסוק י"ב עלה אל הר העברים ושם כתוב אשר נתתי, ובפי' ואתחנן כתיב אל הפסגה ע"ש, דפי' לך לך (י"ג) אתננה, עיין בפי' לך איזה פעמים נתתי ... אתננה, ועיין ... פ"ב דס"ל דנתתי הוה גדר מוחזקת ... והנה עיין ברכות דף ל"ב, דמשה רבינו נענה ע"י תפילה בראיה ע"ש, ובאמת הקב"ה אמר בפי' פנחס קודם זה, אך כך דעיין ב"ב דף נ"ו כל שהראהו הקב"ה כוי' למעוטי מאי כוי', ועיין בירושלמי פ"א דקדושין ופ"ו דשביעית, אך הגדר דהני ז' אומות הוה זה א"י גדר מוחזקת וכבר נתתי, אבל הני ג' הוה רק אתננה והנה...

פסוק ז
ולא נס לחו.

ספרי שם: ראב"י אומר אל תקרי לא נס לחה אלא לא נס לחה עכשיו.

תוס' ערכין דף ט"ו ע"ב.

פסוק י
אשר ידעו ה' פנים אל פנים.

ספרי שם: אימתי הראהו סמוך למיתה הא למדת שסמוך למיתה רואים.

עיין בת"כ פרשת ויקרא פ"ב.

פסוק יב
אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

ספרי שם: ומנין אף בשברי לוחות נאמר להלן ואשברם לעיניכם וכאן הוא אומר אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

עיין בירושלמי פ"ד דמס' תענית.

מגילת רות

פרק א

פסוק יג
הלהן תשברנה וגו'.

עיין ב"ב דף ע"ג ע"ש בזה.

פרק ג

פסוק ז

וייטב לבו וגו'.

עיין תוס' ערכין דף י"א ע"א מ"ש דהא רק שירה, אך עיקר הגדר הוא טוב הוא בירור הלכה וזה גדר טוב, ובועז הוה נשיא סנהדרין ומברר הלכה כאן דין של עמונית, וכמבואר בירוש' דיבמות פ"ח וכן גדר חליפין וגדר תיקון לאלמנה [ז' ברכות] ע"ש בירוש' פ"א דכתובות.

פרק ד

פסוק ז

וזאת לפנים בישראל וגו'.

עיין בירוש' פ"א דקדושין ובה"ג סוף הלכות עדות דזה ר"ל בימי משה רבינו ע"ש, ור"ל דרק גדר מנהג ותקנה לא הל"מ, גדר הלכתא מדינה, עיין תוס' קדושין דף ט' גבי שטר, ומ"ש בירוש' רפ"א דסנהדרין בזה ואכמ"ל.

פסוק י

וגם את רות וגו' אשת מחלון וגו' להקים שם המת וגו' ולא יכרת שם המת וגו'.

ר"ל כך דעיין מ"ש כתובות דף ז' ע"ב דהם לא גיירו אותם גירות גמורה בטבילה כדת, והוה שלא בב"ד, מחמת דאז לא נתברר הדין של מואבית ואסור לישא אותה [וגם נתגיירו לשם אישות, ועיין ברמב"ם הל' איס"ב פי"ג], אך זה רק בנתגיירו, ולכך באמת קבלה עליה כל המצוות רק בלא טבילה, וזה הארכתי דאם אח"כ טבל נעשה גר משעת קבלה, [עיין בירו' פ"ד דקדושין ועמ"ש בזה ברמב"ם בהל' איס"ב וכ"מ בזה] ואח"כ דאז נתברר הדין דמואבית מותרת וטבלה הוה גיורת למפרע והוה אשת המת ולכך שוב לא בא על הנכרית, ועיין סנהדרין דף פ"ב לא יהיה ער כו'. ולכך נקרא מחלון, עיין ב"ב דף צ"א ע"ב ובספרי פ' בהעלותך ואח"כ נמחל לו, אבל כליון כיון דלא טבלה הוה עכו"ם, וכליון כי נכלה לגמרי, ועמ"ש בספרי דהוה כמו מקריב למולך עיין מגילה דף כ"ה, ובירוש' שם ובספרי וא"ש הכל בזה, וא"כ אח"כ כשקבלה גירות גמורה [וטבלה] הוה אשת מחלון דחל עליה קדושין למפרע, ועמ"ש בהל' עבדים בזה ועיין חולין דף [ע'] ע"ש ובירוש' דיבמות רפ"ד וכ"מ בזה, וזה להקים שם המת כנ"ל.

הפטרות

לך לך

למה תאמר וגו'. ר"ל עיין פסחים דף פ"ז, ע"ב דעיקר הגלות הוא שיהא גרים ע"ש, ולמה לן זה הספחת הזה. אך מבואר בנדרים דנענש אברהם בשביל שנתן הנפש לסדום כיון שקנה זה בכיבוש, וע' גיטין דף מ"ד גבי המוכר עבדו כו' עד מאה בדמיו, ולכך צריך גרים להשלים הנפשות שנאבדו, וע"ז אמר הנביא דיעקב מתאונן נסתרה דרכי, ר"ל מתי יהי' התשלומין הזה, ור"ל כי כאן לא שייך רחמים, מחמת קנס דליכא מחילה כמ"ש תוס' כתובות דף כ"ט, וגם לא שייך גדר הריני כאילו התקבלתי עמ"ש בהך דהל' מלוה גבי רבית, וזה ר"ל הפסוק, וע"ז אמר החרישו כו', דגם במשפט יש תקוה, דזה רק אם אמרינן דקנה כיבוש ע' גיטין דף ל"ח ונדרים דף ל"ב, אבל זה הוה רק נס דנעשה חרבות מקש, כמבואר בתענית ובסנהדרין, לא קנם כלל, ורק קורא הדורות מראש, ע' עדיות ור"ה דף י"א וביבמות דף נ', וא"כ א"צ גרים כלל. וע' בת"כ פ' אחרי מות גבי מצרים וכנען, ובתענית דף ח' ע"ב וא"ש.

איש את רעהו יעזרו וגו'. כבר כתבתי בזה כי הנעזר מסייע להעוזר, וכן הוה במילה של אברהם אבינו ע"י שמל עצמו נעשה גר וכשרה המילה שלו, ועמ"ש סוכה דף ל"א, כן הגדר איש ואשה הם משפיע ומקבל, והנה המקבל יש בו יותר מן המשפיע, ע' בכורות דף מ"ה ואח"כ הם נחלקים [לשנים], זה גדר שמן המשחה ע' מ"ש כריתות דף ו' והקב"ה יודע בהכרעות ע"ש בזה, וע' ב"ב דף כ' ע"ב גבי מלח וקורה ע"ש וסוכה דף ל"א, וע' בסוטה דף י"ז גבי איש ואשה.

ולאחיו יאמר חזק וגו' ויחזק חרש וגו' את הולם פעם וגו'. ע' מש"כ בפנים בפסוק כ"ג.

וירא

לכי שאלי לך כלים וגו'. עיקר הגדר הוה שלא תקנה את השמן כיון דהוה בנס, עי' תענית דף ח' ע"ב, ולכך אמר לשאול כלים ולא תגביה הכלים המלאים, וזה ר"ל המלא תסיעי, לא תגביה כדי שלא תקנה, דזה הוה לשלם ריבית [דהוה ישראל מומר] עי' תוס' ע"ז דף כ"ו, ע"ב, וזה איסור, ולכך רק בדבר שאין לה קנין בו.

ויצקת על כל הכלים וגו'. ר"ל שהשמן של האסוך לא יכנס בהכלים, רק ישאר כמקדם, ורק השמן הברכה והנס יבוא מאויר כדי שלא יהיה ניצוק חיבור וגדר קטפרס ולא יהיה חיבור. ועי' ע"ז דף ע"ב וכ"מ, ועי' בסוף טבול יום בזה וכ"מ, והשמן של ברכה לא קנתה, ובזה שילמה הריבית של יהורם. ועי' בתוספתא ב"מ פ"ו גבי ירשה שטר חוב של ריבית אם מותר לשלם בזה ריבית ע"ש בזה, ומ"ש סנהדרין דף כ"ז וע"ז דף... וכ"מ, וב"ק דף

ק"ט ע"ש בזה. וגם מחמת שאין נהנין מן מעשה ניסים, עי' תענית דף כ"ד ע"ש בזה. ועי' במה דפליגי רש"י ותוס' גיטין דף ע"ט, ע"ב גבי אויר כלי, וב"מ דף י"ב ודף ק"ב וזבחים דף כ"ה, וע"ש דף צ"ג, ע"א וברמב"ם בפיה"מ פרה מחמת קלוטה ע"ש.

והמלא תסיעי וגו'. ר"ל רק גרירה ולא הגבהה, ולא תקנה השמן. עי' ב"ב דף פ"ו ובירושי' פ"ג דב"ק ופ"א דקדושין וכ"מ.

תחיי בנותר. ר"ל בשמן שלך.

ויבוא ויסגור הדלת וגו' ויעל וישכב על הילד וגו'. עי' מגילה דף כ"ז דהוה ברחמי [ע"י] תפילה, ואף דהא אין מתפללין על מעשה ניסים כמבואר בירושי' תענית פ"ג, ועמ"ש ברכות דף נ' ודף ס' ודף ל"ב' ע"ב ודף נ"ח, ע"ב, ועי' חולין דף מ"ג, רק בגדר ותגזר אומר, ובגדר הקב"ה גוזר וצדיק מבטלה. עי' מו"ק דף ט"ז, ע"ב וב"מ דף פ"ה וכ"מ, רק כאן, כך הוה אלישע סבור מתחילה, וגם דהא אליהו ברכו פי שנים, עי' חולין דף ז', ע"ב, ורק התפלל שיהיה הברכה מתקיים כאן.

חיי שרה

ויזבח אדניי צאן ובקר וגו'.

עי' רש"י כתובות דף ס"א ע"ב ונדרים דף פ"א ע"ב ומנחות דף ס"ט ע"א ע"ש בזה.

ויזבח שור ומריא וצאן לרוב וגו'.

עי' ירושלמי פיאה פ"א מותר לומר להי"ר על בעלי מחלוקת, ר"ל אף שאינו כן, דהנה בפסוק גבי ויזבח כתיב הני, ולא לשון לרוב, אבל בת שבע וכן נתן הנביא אמרו לרוב, ועי' ערכין דף ט"ו ע"ב ע"ש בזה, וזה הנקודה על תיבת לרוב, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלי דיעות הנ"מ בין רכילות ללהי"ר ע"ש בזה.

ולצדוק הכהן וגו'. הנה מתחילה לא אמרה ולצדוק, כי באמת כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות כלי המקדש דכה"ג אסור לישב בבית המשתה, וא"כ א"א לקרא לצדוק שהיה כה"ג, עיין סנהדרין דף כ"א ובסוטה דף מ"ח ע"ש בזה.

כי כאשר נשבעתי לך וגו' כי שלמה בנך וגו' כי כן אעשה היום. באמת קשה הא זה תליא ברצון העם ולא במלך, ועיין בהך דכריתות דף ו', ע"ב בזה, ובהוריות מפשטות הגמרא נראה דאין רשות ביד מלך ע"ז, וע' רש"י ר"ה דף ב', ע"ב, ואיך נשבע. ועיין במאי דפליגו הרמב"ם ... בנשבע שיעשה פלוני אם עשה, אם זה נקרא קיים ולא הי' ש"ש, ועיין במה שכתבתי בזה גבי מה דס"ל לרבינו דגם לוה פטור דהוי נתל"ע גבי רבית, ומה שייך גבי' הא אין בידו לקבל רבית כ"ז שלא יתן לו, וע"כ דזה ג"כ כיון דצריך קבלה הוי כמו בידו, ועיין תענית דף י"ט וברכות דף י"ט גבי חוני, ע"ש בירושלמי בזה. וגם י"ל

כיון דע"פ דין צריך לשמוע למלך, אף דזה רק גדר חיוב לא בגדר מציאות, דכל הירושות לריב"ב אם צו' האב בגדר ירושה הו' שלו ממילא, משא"כ נמלך, רק צריכים למשחו בגדר מלך חדש, אבל מ"מ מחויב, מ"מ היה זה מציאות. אך באמת זה הוה גדר ידיעה ובחירה, דדוד המלך ראה ברוה"ק שכן יהי' המציאות לכן נשבע ע"ז, ואף דהוה בחירה ביד העם, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' תשובה בזה.

וישב

על מכרם בכסף צדיק. יוסף, עיין יומא דף ל"ו ע"א ע"ש.

ואביון בעבור נעלים. מה ר"ל כאן, עיין שבת דף ס"ו ע"ב גבי מי שיש לו געגוע קושר רצועה של מנעול ימין בשמאל וחילופא סכנתא, וזה עשה יעקב ליוסף דהיה לו גיענוע, ובאמת יוסף הצדיק הוה איטר ויעקב לא ידע זה והוה סכנה, ועי' בכורות דף מ"ה ע"ב דהוה בע"מ. גם י"ל הגדר כן דכבר כתבתי דיוסף הוה מקבל ומשפיע בב"א, כמו אדה"ר קודם נסירה, גדר אנדרוגינוס, ורק בבחי' רגל דהיינו יסוד, כידוע מדברי רבינו האר"י ז"ל, והנה לפ"ז הו' שולט בשתי רגליו, עיין בהך דבכורות דף מ"ה פלוגתא דרבי ורבנן. וזה נעלם מן יעקב מדרגת יוסף דהוא שליט בשתי רגליו, ועי"ז נעשה מכירה גדר סכנה, וזה ר"ל כאן בעבור נעלים, וזה איש ביוסף, יסוד, וגם נתוסף ה', סוטה דף ל"ו, ע"ב, מדרגת אשה, עיין סוטה דף י"ז, ע"א, גדר עד"ז, מנחות דף כ"ח, ע"ב ע"ש בזה, כי כלול משניהם.

כגבה ארזים גבהו. עיין בכורות דף מ"ה, ע"ב.

ומבחוריכם לנזירים. דנזירות התחיל מיוסף, כמבואר שבת דף קל"ט, ע"א ע"ש, וכמ"ש דהוא הוה משפיע ומקבל בב"א, כדרך אדה"ר קודם הנסירה, וזה יפ"ת.

ואבד מנוס מקל. עיין ר"ה דף כ"ה, ע"ב שקל קלא, ושבועות דף י"ח, ע"ב ע"ש, פסחים דף ס"ד, ע"ב.

ויגש

וישבו עליה המה ובניהם ובני בניהם ודוד עבדי נשיא להם לעולם. עיין במ"ש רבינו הרמב"ם הוא ובנו ובן בנו ג' דורות של משיח, וכ"כ כאן המה ובניהם ובני וכו' ואח"כ יהי' נשיא להם. [ועיין בהוריות דף י"ג גבי מלכי ישראל, דמלכי ישראל ומלכי יהודה מביאים לעצמם משום דלא כייפי, והנה לפי מה דמבואר דבעינן שאין על גביו כו' (ע"ז) חזינן [דאין צריך] שיהי' מעלה יותר גדולה, דג"כ בשניהם שוים לא שייך זה רק שלא יהא בו חסרון, וכן הדין בבכור, עיין בכורות דף [ט']. וכן הדין בבכור לנחלה, עמ"ש ב"ב דף קל"ו, ועמ"ש חולין דף ק"ב גבי [אבר מה"ח אם אכלו כולו] ומכות דף ח', ע"ב,

ובירושלמי ב"ק פ"ד גבי אם יש נזקין בכולו, ועמ"ש בה' כלי המקדש גבי מנורה, אך כ"ז בזה"ז, אבל לעתיד לבא אי"ה אז ליכא חסרון רק מעלות א"כ צריך שיהי' גדול מכולם ולכך הם אחד, כן ר"ל], וברמב"ם וראב"ד ספ"א מהלכות מלכים, ואכמ"ל.

ויחי

ולא תורד שיבתו בשלום שאול. הנה למה משני הפסוק כאן דלא נקט כמו גבי שמעי, וזה קמ"ל דין גדול, הנה עיין סנהדרין דף מ"ט, ע"א לפי מסקנא, ובתוס' שם דף מ"ח, ע"ב ובשיטת הירושלמי פ"ב דמכות מבואר דיואב נהרג בסנהדרין, אף דזה רק מחמת דין מלך דהני לא הוה בהתראה, ע"ש בתוס' נגמר דין בסנהדרין, ונ"מ דשוב לא מהני מחילה, ועיין בתוס' סנהדרין דף ל"ו, ע"ב ומגילה, וכמ"ש בזה ברמב"ם בהל' מלכים והל' אבילות, וחל עליו גדר גברא קטילא דסנהדרין דף ע"א, ע"ב ודף פ"א ודף פ"ב וכ"מ בזה, ואין לו דמים וערכין, עיין ערכין דף ו', ע"ב ע"ש בזה, אבל שמעי נהרג רק בדין המלך בלא סנהדרין, דבזמן שקלל דוד הוה דוד גדר בורח מן מלוכה, אך מחמת דנמשח בשמן, ועיין בירושלמי פ"ג דהוריות בזה, עכ"פ רק גדר מורד במלכות ודין המלך בלבד, ומבואר ברמב"ם בפה"מ בערכין שם דזה יש לו דמים וערכין ואין עליו שם גברא קטילא, ולכך גבי יואב לא שייך לשון דם דהוה כמבואר בקרא וסנהדרין דף ע"ב ופסחים דף ב', ע"ב דאין לו [דם].

וארא

והפצתי את מצרים וגו' מקץ ארבעים שנה וגו' ושבתי את שבות מצרים. הנה זה פלוגתא בין תוספ' קדושין פ"ד, וסוף ידים, אם כשחזרה חל עליי' שם מצרים או לא, ועמ"ש בירושלמי פ"ד דפסחים, ועי' סוכה דף כ"ז, ע"א, וב"ק דף צ"ו, אך נ"מ אם גלו ביחד אז נשאר עליהם שמם, משא"כ כשנפוצו, עי' רש"י מגילה דף כ"ו, ע"ב, ועי' ביבמות דף ע"ט ע"ש בזה ואכמ"ל, ודף ע"ו ע"ש, וסנהדרין דף ל"ט בזה, ועמ"ש נדרים דף מ"ה, וגיטין דף ל' ע"ש, ודף פ"ד בנדרים ע"ש בזה.

ולך אתן פתחון פה בתוכם. ר"ל דאמר זה לפרעה שיהי' לו טענה על ישראל כיון שלא השלימו התנאי שהי' עם בני ישראל שישלחו עבדים, כמ"ש בריש הפרשה כאן, ושוב לא נהג מה"ת ע"ע, עי' גיטין דף ל"ו, וא"כ הוה גדר בורח והשלמה בעי, כמבואר בקדושין דף ט"ז ע"ש.

יתרו

ואומר אוי לי כי נדמיתי. עי' יבמות דף מ"ט ע"ב ע"ש מ"ש בזה, דהוה אצלו גדר דמיון לא נבואה אמיתית.

משפטים

וישובו אחרי כן וישיבו את העבדים וגו'. עיין ערכין דף ל"ג ע"א ע"ש בתוס' ור"ל כך דאז פסקו דמצטרף הזמן דהיינו דשנה שהפסיק יובל אח"כ התחילו אז למנות עיין נדה דף ס"ח ע"ב ואי"כ הוה אז יובל שפיר, והנה קי"ל לדידן ברי"ה דף ט' דמר"ה עד י"ה הדבר תלוי, העבדים אין עושים ואין משועבדים ומ"מ עדיין שם עבדים עליהם עד י"ה, ולכן הם שלחו מתחילה ולא עבדו בהם ואח"כ קודם י"ה חזרו בהם ושוב ע"י זה נתבטל היובל, וגם י"ל שלא תקעו אז וא"כ הפרו מציאת יובל לגמרי וגרע טפי וכמ"ש גבי משוך בערלה כשיטת הרמב"ם דלא כתוס' יבמות דף ע"ב בגדר הפרה ביטול המציאות, ולכך נענשו ע"ז ולא מהני תשובה ע"ז.

אנכי כרתי כרית את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר. זה מה דמבואר בפרשה וארא פרשה ו' פסוק י"ג גבי ויצום אל בני ישראל ע"ש מ"ש, אך זה מבואר בירושלמי פ"ג דר"ה דר"ל שבנ"י יקבלו על עצמם להוציא עבדים עברים שלהם ע"ש ושם ג"כ הוה גדר יובל קודם הזמן וג"כ הוה גדר נרצעים מחמת דמצינו בפי' שמות דהשוטרים התרעמו על משה וגדר אהבתי כו' וזה מקץ ז' כמבואר ערכין דף ל"ג ע"ש.

תרומה

אבן שלמה מסע נבנה. עי' סוטה דף מח ותמיד ותוס' סוכה דף מט, ומ"ש בזה ברמב"ם פ"א מהל' בהב"ח.

תצוה

והקרבתם לפני ה' והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עולה לה'. עי' רש"י מנחות דף כ', דזה גופא נעשה עולה, ונ"מ להך דזבחים דף ק"ו, (דמצריך) [דמצרף] לחייב מקטר חוץ, ע"ש בזה.

כי תשא

ובדברך עשיתי וגו'. עמ"ש בתוס' סנהדרין דף פ"ט ע"ב ע"ש, ועי' בירושלמי תענית פ"ב דלא משמע כן ע"ש בזה.

פקודי

ואשים שם מקום לארון. עיין מ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' בהב"ח דזה קאי על מקום שגנזו את הארון, ועיין מ"ש יומא דף כ"ג ע"ש, ובירושלמי שקלים וסוטה.

שקלים

איש מאת מכרו והם יחזקו וגו'. זה תליא אם בא משל יחיד אם חשש שמא לא ימסרנו יפה, אך מחכם אין לחוש, עיין תוס' יומא דף ל"ה ע"ב, זה ר"ל, ועיין בכתובות דף ק"ו ע"ב, ובירושלמי ספ"ו דשקלים בזה.

אך לא יעשה בית ה' ספות כסף וגו'. עיין בזה בירושלמי [ספ"ג] דשקלים.

אך לא יעשה וגו'. ר"ל לכ"ש פסול, עיין כתובות דף ק"ו ע"ב ע"ש בזה, ועיין תמורה דף ל"א ע"ב ועשו להם משלהם, ועמ"ש במעילה דף י"ד ע"ש בזה, וכריתות דף ו' [ברש"י].

זכור

לך והכית את עמלק. כי עיקר חטא הוה אז בישראל שלא למדו תורה, שאול לא גלי מסכתא, עירובין, וזה גדר עמלק כמבואר בכורות, וכן דורו של מרדכי כמבואר מגילה דף י'.

ואת דברי לא הקים. דבר ה' נבואה כמבואר שבת דף קל"ח ע"ב ע"ש בזה.

וישכם שמואל לקראת שאול בבקר וגו'. למה השכים, דהנה זה ודאי שאול שחמל על אגג ע"כ קיבל עליו גרות, ועיין במ"ש הרמב"ם בהל' מלכים בזה אם גם ג"ת יכולים לקבל מז' אומות ומן עמלק, אך כאן קיבל עליו גרות גמורה, ושוב אם הוה מתגייר לא היו יכולים לעשות לו כלום, והקב"ה ציוה שלא לקבלו, ועיין במכילתא סוף בשלח נשבע הקב"ה שאין מקבל גר, והנה לדידן דגר צריך מילה וטבילה וא"כ ע"כ מלו תחילה ואח"כ נתרפא מטבילין אותו, והנה אין מטבילין בלילה גר, לכן ירא שמואל שמא יטבול אותו לכן השכים בבקר.

וילך אליו אגג מעדנת. מעדנת ר"ל קשור דעדיין לא נתרפא המילה אצלו, וזה שאמר דסבר שהם המתינו על שמואל מחמת הך דצריך מומחה לטבול, עיין ביבמות דף מ"ו ע"ב, ושוב לא יהיה אפשר אז להרגו, ועיין באגדה דשמואל ובמגילה דף י"ג דע"י זה הלילה נולד המן, ובאמת גם שמואל הוה סבור אז דרק זָכר ולא זֵכר כשיטת יואב ב"ב דף כ"א, ונתגיירו אז גם נקבות מעמלק, אך גם הם לא הספיקו להטביל עד שנהרגו, וגם י"ל שבא על שאר אומות ובעכו"ם הלך אחר הזכר ואכמ"ל בזה.

שבת הגדול

וערבה וגו'. בתו"כ פ' שמיני דרש לה על ח' דמילואים ע"ש.

ויקרא

ולא הוגעתיך בלבונה. מה כאן שינה לשון יגיעה, דהנה מבואר מנחות דף י"א דגבי לבונה אם חסר ונשאר קורט או ב' כשרה, וע"ש גבי לבונה הבאה בפי"ע, עכ"פ חזינן

דמנחה הקומץ מעכב מיעוטו משום דנצרך להקריב הכול וכן השיריים לאכול אבל קומץ לבונה רק משום דבלא זה לא קדשה, אבל הקטרה די בקורט דזה נקרא יגיעה דעיקר הדבר היא הקטרה לא נצרך זה כנ"ל, וגם הנה בתוספתא מנחות פי"ב דלבונה ס"ל לר"י דמשא עשרה דינרין ע"ש, ועי' בשבת דף פ"א וביומא דף מ"א ע"ב דמשא כזה יש בו כובד ובהמה מרגשת בזה ע"ש, ולכך נקרא יגיעה כנ"ל.

מצורע

וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער (**שמרון**). משום דשומרון הוה מוקף חומה, כמבואר בירושלמי פ"א דמגילה ע"ש גבי הני עיירות שמנה יהושע, ע"ש בזה. אך הנה כתבו התוס' כתובות דף מ"ה ע"ב דאם רוב עכו"ם שוב בטלה דין של בתי ערי חומה, ע"ש בזה, וא"כ ה"נ נחשב כאלו באו לשם.

אחרי מות

והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות והתמותי טמאתך ממך. ונחלת בך. ר"ל דהנה זריעה מהני לטומאה, כמבואר בכ"מ, אך כיון דישראל הם קודש, לא מהני זריעה, כמבואר פסחים דף ל"ד ע"ב. אך כיון דהפיץ אותם שוב פקע קדושה ושוב כיון שזרה אותם פקע טומאה, ושוב יהיו עוד נחלה, ועי' בר"ה דף י"ב דאינה פוסקת. ועי' בירוש' קדושין פ"א וכ"מ בזה דנחלה לא חזרה. ועי' ערכין דף י"ג ע"ב.

קדושים

ושבתי את שבות עמי וגו' ונטעו כרמים ושתו את יינם. ר"ל כרם רבעי, דלשיטת הרמב"ם רק בארץ ישראל, וצריך להוליך לירושלים ולשתות שם. דוקא כרם, עי' ברכות דף ל"ה, ובשאילתות ובתוספתא פלוגתא סוף מעשר שני אם גם נטיעה אחת או כרם שלם, ורש"י סוטה דף מ"ג ע"ב ע"ש בזה. וכן עלה מאליו, י"ל דליכא כרם רבעי לר"ע ... וכ"כ בזה ...

אמור

ואל מת אדם לא יבא לטמאה כי אם לאב ולאם וגו' יטמאו.

שארו לא חשיב. עי' במה דפליגי הרמב"ם והראב"ד ושאר ראשונים, תוס' יבמות דף צ' וכ"מ. אך י"ל ובזה הארכתי, דאשתו שאין מתאבל עליה אין מטמא לה, והנה מבואר בסנהדרין כ"ב דהקב"ה ציווה לו שלא יתאבל ושוב לא יטמא.

וביום בואו אל הקדש וגו', יקריב חטאתו. עי' מנחות דף ק"ח ומו"ק ט"ז ע"ש.

ואחוזה לא תתנו להם בישראל, אני אחוזתם. ור"ל דאף לעתיד לבא דשבט לוי יקח חלק, כמבואר ב"ב דף קכ"ב אבל כהנים לא יטלו. וגם נ"מ במ"ש דלא יהיה להם גדר אחוזה, ונ"מ כמו בן (כהן) גרושה. ועמ"ש הוריות דף ח' ע"ש.

בהר

ויבא אלי חנמאל בן דודי כדבר ד'. עי' שבת דף קל"ט ע"ב דבר ד' זה הלכה, זה הקץ ונבואה, ומ"ש שם בזה.

ואתה אמרת וגו' קנה לך השדה בכסף. הנה אני ד' אלקי כל בשר. ר"ל השגחה פרטית גם בב"נ, ועי' בירושל' פ"ז דסנהדרין יליף מקרא דהנה אני כו' כל בשר דצריך לקרוע על ברכת השם גם מבן נח. ור"ל דגם הם הוה גדר השגחה פרטית, ולא בחינת העדר כשיטת הראב"ד בהל' אבות הטומאות גבי שחיטת עכו"ם, וגם הם הכל בהשגחת העילה ראשונה, והם בגדר פועל, לא העדר, וצריך קריעה שנעקר מן השגחה עליונה, ולא כמו עבד ושפחה, מעיקרא בהמה, דקדושין דף ס"ד ועמ"ש בהך דגיטין דף מ"ג גבי חציה שפחה ובירושל' פ"א דקדושין גבי גט ע"ש. והנה נ"מ גבי גדר דובאו בה פריצים וחיללוה דע"ז דף נ"ב ע"ב גבי עכו"ם אם זה הפקעה לגמרי עי' נדרים דף ס"ב ע"א ובעל המאור ומלחמות השם בע"ז שם ובאמת זה תליא בהך דיבמות דף ע"ט ע"א גבי חלק מזבח, אם בזמן דליכא בית המקדש, אם אז שייך זה, או הוה מציאות חדש אי"ה כשיבנה לע"ל. והנה הארכתי בזה במקום אחר, עי' תענית דף כ"ו ע"ש וברמב"ם בהל' בית הבחירה. והנה כך, באמת זה השדה הוה [חלק] מן ערי של לויים השייכים לכהנים, כמבואר במגילה, ובאמת הוה של בנימין ענתות. והנה כ"כ בזה בהל' ע"ז גבי עיר הנדחת ובהל' רוצח גבי ערי מקלט, אם נתבטלו, אם שייכים לשבט שניטל ממנו העיר. ועי' מרדכי פ"ג דמגילה ומ"ש בתוספתא פרה בזה גבי פרה ועגלה ערופה. והנה עי' בתוס' ערכין דף ל"א ע"ב אם יכולים ליתן ערי לויים במתנה, לכן נצרך כאן כסף ושטר. אך מ"מ ירמיהו אמר כיון דמבואר בסוטה דף מ"ז ע"ב דמשחרב ביהמ"ק בטלו ערי מגרש, וא"כ שוב העיר שייך לבנימין [כיון שנתבטל, ועמ"ש ברמב"ם בהל' רוצח בזה], ומה הקנין שקנה מן חנמאל דהם היו כהנים, כמבואר במגילה דף י"ג ע"ש, וגם למה שטר וכסף, [הא] לא גרע מן מוכר שדהו מפני רעתה דאין צריך כסף ושטר, כמבואר קדושין דף כ"ו ע"ש. ואמר דהנה אני וגו', ר"ל כך, דכבר כתבתי דגבי יובל ושמיטה הזמן שבטל לא [הוי] כמו הפסק, רק דאז הדבר כמאן דליתא, ואח"כ אם מתחיל אז לא הוה דבר חדש, רק מתחילין מזמן שנפסק, עי' ערכין דף י"ב ע"ב, וזה באמת תליא בהך פלוגתא דיבמות דף ע"ט חלק מזבח לא בטל ע"ש בזה. וזה משום דאצלו יתי' ליכא חילוק זמן

ולא חילוק ידיעה, עמ"ש בירושלמי כתובות פ"ה דמרי דמועדא קיים. ועי' תוספתא עדיות פ"א דהזמן אצלו כחוט השערה, ולא הוה כלל הפסק, ולכך הוה סוכה קה"ג לא לזמן, עמ"ש מגילה דף כ"ח ע"ב. וכן הידיעה אצלו יתב' עי' במורה ח"א בזה וח"ב גבי ידיעה ובחירה, וא"כ הזמנים דזה ליכא, הוה כמאן דליתא כלל, ולא הוה הפסק כלל, וא"ל הקב"ה דאף שיהרס בהמ"ק מ"מ גם המחריבים הם תחת השגחתו, ושוב שייך לומר חלק מזבח, ואף דיש זמן גדול ביניהם, גבי ד' ית' ליכא זמן ולא חילוק ואצלו הכל נקודה אחת בלא שום חילוק, וא"כ הביהמ"ק דלעתיד לבא עכשיו יש, ואף חלק מזבח. ועי' גיטין דף כ"ב.

בהעלותך

וישימו הצניף הטהור על ראשו וגו'.

ר"ל הך כיפה של צמר דחולין דף קל"ח וטהור דפחות מג' אצבעות. ועי' ברי"ף שבת פ"ו ע"ש. וכן זה לא הוי דציץ יכפר על ע"פ ובלא זה מרצה על טומאה, וגדר מי הדעת שכתב רבנו בסוף הל' מקואות, וזה על מצח משכן השכל וחכמה מוח קרני ראשו דנדה, ושמש עי' שבת דף קנ"ב, וגדר קודש עצם דציץ, וכן ישראל עי' קידושין דף נ"ג ע"א ותרומה גדר חטה אחת פוטרת כרי, דהך דברכות דף ס"א כמין חטה, ועץ הדעת היתה, ורגע אחד נתבטלו כל החטאים על גדו דירושלמי סוף ר"ה כיון שקבלתם עול תורה דומה כמי שלא חטאתם כו', מקדש משכן שהוה ס"ת שכתבה משה הוה הכל מבואר וארון...

שלח

בית אשה זונה וגו'.

ר"ל דבאמת היא לא היתה גדר כנענית מן ז' אומות, רק באה לגור שם. עי' ... ובתוס' מגילה י"ד וסוטה דף ל"ה ע"ש. וגם לא דרתה ביריחו גופא, רק בקיר החומה, עי' ערכין דף ל"ב ע"ש בזה, לכך לא נתבטלה לשם. רק אם היתה נשואה לבעל כנעני גם היא בטלה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל גבי עיר הנדחת, לכך נקט זה בקרא. וכן כאן פסקו דמחיצה לא שייך לפנים. ועמ"ש ברמב"ם בהל' מעשה הקרבנות וכ"מ בזה, וכאן בריש פרשה גבי גבולין של ארץ ישראל.

ועתה השבעו נא לי וגו'. נקיים אנחנו משבועתך הזה וגו'.

ר"ל כי שבועה זו היא בטלה: חדא דהוו אנוסים, וגם לבטל המצוה, עי' גיטין דף מ"ו ע"א ע"ש בתוס' בזה, ודף מ"ה ע"ש, וסוטה דף ל"ה ע"ש. ורק דאחר אשר אינם באונס הם נשבעים עוד הפעם, אז חלה השבועה. רק אם יהיו כולם בבית זה דהוה בקיר החומה ואינה נכללת בעיר. עי' ערכין דף ל"ג וכן לא חשב כאן אחות דר"ל אם הן נשואות

לא, דהא שייכות לבעליהן, וכמו גבי לוט בסדום וכמו בעיר הנדחת להרמב"ם ז"ל וכמ"ש בזה. ועי' בספרי הדורשי רשומות כי רחב ואחותה הן שתי נשים זונות המובאות [בהפטרת] פ' מקץ, ורחב היתה אמו של הבן החי... והשניה של הבן המת, כמו נפל בל חזו שמש ואין להאריך.

שם.

יש לבאר המקרא דס' יהושע גבי הך דרחב עם המרגלים גבי שבועת המרגלים בזמן שהיו בביתה, דחשב שם גם אחיותי וכל אשר להם, ואח"כ לאחר ההורדה חשב שם רק אחיך כו', אך הגדר כך, דכבר כתב בה"ג, הובא בתוס' מגילה די"ד ע"ב, ועי' תוס' סוטה דל"ה ע"ב דהיתה מעם אחר, שלא מז' עממים. וכ' בה"ג דהיתה רוסתקא, ר"ל דהיתה דרה לא בעיר עצמה, כיון דביתה בקיר החומה, כהך מחלוקת בערכין דל"ג. אך אם היתה נשואה לא' מן הכנענים היתה בטלה לגבי' וכמו באנשי עיר הנדחת, וכו'. ולכך נקט קרא דרחב היתה זונה דלא היה לה בעל. ובזה א"ש דבזמן שהיו ברשותה קבלו השבועה גם על אחיותי' אבל אח"כ אמרו לה שע"פ דין הם נקיים מהשבועה, חדא דהוו אנוסים, וגם דאם האחיות נשואות לכנעני הם בטלים להבעלים, והוה נשבע לבטל את המצוה כמבואר גיטין מ"ו, ולכך אמרו בית אביך, דכיון שנשאת יצאה מרשות האב.

קרח

וילכו כל העם הגלגל כו' ויזבחו שם זבחים שלמים כו'.

עיין תוס' זבחים דף ס"א דיש שיטה דגם בימי נוב אסור במות ע"ש בתוס', ועיין בירושלמי מגילה ספ"א משמע כן, רק ע"פ נביא, ודף קי"ט ע"ש בזה ואכמ"ל.

חקת

ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב וגו', וילכו זקני גלעד לקחת וגו', ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין כו'.

מה לשון לקחת, וגם מה לשון לכה היה לו לומר לכה אתנו, אך כך דהנה בירושלמי פ"ו דשביעית מבואר דארץ טוב היינו פטורה מן מעשרות, ר"ל דאין עליה שם א"י דהוה רק (מבעלי) מסין ע"ש, והנה מבואר בספרי פ' שופטים דאין ממנין מלך מחו"ל ע"ש מקרב כו', ועיין בירושלמי פ"ג דביכורים ובסנהדרין דף י"ד גבי סמיכה ג"כ כה"ג, ע"ש ברמב"ם בהלכות סנהדרין, וזה דאמר לקחת את יפתח, וכן אמרו לו לכה, רק תלך מכאן לא"י ושם נעשה אותך לקצין.

בלק

והכרתי ערי ארצך כו' והשמדתי עריך כו'.

ר"ל לשון שנאה, עיין תוס' תענית דף ה' ע"א.

קום ריב את ההרים ותשמענה הגבעות קולך.

זה אבות ואמהות, עיין סנהדרין דף פ"א ור"ה דף ט', וספרי פ' האזינו.

מטות

ואמר מקל שקד אני ראה וגו'. היטבת לראות כי שוקד אני וגו'.

[עיין ירושלמי פ"ד דתענית הובא בתוס' בכורות דף ח' ע"ש, ולכך אמר הקב"ה היטבת לראות, ר"ל דהא נקרא ג"כ לוז כמ"ש התוס', והוא קרא שקדים משום זה], ר"ל דלא אמר לוז עיין בכורות דף ח' ע"א, ובאמת שניהם אחת, עיין חולין דף כ"ה ע"ב, גבי שקדים מרים, בקטנותם הם מתוקים ואז גמר, ע"ש ובמעשרות ספ"א, ובמתוקים להפך, והנה לוזים הוה קטנים ואז הם מתוקים וכן ישראל כמבואר במדרש בכ"מ, ושקדים הם באמת הגדולים המתוקים, ואמר דהיטבת לראות דזה טובה של ישראל, כי שוקד אני וכו', הוה כפרה לישראל, כי כילה חמתו בעצים, כמ"ש התוס' ורש"י קדושין דף ל"א ע"ב בזה ואכמ"ל, וע' מנחות דף נ"ג ע"ב גבי הך דאברהם מבואר דאם הוה ממתין הקב"ה ח"ו אין להם תקנה, וכמו דמבואר בגיטין דף פ"ח ע"א ע"ש וסנהדרין דף ל"ח ע"ש בזה, ואח"כ הוה דומה לזית עיין בשביעית פ"ג דיש [בהם] ג' מיני גדרים, וזית בעצמו הוא מר כמבואר ערובין דף י"ח וע' פסחים דף ל"ט ע"ש בזה, וגמר שלו קודם לשמן כדמוכח מן מעשרות פ"א, וע"ש בהשגות, וע' במנחות דף פ"ו ובטהרות בזה, נמצא כך דבשעת שהוא קטן הוא זית מתוק, וע' ב"מ דף פ"ט [וזית] ואחר כך נעשה מר ואחר כך כיבוש ויצאו השמן, וזית מר עיין סנהדרין דף כ"ד, (ושאין) [ושמן] נוח, וזה קשה לתלמוד הוריות דף י"ג, וזה ר"ל הך דמנחות דף נ"ג זית רענן יפה וכו' דהך [בסופו] לאחר כתישה ע"ש.

קדש ישראל לד' וגו'.

כבר כתבתי בזה דישראל וכן ציץ דכתיב עליו קודש וכן פרוכת דנקרא קודש, זה ר"ל עצם הצורה הקדושה לא מי שנתקדש, עי' קדושין דף נ"ז ע"ש, וזה עיקר הדבר לדידן הצורה הוה העיקר ובזה ליכא ח"ו ובאו פריצים וחיללו [כי מה... ואין לו דעת בה קנין, דהא אין להם רק כמות ולא איכות, ורק משיכה בהם קנין, עמ"ש ב"ב דף י' ע"ב וחגיגה דף י"ב, ועי' רש"י זבחים דף כ' גבי לינה דירים ע"ש בזה, וזה צורת יעקב בכסא, עי' רש"י תענית דף ד' ע"א וחולין דף צ"א ע"ב ושם ליכא גלות כלל], רק כלי שרת הם רק

קדוש, ובזה שייך שפיר, וכן הני שנמשחו בשמן המשחה ליכא, וכן בכלי של משה רבינו שנמשחו בשמן המשחה לא פקעה הקדושה ע"י גלות ולא ע"י פגם ועמ"ש ערכין דף י' ע"ב גבי מכתשת וצלצל, ובסוטה דף כ"ח ע"ש [גבי] אויר א"י, וזה הראיה של משה, וציץ הוא מוח דרמי עליו וכן פרוכת ונשאר קדושין כמו שהוה, אבל גרים אין עליהם רק גדר קדוש, דלהוי עם קדוש גיטין דף ל"ח ע"ב, לכך יש בהם הגדר של חילול, וע' בכורות דף ל' ע"ב חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה בגר, ומ"ש בזה ברמב"ם, ועי' קדושין דף ע"א ע"ש גבי גרים בזה, ועי' [גיטין] דף מ"ה ע"ש גבי חזר לסורו, וע"ז דף ס"ד קל ע"ש בזה ואכמ"ל, [והנה עי' ביומא דף נ"ז גבי השתא ברי טמאים כו'] מבואר דאף דטמאים מ"מ אני ה' השוכן וכו', אך זה רק שאר טומאת, אבל טומאת נגעים דהוה מעצם הגוף פקע, והוה גדר ר"ל בדד ישב ועמ"ש בפהמ"ש סוף הוריות ע"ש, אך כבר כתבתי בהוריות דף י"ב דטומאת צרעת דהוה מגוף מפקע כה"ג מרובה בגדים, ובדד ישב, וכמו פסול הגוף, וצרעת מפקיע קדושת שער נזיר [לר"ל] בירושלמי נזיר פרק ח', ועי' נזיר דף י"ד ע"ב ע"ש בזה ע"ש, אך מ"מ משוח לא פקע בשביל זה, והנה אז בזמן חורבן הוה גדר מצורע דהוה מפקיעים את גוף המצוה, עמ"ש בירושי' דר"ה פ"ג גבי יובל ודין שילוח עבדים וכן [שירה] דעברו על הך דשבועות דף ל"ו אשר לא יקים כו' ועמ"ש בספרי פ' האזינו על פסוק צורם מכרם ע"ש בזה.

מסעי

תיסרך רעתך וגו'.

ר"ל כמ"ש רבינו בפה"מ ספי"ט דשבת דמילה אם לא מל עצמו יש כרת זה רק לאחר מיתה וכל זמן שלא מת ליכא כרת, ועיין בתוס' מכות דף י"ד וברמב"ם וראב"ד הל' מילה בזה עכ"פ [כתב] הרמב"ם ז"ל דהחוטא מת בחטאו, ר"ל דהמיתה גרמה לחטא והחטא גרם למיתה, וזה ר"ל הנביא תיסרך רעתך, ר"ל דהרעה שלך הוא העונש שלך, ועמ"ש רבינו ז"ל בפה"מ סוף ברכות על הפסוק דעת לעשות לד' כו' ע"ש ומ"ש בזה הגדר, ועיין מנחות דף נ"ג ע"ב דאמר מה שנחרב בית המקדש משום דעזבו ברית מילה וכן מבואר בירושלמי פרק י' דסנהדרין [הפרו ברית] ע"ש בזה.

ומשבותיך תוכחך.

ועמ"ש בזה בתוס' ב"ק דף פ"ח ע"ב גבי מ"ש דלמה לא תתבטל החלוקה של יהושע ע"י יובל, דאז יתבטל היובל ועמ"ש בזה גבי בעל מום כהן דנשאר קדושה כמבואר בכ"מ ולא כמו פצוע דכא בכהן ועיין יבמות דף ע"ו ע"ש בזה, וכן גבי טבול יום שנגע בתרומה

ואכלה טמא דחייב מיתה עיין מנחות דף ק"א וכ"מ בזה, ובירושלמי פרק ג' דמעשר שני וחלה פרק ד' ואכמ"ל.

אם תכבסי בנתר וגו'.

עיין ד"ה דף י"ח ע"א, ור"ל דעיין בזבחים דף פ"ח גבי בגדי כהונה דאם נתטשטשו עד שהם צריכים לנתר ואהל לא מהני כיבוס, וזה ר"ל ג"כ כי ישראל הם דומים לבגדי כהונה. [ועמ"ש בר"ה דף י"ז ע"ב ובספרי פרשה בהעלתך].

רוח תאנתה וגו'.

נזיר דף ז' ע"ש.

כי מספר עריך וגו'.

הנה כמה ערים הוה באי"י לפי חשבון המבואר בתוספתא תרומות פ"ה דערי הלוים הוה א' מס' מן כל ארץ ישראל, והם היו מ"ב או עם ערי מקלט הוה מ"ח.

דברים

כי פי ד' דבר.

ר"ל כך: דהנה בקדושין דף סב ע"ב יליף מכאן תנאי כפול, ע"ש בזה. והנה קשה לפמ"ש בשאלתות דרב אחאי גאון פ' מטות דע"י שליח אין צריך תנאי כפול, ע"ש בזה ובראב"ד בהשגות על בעל המאור ומלחמות ד' ע"ש בפ"ב דביצה, אם כן למה הוצרך זה ישעיה תנאי כפול. ואמר הנביא דהוא לא מספר מה שנאמר לו. רק עכשיו הוא מנבא. וגדר שכינה מדברת, [ואמר "כי פי ד' דבר", ור"ל דזה מאמר ד' יח', ושוב בעי תנאי כפול] רק לא באספקלריא מאירה. עמ"ש ביבמות דף מט ע"ב ובפה"מ סוף מס' כלים. ועי' במה דפליגי בספרי סוף פיסקא מ ופיסקא נ, נב ונד, ומ"ש בפה"מ להרמב"ם ז"ל בסוף מס' ברכות ע"ש בזה.

כספך היה לסיגים סבאך מהול במים וגו'. ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וגו'.

ר"ל כי במקדש ראשון היו בהם חטאים עצומים, מ"מ בגדר עיקרי אמונה לא היה בהם ספק. ורק הכסף שהיה נקי נתערב בסיגים, וכן היין שהיה טוב נתערב בו מים, ולזה מהני ואשיבה ידי עליך [וגו']. ומהני הסרת הסיגים, ולא הוי מקח טעות. עי' בתוס' שבת דף כא, ומ"ש ברמב"ם בהל' מכירה גבי ספינה וקורת בית הבד ע"ש בזה אם הוה מקח טעות. ועי' מ"ש חגיגה דף טז גבי כל עמר דסלק ליורה, ועי' חולין דף קלח. אבל בית שני אז הוה כמו דאמר בפי' האזינו "ענבמו ענבי רוש", "גפן סדום", ר"ל כי עיקר הבריאה במחשבה הוה רעה, ולא מהני להם כיבוס של הך דשבת דף יז, ועי' ע"ז דף עה ע"ב [כחדשים] דמי, ומ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' כלי המקדש גבי כלי שרת שנפסלו דמתיכן,

וזה גדר תורה כאש כה דברי וגו', ועי' ב"ב דף עט, ועי' ר"ה דף יח גבי עלי. וזה בית שני דרק על ידי שירבה החכמה והדעת, וכן חורבן בית שני שנשרף לגמרי וגם חרשו היסוד, ועי' בתוספתא פ"ד דברכות ומ"ש תענית דף ל ע"ש [בבית ראשון הוה בעבירות, משא"כ בבית שני ספיקות בעיקרי אמונה], ועמ"ש בפ' נרות דזכריה.

ואתחנן

נחמו נחמו עמי וגו'.

ר"ל כי הנה בתוספתא שקלים וכן בספרי כ"פ פליגי ר"ע ור"י אם כל גדרי התורה הוא עצם לא פרטים רק כלל, ור"ע ור"י אזלי לשיטתם חגיגה דף ו כללות ופרטות וכו' ע"ש, ור"ל כל אחד מציאות בפ"ע, ועי' במה דפליגי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל גבי מקדש אם הוה מצוה אחת או פרטים, וכן נ"מ אם מעכב זה את זה, עיין בתוספתא מנחות פלוגתא בזה, ויש בזה אריכות גדול, והנה באמת בבית ראשון הוה כלל, ולכך מבואר בירושלמי דכל זמן שלא כבשו לגמרי כל הארץ לא נתקדשה ע"ש, ולכך הוה הכול במקדש (ראשון), משא"כ בבית שני ואמר דאי"ה לעתיד לבא יהיה שני הגדרים [הנ"ל], וכן נ"מ בזה בין לוחות ראשונות ללוחות שניות, דלוחות ראשונות הוה התורה מציאות אחת ובטל אחד בטל ח"ו הכל, ולכך נשברו, ולכך ההר הוה עצם אחד הנוגע [מאחריו], אבל אין לו אויר כי לא הוה כלי, משא"כ לוחות שניות הוה כל התורה מצטרפת ובגדר כלי ולא נתקדשו [אחורי], אך מ"מ יש לו קדושת אויר, ואי"ה לע"ל יהיה שני המעלות וזה אמר נחמו נחמו ואכמ"ל.

וראו כל בשר יחדיו וגו'.

ר"ל אף ב"נ, עיין בירושלמי סנהדרין פ"ז, ומ"ק פ"ג דילף מהך קרא דכל היכי דכתיב כל בשר היינו גם ב"נ, ועי' מנחות דף קי ע"א ע"ש בזה.

הן גוים כמר מדלי וגו'.

עי' במה דפליגי הרמב"ם והראב"ד ז"ל בהלי אה"ט פ"ב גבי שחיטת עכו"ם, דהרמב"ם ז"ל ס"ל דהם גדר פועל רע, והראב"ד ס"ל דהם פועל הבל רק העדר ולא כלום ומייתי קרא דכאן, אך באמת למ"ש במ"א דגם זה הוה בגדר השגחה אף דבר הכרחי וכמ"ש בכריתות דף ה גבי הכרעות וכמה מקומות, וזה דאמר דכל בשר חציר, ומ"מ וראו כל בשר כבוד ה' יתברך, וזה כי פי וכו', דגם זה בהשגחה עליונה אף דהם כאין, ועי' סנהדרין דף לט ע"ש בזה.

ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה.

עכ"פ חזינן דזה כשר לקרבן, עי' חולין דף פ, ותוס' סוכה דף יג ע"א, ותוס' נזיר דף לה ע"א, ע"ש גבי כלל ופרט בזה.

עקב

התשכח אשה עולה וגו'.

כן מבואר ב"ב דף ל"ו ע"א אימא לא מנשיא ברא.

הן על כפים חקותיך.

עיין תענית דף ד'.

חומתיך נגדי תמיד.

זה ר"ל הך דמנחות דף פ"ז ע"א על חומותיך הפקדתי וכו'.

חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי.

עיין בספרי פ' ברכה דזה העדי [אשר נתן להם בחורב] ונטל מהם בשעת עשית העגל, ע' שבת דף פ"ח ע"ש מ"ש בזה [כי זה פלפול התורה דמתחילה זכו כולם ואח"כ] ניתנה למשה רבינו [לוי], והי' יחזירם לנו לע"ל, כי זה פלפול התורה טעמי תורה [כמבואר בנדרים דף ל"ה דהוא לוי], וזה לשרתו, ואי"ה לע"ל יהיו כולם משוררים, עיין סנהדרין דף צ"א ע"ב, ומ"ש בזה סוף עוקצים, וזה הוה גדר תפילין של יד ושל ראש, דהיינו התחברות שכל במעשה, ידיעה כל התורה על בוריה, וניתנה למשה רבינו לוי משורר טעמים, ומשה רבינו דנקרא ספרא רבא סוטה דף י"ג ע"ב כתבן [וע"י זה נתרבה החכמה והדעת, ר"ל מחשבה עם מעשה, בינה לב תפילין של יד כנגד הלב וראש חכמה, וזה ר"ל תרבה החכמה ודעת שכתב הרמב"ם דהיינו שלע"ל יחזירם לנו], וישראל מנודין ואסורין בתפילין מו"ק דף ט"ו, וכשנעשו נזופין ניטלה מהם, ורק שבט לוי נשאר להם כל הפלפול של תורה, והם היו משוררים, ומשה רבינו הוה משורר ושומר וכמ"ש בזה, ועיין רש"י ערכין, ולע"ל יהיו כל ישראל ראוים לשירה [וזה גדר והוריש ה' ועי' בירושלמי ב"ב פ"ח דתורה ג"כ ירושה כמו מורשה, וכן מתנה זה פלפול מן משה רבינו, אך לע"ל יחזירם לנו הקב"ה גדר ירושה, וכן יתן לנו לוחות הראשונות, ועי' עירובין דף נ"ד חרות, וקידושין דף ע"א ע"ב אין תורתו משכח.

כי כלם כעדי תלבשי.

זה תפילין של ראש, עיין שבת דף ס"א דהוה תכשיט, ועי' זבחים דף י"ט אם הוה בגד ע"ש. וכמ"ש ברי"מ בהלי' שבועות שלא יעלה בגד ע"ש.

ותקשרם ככלה.

ותקשרים של יד קשירה, ע' תוס' מנחות דף ל"ו וזה תורה, ירושלמי פ"ב דתענית כלה מחופה תורה.

ראה

ושמתי כדכד וגו'.

ר"ל כי עיין זבחים דף ק"ב שיש ב' מיני טהרות דנגעים, א' שיהיה הנגע כהה, וזה סילוק הטומאה, והב' ע"י שיתלבן האדם, ע"י זה ממילא נעשה כהה הנגע, וזה בגדר מרים [ור"ל] אמר כן, ועמ"ש הרמב"ם בפה"מ פ"א דסנהדרין שקודם...

שובה

שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך.

בדרוש הארכתי בזה בגדר מה שכתב הרמב"ם במורה ח"ג גבי איוב, ומה דיש נ"מ בין פעם א' בשטן ובין פעם שני, משום דנ"מ דאף אם עשה תשובה מאהבה דזדונות נעשה כזכיות כמבואר ביומא פ"ו, מ"מ אם אח"כ עשה עוד הפעם או ב' פעמים או ג' פעמים נהפכו הזכיות לזדונות, וכמו גבי מי שלקה ושנה מכניסין לכיפה סנהדרין פ"א, אף דקיי"ל כרחב"ג במכות, ור"ל שם דנ"מ דכשר לעדות תיכף שלקה אף בלא תשובה, ועי' בפה"מ מכות פרק ג' וסנהדרין, ובמה דפליגי הרמב"ם והראב"ד בסוף הלכות שבועות גבי שבועת שקר דכיון שב"ד של מעלה אין מנקין לא יוכשר לעדות ולשבועה במלקות רק בתשובה, וכן מוכח מדברי הרמב"ם בהל' טוען בזה, וכן נ"מ בהך דנזיר דף מ"ב ומכות ע"ש בפה"מ ובהל' נזירות וסוף הל' כלאים דחייב לשמים על כל או"א, דנ"מ דפסול לעדות אף שלקה פעם אחת, וכן ר"ל הך ירושלמי בסנהדרין פ"ד גבי יצא מב"ד זכאי, דמ"מ לא צדק בדינו ע"ש, נ"מ לגואל הדם או לעדות, ובגדר שטן, וגדר שעיר המשתלח דהוה גדר שחיטה ואכמ"ל בזה.

קחו עמכם דברים וגו'.

... עצם הפסול סוכה דף י"ד ע"ב ודף י"ח ודף מ"ח ומ"ש בזה ברמב"ם וס"ל דליכא העדר כלל, ועמ"ש הרמב"ם במורה גבי מע"ב ומ"ש בפסחים דף פ"ז ע"ב גבי ערבה אם הוה רק מכשיר או מציאות ולכך הביתוסים חלקו על ערבה וכן על ניסוך עמ"ש סוכה דף מ"ד ע"ב וכן על מעלה עשן דהם ס"ל העדר, וזה ר"ל הושע דברים, עמ"ש יומא דף פ"ו ע"א ומ"ש בהך דמגילה גבי דף [ו'] ע"א ע"ש וכן בהך דסוכה דף מ"ד ע"ב.

אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא.

עיין מ"ש התוס' ב"ק דף ק"א גבי משקה היוצא מקליפה דזה עצם, ועיין נדה דף ח' דגבי

אילן סרק לכ״ע קטפי זה פריו, ועמ״ש בהל׳ מא״ס פ״י [הלכה כ״ב] ובחולין דף צ״ז ע״ב ודף צ״ח.

בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים.

ר״ל ניסוך המים, עיין בהך דעירובין דף י״ט ע״א ובהך דתענית דף כ״ה ע״א וזמן בית ראשון הוה שיתין לכ״ע.